

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

Ali Servet ÖNCÜ

VARLIK GAZETESİ
(21 Ağustos 1921-31 Aralık 1923)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç.Dr.S.Esin DAYI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

794087

ERZURUM-2000

ÖNSÖZ

Türk Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcından itibaren bu mücadelenin ayrılmaz bir parçası olan Anadolu Basını üstlendiği misyon ve yaptığı çalışmalarla savaşın kaderini belirleyen en önemli etkenlerden birisi olmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kurduğu Anadolu Ajansı ile birlikte, Milli Mücadele'nin propagandasını yapan Anadolu Basını bu konuda üzerine düşen görevi tam anlamıyla ifa etmiştir.

Türk insanını Kurtuluş Savaşı'nın gidişatı, iç ve dış politikada, siyasi, sosyal ve kültürel meselelerde, sağlık ve spor gibi konularda aydınlatmaya çalışan Anadolu Basını bütün maddi imkansızlıklara rağmen, çağdaşlarından geri kalmayacak derecede bu işi başarıyla yürütmüştür.

Milli Mücadeleyi destekleyen ve tam bağımsızlığı savunan Albayrak Gazetesi'nin bu misyonunu yitirmesi ve kapanmasından sonra, Doğu Anadolu'da bayrağı Varlık Gazetesi devralmış ve izlediği yayın politikası ile Milli Mücadele'nin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Doğu Anadolu'daki sesi olmuştur.

25 Ağustos 1921'den itibaren Sarıkamış'ta Kolordu Matbaasında çıkmaya başlayan Varlık Gazetesi, bütün şartlara ve imkansızlıklara rağmen savunduğu düşünceyi en iyi şekilde temsil etmiş ve Milli Mücadele tarihindeki saygın yerini almıştır.

Bu çalışmamızda Varlık Gazetesi'nin Milli Mücadele boyunca izlediği yayın politikasını takip etmeye çalıştık. Çalışmam sırasında, Varlık Gazetesi'nin nüshalarını temin ettiğim Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Servisi ve TBMM Mikrofilm Arşivi görevlilerine, ayrıca Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Kütüphanesi görevlilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmasının başlangıcından itibaren gerek tez konusunun seçiminde gerekse araştırma ve yazım safhalarında desteğini esirgemedi yardımcı olan danışmanım, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü Sayın Hocam Doç.Dr.Esin DAYI hanımefendiye minnet ve şükranlarımı sunarım.

Ali Servet ÖNCÜ

Temmuz 2000

ÖZET

Varlık Gazetesi, 25 Ağustos 1921 tarihinde Sarıkamış'ta yayın hayatına başlamıştır. Sarıkamış'ta Kolordu Matbaası'nda basılan gazete, TBMM'nin Doğu Anadolu'daki sesi olmuştur. 1928 yılına kadar Sarıkamış'ta yayın hayatına devam eden gazetede, Milli Mücadele yıllarına ait çok önemli haber ve makaleler bulmak mümkündür.

Çalışmamızın asıl amacı, Varlık Gazetesi'nin Milli Mücadele'ye bakış açısını ifade etmektir. Yaptığımız araştırmada ilk olarak Türk Basın Tarihi incelenip, Varlık Gazetesi'nin yayın hayatına başlamasıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Daha sonraki bölümlerde ise gazetede çıkan haberler kendi aralarında tasnif edilerek gazetenin yoğunlaştığı konular üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda ise Varlık Gazetesi'nin 25 Ağustos 1921-31 Aralık 1923 tarihleri arasındaki haber başlıkları kronolojik bir sıraya göre verilmiştir.

ABSTRACT

Varlık which started the publishing life in Army Corps Press in Sarıkamış in 25 August 1921, functioned as notice of TBMM in Eastern Anatolia. In Varlık which continued to be published until 1928, it is possible to find out many important news and articles relating to National War.

The basic aim of this research is to express the visual angle of Varlık about National War.

In this research, it is informed about Turkish Press History and starting the publishing life of Varlık, first of all. After this, news which takes part in Varlık is classified according to their subject. Moreover, it is informed about the subject to which Varlık attached important.

The end of the research, it is given the title of news which takes part in Varlık between 25 August 1921-31 December 1923 by chronologic list.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VIII
BİBLİYOGRAFYA.....	IX

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK BASIN TARİHİ, MİLLİ MÜCADELE BASINI VE VARLIK GAZETESİ GİRİŞ

A-TÜRK BASIN TARİHİ.....	1
B-MİLLİ MÜCADELE BASINI.....	4
C-MİLLİ MÜCADELE'DE ALBAYRAK GAZETESİ.....	6
D-MİLLİ MÜCADELE'DE VARLIK GAZETESİ.....	11
E-VARLIK GAZETESİ VE MİLLİ MÜCADELE.....	20
F-VARLIK GAZETESİ VE ANADOLU BASINI.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

VARLIK GAZETESİ VE DIŞ POLİTİKA

A-TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ.....	35
1-Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri.....	35
2-Kars Konferansı.....	50
3-Tiflis Konferansı.....	67
4-Türkiye-Azerbaycan İlişkileri.....	69
5-Türkiye-Ukrayna İlişkileri.....	75
6-Türkiye-Ermenistan İlişkileri.....	84
7-Türkiye-Gürcistan İlişkileri.....	91
8-Acara Muhtariyeti.....	95
9-Türkiye-Kırım İlişkileri.....	105
10-Türkiye-Buhara İlişkileri.....	108
11-Rusya'da Açlık.....	109

B-TÜRK-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ	114
1-Türk-İngiliz İlişkilerinin Genel Seyri.....	114
2-İngiliz Basımı ve Milli Mücadele.....	118
C-TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ	120
1-Türk-Fransız İlişkilerinin Genel Seyri ve Fransız Basımı.....	120
2-Ankara Antlaşması.....	127
3-Fransız Aydınları ve Kurtuluş Savaşı.....	133
D-TÜRKİYE-İTALYA İLİŞKİLERİ	137
1-Türkiye-İtalya İlişkilerinin Genel Seyri.....	137
E-TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ	141
1-Türk-Yunan İlişkilerinin Genel Seyri.....	141
2-Yunan Zulmü.....	150
3-Samsun Bombardımanı.....	158
4-Trakya Bölgesinin Geleceği.....	160
5-Yunanistan'da İç Durum.....	164
F-DİĞER ÜLKELERLE İLİŞKİLERE BAKIŞ	167
1-Türkiye-Hindistan İlişkileri.....	167
2-Türkiye-Afganistan İlişkileri.....	176
3-Türkiye-İran İlişkileri.....	181
G-ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLER	187
1-İrak.....	190
2-Filistin.....	192
3-Suriye ve Lübnan.....	194

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURTULUŞ YOLUNDAKİ SAVAŞ, BARIŞ VE KONFERANSLAR

A-SAKARYA SAVAŞI	197
B-PARİS KONFERANSI	201
C-CENOVA KONFERANSI	209
D-BÜYÜK TAARRUZ	214
E-MUDANYA MÜTAREKESİ	223
F-LOZAN KONFERANSI	232
G-CUMHURİYETİN İLANI	244

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM**VARLIK GAZETESİNDE ÜZERİNDE DURULAN DİĞER KONULAR**

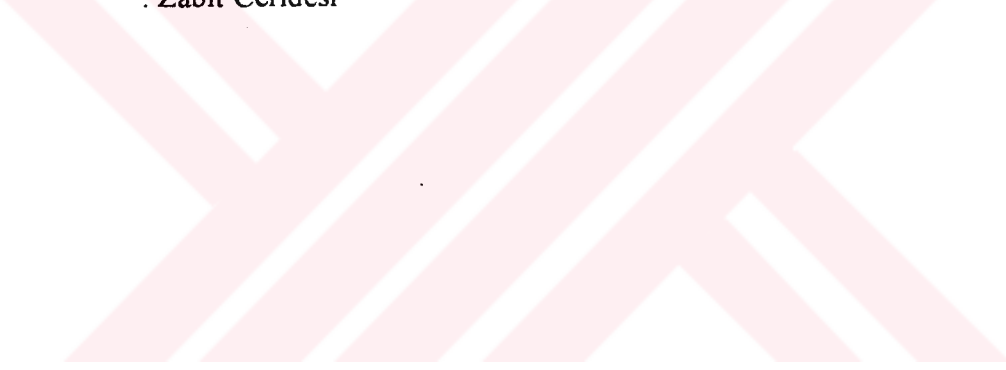
A-AZINLIK SORUNLARI VE ERMENİ SUİKASTLERİ.....	248
1. Azınlıklara Mezalim İddiası.....	248
2. Ermeni Suikastleri.....	254
B.KURTULUŞ SAVAŞI'NIN FİKRİ YÖNÜ VE ANADOLU İSTANBUL İLİŞKİLERİ.....	262
1. Mitingler.....	262
2-Padişah Ve İstanbul Hükümeti Üzerine Düşünceler.....	267
C.DOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NDE EĞİTİM, KÜLTÜR FAALİYETLERİ SOSYAL DAYANIŞMA VE VARLIK GAZETESİ.....	275
1-Eğitim ve Kültür Faaliyetleri.....	275
2-Çocukları Himaye Cemiyeti.....	278
3-Anasınıfları.....	285
4-Sarıkamış'ta Açılan Meslek Kursları.....	288
5-Yardımlaşma.....	290

**BEŞİNCİ BÖLÜM
KRONOLOJİK BİBLİYOGRAFYA**

A_25 AĞUSTOS 1921-31 ARALIK 1923 TARİHLERİ ARASI VARLIK GAZETESİ KRONOLOJİK BİBLİYOGRAFYASI.....	294
SONUÇ.....	497
EKLER.....	498
FOTOĞRAFLAR.....	507

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
CA.	: Çankaya Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi
Çev.	: Çeviren
D.	: Devre
Haz.	: Hazırlayan
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
ZC.	: Zabıt Ceridesi

BİBLİYOGRAFYA

I.ARŞİVLER

Çankaya Cumhurbaşkanlığı Atatürk Arşivi

II.ZABITLAR

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:I, Cilt:XVI, Ankara, 1958.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:I, Cilt:XIX, Ankara, 1959

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:I, Cilt:XX, Ankara, 1959.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:I, Cilt:XXIV, Ankara, 1960.

III.GAZETELER

Kars Eli

Varlık

IV-DERGİLER

Atatürk Yolu

Belleten

İş Dergisi

V-ANSİKLOPEDİLER

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

VI-HATIRALAR

ALTAY, Fahrettin, İmparatorluktan Cumhuriyete, (Haz.Taylan Sorgun), İstanbul, 1998.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, Nutuk, Ankara, 1997.

DURSUNOĞLU, Cevat, Milli Mücadele Erzurum, İstanbul, 1998.

ERTÜRK, Hüsamettin, İki Devrin Perde Arkası, (Yazan:Samih Nafiz Tansu), İstanbul, 1969.

Frunze'nin Türkiye Anıları, (Çev.Ahmet Ekeş), İstanbul, 1996.

KARABEKİR, Kâzım, Çocuk Davamız, I, İstanbul, 1995.

- _____, İstiklâl Harbimiz I, İstanbul, 1993.
 _____, İstiklâl Harbimiz, II, İstanbul, 1993.
 _____, İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkânı, İstanbul, 1990.
 ÖZALP, Kâzım, Milli Mücadele, 1919-1922, I, Ankara, 1988.
 TENGİRŞEK, Yusuf Kemâl, Vatan Hizmetinde, Ankara, 1981.
 TÜRKGELDİ, Ali, Moudros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, Ankara, 1948.

VII-ARAŞTIRMA ESERLER

- AKBULUT, Dursun Ali, Albayrak Olayı, Erzurum, 1991.
 AKYÜZ, Yahya, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, 1919-1922, Ankara, 1988.
 ARMAOĞLU, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, I-II, (1914-1995), İstanbul, 1996.
 ASLAN, Yavuz, Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi, Ankara, 1997.
 Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, IV, Ankara, 1991.
 AYDEMİR, Şevket Süreyya, Tek Adam Mustafa Kemal, II, İstanbul, 1999.
 _____, Tek Adam Mustafa Kemal, III, İstanbul, 1999.
 BAYUR, Yusuf Hikmet, Türk İnkılâp Tarihi, I, 1.Kısım, Ankara, 1991.
 BIYIKLIOĞLU, Tefvik, Trakya'da Milli Mücadele, I, Ankara, 1992.
 BİLSEL, Cemil, Lozan, II, İstanbul, 1999.
 COŞAR, Ömer Sami, Milli Mücadele Basını, Ankara, 1964.
 DAYI, S.Esin, Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma, Erzurum, 1997.
 DEVLET, Nadir, Çağdaş Türk Dünyası, İstanbul, 1989.
 EYYÜPOĞLU, İsmail, "Mudanya Mütarekesi (Yapılan Teklifler, Görüşmeler, Alınan Kararlar), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1998.
 GÖKAY, Bülent, Bolşevizm İle Emperyalizm Arasında Türkiye (1918-1923), İstanbul, 1998.
 GÜLMEZ, Nurettin, Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün, Ankara, 1999.
 GÜNER, Zekai, Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu (Basın, Siyasi Partiler, Cemiyetler), Ankara, 1999.

- GÜNER-KABATAŞ, Zekai-Orhan, Milli Mücadele Dönemi Beyannâmeleri ve Basını, Ankara, 1990.
- JAESCHKE, Gotthard, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922), II, Ankara, 1989.
- KIRZIOĞLU, M.Fahrettin, Kâzım Karabekir, Ankara, 1991.
- KOCATÜRK, Utkan, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938, Ankara, 1988.
- KOLOĞLU, Orhan, Türk Basın Tarihi, Kuva-yı Milliye'den Günümüze, Ankara, 1993.
- ORAL, Fuat Süreyya, Türk Basın Tarihi (1919-1965), Cumhuriyet Dönemi, Ankara, 1968.
- ÖZKAYA, Yücel, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), Ankara, 1989.
- ÖZSOY, Osman, Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası, İstanbul, 1999.
- ÖZTOPRAK, İzzet, Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele, Ankara, 1989.
- SARIHAN, Zeki, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, III, Ankara, 1995.
- _____, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, Ankara, 1995
- SELVİ, Haluk, Milli Mücadele'de Erzurum (1918-1923), Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1998.
- SONYEL, R.Salahi, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, II, Ankara, 1991.
- SOYSAL, İsmail, Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, 1919-1945, I, Ankara, 1989.
- SÜRMEİLİ, Serpil, Türkiye Gürcistan İlişkileri (1918-1921), Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1997.
- ŞAMSUTDİNOV, A.M., Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi, 1918-1923, (Çev. Ataol Behramoğlu), İstanbul, 1999.
- ŞİMŞİR, Bilâl, İngiliz Belgeleri İle Sakarya'dan İzmir'e, Ankara, 1989.
- TANSEL, Selahattin, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, IV, İstanbul, 1991.
- TOPUZ, Hıfzı, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, 1996.
- TUNÇAY, Mete, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, (1923-1931), İstanbul, 1999.
- TURAN, Mustafa, Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli), (1919-1923), Ankara, 1999.

- TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl, *Gazete ve Mecmualar*, Ankara, 1941.
- Türk İstiklal Harbi, c.II, Kısım:6, Kitap:4, Ankara, 1993.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih*, İstanbul, 1996.
- VOLKAN-ITZKOWITZ, Vamık D-Norman, *Ölümsüz Atatürk*, İstanbul, 1998.
- YAŞAR, Muammer, *Anadolu'da İlk Türk Gazetesi Envar-ı Şarkiyeye*, Ankara, 1971.
- YAVUZ, Bige, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından, 1919-1922*, Ankara, 1993.
- YERASİMOS, Stefanos, *Türk-Sovyet İlişkileri, Ekim Devriminden Milli Mücadele'ye*, İstanbul, 1979.

VIII-MAKALELER

- BAYKAL, Hülya, "Milli Mücadele'de Basın", I.Uluslar arası Atatürk Sempozyumu (Açılış, Konuşmalar-Bildiriler), 21-23 Eylül 1987, Ankara, 1994, s.879-887.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, "Cihangiroğlu İbrahim Aydın (1874-1948)'daki Milli Mücadele'de Kars ve Atatürk İle İlgili Belgeler", *Bellekten*, XLVIII/189-190, (Ocak-Nisan 1984), s.107-165.
- MAZİCİ, Nurşen, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", *Atatürk Yolu*, V/18, Kasım 1996, s.131-154.
- TOPRAK, Zafer, "Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı", *Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler*, (1849-1984), İstanbul, 1984, s.13-36.
- "Türkiye Matbuat Tarihine Yardım Araştırmaları, I, Kars'ta Matbuat Hayatı", *İş Dergisi*, XIV/85, İstanbul, 1948, s.198-199.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

TÜRK BASIN TARİHİ, MİLLİ MÜCADELE BASINI VE VARLIK GAZETESİ

A. TÜRK BASIN TARİHİ

Türk basın tarihine baktığımız zaman, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan Batılılaşma hareketi ile birlikte kitle iletişim aracı olarak, düzenli süreli yayın yapan gazetelerin çıkarılmağa başladığını görmekteyiz. Bu süreli yayınları, İmparatorlukta ilk kez Fransızlar başlatmış, 1850 yılına gelindiğinde İstanbul ve öbür vilayetlerde gayrimüslimlerin çıkardığı gazete sayısı 15'e çıkmıştır¹.

Türk basın hayatı ise, 1 Kasım 1831'de Takvim-i Vekâyi Gazetesi'nin yayınlanması ile başlar. Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekâyi'i 1840 tarihinde çıkmaya başlayan Ceride-i Havadis izlemiştir. Ceride-i Havadis, yarı resmi bir gazete niteliğindedir. 1860 tarihinde ise, Ağâh Efendi tarafından Tercüman-ı Ahvâl Gazetesi çıkarıldı. Bunun üzerine Ceride-i Havadis, ayrıca Ruznâme-i Ceride-i Havadis adı altında günlük bir ek yayın daha çıkarmaya başlamıştır. Ağâh Efendi'nin gazetesinde yazılarını yayınlayan Şinasi ise, 1862'de Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Bu gazetelerin yayın hayatına girmelerinin ardında dergiler de çıkmaya başlamıştır. Bunlar arasında Vekayi-i Tıbbiye, Mecmûa-i Fünûn, Mecmua-i Askeriye ve Mirat'ı sayabiliriz².

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yayınlanmaya başlayan gazete sayısı arttıkça, basınla ilgili bazı düzenlemelerin yapılması gündeme gelmiş ve 1858'de Ceza Kanunu Fransızca'dan Türkçe'ye çevrilirken; basınla ilgili maddelerde Türkçe'ye çevrilerek, ilk yasaklamalar getirilmiştir. 1858'de uygulanmaya başlayan basınla ilgili kurallar şunlardır:

---

1 Nurşen MAZICI, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", Atatürk Yolu, V/18, Kasım 1996, s.131.

2 İzzet ÖZTOPRAK, Türk ve Batı Kamuoyunda Millî Mücadele. Ankara, 1989. s.5.

Madde 138-Devlet-i Aliyye'nin emir ve ruhsatıyla açılmış olan matbaalarda saltanatı seniyye ve erbabı aleyhinde gazete veya kitap ve evrak-ı muzırta tab ve neşrine mütecasır olan kimselerin ibtida bastırmış olduğu şeylerin zabtıyla derece-i cürmüne göre matbaası muvakkaten veya bütün bütün kapatıldıktan sonra 10 Mecidiye altınından 50 Mecidiye altına kadar ceza-yı nakdi ahz olunur.

Madde 139: Genel adaba aykırı mizah yazıları ile müstehcen resim basılması yasak edilmiştir.

Madde 213: Basma kağıt talik ve neşriyle yani afiş ve yayın yolu ile başkasına asılsız isnadda bulunmak yasaktır³.

1864 yılında bir Matbuat Nizamnâmesi yapmak lüzumlu hale gelmiş, bu nizamnameden önce de kuruluş tarihi kesin olarak bilinmeyen Matbuat Müdürlüğü kurulmuştur⁴.

1864'de çıkarılan Matbuat Nizamnamesi'nin bazı önemli maddeleri şöyledir:

Madde 1- Gazete çıkarabilmek için hükümetin izni gereklidir.

Madde 9- Yabancı ülkelerde basılan ve "Devlete karşı taarruz ve husumet" havası taşıyan gazetelerin de ithali yasaktı.

Nizamnamenin ikinci bölümü (Madde 10-36) cezalara ayrılmıştır.

Bu bölümde şu gibi suç ve cezalar yer alıyordu:

- Ruhsatsız gazete çıkarmak,
- Gazetenin imzalı bir sayısını ilgili devlet dairesine göndermek,
- Hükümetten gelen resmi yazıları yayınlamamak,
- Devlet-i Aliyye'nin iç güvenliğini bozacak suçlardan birinin icrası için bazı kişilerin kışkırtılması,
- Genel adaba ve millî ahlâka aykırı yazılar,
- Padişaha taarruz sayılabilecek yazılar,
- Nazırlara dokunacak sözler yazılması
- Dost devlet yöneticilerine dokunacak deyimler kullanılması,

3 Hıfzı TOPUZ, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul, 1996, s.27-28.

4 ÖZTOPRAK, Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele, s.5.

- Meclisleri, mahkemeleri ve devletçe kurulan heyetleri kötülecek yazılar,
- Devlet memurlarının aleyhinde kötü yazı yazmak.
- Yabancı büyükelçileri, ortaelçileri ve maslahatgözarlarını kötölemek.
- Halkı kötölemek⁵.

Gazete çıkarmak isteyenlerin izine bağlanmasını düzenleyen bu Matbuat Nizamnamesini, 27 Mart 1867'de çıkarılmış olan Âli Kararname izlemiştir. Basın özgürlüğünün iyice kısıtlandığı bu kararname ile gazete çıkarmayı hükümetten alınacak izine bağlamaktan, hükümetin gazete kapatma yetkisine kadar uzanan birçok engel yüzünden Tanzimat döneminde 12 gazete ve süreli olarak kapatılmış ya da yayını yasaklanmıştır.

II. Abdülhamit'in tahta çıkışının ilk yıllarında yani Kanun-ı Esasi'nin ilanından sonra basın üzerindeki baskılar biraz olsun hafiflemişse de, meclisin kapatılması ve anayasanın yürürlükten kaldırılması ile basın üzerinde yeniden baskı kurulmuştur. 1888, 1895 Matbaalar Nizamnameleri, 1898, 1900, 1901 tarihli iradeler bunu açıkça ortaya koymaktadır⁶.

II.Meşrutiyet dönemindeki Osmanlı basınının ise, daha serbest hareket ettiğini ve bu dönemde basın yayın hayatının yeniden canlandığını görüyoruz. 24 Temmuz 1908'de II.Meşrutiyet'in ilanı ve Kanun-ı Esâsi'nin yeniden yürürlüğe konması ile basında yeni bir dönem açılmıştır. Her eğilimden gazete ve dergilerin yayınladığı bu dönemde gazete imtiyazı alanların sayısı ikiyüzü geçmiştir. II.Meşrutiyet'in ilanından 1918 sonuna kadar onbuçuk yıllık bir dönem içinde 918 gazete ve dergi çıkarılmıştır⁷.

31 Mart Olayı'ndan çok kısa bir süre sonra, 28 Nisan 1909'da Mebusan Meclisi'ne bir Basın Kanunu tasarısı getirilmiştir. Bu kanun, basın özgürlüğünün tekrar denetime alınması manasına geliyordu. Gazeteler ve gazeteciler arasında tepkiye neden

---

5 TOPUZ, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, s.28-29.

6 ÖZTOPRAK, Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele, s.5-6.

7 Zekâi GÜNER, Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu (Basın, Siyasi Partiler, Cemiyetler), Ankara, 1999, s.12-13; Zafer TOPRAK, "Fikir Dergiciliğinin Yüz Yılı", Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler, (1849-1984), İstanbul, 1984, s.20-30; TOPUZ, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, s.59-60.

olan bu kanun 14 Temmuz 1909'da kabul edilmiştir. Yapılan birçok değişiklikle 1931'e kadar yürürlükte kalan bu kanun o zamanki Fransız basınından aktarılmıştır⁸.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girdiği yıl, 73 gazete ve derginin çıktığını görüyoruz. 1915 yılında gazete ve dergi sayısı 6'ya düşmüştür. 1916'da bu sayı 8'e çıkmış, 1917'de 15 olmuştur. Gazete sayılarındaki bu iniş çıkış İttihat ve Terakki'nin tek parti yönetiminin tutumundan kaynaklanmıştır. I. Dünya Savaşı'nın son yıllarında gazete ve dergi sayısı artarak 71'e ulaşmıştır. I. Dünya Savaşı'nın bitiminde kalkmış olan sansür, 1919 Şubat'ında Padişah Vahdettin tarafından yeniden yürürlüğe konmuş; aynı zamanda basına ağır ihtiyati önlemler getirilmiştir. İstanbul'un işgali ile daha da yoğunlaşan bu uygulama, İtilâf kuvvetlerinin İstanbul'dan çekilmelerine kadar sürmüştür.

B-MİLLİ MÜCADELE BASINI

Anadolu'da Milli Mücadele'nin doğup gelişmesinin yanı sıra bir de Milli Mücadele Basını doğmuş ve gelişmiştir. 7 Mart 1920'den itibaren Ankara'da TBMM Hükümeti, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi kurulmuş ve bu tarihten sonraki basın işleri; biri Ankara, diğeri İstanbul olmak üzere iki ayrı müdürlük tarafından yürütülmüştür⁹. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kurulmasından kısa bir zaman sonra da 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansı faaliyete geçerek, Anadolu'da başlayan Milli Mücadele'nin sesini bütün dünyaya duyurmayı amaçlamıştır. Anadolu Ajansı, Türk kamuoyunu yanlış yollara sürükleyecek, milli birliği tehlikeye düşürecek iç ve dış yayınlara karşı milleti uyarmak, milli kurtuluşu sağlayacak karar ve hareketleri Büyük Millet Meclisi'nin kararlarını günü gününe halka ulaştırmak suretiyle hükümet ile halk arasında bağlantıyı sağlayarak önemli bir rol oynamıştır¹⁰.

8 TOPUZ, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, s.61.

9 ÖZTOPRAK, Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele, s.7.

10 Yücel ÖZKAYA, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921), Ankara, 1989, s.46-47.

Milli Mücadele boyunca Anadolu'da ve İstanbul'da faaliyet gösteren bütün basın organlarını bağımsız ve ulusal bir basın olarak görmek ve kabul etmek mümkün değildir. Bu yıllarda sansür, Yunan işgalinde olan yerlerde Yunan komutanların ve İstanbul'un işgalinden itibaren İtilâf Devletleri'nin baskı ve istekleri, Türk basınına büyük zarar vermiştir. Yunanlılar 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal ettikten sonra basın üzerindeki şiddetli bir sansür uygulamışlardır. Bir kısım basın, işgalden önce Yunanlılar aleyhine yayın yapıp vatan ve millet menfaatlerini savunurken; işgalden sonra, Yunan politikaları çizgisinde yayına zorlanmışlardır. Fakat en başından beri yayın politikasını işgal devletlerinin çizgisine göre sürdüren gazetelerde mevcuttur¹¹.

İstanbul basını içinde, Milli Mücadele'ye karşı olan gazete ve dergileri şöyle sıralayabiliriz: Alemdar, Peyâm-ı Sabah ve İstanbul gazeteleri; Ümit ve Aydede dergileri¹².

İstanbul basını içinde, Milli Mücadele'yi destekleyen ve bu mücadele hakkında olumlu yayın yapan gazeteler ise şunlardır: Tasvir-i Efkâr, Vakit, İkdâm, İleri, Akşam, İstiklâl, Tercüman¹³.

Milli Mücadele'nin karanlık ve zor günlerden, aydınlık günlere geçmesinde en önemli etkenlerden birisi ise, Anadolu basını olmuştur. Ulusal direniş sırasında bütün zor şartlara rağmen milli basın, destekleyici katkısıyla Milli Mücadele'nin kazanılmasında en büyük unsuru oluşturmuş; gerek maddî sıkıntı, gerek dağıtım yolundaki düzensizlik, gerekse, kağıt temininde karşılaşılan güçlüklerle rağmen kuvvetini ve sesini işittirmekten bir an olsun geri kalmamıştır¹⁴.

Anadolu basınından Milli Mücadele'ye taraftar olan gazeteleri ise şöyle sıralayabiliriz: Doğru Söz, İzmir'e Doğru, Aydın İli, Yeni Adana, Açıksöz, İrade-i Milliye, Hakimiyet-i Milliye, Babalık, Örgüt, Emel, Yenigün, Ahali, İstikbal, Işık,

---

11 ÖZKAYA, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın, s.7.

12 TOPUZ, 100 Soruda Türk Basın Tarihi, s.71.

13 GÜNER, Milli Mücadele Başlarken, s.17-21.

14 Hülya BAYKAL, "Milli Mücadele'de Basın", I.Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış, Konuşmalar-Bildiriler), 21-23 Eylül 1987. Ankara, 1994, s.886.

Satvet-i Milliye, Küçük Mecmua, Yeşilyuva, Varlık, Albayrak, Dertli, Türkoğlu, Amal-i Milliye*.

C-MİLLİ MÜCADELE'DE ALBAYRAK GAZETESİ

Milli Mücadele döneminde Doğu Anadolu'da yayınlanan en önemli ve büyük gazetelerden birisi de Albayraktır. Gazete ilk defa, 14 Mart 1913'te Erzurum'da yayın hayatına başlamıştır. Gazete bu dönemde Erzurum Hükümet Konağı civarındaki Milli Kütüphane'den idare edilmiştir. Bu dönemde haftada bazan bir, bazen de iki defa çıkarılan Albayrak, gerek yazı dili ve gerekse imlası bakımından Türkçülük akımına sıkı sıkıya bağlı görünmektedir¹⁵.

Osmanlı Devleti'nin batı sınırında, Selanik'te (Genç Kalemler) ve Ziya Gökalp Türkçülüğün müdafaasını yaparlarken, aynı davaya doğu sınırında Albayrak sahip çıkmıştır¹⁶.

Albayrak'ın ikinci kez yayın hayatına başlaması, İkinci Ardahan Kongresi kararları doğrultusunda olmuştur. Mondros Mütarekesi hükümlerine göre 1914 sınırlarına çekilecek olan Osmanlı Orduları çekilme emrindeki adaletsizliğe rağmen, subay ve kumandanları vasıtasıyla önemli girişimlerde bulunmuşlar; 15 Kasım 1918'de Kars'ta "Milli Şura Hükümeti"nin kurulmasını sağlamışlardır. 1914 sınırları dışında kalan bu yerlerin bu şekilde mahalli teşkilatlanmalar yolu ile milli birlik ve beraberliklerini sürdürebilmeleri hedef alınmıştır. Gerçekten de Kars Milli Şura Hükümeti geçici bir oluşumdu ve şartlar elverdiğinde buraların anavatanla birleştirilmesi öngörülmekteydi. Kars Milli Şura Hükümeti bu amaçla; 1919 yılı Ocak ayında Ardahan'da ard arda iki kongre düzenlemiş ve 7/9 Ocak 1919 tarihindeki İkinci Kongresi'nde henüz yayın hayatına başlamamış olan Albayrak Gazetesi'ne önemli görevler vermiştir. Bu meyanda Batum, Erzurum ve Trabzon'da; sırasıyla Sada-yı

* Bu gazetelerle ilgili bilgi için bkz. Ömer Sami COŞAR, *Milli Mücadele Basını*, İstanbul, 1964.

15 Dursun Ali AKBULUT, *Albayrak Olayı*, Erzurum, 1991, s.3.

16 COŞAR, *Milli Mücadele Basını*, s.199.

Millet, Albayrak, İstikbal gazeteleriyle Elviye-i Selâse halkını uyandırmak, anavatandakileri yayın yoluyla aydınlatmak kararı alınmıştır¹⁷.

Albayrak, bu ikinci yayın hayatında da Türkçü duygu ve düşüncelerinden ayrılmamıştır. Bilakis, milli birlik ve bütünlüğü sağlayıcı faktörlerden biri olarak bu hususa daha fazla ağırlık vermiş ve sadece Erzurum'un değil, bütün Vilâyat-ı Şarkıye'nin hak arayan sesi haline gelmiştir. Gazete bu amaçla "Vilâyat-ı Şarkıyye Ermenistan Olamaz" deyişini her nüshasına manşet yapmıştır¹⁸.

İkinci Ardahan Kongresi kararlarına binaen, 17/18 Ocak 1919 gecesi Kars'ta toplanan 131 kişilik Büyük Kongre "Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti Muvakkata-i Milliyesi"ni ilan ettikten sonra Cihangirzâde İbrahim Bey başkanlığındaki geçici hükümet, Albayrak'ın Mümessilliği'ne Kafkasya ve Havalisi İslam Orduları Kumandanı Fahri Ferik Nuri Paşa'yı seçmiş; o da, kendine vekâlet etmek üzere Miralay Halit Bey'i göndermiştir¹⁹. Halit Bey de asker olup matbuatla alakası olmadığı için, bu işe Süleyman Necati Bey'e havale olunmuştur²⁰.

Gazeteyi yeniden tesis etmekle görevlendirilen Süleyman Necati Bey, Hükümet Konağı ve çevresindeki binalar Ruslar ve Ermeniler tarafından yıkılmış olduğu için Albayrak'ı eski idarehanesinde faaliyete geçirememiş; yeni matbaayı Taşmağazalar karşısında Eski İttihat Terakki Han'ın da açmış olduğu Albayrak İlkokulu'nun çatı katında faaliyete geçirmiştir. Albayrak'ın yayına başlamasından önce bir Tahrir Heyeti oluşturan Süleyman Necati Bey, bu heyete, kendisinden başka kardeşi Mithat ile Dursunbeyzâde Cevat ve kardeşi Sıtkı Bey'i dahil etmiştir²¹.

Süleyman Necati Bey, Albayrak Gazetesi'nin mes'ul müdürlüğünü ve başyazarlığını birlikte yürütüyordu. Kardeşi Mithat Bey ile Cevat ve Sıtkı Beyler

---

17 AKBULUT, Albayrak Olayı, s.2.

18 AKBULUT, Albayrak Olayı, s.4.

19 Hüsamettin ERTÜRK, İki Devrin Perde Arkası (Yazan: Samih Nafiz Tansu), İstanbul, 1969, s.214-215.

20 AKBULUT, Albayrak Olayı, s.4.

21 Cevat DURSUNOĞLU, Milli Mücadele'de Erzurum, İstanbul, 1998, s.26-27; AKBULUT, Albayrak Olayı, s.7.

kendisine yardımcı oluyorlar; onlarda, gazetede makaleler yazıyorlardı. Mithat Bey, heyecanlı atak bir karakter çiziyor; Türkçülük duygusu ile dolu fakat düşünce itibarıyla Erzurum'un sınırları dışına çıkamıyordu. Cevat Bey, daha ziyade siyasi yazılar yazıyordu. Sıdkı Bey ise ictimai ve siyasi yazılarının yanında edebi olanları ile de tanınıyor "Alageyik" müstear adıyla nesirler ve şiirler neşrediyordu²².

O zamana göre oldukça zengin sayılabilecek bir yazar kadrosu ile yayın hayatına başlayan Albayrak Gazetesi, 1919 yılı sonlarından itibaren elemanlarını birer birer kaybetmeğe başlamıştır. Süleyman Necati Bey, Erzurum Mebusu seçilmiş ve Meclis-i Mebusan'a katılmak üzere İstanbul'a gitmişti. Ardından Cevat Bey, Kars Maarif Müfettişliği'ne tayin olunmuş; böylece, okul ve gazete Sıdkı ve Midhat Beylere kalmıştı. Fakat Midhat Bey'in son derece hırçın davranışları bu ortaklığın daha uzun devamına imkan bırakmamış; Sıdkı Bey, okulu alırken; Midhat Bey de, gazetenin başında kalmış ve artık gazetenin sahibi, müdürü, başyazarı Midhat Bey olmuştur²³.

Bu değişikliklerle birlikte, Albayrak Gazetesi de eski çizgisini kaybetmiştir. Bolşevikliğin, Erzurum'da ve Anadolu'da sesini duyurmaya çalışmış böylece gazete Milli Mücadele'de yolundaki eski değerini kaybetmiş ve birçok problemin yaşanmasına neden olmuştur²⁴.

Sayfalarında, Bolşevikliğin ve komünizmin propagandasını yapmaya başlayan gazetede, Bolşeviklikle, Anadolu Hareket-i Milliyesi arasında bağ kurmaya çalışılmış; Bolşeviklikle ilgili prensipler ve bunların uygulama biçimleri tartışılmıştır.

Albayrak Heyeti'nden Cevat Bey'in, 7-8 Eylül 1920 tarihleri arasında toplanan Bakû Kongresi'nin ardından, 10 Eylül'de başlayan Mustafa Suphi başkanlığındaki Türkiye Komünist Partisi Kongresi'ne katılması²⁵; Albayrakçıların, Halk Hükümeti yapma yolundaki çalışmaları ve Erzurum milletvekilleri Celaleddin Arif ve Hüseyin

---

22 AKBULUT, *Albayrak Olayı*, s. 8.

23 AKBULUT, *Albayrak Olayı*, s.8.

24 Haluk SELVİ, *Milli Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1998, s.41.

25 Yavuz ASLAN, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Ankara, 1997, s.147, 215.

Avni Bey'i bu iş için Erzurum'a getirmeleri, Doğu harekâtına hazırlanan Kâzım Karabekir Paşa ile ilişkilerinin daha da gerilmesine yol açmıştır. Albayrakçıların, Halk Hükümeti yapma teşebbüslerine Erzurum milletvekillerini alet etmeleri Erzurum'da meydana gelen huzursuzluklar Mustafa Kemal Paşa'yı da rahatsız etmiş ve Celalettin Arif Bey'i Ankara'ya dönmesi konusunda uyarmasına neden olmuştur.

Albayrak Gazetesi'nin bu dönemdeki Bolşevik yanlısı hareketleri, Erzurum'daki Müdafaa-i Hukukçuları ikiye bölmüştür. Hoca Raif Efendi'nin başında bulunduğu birinci grubu, komünizme şiddetle karşı çıkan muhafazakarlar oluşturmuş; ikinci grubu ise, kısmen Bolşevik ilkelerini savunan Albayrak Heyeti temsil etmiştir²⁶.

Mithat Bey'in, 21 Şubat 1921'de Albayrak'ta çıkan makalesi, Kâzım Karabekir Paşa'ya beklediği fırsatı vermiştir. Midhat Bey Cephe Kumandanlığı'na çağrılmasına sebep olan makalesinde; memurlardan, halka karşı tahakküm ve istibdattan el çekmelerini, müracaat sahiplerine şefkatle muamele etmelerini istiyordu.

Aynı makalede; "Vatanı İdrak Edemeyen Memur" ifadesinin kullanılması bütün memurlar hakkında lisani bir saldırı olarak kabul edilmiştir. Midhat Bey, Merkez Kumandanı'nın "Buna asker dahil midir?" sorusuna; "Evet, idrak edemeyen herkes dahildir" cevabını vermiştir. Midhat Bey'in tutuklanması üzerine, Erzurum Valisi Hamit Bey, Mithat Bey'in affını istemiş ise de, bu Kâzım Karabekir Paşa tarafından uygun görülmemiş ve bir hafta sonra cezası sona erince bırakılmıştır²⁷.

Midhat Bey, hapisten çıkınca, haksızlığa uğradığını iddia etmiş ve Adliye Vekâleti ve Erzurum Valiliği'ne şikayette bulunmuştu. O, bu şikayetnâmesinde; askerlik mıntıkasında bulunmadığı ve sıkı yönetimi mıntıkasında olmadığı halde Mevki Kumandanı Emin Bey tarafından kışlada hapis ve işkenceye uğradığını belirtmiştir. Mithat Bey'in bu şikayeti, Ankara'daki Erzurum Mebuslarını harekete geçirmiştir. Bu durumda iki cephe ortaya çıkmış bulunuyordu. Merkez Kumandanı Kaymakam Emin Bey'in arkasında Kâzım Karabekir Paşa; Mithat Bey'in arkasında Erzurum Mebusları

---

²⁶ ASLAN, Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu, s.314.

²⁷ SELVİ, Milli Mücadele'de Erzurum, s.304.

ve Vali Hamid Bey bulunuyordu. Böylece mesele, şahsi olmaktan çıkmış, başlangıcı Şark Harekâtı öncesi Erzurum'da meydana gelen olaylara kadar uzanmıştı.

Midhat Bey'in meselenin üzerine giderek şikayetlerde bulunması başına yeni işlerin açılmasına sebep olmuş ve 13 Mart 1921'de tekrar tutuklanarak Cephe Divan-ı Harbi'ne verilmiştir. Kâzım Karabekir Paşa Cephe Divan-ı Harbi'ne gönderdiği iddianamelerde; Midhat Bey'in, bundan önceki faaliyetlerini teker teker açıklamıştır. Kâzım Karabekir Paşa'nın bu iddialarını cevaplayan Midhat Bey, kendisini müdafaa etmiş; Mustafa Suphi ve teşkilatı ile kesinlikle ilişkisi olmadığını; bunu, ispatlayacak bir delilin olmadığını; Mustafa Suphi'nin Albayrak Gazetesi'ni kendisinden saymasının Anadolu'da tarihi vazife yaparak ün kazanmış Albayrak adından yararlanmak isteğinden veya onun aleyhine çalıştığından, onu kendisi ile aynı amaçta görmesinden kaynaklanabileceğini belirtmiştir²⁸.

Midhat Bey'in ikinci defa tutuklanmasını örfi bir muamele olarak nitelendiren Vali Hamit Bey, durumu Adliye ve Dahiliye Nezaretlerine arz ederek bu işte parmağı olanların cezalandırılmasını istemiştir. Böylece Kâzım Karabekir Paşa ile Vali Hamit Bey'in arası iyice açılmıştır²⁹.

Midhat Bey'in tutuklanması üzerine Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, 23 Mart 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya müracaat ederek Midhat Bey'in korunması hakkında Kâzım Karabekir Paşa'ya yazılmasını istemiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Kâzım Karabekir Paşa'ya bir telgraf göndermiş; Erzurum Mebuslarından Celalettin Arif ve Hüseyin Avni Beylerin, Meclis'teki irtica mahiyetindeki muhalefetlerinin Erzurum'da bir zümreye dayandığına inandığını; Midhat Bey hakkında yapılan muamelelerin iyi bir şekilde tahkik edilmesini, memleketin selameti namına rica etmiştir. Kâzım Karabekir Paşa, bu telgrafa 3 Nisan'da verdiği cevapta; Celalettin Arif ve Hüseyin Avni Beylerin Erzurum'da Kadı Edib, Zühtü, Münir ve Midhat gibi

---

28 SELVİ, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s.306-308; ASLAN, *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu*, s.317.

29 SELVİ, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s.308-310.

şahıslara dayandıklarını ve bunların kuvvetlerinin bir hiç olduğunu, bu mebuslara Erzurum'da güven kalmadığını belirtmiştir.

Konu daha sonra Meclis'te görüşülmüş görüşmeler devam ettikçe durumun kötüye gittiğini; Albayrak Gazetesi ve Midhat Bey'in haksızlığının ortaya çıktığını gören Hüseyin Avni Bey ve Salih Bey, müzakerenin daha fazla uzatılmamasını istemiş ve konu İntikat Komisyonu'na havale edilmiştir. Midhat Bey'in davası Kars'ta Divan-ı Harbce görüşülmemiş ve Midhat Bey Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun 18. Maddesi gereğince yargılanmak üzere tahkikat evrakı ile Ankara İstiklâl Mahkemesine sevk edilmiştir. İstiklâl Mahkemesi Midhat Bey'i yargılayarak suçsuz bulmuş ve Erzurum'a geri göndermişti. Bu olaylar sonrasında ise Albayrak kapanmıştır³⁰.

D-MİLLİ MÜCADELE'DE VARLIK GAZETESİ

Midhat Bey'in Cephe Divan-ı Harbi'ne sevki ve bilâhira Ankara'ya gönderilmesi, Albayrak'ın yayın hayatını noktalamasına sebep olmuştur.

Bu sırada henüz anavatana katılmış olan Elviye-i Selâse'de bazı propagandacılar yakalanmıştı. Bunlar yalan haberler yazıyorlar ve bilgi topluyorlardı. Yakalanan kişilerin, Bolşeviklerle çalışmalarına rağmen onların adamları olmadıkları anlaşılmıştı. Bununla beraber, Bolşevikler de geniş ölçüde çalışıyorlardı. Ayrıca, bölgede propaganda yapan ve İstanbul'dan Genelkurmay Başkanı Halil Zeki Paşa'nın gönderdiği Nuri isminde birisi de yakalanmıştır³¹.

Kâzım Karabekir Paşa, Kafkasya'daki ve doğudaki olayları halka gereği gibi anlatmak, batı cephesinde ve diğer bölgelerdeki olayları ilan etmek ve Envercilik cereyanı hakkında icab ettikçe neşriyatta bulunmak için Sarıkamış'ta cephe karargahında bir gazete çıkarmayı gerekli görüyordu³².

Albayrak Gazetesi'nin kapanmasından sonra, Kâzım Karabekir Paşa'nın bu husustaki devamlı ısrarı karşısında Hükümet, nihayet Erzurum ve Diyarbakır'da birer

30 SELVİ, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s.310-315.

31 Kâzım KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz II*. İstanbul, 1993, s.235.

32 KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz, II*, s.235.

gazete çıkarmaya karar vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın konu ile ilgili olarak Kâzım Karabekir Paşa'ya çektiği telgraf şöyledir.

“Şark Cebhesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine

Ankara'daki Hakimiyet-i Milliye'ye ilaveten Diyarbakır ve Erzurum'da da Hakimiyet-i Milliye ünvanı altında bir gazete çıkarmak buraca münasib mütâlaa kılınmaktadır. Bu baktaki mütâlaalarıyla beraber lazım olan makine ve matbaanın Batum Tiflis veya diğer bir şehirden mübayaa ve nakli mümkün olup olmadığının işarını rica ederim. 8.4.1921.

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal”³³

Kâzım Karabekir Paşa, bu telgrafa 11 Nisan 1921'de verdiği cevapta, şöyle yazmıştır.

“Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerine,

8.4.37 tarih ve 2/206 şifreye

Şarkta namus ve irfanına pek güvenilir esaslı bir gazetemiz mevcut olmadığından cebhe himaye ve nezaretinde bir gazete neşrini tasavvur edecek (bir kelime noksandır) hurufat sipariş edildi. Henüz gelmedi. Şark mıntıkasında dahi Hakimiyet-i Milliye ünvanı altında bir gazetenin intişarını pek kıymetli ve faideli buluyorum. Ancak Ankara'da hükümetimizin siyaset-i hariciyesini takib eden bir heyet-i tahririyeye mukabil şark mıntıkasında akide-i siyasiyeleri mücerreb ve muktedir zevat mevcut olmadığından tasavvur-ı acizi vechile neşriyatı muhtelif fikir tesirlerle düçar-ı teşettüt (e.m.k.t) vikaye ve hükümetimizin siyaseti dahilinde neşriyatı temin için Hakimiyet-i Milliye'nin cebhe karargahının bulunduğu mevkide cebhe erkan-ı harbiyesinin “p” şubesinin idaresi altında çıkarılması salim ve müfid görülmektedir. Tab makinesi mevcut ise de, bir gazete çıkarabilecek miktarda ve muhtelif puntolarda hurufata ve kağıda ziyâde ihtiyaç vardır. Ankara'dan Dersaadet'e yapılacak siparişle muktezi hurufatın ve kağıtların Trabzon'a getirilmesi temin buyurulursa cebhe vesaitiyle Trabzon'dan karargaha sur'at-i celbi mümkündür. Arzederim.

Şark Cebhesi Kumandanı Kâzım Karabekir”³⁴

33 C.A.A.III, 7b. D.20, F.37-2.

34 C.A.A.III, 7.b. D.20, F.37-3, 37-4.

Kâzım Karabekir Paşa bu telgrafıyla gazetenin karargâhta, yani Sarıkamış'ta çıkarılmasını istiyor ve gerekli malzemenin Ankara'dan Trabzon'a gönderilmesini talep edip bunların buradan Sarıkamış'a taşınabileceğini belirtiyordu. Bu telgraf 24 Nisan 1921'de görüşleri alınmak üzere Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'ne havale olunmuş ve Müdüriyet 28 Nisan'da Kâzım Karabekir Paşa'ya şu raporu yazmıştır:

“TBMM Hükümeti Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi

28.4.1337 (1921)

1. Gazetenin Şark Cebhesi Karargâhı'nın bulunduğu mahalde neşri hakkındaki teklif fikrimce muvafık değildir. Gazete ancak kalabalık şehirlerde merkezlerde teessüs edilebilir. Cebhe Karargâhı'nın bugün bulunduğu Sarıkamış kazası esaslı bir gazetenin tutunmasına kafi değildir. Bundan başka cebhe karargâhı yarın değişebilir. Gazete karargâhın bulunduğu mahal ile ve karargâh şubeleriyle mukayed olursa karargâhın tebdiliyle beraber onun da mahall-i intişarını tebdil etmesi icab eder. Bu ise muvafık değildir. Binaenaleyh gazete yine karargâhtan muavenet görmek üzere nefsi-i (Erzurum)'da çıkmalıdır.
2. Şark Cebhesi Kumandanlığı tab' makinesinin mevcut olduğunu söylüyor. Şu halde hurûfat ve kağıt tedariki için gazeteye sermaye olarak bin lira verilmelidir. Gazete bu suretle intişara başladıktan sonra (bütçesinde kağıt parası bulunmadığı takdirde) Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi tedrisi muavenetlerle onu yürütmeğe çalışır.
3. Bin liranın suret-i tedariki Reis Paşa Hazretleriyle görüşülmüştür. İşbu evrak iadeten Hayati Beyefendiye takdim, 28 Nisan 37.

Şimdilik Hıfzı Hüseyin Ragıp

Evraka, 10.3.37³⁵

Mali kaynakların son derece yetersiz olduğu bir zamanda Ankara Hükümeti değil gazete için para bulmak cephedeki askerini iâşe ve ibata etmekte zorlanıyordu. Bu raporun altına düşülen notta, “muavenet-i maliye şimdilik mümkün değildir” deniliyor ve evrak “şimdilik hıfzı” kaydıyla 10 Mayıs'ta dosyasına kaldırılıyordu³⁶.

Bir gazete neşredilmesi hakkındaki fikirlerinin reddedilmesi anlamına gelen bu telgrafi alan Kâzım Karabekir Paşa, 7 Mayıs 1921 tarihli BMM Riyaseti'ne gönderdiği telgrafla bölgedeki durumun hassasiyetini şöyle açıklıyordu:

Buhran ve (e.by.s.y) bizzat görülmüş olan Erzurum mıntikasına nisbetle Bidlis, Van, Bayezid, Kars ve Ardahan havalisi daha elim bir yoksulluğun zebunudur. Bolşevizm ile cebheleştikten sonra Şark mıntıklarımız bir de propaganda ile tahrib olunacaktır. Bolşevizmin nüfuz ve tevessü'ü için Karadeniz'den Musul hududuna kadar uzanan bir vasi cebhede yol para vesait (v.m.s.p) teşkilat ile sarf-ı faaliyet edenlere karşı bizim de (e.f.h.m.z) hayati bir emr-i mücbirdir. Bu hususta en mühim vazife tenvir irşad işlerinin tanzim ve sür'atle (t.y.v.y.n.b) vabestedir. Neşriyat vasıtalarının bu menatıktaki zavallı (b.b.n) mekteb ve muallimler için de aynı (c.k.h.i) bedbahtidedir. İdari hususta pek muhtaç bir vaziyette olmak üzere Tiflis, Ahıska ve Batum'da üç Türkçe gazete çıkarmağa başladıklarını ve bütün Türk komünistlerini işbu hudud mevakiine de faaliyete sokturduklarını arz edersem Şarktaki mesaimizin derece-i ehemmiyet ve (ş.m) daha ziyade kesb-i vuzuh eder. Binaenaleyh Garbi Anadolu'ya onlardan bir kısmının ve gerekse İstanbul'dan davet ve teşvik ile Trabzon tarikiyle celb (Mâba'di var) ile celb buyurulacak vatanperver gazeteci, muharrir, muallim san'atkâr ve mülkiye memurinleri için nahiye müdürü ve kaymakam gibi ashab-ı ihtisas ile şark vilayetlerinde ilmi ve ictimai müesseselerin teşekkül ve faaliyetine idari hususatın tekâmülü esbabına acilen tevessül etmek ve bu ihtiyaçları ehemmiyet-i mahsusa ile takib eylemek lazımdır. Bendeniz resimli bir gazete ve kitaplar neşr ve tab' edebilecek bir müessese ile bunu idare edecek bir neşr ve tahrir heyetinin i'zam ve bir an evvel Erzurum'da ya da Sarıkamış'ta temin-i faaliyetini elzem görüyorum. Bunlara hükümet muavenet (v...)

---

36 AKBULUT, Albayrak Olayı, s.117.

ifası (d.y.v.k.r.r.d.h) mütedair olup bu husustaki karar ve teşebbüsatin tesr-i intacının (i.t) ve muavenet-i devletleriyle meclis-i alice mazhar-ı kabul olmalı.

Şark Cebhesi Kumandanı Kâzım Karabekir”³⁷

Bu telgraftan sonra Kâzım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa’ya 18 Nisan tarihli telgrafının eki olan 21 Mayıs 1921 tarihli şu telgrafi göndermiştir:

“Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerine

18.4.1337 Şifreye Zeyldir.

Madde 1. 8/4/1337 tarihli ve 2/27 numrolu işar’ı devletlerinin cevabından arz edildiği vechile Şark mıntikasında dahi aynen Hakimiyet-i Milliye’nin Cephe Erkân-ı Harbiyesi’nin idaresi altında çıkarılmasını muhitimizdeki efkârdan topladığım intibaat ile bilahare mahzurlu buldum. Hakimiyet-i Milliye aynen burada çıkarılırsa hükümet parasıyla neşr edilen bir hükümet gazetesi telakki olunacak, şeklen cebhe idaresinde bulunursa resmi bir mahiyette tutulacaktır. Şark mıntikasının hal-i hazırdaki vaziyet ve ihtiyacı siyasetten ziyade harse kuvvet vermek pek karanlık kitlenin düşünce ve duygularını yükseltmeğe çalışarak halkın bilhassa Bolşevik propagandalarına karşı mukavemet ve birlik esbabını kuvvetlendirmek olduğundan karargahın nezareti altında bulunmak üzere Şair Feyzullah Sacid Efendi’nin imtiyazında ve ismi büyük yazı ile “Varlık”, küçük yazı ile “Ancak Birlikle Yaşar” olan bir gazetenin intişarını muvafık görüyorum.

Madde 2. Gazete Sarıkamış’ta ve karargah matbaasında ve şimdilik cebhenin masrafı ve muaveneti ile haftada bir çıkarılacaktır. İstanbul’dan kafi miktarda 16 puntoluk huruf geldiye de 12 ve 14 puntoluk huruflara da şiddetle ihtiyacım vardır. Kâğıdımız azdır. İstanbul veya diğer münasib mevakiden harf ve kağıd ihtiyacının temin ve mümkün ise mücerreb birkaç muharirin mıntıkamızdan izamı ve 11/4/337 tarihli ma’ruzatımın nazar-ı itibara alınması hususlarında muavenet-i devletlerinin bî-dirîğ buyrulması.

Madde 3. Muvafakat ve iş'ar-ı devletlerini müteakib gazetenin çıkarılmasına başlanacağı ma'ruzdur.

Şark Cebhesi Kumandanı Kâzım Karabekir"³⁸

Bu telgrafta; Şark Cephesi'nde Hakimiyet-i Milliye isminde bir gazete çıkarmanın mahzurlu olacağını söyleyen, doğunun şu anda siyasetten çok kültüre ihtiyacı olduğunu belirten Kâzım Karabekir Paşa, Şair Feyzullah Sacid'in sorumluluğunda Varlık isminde bir gazete çıkarmak istediğini ifade etmiştir.

Bolşevik propagandasına karşı, Ankara Hükümeti'nin bir şeyler yapmadığını belirten Kâzım Karabekir Paşa, bu konuda 29 Mayıs 1921'de Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa'dan şu şifreyi almıştır:

"Bolşevik propagandasına karşı Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti halkı tenvire başlamıştı. Buna devam edeceği gibi ayrıca, Erzurum'da bir Hakimiyet-i Milliye gazetesi neşri için istihzaratta bulunmaktadır"³⁹.

Ankara'nın, Erzurum'da Hakimiyet-i Milliye isminde bir gazete çıkarmada ısrarlı olmasına rağmen Kâzım Karabekir Paşa Sarıkamış'ta bir gazete çıkarmak için faaliyetlere başlamıştır.

1921 Temmuz'u başında Kars'a gelebilen sabık Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti Cumhurbaşkanı İbrahim Aydın Bey, Belediye Meclisi seçimine katılıp, reis tayin edildiği gün; Sarıkamış'tan XV. Kolordu ve Şark Cebhesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa, onu ve Milli Şûrâ Hükümeti erkânından "İaşe Mümessili" iken Malta'ya sürülüp dönen Rusça yüksek tahsilli Gümrülü Yusufzâde Yusuf Arpaçay (1888-; İstanbul 1942)'ı Sarıkamış'ta yanına çağırmıştır. 25 Ağustos 1921'de Sarıkamış'ta haftalık 5 Ocak 1922'den sonra haftada iki defa olarak çıkarılacak "Varlık" gazetesinin, "Müdür-i Mesul ve İmtiyaz Sahibi, aynı zamanda Kolordu'da Rusça yayın ve haber uzmanı olarak Yusuf Arpaçay'ın tayini düşünülmüyordu. Her ikisinin de trenle gidiş ve dönüşlerinin ücretsiz ve itibarlı olması için aşağıdaki belgeyi "Kars Müstahkem Mevkii Kumandanı Erzurumlu Rüşdi Paşa vermiştir.

38 C.A. A.III, 7.b. D.20, F.37, 37-1.

39 KARABEKİR, İstiklal Harbimiz, II, s.236.

“Bismillah”

Kars Sabık Şûrâ Reisi İbrahim Bey Malta’dan avdet ettiğinden Cebhe (Kumandanlığı) karargahına azimet ve avdet edecektir.

Mumaileyh İbrahim Bey, bir refiki (Gümrülü Yusufzâde Yusuf Bey) ile trenle, Cebhe Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerini görmek üzere Sarıkamış’a azimet ve avdet edeceklerdir. Ücret alınmayacaktır. Salonla veya mevki vagonu ile gönderileceklerdir.

9.7.37 (1921)

Mevki Müstahkem Kumandanı Rüşdi”⁴⁰

Kâzım Karabekir Paşa tarafından kendisine önerilen bu görevi kabul eden Gümrülü Yusufzâde Yusuf Bey, bilâhare Tiflis Elçiliği’nde Sefir Muhtar Nebil Bey’in siyasi kuryeliğine tayin edilmiş, bir yıl sonra 1923’te Lozan Muahedesi’nin tasdikinden sonra Türk-Yunan Mübadele Komisyonu’nda aza olarak bulunmuştur. Bütün bu görevleri sırasında bile Varlık Gazetesi’nin Mes’ul Müdürlüğü’nü ve İmtiyaz sahipliğini yapmaya devam etmiştir⁴¹.

Kâzım Karabekir Paşa’nın ismi için müsabaka açtığı ve kendi bulduğu “Varlık” ve altına da “Birlikle Yaşar” klişesinin beğenildiği gazete 25 Ağustos 1921’den itibaren çıkmaya başlamıştır. Başyazarlığını Şair Feyzullah Sacit Bey’in üstlendiği gazete Sarıkamış’ta Kolordu matbaasında basılmıştır⁴².

40 Fahrettin KIRZIOĞLU, “Cihangiroğlu İbrahim Aydın (1874-1948),’daki Milli Mücadele’de Kars ve Atatürk İle İlgili Belgeler”, *Belleten* XLVIII/189-190, (Ocak-Nisan 1984), s. 148.

41 *Kars Eli Gazetesi*, Şubat, 1966, S.19, s.11-12.

42 *Varlık*, 25 Ağustos 1921, S.1, s.1; KARABEKİR, *İstiklâl Harbimiz*, II, s.235; Kâzım KARABEKİR, *İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihad ve Terakki Erkânı*, İstanbul, 1990, s.274; M.Fahrettin KIRZIOĞLU, *Kâzım Karabekir*, Ankara, 1991, s.168 ;Kâzım KARABEKİR, *Çocuk Davamız I*, İstanbul, 1995, s.80; Muammer YAŞAR, *Anadolu’da İlk Türk Gazetesi Envar-ı Şarkıyye*, Ankara, 1971, s.41; Fuat Süreyya ORAL, *Türk Basın Tarihi (1919-1965), Cumhuriyet Dönemi*, Ankara, 1968, s.51-52; Orhan KOLOĞLU, *Türk Basın Tarihi, Kuva-yı Milliye’den Günümüze*, Ankara, 1993, s.48-49; COŞAR, *Milli Mücadele Basını*, s.199; Utkan KOCATÜRK, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938*, Ankara, 1988;

Kültürel, ictimai ve sosyal olayların daha fazla yer aldığı bir gazete olarak planlanan Varlık, kendisini Kurtuluş Savaşı'ndan ve mevcut siyasi ve askeri hadiselerden soyutlayamamış; Kurtuluş Savaşı boyunca Milli Mücadele ile ilgili haberleri ön planda ve yoğun olarak vermiştir.

Varlık Gazetesi, Doğu Anadolu'nun parçalanmasına ve dışarıdan gelen akımlara karşı mücadele etmiş; özellikle Enver Paşa'nın Anadolu'ya girme ihtimali olduğu bu günlerde Enver Paşa ve teşkilatını yererek, onları halk nazarında düşürmeğe çalışmıştır⁴³.

Milli Mücadele boyunca orduya yapılan yardımları duyurmayı ve bu yardımlara teşvik etmeyi yayın politikası haline getiren Varlık Gazetesi, eğitim faaliyetlerine de büyük önem vermiş, bu faaliyetleri sayfalarında halka duyurmuştu. Sarıkamış, Kars ve Erzurum başta olmak üzere bölgedeki bütün sportif faaliyetlere sayfalarında yer veren Varlık Gazetesi, halk sağlığı ile ilgili bilgiler de vererek bölge halkını bilinçlendirmeye çalışmıştır.

Batı Cephesi'nden gelen haberleri, Anadolu Ajansı, Hakimiyet-i Milliye, Yeni Gün gazeteleri gibi kaynaklardan aktaran Varlık, Kolordu telsiziyle komşu ülkelerden aldığı haberleri İstanbul ve Ankara gazetelerine vermiştir⁴⁴.

Kâzım Karabekir Paşa'nın bölge halkı için yaptığı bütün hizmetlere sayfalarında geniş yer veren gazete, bu faaliyetlere tam destek vermiştir. Şair Feyzullah Sacid'in yazdığı baş makaleler hariç, gazetede yer alan bazı imzaların kimlere ait olduğunun tespiti mümkün olamamıştır. Zaten bunların bir kısmı müstear olduğu gibi, bir kısmı da kısaltmadır. Bazı makalelerde ve yazılarda ise imza bulunmamaktadır. Kars, Erzurum ve Trabzon'da da satılan gazete, 41. sayıdan itibaren 4 sayfa olarak çıkmıştır. Doğu Anadolu bölgesindeki bütün hadiseleri takip etmek için bölgenin önemli merkezlerine

---

s.279; Zeki SARIHAN; *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, IV, Ankara, 1996, s.7; SELVİ, *Milli Mücadele'de Erzurum*, s.328; AKBULUT, *Albayrak Olayı*, s.118; "Türkiye Matbuat Tarihine Yardım Araştırmaları, I, Kars'ta Matbuat Hayatı", *İş Dergisi*, XIV/85, İstanbul, 1948, s.198-199.

43 KARABEKİR, *İstiklal Harbimizde Enver Paşa ve İttihat ve Terakki Erkânı*, s.274.

44 KIRZIOĞLU, *Kâzım Karabekir*, s.168.

muhabirler gönderen gazete neşrettiği yazı dizileri ve hikayeler ile de halkı daha da eğitime ve bilinçlendirme yoluna gitmiştir.

“Varlık birlikle yaşar” ilkesini kendisine şiar edinen gazete, hemen her nüshasında bu ilke üzerinde önemle durmuştur. Misak-ı Milli’yi ve tam bağımsızlığı savunan gazete, Albayrak Gazetesi’nin yaptığı hatalara ve yanlışlara düşmemiş; Sovyet Rusya ile ilgili her haberinde dengeli bir yayın politikası izleyerek; TBMM’nin politikaları paralelinde yayın yapmıştır. Emperyalizmin baskı altında ezilen bütün doğu milletlerinin bağımsızlığını savunan gazete bu milletlere de her türlü manevi desteği vermekten geri durmamıştır.

Her nüshasında Kâzım Karabekir Paşa’nın etkisi hissedilen gazete, toplumun bütün kesimlerini (işçileri, köylüleri, esnafı, sanatkârları, kadınları, çocukları) kucaklamış ve bunların bütün sorunlarını sayfalarına taşımıştır.

Milli Mücadele’yi kazanmak için birliğin tesis edilmesinin şart olduğunu birçok kereler yazan gazete, birliğinde ancak Mustafa Kemâl Paşa ve TBMM etrafında sağlanabileceğini ifade etmiş ve böyle davranıldığı sürece zaferin yakın olduğunu belirten bir yayın politikası takip etmiştir.

21.08.1921 tarihinde yayın hayatına başlayan Varlık Gazetesi’nin kapandığı tarih hakkında muhtelif görüşler vardır.

Feridun Fazıl Tülbentçi, Varlık Gazetesi’nin 1928 yılına kadar yayın hayatına devam ettiğini belirtmektedir⁴⁵. Tülbentçi’nin vermiş olduğu bilgiyi destekleyen bir başka ifade ise, Zekai Güner ve Orhan Kabataş’ın hazırladığı “Milli Mücadele Dönemi Beyannâmeleri ve Basını” adlı kitapta yer almaktadır. Bu kitapta Varlık Gazetesi’nin 1921-1928 yıllarına ait 1-287, 305-663. nüshalarının Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi’nde mevcut olduğu belirtilmektedir⁴⁶. Fakat yaptığımız taramada bu kütüphanede Varlık Gazetesi’nin hiçbir sayısının bulunmadığı anlaşılmıştır. İş Dergisi’nde yayınlanan bir makalede ise, Varlık Gazetesi’nin 1929’a kadar Sarıkamış’ta

⁴⁵ Feridun Fazıl TÛLBENTÇİ, *Gazete ve Mecmualar*, Ankara, 1941, s.85.

⁴⁶ Zekai GÜNER-Orhan KABATAŞ, *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Ankara, 1990, s.369.

850 sayı olarak çıktığı belirtilmektedir⁴⁷. Bununla birlikte belirtilen makaledeki bilgiler arasında tutarsızlık mevcuttur. Çünkü, gazete 850 sayı çıkmış olsa bile, bunun 1929'a değil, 1930 Mart'ına denk gelmesi lazım gelir.

Çeşitli arşiv ve kütüphanelerde yaptığımız araştırmalarda, Varlık Gazetesi koleksiyonlarının TBMM Mikrofilm Arşivi ve Milli Kütüphane de bulunduğu anlaşılmıştır. Milli Kütüphane'de 1921-1925 yıllarına ait olan 1-314. sayılar mevcuttur. En son sayı olan 314. sayının tarihi 23 Şubat 1925'tir. TBMM Mikrofilm Arşivi'nde ise, 1924-1925 ve 1926 yıllarına ait sayılar bulunmaktadır. TBMM Mikrofilm Arşivi'ndeki en son sayı 13 Eylül 1926 tarihli 487. sayıdır.

Bu bilgiler ışığında yaptığımız değerlendirmede, Varlık Gazetesi'nin 1928 yılının Mayıs ayına kadar Sarıkamış'taki yayın hayatına devam ettiği muhtemel görünmektedir*.

E-VARLIK GAZETESİ VE MİLLİ MÜCADELE

25 Ağustos 1921'de Milli Mücadele taraftarı bir gazete olarak yayın hayatına başlayan Varlık Gazetesi, Misak-ı Milli sınırları içinde tam bağımsız bir Türk Devleti hedefi doğrultusunda bir yayın politikası takip etmiştir. Gazetede çıkan haberler ve yayınlanan makalelerde hep bu doğrultuda olmuştur. Gazetede çıkan makalelerde okuyucuya Milli Mücadele'nin gerekçeleri, amacı ve ruhu aşılarmaya çalışılmış ve tam bağımsızlık fikri işlenmiştir.

Bu makalelerden birisi de, İstikbâl Gazetesi'nde Ali Canip imzası ile yayınlanıp Varlık Gazetesi'nin de aynen neşrettiği "Türk'ün Vazifesi" isimli makaledir. Ali Canip bu makalesinde; Türk milletinin en büyük düşmanının "Dedikodu" olduğunu ifade etmiş, Anadolu insanının bir an önce kendisine gelip gelişme ve ilerleme yolunda adımlar atmasını istemiştir.

⁴⁷ "Türkiye Matbuat Tarihine Yardım Araştırmaları I, Kars'ta Matbuat Hayatı", *İş Dergisi*, XIV/85, s.198-199.

* 15.03.1937 tarihinde Erzurum'da aynı isimde bir gazete yayın hayatına başlamış, ömrü kısa olan bu gazete, 15.04.1937 tarihinde kapatılmıştır. Bkz. F.F.TÜLBENTÇİ, *Gazete ve Mecmualar*, s.53.

Türk milletinin geçirdiği bu zor dönemde “demirden bir heykel” gibi Avrupa devletlerinin karşısında durmasının gerektiğini yazan Ali Canip, bunun her Türk için bir namus, bir hamiyet borcu olduğuna işaret etmiştir.

Türk milletinin gelişmeleri, ilerlemeleri Avrupa'nın çok gerisinden takip ettiğinin belirtildiği makalede, insan gücü eksikliğinden de bahsedilmiş ve “Bu vatanın içine mesela 20 Belçika sığabilir. Heyhat! Acaba bütün Anadolu'da bir Belçika kadar nüfus var mı? Hakikat acı, bazen korkunçtur. Fakat onu görmekten kurtulmalıyız. Bu topraklar en azından 30-40 milyon nüfusa muhtaçtır” denilmiştir.

Türk Ordusunun Yunanlılar karşısında elde ettiği zaferlerin Türk'ün ayağa kalkışının birer işareti olduğunu yazan Ali Canip, yeni dönemde Türk münevverlerine büyük bir iş düşeceğini belirtmiştir⁴⁸.

Ali Canip'in Varlık Gazetesi'nde yayınlanan diğer bir makalesi ise “Bu Muharebenin Kıymeti Nerededir” ismiyle çıkmıştır.

Ali Canip, yazısına, Tan Gazetesi'nde çıkan bir makaleden alıntılar yaparak başlamış ve şöyle yazmıştır: “Galiba iki seneye yaklaşıyor. Fransa'nın ve bütün dünyanın en mühim gazetelerinden biri olan Tan Gazetesi bir baş makalesinde şunları yazmıştır. “Vahşi bir siyaset yüzünden Türkleri İstanbul'dan çıkardık. Bu yetmiyormuş gibi tarihi düşmanları olan Yunanlıları başlarına musallat ettik. Fakat bilmeliyiz ki arkasını Anadolu'nun sarp kayalarına dayayan Türk, kendisini ölümüne kadar müdafaa edecek, onları bu mücadelede mağlup etmek ihtimali pek uzaktır. Fakat galip gelirse bütün Asya'ya Avrupa'nın yenilebilir bir kuvvet olduğu dersini verecek ki bu bizim için elim neticeler hasıl eder”.

Türk milletinin Tan Gazetesi'ni haklı çıkartırcasına düşmana boyun eğmediğini yazan Ali Galip, bütün imkanlara sahip Yunan ordusunun imkansızlıklar içinde kıvranan Türk Ordusu karşısında hezimete uğradığını yazmıştır: “Yüce Tanrı bu milleti büyük ve inanılmaz işler görmeye memur etmiştir” diyen Ali Galip, aynı destanın altı sene önce Çanakkale'de de tekrarlandığını belirtmiştir.

---

48 Ali CANİB, “Türk'ün Vazifesi”, Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.2.

Makalede; “Bu muharebenin kıymeti nerededir? bu muharebeyi Türk’ün şimdiye kadar yaptığı muharebelerin üstüne çıkararak, hepsinden fazla ehemmiyet kazandıran sebep nedir?” şeklindeki soruya ise, yine Ali Canip şu cevabı vermiştir: “Evet, bu muharebe Türk’ün asırlardan beri yaptığı harplerin hepsinden ehemmiyetlidir. Hepsinden yüksektir. Hepsinden muhteremdir. Çünkü Türk, bu muharebe ile tarihinde eski bir devri kapatıyor ve yeni bir devir açıyor. Kapanan bu devir Avrupa’nın istila politikası devridir. Açılan devirse mahkum ve mazlum milletlerin kurtuluş devridir. Avrupa’nın zengin milletleri bir ahtapot gibi dünyanın üstüne çökmüşlerdi. Bütün Asya, bütün Afrika sefil bir Babil esareti yaşıyordu. İşte Türk bu muharebe ile yalnız küçük Yunan’ı tepelemiyor. Bütün Avrupa’yı sarsıyor, kökleşmiş ve emin olalım çok kuvvetli bir siyaseti yıkıyor. Gözlerinize 350 milyonluk Hindistan’ı getirelim. Zavallı memleket 350 bin kişilik Karadağ Krallığı kadar bile bir kuvvet sayılmıyor. 400 milyonluk Çin’de böyle sefil, böyle derbeder. İşte bugün Anadolu’nun bir avuç kahramanı böyle yüzlerce milleti bir sözle susturan siyaseti yıktı. Artık milletler esir edilemez. Ey, 350 milyonluk Hint, Ey Afrika’nın bir ucundan Asya’nın bir ucuna kadar yayılan Müslümanlık bu size bir derstir. Ayağa kalkın Allah insanı dört ayak, sürünsün diye yaratmamıştır diye haykırın. Her zulmü kahrı boğmaya bir parça kan yeter. Ey Şark uyan!”⁴⁹

Varlık Gazetesi yayınladığı makalelerde Yunanistan ve Avrupa’yı hedef alırken, Türkler tarafından yapılan ve Anadolu’daki mücadelenin ahengini bozacak her türlü harekete de şiddetle tepki göstermişti.

Varlık Gazetesi’nin 6. sayısında, “Biraz da İnsaf” başlığı ile imzasız olarak yayınlanan makale de bu konu ile ilgilidir. Varlık Gazetesi, Enver, Halil, Mehmet, Talat ve Nazım Beylerin kurduğu İslam İhtilâl Cemiyeti’nin Türkiye şubesi olan İttihat ve Terakki Halk Şurular Fırkası’nın kongresinde kabul edilen ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin bu firkanın alenen faaliyet göstermesine izin vermesinin istendiği beyannameyi kabul edilemez bulmuştur.

---

49 Ali CANİB, “Bu Muharebenin Kıymeti Nerededir?”. Varlık, 5 Ocak 1922, S.17, s.1.

Varlık Gazetesi “Demek ki evvela İttihat ve Terakki Cemiyeti bir Halk Şurular Fırkasına tahavvül etmiş, saniyen bu Halk Şurular Fırkası, başta ve daha büyük şumüllü ve merkezi faaliyeti memleketten hariçte bulunan maksat ve emeli kimsece malum olmayan gizli bir İslam İhtilal Cemiyeti’nin Türkiye’deki muhtar bir şubesi halini iktisab eylemişti. Salisen bu gizli ve hariçte çalışan cemiyetin bir şubesi olan Halk Şurular Cemiyeti, meçhul bir mahalde kongre akdetmiş ve Enver, Halil Mehmet, Talat ve Nazım Beylerin imzasıyla mezkur beyanname ile Büyük Millet Meclisi’ne müracaat için selahiyet vermiştir” diye yazmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden, Anadolu’da alenen faaliyet göstermelerine izin vermesi istenen, bu kişilerin memleketin meşhur simaları ve İttihat Terakki’nin ileri gelenleri olduğunu belirten Varlık Gazetesi, bu kişilerin kendi elleri ile İttihat ve Terakki Partisi’ni fesh ettiklerini yerine Teceddüd Fırkasını kurduklarını ve peşinden ülkeyi terk ettiklerini yazmış ve yeni kurulan Gizli İslam İhtilal Cemiyeti ve onun Anadolu Şubesi olan İttihat ve Terakki Halk Şurular Fırkası’nın kesinlikle yasalara aykırı olduğunu ifade etmiştir. Eski İttihatçıların bu cemiyeti, nizamnamelere ve beyannamelere dayanarak hukuki göstermesine de karşı çıkan Varlık, “böyle bir iş için Ankara Hükümeti’nden izin alınmalıydı” demiş ve şöyle devam etmiştir. “13 seneden beri kanunları ve Kavanin-i Esasiye’yi ihlal etmekte zerre kadar tereddüt etmeyen imza sahipleri, şimdi kanundan ve Kavanin-i Esasi’den bahs ediyorlar” Daha ilk adımda o eski zihniyetin tamamen mevcut olduğuna ve keyfin, kanundan ibaret bulunduğuna henüz kani bulduklarını isbat eden bu zevat hangi cüretle kanundan ve Kavanin-i Esasiye’den bahs ediyorlar. Bundan başka, İttihat ve Terakki Cemiyeti’in tamamen başka bir mahiyette olması lazım gelen Halk Şurular Fırkası’na tahavvülü için yine o cemiyetin kongresi tarafından bir kararın ittihazı lazım gelmez mi? Halbuki böyle bir kongre ne toplandı, ne de bu hususa dair bir karar çıktı.

İttihatçıları, arzularını bütün cemiyetin arzusu gibi gördükleri ve keyfi hareket ettikleri için eleştiren Varlık Gazetesi, toplandığı öne sürülen İttihat ve Terakki Halk Şurular Fırkası Kongresi için ise, “bütün kongre, beyannameyi imza eden Enver, Halil

Mehmet, Talat, ve Nazım Beylerden başka kimseyi ihtiva etmemiştir” diyerek kongrenin hayali olduğunu yazmıştır.

“Cinnet ve cüretin derecesi her türlü hududu aşıyor. İttihat ve Terakki Şuralar Fırkası'nın merkez faaliyeti hariçte bulunan ve ismi İslam İhtilâl Cemiyeti olan gizli bir teşkilatın Türkiye'de aleni, resmi bir şubesi halinde tanınması arzu olunuyor. Bütün tarih umumi teşkilat-ı siyasiyesinde bize haneperver dehalarımızın kafasından doğar. O kafadakiler bu gibi dahiyane ihtiraslarıyla memleketi uçurumdan uçuruma sevk ettiler ve halâ da hızlarını alamadılar. Hariçte gizli bir cemiyet teşekkül ediyor, maksadı meramı, kimler tarafından idare olunduğu, nasıl yaşadığı, kalın esrarengiz perdeler altında ve meçhul. Şimdi Büyük Millet Meclisi'ne müracaat olunarak böyle bir cemiyetin şubesi olduğu tasrih olunan Şuralar Fırkası'nın Türkiye'de resmen tanınması hükümetçe tasdik olunması ve serbestçe icra-yı faaliyet etmesi talep olunuyor. Bu talep her türlü cinnetin öteki tarafıdır. Böyle bir talebi is'âf eden bir hükümetin vaz'iyet-i dahiliyyesini düşünün” diye yazan Varlık Gazetesi, böyle bir fırkanın mevcudiyetine kendi memleketi dahilinde tahammül edebilecek bir hükümetin, henüz tarihte görülmediğini ve görülme ihtimalinin de olmadığını yazmıştır.

İttihad ve Terakki iktidarı devrinde, İttihatçıların muhalefete “Aman Vatan tehlikededir. Vatan vahim bir buhran içindedir. Hükümete gaile, müşkilat çıkarmayınız” diyerek herkesi susturduğunu belirten Varlık Gazetesi, “fakat, neden bu kere kendileri de biraz susmuyorlar” diye eleştiride bulunmuştur.

Almanya'da, Bulgaristan'da, bu devletleri I. Dünya Savaşı'na sürükleyen kadroların bir köşeye çekildiğine işaret eden Varlık Gazetesi, Türk vatanının tarih boyunca hiçbir zaman bu kadar tehlikede olmadığını hatırlatarak; ülkeyi bu durumlara getirip sonra da kaçanların hiçbir şey söylemeye ve yapmaya haklarının olmadığını ifade etmiştir. “Bu gibi şeyleri onların zamanında başkaları yapmış olsaydı, yıldırımlar yağdırılır, lanet okunur, cinayet ve ihanetle itham olunmazlar mı idi, fakat biz ne böyle yapıyor ve ne böyle düşünüyoruz. Biz onları cinayetle, ihanetle itham etmek

istemiyoruz” diyen Varlık Gazetesi, İttihatçıları hislerine ve nefislerine hakim olmaya çağırmıştır⁵⁰.

Varlık Gazetesi'nin baş yazarı ve müdürü Feyzullah Sacit imzası ile çıkan ve “1338 (1922) Yılına Gिरerken” ismini taşıyan makalede ise, Milli Mücadele özetlenmiş ve bundan sonra yapılması gereken şeyler üzerinde durulmuştur. Yunanlıların Sakarya'da büyük bir tokat yediğini ve Ankara yerine Atina'ya girdiğini yazan Feyzullah Sacit özellikle İngiltere tarafından yapılan barış tekliflerine dikkat edilmesini istemiştir. Ankara Hükümeti'nin savaşta olduğu kadar barışta da büyük muvaffakiyetler kazandığını yazan Feyzullah Sacit, Moskova Anlaşması'nın, Kars Anlaşması'nın, Ankara Anlaşması'nın, Ukrayna ve Afganistan ile yapılan dostluk anlaşmalarının buna güzel birer örnek olduğunu ifade etmiş ve Ankara Hükümeti'nin tuttuğu dostluk ve barış meşalesinin Fransa gibi büyük bir devleti kendine çekmeye yeterli olduğunu yazmıştır. “Hayat ve istiklal davamız tehlikeli bir imtihan devresi geçirdi ve geçiriyor” diye yazan Feyzullah Sacit, Türkiye'nin istedikleri verilmediği sürece bu harbi devam ettireceğini ve her türlü zorluğa katlanacağını yazmıştır⁵¹.

Kastamonu'da çıkan Açıksöz Gazetesi'nin, Ayşe Çavuşla yaptığı röportajı yayınlayan Varlık Gazetesi, Milli Mücadele boyunca cepheden cepheye koşan bir Türk kadınının cephelerde geçen hayatını okurlarına aktarmıştır.

Ayşe Çavuş'un 50 yaşında olduğu halde ceketi, belinde fişegi, kamçısı, uzun çizmeleri ile 25 yaşında bir delikanlıyı andırıldığını yazan Varlık, bu Türk kadınının İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Milli Mücadele'ye katılmaya karar verdiğini ve Kütahya, Gediz, Uşak, Demirci'de düşmanla çarpıştığını yazmıştır. Demirci harbinde oğlu Ahmet'i kaybeden Ayşe Çavuş, Gediz Harbi'nde de damadı Mehmet'i şehit vermiştir. Kendisi de Gediz ile Uşak arasındaki Hamidiye Köprüsü'ndeki muharebede sağ kolundan, Gediz'deki muharebede ayağından yaralanmıştır.

---

50 Varlık, 6 Ekim 1921, S.6, s.1.

51 Feyzullah SACİT, “1338 Yılına Gिरerken”. Varlık, 9 Ocak 1922, S.18, s.1.

Milli Mücadele'ye İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine katılan Ayşe Çavuş, İzmir'den Aydın'a kaçmış burada topladığı 400 atlı ile Aydın baskını gerçekleştirmiştir. Çerkez Ethem'in müfreze komutanı olan Ayşe Çavuş, Çerkez Ethem Yunanlılar tarafına geçtikten sonra müfrezesi ile düzenli orduya katılmıştır.

Gediz muharebesi esnasında, bir Yunan otomobilini müfrezesiyle esir aldığı için Çavuşluğa yükselen Ayşe Çavuş, Sakarya Zaferi'nden sonra cephe sakinleşince Ankara'daki kızlarının yanına misafir olarak gitmiş, burada Ukrayna Elçisi Firunze'nin ısrarı üzerine baba yurdu Kırım'ı ziyarete karar vermişti⁵².

Varlık Gazetesi Ayşe Çavuş'tan sonra, Mülazım-ı Evvel Fatma Hatun'la ilgili bir haberi de yayımlayarak Milli Mücadele'de görev alan Türk kadınlarını tanıtmaya devam etmiştir.

Şark Cephesi Komutanı Kazım Karabekir Paşa'yı ziyaret için Sarıkamış'a gelen Fatma Hatun, Kars'a dönerken, trende Varlık Gazetesi muhabirinin sorularını cevaplamış ve Milli Mücadele ile ilgili görüşlerini açıklamıştır.

Varlık Gazetesi muhabiri, 1877-1878 Osmanlı Rus harbinde savaşan Erzurumlu Kara Fatma ile Mülazım-ı Evvel Erzurumlu Fatma Hatun arasında yaptıkları bakımından çok büyük benzerlikler olduğunu belirtmiş ve şöyle yazmıştı. "Tren kalkar kalkmaz ilk işlerimden birisi bu kahraman Türk kadınının vagonuna gitmek oldu. Umumi harbden çok evvel İstanbul'da bulunurken bir posta kartında yine Erzurumlu (Kara Fatma) adında diğer fedakar bir anamızın resmini gördüğümü hatırladım. Örülmüş saçlarını başına toplamış yüzünün etleri yaşının geçkinliğine alamet olarak sarkmış uzun boylu pür silah kıyafeti ile muhibb bir kahraman timsalindeki 93 harbinin Erzurumlu Kara Fatması ve onun Erzurum Aziziye tabyasında tarihe geçen fedakarlıkları ile istiklâl seferlerinin şerefli tarihinde muhterem, bir yer tutan yine Erzurumlu Mülazım-ı Evvel Kara Fatma'nın menkıbeleri arasında ne yakın bir benzeyiş var."

---

52 Varlık, 6 Mart 1922, S.34, s.2.

Varlık Gazetesi muhabirine eşinin Sarıkamış Harekâtı'nda şehit düştüğünü ve şu anda yakasında taşıdığı madalyaların eşine ait olduğunu söyleyen, Fatma Hatun, Garp Cephesi'nde Türk kadınının yaptığı fedakârlıklardan bahsetmiş kendisinin de tekrar cepheye gideceğini söylemiştir⁵³.

Varlık gazetesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ikinci yıldönümü münasebeti ile "Ölçücüoğlu" mahlasıyla bir makale yayınlanmış ve makalede; Mondros Mütarekesi'nden başlanarak; Milli Mücadele'nin kısa bir özeti yapılmıştır.

"Mondros Mütarekesi şartlarının korktuğumuz kadar ağır olmadığını gördüğümüz vakit heyecanımız arasında tarihin derslerini, unuttuk. Garbın vefakârlığına inandık. Ağır bir yükten kurtulanlara mahsus derin bir nefes aldık. Fakat bu devir çok uzun sürmedi. Günler geçip de yüzümüze gülerek gelenler tatlılıkla silahlarımızı topladıkça; vaziyette, yavaş yavaş değişti. Muahedeleri paçavra diye tavsif ettikleri için Almanlara hücum edenler, imzalarının mürekkebi kurumadan namusları üzerine verdikleri sözleri çiğnemeye başladılar" diyen Ölçücüoğlu, İstanbul Hükümeti'nin bu durum karşısında sessiz kaldığını belirtmiş; İzmir başta olmak üzere Anadolu'nun istilasına değindikten sonra İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihindeki işgalini Türk'ün en karanlık, en acı ve en ağır günü olarak tarif etmişti. 16 Mart 1920 gününün kararttığı ruhların 23 Nisan 1920'de Meclis'in açılması ile tekrar canlandığını söyleyen, Ölçücüoğlu, bu sayede Elviye-i Selase'nin, Adana'nın vatana kavuştuğunu; I. İnönü, II. İnönü ve Sakarya Zaferleri ile Misak-ı Milli'yi gerçekleştirme yolunda önemli adımların atıldığını ifade etmiştir.

"23 Nisan 1920-23 Nisan 1922. Bu iki tarih arasında geçen iki senelik bir zaman içinde kat ettiğimiz yola şöyle bir baktığımız zaman, göğsümüz iftiharla gururla kaplanıyor. Türk namı hiçbir devirde bugünkü kadar büyüklük bugünkü kadar fevkaladelik ifade etmemiştir" denilen makalede, Misak-ı Milli sınırlarına mutlaka ulaşılacağına işaret edilmiştir⁵⁴.

53 Varlık, 21 Ağustos 1922, S.73, s.2.

54 ÖLÇÜCÜOĞLU, "İki Tarih. 23 Nisan 1920, 23 Nisan 1922", Varlık, 20 Nisan 1922, S.47, s.1.

Feyzullah Sacit imzası ile yayınlanan “Millet ve Hakimiyet” isimli makalede ise, sömürgeci ve baskıcı devletlerin himayesine giren milletlere bir kurtuluş reçetesi sunulmuştu.

İnsanın hür doğduğunun, hür doğduğu andan itibaren de hür yaşama hakkına malik olduğunun ifade edildiği makalede, cemiyetlerin ise insanların bir arada yaşama isteklerinin bir sonucu olarak doğduğu anlatılmıştır. Fertleri ve cemiyetleri, onlardan üstün bir kuvvetin idare ettiğini belirten Feyzullah Sacit “bu âli ve milli idareye hakimiyet diyoruz. Şu halde bütün kuvvetler, bütün selahiyetler bütün haklar, cemiyetten yani milletten doğar, millette bulunur, millet tarafından kullanılması lazım gelir. Öyle ise bu haklı selahiyetler, kuvvetli yani hakimiyet milletten hiçbir vechile, meşru ve mantıki hiçbir sebeble ayrılamaz” diye yazmıştır.

Sömürgeci devletleri işgal ettikleri bölgelerde halkın özgürlüğünü kısıtladığına işaret eden Feyzullah Sacit, bunlara karşı mutlaka birleşerek karşı çıkılması gerektiğini yazmıştır. Sömürgeci devletlerin en çok korktukları şeyin “Milli iradenin oluşması olduğunun belirtildiği makalede; teşkilatlanmamış toplumların, cemiyetlerin, perişan birer yığın, birer sürü olduğu vurgulanmıştır.

Türk milletinin Mondros Mütarekesi’nden hemen sonraki durumunun dağınık, birlikten yoksun, teşkilatsız ve bilinçsiz olduğunu yazan Feyzullah Sacit, fakat zaman ilerledikçe milli birliğin kuvvetlendiğini ve bu birliğin sonucu işgalcilerin Anadolu’yu terk etme noktasına geldiklerini yazmıştır⁵⁵.

“Varlık, Birlikle Yaşar” ilkesi ile yayın hayatına atılan Varlık Gazetesi, Milli Mücadele boyunca bu ilkesinden kesinlikle taviz vermemiş ve her iç ve dış olayda, konuya yaklaşırken bu çerçevede hareket etmiştir.

---

55 Feyzullah SACİT, “Millet ve Hakimiyet”, Varlık, 19 Ocak 1922, S.21, s.1.

F-VARLIK GAZETESİ VE ANADOLU BASINI

“Bir milletin, bir cemiyetin varlığı, ancak birlikte olur. Duyguda, düşüncede, emelde ve herşeyde birlik”⁵⁶.

Bu gaye ile 25 Ağustos 1921 tarihinde çıkmaya başlayan Varlık Gazetesi, milli birliğin kuvvetlenmesi, milletin aydınlatılması için elinden gelen herşeyi yapmaya gayret göstermiştir⁵⁷.

Varlık Gazetesi'nin çıkmaya başlamasının birinci yıldönümü münasebeti ile bu gazetede yayınlanan “Matbuatımız, Gazetelerimiz” isimli makale, Varlık Gazetesi'nin ilkelerini ve Anadolu basınına bakış açısını yansıtmaya bakımından oldukça önemlidir.

Gazete, kendisi ile birlikte Anadolu'nun en uzak köşelerinde bile artık yayınlanmaya başlayan ve Milli Mücadele etrafında kenetlenen gazeteleri büyük bir takdirle izlediğini belirtmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır. “Anadolu'daki matbuatımız hiçbir zaman bugünkü kadar taaddüd etmemiştir. Ta Antalya'da çıkan “Anadolu”dan Harput'ta intizar eden “Satvet-i Milliye”ye vatanın en ücra, en uzak köşelerinde bile mahallini tenvir ve irşada çalıştığını, Anadolu matbuatının bütün milli ve vatani meselelerde kuvvetli bir birlikle hareket ettiğini şükranla görüyoruz. Bugünkü milli varlığımızın en çok parlak tezahürü olan şanlı ordumuzun yanında büyük bir iftiharla matbuatımızı da zikr edebiliriz.”⁵⁸

Anadolu'da çıkan büyük küçük bütün gazetelerin henüz tam anlamı ile gelişmemiş, istenilen düzeye erişmemiş, olduğunun hatırlatıldığı makalede “Biz kendimizin ne kadar maddi müşkilat içinde kıvrandığımızı bildiğimiz için, bir çoklarının bizden daha az müsait şartlar altında maruz buldukları imkansızlıkları takdir etmiyor değiliz” denilerek; hem Varlık Gazetesinin maddi yönden büyük sıkıntılarla karşı karşıya olduğu hatırlatılmış, hem de Anadolu basını, çok zor şartlar altında yaptığı yayınından dolayı tebrik ve takdir edilmiştir. Hükümetin Anadolu basınına daha fazla alaka göstermesinin ve bu alakada en önemli hususun posta ve

⁵⁶ Varlık, 25 Ağustos 1921 S.1, s.1; Varlık, 25 Ağustos 1922, S.74, s.1.

⁵⁷ Varlık, 25 Ağustos 1922, S.74, s.1.

⁵⁸ Varlık, 25 Ağustos 1922, S.74, s.1.

telgraf sahasında olduğunun belirtildiği makale şu şekilde devam etmiştir. “Hükümetten talep ettiğimiz bu teshilatın yanında refiklerimiz ve meslektaşlarımızla da bir hasbihâl yapmak isteriz.

Gazetemizin serlevhası altında yazdığımız “Varlık Birlikle Kaimdir” şiarını ilk sayımızda izah ederken; duyguda, düşüncede, emelde, herşeyde birlik için çalışacağımızı arz etmiştik. Vatanın en çok muhtaç olduğu birliği husule getirmek gazetecilerin vazifesidir.

Her türlü yoksulluk ve karanlık içinde bulunan milletimizin matbuatı onun mürşididir. Bu gün öyle çok dertler birçok yaralar vardır ki memleketimizin her tarafına şamildir. Bunları halka tanıtmak, bunlardan tevellüt yaralarını öğretmek, biz gazetecilerin en büyük vazifemizdir. Bunlarda milli vatani borçlarımızdandır. İstiklal davamızda girdiğimiz bu şanlı mücahedemizin en çetin kısmı olan ictimâ’ı teceddüd ve iktisadi istiklâl sahalarda da aynı suretle birliği muhafaza etmek en kesif kitleler arasına varıncaya kadar kuvvetli bir cereyan uyandırmak en mühim ve en esaslı borcumuzdur.

Halbuki matbuatımızın henüz bu sahada birlik gösteremediğini birçok refiklerimizin vatanın müdafaasında yalnız siyasi ve askeri gayelerden başka cihetlere ehemmiyet atf etmediğini büyük bir teessürle müşaade etmekteyiz. Meselâ; haftada bir çıkan samimi küçük bir arkadaşımızın birçok dertlerini birçok ihtiyaçlarını, pek iyi bildiğimiz muhitini bunlara karşı irşad edecek yerde Cenova Konferansı diye sütun dolusu bir makale silsilesi neşrettiğini gördük. Geçimsizlik, çekememezlik nefret gibi memleketimizde maattessüf pek ziyade yer etmiş derin ictimai dertlerimizle mücadele etmeleri lazım gelen diğer birtakım arkadaşlarımızın da, buldukları muhitin yekdiğerine muhalif zümrelerini iltizamen birbiriyle müsatemeye kadar vardıklarını memleketin meselelerine hasr edilmek lazım gelen sütunlarını birtakım boş manasız dedikodularla doldurduklarını kan ağlayarak görüyoruz.

Refiklerimizi buldukları muhitin dertlerini, ihtiyaçlarını tetkik eden müfîd makaleler neşr etmekte, yekdiğerine refakat etmekte görmek istiyoruz. Meselâ; mülakatımızda birçok içtimaî kıssalar vardır ki, bunlar hemen her tarafa şamil, hemen

her yerde aynı surette mevcuttur. Bunların izâlesi için aynı zamanda umûmî bir cereyan tevlid etmek matbuatın vazifesidir. Ankara'da teşekkül etmiş bulunan Matbuat Cemiyeti'nin bu hususa piştar olmasını pek çok temenni eyleriz. Bizce bütün Anadolu gazetecilerini umumi bir ictimaya davet ederek orada memlekette açılacak ictimai, ahlakî ve iktisadi vatan mücahedesi için etrafını vâsi' bir program yapmak ve bütün matbuatın aynı esas dairesinde neşriyatta bulunmalarını temin etmek bir lüzum ve ihtiyaç şeklini almıştır.

Bunun tatbikatındaki teferruat kolayca halledilebilir ve bu surette memleketine cidden müfid ve kararlı bir matbuat sahibi olur. Varlık, böyle bir teşebbüsü derin bir şükranla karşılamağa ve hissesine düşen vazifeyi ifâ etmeye hazırdır"⁵⁹.

Anadolu'da çıkan gazeteler için bu görüşleri dile getiren Varlık Gazetesi çeşitli sayılarında bu gazete ve mecmuaları isim isim yazarak, haklarında açıklamalar ve aydınlatıcı bilgiler vermiştir.

Gazete ilk olarak "Güzel Trabzon" Gazetesi'nin yayın hayatına atıldığını haber vermiş ve "Varlık, pek ulvi gaye ve emellerle Trabzon'da intişarını, ilk nüshasında vürûdu ile haber aldığını Güzel Trabzon kardeşini selamlar" diyerek gazetenin kuruluş haberini vermiştir⁶⁰.

Güzel Trabzon Gazetesi'nin yayına başlaması ile ilgili olarak Şark Cephesi Kumandanlığı tarafından da bir tebrik mesajı yayınlanmıştır. Bu mesajı Varlık Gazetesi aracılığı ile yayınlayan Şark Cephesi Kumandanlığı'nın açıklaması şöyledir: "Milli duygularımızla Trabzon'da çıkmaya başlayan "Güzel Trabzon" Gazetesi Şark Cephesi için ilk nüshasından 50 adet göndermiş ve her nüshasından bu suretle göndermeğe devam edeceğini vaat etmiştir. Kendisine muvaffakiyet temenni eyler teşekkür ederiz."⁶¹

---

⁵⁹ Varlık, 25 Ağustos 1922, S.74, s.1.

⁶⁰ Varlık, 20 Nisan 1922, S.47, s.4.

⁶¹ Varlık, 20 Nisan 1922, S.47, s.4.

Şark Cephesi Sıhhiye Riyaseti tarafından ayda bir çıkarılan Tıp Mecmuası'nın birinci sayısının çıktığını haber veren Varlık Gazetesi, aynı matbaada basıldığı bu fen mecmuasını tıpla ilgilenen herkese tavsiye etmiştir⁶².

Varlık Gazetesi'nde kendisinden bahsedilen diğer bir mecmûada Türkiye İktisat Mecmuası'dır. Gazetede bu mecmua ile ilgili haber şöyledir: "İstanbul'da Ahmet Hamdi ve İsmail Beyler tarafından ayda bir defa çıkarılan bu ciddi meslek mecmuası matbuat aleminde hakiki bir varlıktır.

Bizi iktisadi mücadeleye hazırlayan Türkiye İktisâd Mecmûası, Türkiye'nin ve cihanın en mühim iktisadi hadiselerinden hakiki bir vukuf ile bahsediyor. Son çıkan 5. sayısında Zühtü Bey'in (Ticari Birlikler) makalesi, yalnız Türk ticaret alemi için değil, fakat bütün Türkler için pek ehemmiyetli bir mevzuğu neşrediyor.

Ahmet Hamdi Bey'in memleketimizin en mühim kurşun ve gümüş hazinesi olan (Balkar Dağı Madeni) hakkında makalesi ile Namık Zeki Bey'in İncir mahsülü hakkında mahalinden yazılmış olan kıymetdar makalelerini herkes okumalıdır. Bunlardan maada ticaret istatistikleri, matbuata ait bir nazar, kanunlar ve nizamlar, Milli İktisat Cephesinde, müşâhede ve mütâlaalar, piyasa haberleri bahsini ihtiva eden Türkiye İktisât Mecmûası güzel bir kap içinde 30 sahife ve fiyatı 10, seneliği, 200, altı aylığı 100 kuruştur⁶³.

Edebiyat dünyasına ait mecmûaları da tanıtan Varlık Gazetesi İstanbul'da 15 günde bir çıkan Dergâh Mecmûası'nı, son senelerde pek sönük kalan edebiyat aleminin yegâne mecmûası olarak tanıtmıştır. 27. sayısında çıkan Yahya Kemâl Bey'in Türkçe'ye dair makalesini, mutlaka okunması gerekli bir makale olarak tanıtan Varlık derginin seneliğinin 220, altı aylığı ise 110 kuruş olduğunu belirtmiştir⁶⁴.

Ordu'da 15 günde bir çıkan Güneş Mecmûası'nın 34. sayısının da çıktığını haber veren gazete, Trabzon'da gençler tarafından çıkarılan Genç Anadolu Mecmuası'nın 8. sayısının içeriğini de vermiştir.

⁶² Varlık, 12 Haziran 1922, S.58, s.4.

⁶³ Varlık, 19 Haziran 1922, S.60. s.4.

⁶⁴ Varlık, 19 Haziran 1922, S.60. s.4.

Varlık Gazetesi, “güzide ve selâhiyetli bir yazı kurulu tarafından Ankara’da ayda bir çıkarılan Anadolu Terbiye Mecmûası’nın bütün zor şartlara rağmen Anadolu’da çıkabilen en nefis ve güzide mecmua olduğunu belirtmiş ve herkese okumasını tavsiye etmiştir⁶⁵.

Varlığın edebiyat meraklılarına tavsiye ettiği bir diğer dergide Giresun’da 15 günde bir çıkan Işık Mecmuası olmuştur. Sayısı 7,5 kuruş olan Işık içindeki makaleler, şiirlere resimler ile edebiyat meraklılarına hitap eden bir mecmuadır⁶⁶.

Malta’dan dönen Ziya Gökalp Bey’in Diyarbakır’da çıkarmaya başladığı Küçük Mecmuâ’nın bir nüshası da Sarıkamış’a gelmiş ve Varlık Gazetesi, yeni çıkan bu gazete için bir değerlendirme yapmıştır.

Küçük Mecmuâ’yı, “Anadolu neşriyat alanına, pek kıymetdar bir uzvun iltihakı” olarak tanımlayan Varlık, gazetenin çıkışını tebrik etmiş ve bütün mütâlâa meraklılarına Küçük Mecmuâ’yı okumalarını tavsiye etmiştir. Gazetenin ilk sayısının muhteviyatını da veren Varlık Gazetesi⁶⁷, büyük Türk mütefekkeri dediği Ziya Gökalp’in bu mecmuasını matbuat alanında hakiki bir varlık olarak tanımlamış ve mecmuanın bütün övgülerin üstünde olduğunu yazmıştır⁶⁸.

Köy Havacesi (Hocası) isimli bir mecmuadan da bahseden Varlık Gazetesi, Ankara’da haftada bir çıkan bu mecmuanın kırsal kesimden insanların anlayabileceği sade bir dil ve büyük harflerle yazılı, faydalı makalelerle dolu olduğunu yazmış ve her köylü mutlaka her hafta bir tane Köy Havacesi okumalıdır tavsiyesinde bulunmuştur. Mecmuanın her sayısının fiyatının 3 kuruş, seneliğinin ise 150 kuruş olduğu belirtilen haberde, abone olmak için Ankara Postanesi’ne 25 numaralı posta kutusuna bir mektup yazarak adresini ve adını bildirmenin yeterli olduğunu belirtmiştir.

⁶⁵ Varlık, 19 Haziran 1922, S.60, s.4.

⁶⁶ Varlık, 29 Haziran 1922, S.62, s.4.

⁶⁷ Varlık, 6 Temmuz 1922, S.64, s.4.

⁶⁸ Varlık, 31 Ağustos 1922, S.76, s.4.

Şarkın Sesi isimli bir gazeteden de bahseden Varlık bu isimde bir gazetenin yakında Erzurum Mebusu Mehmet Salih Efendi tarafından çıkarılacağını yazmıştır⁶⁹.

Spor Alemi Mecmuası için “memleketimizde spordan bahseden yegâne mecmûa” sıfatını kullanan Varlık Spor Alemi’nde çok itina ile basılmış otuza yakın resim olduğunu belirtmiş, sporla uğraşanları cidden alâkadar eden mühim makalelerle dolu olan ve zarif bir kab içinde satılan bu mecmuayı spor meraklılarına tavsiye etmiştir⁷⁰.

---

⁶⁹ Varlık, 17 Temmuz 1922, S.66, s.2.

⁷⁰ Varlık, 31 Ağustos 1922, S.76, s.4.

İKİNCİ BÖLÜM

VARLIK GAZETESİ VE DIŞ POLİTİKA

A- TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ

1. Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri

Yayınlandığı günden itibaren Türk-Rus münasebetlerini iki dost ülke arasındaki karşılıklı ilişkiler şeklinde yayınlayan ve bu dostluğa uygun başlıklar atan Varlık Gazetesi'nin Sovyet Rusya ile ilgili ilk haberi 16 Mart 1921'de, imzalanan Moskova Antlaşması'nın Kars'ta yapılan teâti merasimi ile ilgili olmuştur. Gazetede bu konu ile ilgili çıkan haber şöyledir: "16 Mart 1921 tarihinde imzalanan Moskova Antlaşması'nın tasdik edilmiş suretlerini alıp vermeğe memur olan Sovyet Rusya Heyeti Kuzinskof Aleksis Nikolayeviç'in başkanlığında 20 Eylül 1921 Salı günü öğleden evvel saat 9.30'da özel bir trenle Kars'a gelmişlerdir. Heyet istasyonda Rüşdi Paşa, Kars Maarif Vekili ve Süvari Fırkası Kumandanı Sami Sabit ve Mevki-i Müstahkem Kumandanı Emin Beylerle, Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa namına Nazmi Bey, subaylar, ahali ve bir bando mızıkacı tarafından karşılanmıştır¹.

Varlık Gazetesi, Sovyet Rusya Heyeti'nin Kars'a gelişinden iki gün sonra yani 22 Eylül 1921'de yapılan Moskova Antlaşması'nın alıp verme merasimini "Şarkın tarihine unutulmaz parlak bir sayfa ilave etti" şeklinde duyurmuş ve haberin devamında şunları yazmıştır: "1921 yılı Eylül'ünün 22. Perşembe günü Şarkın tarihine unutulmaz parlak bir sayfa ilave edildi. Geçen 16 Mart'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Murahhaslarıyla Rusya Şurular Cumhuriyeti Murahhasları arasında imzalanmış olan Moskova Muahedesi, bu mutlu günde Kars'ta alınıp verileceğinden şehir yer yer zümrüt dalları ile donanmış, Türk'ün albayraklarıyla kırmızı Sovyet bayrakları iki büyük milletin arasındaki yürekten dostluğa uygun şekiller almış gözleri okşuyordu. Her sınıf halk, murahhas heyetlerinin geçtiği yerlere sıralanmış, bu güzel günün manasını anladıkları, can-ı gönülden sevindikleri gözlerindeki sevinç ışıklarından belli idi. Teâti

---

1 Varlık, 22 Eylül 1921, S.4. s.2.

yapılacak olan salonun medhalindeki geniş meydan muntazam sıralar halinde bayraklarla yer tutan askeri idadi zabıtları, esnaf ve sanat sahipleri, askerler, zabıtlar ve ahalinin huzuruyla güzel bir manzara gösteriyordu. Salon hem pek güzel, hem çok manalı süslenmişti. Aynı zamanda Kars Konferansı için hazırlanmış bu salonda muhteşem süslemeler arasında İstanbul'un Eyüb Sultan Senti'nin manzarasını gösteren büyük levha güzel şekillerle bükülmüş Türk ve Sovyet bayrakları ile ruha samimi duygular ilham ediyordu. Salondaki duvarda Kafkas Rusya Hükümetlerinin Kızılbayrakları, biraz yüksekte duran Türk bayrağını tam ortalarına almışlar, milletlerinin şarktaki sıkı hayat ve menfaat alakaları ile hürriyet ve istiklal kardeşliğini omuz omuza öyle bir tesânüd edasıyla temsil ediyorlar ki aldıkları şekil yalnız gözleri okşayan bir süs değil şekillerde siyasi mana görmek isteyen fikirleri de, ta'yîb eden bir mücessem manzara idi. Salonun medhalindeki Rüştü Paşa Hazretleriyle erkân-ı umerâ, müdafaa-i milliden ve ahaliden seçilmiş zatlar bulunuyordu. Diğer medhalindeki her kıtadan süngü takmış birer neferle askeri idâdiden izci kıyafetinde yirmi kadar talebe karşılıklı mevki almışlar, iki medhâl arasında imtidâd eden masanın bir tarafında Türk Murahhas Heyeti Reisi Kâzım Karabekir Paşa, diğer tarafında Rus Murahhas Heyeti Reisi Yoldaş Kuzinskof duruyordu. İki büyük milletin bugüne kadar Avrupa'da görülmemiş geniş ve insani bir düşünce ile kararlaştırıp imzaladıkları ahidnâmenin teatisine bu süslü duvarlar bu manalı levhalar, bayraklı, kuvvetli işaret eden bu parlak süngülü neferler, istikbali ve insanlığın nur ve maarifini anlatan bu mektep çocukları şahit oluyorlardı. Saat dörde gelince merasim başladı. O gece Türkiye Murahhas Heyeti Reisi Kâzım Parabekir Paşa Hazretleri aşağıdaki nutku irâd buyurdular: "Muhterem Yoldaşlar, Rusya Sosyalist Müttehid Şuralar Cumhuriyeti ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin yaptığı muahede cebir ve tahakküme değil, hak ve adalete istinâd etmiştir. Şahsi ve muhiti idrak ve ihtiraslarla meşbû birer metbû ve tabileri yerine Şura-yı Ümmetle teşekkül etmiş iki halk hükümeti tarafından imzalanmış ve artık milyonlarca Rus ve Türk'ün namus üzerine verdiği bir ahit olmuştur. Bu ahit evlat ve ensalimizinde kemal-i hürmetle iktiza edeceği bir düstur-ı mübeccedir.

Şarkta hürriyet ve muhâdenet esaslarını temin eden bu muahedeyi Kars'ta kemal-i samimiyetle teati ederken temenni edelim ki bütün beşeriyet istibdad ve tegallübten pek yakında kurtulsun ve müşterek bir saadete kavuşsun. Millet Meclisi'mizin tasdik ettiği bu tarihi vesikayı kemal-i tazimle takdir eder ve milletim ve hükümetim namına Rusya Şuralar halkını ve hükümetini selamlamakla şerefyâb olurum, muhterem yoldaş².

Nutuk, Rusça'ya tercüme edildikten sonra muahedenin Türkiye Hükümeti'nce musaddık nüshası Kâzım Karabekir Paşa tarafından Yoldaş Kuzinskof'a verildi. Yoldaş Kuzinskof Türkçe'ye tercüme edilen şu nutku irad etti:

Çar ve Sultanların cebir ve tazyikinden âzade oldukları halde her iki büyük memleketin kitle-i kâsibe ve mesâisi ve hükümetleri karşılıklı itimad ve incizâb-ı kulûbuna tamamen anlamış olduklarına müsteniden iki milletin 16 Mart 1921'de akd ettikleri dostluk ve kardeşlik muahedesinden dolayı zât-ı âlilerini TBMM'nin azim ve muhterem fevkalade murahhasını meşhur tarihi gün münasebetiyle hükümetimiz ve Sovyet Rusya'nın bilcümle kitle-i kâsibesi namına tebrike müsâraat eylerim.

Rus ve Türk milleti, düşmanların entrika ve desiselerine kapılmayarak kendi hukuk ve istiklâllerini idare ve takviyeyi bileceklerine ve bu dostluğu uzun seneler idame ettireceklerine biz ümitvar bulunmakta ve kanaat beslemekteyiz. Biz, şimdi artık uzaklarda kalmış olan öyle karanlık devreler geçirmiş idik ki, Çarlar ahaliyi esaret altında bulundurmak maksadıyla yürüttükleri siyasetle uzun muharebelere meydan vermişler ve iki millet arasında karşılıklı kin ve nefret doğurarak iktisadi vaziyetleriyle birbirinin aynı bulunmalarına rağmen yaklaşmalarına olanca kuvvetleriyle mani olmuşlardır.

Şimdi ey aziz dostlarımız, komşularımız 20 Temmuz 1921'de tasdik edilmiş olan bu muahedeyi sizlere tevdi ederken Rusya'nın kitle-i kâsibe ve mesaisi arzu edilmeyerek zorla uyandırılmış olan itimatsızlığın artık zeval bulduğuna emin bulunuyorlar. Rus ve Türk kitle-i kâsibesi kendi mümessilleri yardımıyla birbirine dostluk ve kardeşlik elini uzatarak karşılıklı itimâd üzerine kurulmuş olan komşuluk ve dostluk uzlaşmasını hiçbir şeyin bozamayacağına ve sarsılmaz olduğuna emindirler.

2 Varlık, 29 Eylül 1921, S.5, s.2.

Yukarıda arz ettiğim gibi bu tarihi günün kahramanı Türk Ordusunun düşman cephesini yarararak düşmanın firar halinde ricatıyla birçok ganimet ve esirler bırakmakta olduğu bir zamana tesâdüf etmesinden dolayı hükümetim namına kahraman Türk ordusunu ve onun kumandanlarını ve kitle-i milliyeyi bu muzafferiyetten dolayı tebrike ve düşmanın pek yakında mahv ve kahriyle neticelenmesini temenniye vesile hazırlamıştır.

Şu halde, son zafere itimad ile samimi dostluğumuzun hür nişanesi olarak birbirimize dostluk elini uzatarak bağıralım. Yaşasın Sovyet Rusyası ile İhtilâl Türkiyesi'nin sıkı ve sağlam ittifakı, Yaşasın Rus ve Türk milletinin reisleri ve kumandanları!

Bu nutuk da Türkçe'ye tercüme edildi. Tercüman sözlerini bitince dışarıdan mızıkça sesleri aks edildi. Terennüm edilen Enternasyonel Marşı idi. Marş bitince Kars'ın tarihi kalesinden tebrik topları atılmaya başlandı. Bu arada Türk Murahhas Heyeti Reisi, samimi bir şekilde Rus Murahhas Heyeti Reisi'nin elini sıktı. Merasimin bu kısmı bitmiş oldu. Davetliler merasim salonundan diğer salona geçtiler. Burada çay ziyafeti için tertibat yapılmıştı. Ziyafetin sonunda idadi zabıtlarından iki efendu muahedenin teati hatırası olarak Yoldaş Kuzinskof'a bir yüzü Rus öteki yüzü Milli Türk bayrağını gösteren sanatkârane işlenmiş kıymetli bir hediye takdim ettiler. Yoldaş Kuzinskof'un pek samimi müteheyyic olduğu gözlerinden belli idi, müsaade isteyerek çocukları göğsünde sıktı ve öptü. Ziyafetten sonra kalkıldı. Fotoğraflar alındı. 24 Eylül Cumartesi saat 2.00'de askeri idadi talebeleri tarafından Rus Heyeti'ne bir müsamere verildi. Akşam Rus Heyeti, Türk Heyeti'ni ziyafete çağırdı. Ziyafetin sonlarında Kazım Karabekir Paşa bir münasebetle şöyle dedi: Rica ederim, gördüğünüz samimi ruhumuzu Moskova'da söyleyiniz". Yoldaş Kuzinskof cevap verdi. "Burada yeni bir Türkiye gördüğümüzü, bu yeni Türkiye'nin Rusya için en kuvvetli bir dost olduğunu da söyleyeceğim" Kazım Karabekir ilave etti. "Çocuklarımızın dostluğunu Rus çocuklarına lütfen iblağ ediniz" ziyafet bitti, her iki taraf o gece daha yakın bir merbutiyetle ayrıldılar"³.

Türkiye ile Rusya arasında gelişen bu samimi dostluk ve Sovyet Rusya'nın doğu milletlerinin istiklalleriyle yakından ilgilenmesi özellikle 16 Mart 1921'de bir ticaret

3 Varlık, 29 Eylül 1921. S.5. s.2.

antlaşması imzaladığı İngiltere'yi oldukça rahatsız ediyordu. Bu nedenle Lord Curzon Sovyet Rusya Hariciye Nazırı Çiçerin'e bir nota göndererek; İngiltere'nin, bu durumdan rahatsızlığını ortaya koymuştur. Times Gazetesi, bu notayla ilgili şunları yazmıştır: "Hindistan, Afganistan, İran ve Türkiye'de İngiltere aleyhtarı siyasetlerine devam etmek hakkı, bunu şiddetlendirmek suretiyle 16 Mart'ta akd edilen ticari itilafnâmesindeki taahhütlere muhalif olarak Sovyet Rusya tarafından ifa edilen şeylere dair nazar-ı dikkatini celb etmek için İngiltere Hükümeti Sovyet Hükümeti'ne bir nota vermiştir. Bu notada bu meş'um faaliyetin artık nihayet bulacağına dair kat'i teminat istenmektedir.

Times Gazetesi, İngiltere ve Rusya arasında imzalanan Ticaret Antlaşması hükümlerince Sovyet Rusya'nın herhangi bir siyasi, askeri veya bir diğer propaganda faaliyeti ve Asya milletlerinden hangisi olursa olsun özellikle Hindistan ve Afganistan'da İngiliz menfaatlerine zarar vermemeyi ve halkı İngiltere İmparatorluğu aleyhine teşvik etmekten vazgeçmeyi taahhüt ettiğini söylemiş ve İngiltere tarafından Sovyet Rusya'ya verilen notada şu hususların yer aldığını belirtmiştir:

1. Hindistan'da Sovyet Hükümeti'nin aynısı demek olan Üçüncü Enternasyonalin faaliyetleri
2. Hint asilerini doğrudan doğruya teşvik ki, bunda Berlin'deki Sovyet mümessili medhâldârdır.
3. İngiliz menfaatleri aleyhine İran'da Bolşevik hareketleri
4. Ankara'daki Türk milliyetperver hükümetine müzaheret ve ona silah ve para vermek suretiyle muavenet.
5. Hindistan'da İngiliz hakimiyetini tehlikeye koyacak surette Afganistan'da pek şiddetli faaliyet"

İngiltere'nin bu notada değindiği diğer faaliyetler ise şunlardır: Sovyet Hükümeti'nin Afganistan'da yüzbin altın vermeyi vaat etmesi, muhtelif yerlere bomba imalathanesi tesis ve hudud üzerinde Osmanlı Devleti ile Eski Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın kabilelerle münasebetlerini temin etmesi.

Lord Curzon bu nota ile, Sovyet Hükümeti'nin Lenin'in de dahil olduğu halde bu vaziyetin yalnız mesulu değil, bu propagandayı bizzat idare ettiklerini açıkça bildirmiştir.

Times Gazetesi bu nota ile ilgili haberleri verdikten sonra Bolşeviklerle bir itilaf, akdetmenin her zaman aleyhinde bulunduğunu söylemiş ve Lloyd George Hükümeti'ne şiddetli eleştirilerde bulunmuştur.

Bunun üzerine Moskova'da çıkan İzvestiya Gazetesi ise; "İngiltere Hükümeti Yalanlarının Red ve Tekzibi" isimli başmakalesinde şunları yazmıştır: "Rusya Hariciye Komiserliği 28 Eylül 1921 tarihi ile İngiltere'nin notasına verdiği cevapta Stalin ve İlyava'nın geçen Haziran'da Üçüncü Enternasyonal Kongresi'nin Şark şubesi namına muhtelif raporlar verdikleri iddiasını şiddetle red ve tekzib etmişlerdi. Yakın Şarkın vaziyeti hakkında Karahan'ın dahi merkezi komiteye rapor yazmadığı te'yid edildikten sonra mezkur Şark Şubesi'nin 1920 senesi sonbaharından beri mevcut olmadığı kezâlik Nortikof'ın dahi Üçüncü Kongrede Propaganda Şubesi'nde bir vazife ifa etmediği o zamanlarda böyle bir şube bulunmadığı ve Lenin'in 8 Haziran'da o yolda bir nutuk söylemediği ve İngiliz notasında zikr ve tekrar edilen rapor, nutuk ve beyannamelerin kamilen bir maksad-ı mahsus ile tertip edilmiş ve bilhassa Almanya hâfi polis teşkilatına mensup isimsiz ajanlar tarafından neşredilen mecmuanın verdiği havadis ve malumattan ibaret ve tamamen yalnız ve asılsızdır"

İzvestiya, Times Gazetesi'nin 7 Eylül tarihli nüshasında yazılan Hindistan, İran, Türkistan, Afganistan hakkındaki ithamların da birtakım boş ve asılsız istihbarata ve malumata dayandığı ifade etmiş ve şöyle yazmıştır: "İngiltere ve Rusya itilafından sonra, Rusya'nın Hindistan ihtilalcilerinden hiçbiri ile münasebeti yoktur. Hindistan için gizli memurlar yetiştirmek maksadı ile Taşkent'te tesis olunmuş bir masa dahi yoktu. Dumansız barut fabrikası dahi bizce meçhuldür. Şimdiye kadar tevkif altında bulundurulmuş bir Hintli'nin Kâbil'de esliha ticareti tesisine dair Rusya'ya bir teklifi vaki olmamıştır. Mumaileyh Kâbil'deki infîâl ve harekâttan dolayı Rusya'ya hiçbir mesuliyet tevzih edemez. Cemal Paşa'nın bazı Hintliler delaletiyle Rusya hududundan Afganistan'a geçmesi keyfiyetine gelince, bu şahısların diğer bir millet ve tabiiyete

mensup bulunmalarına ve İngiltere'nin dahi inkılâp aleyhtarı olan pek çok gizli caniler hakkında mihmanüvazlık ve serbest faaliyetleri hususunda kolaylık göstermesi olmasına nazaran bu mesele İngiltere, Rusya anlaşmasına karşı bir nakz-ı ahidnameyi haiz olamaz. Ankara Hükümeti'nin İngiltere ile uzlaşmasına Sovyet Rusya'nın müşkilat çıkardığı ve Anadolu'nun hudutlarına kuvvetler tahdis ettiği hakkındaki iddialarda katiyyen doğru değildir. Bilakis Rusya Hariciye Komiserliği, Moskova'daki İngiltere resmi memurunun Türkiye sefiri ile görüşmesine ve bu suretle hükümetleri arasında mevcut yanlış anlaşılmalara dair mübahese eylemelerine yardım hususunda malik oldukları haklara riayet etmek düsturlarına pek sadık olan Sovyet Rusya Hükümeti ve Mümessilleri Şark Hükümetleri inkılâbına karşı derin bir hürmetle muamele etmektedir. Rusya'da aç kalan ahaliye yardım etmek için muhtelif memleketlerde sarfedilen mesai ve mücâhedâtı akim bırakmak maksadı ile İstanbul'da İngiliz memurlarının Fransızlarla müttfikten hiçbir töhmet göstermeden Rus mümessillerini tevkif ve şehirden nefy etmeleri ve Fransa'nın da Polonya ve Romanya Hükümetlerini Sovyet Rusya'ya ilan-ı harp için teşvik ve tazyikte bulunması Rusya Hükümeti'ni sıkı dostluk münasebetlerinde bulundurabilecek ahval ve vukuattan ma'dud değildir⁴.

İngiltere'nin kendisini suçlayıcı notalarına maruz kalan Sovyet Rusya, İngiltere'ye yukarıdaki notayı verdikten sonra 22 Ekim 1922'de Hariciye Komiseri Çiçerin imzalı üç notayı İtilâf Devletleri Hükümetleri'ne göndererek, rahatsız olduğu konuları ifade etmiştir.

Birinci notada; İngiltere'nin Aksa-yı Şarktaki Beyaz Ruslara erzâk ve harb muhimmâtı sevk etmesi, Wrangel askerlerinden bir firkanın oraya gönderilmek suretiyle aksi inkılâplara yardım edilmesi, diğer notada; Romanya'nın, Baserabya'yı zapt etmesi ve General Ohdelski'nin 9 Mart 1918'de iki üç ay zarfında Baserabya'yı boşaltacağı hakkındaki vaadini ifa etmemesi ve Baserabya'da ahaliye yapılan mezâlim; üçüncü notada ise; Yunanlıların, Türkiye'de işgal altında bulundurduğu yerlerdeki ahaliye yaptığı mezâlim ile bu yerlerin bir harebeye çevrilmiş olması protesto edilmiştir⁵.

4 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9, s.2.

5 Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.1.

Bu dönemde Türkiye ile Rusya arasında gelişen yakın işbirliğinin ve dayanışmanın bir örneği de Kars'ta sergilenmiştir. Varlık Gazetesi, 1917 Bolşevik Devrimi'nin dördüncü yıldönümünde Kars'ta Sovyet Rusya Başşehbenderliği'nde yapılan töreni "komşumuz ve dostumuz Rusya'da hükümet ve hakimiyetin işçi ve köylü eline geçtiği 25 Teşrin-i Evvele tesadüf eden 7 Teşrin-i Sani günü, Kars'ta Sovyet Rusya'nın Türkiye Şark vilayetleri başşehbenderliği binasında merasim-i mahsusa ile pek samimi tezahürat ile tes'îd edildi diye vermişti⁶.

Bu törene Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa, Azerbaycan, Ermenistan Konsolosları Kars Mutasarrıfı Es'ad Bey, mülki ve askeri erkân davet edilmiştir. Kızıl bayraklarla donatılan konsoloslukta merasime Enternasyonal Marşı çalınarak başlanmıştır. Kâzım Karabekir Paşa ile Başkonsolos Yoldaş Norman, inkılâbın tarihçesine ve bu günün ehemmiyetine dair birer konuşma yapmışlardır. Öğle zamanı Rusya Başşehbenderi tarafından misafirlere bir yemek verilmiş, akşam konsoloslukta kutlama törenleri ve eğlenceler yapılmıştır.

Bugün dolayısıyla Kâzım Karabekir Paşa tarafından Tiflis'teki Sovyet Rusya Fevkalâde Mümessili Yoldaş Loğran'a, Kafkas Kızılordu Kumandanı Yoldaş Kenker'e, Rostov'daki Kafkas Rus Komiseri Yoldaş Grigory Sergo Orcanikidze'ye ve Kars'ta Şark Vilayetleri Baş Şehbenderi Yoldaş Norman'a şu telgraf çekilmiştir:

"Büyük Teşrin-i Evvel İnkılâbının dördüncü sene-i devriye-i idraki, Türkiye Rusya dostluğu Şark Milletleri arasındaki dostluk ve muhabbeti bir kat daha kuvvetlendiren tarihi muvaffakiyetlere tes'ide mazhar bulunuyor. Bu büyük inkılâp âlem sümûl adalet ve ehemmiyetini muhafazada pek açık kahramanlıklarını şahit bulunduğumuz Rusya'nın işçi ve köylü kitleleriyle Kızıl Ordu'ya ve inkılâp tarihinin parlak ve azimkâr nâsiyelerini şahs-ı âlilerini de bu vesile ile de selamlayarak tebrikler arz ederiz"⁷.

Sovyet Rusya'nın Anadolu'da açtığı konsolosluklardan biri olan Artvin Konsolosluğu'na tayin olunarak Moskova'dan gelen Yoldaş Deşibstev ve yedi arkadaşı

6 Varlık, 10 Kasım 1921, S.10, s.1.

7 Varlık, 10 Kasım 1921, S.10, s.1.

22 Kasım 1921'de Tiflis'ten Batum yolu ile Artvin'e gelmek üzere yola çıkmışlardı⁸. İki ülke arasındaki ilişkilere büyük katkıda bulunacak olan heyet 1 Aralık 1921'de Artvin'e gelmiştir⁹.

19 Haziran 1921'de Sovyet Rusya'nın Ankara Büyükelçisi olarak Türkiye'ye gelen Natsarenus¹⁰ kars Antlaşması'nın imzalanmasından sonra geri çağırılmış ve 22 Kasım 1922'de Ankara'dan ayrılmıştır. Ankara'dan Samsun'a geçen Natsarenus buradan Loyd Vapuru ile Batum'a hareket etmiştir¹¹.

Sovyet Rusya tarafından Ankara Büyükelçiliği'ne atanan Yoldaş Simeon Aralov, 9 Ocak 1922'de Trabzon'a gelmiş, Trabzon'da kendisi için bir karşılama merasimi yapılmıştır. Trabzon Valisi tarafından şerefinde bir çay ziyafeti verilen Aralov Yoldaş, buna mukabil vapurunda Türk yetkililer şerefine bir ziyafet vermiştir. Sovyet Rusya'nın yeni Sefiri Yoldaş Aralov, buradan Samsun'a hareket etmişti¹².

Rus Sefiri Aralov Yoldaş ve maiyyeti, 27 Ocak 1922 saat dörtte Ankara'ya gelmişler ve istasyonda Yusuf Kemal Bey ve askerî mülkî erkân tarafından törenle karşılanmışlardır. Yeni Rus Sefiri Aralov istasyonda kendisini selamlayan asker ve ahaliye hitaben bir konuşma yapmış; Türk ve Rus milletlerinin samimiyetlerine inandığını ve mütecavizlere karşı mücadelelerinde muvaffak olacaklarından emin bulunduğunu söylemiş ve hükümeti namına Türk halkını ve ordusunu selamlamıştır¹³.

Rus Sefiri Aralov, 31 Ocak 1922 saat 15.00'de Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın Çankaya'daki köşküne itimâdnâmesini takdim etmiştir. Resmi takdimde Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, Rus Sefâreti Başkatibi Mihailof ve Sefaret Tercümanı Fatin Bey'de hazır bulunmuşlardır. Aralov, itimadnâmesini takdim ederken, yaptığı konuşmada, esas vazifesinin, Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkileri takviyeden ibaret olduğunu, iki ülke arasındaki iktisadi ve ticari ilişkilerin canlandırılmasına

8 Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.2.

9 Varlık, 8 Aralık 1921, S.14, s.1.

10 SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, s.157.

11 Varlık, 15 Haziran 1921, S.15, s.1.

12 Varlık, 12 Ocak 1922, S.19, s.2.

13 Varlık, 30 Ocak 1922, S.24, s.1.

çalışılacağını beyan etmiştir. Türk ordusunun kat'i zaferini temenni eden Aralov, Mustafa Kemal Paşa'dan Kızılordu'nun selam ve hürmetlerini kabul etmesini rica etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa ise, Sovyet Rusya tarafından iktisadi ve ticari ilişkilerin artması için var olan arzunun Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nde de var olduğunu bildirmiş; Aralov'u, Ankara'da görmekten duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir¹⁴.

İktisâdi ve ticari münasebetlerin gelişmesindeki bu karşılıklı mutabakat neticesinde Rus Sefarethânesi İktisat Heyeti, İktisât Vekili Sırrı Bey'le müzakerelerde bulunmuşlardır. Heyet üyeleri, Türkiye iktisadiyatı, sanayi ve madenleri hakkında malumat almışlar ve Türkiye'ye yarayacak Rus mahsûlatını göndermek için Rus mütehassıslarıyla görüşüp yardımda bulunacaklarını bildirmişlerdir¹⁵.

Aralov'un Ankara'ya gelmesi ile iki ülke arasındaki mevcut ilişkileri daha da geliştirmiştir. Yoldaş Aralov'un Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderdiği mektup ise hem kendisinin hem de Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye olan ilgisini ispat etmesi açısından önemlidir. Ankara Sefiri Aralov Yoldaş, Büyük Millet Meclisi'ne yazdığı bu mektupta; bütün Rusya merkez icra komitesi namına işçi ve Sovyet Rusyası taraftarı dostlar ve kardeşler sıfatıyla Büyük Millet Meclisi'ni selamlamış; Milli Mücadele'nin bütün Rusya'da derin bir alaka ile takip edildiğini belirtmiş ve Sovyet inkılâbından beri Rus milletinin geçirdiği ızdırab ve mazhar olduğu muvaffakiyeti izah etmiş; Türk Milli Mücadelesi'nin mutlaka başarıya ulaşacağına inandığını açıklamıştır. Aralov mektubuna şöyle devam etmiştir: "Siz yalnız değilsiniz, bütün Rus milleti zahiriniz olduğu halde mücadele ediyorsunuz. Çünkü galebemiz müşterektir. Garb emperyalizmi ancak mücadele ile Türk ve Rus milletlerine galip çıkmak ümidini kayıp ettiği için müzakerâta başlamak ve konferanslar tertip etme yoluna gitmiştir. Düşman bizi ayırmaya gayret etmek suretiyle daha kolayca kazanabileceğini zannediyordu ve bu vechile bizi ezebilmek ümidinde idi. Bunun için müşterek menfaatlerimiz, bu

14 Varlık, 6 Şubat 1922, S.26, s.2.

15 Varlık, 23 Şubat 1922, S.31. s.2.

konferanslarda müttehit bulunmamazı gerektiriyor. Çünkü zaferimiz İttihat ile kabildir” bu sözlerden sonra Cenova Konferansı’ndan da bahseden Aralov, Rusya’nın bu konferansa Türkiye’nin davet edilmemesini protesto ettiğini ve bu konuda çeşitli teşebbüslerde bulunduğunu bildirmiş; iki taraf arasındaki samimi ve kardeşçe temasın dostluğun ebedi kılacağını açıklamıştır. Aralov’un mektubu şu cümlelerle sona ermişti: “Türkiye’nin kafi ve sarîh bir sulhe vusulünü bütün Türk milletinin sancağınız altında bulunmasını temenni etmeme müsaade buyurunuz. Anadolu Sancağı, İstanbul ve bütün bahr-i sefid sahaları üzerinde yükselsin, Yaşasın Türk Milleti, yaşasın Türk ve Büyük Millet Meclisi, yaşasın bütün şarkın emperyalist boyunduruğundan istihlası”.

Aralov’un bu mektubu, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde okunmuş ve şiddetle alkışlanmıştır. Erzurum Milletvekilleri Hüseyin Avni Bey ve Salih Efendi ile Antalya Milletvekili Hamdullah Subhi Bey, Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerden bahsederek; iki devletin, ittihat dairesinde hareket edeceğinden Rusya’nın emin olmasını istemişlerdir¹⁶.

Rusya’nın Ankara Sefiri Yoldaş Aralov, Türkiye’ye geldiği ilk günden itibaren Türk Milli Mücadelesi’nin yanında yer almış ve bu mücadeleye desteğini her zaman sürdürmüştür. Aralov, Rus Şuralar ordusunun ordumuza bir hediyesi olmak üzere içinde iğne, iplik, çay, kahve ve sigara bulunan otuzbin torbayı Türk ordusuna verilmek üzere hazırlamış¹⁷, Ankara Cebeci Hastanesi’ndeki yaralı askerleri ziyaretinde ise onlara çikolata, sigara vesair hediyeler vermiştir¹⁸.

II.İnönü Zaferi’nin birinci yıldönümü münasebeti ile Rus Şuralar Mümessili Aralov Yoldaş, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bir mektup göndererek zaferi tebrik etmiştir.

Yoldaş Aralov’un mektubu şöyledir: “İkinci İnönü Muharebesi’nin yıldönümü münasebeti ile bugünkü yeni Türkiye’yi ihyâ eden kahraman Türkiye İnkılâb Ordusu’nu tebrik ederim. Eminim ki, Türkiye’nin şanlı ordusu ve onun azim celâdetli milletinin

16 Varlık, 23 Şubat 1922, S:31, s.2.

17 Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.2.

18 Varlık, 10 Nisan 1922, S.44, s.2.

garbın zalim emperyalistlerinden vatan ve milletlerini Avrupa kapitalistlerine satan millet ve memleket hainlerinin elinden kurtaracaktır. Rus köylü ve işçi hükümeti, düşmanı mağlubiyetten mağlubiyete sürükleyen ve pek yakında ona kat'i darbeyi vuracak olan Türkiye ordusunun ağır yumruğu er geç düşmanı ve onu himaye eden emperyalist kapitalistleri ezecek ve mağlub edecektir. Garip tesadüf, düşmanlarımız tes'id ettiğimiz zaferin tam yıldönümünde hakiki bir maksatla bize mütareke teklif ediyorlar. II. İnönü Zaferi Türkiye'yi kuvvetlendirdi. Bu zaferler şüphesiz tevâli edecektir. Tevâli edecek bu muzafferiyetlerden pek yakında mes'ud neticeler elde edilecektir. Yaşasın Müstakil Türkiye halkı, yaşasın Türkiye'nin şanlı ordusu, yaşasın ordunun başkumandanı ve kumandanları, zabitleri, neferleri¹⁹.

Mustafa Kemal Paşa bu mektup üzerine, Aralov Yoldaş'a şu cevabî mektubu göndermiştir:

“Rusya Şurular Cumhuriyeti Muhterem Mümessili Aralov Yoldaş'a

II. İnönü muzafferiyetinin sene-i devriyesi münasebeti ile Rusya Şurular Cumhuriyeti ile ve kahraman Kızılordusu namına tebrik için gönderilen mektubunuzdan ve bu mektupta gösterilen samimi nezâket ve temenniyattan son derece mütehasıs oldum. Tarihimizin en elemli ve karanlık devresinde her taraftan düçar-ı taarruz olduğumuz anlarda hakkımızı en evvel teslim etmek hakşinaslığında bulunan Rusya Şurular Cumhuriyeti ve onun muhterem mümessili olan zat-ı âlilerinin böyle bir zaferin tes'idinde yine büyük bir şiddetle alakâdar bulunacakları kolaylıkla takdir olunur.

Giriştiğimiz bu mücadelenin amacı haklarımızı tanıtmak ve kurtarmaktır. Rusya halkının ve cesur Kızılordu'nun tebrik ve selamlarını ordunun bilcümle kıtaatına tebliğ etmek üzere icab eden makamlara bildirdim. Tebrikâtınız Büyük Millet Meclisi Umûmi ictimainda okunarak, bütün meclis azâları tarafından pek samimi ve hararetle alkışlarla karşılanmıştır.

Mazlum Şark aleminin kurtuluş yollarını açan, kurtulmak çarelerini hak ve adalet temellerine isnad ettiren Rusya Şurular Cumhuriyeti'nin muvaffakiyet kazanmasını

---

19 Varlık, 13 Nisan 1922, S.45, s.4.

dileriz. Bu münasebetle hakkını zorla almak isteyen düşmanlarını öz vatandan katiyyen çıkarmağa ahd eylemiş bulunan Türkiye ordusunun hâr ve samimi selam ve ihtiramlarını arkadaşı büyük Kızılordu'ya gönderilmesine delâletinizi rica ederim”²⁰.

İki ülke arasında gelişen ilişkiler çerçevesinde, Sovyet Rusya Hariciye Komiseri Yoldaş Çiçerin, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin geldiği noktayı öğrenmek isteyen Amerikan Newyork Tribüne Gazetesi muhabirinin; Rusya'nın İstanbul ile Türkiye üzerindeki tarihi emellerinden vazgeçip, geçmediği ve Türkiye'nin müttefiklerle imzalayacağı bir anlaşmaya Rusya'nın tepkisini sorduğu bir soru üzerine verdiği cevap şöyledir: “Türkiye Rusya münasebat-ı hazırası bir muhadenet ahidnâmesiyle tanzim edilmiş olup, buna göre Rusya, Türkiye'nin Çar hükümetine medyun olduğu borçlardan feragat etmekte ve İstanbul'u Türkiye'nin pay-ı tahtı olarak tanımaktadır”²¹.

Sovyet Rusya Hükümeti Yunanlıların Samsun Limanı'nı bombardıman etmesini de şiddetle protesto etmiş ve Moskova Umur-ı Hariciye Komiserliği'nden Ankara Rus Sefareti'ne bir telgraf çekilmiştir. Rusya, Ankara'ya bu telgrafta, İngiltere, Fransa ve İtalya Hariciye Nazırlarına gönderdiği notaların bir suretini yollamıştır.

Rusya'nın İtilâf Devletleri'ne gönderdiği nota şöyledir: “Rusya Hükümeti, Yunan filosunun Anadolu sevhilini abluka altında bulundurduğunu taaccüb ve hayretle öğrendi. Bilhassa Türkiye limanlarına mal nakleden gemilerimizin zarara uğramaması mallarımızın müsaderesi, Samsun'un Yunanlılar tarafından bombardımanı neticesinde işbu limandaki Rus malları ve bunlarla dolu depolarımızın mahvedilmesi gibi emr-i vakiler bu hayretimizi bir kat daha artırır. Rusya Şuralar Cumhuriyeti, Yunan filosunun bu hareketini nazar-ı dikkate alarak Yunan gemilerinin hiçbir münânaat boğazlardan geçmesi, Karadeniz'de kanuna uymayan harekette bulunması ve bu surette yakın Şarkta sulh işlerine zarar getirmesi mesuliyetinin İstanbul'daki Müttefikler Bahriye Kumandanlığı'na ait olduğunu tasdik eder. Cenova Konferansı'nda Sovyet Rusya Murahhas Heyeti'ne verilen muhtırada; muhtelif devletler mümessilleri, Rusya ve

20 Varlık, 10 Nisan 1922, S.44, s.3.

21 Varlık, 22 Mayıs 1922, S.54, s.4.

Türkiye Hükümetleri'ne Anadolu'da sulhun tesisine çalışmalarını teklif ediyorlardı. Herşeyden ziyade sulhu özleyen Rusya Hükümeti bütün samimiyetiyle Anadolu'da sulha devam ve teminine çalıştığı bir zamanda ve bilhassa İtilâf Devletleri böyle bir teklifi bizzat yaptıkları halde Yunan donanmasının evsahı ihlâl etmesine mani olmamaları, Sovyet Rusya ve Türkiye hükümetlerinin menâfiine zarar îrâs etmektedir.

İşte bundan dolaydır ki Rusya Şuralar Cumhuriyeti bu hususu protesto ve İtilâf Devletleri'nin artık Yunan filosunun böyle hâsmâne harekâta bulunmaması için kat'î tedbirler ittihaz etmelerini bekler. Aksi taktirde Yunan Filosu'nun harekâtından mütevellid mesuliyetlerin İstanbul ve Çanakkale Boğazları'nda elyevm kontrol vazifelerini yapanlara ait olacağını beyan eder²².

Yunanlıların Samsun limanını bombalamaları ve İstanbul'u işgal etme düşünceleri hakkında Rus Sefiri Aralov ise şu görüşleri beyan etmiştir: "İstanbul'un Türklerden alınmasına ait herhangi bir teşebbüse kalkışanlar bizimde düşmanlarımızdır. Türklerle birlikte daima onların aleyhine harekete hazırız. İstanbul üzerine Yunanlıları yürütmek teşebbüsü İngiltere'nin teşvikinden başka bir şey değildir. Yunanistan'ın bu felaketi kendi nam-ı hesabına yaptığını zannetmek yanlış bir telakki olur.

Yunanistan böyle büyük bir işi müstakilen başarmağa muktedir değildir. Bilhassa bu teşebbüsün elyevm hal-i in'ikadda bulunan Londra Konferansı'nın arefesinde vukuuda nazar-ı dikkati celb eder. Bu konferansta Şark meseleleri ile İstanbul Boğazı meselesi mevzu-ı bahs olacaktır. Müttefiklerin boğazları Türklerin elinden almak istedikleri ise malumdur. Binaenaleyh başta İngiltere olmak üzere müttefikler böyle bir hareketle konferansta emr-i vaki yapmak istiyorlar. İngilizlerin ve müttefiklerin ikinci maksatları, böyle bir tehlikeyi ortaya koyarak; İstanbul'u müdafaa edeceğiz diye işgal kuvvetlerinin miktarını tezyid etmektir. İngilizler bu suretle, kendi mevkilerini tahkim etmek istiyorlar. Yalnız kendi mevkilerini değil, Anadolu'ya düşman olan sarayın ve Bâb-ı Âli Hükümeti'nin muvaffakiyetlerini de tahkim etmek istiyorlar. Çünkü İngilizler kendi arzularını i'faya hazır bir Türk Hükümeti'nin mevcudiyetini Şarkta siyasetlerine

---

22 Varlık, 3 Ağustos 1922, S.70, s.1.

daha muvafık buluyorlar. Hakiki maksat herhalde İstanbul'u Yunan'a vermek değildir. İstanbul'u işgale teşebbüs hareketi Türkiye'nin ve Rusya'nın aleyhindedir. Boğazlar meselesi Şarkın müşterek meselesidir. Müttefikler bu suretle yalnız Türkiye'yi değil, Rusya'yı ve bütün Şarkı iktisâden ve siyaseten sarsmak istiyorlar. Bu harekât karşısında Sovyet Rusya'nın vaziyeti Türkiye'nin vaziyetinin aynıdır. Binaenaleyh hükümetim namına söylüyorum ki, biz bu hususta sizinle hemfikiriz. Sizin tarz-ı hareketinize Rusya'da iştirak edecektir²³.

Sovyet Rusya'nın Anadolu'da konsolosluk açtığı şehirlerden biri de Adana olmuştur. Rusya'nın Adana konsolosu 15 Ağustos 1922'de Adana'ya gelip vazifesine başlamıştır²⁴.

16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nın 14. Maddesi gereğince; Türkiye ve Rusya mümkün olduğu kadar az bir müddet içinde bir konsolosluk mukavelenâmesi imzalamayı ve iktisadi ve mali vaziyetin gelişmesi için görüşmelere başlanmasını kararlaştırmışlardı. Varlık Gazetesi bu görüşmelerin 1922 yılı Eylül ayı içinde başlayacağını haber vermiş ve bu görüşmelere katılmak üzere Rusya Heyeti'nin Yoldaş Aralov'un başkanlığında, elçilik katibi ve sefarethâne erkânından bir zattan oluştuğunu yazmış, Türk heyetinin de en kısa zamanda tespit edilerek görüşmelere başlanacağını belirtmiştir²⁵.

Türk Hükümeti ile Rus Hükümeti arasında ticaret ve konsolosluk mukavelesi imzalamak için yapılan toplantı 28 Ekim 1922'de başlamıştır²⁶. Konferansta Türk Heyeti'ne Nafia Vekili Fevzi Bey başkanlık ederken Rus Heyeti'ne Aralov başkanlık etmiştir²⁷.

Türk ordusunun kazandığı Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve yapılan ileri harekât sonucu Batı Anadolu'nun düşmandan temizlenmesi Rusya'da büyük sevinç

23 Varlık, 17 Ağustos 1922, S.72, s.2.

24 Varlık, 27 Ağustos 1922, S.74. s.4.

25 Varlık, 28 Eylül 1922, S.83. s.4.

26 Varlık, 2 Kasım 1922, S.93, s.4.

27 Varlık, 2 Kasım 1922, S.93. s.4; 20 Kasım 1922, S.98, s.4.

uyandırmış, Karahan ve Çiçerin Türk Hükümeti'ne gönderdikleri telgraflarla zaferi kutlamışlardır²⁸.

2-Kars Konferansı

Kafkas Devletleri'yle Ankara Hükümeti arasındaki duruma çeki düzen verilmesine yönelik bir konferans projesi, Eylül sonlarında konferansın Kars'ta fiilen toplanmasından epey bir zaman önce tartışılmaya başlanmıştı. Azerbaycan ve Ermenistan'dan sonra Gürcistan'da da, Sovyet iktidarının kurulmasıyla Kafkaslardaki Sovyetleştirme süreci tamamlanınca, bölgedeki çeşitli sorunları düzene koymak üzere bazı adımların atılması gerekli hale gelmişti. Bunun üzerine 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nın bir tamamlayıcısı olarak da tanımlanabilecek Kars Konferansı toplanmış ve ardından da Kars Antlaşması imza edilmiştir.

Moskova Antlaşması'nın ardından, bu antlaşmanın 15. Maddesi uyarınca Transkafkasya-Türkiye, Konferansı'nın düzenlenmesi için diplomatik görüşmeler başlamıştır. Transkafkasya Sovyet Cumhuriyetleri bu görüşmelerde, Türkiye ile Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan arasında tek bir antlaşma imzalanması yönünde görüş belirtmişlerdir. Kafkas Cumhuriyetlerinin bu politikasının dayanağı, sadece, ekonomik, siyasal ve kültürel çıkarlarının ortak olması değil, aynı zamanda dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı, Transkafkasya'yı elbirliği ile savunma gerekliliği olmuştur. Transkafkasya komünist örgütlerinin II. Kurultayı'nda Grigoriy Konstantinoviç Orconikidze'nin "Sovyet Cumhuriyetlerinden herhangi birinin ayrılmasından sonraki yirmidört saat bu cumhuriyetin yok edilmesi için yeterlidir" şeklindeki sözleri, Sovyet Rusya'nın ve bu cumhuriyetlerin böyle bir endişe taşıdığı şeklinde değerlendirilebilir²⁹.

Sovyet Rusya ve Kafkas Cumhuriyetleri bu yönde bir istek sergilerken; Ankara Hükümeti, bu cumhuriyetlerle ayrı yarı antlaşmalar yapmak arzusunda olduğunu belirtmiştir. Çünkü o sırada Transkafkasya Federasyonu henüz kurulmadığı için tek bir

---

28 Varlık, 20 Kasım 1922, S.98, s.3.

29 Bülent GÖKAY, Bolşevizm ve Emperyalizm Arasında Türkiye (1918-1923), İstanbul, 1998, s.147.

antlaşma imzalamanın hukuksal bir temeli olamazdı. Bu nedenle Türkiye ile Transkafkasya Cumhuriyetleri arasında bir antlaşma imzalanması 1921 sonbaharına kadar gecikmiştir. Transkafkasya Cumhuriyetleri, ancak daha sonraki görüşmeler sonucunda Türk Hükümeti'ne tüm cumhuriyetlerle birleşik görüşmeler yapılmasını ve tek bir antlaşma imzalanmasını kabul ettirmişlerdir³⁰.

Transkafkasya Cumhuriyetleri'nin hepsi ile tek bir antlaşma imzalamayı kabul eden Türkiye'nin bir konferans toplanmasını isteyen önerisine Azerbaycan Hükümeti 21 Temmuz 1921'de şu cevabı vermiştir: "Yaşamsal çıkarımız karşılıklı olarak Moskova Antlaşması'nın tamamlanması ve gelişmesi gerektiğini bize emretmektedir. Ortak bir düşmana ortak bir cephede yer alan gelişmesinin tarihsel yolları konusundaki sorunları halkın emelleri ve istekleri doğrultusunda çözümleyen Türkiye ve Transkafkasya Sovyet Cumhuriyetleri'nin yakınlığında zaten var olan birlik ve dostluk ilişkileri bir an önce antlaşma biçimlerinde pekiştirilmelidir".

Gürcistan Hükümeti'nin de toplanması için çok istekli olduğu böyle bir konferans için Ermenistan Sovyet Hükümeti de, Türk Hükümeti'ne 24 Ağustos 1921'de bir nota göndermiştir. Notada şu görüşler dile getirilmiştir: "Bir yanda işçi ve köylü Sovyet Hükümeti'nin, öte yanda Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin iktidarı elinde bulundurmaları, aptalca bir şövenizmden ve kendilerinden önceki iktidarların karşılıklı nefretinden kurtulmuş olan bu hükümetlerin pek akıllı Avrupa diplomasisi için çözülemez olan tüm sorunlara hakka uygun çözümler bulacaklarının ve emperyalist diplomasinin yapay olarak kötü niyetle iki komşu halk arasında kızıştırdığı karşılıklı düşmanlık ve savaş izlerini sileceklerinin en sağlam güvencesidir. Her iki tarafın yaşamsal sorunları bize barış içinde birlikte yaşamayı ve tam bir karşılıklı güveni emretmektedir³¹.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, Kars Konferansı'nın toplanması ile ilgili olarak Sovyet Gürcistan'ın Hariciye Halk Komiseri

30 A.M.ŞAMSUTDİNOV, Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918-1923. Çev. Atıl Behramoğlu, İstanbul. 1999, s.220.

31 ŞAMSUTDİNOV, Mondros'tan Lozan'a. s.221.

Yoldaş Svanidze ile Sovyet Ermenistan Halk Komiseri Yoldaş Maravyan'a, 31 Ağustos 1921 tarihli birer cevabi telgraf göndermiştir. Yusuf Kemal Bey telgraflarında konferansın toplanması için Türkiye'ce Kars şehrinin uygun görüldüğünü ifade etmiş; konferansa katılacak Türk delegelerinin isimlerini verdikten sonra, hükümetler arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirecek ve bütün şarkın istikbaline büyük tesirler yapacak olan konferansın bir an önce toplanmasına arzu ettiklerini ifade etmiştir. Yusuf Kemal Bey, konferansın Eylül ayının son haftasında toplanmasını teklif etmiş, Sovyet Gürcistan'ına çektiği telgrafta; Ankara Hükümeti'nin iyi hatıralar beslediği Sovyet Rusya'nın eski Ankara Sefiri Yoldaş Polikarp Gurgenoviç Medivani'yi Gürcü Heyeti başkanı olarak görmek istediklerini belirtmiştir. Sovyet Ermenistan'a çektiği telgrafta da; geçmişte iki taraf ahalisinin istilacı devletler ile tutuşturulan kavgaları ebedi unutarak tam bir anlaşma ve dostluk içinde yaşaması hakkında Ermenistan Hariciye Komiseri Yoldaş Marovyan'ın düşüncelerine aynen katıldığını ifade etmiştir³².

Kars'ta yakında bir konferans toplanacağını okurlarına duyuran Varlık Gazetesi, konu ile ilgili olarak şunları yazmıştır. "Cenûbi Kafkas Cumhuriyetleriyle alâkası olan maddelerin bu cumhuriyetlerle de ayrı ayrı teyidi Moskova Muahedesi'nin 15. Maddesinde Türkiye ve Sovyet Rusya tarafından kabul edilmiştir. Bu suretle Türkiye ile Sovyet Cumhuriyetleri arasındaki dostluğu bir kat daha kuvvetlendirmek maksadıyla Sovyet Rusya'nın katılımı ile Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan murahhas heyetleri arasında Kars'ta bir konferans yapılması kararlaştırılmıştır. Türk Murahhas heyeti şu kimselerden oluşuyor:

Baş Murahhas: Şark Cephesi Kumandanı ve Büyük Millet Meclisi'nde Edirne Mebusu Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri.

Murahhaslar: Büyük Millet Meclisi'nde Burdur Mebusu Veli Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi Azerbaycan Mümessili Memduh Şevket Bey, Şarki Anadolu Demiryolu İnşâat Baş Mühendisi ve evvelki Nafia Müsteşarı Muhtar Bey.

---

32 Varlık, 8 Eylül 1921, S.2, s.2.

Müşavirler: Mebus Edip Bey, Reji Umumi Müfettişi Muvaffak Bey, Şark Cephesi Erkân-ı Harbiye Reisi Kadri Bey, Erkân-ı Harp Binbaşı Veysel ve Talat Beyler.

Katipler: Hariciye memurlarından Zühtü, Osman, Yüzbaşı Nazmi ve Selahattin Beyler³³.

Kars'ta bir konferansın toplanması kararlaştırıldıktan sonra anlaşmayı imzalayacak devletlerin murahhasları Kars'a gelmeye başlamışlardır.

Türk Heyeti, özel bir trenle Kars'a gelmiş, heyetin gelişi münasebeti ile Kars İstasyonu Türk bayrakları ve defne dalları ile donatılmıştır. İstasyonda gelecek heyet için büyük taklar yapılmış; Heyet bu takların altında Reşit Paşa, Mutasarrıf Vekili, Azerbaycan Kars Konsolosu Hacı İslam Beyli ve maiyeti ile mülki ve askeri memurlar, esnaf locaları, belediye reisi, mektepler, askerler ve Kuva-yı Milliye Marşı çalan bir bando tarafından karşılanmıştır. Türk Heyeti kendilerini karşılayanlarla kucaklaştıktan sonra otomobillere binerek kendileri için hazırlanan binalara geçmişlerdir. Heyetin geçtiği yol üzerinde bütün evler bayraklarla donatılmış ve bütün şehir halkı sokaklara dökülmüştür³⁴.

Kars Konferansı'na iştirak edecek Sovyet Rusya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan murahhas heyetleri memur ve müstahdemleriyle 150 kişiyi geçen bir grup halinde 26 Eylül saat 11.30'da özel bir trenle Tiflis'ten Kars'a gelmişler ve mevcut dostluk ve samimiyete layık bir törenle karşılanmışlardır. Sovyet heyetlerinin gelmesi münasebeti ile istasyon Türk ve Sovyet bayrakları ile süslenmiş, Sovyet heyetleri istasyondan konferans binasına kadar iki taraflı dizilen askerî kıtalar ve halk tarafından selamlanmışlardır. Heyetlerin ziyaret ve istirahatlarından sonra aynı gün saat 7.30'da Kars Konferansı Ordu Caddesi'nde daha önceden konferans için hazırlanmış binada törenle açılmıştır. Heyetler, teşrifatçıların yardımı ile müzakere salonuna girmişler ve Türk Heyeti Başkanı Kâzım Karabekir Paşa başkanlığında ilk celse açılmış; daha sonra Kâzım Karabekir Paşa, Rus ve Kafkas Heyetleri Reisleri birer konuşma yapmışlardır.

---

33 Varlık, 25 Ağustos 1921, S.1, s.4.

34 Varlık, 22 Eylül 1921, S.4, s.2.

Kars'a gelen Rus Heyeti Reisi Yoldaş Ganetzky, Azerbaycan Heyeti Reisi Yoldaş Behbud Şahantinski, Gürcistan Heyeti Reisi Harbiye ve Dahiliye Komiseri Yoldaş İlyava, Hariciye Komiseri Yoldaş Svanidze, Ermenistan Heyeti Başkanı Yoldaş Maravyan, Dahiliye Komiseri Bogos Makinziyan ve heyetleri şerefine gece şenlikler yapılmış, halk beraberlerinde mızıka olduğu halde heyetlere tahsis edilen binalara giderek, bunları tebrik etmişlerdir³⁵.

Kars Konferansı'nın toplanmak üzere olduğu günlerde Varlık Gazetesi'nde imzasız olarak çıkan makalede bu konferansın önemi üzerinde durulmuş ve şöyle denilmiştir: "Birkaç güne kadar gelmesini beklediğimiz Sovyet Rusya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Murahhas Heyetleri ile Türkiye Heyeti arasında Kars Konferansı başlayacak. Şarkta kurulan ve hergün biraz daha kuvvetlenen ve samimiyet alan Türkiye-Sovyetler münasebeti hakkın zulme karşı kazandığı büyük Sakarya Zaferi günlerinde yeni bir tesanüd kudreti göstermekle bahtiyar oluyor. Hayatta menfaatte müşterek ve samimi olan bu dostluk şarkın kurtuluş ve istiklâli içinde şüphesiz ki en tabii ve kuvvetli bir emel olarak kalacaktır. Bu itibar ile Kars Konferansı şimdiye kadar batıda Avrupa'da masum milletlerin mukadderatı aleyhinde haksız ve insafsız çıkarılan tuzaklardan büsbütün başka ve temeli hak ve adalet olduğu için kıymetçe onlardan çok büyük ve çok yüksektir. Müzakerelerin göstereceği istikamet hemen belli gibidir. Şarkın mukadderatını dostluk ve kardeşliği menfaat esaslarında birleştiren ve her millet için kendi mukadderatını serbestçe vermek hakkını kabul eden, Türkiye-Sovyet Rusya Antlaşması sekiz ay evvel Moskova'da akd edildiği zaman Türkiye-Rusya arasında köprü teşkil eden ve Kafkasya'daki Sovyet Cumhuriyetlerinin de alâkadar olduğu bir takım kararlar ittihaz olunmuştur. Bu kararlar Kafkas Cumhuriyetleri'nin kendi sınırları içindeki hakimiyet ve istiklal haklarına riayeti temin ettiği gibi kendi lehlerine Türkler tarafından yapılan bazı fedakarlıklarla Şark'ta hakiki sulh hududunu da kurdu. Bu suretle Avrupa emperyalistliğinin tahrik ve teşvikleri ile şarkın sükûn ve emniyeti zararına olarak haksız ve sebepsiz devam ettirilen gayr-i tabii ve hayâli iddialar,

---

35 Varlık, 22 Eylül 1921, S.4, s.2.

teşebbüslerde nihayet bulmuş oldu. Moskova Antlaşması ile Kafkasya'da kati şeklini bulmuş olan emin, sakin ve müsterih vaziyet ihtimal bazı müteferrik hususi meselelerle birlikte yakında başlayacak olan Kars Konferansı'nda Türkiye ile Cenubi Kafkas Cumhuriyetleri arasında akd edilecek ayrı ayrı antlaşmalarla tespit ve hukuken de taahhüt ve teyid edilmiş olacaktır.

Herhalde Türkiye ile gene Kafkas Cumhuriyetleri arasında hayat ve menfaat rabitalarının ne kadar yakın ve kuvvetli bulunduğunu bilerek samimi düşünerek başlayacak olan bu müzakerelerin muvaffakiyete ereceğine, şüphe yoktur. Batı Anadolu'da emperyalizmi kahretmeğe devam eden zaferlerimiz diyebiliriz ki şarkın yeni muvaffakiyetleri ile tetevvüc ediyor³⁶.

Gazetede konferansla ilgili çıkan bir başka makale de, Feyzullah Sacit imzalıdır. Feyzullah Sacit, "İki Zafer" isimli makalesinde Sakarya Zaferi'ni anlattıktan sonra Kars Konferansı ile ilgili şunları yazmıştır. "Sakarya Zaferi nasıl zâlimlere karşı mazlum Türk'ün ateşli ruhundan fırlayan bir şimşek ise, Kars Konferansı kurûn-ı cedide tarihinde milletlerin kardeşliği ve kendi mukadderatlarını serbestçe kendileri vaz' ve idare prensipleri üzerinde kurulduğu için Moskova Konferansı ile beraber hakiki hürriyet nuruna ilk müşerref hırsın ve zulmetin yüzlerce karanlıkları içinde parlayacak insanî bir ziyadır. Bir ziya ki, bakıldıkça tahakkum ve cebir ile mağrur olanları utandırır"37.

26 Eylül 1921 akşamı Kars'ta başlayan konferansın açılışında Kâzım Karabekir Paşa, Ermenistan Hariciye Komiseri Yoldaş Maravyan, ve Rus delegesi Yoldaş Ganetzky tarafından birer konuşma yapılmıştır.

Kâzım Karabekir Paşa nutkunda: Türk milletinin kapitalist ve emperyalistler tarafından kendisine dayatılan Sevr Muahedesi'ni tanımadığını ve yeni bir hükümet kurarak Milli Mücadelesi'ni başlattığını ifade etmiştir. "Garbın zulmüne, bu suretle var kuvvetiyle göğüs geren Türk milleti, yüzünü şarka çevirdiği zaman karşısında, muazzam bir inkılâbın alem şumul hareketiyle galeyan eden Şûralar Rusyası'nı gördü,

36 Varlık, 22 Eylül 1921, S.4, s.2.

37 Feyzullah SACİT, "İki Zafer", Varlık, 29 Eylül 1921, S.5, s.1.

ona dest-i muhadenetini uzattı ve onunla el ele şarkın hâlâs ve refahını, muhadenet ve uhuvvetine hizmet etmek için ahdetti” diyen Kâzım Karabekir Paşa Kars Antlaşması’nın iki taraf için muvaffakiyetle bitmesini temenni etmiştir³⁸.

Rus delegesi Yoldaş Ganetzky, iki tarafın aralarında esaslı bir sulh yapmak için biraraya geldiklerini belirtmiş ve emperyalistlerin dünyayı kan gölüne çevirdiklerinden bahsederek bütün dünyada emperyalizme karşı hareketlerin başladığını söylemiştir. “Türk milleti bu mücadelede mühim bir rol oynamaktadır” diyen Ganetzky, Türk milletinin emperyalistlere ve Yunanistan’a karşı olan mücadelesinde, onu desteklediklerini ve olayları çok yakından takip ettiklerini ifade etmiştir. Kars Konferansı’nın toplanmasının dünyaya karşı bir birlik ve beraberlik mesajı olduğunu ifade eden Ganetzky; “Kahraman Türk Milleti ve Ermeni milleti bütün cihana yalnız söz ile değil fiiliyat ile ispat ve izhar edeceklerdir ki; bunları yekdiğerinden ayıran kin ve husumeti ilelebed red ve terkeylemişlerdi” demiştir. Burada ictimâ edenler pazarlık maksadıyla toplanmış birtakım düşmanlar olmayıp bilâkis sulh ve müsalemnet ve uhuvvet üzere yaşamaya, kendi memleketlerinin saadet-i hâli yekdiğerine mütekebilen muavenette bulunmak için yan yana sakinâne bir surette çalışmaya arzulu komşu milletlerden mürekkeptir” diyen Ganetzky, huzurun ve barışın ancak birlikle olacağını ifade etmiştir³⁹.

Ermenistan Hariciye Komiseri Yoldaş Maravyan ise, Kars’ta düşmanlık duygularıyla gelmediklerini söylemiş ve geçmişten gelen meseleleri tekrar gündeme getirme niyetinde olmadıklarını belirtmiştir. Türk milletinin yaptığı bağımsızlık mücadelesini büyük bir hayranlıkla takip ettiklerini söyleyen Maravyan, vatanını müdafaa için ayaklanan bu milletin mutlaka galip geleceğinden bahsetmiştir. Rusya’nın Bolşevik devrimi ile emperyalistlerin oyunlarını boşa çıkardığını söyleyen Ermenistan Hariciye Komiseri, bunun Türk Milleti için bir örnek olduğunu belirtmiş; Kars

---

38 Varlık, 6 Ekim 1921, S.6, s.2.

39 Varlık, 6 Ekim 1921, S.6, s.2.

Konferansı'nın Türk milleti ile dostluk ve kardeşlik itilafı akdi için sağlam bir temel olduğunu belirtmiştir⁴⁰.

Konferansın çok olumlu bir havada geçtiğini ifade eden Varlık Gazetesi, 26 Eylül akşamı başlayan konferansın faaliyetleri ile ilgili şunları yazmıştı: "26 Eylül'de kurulan ilk celsede hudud ve iktisad komiserlikleri ayrıldı. Gündüzleri bu hususi komisyonların mesaisi devam ediyor. Konferansta Kafkas Cumhuriyetleri namına Rus Heyeti Reisi Yoldaş Ganetzky söz söylüyordu. 27-28 Eylül akşamları akd edilen 2. ve 3. umumi celselerde Türkiye ve Cenubi Kafkas Cumhuriyetleri arasında başlayacak muahedelerin hududlara ait maddeleri tamamıyla kararlaştırıldı ve Moskova Muahedesiyle tespit edilmiş olan şimdiki hudud aynıyla kabul olundu. Müzakereler gayet dostane ve pek samimi cereyan ediyor. Konferans bundan sonraki celselerde iktisadi meselelerin teferruatının tespiti ile iştigal edecekti. Ümit edildiği gibi iki tarafın birbirine karşı beslediği güzel niyetler ve derin duygularla müzakerelerin pek yakında bitmesi beklenebilir"⁴¹.

Türkiye ve Kafkas Hükümetleri arasında yapılan görüşmelerin sonunda 13 Ekim 1921'de Kars Muahedesi imzalanmıştır⁴².

Kars Muahedesi'nin maddeleri şöyledir:

Madde 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'yle Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sosyalist Cumhuriyet Hükümetleri elyevm âkit hükümetler arazisinde evvelce hakimiyet haklarını istimal etmiş bulunan hükümetler arasında ve zikri geçen araziye müteallik olarak akdedilmiş olan muahedeler ile Maveray-yı Kafkas Cumhuriyetlerine müteallik olarak üç devlet ve mün'akit muahedeleri mefsuh ve keenlemyekün addederler. Şurası musarrahtır ki 16 Mart 1337-1921 tarihinde Moskova'da akdedilmiş olan Türk-Rus Muahedenâmesi işbu madde müeddasına bir istisna teşkil eder.

---

40 Varlık, 20 Ekim 1921, S.8, s.1.

41 Varlık, 29 Eylül 1921, S.5, s.2.

42 Varlık, 14 Ekim 1921, S.7, s.1.

Madde 2: Akit hükümetlerden her biri diğer tarafa cebren kabul ettirilmek istenecek bir sulh muahedenâmesini ve hiçbir beynelmilel senedi tanımamak husûsunda müttefiklerdir. Bu itilâf mucibince Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sosyalist Şûralar Cumhuriyetleri Hükümetleri Türkiye'ye müteallik olup da elyevm Büyük Millet Meclisi'nce temsil edilmekte bulunan Türkiye Milli Hükümeti'nin tanımadığı hiçbir beynelmilel senedi tanımamayı kabul ederler. (Bu muahededeki Türkiye tabirinden 28 Kânun-ı Sâni 1336-1920 tarihinde İstanbul Meclis-i Meb'ûsân'ı tarafından yapılp ilân ve bütün hükümetlerle matbuata tebliğ edilen Misak-ı Milli'nin ihtiva ettiği arazi anlaşılır.)

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dahi, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'a müteallik olup da elyevm Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Şûralarınca temsil edilmekte olan bu memleketler hükümetlerince tanınmayan hiçbir beynelmilel senedi tanımamayı kabul eder.

Madde 3: Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Sosyalist Şûralar Cumhuriyetleri Hükümetleri kapitülasyonların bütün memleketlerin milli neşvünemalarının hürriyet ve inkişafıyla ve keza hükümler hukuklarının tatbik ve icrasındaki tamamıyla telifi gayr-i kabil olduğunu kabul ederek kapitülasyonlarla bir münasebet ve alâkası olan her hak ve hizmet ve hareketin Türkiye'de mer'iyül'icra olmasını mefsuh ve keenlemyekün addederler.

Madde 4: Türkiye'nin şark-ı şimâli hududu (Rusya Erkân-ı Harbiyesi'nin 210.000 verst mikyasında haritasına nazaran) Karadeniz sahilindeki Sarp köyünden başlayan Hedismena Dağı'ndan ve Şavşat Dağları hattı taksim-i miyahından, (Kanlıdağdan geçen ve Ardahan ve Kars Sancaklarının eski şimâl hudud-ı idarîsi ile Arpaçay ve Nijni Karasu-Aşağı Karasu mansıbına kadar (Aras) nehri talveklerini takip eden hattır (Hududun tafsilâtı ve ona müteallik mes'eleler için melfuf ve iki taraf murahhasları tarafından imza edilmiş olan zeyil: 1. ve 2. haritaya müracaat olunacaktır. Muahedenin metni ile harita arasında mübayenet olursa muahede metni tercih olunur.)

Hududun arazi üzerinde tâyini, tafsilâtının tesbiti, hudud kulelerinin Sovyetler Fedaratif Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti'nin Mümessili'nin de iştirâkiyle müsavi

miktarda azâlardan mürekkep bir muhtelit tahdid komisyonuna tevdi olunacaktır. (Hududun tafsilâtından bahseden 1'nci zeyilde hududun (Hozapın) gölünü ikiye ayırdıktan sonra 7580 yahut 7560 rakımlı dağa, oradan Göl Dağı'na 9152 ve Üçler Tepe 9873 Dağı'na Gürcistan hududunun bittiği ve Ermenistan hududunun başladığı, (Ermenistan hududun mufassalan tarifinden sonra) daima Arpaçayı talvekinin takip ederek Aras nehrine vardığı ve Urmiye köyünde Ermeni hududu biterek bu köyden itibaren Azerbaycan hududunun başladığı) tasrih edilmiştir.

Madde 5: Türkiye Hükümeti'yle Ermenistan ve Azerbaycan Şurâlar Hükümeti Nahcivan mıntikasının bu muahedeye merbut 3 numaralı melfufunda muayyen hudutlar içinde ve Azerbaycan'ın himayesi altında muhtar bir arazi olduğu husûsunda müttefiktiler.

Madde 6: Türkiye aşağıdaki şartlarla Batum liman ve şehri ile bu Muahede'nin 4'ncü Maddesi'nde musarrah hududun şimalinde kalan ve Batum kazası aksamından olan arazinin hâkimiyet hakkını Gürcistan'a terketmeye razı olur.1) Bu madde tâyin edilen yerlerin ahalisi her cemaatin harsî ve dinî haklarını zıman altına alan ve kendilerine bu arazide ahalinin isteği idare usulünü vaz'a imkân bırakan mevzii ve idari geniş bir muhtariyetten müstefid olacaklardır. 2) Türkiye'ye Batum limanı vasıtasıyla vaki olacak ihracat ve idhalâtta her nevi emtea ve bütün mevad için gümrüksüz, hiçbir mâniasız ve her hak ve resimden âri serbest transit ve Batum limanından husûsi masrafsız ve ücretsiz istifade hakkı temin olunur. Bu muahedenin imzasını müteakip bu maddenin tatbiki için alâkadar taraflar mümessillerinden mürekkep bir komisyon teşkil olunacaktır.

Madde 7: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Ermenistan Şurâlar Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti muhtelif bir komisyonca bu hususta tespit edilecek olan nizamât-ı rüsumiye inzibatiye ve sıhhiye-i istisnaiyeye riayet şartıyla mücavir mıntikalar sakinlerine hududu geçmek husûsunda kolaylık gösterilmesini taahhüt ederler.

Madde 8: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Gürcistan Şurâlar Sosyalist Cumhuriyeti Hükümeti iki memleketin hududa mücavir arazisi ahalisinin hududun diğer

cihetinde yaz ve kış mer'alarından istifade husûsundaki ihtiyacını nazar-ı dikkate alarak bu ahaliye hayvanlarını hududu geçirmek ve mutad meralardan istifade etmek hakkını bahşederler.

Madde 9: Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'yle Gürcistan Sosyalist Şûralar Cumhuriyeti, Hükümeti her milletin ticari münakalatına Boğazların açılması ve serbest mürununu temin için âkit hükümetler Karadeniz'de Boğazların beynelmilel nizamâtını kat'i tâyinini sahil devletler hükümetlerinin murahhaslarından mürekkep olarak bilâhire teşekkül edecek bir konferansa tevdi eylemek, bu konferansın vereceği kararların Türkiye'nin hâkimiyet-i mutlakasına ve Türkiye ile payitahtı olan İstanbul'un emniyetine hâlel getirmemesi husûsunda ittifak ederler.

Madde 10: Âkit hükümetler kendi ülkelerinden diğer hükümet tarafının veyahut diğer tarafın arazisinden bir kısmının hükümetin sıfatını haiz olmak iddiasında bulunan teşkilât ve tecemmüatı ve keza diğer taraf aleyhinde mücadele maksadını haiz tecemmüatın ikametini asla kabul etmemeyi taahhüt ederler. Şurası da musarrahtır ki bu maddede bahsolunan Türk arazisinden maksat, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin doğrudan doğruya mülkî ve askerî idaresi altında bulunan arazidir.

Madde 11: Âkit hükümetlerden diğer taraf arazisinde ikamet eden tebaası ikamet ettiği memleketin kanunlarından sudur eden hukuk ve ahkâm-ı esasi üzerine muamele görecektir. Ancak müdafaa-i milliyeye taallük eden ahkâm ve hukuk müstesna olup bu husûsta muaf tutulacaktır. Bu tebaa karşılıklı aile hukuku ve ehliyet-i hukukiyeye müteallik mes'elelerden keza bu maddede istisna teşkil ederler.

Bunlar husûsi bir itilâf tarikiyle hallolunacaktır.

Madde 12: Âkit hükümetler birbirinin arazisinde ikamet eden tebaasının en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesini tatbik edeceklerdir. Bu maddede Türkiye'nin müttefiki olan Müslüman devletler teb'asiyle Şûralar Cumhuriyetleri ait hukuk asla tatbik olunmayacaktır.

Madde 13: 1918 senesinden evvel Rusya aksamından olan ve üzerinde Türkiye'nin hâkimiyeti tatbik olunan arazi ahalişi Türkiye tabiiyetinden çıkmak

istedikleri takdirde serbestçe Türkiye'yi terk edebilecekler ve bütün servet ve eşyalarını beraberlerinde götürmek hakkına mazhar olacaklardır.

Madde 14: Âkit hükümetler bu muahedenin imzasından itibaren altı ay içinde (1918-1920) muharebeleri mültecileri hakkında husûsî itilâf aktini taahhüt ederler.

Madde 15: Âkit hükümetlerden her biri bu muahedenâmenin imzasını müteakip Kafkas cephesinde harp neticesi olarak ikâ olunan cinayet ve cunhalar hakkında diğer taraf tebaasına mahsus olmak üzere bir aff-ı umûmî ilânını taahhüt ederler.

Madde 16: Âkit hükümetler bu muahedenâmenin imzasından itibaren iki ay içinde âkit hükümetlerden birinin arazisinde bulunan eski askeri ve sivil esirleri karşılıklı iadeye muvaffakat ederler.

Madde 17: Memleketleri arasındaki münasebetlerin kesilmemesini temin husûsunda âkit hükümetler bu memleketler arasındaki demiryolu, telgraf, münakalât vesairenin mühim olan sür'atle ikmâl ve devamını, keza hiçbir mâniasız eşhas ve emteanın serbest transitini temin için müttefikân lazım olan tedbirlerin kaffesini almayı taahhüt ederler. Şu şartla ki bu gibi emtea duhul ve hurucu hakkında âkid memleketlerin her birine bu babda cari usullerin kâffesi tamamı tamamına tatbik olunacaktır.

Madde 18: Âkit hükümetler arasındaki dostane münasebetlerin teyidine muktezi iktisadî, mali vesair mesailin tanzimi ve ticarî rabıtalının tensiki maksadiyle bu muahedenâmenin imzasını müteakip alakadar memleketler mümessillerinden mürekkep bir komisyon Tiflis'te toplanacaktır.

Madde 19: Akit hükümetler bu muahedenâmenin imzasından itibaren üç ay zarfında konsolosluk mukavelesi akdeylemeyi taahhüt ederler.

Madde 20: Türkiye ve Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında akdedilmiş olan bu muahede tatbik olunacaktır. Tatbiknâmelerin teatisi en kısa zamanda Erivan'da icra edilecektir. Muahedenin imzasını müteakip mevki-i mer'iyete konulacak olan 6, 14, 15, 16, 19'ncu maddeler müstesna olmak üzere bu muahede tatbiknâmelerin teatisinden itibaren mer'i olacaktır⁴³.

---

43 Varlık, 14 Ekim 1921, S.7, s.1.

26 Eylül'de başlayan Konferans, 13 Ekim 1921 Perşembe günü saat 14.00'de imza edilmişti. 18 gün süren ve 6 celsede biten konferansın imza merasimi konferans için tahsis edilen binada merasimle yapılmıştır. İmza günü konferans binası Türk, Rus ve Kafkas Cumhuriyetlerinin bayrakları ile süslenmiş; Askeri İdadi Mektebinden bir müfreze, izci kıyafeti ve muhtelif sınıflara mensup kıtalar mızıkalarıyla birlikte konferans binası civarında tespit edilen yerlerde sıralanmıştır. Kars ahali de, bu törene büyük ilgi göstermiş ve konferans binası civarında kalabalıklar oluşmuştur. İmza merasiminin saat 14.00'de yapılması kararlaştırılmış törenden yarım saat önce mektep talebelerinden, halk ve askerden imza salonuna davet edilen zatlara, Sovyet Rusya'nın Şark Vilayetleri Başşehbenderi Yoldaş Norman, Azerbaycan'ın Kars Başşehbenderi Yoldaş Hacı İslam Beyli, Ermenistan'ın Kars Mümessili Yoldaş Serkisyan ve Kars'ın askeri ve mülki erkânı, subay ve memurları müzakere ve imza masasının etrafında yerlerini almışlardı. Saat 2'de imza merasimi Kars kalesinden atılan toplar eşliğinde icra edilmiştir. İmza merasiminden sonra Kâzım Karabekir Paşa ve Yoldaş Ganetzky tarafından birer konuşma yapılmış, akabinde herkes birbirini tebrik etmiştir. Daha sonra konferans binasının dışına çıkılmış ve dışarıda Kâzım Karabekir'in yetişmelerinde büyük emeği olan çocuklar tarafından idman hareketleri yapılmıştır. Bu hareketler yabancı heyetlerin büyük takdiri ile karşılanmıştır.

İmza merasiminden bir gün önce 12 Ekim Çarşamba akşamı da konferansın bitmesi münasebeti ile gelen misafirler şerefine bir ziyafet verilmişti. Ziyafette murahhas heyetlerinin yanı sıra Kars Mutasarrıf Vekili İsmail Bey, Rüştü Paşa, Emin Bey ve diğer bazı erkanla Sovyet Rusya'nın Türkiye Şark Vilayetleri Başşehbenderi Yoldaş Norman, Azerbaycan'ın Kars Şehbenderi Hacı İslam Beyli, Ermenistan'ın Kars Temsilcisi Yoldaş Serkisyan ve bunların başkatipleri de hazır bulunmuşlar, ziyafette Kâzım Karabekir Paşa ile davetliler arasında samimi konuşmalar cereyan etmiştir⁴⁴. Gelen heyetler, aynı gün saat 16.00'da Kars istasyonundan hareket etmişlerdir.

---

44 Varlık, 20 Ekim 1921, S.8, s.2.

Varlık Gazetesi Kars Antlaşması'nın imzalanması ile ilgili olarak yaptığı yorumda Moskova Antlaşması'nın maddelerinin paralelinde hükümler içeren bu antlaşmanın taraflar arasındaki muhabbeti artıracığını, bütün Şark'ın huzura kavuşacağını yazmıştı. "Bu anlaşma Kafkas Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında istikbâlde kurulması özlenen güzel münasebetlerin bütün esaslarını en samimi ve en kati bir dil ile tespit etti" diyen Varlık Gazetesi, yorumuna şöyle devam etmiştir: "Kafkas Cumhuriyetleri'yle müstakbel hudutlarımız Kars Muahedenâmeleri'nde de Moskova Muahedenamelerinde kararlaştırılan hududun, tamamıyla aynı olarak kabul edilmiş olduğu gibi Gürcistan'a terk edilen Batum limanında haiz olduğumuz iktisadi ve ticari haklarda teyid edilmiştir. Bunun gibi Acara İslam ahalisinin harsî ve dini haklarına taalluk eden ahkam dahi dost Gürcistan Cumhuriyeti tarafından büyük bir samimiyetle kabul edilerek ve ahkâmın Acarahlıları mesud edecek surette tatbik bulacağına dair Gürcistan Muhterem Murahhası Yoldaş İlyava'nın verdiği izahat murahhas heyetimiz tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Zaten müstakbel münasebetlerini en samimi ve en mühibbane devam ettirmek iki tarafın da hayatı menfaatleri icabıdır. Gürcistan'ın Acara İslamları konusunda Türk efkâr-ı umumiyesini hiçbir ihtimalle rencide etmeyeceği aşîkardır" diye yazmıştır.

Bu anlaşma ile Türklerle Ermeniler arasında tarihten gelen sorunların silindiğini yazan Varlık, Türkiye'nin Ermeni milletinin huzur ve saadeti için elinden gelen herşeyi yapacağını ifade etmiştir. Azerbaycan'la ırken ve dinen mevcut olan yakınlığın bu anlaşma ile resmileştirildiğini belirten gazete; Nahcivan'ın, Azerbaycan idaresinde muhtar bir cumhuriyet olarak varlığına devam edeceğini belirtmiştir⁴⁵.

Kars Antlaşması'nın 16. Maddesi gereğince Erzurum'da bulunan Ermeni harp esirlerinin sevkine başlanmış ve 480 kişilik ilk kabile 14 Ekim 1921'de, Erkân-ı Umera ve Zabıtanadan oluşan 110 kişilik ikinci kabile de 17 Ekim 1921'de Gümrü'de Ermenistan Hükümeti'ne teslim edilmiştir. İade edilen Ermeniler, Türkiye'de buldukları müddet içinde gördükleri iyi muameleden ötürü ilgili Türk makamlarına

---

45 Varlık, 14 Ekim 1921, S.7, s.1.

teşekkürlerini sunmuşlar ve yapılan iyilikleri hiçbir zaman unutmayacaklarını söylemişlerdir. Sovyet Ermenistan Hariciye Komiseri Yoldaş Maravyan da Ermeni esirleri hakkında gösterilen bu iyi muameleden ötürü Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya bir teşekkür mektubu yazmıştır. Ayrıca, Türkiye'de esir bulunan General Primof'da, Erzurum Garnizon Komutanı Emin Bey'e bir mektub yazarak teşekkür etmiştir⁴⁶. Yine Miralay Bels Tomoyon, Miralay Valyosef, Miralay Arzumanof, Miralay Avanoof, General Ararotof ve Ferik General Primof ve bunlara ilaveten 10 imzalı bir teşekkür mektubu da bu konu ile ilgili olarak Erzurum Garnizon Kumandanlığı'na gönderilmiştir⁴⁷.

Varlık Gazetesi ise, bu teşekkür mektupları ile ilgili olarak yaptığı yorumda şöyle yazmıştır: “Avrupa’da Ermeni milletinin hakiki hayatından malumatı olmayan üç beş kişinin ne maksatla yaptıklarını bildiğimiz propagandalarını yalan çıkaran bu vesika hakikâtın tecellisine ne güzel vesiledir”⁴⁸.

Ermenistan’dan gelen bir kişinin, İstanbul’da çıkan Ermeni Çağadamart Gazetesi’ne yaptığı ve Kars Konferansı sırasında Kars’ın Ermenilere verilmesinin gündeme geldiği, ayrıca Rusya tarafından Kâzım Karabekir Paşa’ya Kafkasya’yı geçici olarak işgal etme izni verildiği fakat Rusların Avrupa’da girişecekleri bir savaşta, Türklerin Bakü’ye yürümesi tehlikesine karşı, bundan daha sonra vazgeçildiği şeklindeki haberi, Vakit Gazetesi’nin 20 Ekim 1921 tarih ve 1387 numaralı sayısından öğrenen Varlık Gazetesi bu iddiaların tamamen yalan ve uydurma olduğunu yazmıştır⁴⁹.

İstanbul’dan 13 Ekim tarihiyle İngiliz Morning Post Gazetesi’ne geçilen ve Vakit Gazetesi’nin 21 Ekim 1921 tarihli sayısında çıkan Kars Konferansı ile ilgili haber de Varlık Gazetesi’nin büyük tepkisini çekmiştir. Kars Konferansı’nda Kars şehrinin kime ait olduğu konusunda Ankara Hükümeti ile Ermeni Hükümeti arasında çetin pazarlıklar yapıldığı ve sonuçta Rusya’nın da müdahalesi ile Kars’ın Türklere verildiği, buna karşın

46 Varlık, 20 Ekim 1921, S.8, s.2.

47 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9, s.2.

48 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9, s.2.

49 Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.1.

Oltu tuz madenleri ile Sarıkamış ormanlarının Ermenilere terk edilerek iktisadi taviz verildiği şeklindeki haberi şiddetle eleştiren Varlık bu konu ile ilgili verdiği haberin başlığını “Kars Konferansı Hakkında Nasıl da Uyduruyorlar” şeklinde atmıştır⁵⁰.

Erivan’da 15 Kasım 1921’de başlayan bir komünist ictimanda Kars Antlaşması ile ilgili olarak bazı görüşler dile getirilmiş ve bu görüşler Varlık Gazetesi tarafından sert bir şekilde eleştirilmiştir. Toplantıda, Kars Antlaşması’nın; Ermeniler için ağır bir barış olduğu, fakat Ermenilerin bunu imzalamaya mecbur oldukları ifade edilmiş; Türkiye’nin Fransa ile yakınlaşması ve Ankara Antlaşması eleştirilmiş ve Avrupa devletlerinin Rusya ile ticari ilişkilere girme teşebbüsleri bir entrika olarak yorumlanmıştır.

Varlık Gazetesi, şimdi ve gelecekte Şark sulhunun devam ve inkişafına en kuvvetli bir temel teşkil edeceğini savunduğu Kars Antlaşması’nın karşılıklı güven ve dostlukla imzalandığını ifade etmiş, Kafkas Cumhuriyetlerinin bu antlaşma ile haklarını tamamen aldıklarını yazmıştır⁵¹.

Kars Antlaşması’nın teatisi 11 Eylül 1922 Pazartesi günü saat 14.00’de Erivan’da Ermenistan Sovyet Hükümeti Komiserler Heyeti binasında yapılmıştır. Merasime Türkiye namına Tiflis Mümessili Muhtar Bey ve Hudut Komiseri Erkân-ı Harb Kaimmakamı Mehmet Haydar Bey, Azerbaycan Hükümeti adına Ticaret ve Sanayi Komiseri Hamit Sultanov, Gürcistan Hükümeti namına Harbiye ve Bahriye Komiseri Yoldaş Kivirkiyolva, Ermenistan namına Adliye ve Amele Müfettişlik Komiseri Yoldaş Şaverdof katılmışlar, Celse Başkanlığı’na Ermeni murahhası seçilmiştir. Anlaşmanın teatisi ayakta yapılmış, daha sonra heyetler kucaklaşarak birbirlerini tebrik etmişlerdi.

Teati merasiminden sonra Ermenistan Hükümeti Temsilcisi Yoldaş Şaverdof ilk sözü almış, Türk Heyeti’ne “Erivan’a hoş geldiniz” dedikten sonra anlaşmanın önemi hakkında bir konuşma yapmıştır. Şaverdof, Türk ve Ermeni milletinin aralarındaki meseleleri hallettiklerini söylemiş; Kars Anlaşması ile açılan yeni devrede silahların susacağını ve her işin müzakere yoluyla çözüleceğini ifade etmişti. Türk ordusunun

---

50 Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.1.

51 Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.1.

batıda Yunanistan'a ve müttefiklerine karşı kazandığı başarıyı memnuniyetle takip ettiklerini söyleyen Şaverdof, Türk ordusunun zaferinin bütün Ermenistan'ın ve Şarkın zaferi olduğunu ifade etmiştir.

Türk heyeti adına konuşan Muhtar Bey de, Türk ve Ermeni milletleri arasındaki ilişkilerin asırlardır Avrupa ve Çarlık Rusyası tarafından yönlendirildiğini ve gerildiğini söylemiş, yeni dönemde bu iki milletin kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin edeceğini söyleyerek; Türkiye ile Kafkas Cumhuriyetleri arasındaki iyi ilişkilerin payidar olacağını belirtmiştir. Muhtar Bey'in sözleri Azerbaycan Temsilcisi Yoldaş Hamit Sultanov tarafından tercüme edilmiş ve hararetle alkışlanmıştır. Heyetler Muhtar Bey'in "Yaşasın Şark milletlerinin ebedi muhadeneti, yaşasın Türk-Ermeni dostluğu" şeklindeki sözleri orada hazır bulunanlar tarafından yüksek sesle tekrar edilmiştir. Muhtar Bey'den sonra konuşan Hudud Komiseri ve Erkân-ı Harb Kaimmakamı Mehmet Haydar Bey, TBMM Hükümeti ordularının kazandığı parlak zaferlerden memnuniyetle bahseden Komiserler Şurası Reisi Yoldaş Logoşin ve İcra Komitesi Reisi Yoldaş Hompersomyon ile diğer komiserlere teşekkür etmiş ve Türk Ordusu'nun kazandığı zaferin dünyada barışın teminatı olacağını söylemiştir.

Ermenistan Hükümeti, 11 Eylül akşamı, gelen heyetlerin ağırlandığı ve misafir kaldığı binada bir ziyafet vermiş; yemekte Ermenistan Komiserleri ve üst düzey memurlar da hazır bulunmuştur. 12 Eylül'de ise Türkiye Konsoloshanesi'nde Muhtar Bey tarafından 30 kişilik bir ziyafet tertip edilmiştir. Ziyafette Ermenistan Komiserler Heyeti Reisi Logoşin ile diğer komiserler Türkiye ile ilişkiler hakkında samimi beyanatlarda bulunmuşlar; Türk Heyeti'nin Erivan'da bulunduğu müddet zarfında Batı Cephesi'nden gelen ve İzmir'in geri alındığını bildiren haberler heyet arasında büyük bir sevince yol açmış; heyetler, Mustafa Kemal Paşa ve Kafkas Hükümetleri reislerini öven konuşmalar yapmışlardı⁵².

---

52 Varlık, 21 Eylül 1922, S.81, s.2.

3-Tiflis Konferansı

Kars Antlaşması, Türkiye ile Kafkas Cumhuriyetleri arasındaki ekonomik, kültürel ilişkileri genişletiyordu. Kars Antlaşması'nın 18. Maddesi uyarınca; 1922 Mart'ında Tiflis'te Transkafkasya-Türk Ekonomik Konferansı toplanmıştır. Konferans, her iki taraf arasındaki ticari, mali ve diğer sorunları çözümlmek için toplanmıştır⁵³.

Tiflis'te bir konferans toplanmasını öngören Kars Antlaşması'nın 18. Maddesi'ndeki "Akit hükümetler arasındaki dostane münasebetlerin te'yidinde muktesî, iktisadî, malî vesair mesailin tanzimi ve ticari rabitaların tensikî maksadıyla bu muahedenâmenin imzasını müteakib alâkadar memleketler mümessillerinden mürekkep bir komisyon Tiflis'te toplanacaktır" hükmü gereğince konferans Tiflis'te toplanmıştır.

Kars Muahedesi'nin 6., 14., 15., 16., 17., 18. Maddeleri gereğince, Türkiye ile Kars Hükümetleri arasında tanzimi gerekli olan mukaveleleri akdetmek için Hariciye Vekâleti Müsteşarı Suat Bey'in başkanlığında oluşturulan heyette, şu isimler yer almıştır; Eski Nafia Müsteşarı Muhtar Bey, Müşavir Muvaffak Bey, Maliye Vekâleti Heyet-i Teftişîye Müdürü Şefik Bey, ayrıca Osman Kemal Bey'in Müşavir Yüzbaşı, Nazmi Bey'in Askeri Mebus olarak heyete katılmaları kararlaştırılmıştır⁵⁴.

Varlık Gazetesi'nin konferansın toplanması ile ilgili görüşü şöyledir: "Kars Muahedesi'nin 18. maddesi mucibince, tarafeyn arasındaki dostluk münasebetlerini takviye için ticari rabitaları tanzim, iktisadî, malî vesair meseleleri halletmek üzere Tiflis'te toplanması mukarrer olan komisyon müzakeratına başlamıştır.

Kars Konferansı'ndan doğan bu komisyon aynı eseri takip ederek iştilgal edeceği işleri iki tarafın menfaatle amalîne muvafik bir tarzda muvaffakiyetle halledeceğine eminiz.

53 ŞEMSUTDİNOV, , Mondros'tan Lozan'a, s.224.

54 Varlık, 10 Kasım 1921, S.10, s.2.

Türkiye'nin bundan sonra Şark'ta takip edeceği gaye birkaç kelime ile hülasa edilebilir. Komşularıyla sıkı bir muhadenet tesis etmek, mazinin elim vukuatıyla pek hırpalanan Şark mıntikasına sulh ve sükun içinde refah ve ümran getirmeye çalışmaktır.

Şarki Türkiye'nin komşu memleketlerde iktisadî, ticarî büyük bir alaka ve münasebeti vardır. Komşularına dokunan ve dokunacak olan birçok müttefiklere mukabil refah ve ümranı için onlardan büyük istifadeler edebilir. İşte yeni Türkiye Kafkasya'nın yeni milletleri aralarında dostluk ve sükunun ne kadar kıymetli ve amil olduğunu artık anlamışlar, hakiki medeniyet yolunda beraberce ilerlemek için aralarında çözülmemiş düğüm, halledilmemiş bir mesele bırakmamağa karar vermişlerdi. Bundan dolayıdır ki Tiflis müzakerelerinde Şarkın istikbali için pek mühim ve pek mesut neticeler beklemeye haklıyız"⁵⁵.

Tiflis Konferansı'na Azerbaycan namına Behbûd Şah Tahtanski, Sabık Müsavat nazırlarından Hüseyin Han Hacinski, Hariciye Müsteşarı Andreyef, Yoldaşlar, Gürcistan Namına Harbiye Komiseri İlyava Gürcistan Dahiliye Komiseri, Ermenistan Namına, Atabekyan Yoldaş, Rusya Namına: Kafkasya Müttehid Harici Ticaret Komisyon Reisi, Rayinoviç Yoldaş katılmışlardır. Konferansta selahiyetnamelerin teatisinden sonra Türk Heyeti Reisi Hariciye Müsteşarı Suat Bey ile Kafkas Heyeti Reisi Yoldaş İlyava tarafından birer konuşma yapılmıştır.

Daha sonra konferansın gündemine geçilmiş yayla ve hududun geçilmesi projeleri okunarak kabul olunmuştur. Bundan sonra demiryolları ile posta ve telgraf mukavelelerinin Türkiye, Rusya ve Kafkasya Cumhuriyetleri arasında akdi kararlaştırılmış ve konferans mesaisinin nasıl cereyan edeceği görüşülerek Batum Transit ve Ticaret Muahedesi'nin ve ayrıca demiryolu mukavelesinin hususi komisyonlarda müzakeresi kararlaştırılmıştır.

Türk Heyeti Batum transit projesini, Kafkas Heyeti de Batum transitine ait maddeleri ihtiva eden bir ticaret muahedesi bir de demiryolu projesi vermişlerdir"⁵⁶.

---

55 Varlık, 23 Ocak 1921, S.22, s.1.

56 Varlık, 16 Mart 1922, S.37, s.1.

4-Türkiye-Azerbaycan İlişkileri

İstanbul'un İngiliz işgaline uğraması ve daha sonra kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Moskova ile yapılacak yakın bir işbirliğine tam desteğini açıklaması ile, Kafkasya Bölgesi, Bolşevik dış politikasında sıcak bir nokta haline gelmiştir. Bölge, Sovyet Devleti'nin İngilizlerin Anadolu'daki "düşmanca" planlarını engellemek üzere açtığı "yeni aktif cephe" olarak adlandırılmıştır. İngiltere ve müttefikleri "bütün ilgilerini Anadolu üzerinde yoğunlaştırma yoluna gidince, Kafkaslar'ın Sovyetleştirilmesi; Moskova'daki Bolşevik liderlere, zamanı gelmiş ve daha kolaylaşmış bir görev olarak görünmüştür.

İstanbul'un resmen işgalini izleyen gün, Kafkasya Cephesi Askerî Devrimci Konseyi üyeleri İvar Tenisoviç Smilga ve Grigoriy Konstantinoviç Orcanikidze'ye bir telgraf gönderen Lenin Bakû'nün alınması için gerekli hazırlıkların tamamlanmasını ve Gürcistan'daki ilerleyişin sürdürülmesi talimatını vermiştir. Lenin'in bu telgrafi üzerine taarruz hazırlıklarına başlayan Orcanikidze, o zamanlar tüm Kafkas cephesinin komutanı General Mihail Nikolayeviç Tuhoçevskiy ve XI. Ordu Siyasi Komiseri S.M.Kirov ile görüşmüş ve harekete geçmiştir⁵⁷.

1920 Nisan'ında, Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin doğrudan inisiyatifile, büyük yetkilerle donatılmış Kafkasya Bürosu'nun (Kavbüro) oluşturulması; Bolşeviklerin Kafkaslardaki gelişmelere gösterdiği ilginin büyük bir kanıtı olmuştur. Bu özel büronun kurulması ile, Kafkaslarla ilgili bütün sorunlar tamamıyla merkezi bir kontrol altına alınmıştır. Bununla birlikte Kafkasların Sovyetleştirilmesi işi yerel komünist örgütlerin başarabileceğinin ötesinde görüldüğü için Kavbüro Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Güneydoğu Bürosu ile birleştirilmiş ve bu kurum, Kafkaslarda'daki Bolşevik kampanyasının tartışmasız öncüsü olmuştur.

Temel görevi; tüm Kafkasya'da Sovyet yönetiminin kurulması bölgenin iktisadi birliğinin sağlanması, Yakındoğu'daki devrimci hareketlerle (özellikle Anadolu'daki

57 GÖKAY, Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye, s.101.

Milli Mücadele taraftarı) ile yürütülecek ilişkileri tanzim etmek olan Kavbüro, Kuzey Kafkasya'daki operasyonları yürüten XI. Rus Ordusu'na bağlanmış ve başkanlığına da Orconikidze atanmıştır. Kirov, başkan yardımcısı; Azeri Neriman Nerimanov ve Gürcü Budu Mdivani de, büro üyesi olarak görev yapmaya başlamışlardır.

Kavbüro oluşuna kadar yaklaşık iki yıl boyunca, bölgede Sovyet iktidarı kurma çabası, Tiflis'teki Rus Komünist Parti Bölge Komitesi'nde yürütülmüştü. Bundan sonra, bu komitenin görevi, yerel komünist partileri ile birlikte yerel devrimci kampanyanın örgütlenmesi ile sınırlandırılmıştır. Amaç, doğrudan bir Kızılordu işgali değil, iç güçlerin desteği ile bir devrim yapmak olmuştur.

Kavbüro'nun ilk görevi, komünist yer altı örgütlerinin 1920 başlarından beri faaliyette olduğu Azerbaycan'da iktidarı almak olmuştur. Kavbüro bir yandan açık politika ve halk hareketlerini desteklerken, diğer yandan yeraltı faaliyetlerine devam etmiştir. 1920 Nisan'ında, Azerbaycan ordusunun bazı alayları da dahil, birçok yerel kurum Bolşeviklerin denetimine girmiştir.

Azerbaycan'ın önde gelen milliyetçileri ve burada bulunan Türk subayları Azerbaycan'daki Müslüman kamuoyunun yönlendirilmesine aracılık ederek bu süreçte önemli bir rol oynamışlardır. Bu kişiler, Azerbaycan yetkililerini ve etkili Müslüman liderleri, Bolşeviklerin cumhuriyetin bağımsızlığına son verme arzusunda olmadıklarına; onların temel faaliyetlerinin, Anadolu'nun bağımsızlığı için savaşan Türk milliyetçilerine askeri yardımın ulaştırılacağı güvenli bir geçiti sağlama almak olduğunu, anlatmaya çalışmışlardır⁵⁸. Türk milliyetçileri ve komünistler, bunun için Bakü'de bir de miting düzenlemişlerdir⁵⁹.

27 Nisan 1920'de Azerbaycan Komünist Partisi Merkez Komitesi, Rus Komünist Partisi Bölge Komitesi Bakü Bürosu ve Bakü Merkezi İşçi Konferansı, Kavbüro'nun direktifleri doğrultusunda Azerbaycan hükümetine on iki saat içinde teslim olmasını isteyen ortak bir ultimatoma vermişlerdir. Ertesi gün XI. Rus Ordusu harekete geçmiş ve

---

58 GÖKAY. *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, s.102-104.

59 Kâzım KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, I. İstanbul, 1993, s.620.

Bakü'ye girmiştir. Bundan sonra Geçici Askeri Komite iktidarı eline almıştır. Komite'nin başkanlığına Nerimanov getirilirken, üyeler Hüseyinov, Musabekov, Buniatze Alimov ve Gorayev'den oluşmuştur⁶⁰.

Bu dönemde, Kafkasya Bölgesi Bolşeviklerin Sovyetleştirme politikasıyla yüzyüze gelmiştir. Bu politikanın bir sonucu olarak; Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da, Sovyet Rusya güdümlü Bolşevikler iktidara gelmişlerdir. Sovyetlerin bu politikalarına Anadolu'dan gönderilen Türk milliyetçileri de hizmet etmişlerdir. Çünkü bağımsız Kafkasya, Türk milliyetçileri açısından Rusya'dan değerli savaş teçhizatının aktarılması önünde engeldi⁶¹. O günlerde, ölüm kalım mücadelesi veren Türkiye Büyük Millet Meclisi, Azerbaycan'ın yardımdan kaçınması ve Türkiye'ye Bolşevik yardımının ulaşmasına da engel olması dolayısı ile çok zor günler geçiriyordu. Mustafa Kemal Paşa, bu sırada iş başında olan "Müsavat" yönetimini bu yolda defalarca uyarmasına rağmen Azerbaycan Hükümeti tavrından vazgeçmiyordu. Azerbaycan'da yönetimin üyeleri özellikle Yusufbekov Fatih Ali Han ve General Mehmenderof Anadolu'ya yardıma soğuk bakıyorlardı⁶².

Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesinin peşinden Ankara'nın Bakü'ya karşı tavrı daha sıcak bir hale gelmiştir. İbrahim Abilof başkanlığında ilk Azerbaycan elçilik kurulu 11 Ekim 1921'de Ankara'ya ulaşmıştır⁶³. Kars, Trabzon ve Samsun'da ise yeni konsolosluklar açılmıştır⁶⁴.

Varlık Gazetesi, Azerbaycan Hükümeti'nin Kars Konsolosu olarak gönderilen Arslan Hacı Bey'in Kars'a gelmesi ile ilgili haberini "Azerbaycan Şûrâ Hükümeti'nin Kars Şehbenderi olarak gönderilen Arslan Hacı Bey maiyetiyle geldi. Türkiye ile Azerbaycan arasında karşılıklı muavenet alâkalarından çok yüce bir kardeşlik rabitası olduğunu her iki kardeş millet duyuyor ve biliyor. Çar Ordusu'nun uğursuz ve

60 GÖKAY, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, s.104.

61 GÖKAY, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, s.87.

62 Salahi R. SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, II, Ankara, 1991, s.60.

63 SARIHAN, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, IV, Ankara, 1996, s.98.

64 GÖKAY, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, 105.

uyuşturucu karanlıkları içinden Azerbaycan halkının sıyrılıp siyasi bir varlık sabahına çıkmasından Türkiye'nin kardeşlik duygusunun yıllarca evvel nasıl tecelli ettiği ve fiilen ortaya çıktığı malumdur. Türkiye'nin en yüksek bir şeref ve hayat kavgasına giriştiği bu tarihi dönemde Azerbaycan'ın ilk mümessilini sıcak bir samimiyetle kucaklıyoruz" şeklinde vermiştir⁶⁵.

Sakarya Zaferi münasebeti ile Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'ya Arslan Hacı Bey tarafından bir tebrik telgrafi gönderilmiştir. Arslan Hacı Bey'in telgrafi şöyledir: "İngiltere'nin hain hadimlerinin, sarsılmak bilmeyen kahraman Türk Ordusu muzafferiyeti ile ezilmesini, kardeş Azerbaycan halkı samimane tebrik ederek, Türkiye halkı ile beraber sevincimizi zat-ı âlilerine takdim eylerim efendim"⁶⁶.

Sakarya Savaşı'nın kazanılmasından sonra Kâzım Karabekir Paşa tarafından Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Reisi Nerimanov'a gönderilen ve zaferi müjdeleyen telgraf üzerine, Nerimanov'da bir telgraf göndermiş ve "Telgrafnamenizi şimdi aldım. Türkiye'nin hürriyet ve hayatını müdafaa eden ordunun kazandığı parlak muzafferiyetten duyduğum memnuniyet ve bahtiyarlığı layıkıyla arz için kelime bulmaktan acizim. Kahraman Türk askerinin bu galibiyetinden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne acizâne tebriklerimin arz ve tebliğini zât-ı âlilerinden istirham ederim. Şark işçisi ve köylüsünü ve Anadolu'yu müdafaa eden kahramanca kavgayı büyük bir alaka ile gözetmekte bulunduğumu arz eylerim" demiştir⁶⁷.

Anadolu'da meydana gelen gelişmeleri yakından takip eden Nerimanov, yılbaşı münasebetiyle Bakû ve Havalisi Şûrâsı'nda yapılan bir toplantıda ise; iki saat süren bir konuşma yapmış, Azerbaycan Şûrâlar Hükümeti'nin dahilde takip ettiği siyasetten, halka yapılan yardımlardan bahsettikten sonra, Türkiye hakkında şu izahatta bulunmuştur; "Türkiye tabiri ile Anadolu Türkiyesi'ni kabul ediyoruz. Yoksa İstanbul'daki saray ve etrafı İngilizlerin oyuncağıdır. Anadolu'da Yunan istilasına karşı arkadaşlarımızın açtığı cephe, bütün Şark milletleri için müşterek bir cephe'dir. Şark

65 Varlık, 9 Eylül 1921, S.2, s.2.

66 Varlık, 15 Eylül 1921, S.3, s.2.

67 Varlık, 22 Eylül 1921, S.4, s.2.

milletlerinin bütün kuvvetleriyle oraya yardım etmek, Anadolu kahramanlarına her surette muavenette bulunmak vazifeleridir. Azerbaycan bu lüzumu takdir ediyor. Elinden gelen nesi varsa yoksa ibzal etmek arzusunda kusur etmiyor. Yakın zamanda Anadolu evlatlarını muvaffakiyetle bu harbi bitirerek sükûn ve salâh içinde çalışır görmek Azerbaycan'ın en hâlisâne temennisidir"⁶⁸.

Azerbaycan'ın Kars Konsolosluğu'na Arslan Hacı Bey'in atanmasından sonra, Trabzon Konsolosluğu'na da Azerbaycan Sefâreti Başkatibi Resulzâde Mirza Davut Bey atanmış ve görev yerinin yerine gitmek üzere yola çıkmıştır⁶⁹.

İkinci İnönü Zaferi'nin birinci yıl dönümü münasebeti ile Azerbaycan Ankara Sefiri İbrahim Abilof, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir mektup göndermiştir. Mektubunu "Ne bahtiyarım ki, bugün şanlı Türkiye ordusunun tarihlere şan veren büyük bir muzafferiyetini tebrik için onu samimi buluyoruz. Yarın II. İnönü Zaferi'nin yıl dönümüne kavuşuyoruz. Bu münasebetle Azerbaycan halkının en samimi kardeşlik tebriklerini, selamlarını büyük kardeş milletin şanlı ordusuna yollarım.

Türkiye Ordusu, takip ettiği büyük gayenin yüksekliğini tamamen biliyor. Onun kazandığı her muzafferiyet, onun gösterdiği her fedakârlık, Şark milletlerinin mazlumlar aleminin halâsına doğru bir hatvedir. Zalim dünya! Senin emperyalist siyasetinin artık iflas zamanı gelmiştir. Gasıb, hilekâr, iğfalkâr garb emperyalistlerinin bütün hile desâis ve tezvîrlere karşı bütün mazlum milletler kahraman Türk ordusunun en büyük müzahiri olarak son darbeyi vurmakta gecikmeyecektir. Hakk, er geç galebe edecektir.

Türkiye ordusuna ne büyük şeref ki, hakk-ı insanıyeti kurtarmak için en ağır mücadelelere katlanıyor. Yaşasın hakk ve istiklal için çarpışan Türkiye halkı, yaşasın yüce Türk ordusu, onun kumandanı, kumandanları, zabitleri, askerleri" şeklinde yazan İbrahim Abilof, Türkiye'ye karşı olan iyi niyetini bir kere daha göstermiştir⁷⁰.

Azerbaycan'ın Türk Kurtuluş Savaşı'na ilgisi ve desteği yalnızca resmi makamların çalışmaları ile sınırlı kalmamış, Azerbaycan halkı da elinden gelen maddi

68 Varlık, 30 Ocak 1922, S.24, s.1.

69 Varlık, 2 Şubat 1922, S.25, s.2.

70 Varlık, 13 Nisan 1922, S.45, s.4.

ve manevi desteği vermiştir. Azerbaycanlı Süvari Mülazımı Feridun Efendi, Garp Cephesi'nde çatışmalara katılıp yaralanmış ve istiklal madalyası ile taltif edilmiştir⁷¹.

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler sürekli bir gelişmeye doğru giderken İstanbul'da çıkan Peyam-ı Sabah*, Cağadamard** gibi gazeteler, iki ülke arasındaki ilişkileri zedeleyecek yayınlar yapmaya başlamışlardır.

Bu gazetelerin yayınlarında, Azerbaycan'ın Ankara'daki temsilcisinin Sovyet Rusya'nın emriyle geri çağrıldığı; Ankara'dan Azerbaycan Sefareti'nin kaldırılacağı, Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya karşı Azerbaycan'la ittifak arayışına girdiği şeklinde değişik iddialar ortaya atılmıştır.

Bu iddialar üzerine, Azerbaycan Sefiri İbrahim Abilof, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ne bir beyânatta bulunmuş ve bu beyânât Varlık Gazetesi'nde de yayınlanmıştır. İbrahim Abilof beyanatında şöyle demiştir. "Peyam-ı Sabah, Cağadamard gibi gazetelerin zihniyet ve mefkûreleri herkesçe aşikâr olduğu için, neşrettikleri tahrikcüyâne iftiraların hiçbir tesisi ve ehemmiyeti olmayacağından, şu son defa hakkımızda vaki olan neşriyatlarıyla öteden beri beslemekte oldukları fikir ve emelde elân sabit bulduklarını isbat etmişlerdir. Gerek benim Ankara'dan geri çağrılmaklığım, gerek Türkiye Büyük Millet Mecilisi Hükümeti yanında yeni Azerbaycan Sefareti'nin bulunup bulunmayacağı meselesi katiyyen hiçbir yerde mevzu-i bahs olmamıştır. Böyle bir meselenin Sovyet Rusyası'nda müzâkere olunması ve benim Sovyet Rusya emriyle geri çağrılmaklığım imkansız ve esassız uydurmadan başka bir şey değildir. Diğer taraftan müstakil Azerbaycan Şûrâlar Cumhuriyeti ile Rusya Şûrâlar Hükümeti beyinlerinde mevcut olan ittifak ve muhadenet rabitalarının, bu gibi neşriyattan müteessir olmayacak derecede muhkem bulunduğunu izaha lüzum görmüyorum. Sovyet Rusya'ya karşı bir Türk ve Azerbaycan Muahedesi meselesine

71 Varlık, 10 Nisan 1922, S.44, s.2.

* Peyam-ı Sabah: İstanbul'da 16 Kasım 1913-7 Kasım 1922 tarihleri arasında yayınlanan, sorumlu müdürü ve başyazarı Ali Kemal olan gazete Milli Mücadele'ye açık ve sert bir şekilde muhalefet etmiştir.

** Cağadamard: İstanbul'da Ermeniler tarafından çıkarılan ve bağımsız Ermenistan'ı savunan gazete.

gelince arz edebilirim ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Şûrâlar Azerbaycan ve Şurular Rusyası arasındaki destek ve kardeşlik samimi ve latezelzöldür. Bunların hiçbirisi için birbirine karşı gizli muahede yapmağa katiyyen lüzum yoktur. Bu gibi muahedeler yalnız Cağadamart, Peyam-ı Sabah mufkûresi taşıyanlar tarafından meydana atılmaktadır. Bu müfteriyatın yegane maksadı üç dost milletin milyonlarca bahasına elde edilmiş olan istiklallerine darbe vurmak ve büyük milletlerin aralarındaki muhalefet ve samimiyeti bozmak gibi alçakcasına kullanılan bir takım usullerdir ki hiçbir vakit netice vermeyeceğini de ayrıca beyan ederim”⁷².

Azerbaycan Şûrâlar Cumhuriyeti Reisi Nerimanof, hem bu iddialara cevap vermek, hem de Ankara Sefiri'nin yeni bir göreve tayin edildiğini haber vermek için İbrahim Abilof'a bir telgraf göndermiştir. Nerimanov'un telgrafı şöyledir: “Zirde münderic Fırkanın vesait-i aidesiyle Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ne ve matbuatına tebliğini, rica ederim. Bize karşı olan matbuatın Türkiye'deki mümessilliğimizin ilgası hakkında neşretmiş olduğu şayiât tamamen esassızdır. Yoldaş Abilof Maarif Komiseri intihab edildiğinizden Ankara'dan avdet etmelisiniz. Lakin sizin yerinize tayin edilecek zatın Ankara'ya muvasalatına kadar Ankara'da vazifenizi ifâyâ memursunuz”⁷³. Bu atamaya rağmen, İbrahim Abilof görevine devam etmiş; 23 Ocak 1923'te İktisat Kongresi'ne katılmak için gittiği İzmir'de, eski bir hastalığının nüksetmesi üzerine hayatını kaybetmiştir⁷⁴.

5-Türkiye-Ukrayna İlişkileri

Ankara Hükümeti, Kars Antlaşması'ndan sonra Yunanlıların Anadolu'dan çıkarılmalarına yol açacak bir genel saldırı başlatmak amacı ile Sovyet Rusya'dan mali ve askeri destek isteme kararı almıştır. TBMM Hükümeti'nin Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa, Rusların Anadolu'ya göndermeye söz verdikleri yardımın gecikmesinden yakınmak ve o sıralarda Ankara Hükümeti ile Fransızlar arasında bir antlaşma yapmak amacıyla Büyük Millet Meclisi Hâriciye Nazırı Yusuf Kemal'le Fransız temsilcisi

72 Varlık, 12 Haziran 1922, S.58. s.1.

73 Varlık, 3 Temmuz 1922, S.63. s.4.

74 Varlık, 1 Mart 1923, S.127. s.2.

Franklin Bouillon arasında yapılan görüşmelerden meydana gelen Sovyet Rusya şüphelerini yatıştırmak amacıyla 17 Ekim 1921'de Stalin'le görüşmüştür.

Türk Fransız görüşmelerinden oldukça rahatsız olan Stalin, bu görüşmelerin amacının ne olduğunu sormuş, Ali Fuat Paşa ise; Ankara Hükümeti'nin esas gayesinin, Türkiye ile Rusya'nın iki güçlü düşmanı Fransa ile İngiltere'yi birbirinden ayırmak olduğunu söylemiş, ayrıca, Rusya'nın Türkiye'ye söz verdiği yardımı zamanında sağlamadığından, Ankara'nın yardım için başka ülkelere başvurmak zorunda kaldığını, fakat Türk Fransız görüşmelerinin gizli bir yanı olmadığını belirtmiştir.

Ruslar, Ali Fuat Paşa'nın verdiği bilgidен memnun görünmekle beraber, Türkiye-Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşması'nda; Ruslar Batılı devletlere saldırırlarsa, Ankara Hükümeti'nin Kafkasya'yı istila edeceği şeklinde gizli bir bölüm olduğuna inanmışlardır. 1921 Kasım ayı sonuna doğru, bu kriz, iki hükümet arasında soğuk rüzgarların esmesine neden olmuştur. Ankara'daki Sovyet Sefiri, S.P.Natzarenus, Ankara Antlaşması'nda kendi deyimi ile "Rus çıkarlarına karşı olan ve Moskova Antlaşması ilkeleriyle bağdaşmayan bazı maddeler" konusunda, Hariciye Nazırı Yusuf Kemal Bey'den aydınlatıcı bilgi istemiş ve Sovyet Hükümeti'nin kendisini Moskova'ya geri çağırması ihtimalinden bahsetmiştir. Natrazenus'u anlaşma konusunda bir türlü ikna edemeyen Ankara Hükümeti onu protokol dışı davranışlarda bulunduğu gerekçesi ile Moskova'ya şikayet etmiş ve geri çağırılmasını istemiştir. Türk-Fransız Antlaşması'nın imzalanmasına engel olamadığından Natrazenus'u zaten geri çağırarak isteyen Sovyet yönetimi, rahatsız olduğu gerekçesini öne sürerek onu görevinden almıştır⁷⁵.

Sovyet Rusya, Ankara Hükümeti'ne karşı olan bu tepkisini bir süre daha sürdürmüştür. Maveray Kafkas'taki ordularının terhisi ile ilgili emri iptal etmiş ve Moskova Antlaşması'nda Kafkas Devletleri'nin bağımsızlıklarına ilişkin hükümleri uygulamaya karşı çıkmıştır. Ruslar, Kafkas Devletleri'ne, Sovyet Federasyonu içine özerk iller muamelesi yapmaya başlamışlardır

Ankara Hükümeti, Rusların bu davranışlarından dolayı oldukça endişelenmiş; özellikle, İtilaf Devletleri'nin Paris'te düzenlemekte oldukları Üçler Konferansı'ndan önce Ruslarla ilişkilerin tekrar rayına girmesi için çaba sarfetmişlerdir. İstiklal

---

75 SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı, II*, s.187.

Mahkemesince hapis cezası verilen Türkiye Komünist Partisi üyelerinin affedilerek serbest kalmaları için mecliste bir kanun kabul edilmiş; Mustafa Suphi ve arkadaşlarını öldürmekten sanık olanların ele geçirilerek yargılanmaları için üstün çaba harcanacağı yolunda Rusya'ya güvence verilmiştir⁷⁶.

Ankara Hükümeti'nin bu davranışlarından memnun kalan Ruslar, iki ülke arasındaki ilişkileri tekrar aynı seviyeye getirmek ve Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti ile 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması'nı tamamlayan bir antlaşma imzalamak için Ukrayna'daki Sovyet Orduları Başkomutanı General Mihail Firunze'yi Ankara'ya göndermişlerdir⁷⁷.

Aslında Ukrayna ile böyle bir antlaşmanın imzalanması için 1921 yılı Mayıs'ında Ukrayna Sovyet Hükümeti'nin girişimi ile müzakereler başlamış, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti görüşme yeri olarak Harkov'u önermiştir. Fakat, Türk Hükümeti'nin ricası ile konferansın Ankara'da toplanması kararlaştırılmıştır. Bu ricanın gerekçesi o sırada cephelerdeki ağır koşullar nedeniyle ülkeden ayrılamayan Türk Hükümeti yöneticilerinin görüşmelere katılma isteği olmuştur⁷⁸.

Varlık Gazetesi'nde Ukrayna ile ilgili ilk çıkan haber "Türkiye ile Sovyet Ukrayna arasında bir muahede yapmak için yakında müzakereye başlanacaktır. Gelen haberlere göre Berri ve Bahri Kuvvetleri Başkumandanı ve Halk Komiserler Şurası azasından Yoldaş Mihail Firunze, Ukrayna Başmurahtası olarak tayin edilmiştir" şeklindedir⁷⁹.

General Firunze, Ankara'ya gelmeden önce Ukrayna Orduları Başkumandanı sıfatı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderdiği mektubunda, Ukrayna Hükümeti ve halkıyla Kızılordu'nun Büyük Millet Meclisi'ne, Anadolu ordusuna ve Türk halkına selam ve tebriklerini iletmiştir. Firunze mektubuna şöyle devam etmiştir: "Mütarekenin Türk zaferi ile biteceğini biliyorum. Türkiye ve Ukrayna hükümetleri arasında çoktan beri başlayan dostluğun bir itilafa varacağından her iki milleti tatmin edecek bir sulh ahitnamesi bağlanacağına ümidim vardır. Şûra Hükümetleri ile Türkiye arasındaki dostluk hiçbir surette bozulamaz"⁸⁰.

76 SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı*, II. s.188.

77 GÖKAY, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*, s.147.

78 ŞAMSUTDİNOV, *Mondros'tan Lozan'a*, s.224.

79 Varlık, 25 Ağustos 1921, S.1, s.4.

80 Varlık, 29 Aralık 1921, S.16, s.1.

Rusya'da Wrangel ordularına karşı kazandığı zaferlerle oldukça ön plana çıkan Mihail Firunze önce Batum'a gelmiş oradan Ankara'ya doğru yola çıkmıştır⁸¹.

Yoldaş Firunze, Ankara'ya geldikten sonra Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmiş ve itimâdnamesini sunmuştur. Bu törende yaptığı konuşmada “Türk kavminin ızdıraplarını anlıyoruz, yolunda çalıştığı maksatlar bizim için azizdir. Bu müşkil mücadelede Türkler Ukrayna emekçilerinin muhabbet ve müzaheretlerine dayanabilirler” diyen Yoldaş Firunze konuşmasına şöyle devam etmiştir: “Türkiye hayat şeraiti ne kadar buhranlı olursa olsun Karadeniz'in öte tarafında sadık dostlara ve müttefiklere malik olduğunu daima hatırlamalıdır”.

Mustafa Kemal Paşa ise; Ukrayna Fevkâlâde Murahhası'nın “Türkiye en tehlikeli zamanlarda bile Karadeniz'in öbür tarafında sadık dost ve müttefiklerinin bulunduğunu hatırlamalıdır” şeklindeki sözlerini, Türk halkı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti namına memnuniyetle ve şükranla karşıladığını belirtmiş ve Çar boyunduruğundan kurtulmuş olan Rus-Ukrayna milletlerinin daima Türk Milleti'nin sarsılmaz dostluğuna güvenileceklerini ifade etmiştir. Mustafa Kemal Paşa konuşmasını “Türk ordusu da, Kızılordu gibi; ölmek için yenmeğe ve istiklâlini müdafaa etmek vazifesini her türlü mahrumiyet içinde ifâya mecburdur” şeklinde tamamlamıştır.

Türkiye-Ukrayna heyetleri arasındaki görüşmeler 25 Kanun-ı Evvel 1921 (25 Aralık 1921) Pazar günü hükümet dairesinde Heyet-i Vekile salonunda Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in nutku ile açılmıştır.

Ukrayna Heyeti, Yoldaş Firunze başkanlığında; Puşkin, Serkolof, İndos, Aleksandrof Yoldaşlardan oluşuyordu. Türk Heyeti ise; Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in başkanlığında; Hariciye Hukuk Müşaviri Münir, Müşavir Yusuf, Umûr-ı Siyasiye Müdürü Hikmet, İktisadi ve Mali Müşavir ve İktisât Vekâleti Müsteşarı Mustafa Abdulhaluk, Askeri Müşavir, Ordu Dairesi Reisi Kasım, Heyet-i Murahhasa Müşaviri Katib-i Umûmi Hilmi Beylerden oluşmuştur.

---

81 Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.1.

Hariciye Nazırı Yusuf Kemal Bey, burada yaptığı konuşmada; Ukrayna'dan gelen bu heyetin, iki devlet arasındaki yakınlaşmanın bir ispatı olduğunu ve bu sayede Avrupa Devletleri'ne karşı birlik mesajı verildiğini söylemiştir. General Firunze ise; "Ukraynalılarca kabul edilen esaslara, dost milli Türk Hükümeti'nce de iştirak edildiğini görmekten son derece mutluyum" diye konuşmuş ve o güne kadar dostluk ilişkilerine perde çeken sebepleri anlattıktan sonra ilişkilerin bundan sonra daha da kuvvetleneceğinden emin olduğunu söylemiştir.

Aynı gün, Mustafa Kemal Paşa, Umum Rus Şuralar ve Müttefik Devletleri Kongresi Reisi Katalin Yoldaşla, Ukrayna Şuralar Kongresi Reisi Petrofski Yoldaş'a Büyük Millet Meclisi'nin teşekkürlerini telgrafla bildirmiş; istiklâl mücadelesine kuvvet veren Türkiye-Ukrayna dayanışmasından duyduğu memnuniyeti belirterek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin selam ve muhabbetlerini sunmuştur⁸².

16 maddeden oluşan Türkiye-Ukrayna Muahedesi 2 Kanun-i Sâni 1922'de (2 Ocak 1922) öğleden sonra 5.45'te imzalanmıştır⁸³.

Türkiye ile Ukrayna arasında imzalanan bu antlaşma, iki hükümet arasındaki iyi komşuluk ilişkilerinde büyük bir aşama olmuştur. Moskova ve Kars Antlaşmaları'nda olmayan bazı yeni maddelerin yer aldığı bu antlaşmanın I. Maddesi uyarınca; Sovyet-Ukrayna Türkiye'nin Moskova Antlaşması ile belirlenen sınır çizgisini kabul etmiş; ayrıca, Kars Antlaşması'ndaki buna ilişkin hükümlerin tümünü onaylamıştır. 2. Madde ile; Türkiye; Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni, Ukrayna işçi ve köylülerinin isteği ile kurulmuş bağımsız ve özerk bir devlet olarak tanımıştır. 5. Madde gereğince Türkiye ve Ukrayna, Karadeniz'de kıyısı olan devletler olarak Karadeniz'e dökülen nehirlerle ilişkin hiçbir uluslararası antlaşmanın kendileri katılmaksızın yapılamayacağını ilan etmişlerdir⁸⁴.

Türkiye-Ukrayna Antlaşması, Türk basınında büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Yerel gazeteler bunu "büyük bir başarı ve Romanya'ya karşı bir uyarı"

82 Varlık, 29 Aralık 1921, S.16, s.1.

83 Varlık, 5 Ocak 1922, S.17, s.2.

84 ŞAMSUTDİNOV, Mondros'tan Lozan'a, s.230-231.

olarak nitelendirmişlerdir. Bu anlaşma ile Romanya'nın, Türk-Yunan çatışmasına Yunanlılar lehine katılma ihtimali, Ukrayna'nın Türkiye'nin yanında yer alacak olmasından dolayı oldukça azalmıştır⁸⁵.

Türkiye ile Ukrayna arasında dostluk anlaşmasını imzalayan General Firunze, 5 Kanun-i Sâni 1922 (5 Ocak 1922)'de Ankara'dan ayrılmış⁸⁶ ve Merzifon'a geçmiştir. Merzifon'a gelen Ukrayna Heyeti, burada merasim ile karşılanmış şereflerine Belediye Başkanlığı binasında bir ziyafet verilmiştir. General Firunze, burada şehit yavruları için 100 lira bağışta bulunmuştur⁸⁷. Merzifon'dan Samsun'a geçen Ukrayna Heyeti 16 Ocak'ta Samsun'dan ayrılmıştır. Daha sonra Trabzon'a gelen Heyet, buradan Ukrayna'ya doğru yola çıkmıştır. General Firunze, Trabzon'dan ayrılırken Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndermiştir. Telgrafında; "Bizim için pek aziz olmuş olan Türk Milleti'nin toprağını bugün terk ederken zat-ı devletlerinin şahsında bu millete ve kahraman ordusuna bir kere daha selamlarımı isâl etmek istiyorum. Türkiye-Ukrayna, Rusya ve Kafkasya kitleleri ve hükümetleri arasındaki revâbıt-ı biraderiyi takviye yolunda başladığımız işin, yakında bu halk hükümetlerini hayatın bütün şübelerinde daha sağlam münasebet tesisine sevk edeceğine kanaat-i kâmilem vardır. Riyaset ettiğiniz Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin başladığı mesai-i halâskâranede tamamen muvaffak olmasını hararetle temenni ederim. Önünüzde harp hedefleri mesud bir netice ile tetevvüc edeceği zaman, bunun Türk halkı ve hükümetini maddi ve manevi saadet ve şehrânına isâl edeceğinden eminim. Türk menafinin daimi takdirdar merbutu olduğumu beyan ile teyid-i meveddet eylerim" demiştir⁸⁸.

General Firunze Türkiye'den ayrıldıktan sonra da Türkiye ve Türkler hakkındaki samimi dostluğunu her yerde sergilemekten çekinmemiştir. Batum'da, Bakû'de, Tiflis'te yaptığı konuşmalarda hep Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirilmesi lüzumunu

---

85 SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı, II*, s.189.

86 *Frunze'nin Türkiye Anıları*, Çev.Alunet Ekeş, İstanbul, 1996, s.70; ŞAMSUTDİNOV, *Mondros'tan Lozan'a*, s.231.

87 *Varlık*, 23 Ocak 1922, S.22, s.1.

88 *Varlık*, 30 Ocak 1922, S.24, s.1.

anlatmıştır. General Firunze Tiflis Sovyeti'nin 19 Ocak 1922 tarihli celsesinde yaptığı konuşmada "Benim Türkiye'ye bir diplomat sıfatı ile gönderilmiş olmama belki hayret ediyorsunuz. Her türlü yanlış anlaşılmayı ortadan kaldırmak için tayinimi icab ettiren halleri anlatacağım. Yaz ortası idi. Dostumuz Türkiye birkaç mağlubiyete uğramıştı. Garbi Avrupa Matbuatı "Ankara düştü, Büyük Millet Meclisi Hükümeti kalmadı. Bütün Anadolu'da İtilâf nüfuzu yerleşti" gibi haberler yazıyordu. İşte Türkiye için ağır olan bu dakikalarda biz büyük hemşireyiz, Rusya ile birlikte bütün dünyanın gözü önüne koymak istedik ki, hal ne olursa olsun bizim dostluğumuz değişmez. Bizim yardımımızı hesaba katan ne vaziyette bulunursa bulunsun müzaherete nail olur. Beni göndermekle Sovyet Cumhuriyetleri ailesi Anadolu Türkiye'si'ne demek istedi ki: "Mukavemet edebilirsin. Ankara'yı bile versen arkanda bir dost, geniş bir saha var. Kafkasya ve Sovyet Rusya'ya istinat ederek, emperyalizme karşı milli mücahedene devam edebilirsin". Maatessüf ben hemen o zaman Türkiye'ye gidemedim. Ancak, sonbaharda gidebildim. Zaman biraz nazikti. Ankara-Fransa İtilâfı henüz imzalanmıştı. Batı matbuatında, Türkiye ile Sovyetler arasındaki dostluğun bitmiş olduğuna, Türkiye'nin anlaşma mucibince güya Sovyetler üzerine yürüyeceğine ve Kafkas hududunda asker toplamakta olduğuna dair haberler vardı. Şunu söylemeliyim ki; Anadolu'da bizim Türkiye hakkında işittiğimiz bu haberlerin benzeri Sovyet Cumhuriyetleri hakkında da işitiliyordu. Bizim asker toplayıp hücumla hazırlandığımız söyleniyordu. Biz, Türkiye'yi heyecan içinde bulduk. Hemen alaka kesilecekmiş gibi rivayetler vardı. Türkiye'ye varmadan evvel münasebetlerimizin nasıl bir şekilde olması icap ettiğini de düşündüm. Tabii Türkiye ile Sovyet Cumhuriyetleri arasında iktisadi, ictimai siyasetler ve emeller hususundaki farklar hepimize malumdu. Fakat biz bunu göz önünde bulundurarak dedik ki: "Bu farklar, dostluk ve ittifakımıza mani olmamalıdır. Hali hazır siyasi vaziyet layıkı ile tetkik edilirse bizimde çarpıştığımız emperyalizme karşı, milli mücahedesine devam eden Türkiye ile aramızda ayrılık olamaz. Bunun için ittifakımız yalnız zaruri değil tarihi icabettendir. İşte Türkiye Hükümeti'ne zaten ben de olmayan siyasi dille değil, fakat apaçık inkılâpçı asker diliyle meseleleri açmaya karar verdik. Bu suretle o zamana kadar hal olunmamış meseleleri ortaya koyduk. Türklerin muhtelit ricali ile

resmi ve hususi görüşmelerde dostluğa uymayan vaziyetleri doğuran sebeplerin esaslarını araştırdım. Tabii düşman olmayan bir Cumhuriyetin mümessili sıfatı ile pek samimi bir surette kabul edildim. Bütün mntikaları dolaşarak resmi ve hususi şahıslarla görüştükten ve bütün şüpheleri yenen hallere şahit olduktan sonra vaziyetin düzeldiğini gördüm. Ankara önce bunları ihtiyatlı karşıladı. Fakat orada, hükümet adamları Büyük Millet Meclisi Âzâsı, siyasi rical ve matbuat mümessilleri ile birkaç defa görüştükten ve samimi takdirlerden sonra dostâne münasebetlerimize şüphe sokan şeylerin hiçten ibaret olduğu anlaşıldı ve nihayet diplomasi tarihinin şimdiye kadar şahit olmadığı derecede sağlam münasebetler kuruldu” demiştir.

Firunze konuşmasına şöyle devam etmiştir: “İttifâkımızı üç günde meydana getirdik. Bu üç gün anlaşma şeklinin tespiti için lazımdı. Esas ise, yarım saatte tayin edildi. Fakat, Türkiye ile Sovyet Cumhuriyetleri münasebetlerini tevzi’ için bir hafta zaman sarf ederek neticeye vardım. Türkiye ile akd ettiğimiz ittifak anlaşmasının büyük bir tarihi manası vardır. Fakat bunun haricinde karşılıklı karâbetimiz birçok amillerle de sabit olmuştur. Meselâ Kızılordu’nun bir kumandanı sıfatı ile bana tarihte şimdiye kadar eşine rast gelinmez bir askeri itimat gösterildi. Ben cephede ve geride herşeyi gördüm ve bu suretle Türkiye’nin askeri vaziyetine layıkı ile vakıf oldum. Şimdi askeri nokta-i nazardan Türkiye’yi kumanda ettiğim Ukrayna ve Kırım kadar iyi biliyorum. Bütün bunlar gösteriyor ki; Türkiye’yi ve Şark milletlerini bize bağlayan hakiki sebepler vardır. Şark milletleri biliyorlar ki, milli kurtuluş mücadelesinde Sovyet Rusya onların müttefikidir. Aksi halde, Rusya’da herhangi başka bir hükümet, emperyalizm siyasetini güdecek ve cenuba yani Türkiye’ye doğru uzayacaktır. Avrupa’dan çıkarılmış, başkentini kaybetmiş, Batı Anadolu’nun zengin parçalarından mahrum edilmiş, dağlarda sıkışmış, emperyalistlerin tazyikine ve ölüm tehlikesine maruz kalmış olan Türk milleti, kendisine şimâlden yardım geleceğini layıkı ile takdir ediyor. İşte anlaşmamızın kolaylığına bu vaziyette, bir sebep oldu. Muvaffakiyet gayretimize bağlı idi. Muharebe de kolay olsaydı, anlaşmamızı ortaya koyan şüpheler kendi kendine ortadan kalkardı. Ne Kafkasya’nın ne de Sovyet Rusya’nın Türkiye tarafından tecavüze uğramaktan korkmaları için hiçbir sebep yoktur. Hatta daha ileri gidebilirim. Hiçbir

Türk Hükümeti milletini buna zorlayamaz. Ben Anadolu'da binlerce verst atla gezdim. Her tarafta Türk köylüleri ile görüştüm: Bunların Rusya'ya karşı olan muhabbetlerine şahit oldum. Rusya'da harb esiri olarak bulunmuş ve az çok Rusça öğrenmiş binlerce Türk bu muhabbeti her tarafa serpiyordu”.

General Firunze nutkunun devamında; Türkiye'nin dahili vaziyetinden, Yunan mezâliminden bahsedip askerlerimizin secaatine hayran kaldığını anlatmıştır. Yoldaş Firunze, Büyük Millet Meclisi'nin nasıl teşekkül ettiği, meclis hükümetinin bugünkü şeklini izah etmiş ve Kafkas Cumhuriyetleri'nin güneyden gelecek tehlikelere karşı endişe etmemelerini söylemiştir. Sovyet Cumhuriyetleri'nin Türkiye ile iktisadi ve kültürel ilişkilerde bulunmaları gereğini anlatan Firunze; “Karşımızda müstebit bir hükümet olmadığını ve demokrasiye doğru gitmek isti'dadında bir hükümet bulunduğunu söyleyebilirim. Türkiye ile rabitamızı daha sıkı ve sağlam bir hale getirmek bütün Sovyet Hükümetleri'ne teveccüh etmektedir. Bu meselenin halli hem bizim, hem de Büyük Millet Meclisi'nin mevkiini sağlamlaştırır” demiştir.

Nutku'nun sonunda bütün Gürcistan'ın tamamını temsil etmekte olan Tiflis Sovyeti'ne müracaatla, Türkiye ile mevcut münasebetlerin takviyeye çalışılmasını teklif etmiş ve bunu bilhassa Kafkas Sovyet Cumhuriyetleri'nin yapması gereğini söylemiştir⁸⁹.

Sovyet Ukrayna ile imzalanan bu antlaşma Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görüşülmüş, 1 muhalif oya karşı 173 evet oyuyla kabul edilmiştir⁹⁰. Türkiye-Ukrayna Antlaşması'nın teatisi için Sıhhiye Vekili Rıza Nur Bey başkanlığında; Saruhan Mebusu İbrahim Süreyya, Trabzon Mebusu Recai Beylerle, Binbaşı Yakup ve Katip Celâl Beylerden oluşan bir heyetin, Harkov'a gitmesi Büyük Millet Meclisi'nce kararlaştırılmıştır⁹¹.

Antlaşmanın teatisi için Harkov'a giden Türk Heyeti, Ukrayna'da bulunduğu müddet zarfında Ukrayna Hükümeti'nin ve halkın yakın ilgisine mazhar olmuştur. Bu

89 Varlık, 20 Şubat 1922, S.30, s.1.

90 Varlık, 20 Mart 1922, S.38, s.1.

91 Varlık, 23 Mart 1922, S.39, s.2.

yakın ilgi Sovyet Cumhuriyetleri'nin Türkiye ile münasebetlerinin sarsılmaz derecede samimi olduğunu bir kez daha göstermiştir⁹².

İki ülke arasındaki ilişkilerin durumuna bir iyimserlik katan diğer bir olay da, General Firunze tarafından Türkiye'ye gönderilen matbaa olmuştur. General Firunze, Türkiye-Ukrayna Antlaşması'nı imzalamak için Ankara'da bulunduğu günlerde Heyet-i Vekile üyeleri ile tek tek görüşüp sorunlar hakkında bilgi edinmek imkanına kavuşmuştur. Firunze, Maarif Vekili Vehbi Bey ile yaptığı görüşmede Anadolu'daki okullarda okutulan kitapların İstanbul'da basıldığını ve oradan gönderildiğini öğrenince; bu duruma son vermek için, Ukrayna'ya döndükten sonra Ankara'ya bir matbaa göndereceğini söylemiştir. Bu matbaa Ankara'ya gelmiş ve çok ihtiyaç bulunan bazı kitaplar burada basılmaya başlanmıştır⁹³.

6-Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Türk ordusunun gerçekleştirdiği Doğu Harekâtı ve imzalanan Gümrü Antlaşması ve peşinden Bolşeviklerin Ermenistan'da iktidara gelmesi ile Türk-Ermeni ilişkileri daha istikrarlı bir devreye girmiştir. Bu dönemde Sovyet Ermenistan'dan Türkiye'ye gelen ilk mümessil Yoldaş Kiğork Serkisyan olmuştur. Sovyet Ermenistan Cumhuriyeti'nin Türkiye Şark Cephesi Kumandanlığı nezdinde murahhası sıfatıyla maiyyeti ile Kars'a gelen Yoldaş Serkisyan, 31 Ağustos 1921'de Sarıkamış'ta Kâzım Karabekir Paşa'ya selâhiyetnâmesini takdim etmiştir.

Varlık Gazetesi konuyla ilgili haberini "Dost ve Komşu Ermenistan'ın bu iki mümessilini Şark'ta kurulacak dostluğun emniyet ve saadeti namına selamlıyoruz" diye vermiştir⁹⁴.

92 Varlık, 11 Eylül 1922, S.79, s.3.

93 Varlık, 26 Ekim 1922, S.91, s.4.

94 Varlık, 8 Eylül 1921, S.2, s.2.

Geçmişe oranla daha iyi bir hale gelen iki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmeye başladığını gösteren başka bir kanıt ise, Ermeni basınında Türkiye lehine çıkan haberler olmuştur.

Kamios gazetesinde, Anadolu'daki Milli Mücadele ile ilgili çıkan bir makalede şöyle denmiştir: "Telgraflar Yunanlıların Ankara önünde mağlup olduklarını haber veriyorlar. Türk Yunan harekât-ı harbiyesini takip edenler temin ediliyorlar ki; Türkler, Sovyet Rusya'nın Denekin ordusuna karşı takip ettiği usul-i harbi tatbik ediyorlar. Filhakika Sovyet Rusya Çarçin ve Torman mıntıklarında düşmana vâsi araziyi terk ederek Denekin ordusunu tülen Moskova hattına kadar çektikten sonra orada demir pençesine alarak ezmiştir. Fakat bugün Anadolu'da yenilen Atina mıdır yoksa ona her türlü muaveneti büyük cömertlikle ibzâl etmekten çekinmeyen İngiltere midir? Şüphe yok ki mağlup olan yalnız Yunan değildir. Bilakis bütün dünyanın sefâlet ve bedbahtlığı mevcut olan ve ümitsiz bir kumarbazlıkla son kozunu oynayarak bu suretle dünya inkılâbına mani olmak isteyen İngiltere'de mağluptur. İngiltere büyük Rusya'nın Sibiryaya dersinden ibret almadı. Şimdi Yunan vasıtasıyla Şarktaki vaziyetini ıslaha çalışıyor. Lakin Şark Meselesi zulüm silahıyla değil inkılâpçı halkın kudret ve mukavemetiyle hallolunacaktır⁹⁵.

Ermenistan Hariciye Komiseri Maravyan ise, Ermenistan Sovyet Meclisi'nin ikinci toplantısında Ermenistan'ın uluslararası vaziyetine dair bir rapor okumuştur. Maravyan raporda, Rusya'nın dünya politikasının Ermenistan Cumhuriyeti'nin politikası ile ahenkli olduğunu, Rusya'nın düşmanlarının Ermenistan'ın da düşmanları olduğunu belirttikten sonra Rusya ile Ermenistan'ın beraberce bir sulh politikası takip ettiklerini anlatmıştır. Türkiye ve İran ile ilgili Ermeni politikasından da bahseden Maravyan iki ülke ile de dostluk münasebetlerinin tesis edildiğini belirtmiş ve Ermenistan'ın politikasının bu yönde olacağını söylemiştir⁹⁶.

95 Varlık, 6 Ekim 1921, S.6. s.2.

96 Varlık, 2 Şubat 1922, S.25, s.2.

30 Ocak 1922'de Erivan'da hükümet tiyatrosunda Ordu Meclisi açılmış, Mmeclis Başkanı burada yaptığı konuşmada Ermenistan'ın vaziyetinden bahsetmiş ve "Bolşevik hükümeti vatanın ve milletin durumunu düşünerek Kars Konferansı'nı kabul etti. Bu konferansın mukarreratı her ne kadar ağır olursa olsun Ermeni milleti bu konferanstan sonra kendi dahili işleriyle meşgul olacak ve harb-i umumide açılan yaraları tedaviye çalışacaktır. Birçok felaketler gören Ermeni milleti artık kendi işini ve vazifesini görerek anavatana hizmet edecektir"⁹⁷ demiştir. Bu konuşmalardan da anlaşılacağı üzere, Ermenistan'ın dış politikası Bolşeviklerin iktidara gelmesi ile büyük oranda değişmiştir.

Türkiye ile Ermenistan arasındaki siyasi ilişkilerin düzelmesinden sonra ticari münasebetlerde artmış ve ilk etapta Kars'tan Ermenistan'a 100 put* tütün ihraç edilmiş 1000 put tuz ile et ve bir miktar patatesten gönderilmek üzere hazırlanmıştır⁹⁸.

Ermenistan Amele ve Köylü Kızıl Asker Mebusları Meclisi'nin açılışında Reis Yoldaş Miyasinkiyani tarafından yapılan konuşma Türk Ermeni ilişkilerinin durumu hakkında kayda değer bir konuşma olmuştur. Yoldaş Miyasinkiyani konuşmasında; Taşnakların ihanetine değindikten sonra şöyle demiştir: "Şurada teşekkül eden Ermenistan'ı bile muhafaza-i iktidarında olmadıkları meydanda iken Taşnaklar kapitalistlerin vaadine kapılarak Kilikya'da bir de Ermeni müstemlekesi meydana getirmeğe kalkıyorlar. Birbirinden yüzlerce fersah mesafede bulunan bu iki Ermenistan'ı birleştirmek için bu planlarından büyük emperyalist hülyalara kapılarak büyük bir Ermenistan peşinde koşmağa başladılar. Neticede binlerce fakir Ermeni halkını muharebelerde sefâlet ve perişanlık içinde mahv ve berbat ettiler. Bugün bütün o teşebbüslerin kendi şahsi menfaatlerini tatminden başka bir maksatla yapılmamış olduğu meydana çıkıyor. Ermeni milleti nihayet bunların mahiyetini anladı. Başından def etti. İşte Ermeni milletine düşman Taşnakları ve düşman olarak terk ettikleri komşularımızla bhusus Türklerle biz bugün emin ve samimi bir dostluk tesis ettik.

97 Varlık, 6 Şubat 1922, S:26, s.1.

* 16.3 kilogramlık Rus ağırlık ölçüsü birimi

98 Varlık, 24 Kasım 1921, S.12, s.2.

Taşnaklar hala uşaklık ettikleri garp müfsitlerine itaatte bu dostluğu bozmak Türk-Ermeni husumetini yeniden canlandırmak için pek beyhude uğraşıyorlar. O husumette tıpkı Taşnak idaresi gibi ölmüş, geçmiş tarihe karışmıştır". Yoldaş Miyasinkiyân'ın bu nutku ayakta şiddetle alkışlanmıştır⁹⁹.

Sovyet Ermenistan ile ilişkiler bu şekilde olumlu giderken, Taşnakların tutumu tamamen tersine olmuştur. Ermenistan'da Bolşevik devriminden sonra iktidardan düşen Taşnaklar, bu dönemde Türk milletine karşı olumsuz düşüncelerini ve düşmanca tavırlarını sürdürmüşlerdir. Bu konuyla ilgili olarak 8 Eylül 1921 tarihli Varlık Gazetesi'nin baş makalesi "Ermenistan'daki Propagandalar Münasebeti" isimindedir. Bu makalede, Taşnak iddiaları dile getirilmiş ve şöyle denilmiştir; "Mesela; Trabzon'a Yunan askeri çıkmış ilerlemiş, Kop Dağı'nda Erzincan'da muharebeler oluyormuş. Bunlar yetmiyormuş gibi ardı arkası kesilmeden her gün aynı nakarat tekrarlanıp duruyor. Makalemizde, bu uydurmalara ehemmiyet verip de uğraşmaya ve bunlara karşı Türkiye'nin vaziyetini uzun, derin anlatmaya kalkışacak değiliz. Çünkü, Anadolu'nun bugünkü haklı mücadelesinin nasıl başladığını nereye erişeceğini ve erişmesi lazım geldiğini artık dünya anladı. Türk; hayatını, ancak bu mücadelesindeki kuvveti ile kurtaracağını kestirerek bunun azmini kudretini harp meydanlarında topladı. Son zaferin imanı ile çarpışıyor. Anadolu bu istiklal cenginin ilk başladığı günden zafere karşı beslediği itimattan bir zerresini bile kaybetmedi. Hayatının uğradığı faziletsizlikler karşısında hergün daha yüksek ve ateşli fedakârlık aşkı ile heyecanlı ve imanlıdır. Türk'ün düşmanlara da tasdik ettirdiği bu sarâhat ne tekrara ve ne de izaha muhtaçtır. Fakat bir dost ve komşu tanıdığımız Ermeni milleti için bu ihtiyacı da söylüyoruz. Erivan'da çıkan Sovyet Ermenistan Gazetesi de aynı lüzumu hissetmiş olacak ki 5 Ağustos 1921 tarihli 127. sayısının baş makalesini bu bahse ayırmış. Taşnakların yaptıkları propagandaları makalesine esas tuttuktan sonra izahatına hülâsen şöyle devam ediyor: "Taşnaklar, vaktiyle kendilerinin kazanamadıkları muvaffakiyetlerin Yunanlılar vasıtası ile elde edileceğini zannederek seviniyorlar. Fakat, Sovyet Ermenistanı'nın

---

99 Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.2.

köylü halkı amele ve rençber takımının düşüncesi böyle bir fikri kabul edecek kadar düşkün değildir. Anadolu'daki mücadelenin neticesini kazanacak veya kaybedecek olanların yine Türk askeri ve Türk köylüsü olduğunu Ermeni amele köylüsünü tamamen idrak ediyor. Anadolu'da hasıl olacak vaziyet bütün dünya zahmetkeşleri için ehemmiyetli ve nazik bir hayat mücadelesidir. Bunun içindir ki, Anadolu'daki harbi neticesini dört gözle bekliyor ve Anadolu'dan zafer umuyoruz. Moskova ile hem fikiriz, Anadolu ile beraberiz. Taşnaklar bunu işitsin ve iyi bilsinler” Ermenistan gazetesi bu makale ile Ermeni milleti için hakiki hayat ve emniyet yolunu bulmuş ve göstermiştir”. Makalenin devamında Şark milletlerinin bir ittifak oluşturması gereğinden bahsedilmiş ve Ermenilerin, tarih boyunca hem Avrupa hem de Çarlık Rusyası politikalarına alet olarak Türklere düşman yapıldığı anlatılmıştır¹⁰⁰.

Sovyet Ermenistan Hükümeti, Taşnakların ve onlara destek veren Ermenilerin karşısında olmuş; onların, güya Ermeni menfaatlerini korumak amacı ile yaptıkları işleri tasvip etmemiştir. İstanbul'daki Ermenilerin Kafkasya Ermenileri için topladıkları aslında Kafkasya'ya göndermeyip Yunanlılara verdikleri yardımlar konusunda da rahatsızlığını dile getiren Sovyet Ermenistan Hükümeti bu gibi hareketlerin Ermenileri zor duruma düşürdüğü düşüncesinde olmuştur¹⁰¹. Fakat Taşnaklar bildikleri yolda ilerlemeye devam etmişler. Bükreş'teki Taşnak Kongresi'nde Bolşeviklerle ne pahasına olursa olsun çarpışmağa karar vermişlerdir. Ermenistan basını Bükreş'teki Taşnak Kongresi kararlarını “Taşnaklar yine zavallı Ermeni milleti aleyhine acınacak akıbetler hazırlıyorlar” şeklinde eleştirmiştir¹⁰².

İstanbul'daki Taşnak ileri gelenleri ve basını Milli Mücadele'yi baltalamak ve sekteye uğratmak için ellerinden gelen herşeyi yapmışlardır. Bu konuda ortaya attıkları iddialardan birisi de Türk ordusunun Doğu Harekâtı sırasında katliam yaptığıdır. Varlık gazetesi bu iddialara “Taşnak Entrikaları” isimli bir makale ile cevap vermiştir. Makale şöyledir: “Bir millet için kendisini idare edenlerin haris ve akılsız oluşundan daha

100 Varlık, 8 Eylül 1921, S.2, s.1.

101 Varlık, 24 Kasım 1921, S.12, s.2.

102 Varlık, 24 Kasım 1921, S.12, s.2.

berbat bir felaket tasavvur edebilir mi? Devir devir bunu bu felaketlerin acısını her millet tatmıştır. Gaye, bundan bir ders alarak tekrarından sakınmak yolunu bulmaktır. Yurdumuzda refah ve sükun içinde yaşayan iş güçleriyle uğraşan Ermenileri her an aleyhimize tahrik ve sevk için ellerinden gelen herşeyi yaparken, Taşnak rüesası, Ermeni milletinin saadetinden ziyade hiç şüphe yoktur ki başka menfaatler düşünüyorlar ve bilhassa hırslarına mağlup oluyorlar. Bu adamların elân milletlerinin mukadderatıyla tehlikeli bir tarzda oynamak hevesinden vazgeçemedikleri görülüyor.

İstanbul'da Cağadamart ve Juguvert gazetelerinin Yusuf Kemal Bey'le mülakatları ile kendilerini tatmin eylemeleri lazım gelirken bilakis Cağadamart Gazetesi, İngiliz Miralay Rawlinson'un Kars'ta beş bini asker olmak üzere dokuz bin kişinin Türkler tarafından esir edilerek, bunlardan yedi bininin sağ bulunduğu yalanına inanmak isteyerek Yusuf Kemal Bey'in tekbine inanmadıktan başka diyor ki; "Kâzım Karabekir Paşa 3.500 esir aldığını beyanla iftihar ediyormuş. Kati tahkikatımıza nazaran Kars'ta esir edilen Ermeni efradının 3 general, 12 kaimmakam, 16 yüzbaşı, 8 kadar zabitle, 1200 neferdir. Kars'ın geri alınmasından sonra oradaki Ermeni ahalisi serbest bırakılmıştır. Bu hakikat Kars, Amerika Muavenet Heyeti'nin şهادetiyle de sabittir. Alınan esirlerin ise imkânın müsaade ettiği bütün kolaylıklara insanî bir muameleye mazhar oldukları bugün memleketlerine avdet etmiş bulunan efrad ve zabitanın kendi sözleri ile ispat ediliyor. Rawlinson'a gelince; diğer taraftan topladığı ettiği Taşnak çeteleriyle Türk ve Türkleri ezdirmek istemiş ve meş'um vazifesini yapamadığı için yenediği hırsını ara sıra bu gibi yalanları uydurarak etrafa yaymakla tatmin sevdasına düşmüştür.

Bu gazetelerin bu tarzdaki neşriyatlarına sebep nedir? Hiç şüphe yok ki, Ermeni Milleti'nin saadet ve selametini düşünenler, Türklerle Ermeniler arasında sağlam bir mukarenetin husulü için sarf-i mesai ederler. Yoksa bu tarzda ve bilhassa her an tekbibe maruz kalacak yalanlar uydurarak efkârı karıştırmak düşüncesi hakiki Ermeni milletinin de rızası hilafınadır.

Şarkî Anadolu'da Taşnakların tertibatı ile olup biten fecâyî' mütarekeden sonra en bi taraf heyetlerin tetkikinden geçmiş ve Taşnakların cinayetleri reddi imkansız deliller ve vesikalarla tespit edilmiştir. Onları hiç kimse ne Taşnak rüesası ve ne de Taşnak gazeteleri iptal ve tahfif edemez.

Diğer taraftan İngiliz Ermeni Komitesi Reisi, İngiliz başvekiline Hindistan ve Anadolu hakkında bir layiha vererek; Kafkasya'daki Ermeni Cumhuriyeti'nin kısmen Ruslar, kısmen Türkler tarafından istila edildiği iddiasından sonra Anadolu Ermenileri hakkında diyor ki "Cemiyet-i Akvam tarafından 1921 senesinde Londra Konferansı'na sunulan teklif mucibince Ermeniler müstakil ve milli vatana malik olacaklardır. Bu vatanın sahilde olması tercihen kabul edilmiştir. Binaenaleyh Ermenilerin Türkiye ile halledileceği meselenin ruhu budur.

Avrupa'da hala Ermenistan namına çalışmaktan vazgeçmedikten başka muhtelif propagandalarla elde ettikleri, birtakım İngilizleri de kendilerine alet ediyor ve Kafkasya'daki Ermenistan Cumhuriyetinden başka sahil bir yerde bir vatan daha arıyorlar. Bu mesken buhranına maruz bir memlekette ev arar gibi bir vaziyettir. Bu garibe karşısında Taşnakların çılgınlıklarına insan ne diyeceğini kestiremiyor. Taşnaklar henüz anlamadıklarına göre pek yakında Türkiye'nin kendilerine peşkeş çekeceği toprağı olmadığını iyice anlattıkları vakit zann ediyoruz ki düşmanın beş kıtasında akaim akaim dolaşarak (sahilde bir vatan) arayacaklar ve isteyeceklerdi.

Sahilde aradıkları bu vatanın ada olması bizde daha mürecceh olur. Denize olan ihtiyaçlarını bu suretle daha iyi tatmin etmiş olurlar. Mesela Kıbrıs, Girit. Hem Okyanusya'da ada mı yok? Böylece dünyanın da kulağı dinlenir, herkeste kendileri de artık rahat etmiş olur¹⁰³.

Taşnakların bu şekildeki davranışlarına karşılık Bolşevik Ermenistan komşularıyla ilişkilerine son derece önem vermiştir. Ermenistan Cumhuriyeti'nin Kars Başşehbenderi Serkisyan bir müddet Kars'ta kaldıktan sonra Tebriz'e tayin olunmuş onun yerine Kars

---

103 Varlık, 23 Mart 1922, S.39, s.1.

Başşehbenderliği'ne Erivan'da yayın yapan Mararnahoy Gazetesi yazarlarından Yoldaş Vakasyan atanmıştır¹⁰⁴.

7-Türkiye-Gürcistan İlişkileri

Sovyet Rusya'nın Kafkasları Bolşevikleştirme politikası gereğince 16 Şubat 1921'de Gürcistan'ın sınırına girmesi ve 25 Şubat 1921'de Tiflis'i almasından sonra, üç ay önce Türk ordusunun Ermenistan'a taarruzunu Sovyet müdahalesinin izlemesi gibi Kızılordu'nun bu ilerleyişini takiben de, Türk Ordusu Gürcistan'a müdahale etmiş ve Batum'a girmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 8 Mart 1921'de Batum'un alındığını ilan etmiştir¹⁰⁵.

Türkiye'nin Gürcistan temsilcisi Albay Kâzım Bey, kendini genel vali olarak atamış bu sıralarda garda, telsiz merkezinde ve kentin dışında Türklerle Gürcüler arasındaki çarpışmalar devam etmiştir. 1.500 kadar Bolşevik askeri trenle gelerek, çarpışmalar bitinceye kadar kentin dışında konaklamış ve Türk-Gürcü çarpışmalarına katılmamışlardır. Batum'daki bu vaziyet 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Antlaşması'na kadar devam etmiş, Moskova Antlaşması'nda Kars ve Ardahan'ı Türkiye alırken Batum Gürcistan'a bırakılmıştı¹⁰⁶.

Gürcistan'da Bolşeviklerin iktidara gelmesinden sonra Türk-Gürcü ilişkileri Türkiye-Sovyet ilişkileri eksenini doğrultusunda bir seyir izlemiş ve Türkiye ile Sovyet Kafkas Cumhuriyetleri arasında Kars Antlaşması da imzalanmıştır¹⁰⁷.

Türk ordusunun kazandığı Sakarya Zaferi, Kâzım Karabekir tarafından Sovyet Rusya ve Kafkasya Cumhuriyetlerine müjdelenmiş; bu cumhuriyetlerden de, Türk ordusunu tebrik eden telgraflar gelmiştir. Gürcistan Refkom Reisi Yoldaş Medivani'den gelen telgraf şöyledir: "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şanlı ordularının kazandığı muzafferiyetten bahseden sevinçli haberler dün alınmıştı ve hemen Meclis Reisi ve

104 Varlık, 7 Eylül 1922, S.78, s.3.

105 GÖKAY, Bolşevizmle Emperyalizm Arasında Türkiye, s.114.

106 SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı, II, s.66.

107 Varlık, 15 Eylül 1921, S.3. s.2.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tebrik edilmişti. Zât-ı âlilerinin doğrudan doğruya acizlerine müjdelemenize pek büyük bir sevinç hasıl etti. Zât-ı âlileriyle beraber kati muzafferiyetin sevinçli hadiseler doğuracağına ve sonunda bütün Türkiye'nin emperyalistlerin zulüm ve tazyik penceresinden kurtulacağına eminim. Pek samimi tebrik duygularımın kabulünü rica ederim ve hakkın zulüm vahşiliğine karşı yakında muzafferiyetlere nail olmasını temenni etmek de bulunduğumu arz eylerim¹⁰⁸.

Gürcistan'da Bolşevik iktidarından önce Kâzım Bey'i Tiflis'e temsilci olarak yollayan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Gürcistan'da Bolşeviklerin iktidarından sonra temsilci olarak eski Hariciye Vekili ve İstanbul Mebusu Muhtar Bey'i görevlendirmiştir. Batum Başşehbenderliği'ne de Doktor İbrahim Tali Bey atanmış ve görev yerlerine gitmek üzere yola çıkmışlardır¹⁰⁹.

Tiflis Mümessili Muhtar Bey, 30 Kasım 1921'de Batum'a gelmiş burada coşkulu bir şekilde karşılanıp iki gün Batum'da kaldıktan sonra Tiflis'e hareket etmiştir¹¹⁰.

Ukrayna Fevkalâde Sefiri olarak Türkiye'ye gelen General Firunze, Türkiye'den ayrıldıktan sonra gittiği her yerde Anadolu Hareketi'nin lehine konuşmuş ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın propagandasını yapmıştır: General Firunze bu çerçevede Tiflis Sovyeti'nin 19 Ocak 1922 tarihli celsesinde de Anadolu harekâtı ile ilgili bir konuşma yapmıştır. General Firunze'nin bu konuşması üzerine Tiflis Sovyeti;

1. Alem şümûl emperyalizm devresinde ilk takip olunacak maksadın Şark'ın mazlum milletlerini kurtarmaya ma'tuf olması icap eylediğine,
2. Dünya üzerinde hakimiyet mefkûresini tarsin etmek isteyen emperyalizme karşı Rusya ve beynelmilel proletaryanın kıyam etmiş olmasına,
3. Alem şümûl emperyalizmin en gayr-ı zorbası milli tecdid bayrağını kaldırmış ve şimdiye kadar pek çok çekmiş olan ve Şarkın mazlum milletlerinin piştârı bulunan Türkiye'ye tevcîh edilmiş bulunmasına,

---

108 Varlık, 15 Eylül 1921, S.3, s.2.

109 Varlık, 24 Kasım 1921, S.12, s.1.

110 Varlık, 8 Aralık 1921, S.14, s.1.

4. İşbu mücadelede muvaffakiyetin muntazam bir ihtilal kuvveti olan Sovyet Federasyonunca emperyalist tazyikine karşı vaki olacak mübareze ile alakadar olmasına,
5. Muvaffakiyet-i müstakbeliye için İtilâf ile mücadele etmekte olan Sovyet kuvvetleriyle Şark çalışanlarının sıkı dostluk ve kardeşliği iyi bir teminat olmasına,
6. İhtimalat-ı siyasiye ve Avrupa'daki vaziyetin mevcudiyet-i milliyesi için mücadele eden Anadolu Türkiye'si ile alem-i proletaryanın istihlâsı için mücadele eden Maverâ-yı Kafkas Cumhuriyetleri ve Rusya arasındaki münasebat-ı müteakabile ahavatı tarsin ve takviye eylemekte bulunması kararlarını almıştır. Bununla birlikte Tiflis Amele ve Kızıl Ordu Murahhasları Şurası Milli Türkiye'nin savaşan kitlelerine kardeşçe hislerini beyan etmiş ve Gürcistan ile komşu Cumhuriyetlerin amele ve köylülerini Türkiye ile iktisadi ve hürriyet sahasında samimi dostluğa davet etmiştir¹¹¹.

Diğer taraftan Batum'da 5 Şubat 1922'de Türkiye'nin Batum Başşehbenderi himayesinde Acara Hükümeti Reisi Komborof Yoldaş'ın fahri himayesinde Türk Hilal-i Ahmer'i yararına verilen müsamerede, Batum'un en yüksek aileleri hizmet etmişler, ziyafetler verilmiş ve nutuklar söylenmiştir. Müsamere sabaha kadar sürmüş ve 4.000 lira toplanmıştır¹¹².

Gürcistan Şuralar Hükümeti'nin kuruluş yıldönümü münasebeti ile Türkiye Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa tarafından Gürcistan İhtilâl Komitesi Başkanlığı'na bir tebrik telgrafi gönderilmiş, bu telgraf üzerine de Gürcistan'dan bir cevabi telgraf gelmiştir. Gürcistan İhtilâl Komitesi Reisi cevabi telgrafnamesine şunları yazmıştır: "Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine; çalışkan Gürcü halkının muzafferiyet yıldönümü münasebetiyle ettiğiniz tebrike karşı amîk teşekkürlerimi takdim ederim. Komşu milletlerin tam istiklalini elde etmek için

111 Varlık, 20 Şubat 1922, S.30, s.1.

112 Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.2.

mücadele eden Türkiye ile münasebetlerini takviye eylemeleri size bütün milletlerin haklarını ayak altına almaya uğraşan zâlim emperyalistlere karşı kuvvetlerinizi bir merkezde toplamağı temin edecektir. Bizler kahramanane mücadelenizin zalimlere karşı yeni muvaffakiyetlerle neticelendiğini görerek mesrûr ve bahtiyâr olacağız¹¹³.

Bu dönemde Türkiye ile Gürcistan arasındaki ticari faaliyetlerde artmış, Türkiye ile arasında ırkî, dinî, ekonomik, coğrafi, tarihî, ve siyasi çok sıkı bağlar bulunan Batum'da Türk Ticaret Odası açılmıştı. Ticaret Odası'nın açılış gayesini Varlık Gazetesi şöyle özetlemiştir: "Türkiye ve Kafkasya'nın coğrafi ve ticari vaziyeti ile komşu milletlerin ticari münasebetlerinde rabitaları nazar-ı dikkate alarak İktisâd ve Hariciye Vekâletlerinin emir ve tensîpleri ile Batum'daki Türk tüccarlar bu kere yeniden bir Türk Ticaret Odası açmışlardır. Odanın reisi münevver ve kıymetli gençlerimizden ve Batum'un muteber tüccarlarından Şahinbaşzâde Osman Bey'dir. Odanın yegane maksat ve gayesi Türkiye ve Kafkasya arasındaki iktisâdi ve ticari rabitaları bir kat daha genişletip, artırmak ve her iki memleket dahili mahsûlat ve mamûlatını birbirine tanıtarak fırsat düştükçe ve icap ettikçe ibtidâi mevâdd ve ma'mûl eşya numuneleri toplayıp, sergiler açmak, iki memleket ticaretini mümkün olduğu kadar birbirine tanıtmak ve yaklaştırmaktır. Bundan başka Batum Ticaret Odası'nın en ziyade ehemmiyet verdiği nokta Batum'da ve Kafkasya'daki Türk tüccarlarını hakiki bir birlikle bütün işlerinde toplu bulundurmak ve ticari muamelelerinde muntazam esaslar etrafında gayrete sevk etmektir. Bu Ticaret Odası ticari ahval ve piyasa hakkında tüccarlarımızı aydınlatmak için Türkiye'de bütün ticaret odaları vesair ticaret müesseseleri ile münasebette ve muharebede bulunmak istediğini bildiriyor.

Bilhassa şark havalisi için Batum Ticaret Odası'nın bu arzusu pek ziyade ehemmiyetle telakkiye layıktır. Tacirlerimizi ve tüccar odalarını bu hususta ikaz eder, Batum'daki tüccarlarımıza işlerinden muvaffakiyetler temenni ederiz¹¹⁴.

---

113 Varlık, 13 Mart 1922, S.36, s.1.

114 Varlık, 26 Ekim 1922, S.91, s.4.

8-Acara Muhtariyeti

26 Şubat 1921'de Moskova'da başlayan resmi görüşmelerde; Türk ve Sovyet tarafının en önemli meselesi, Batum konusu olmuştur. Bu konuda, zaman zaman görüşmeler çıkmaza girmiş, ancak daha sonra Türk tarafının Batum'dan vazgeçmesi üzerine Moskova Antlaşması 16 Mart 1921'de imzalanmıştır¹¹⁵.

16 Mart 1921'de Türkiye adına Yusuf Kemal, Dr.Rıza Nur Beyler ve Ali Fuat Paşa ile Rusya adına Çiçerin ve Celal Korkmazov arasında imzalanan Moskova Antlaşması ile Batum meselesinde, yeni bir safha açılmıştır¹¹⁶. Moskova Antlaşması'nın 1. Maddesi'nde; "Bu muahedede ki, Türkiye tabirinden 28 Ocak 1920 tarihinde, İstanbul Meclis-i Mebûsan'ı tarafından yapıp, ilân ve hükümetlere, matbûata tebliğ edilen Misak'ı Milli'nin ihtiva ettiği arazi anlaşılır¹¹⁷, denilerek Türkiye'nin kuzeydoğu sınırı Sarp Köyü'nden başlatılıp, Kars ve Ardahan Sancakları'nı içine almaktaydı. Bu madde, Misak-ı Milli'nin 2. Maddesi'ndeki "Elviye-i Selâse, Kars, Ardahan ve Batum'un Anavatan'a ilhakı ile çizilecek kuzey doğu sınırına uymuyor, Batum'u dışarıda bırakarak, Misak-ı Milli sınırını Kars ve Ardahan'dan başlatıyordu. Böylece Misak-ı Milli'nin 2. maddesi yok sayılıyordu¹¹⁸.

Antlaşmanın Batum konusuna açıklık getiren maddesi 2. Madde olup muhteviyatı şu şekildedir;

Türkiye, bu antlaşmanın Birinci Maddesi'nde gösterilen sınırın* kuzeyinde Batum livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti limanı üzerindeki egemenlik hakkını şu şartlarla Gürcistan'a bırakmıştır.

115 Serpil SÜRMEĒĒ, *Türkiye Gürcistan İlişkileri (1918-1921)*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1997, s.569.

116 S.Esin DAYI, *Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma*, Erzurum, 1997, s.285.

117 Stefanos YERASĒMOS, *Türk-Sovyet İlişkileri, Ekim Devriminden "Milli Mücadele"ye* İstanbul, 1979, s.314-315.

118 DAYI, *Elviye-i Selâse'de Milli Teşkilatlanma*. s.285.

* Türkiye'nin Kuzey Doğu sınırı Karadeniz kıyısında bulunan Sarp köyünden başlayarak Hadiz-Mata dağı-Şavşat dağının suların ayırım çizgisi-Kani dağından geçen, oradan sürekli olarak Ardahan ve

1. Bu maddede belirtilen yerler halkının her topluluğunun kültürel ve dinsel haklarının temin edilmesi ve sözü geçen yere halkın isteklerine uygun bir yönetim biçiminin uygulanmasına imkan sağlayacak geniş bir idari özerkliğin verilmesi.
2. Batum üzerinden Türkiye'ye giden ya da gelen her çeşit maddelerle ticaret mallarının gümrük resmine bağlı tutulmayarak ve hiçbir engelle karşılaşmayarak her türlü rüsûm ve vergiden muaf, serbest geçiş hakkının tanınması ve bununla birlikte özel harcamalardan ayrı tutularak Türkiye'nin Batum limanından faydalanmasının sağlanması¹¹⁹.

Moskova Antlaşması'nın 3. Maddesi'nde Türkiye'nin Azerbaycan ve Ermenistan'la olan hududunun, ortak bir komisyon tarafından düzenleneceği esâsı kabul edilmişti. Ayrıca, yine Moskova Antlaşması'nın 16. Maddesi'ne göre de; bu antlaşmanın, en kısa zamanda Kars'ta onaylanması istenilmekteydi¹²⁰. Bu sebeplerle 26 Eylül 1921'de Türkiye ile Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Hükümetleri arasında Kars Konferansı başlamıştır.¹²¹

Kars Konferansı görüşmelerinde Türk Heyeti, Batum limanından özel, ticari ve askeri açıdan yararlanmak teklifinde bulunduğunda; Rus Murahhası, "Yardımlı yapmaktayız. Bunun batıya gönderilen mühimmata münhasır olduğunu ticarî ve şahsî istifadelerimizde bizim için hak olduğunu özerk idareye sahip Acara'nın merkezi olmak üzere Batum'u terketmekliğimiz Kafkas milletlerinin hayatî bir limanı olduğundandır. Fakat bizim de faydalanmamız şartıyladır"¹²² diyerek bu Türk teklifini kabul etmiştir.

Kars Sancakları sınırının kuzeyini-, Arpaçay ve Aras talveğini (en büyük eğim çizgisini) izleyerek Aşağı Karasu'nun Aras nehrine karıştığı yere varan çizgi ile saptanmıştır.

119 İsmail SOYSAL, *Tarihçeleri ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1919-1945)*, I, Ankara, 1989, s.33.

120 DAYI, *Elviye-i Selâse'de Milli Teşkilatlanma*, S.285-286.

121 *Varlık*, 22 Eylül 1921, S.4, s.1.

122 KARABEKİR, *İstiklâl Harbimiz*, II, s.289.

Gürcü Hükümeti ile Acara halkını uzlaştırmak ve Acaralıların birçok konuda haklarını korumak için, Türk Heyeti, Kars Konferansı'nda Gürcü Murahhasına şu tekliflerde bulunmuştur.

1. Herkesin bir oyu olmalıdır. Yabancılar oya iştirak etmemelidir. Yabancı demek Umûmî Harb başladıktan sonra Acara'ya gelenler demektir. Hariciye ve Harbiye Komiserlerini Gürcistan tayin ederse de diğer üyelerini Acara Milli Meclisi tayin eder.
2. Dili: resmi dil Türkçe ve Gürcüce olmak şartıyla öğretim her ceamaatin isteğine göre serbesttir.
3. Müşterek menfaatlara hizmet eden şimendüfer ve liman idareleri ve hasılatı merkezi hükümete ait olduğu gibi, önemi kezâ umûmî ve bütün Gürcistan'a yaygın olan Acara şosalarının iyi korunması ve tamir masrafı dahi merkezi hükümete aittir.
4. İslam halkının şer'i ve dinî işlerinde serbest ve özerk olmaları ve ihtiyaç halinde Şer'iyye Vekâletimizle münasebette bulunabilmeleri hakkının da teslim edilmesine çalışılmalı.

Türk Heyeti'nin bu teklifleri üzerine, Gürcü Murahhası İlyava, Moskova Antlaşması'nın Acara özerkliği konusunda kendilerine bir mecburiyet yüklediğini belirterek; 16 Temmuz 1921'de Gürcü Hükümeti tarafından yayınlanan bir emirname ile Gürcistan ve Acara Cumhuriyeti'nin ilişkilerinin düzenlendiğini bildirmiş ve bu emirname konferans tutanaklarına da geçirilmiştir¹²³.

Varlık Gazetesi'nin de yayınladığı bu emirname şöyledir:

“Sosyalist Sovyet Gürcistan Cumhuriyeti, İhtilâl Komitesi aşağıdaki kararları ittihaz eyler:

1. Sosyalist Sovyet Gürcistan Cumhuriyeti'nin aksamından biri olan Acara milletinin elyevm işgal eylediği arazide muhtar Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti teşkil edilecek ve bunun hududu merkezi Batum olmak üzere

123 Varlık, 20 Ekim 1921, S.8. s.1.: KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, II, s.289.

aşağıdaki suretle olacaktır. Şarken ve cenuben Batum mıntikasının mevcut hudud-ı idariyesi ve cenuben ve cenub-ı şarkiyen Sosyalist Sovyet Gürcistan Cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki devlet hududu.

2. Muhtar Sovyet Acara Cumhuriyeti Umuru'nun tedviri için aşağıdaki komiserlikler ihdas olunur.
  - a) Dahiliye
  - b) Adliye
  - c) Maarif
  - d) Sıhhiye
  - e) Muavenet-i İctimâiye
  - f) Ziraat
  - g) İaşe
  - h) Maliye
  - i) 1. Nakliye yolları, 2. Posta ve Telgraf Şuabatını İktisad Şûrası
  - j) Mesaî
  - k) Köylü ve Amele Müfettişliği

İhtar 1) Acara Ahali Komiserleri Şûrası'nın Komiserlikleri adedinin, bazı komiserlikleri yekdiğerine meczî suretiyle tenkisi ancak Sovyet Sosyalist Gürcistan Cumhuriyeti Hükümeti'nin malûmatı ve muvafakatiyle kâbildir.

İhtar 2) Hariciye ve Ticaret-i Hariciye İşleri tamamıyla Sovyet Sosyalist Gürcistan Cumhuriyeti'nin merkezi müessesatına mevdu kalacaktır.

3. Harbiye İşleri; Gürcistan, Harbiye ve Bahriye Komiserliği'nce Acara Ahali Komiserleri Şûrasının muvafakatiyle teşkil olunacak ve doğrudan doğruya Harbiye ve Bahriye Komiserliği'ne tabi bulunacak olan Harbiye Komiserliği'nce idare edilecektir. İrtica ile mücadele hususatı, Acara Ahali Komiserleri şûrasının muvafakatiyle teşkil edilecek olan Gürcü (Çeka) müessesatınca idare edilecektir.
4. Sovyet Sosyalist Gürcistan Cumhuriyeti'nin mali ve iktisadi siyasetinin bütün cumhuriyet arazisi dahilinde vahdetini muhafaza için Muhtar Acara

Cumhuriyeti'nin İaşe, Maliye, Mesai (Turuk-ı Nakliye ve Posta ve Telgraf Şubelerini havi olarak) Milli İktisad Şûrası Köylü ve Amele Müfettişliği Komiserlikleri Sovyet Gürcistan Cumhuriyeti'nin mukabil komiserliklerine tabi kalacaktır. Ve Acara Cumhuriyeti arazisi dahilinde Acara Ahali Komiserlikleri Şûrasınca mevki-i tatbika konacaktır.

5. Sovyet Sosyalist Acara Cumhuriyeti'nin Dahiliye, Adliye, Maarif, Sıhhiye, Muavenet-i İctimaiye ve Ziraat Komiserlikleri, dahili işlerinde muhtar ve Acara Meclisi vesâyetiyle Gürcistan Müessesat-ı Âliyesine karşı mes'ul olacaklardır.
6. Sovyet Sosyalist Acara Cumhuriyeti'nin lâzım olan malî ve fennî vasıtaları Sovyet Sosyalist Gürcistan Cumhuriyeti'nin umûmî vesaiti arasında temin olunacaktır.
7. Çakvin, Sabık Popof ve Botanik Bahçesi malikânelerinin bütün memleketçe olan ehemmiyetine binaen bunlar Sovyet Sosyalist Gürcistan Cumhuriyeti'nin Ziraat Komiserliğinin idaresinde kalacaklardır. Bununla beraber Acara Cumhuriyeti Ziraat Komiserliği, bu malikâneler heyet-i idaresinde Gürcistan Ziraat Komiserliği mümessilleriyle aynı hukuka malik olmak üzere mümessiller bulundurabilecektir.
8. Sovyet Sosyalist Acara Cumhuriyeti'nin ilk Sovyetler Kongresi'nin akdine kadar Muhtar Sovyet Sosyalist Acara Cumhuriyeti arazisinde bütün hakimiyet hakları ve emirname hududu dahilinde ve Acara İhtilâl Komitesi sıfatıyla hareket eden Acara Meclisi'ne ait olacak ve bu meclisin vazifesi işbu emirnamenin 4'üncü maddesinde zikredilen komiserlikleri ve mahalli sovyetleri teşkil ve yakın bir zamanda Sovyet Sosyalist Acara Cumhuriyeti'nin Birinci Sovyetler Kongresi'ni ictimâa davet eylemek olacaktır.
9. Meclisin ve Acara Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ahali Komiserleri Şûrasıyla mahalli şûralar umurı mahalli dil ile cereyan edecektir.

10. Sovyet Sosyalist Acara Cumhuriyeti'nin hudut teferruatı Acara mümessilleriyle, Acara'ya bitişik kazalar mümessilleri ve Gürcistan Hükümeti'nce tayin edilecek reis tarafından tayin olunacaktır.

Sovyet Sosyalist Gürcistan Cumhuriyeti
İhtilal Komitesi Reisi Medivani

Adliye Komiserleri Kafteradze
Katip: Salaridze"¹²⁴

Kars Konferansı'nda bütün murahhaslar adına Rus Murahhası Ganetzky'nin, Türk Heyeti'nden Gürcistan'ın Elviye-i Selâse'de eski eser araştırması, Ermenilerin Kulp tuz madenlerinden yararlanması, tebaanın kültürel ve dini gelişmelerini koruyacak hakların verilmesi, Gümrü'den alınan şimendifer malzemelerinin geri verilmesi şeklindeki teklifleri reddedilirken; Türk tarafının da, tebaadan alınan eşyaların geri verilmesi, taşınmaz malların millileştirilmemesi ve Bakû gazlarından yararlanılması teklifleri reddedilmiştir¹²⁵.

10 Ekim 1921 günü sona eren Kars Konferansı'nın ertesi günü Kâzım Karabekir Paşa, Acaralıların Acara'da hemen genel afv, transitin (Kars'tan tuz, Artvin'den sığır ve meyve ihracına) başlanması, onbeş günlük geçici pasaport uygulamasının hemen uygulanması isteklerini özel bir görüşmede Gürcü Murahhası'na kabul ettirmiştir¹²⁶.

13 Ekim 1921'de taraflar arasında Kars Antlaşması imzalanmış; Antlaşma'nın 4. Maddesi'ne göre Türkiye'nin kuzey doğu sınırı, Sarp Köyü'nden başlayarak Kars ve Ardahan'ı içine almıştır. Antlaşmanın 6. Mdesi ile Batum limanı ve şehri Gürcistan'a terk edilerek, bu durum aşağıdaki şartlara bağlanmıştır.

1. Bu maddede tayin edilen yerlerin nüfusu idari bakımdan tüm yerli özerkliklerden yararlanılacaktır. Bu özerklik, her kesime kültürel ve dini

124 Varlık, 20 Ekim 1921, S.8. s.1.

125 KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, II, s.288.

126 KARABEKİR, İstiklâl Harbimiz, II, s.292.

hakları sağlayacak ve halk sözü geçen yerlerde, dilediği biçimde toprak yasası koyabilecektir.

2. Batum limanı üzerinden Türkiye'ye gönderilen veya Türkiye'den buraya sevkolunan bütün mallar için serbest geçiş olanağı sağlanacak, bu mallar vergiden ve her türlü rüsum ve ödemelerden muaf olacak, Türkiye ayrıca Batum limanından özel rüsum ve liman harçları ödemediği yararlanabilecektir.

Bu maddelerin uygulanması için işbu anlaşma imzalanır imzalanmaz ilgili tarafların temsilcilerinden oluşan bir komisyon oluşturulacaktır¹²⁷.

Kars Konferansı'nda, Türkiye'nin Batum limanından istifadesi ile alakalı 6. Madde'nin bu İkinci Fırkası'nın tatbiki ve Türk ticaret mallarının ticaret suretiyle nakli hakkında Gürcü Murahhas Heyeti tarafından ise şu beyannâme verilmiştir.

Madde 1. Transit suretiyle nakledilecek, Türk ticaret malları her nevi tekâlif, rüsûm ve vergiden muaf tutulacaktır.

Madde 2. Her mâni'den ictinab ve nakliyatı kolaylaştırmak maksadıyla bu mallar gümrük muayenesinden de istisna edilecektir.

Madde 3. Transit suretiyle geçecek mallar hususi surette tayin edilen mağazalara konulacaktır. Bu mağazalar sene-i müddet ve mutedil ücretle Türkiye'ye kiraya verilecektir. Bu malların denklemlerinin çözülmesi, tekrar bağlanması ve sikletlerinin değiştirilmesi bu mağazalarda yapılabilecektir.

Madde 4. Transit suretiyle geçirilecek eşyanın istikameti ve gönderildiği yer hususi bir resme tabi olmadan değiştirilebilecektir.

Madde 5. Transit mallarını hâmil Türk gemileri her türlü hususi tekliflerden müstesna bulunacaktır. Bundan başka bu gemiler tonilato, gemi, kaydiyye, sevkiyye gibi adi resimlerden dahi serbest kalacaktır.

Madde 6. Batum'a işleyen sair Türk gemileri Gürcü gemilerine konulan umum resimlere tabi olacaktır.

---

127 Varlık, 14 Ekim 1921. S.7. s.1; KARABEKİR, *İstiklâl Harbimiz*, II, s.297; SOYSAL, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, s.43; YERASİMOS, *Türk-Sovyet İlişkileri*, s.422.

Madde 7. Zikri geçen malların naklini tesrî' için limandan gemilere eşya yükletilebilecek veya boşaltılacaktır. Bu mallar kurşunla mühürlü buldukça tevakkuf ve gümrük muayenelerine tabi tutulmayarak kısa bir müddet içinde sevk ve nakl olunacaktır.

Madde 8. Türkiye'ye mahsus olarak Batum limanından geçecek veyahud Artvin'e sevk olunmak üzere Batum yolu ile gönderilecek ticaret mallarının serbest geçmesi için her iki hükümet tarafından konulacak usul ve kaidelere tevfikân Gürcü Hükümeti Türkiye'ye bir hak bahş edecektir.

Madde 9. Levazımat ve hayvanatı dahi (transit suretiyle geçecek mallar) tabiri içinde dahildir.

Madde 10. Bu muahedenin imzasından sonra Türk ticaret mallarının nakli için Çoruh'tan Herke noktasına kadar seyr-i sefâinden istifade maksadıyla Türkiye ve Gürcü Hükümetleri arasında bir itilâf hazırlanacaktır. Bütün nehir üzerinde seyr-i sefâin icrası tertip olunduğu zaman Türkiye için zikri geçen maksatlarla bütün Çoruh nehrinden istifade imkanı hasıl olacaktır.

Madde 11. Kars Muahedenâmesi'nin 6. Maddesi'nde gösterilen komisyon kendi mesaisinden bu beyannameye göre tayin ve ifa-yı harekete mecburdur¹²⁸.

Sovyet Gürcistan Hükümeti'nin 16 Temmuz 1921'de Acara hakkında yayınladığı 54 numaralı beyannameye ve Kars Konferansı'nda Acara bölgesi hakkında aldığı kararlara sayfalarında geniş şekilde yer veren Varlık Gazetesi, Acara Muhtariyeti hakkında Gürcistan'da meydana gelen gelişmeleri de okurlarına duyurmuştu.

Varlık Gazetesi Batum Muhabiri Nezhizâde, Acara Muhtariyeti hakkında 9 Ekim 1921 tarihli bir haber geçmiş ve bölgenin özerkliği konusunda Gürcistan'daki gelişmelerle ilgili bir bilgi vermişti.

Nezhizâde, Moskova Antlaşması'nda Acara ile ilgili kabul edilen kültürel, dini ve zirâî haklara ve ayrıca Sovyet Gürcistan Hükümeti'nin Acara Muhtariyeti ile ilgili

---

128 Varlık, 20 Ekim 1921. S.8, s.1.

neşredilmiş olduğu 16 Temmuz 1921 tarihli beyannameye rağmen icraata bu maksattan uzak bir tarzda başlandığını yazmıştır¹²⁹.

Acara'da muhtariyet idaresinin bu şekilde aksaklıklara uğraması sonucu Acaristan Umum Meclisi, Acaristan İctimaî Şurâ Cumhuriyeti Hey'eti namına 17 Ağustos 1921'de Gürcistan Refkom'una müracaat ederek; 16 Temmuz 1921'de Gürcistan Hükümeti tarafından yayınlanan 54 numaralı beyannâme hakkında bazı maddelerin izahını istemiştir. Gürcistan Hükümeti'nden izahı istenilen beş madde şunlardır:

1. Eğer İkinci Maddede zikrolunan meclis, merkezi Acara Komitesi tayin olunursa,
2. Eğer Üçüncü Madde'nin ikinci mülahazatında mezkur Fevkalade Komisyon Heyeti Acaristan Şurası Komitesi nezdinde keza mesul olacaksa,
3. Eğer Dördüncü Madde'de de, mezkur komiserlikler, Gürcistan Hükümeti nezdinde mesul olacakları gibi Acaristan nezdinde dahi aynı derecede mesul olarak mahalli meseleleri Acaristan ile birlikte halletmekle, memleketin harsi ve iktisadi nokta-i nazardan terakki ve teatisine dair emirlerin kaffesini icra ederse,
4. Eğer Yedinci Madde'de mezkur hükümet arazisi hakkında da böylece olursa,
5. Beyannâme'nin Beşinci Maddesi, Gürcistan'ın hükümet merkezi Acaristan'ın dahili işlerine müdahale etmeyecek surette anlaşılacaksa.

Sovyet Gürcistan Hükümeti, bu suallerin hepsine Acaristan Umumi Meclisi'ni tatmin edici cevaplar vermiş ve muhtariyet meselesinde ihtilâflı kalan hususlar bu şekilde çözüme kavuşturulmuş yine beyanname maddelerinin icrası esnasında çıkacak ihtilafların Acara Şurası'nın ilk toplantısında çözüme kavuşturulması da uygun görülmüştür¹³⁰.

Bunun yanında Sovyet Gürcistan Hükümeti, Acaristan'ın işlerine müdahale sayılabilecek kararlarda almış ve çoğunluğunu kendi taraftarlarının oluşturduğu Acaristan Fırka Komitesi'ni teşkil ederek; bu komitenin üyelerinin, Acaristan İctimaî

129 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9, s.1.

130 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9, s.1.

Şura Cumhuriyeti Refkom'una iştirak etmeleri konusunda oldukça ısrarlı olmuştu. Sovyet Gürcistan Hükümeti bu kararını 9 Eylül 1921'de Acaristan İctimaî Şura Cumhuriyeti'ne, kabul ettirmiş ve Acaristan Refkom'una şu kişiler dahil edilmiştir.

Meclisten Hasan, Lordkitanizde, Ziya Horovze, Mehmet Konselidze

Fırka Komitesinden: Cemal Koğada, Zekeriya Lordkinotze, Hasan Beridze.

Batum Avam Komitesi'ne de: Yoldaş Ganiyarof, F.Sovdejaya ve P. Jiğanini seçilmişlerdir.

Acaristan Refkom'unun yeni başkanlık divanı ise şu kişilerden oluşmuştur.

Reis: Hüseyin Lordkinadze, Reis Muavini Kariyarof.

Azalar: Jiganini, F. Sovdejaya ve Hüseyin Beridze.

Yukarıda belirtildiği gibi başkanlığına Hüseyin Lordkitanidze'nin getirildiği Acaristan Refkom'unda, başkan yardımcılığına Gürcü Refkom'unun mümessili olarak orada bulunan ve evvelden beri Acaristan Muhtariyeti fikrine muhalif olarak tanınmış Koniyarof getirilmiştir¹³¹.

Bundan sonra Gürcistan İnkılâp Komitesi Reisi Yoldaş Medivani'nin emri ile Batum'un da dahil olduğu Acaristan bölgesinde, 16 Temmuz 1921 tarihli 54 numaralı beyannâmeye göre komiserlikler teşkiline başlanmış ve mevcut olan meclisin Acara Amele ve Köylü ve Şurası'nın 1. İctiması'na kadar devam etmesi kararlaştırılmıştır¹³².

Altısını Fırka Halk Komitesi üyelerinin oluşturduğu komiserlikler ise şöyle dağıtılmıştır: Dahiliye, Mesaî, Maliye, Amele Komiserliklerine Gürcü; Adliye, Ziraat, Nafia, Sıhhiye, Erzâk ve Mekulat İaşe, Maarif Komiserliklerine de İslam azalar tayin olunmuştur. Harbiye Komiserliği Gürcistan'ın idaresine verilmiş ve Gürcülerden Jiganini tarafından temsil olunmasına karar verilmiştir. Çeka* başkanlığa da yine merkeze yeni Gürcistan'a ait olduğundan Yoldaş Kafkaridze'nin idaresine verilmiştir¹³³.

131 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9. s.1.

132 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9. s.1.

* Karşı devrim. spekülasyon. sabotaj ve görevi kullanmaya karşı Tüm Rusya Olağanüstü Komitesi.

133 Varlık, 27 Ekim 1921. S.9. s.1.

İşte bu surette teşekkül etmiş olan Acara İnkılâp Komitesi, 7 Ekim tarihli İştirak Gazetesi'nde neşrettiği bir beyannamede Gürcistan zahmetkeşlerinin Rusya işçi ve köylüleri ile birleşerek Menşevik Hükümeti'nin zulm heykelini nasıl devirdiklerini ve bu suretle baskı ve esaretten kurtarılan halkın hürriyet ve rahata kavuştuğunu izah ettikten sonra şunları ilave etmiştir:

“Biz Gürcistan Amele ve Köylüleri; Arsinlere, Acaralılara karşı Menşeviklerin milli tazyik ve temsil siyasetini red ve kahr ederek; onun yerine, adalet ve hakkaniyet siyaseti takip ediyoruz”.

Beyannamenin bu satırlarını takip eden sütunlarda ise, Gürcistan Şura Cumhuriyeti'nin Acara Müslümanlarının mukaddesatına din ve namusuna, aile hayatına hıyanet ve taarruz elleri uzatmakta olduğu hakkında yapılan tahrikât red ve tekzib edilmekte ve Acara halkına öz menfaatlerinin icabı dairesinde el birliği ile tek dil ve tek vücut olarak çalışması hakkında bazı tavsiyelerde bulunmaktadır. Beyanname, İnkılâp Komitesi'nin Acara Muhtariyeti halkına karşı en mühim vazifelerini de sayarak neticede şöyle demişti: “Bu suretle yakın zamanda İtilâf Komitesi'nin ifa, icra ve hal etmek istediği meseleleri ilan ederek Acara zahmetkeşlerine refah ve saadet bahş eyleyecek olan bu meselelerin halline doğrudan doğruya iştirak ve yardımda bulunması için de müracaatta bulunuyoruz. Aziz Acara Zahmetkeşleri! Öz menfaatlerinizi müdafaa eden hükümetinize emniyet ve itimad besleyerek onun etrafında toplanınız¹³⁴ .

9-Türkiye-Kırım İlişkileri

1917 İhtilâli'nin patlak vermesi Kırım Tatarları için de birtakım imkânlar doğurmuş ve Milli Fırka kurularak bağımsızlık için çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bir anayasa hazırlanarak 13 Aralık 1917'de Millet Meclisi toplanmıştır. Bu hareket Bolşevik ve Beyaz Ruz Müdahaleleri ile sekteye uğradıysa da Kırım Tatarları hukuken istiklallerini ilân etmişlerdir. Fakat 11 Kasım 1920'de Kırım tamamen Bolşevik hakimiyetine girmiş ve 18 Ekim 1921'de Kırım Muhtar Sosyalist Cumhuriyeti ilan

134 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9, s.1.

edilmiştir¹³⁵. İçişlerinde tamamen serbest olan Kırım Cumhuriyeti, yabancı ülkelere sefir gönderme hususunda da Sovyet Rusya tarafından serbest bırakılmıştır¹³⁶. Bunun üzerine Kırım Cumhuriyeti, ilk sefaret heyetini Türkiye'ye göndermeye karar vermiş ve heyet başkanlığına Sabri Bey Ayvazof tayin edilmiştir¹³⁷.

I. Dünya Savaşı ve peşinden yaşanan iç savaşta en az yedi milyon insanın öldüğü Rusya'da, 1921'de başlayan kıtlığın en fazla etkilediği bölgelerden birisi de Kırım olmuştur. Kırım Sefiri Sabri Bey Ayvazof, Ankara'ya geldiği günden itibaren bu konuyu gündeme getirmiş ve gerekli yardımların toplanmasına çalışmıştır.

24 Nisan 1922'de Ankara Belediye Tiyatrosu'nda Kırım açları için Sabri Bey Ayvazof tarafından bir konferans verilmiştir. Kırım Sefiri, burada Kırım'da açlığa maruz kalan ahalinin imdadına yetişilmesinden bahsetmiş; konferanstan sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasında yardım heyetleri oluşturulması, muhtelif merkezlerde yardım şubeleri açılması ve gelecek yardımların toplanılması hususunda yeni kararlar alınmıştır¹³⁸.

Kırım'a yardım yapan müesseselerden birisi de, Kars Ticaret Odası olmuştur. Varlık Gazetesi 19 Haziran 1922 tarihli sayısında Kars Ticaret Odası aracılığı ile toplanan yardımın 11.648 kuruşa ulaştığını yazmış ve yardım edenlerin isimlerini neşretmişti. Kırım'daki aç insanlara yardım yapanların isimleri ve yaptıkları yardım miktarı şöyledir: Erivan muhacirlerinden Hamit Bey 100 kuruş, Celil Bey 85 kuruş, Hacı Nebioğlu Eşref Efendi 25 kuruş, Fırıncı Temel Efendi 25 kuruş, İbrahim Efendi 50 kuruş, Hurşit Ağa 20 kuruş, Karşılı Hamza Ağa 50 kuruş, Erzurum eşrafından Münib Bey 200 kuruş, Karşılı Kasab Ağa 50 kuruş, Zarşadlı Şamil Efendi 50 kuruş, Erivan muhacirlerinden Kalpakçı Rıza Bey 100 kuruş, Fırıncı Mustafa Ağa 25 kuruş, Kahveci Süleyman 10 kuruş, Ayakkabıcı Süleyman Ağa 25 kuruş¹³⁹. Kasab Rıza Bey 10 kuruş,

135 Nadir DEVLET, *Çağdaş Türk Dünyası*. İstanbul, 1989, s.218.

136 *Varlık*, 16 Ocak 1922, S.20. s.2.

137 *Varlık*, 13 Mart 1922, S.36. s.1.

138 *Varlık*, 1 Mayıs 1922, S.50. s.4.

139 *Varlık*, 19 Haziran 1922, S.60. s.4.

Trabzonlu Ömer Efendi 20 kuruş, Gümrülü İlyas Bey 5 kuruş, Erzurumlu Mehmet Efendi 20 kuruş, Erzurumlu Şakir Bey 40 kuruş, Kağızmanlı Hüseyinoğlu Mehmet Efendi 15 kuruş, Gümrülü Mehmet Bey 50 kuruş, İranlı Kalpakçı İsmail Bey 60 kuruş, Revan muhacirlerinden Abbas Efendi 50 kuruş Gümrülü Alioğlu Satı Efendi 5 kuruş, Karslı Şahin Ağa 20 kuruş, Karslı Ehim Efendi 20 kuruş, Revan muhacirlerinden Mehmet Bey 60 kuruş, Erzurumlu Rüştü Bey 20 kuruş, Gümrü muhacirlerinden Kerim Efendi 100 kuruş¹⁴⁰. Gümrü muhacirlerinden Ali Asker Ağa 220 kuruş, İranlı Seyyid Efendi 50 kuruş, Hafız Abdülaziz Efendi 10 kuruş, Berber Karslı Mustafa Efendi 100 kuruş, Trabzonlu Osman Remzi 50 kuruş, Trabzonlu Şevket Efendi 10 kuruş, Gümrülü Himmet Ağa 25 kuruş, Tebrizli Cafer Efendi 20 kuruş, Bayburtlu Hakkı Efendi 100 kuruş, Gümrülü Kulu Ağa 15 kuruş, İranlı Meşhed Mirza 50 kuruş, İranlı Hamza Efendi 40 kuruş, Revan muhacirlerinden Mir Mehmet 10 kuruş, İranlı İbrahim Efendi 60 kuruş, Trabzonlu Mustafa Ağa 200 kuruş, Mazrûbzâde Ali Efendi 500 kuruş¹⁴¹.

İzmir'in Türk ordusu tarafından geri alınması Kırım Hükümeti ve Kırım Türklerini oldukça memnun etmiştir. Sivastopol Müslümanları bu hadise üzerine büyük bir gösteri düzenlemişler ve Ankara'daki Sovyet Elçisi Aralov vasıtası ile Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'ya şu telgrafi çekmişlerdir.

“Sivastopol İslamları sizin rehberliğiniz ile Türk halk ordusunun düşmanlarına karşı olan muvaffakiyetini büyük meserretle takip ediyorlar. Anadolu'nun son bir noktası olan İzmir'in istirdadı dolayısı ile sizi tebrik etmekle beraber düşmanların zulümleri altında inleyen Trakya'nın da yakın bir zamanda istihlâsına itimadımızın berkemâl bulunduğunu arz ederiz. Yaşasın Birinci Türk Halk Ordusu, Yaşasın onun pişdârı Mustafa Kemal Paşa¹⁴².

140 Varlık, 29 Haziran 1922, S.62. s.4.

141 Varlık, 13 Temmuz 1922, S.65. s.4.

142 Varlık, 25 Eylül 1922, S.82, s.2.

10-Türkiye-Buhara İlişkileri

Buhara bağımsızlığını elde ettikten sonra Kırım gibi ilk dış elçisini Türkiye'ye göndermiştir¹⁴³. Varlık Gazetesi'nin Buhara ve Buhara Elçilik Heyeti ile ilk haberi: "Buhara Cemiyeti'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti nezdinde memur ettiği Mümessil Heyeti'nin, beş altı zattan mürekkeb olarak Batum'dan Ankara'ya hareket ettiği haber alınmıştır" şeklindedir¹⁴⁴.

Mustafa Kemal Paşa, Ankara'ya gelen Buhara Heyeti'ni Büyük Millet Meclisi'ndeki odasında kabul etmişti. Heyet, Mustafa Kemal Paşa'ya Buhara Halk Şûrâlar Cemiyeti'nin hediyelerini takdim etmiş ve Heyet Reisi Muhammed Nazırî Bey, burada bir konuşma yapmıştır. Muhammed Nazırî Bey konuşmasında şöyle demiştir: "Yıllardan beri büyük kardeş Türkiye ile resmen münasebete giremeyen Buhara Murahhasları, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi'ni ziyaretle müşerref ve müftehidirler".

Buhara temsilcileri, burada Mustafa Kemal Paşa'ya hediye olarak bir Kur'an-ı Kerim ve İzmir'i fetheden kumandana hediye edilmek üzere bir kılıç hediye etmişlerdir.

Mustafa Kemal Paşa, bu hediyelere teşekkür ettikten sonra bir konuşma yapmış ve konuşmasında şöyle demiştir: "Türkiye'deki Türk ve Müslüman kardeşlerine hediye olarak gönderilen Kur'an-ı Kerim'le Türkiye halk ordusuna nişane-i takdir olarak irsal edilen kılınc fevkalade muazzam ve kıymetdar iki yadigardır. Bu emanetleri elinizden alırken kalbim heyecanla doldu. Halkımız, uzaklardaki kardeşlerimizden gelen teşciât ve tebrikât nişanelerinden şüphesiz çok mütehasşis ve mesrur olacaktır: Dindaş Buhara halkının arzusunu yerine getirerek Kur'an-ı Kerim'i millete, seyf-i muazzezi de İzmir fatihine teslim edeceğim. Allah'ın inayetiyle İnönü ve Sakarya muzafferiyetlerini kazanan milli ordumuz, inşallah pek yakında bu kılıncı da kazanmış olacaktır¹⁴⁵.

Buhara'nın Türkiye Fevkalâde Siyasî Komiseri Muhammed Nazırî 23 Nisan 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bir tebrik telgrafnamesi

143 Nurettin GÜLMEZ, *Kurtuluş Savaşında Anadolu'da Yeni Gün*, Ankara, 1999, s.37.

144 *Varlık*, 8 Aralık 1921, S.14, s.1.

145 *Varlık*, 16 Ocak 1922, S.20, s.2.

göndermiş ve Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ikinci yıldönümünü tebrik etmiştir. Buhara Sefiri'nin gönderdiği telgraf şöyledir.

“Bugün Türk milletinin sırf hayat ve istiklali uğrunda yaptığı mücâhedenin mukaddes ve şerefli bir günüdür. Allah'tan sonra kendi keskin süngüsüne istinat ettiği ve şuurlu bir tarzda idrak eyleyen Türk kahramanları, bugünkü meydan muharebelerinde hak-i heleka serilen zalim Yunanlıların pek yakın bir zamanda tam manasıyla mağlubiyetini görecektir. Bu mübeccel ve kutlu günü Buhara Halk Şuralar Cumhuriyeti Hükümeti ve emekçi zabitanı ve askerleri namına Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kahraman ordusunu, zabitlerini, kumandanlarını tebriklerle selamlar ve alkışlarız. Pek yakında hukuk-ı sariha ve Misâk-ı Millî devresindeki amâl ve maksadına nail olmalarını kemâl-i hararetle Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederiz. Buhara Türkiye Fevkalâde Siyasi Kasidleri Muhammed Naziri-Receb.¹⁴⁶”

Buhara Sefaret Heyeti'nin Ankara'ya gelmesinden sonra, iki hükümet arasındaki ilişkiler daha samimi bir hale gelmiş; bunu, Ankara Hükümeti'nin Galip Paşa'yı Buhara Sefirliği'ne tayin etmesi izlemiştir. Buhara Sefiri Galip Paşa yanına tanınmış gazetecilerden olan Ruşen Eşref Bey ve Ataşe Militer Binbaşı Rahmi Bey'i alarak Ankara'dan ayrılmıştır. Bir müddetten beri Ankara'da bulunan Buhara Sefaret Heyeti Başkanı Muhammed Naziri, Muhammed Recep ve Basit Beyler de Türk Heyeti ile Buhara'ya doğru yola çıkmışlardır¹⁴⁷.

11-Rusya'da Açlık

I. Dünya Savaşı, Bolşevik devrimi ve iç savaş Rusya'da ekonomik bir yıkıntı bırakmıştır. Bolşevik devrimi ise büyük kayıplar pahasına ancak zafere ulaşabilmişti. İç savaşın sona ermesi, Bolşevik Hükümeti'nin karşı karşıya olduğu Rus halkının acı verici ağır sorunlarının sona ermesi demek değildi. Lenin'e göre, ülke ekonomisinin durumu savaş öncesinden on kat ya da daha fazla kötüydü. Tarımsal üretim büyük oranda düşmüştü. Kırsal bölgelerin geniş bölümü ayaklanma halindeydi. Köylü kitlesi

146 Varlık, 3 Nisan 1922, S.42. s.2.

147 Varlık, 20 Nisan 1922, S.47. s.4.

tümüyle bitkin düşmüş, kent ve kırsal arasında olması gerekli ilişkiler kopmuştu. Savaş ve iç savaş sırasında açlıktan ve hastalıktan en az yedi milyon insan öldüğü Rusya'da, barışın ilk yılı olan 1921'de Rusya tarihinde görülen en korkunç kıtlıklardan biri beş milyon kurban daha almıştı¹⁴⁸.

Bu durumdan kurtulmaya çalışan Rusya, yabancı devletlerle birtakım ticaret anlaşmaları imzalayıp ekonomisini geliştirmeye çalışırken, dünya devletleri de, Rusya'ya sürekli yardımda bulunmuşlardır.

1921 yılında Rusya'yı kasıp kavuran ve yaklaşık beş milyon insanın hayatına mal olan açlık en fazla Türklerin ve Müslümanların meskun olduğu bölgelerde görülmüştür: Açlığın en çok Türklerin buldukları bölgelerde hissedilmesinin ise birkaç nedeni vardır. Bu nedenlerden birisi Türklerin geleneksel tarım anlayışıdır. Rusya'da iki tür ziraat çeşidi vardır. Birincisi; hububat yetiştiriciliği, ikincisi ise; patates, pancar ve sebze yetiştiriciliğidir. Türkler daha çok hububat tarımı ile uğraşırken; Slavlar, sebze ve meyve tarımı ile uğraşıyorlardı. Rusya'daki kuraklık ilkbahar ve yaz aylarında etkisini daha çok hissettirdiğinden dolayı hububat yetişememiş; buna karşın Slavların ektiği sebze ve meyve sonbahar ve kışın yoğun yağmurlardan dolayı bir dereceye kadar yetişmiş, kuraklık bundan sonra başlamıştır. Açlığın Türklerin yaşadıkları bölgeleri daha fazla etkilemesinin diğer bir nedeni de, Türklerle meskûn bölgelerin iç savaşın gerçekleştiği alanlar olmasıdır. Bölge halkının her ihtimale karşı ihtiyaten sakladıkları hububatları, iç savaş esnasında Ruslar tarafından ellerinden alınmıştır.

1921 yılında meydana gelen bu kuraklık o derece müthiş olmuştur ki ekilen tohumlar yağmursuzluktan ve rutubetsizlikten dolayı gelişemediğinden tarlalar kazılıp tohumlar çıkarılmış ve bir müddet bunlarla idare edilmiştir¹⁴⁹.

Azerbaycan'da çıkan 15 Eylül 1921 tarih ve 23 sayılı numaralı İştirak Gazetesi açlığın dehşeti karşısında "Bilumum Azerbaycanlılara" başlığı ile bir çağrı yapmıştır. Gazetenin çağrısı şöyledir: "Volga havâlisinde sakin bütün zahmetkeş halkın sefâlet müzâyakası son dereceyi bulmuştur Kuraklık neticesinde ekinler mahv olmuştur Milyonlarca insan, çiftçiler zahmetlerinin semeresinden hiçbir şey elde edemeyerek

148 GÖKAY, *Bolşevizm ile Emperyalizm Arasında Türkiye*. s.122.

149 *Varlık*, 17 Temmuz 1922. S.66, s.2.

kelimenin tam anlamı ile açlık çekiyorlar. Köylülere sıkı bir surette merbut olan ameleye felaket, müthiş bir darbe indirdi. Onlar yiyecek ekmek bulamıyorlar. Evet ağaç yaprakları yemekle geçiniyorlar. Açlıktan muzdarib olanlar kendi ocaklarını terk ederek aileleriyle birlikte başka mahallerde geçimlerini aramak için dağılıyorlar. Hastalıklar binlerce, onbinlerce insanı mezara doğru sürüklüyor, götürüyor. Bunlara karşı insanlık ve kardeşlik vazifenizi yapınız.”¹⁵⁰

Kuraklığın en şiddetli yaşandığı yerlerden biri olan Azerbaycan’da açlık günden güne artmış; Kaçaz mıntıkasındaki 15 köyde en ileri dereceye ulaşmıştı. Birçok yerleşim merkezinin açlık ve sefâlet içinde kıvrandığı Azerbaycan’da, halk gelen yardım komitelerinin etrafını sararak yiyecek istemişlerdir¹⁵¹. Azerbaycan Şurası’nın yaptığı toplantıda Azerbaycan dahilinde 500.000 insanın aç olduğu tespit edilmiş, aynı toplantıda, Karabağ bölgesinin de tamamen açlıkla yüzyüze geldiği ifade edilmiştir¹⁵².

Varlık Gazetesi, Azerbaycanlı aç çocuklara Türkiye’den yardım gideceğini ve hazırlanan yardımın en kısa zamanda bölgeye ulaştırılacağı haberini vermişti¹⁵³.

Olga Vilayeti’nde aç kalan Başkırt ve Tatar çocuklarının miktarının 200 bine ulaştığını yazan Varlık Gazetesi, Samara şehrinde sokaklardan toplanan 200 çocuğun % 40’ının hasta olduğunun tespit edildiğini yazmıştır¹⁵⁴.

Aral Gölü ve Volga havalisinde 20 milyon Türk’ün açlıkla yüzyüze olduğunu yazan gazete bölgede açlık çeken insanların korkunç bir sonla yüzyüze geldiğini belirtmiştir¹⁵⁵.

Varlık Gazetesi, Umum Rusya Nezâret-i Şer’iyyesi tarafından bölgedeki açlara yardım toplamak için İstanbul’a gönderilen Ubeydullah Bey ve Tahir İlyas isimli kişilerin Tevhid-i Efkâr Gazetesi’ne konu ile ilgili verdikleri demeçleri yayınlarak, bölgedeki Türklerin maruz kaldıkları bu felaketi okurlarına duyurmuştur¹⁵⁶.

150 Varlık, 14 Ekim 1971, S.7, s.2.

151 Varlık, 16 Şubat 1922, S.29, s.1.

152 Varlık, 22 Mayıs 1922, S.54, s.4.

153 Varlık, 8 Eylül 1921, S:2, s.2.

154 Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.2.

155 Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.2.

156 Varlık, 17 Temmuz 1922, S.66, s.2.

Ubeydullah Bey ve Tahir İlyas, Tevhid-i Efkâr Gazetesi'ne verdikleri demeçte öncelikle Türk basınının olaya karşı gösterdiği duyarlılık için teşekkür etmişler ve Rusya'daki Türklerin karşı karşıya olduğu açlık felaketinin tarihte eşi görülmemiş derecede büyük bir felaket olduğunu söylemişlerdir.

Tataristan, Kırgızistan, Başkırdistan bölgelerini içine alan Volga, Kama, Ural havzalarında 12 milyon Türkün açlıkla pençeleştiğini anlatan temsilciler, insanların yiyecek alabilmek için gömleklerine kadar herşeylerini sattıklarını anlatmışlar, birçok insanın elinde yiyecek bir şey kalmadığı için sokağa çıkamadığını belirtmişlerdir. Bölgede mevcut 10 milyonluk Rus ve Alman nüfusunun imtiyazlı olduğunu, hele Rusların devlet yönetimini ellerinde bulundurdukları için zengin olduklarını ve açlıktan fazla etkilenmediklerini söyleyen temsilciler, halkın bazı yerlerde % 20 ve % 30'unun bazı yerlerde % 50'sinin açlıktan öldüğünü söylemişlerdir.

Türk Hilal-i Ahmer'inin Kırım'daki Müslümanlara yaptığı yardımları şükranla karşıladıklarını belirten Tahir İlyas ve Ubeydullah Bey Efendiler, bunun Rusya'da açlık çeken 12 milyon Türk için de yapılması temennisinde bulunmuşlardı.

Amerikan yardım cemiyetlerinin sıhhati yerinde olan çocuklara günlük 100 gram ekmek, bir bardak kakao veya kahve veyahut pilav yardımında bulduklarını anlatan temsilciler, bu yardımın Türk çocuklarına da yapıldığını anlatmışlardır.

Bölgedeki Türklerin ısırgan tohumu veyahut kurumuş çam yapraklarının dövülmesinden meydana gelen ota bir miktar balçık karıştırılarak elde edilen ve taştan farkı olmayan karışımları ekmek diye yediklerini ve bunları alabilmek için yüzbin ruble verdiklerini anlatan Tahir ve Ubeydullah Efendiler, Tevhid-i Efkâr gazetesi muhabirinin şimdiye kadar neden yardım istemedikleri şeklindeki sorusuna, bu zamana kadar düzenli bir yardım komitesi kuramadıkları için yardım istemedikleri cevabını vermişlerdir. Merkezi Oka şehrinde bulunan Umum Rusya Nezaret-i Şeriyyesi tarafından Moskova'da bir kadı ve iki imamdan oluşan bir komisyonun yeni teşkil edildiğini ve bu komisyonun Rusya'nın dahil ve haricindeki Müslümanlardan yardım talep etmeye başladığını anlatmışlardır¹⁵⁷.

---

157 Varlık, 17 Temmuz 1922, S.66, s.2.

Rusya'da meydana gelen açlığın etkilediği bölgelerden birisi de Gürcistan olmuştur. Gürcistan Hükümeti, açlığa karşı bazı ehemmiyetli tedbirler almış ve felaketin etkilerini bu şekilde azaltmaya çalışmıştır. Gürcistan Hükümeti ekin mahsulünden ekinciye ve ailesine geçindirecek kadarını vergiden ve aşardan afv etmiştir. İhtiyaç fazlası mahsul için, mahsulün miktarı ve ailenin fert sayısına göre tespit edilen bir miktar vergi almakla yetinmiştir. Açlıkla mücadele eden Gürcistan'ın aldığı kararlardan birisi de, yabancı tüccarlara imtiyaz verilmesi ve dış ülkelerle ticareti kolaylaştırmak için sermayesi altın, para ve ham eşya olan bir banka kurulması olmuştur.

Gürcistan'da halkı zor durumlara düşüren açlık yanında, salgın hastalıkları da getirmiş, tifus, ve humma ülke genelinde süratle yayılmıştır¹⁵⁸.

Açlık çeken diğer bir bölge olan Ermenistan da bir yardım heyeti oluşturulmuş, bu heyeti, Avrupa'ya gönderilerek yardım toplamaya başlamıştır¹⁵⁹. Bölgeye giden İngiliz Yardım Komitesi'nin Başkatibi Sovyet Ermenistan Gazetesi muhabirine verdiği beyanatta; bölgenin, yiyecek açısından fena bir halde olduğunu belirtmiş; halkın aç ve çıplak olduğunu söyleyerek insanların çalışmaya güçlerinin kalmadığını anlatmıştır. 1 İngiliz lirasının 20 milyon Ermeni rublesi ettiğini söyleyen M.Keyston; "Sovyet Ermenistan Avrupa ile ticaret yapmak istiyorsa bu ancak İngiltere ile Rusya arasında dostça bir anlaşmadan sonra mümkün olabilir" demiştir. Ermenistan'daki açlık münasebeti ile çeşitli devletlerdeki Ermenilerden bölgeye yardım ulaştırılmıştır¹⁶⁰.

Sovyet Rusya Hükümeti ülke genelinde meydana gelen kıtlığa ve açlığa çare bulmak için çeşitli arayışlara yönelmiştir. Rusya Hükümeti'nin 29. Umumi Şuralar İctiması'nda konuşan Lenin, açlık ve sefaletle ancak ticareti geliştirerek mücadele edilebileceğini söylemiş ve "biz ticarete muhtacız, bu olmaz ise, iktisâdi vaziyetimiz düzelemez", "Kapitalistlerden alel acele ticaret öğrenmeliyiz, bu ders mektep dersine benzemez, pek çetindir" diyerek açlık ve sefaletin çözümü olarak ticareti göstermiştir¹⁶¹.

158 Varlık, 25 Ağustos 1921, S.1. s.3.

159 Varlık, 6 Şubat 1922, S.26, s.2.

160 Varlık, 9 Şubat 1922; S.27, s.2: 31 Temmuz 1922. S.69, s.2.

161 Varlık, 2 Şubat 1922, S:25, s.2.

B-TÜRK-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

1. Türk-İngiliz İlişkilerinin Genel Seyri

1921 yılı Şubat'ında yapılan Londra Konferansı'ndan beri gittikçe kötüye giden Türk İngiliz ilişkileri, Yunanlıların 1921 yılı Temmuz'undaki saldırıları sırasında oldukça bunalımlı bir noktaya geliyordu. Ankara Hükümeti, Doğu Sorunu'nun kendi emellerine göre kesin bir çözüme bağlanmasına İngiltere'nin engel olduğuna, ama dünyanın en güçlü devletlerinden biri olan bu ülke ile er geç anlaşmak zorunda kalacaklarına inanıyorlardı.

Sakarya Zaferi Ankara'nın umutlarını artırırken, Londra'yı kötümserliğe sevk ediyordu. Londra'da Türk yandaşı bazı İngiliz milletvekilleri, İzmir, Doğu Trakya ve İstanbul'un Türklere geri verilmesi için mücadele edecek olan Yakın ve Orta Doğu Derneği'ni kuruyorlardı. Diğer taraftan, başta Hindistan İşleri Bakanı S.Montagu olmak üzere Türk dostu bazı İngilizler, Ankara Hükümeti ile doğrudan ilişki kurması için Lord Curzon'a baskı yapıyordu. Kibirliliği ile bilinen Lord Curzon, Mustafa Kemal'le ilişki kurmak için Dışişleri Bakanlığı'nın her türlü çareye başvurduğunu ama başarısızlığa uğradığı yalanını söyleyerek, Ankara Hükümeti'ne karşı uyguladığı siyaseti haklı göstermeye çalışıyordu.

1922 yılı başlarken, Ankara Hükümeti ile İngiltere birbirine karşı hâlâ düşmanlık duyguları beslemekte idiler. Ankara Hükümeti'nin askerî ve siyasî yönden elde ettiği başarılar üzerine İngiltere Sevr Antlaşması'nda bazı değişiklikler yapılabilir noktasına gelirken, Ankara Hükümeti İngilizlerden Misak-ı Milli'yi kabul etmesini ve Yunanlılara verdiği desteğini çekmesini istiyordu¹⁶².

Lloyd George, 18 Ağustos 1921'de yaptığı bir konuşmada, Yunanlıları Anadolu'daki kudret ve şecâatlarının sınırlı olduğu konusunda uyarmış ve Balkan Savaşları esnasında Bulgaristan'ın yaptığı gibi aşırı isteklerde bulunmalarının kendi sonları olabileceğini belirtmiştir¹⁶³.

162 SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı, II*, s.221-215.

163 *Varlık*, 8 Eylül 1921, S.2. s.2.

Türkiye ile İngiltere arasında Türk ve İngiliz esirlerinin karşılıklı olarak değiştirilmesi konusunda anlaşma sağlanmış; buna göre, Malta'da tutuklu bulunan Türklerle, Anadolu'da alıkoyulmakta olan İngilizlerin değiştirilmesi kararlaştırılmıştır¹⁶⁴.

Bu anlaşma gereğince serbest bırakılan Türklerin ilk kafilesi, 11 Kasım 1921'de Ankara'ya gelmişti. Gelen ilk kafilede Cevat Paşa, Yakup Şevki Paşa, Abdüsselam Paşa, Rauf Bey, Mürsel Bey, Hüseyin Kadri Bey ve Nazım Bey bulunuyordu. 12 Kasım 1921'de Mustafa Kemal Paşa tarafından Çankaya'da şereflerine bir yemek verilen Malta sürgünleri için Varlık Gazetesi "Sevgili ve kıymetli vatandaşlarımıza kavuştuğumuz için kalbimiz sevinç ve iftiharla doludur, gelenleri samimiyet ve hürmetle selamlar Milli Mücadele'nin yeni ve büyük muvaffakiyetlerini dileriz" açıklamasını yapmıştır¹⁶⁵. Erzurum ve Sivas Kongrelerine katıldığından dolayı bölge halkının çok iyi tanıdığı Rauf Bey'in kurtulması Doğu Anadolu'da büyük sevinçle karşılanmış; Kâzım Karabekir Paşa da, bunun üzerine Rauf Bey'e bir telgraf çekerek, bölge halkının duygularını iletmiş; bunun üzerine Rauf Bey de, aynı duygularla Kâzım Karabekir Paşa'ya bir telgraf çekmiştir¹⁶⁶.

Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi'ne bir demeç de veren Rauf Bey, Anadolu'nun mutlaka Yunanlılardan temizleneceğinin garantisini vermiştir¹⁶⁷.

Malta sürgünlerinden olan, Ahmet Emin Bey ve Celal Nuri Beylerde ikinci kafile olarak Ankara'ya ulaşmışlardır¹⁶⁸.

İngilizlerin İstanbul'da yaptıkları baskıları, Fransız Madam Mağdolen Markis'in Maten Gazetesi'ne verdiği demeçten ve Yunan Omonite Gazetesi'nde çıkan bu demecin bir kısmından alarak yayınlayan Varlık Gazetesi, İngiliz zulmünü gözler önüne sermiştir. Fransız kadın yazar İstanbul'da tanık olduğu olayları anlatırken boğaz içinde

164 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9. s.1.

165 Varlık, 17 Kasım 1921. S.11. s.1.

166 Varlık, 17 Kasım 1921, S.11. s.1.

167 Varlık, 23 Ocak 1922. S.22. s.1.

168 Varlık, 15 Aralık 1921, S.15. s.1.

bulunan güzel yalıların ve köşkerin İngilizler tarafından işgal edildiğini, gazeteler ve okullar üzerinde inanılmaz bir baskının olduğunu, İngilizlerin halktan haraç aldıklarını, tramvay ve Zeytinburnu fabrikalarına sahip olmak için çeşitli oyunlar oynadıklarını, İstanbul'daki grevlerde İngiliz parmağı olduğunu ve İstanbul halkının İngilizlerden nefret ettiğini bizzat gözlemlediğini ifade etmiştir¹⁶⁹.

Ankara Hükümeti'nin Anadolu'da elde ettiği başarılar İngiliz politikacılarını daha gerçekçi düşünmeye ve buna göre politikalar tespit etmeye yöneltmişti. İngiltere Hariciye Nazır Lord Curzon 28 Şubat 1922'de yaptığı açıklamada İzmir'in Türklere terkini ve boğazların açık bulundurulmasını isterken¹⁷⁰, General Townsend Avam Kamarası'nda; "İngiltere'nin Irak siyasetinin muvaffakiyetle neticelenmesi isteniyorsa, bu Türkiye ile yapılacak sulhe bağlıdır" diye konuşmuştur¹⁷¹.

İngiltere Avam Kamarası üyelerinden Obrec Herbert ise yazdığı bir makalede; "İmparatorluğumuz dahilinde temin-i sukûn için Türklerle iyi münasebet kurma hususunda acele etmeliyiz. Fransızlar Türklerle dost oldu, Yunanlılar yorgun ve bitâb düştükleri gibi, gündün güne iflasa yaklaşmaktadırlar" demiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın arkasında kendi ırkından, dininden olan büyük bir Asya kıtası var diyen Herbert, "Türkler ekalliyetler için hakiki teminâta hazır olduklarından Anadolu tahliye edilmelidir. İstanbul'u tehdit etmeyecek bir şekilde Trakya tarafsız bir eyalet haline getirilmelidir ve sulhtan sonra Yunanistan'a maddi yardımda bulunulmalıdır" şeklindeki görüşlerini belirtmiştir¹⁷².

7 Haziran 1922'de Samsun limanına yapılan bombardıman sonucu İngiltere'den gelen tepkileri samimiyetsiz bulan Varlık Gazetesi konu ile ilgili haberinde "Samsun bombardımanı Londra'dakileri de müteessif etmiş İmiş" şeklinde bir başlık kullanarak aslında Yunanlıların her harekâtının İngiliz destekli olduğunu anlatmaya çalışmıştır¹⁷³.

169 Varlık, 16 Şubat 1922, S.29, s.2.

170 Varlık, 9 Mart 1922, S:35, s.2.

171 Varlık, 23 Mart 1922, S.39, s.1.

172 Varlık, 27 Mart 1922, S.40, s.1.

173 Varlık, 6 Temmuz 1922, S.64, s.4.

Lordlar Kamarası'nda Lord Lorington Anadolu üzerinde yoğunlaşan İngiliz ve Yunan baskıları sonucu hükümete, şu soruları sormuştur; Yunanistan'ın Anadolu ile alakasını keseceği doğru mudur? Yunan harb gemilerinin boğazlardan geçişine müsaade etmek tarafsızlığa aykırı değil midir? Bu sorulardan sonra sözü Yunanlıların İstanbul'u işgal konusundaki hareketlerine getirerek; Yunanistan'ın, İstanbul'u işgal fikrine İngiltere'nin olumsuz cevap vermesine rağmen, asıl beklenilenin İngiltere Hükümeti'nin Türkiye'ye karşı reva gördüğü muameleye nihayet verilmesi ümidini beklediğini Türk idaresinin barbarlıktan ibaret olduğu hakkındaki beyanatların esassız bulunduğunu, Türklerin Yunanlılardan çektiği ızdırabın, Rumların Türklerinden çektiğinden aşağı olmadığı şeklinde konuşarak; Türklerin talebiyle İzmir'e sevk edileceği söylenen tahkik komitesinin nerede kaldığını ve İngiliz Hükümeti'nin Yunanlılara silah verip vermediğini sormuş ve Müslümanlara karşı yapılan baskıların kaldırılmasını istemiştir. Bu soruları mecliste hazır bulunmayan Hariciye Nazırı Balfour namına Lord Futzcard cevaplamış ve şöyle demiştir: "Hükümetin siyaseti hakkında cevap vermeyeceğim, diğer suallere gelince Yunanistan idaresi altındaki sefalet İngiltere'nin aldığı malumata göre herhalde Türk idaresi altındaki sefalet kadar değildir. Hükümet harp dolayısıyla umum Anadolu'nun sefalet içinde olduğunu biliyor. Yunan harp gemilerinin boğazlardan geçmesine müsaade etmek tarafsızlığa aykırı değildir. Boğazlardan her devletin harp gemisi geçebilir. Bunun için ruhsat lazım değildir. Mezâlim hakkındaki talebe gelince hükümet evvelce haberdar edilmeden cevap verilmez"¹⁷⁴.

Lloyd George ise, Avam Kamarası'nda kendisine yöneltilen "Türk-Yunan harbine nihayet vermek için ne gibi teşebbüste bulunduğu ve harbin devamının İngiltere'ce iyi görülmediğinin alakadarlara tebliğ edilip edilmediği şeklindeki soruya;

"Sulhun iâdesi için alakadarlar arasında müzakere cereyan etmektedir. İngiltere'nin şark sulhünü iadeye fevkalade arzu beslediği muhariblerce malum

---

174 Varlık, 17 Ağustos 1922, S.72. s.2.

olduğundan alâkadarların nazar-ı dikkatini sulhun iâdesine celb etmek faydasızdır” şeklinde cevap vermiştir¹⁷⁵.

General Towsend, Türkiye’ye gelmeden önce İngiltere Avam Kamarası’nda yaptığı son konuşmada “Türklerle hemen bir sulh yapılamaz ise İngiltere’nin akıbeti vahimdir” demiştir. Avrupa’da yeni oluşan Rus-Alman ittifakına dikkat çeken Towsend bu yakınlaşmanın Avrupa’nın dengesini alt üst edebilecek bir ittifak olduğuna değinerek, İngiltere’nin mutlaka Türkiye’yi yanına alması gereğine değinmişti. Türk-Yunan harbinin uzamasının Türkiye’yi gittikçe Rusya’ya yaklaştırdığını savunan Towsend bunun Hindistan, Irak ya da İngiltere’nin sahip olduğu herhangi bir toprak parçası için ne olduğunun herkes tarafından iyi bilindiğini söylemiştir. Mondros Mütarekesi ile Irak, Şam, Filistin, Arabistan gibi bölgelerin Türklerin elinden alınmasının yeterli olduğu halde İngilizlerin öncülüğünde İstanbul’u işgali ile İzmir ve Trakya’nın Yunanlılara verilmesinin Türkiye’de Milli Mücadele’nin başlamasına sebep olduğunu belirten Towsend bu konuda İngiliz hükümetini uyardığını fakat kimsenin kendisini dinlemediğini anlatmıştır¹⁷⁶.

2-İngiliz Basını ve Milli Mücadele

İngiliz basınında Türk İngiliz ilişkileri ve Milli Mücadele ile ilgili çıkan haberleri çeşitli haber ajansları ve Anadolu basınından alıntı yaparak bir hafta ya da on gün gecikmeli olarak veren Varlık Gazetesi İngiliz basınında Milli Mücadele lehine çıkan yazılara yer verdiği gibi aleyhteki yazıları da neşretmiş ve bunlara gerekli cevabı vermekte gecikmemiştir.

Times Gazetesi’nin 2 Ekim 1921 tarihli sayısında çıkan baş makalede Türk Yunan ilişkilerine değinilmiş ve Mustafa Kemal Paşa’nın Yunanlıların gayretlerini tamamiyle akim bıraktığı yazılmıştır. Kral Konstantin ordusu Sakarya nehrinde 18.000 kişi kayıp vererek çekilmek mecburiyetinde kaldı” diyen Times “Anadolu’da Türk

175 Varlık, 17 Ağustos 1922. S.72. s.2.

176 Varlık, 31 Temmuz 1922. S.69. s.1.

muzafferiyeti tahakkuk ettirmiştir. Mutlaka, Şark Meselesini bir an önce çözmelidirler” diye yazmıştır¹⁷⁷.

Şark Sulhu için çözüm önerisi de getiren Times “En iyi siyaset müttefikimiz Fransa ile çabuk anlaşmak sonra da Yunanlıları Anadolu’dan çekilmeye ikna edip müttefiklerin öncülüğünde Türkiye ile devamlı bir barış için iki tarafı müzakerelere ikna etmektir” diye yazmıştır¹⁷⁸.

İngiliz gazeteleri Şarkta sulhu tesis etmek için İngiltere’nin her türlü sert tedbire başvuracağı şeklinde yabancı basında İngiliz gazetelerine dayanılarak verilen haberleri yalanlamışlar ve İngiltere’nin herşeyi yapmaya karar verdiğine dair olan haberlerin yanlış biçimde anlaşıldığını belirtmişlerdir. Daily Chronicle Gazetesi ise İngiltere’nin her türlü tedbiri alması şeklinde bir durumun sözkonusu olamayacağını belirtep İngiltere’nin yalnızca bir an evvel sulhu istediği ve onun için çalıştığını yazmıştır¹⁷⁹.

İngiliz Daily Telegraph Gazetesi, İngiltere’nin Şark Meselesini çözmek için Fransa ve İtalya’ya birer nota gönderdiğini yazarken; Times Gazetesi, Şark Meselesi çözülmez ise dünya barışının sürekli olarak tehlikede olacağını belirtmiştir¹⁸⁰.

Yine Times Gazetesi 14 Şubat 1922 tarihli sayısında Anadolu’da yeniden muharebelerin başlaması ihtimaline dair gelen haberler üzerine İngiltere’nin müttefiklerinden konuyla daha alakadar olmalarını istediğini yazmıştır¹⁸¹.

İstanbul’a karşı bir Yunan saldırısı girişiminin karşısında olan İngiliz basını olabilecek bir Yunan taarruzunun silahla def’ edilebileceğini yazmışlardı. Reuter Ajansı, Yunanlıların müttefiklerle ihtilafa girecek bir harekette bulunacaklarına ihtimal vermenin zorluğuna dikkat çekerken, muhtemel bir taarruza silahla karşılık verileceğinin Atina’ya bildirildiğini yazmıştır. Londra gazeteleri ise olası bir tecavüzün

---

177 Varlık, 6 Ekim 1921, S.6, s.1.

178 Varlık, 17Kasım 1921, S.11, s.1.

179 Varlık, 13 Şubat 1922, S.28, s.2.

180 Varlık, 27 Şubat 1922, S.32, s.2.

181 Varlık, 16 Mart 1922, S.37, s.1.

silahla def edileceğinden bahsederek müttefiklerin bu konudaki tutumlarını alkışlamışlardır¹⁸².

İstanbul'a yapılacak bir Yunan taarruzunun karşısında yer alan İngiliz gazeteleri Şark Meselesinde de tarafsız bir tutum sergilemeye çalışmışlardır. Morning Post Gazetesi, Lloyd George'un Almanya hakkında sert davranılmaması anlamını içeren cümlelerine cevaben "Almanya'nın hayat hakkı varsa Türkiye'nin de vardır. Bu harpte, Türkiye mevcudiyeti için muharebe etmiştir. Halbuki Yunanlılar kendilerine ait olmayan ve kılınçla alamadıkları bir memleketi elde etmek istiyorlar" diye yazmıştır¹⁸³.

Yine Morning Post Gazetesi'nde Avam Kamarası üyelerinden birinin imzası ile çıkan bir makalede; Lloyd George'un, İngiltere'nin muharebelere tarafsız kaldığı yolundaki iddiasına cevaben şöyle denilmiştir: "Lloyd George, İzmir'i, 1917 senesinde İtalyanlara vaad etmişti. 1918 Ocak ayında Edirne ve Anadolu'nun Türklere bırakılacağını söyledi ise de, 1919'da Edirne ve İzmir'i Yunanistan'a verdi. İzmir'e Yunan askeri İngiliz gemilerinin himayesinde çıkarıldı. Geçen Mart'ta İzmir tekrar Türklere vaad edildi. Ekalliyetlerin hukuku, sulh ile temin olunur, Avam Kamarası'ndaki nutuklar ekalliyetleri kurtarmaz"¹⁸⁴.

C-TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİ

1-Türk-Fransız İlişkilerinin Genel Seyri ve Fransız Basını

Ankara Antlaşması'nın taraflar açısından getirdiği sonuçları siyasi, askerî ve ekonomik açıdan değerlendirmek mümkündür. Bu anlaşmayı siyasi açıdan değerlendirilecek olursak, doğuda barışı sağlayan Moskova Antlaşması'ndan sonra ilk kez Batılı bir devletle, üstelik İtilâf Devletleri blokundaki güçlü bir devletle bu kez güney sınırındaki pürüzleri ortadan kaldıran bir antlaşma gerçekleştirilmiştir. Bir diğer anlamda, Ankara Hükümeti'nin ilk kez batılı bir devlet tarafından hukuksal açıdan tanınması nedeniyle diplomatik bir başarı olmuştur. Böylece doğudaki sınır

182 Varlık, 14 Ağustos 1922, S.71. s.1.

183 Varlık, 17 Ağustos 1922, S.72. s.1.

184 Varlık, 17 Ağustos 1922, S.72. s.1.

sorunlarından sonra güneydeki sınır sorunlarını da diplomatik yollarla çözüme ulaştıran Ankara Hükümeti tüm dikkatlerini Batı Cephesi'ne toplama fırsatını elde etmiştir. Bu anlaşma Paris Barış Görüşmeleri'yle İtilâf Devletleri arasında ortaya çıkmış olan anlaşmazlıkların iyice su yüzüne çıktığı ve ayrılığa dönüştüğünün de bir göstergesi olmaktadır. İtilâf Devletleri tarafından bir yıl önce hazırlanmış olan Sevr Antlaşması'nın uygulanma olanağının da kesinlikle ortadan kalktığı somut bir kanıtı olan bu antlaşmanın en önemli sonuçlarından birisi de Misak-ı Milli metninin İtilâf Devletleri'nden Fransa'ya kabul ettirilmiş olmasıdır¹⁸⁵.

Varlık Gazetesi, Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması ile Türk Milleti'nin, haklarını tanıyan, topraklarında gözü olmayan ve başkasının hukukuna riayet eden bir devletle çok rahatlıkla uyuşabileceğini ve barışın ancak bu şekilde tesis edilebileceğini gösterdiğini belirtmiştir. Rusya'nın bu antlaşmadan ötürü kesinlikle tedirgin olmaması gerektiğini belirten gazete, bu antlaşmanın Rusya'nın İngiltere ve Fransa ile olan ticari anlaşmaları veya Rus-Alman yakınlaşması ile aynı mahiyette değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir¹⁸⁶.

Fransız Maten Gazetesi, 23 Ekim 1921 tarihli baş makalesinde; Fransa Başbakanı Briand'ın, Franklin Bouillon'un Ankara Hükümeti ile bir anlaşma imzaladığını meclise tebliğ ettiğini yazmış ve bu antlaşmanın İngiliz gazetelerinin iddia ettiği gibi İngiliz menfaatlerini tehdit etmediğini ve hiçbir devletin aleyhinde bir plan içermediğini belirtmiştir¹⁸⁷.

Fransız Tan Gazetesi, 27 Kasım tarihli nüshasında "İngiltere ile Konuşmak" başlığı ile neşrettiği bir makalede özetle şu görüşleri aktarmıştır. "İngiltere Hükümeti, Türkiye-Fransa İtilâfnâmesi münasebetiyle 27 Kasım'da Fransız Maslahatgüzarı'na verdiği notada; Fransa Hükümeti'nin İngiltere'ye itâ ettiği teminatı kayd ettikten sonra şimdi Fransa'nın fikrine nazaran Şark'da umumi sulhun nasıl tesis edilebileceğini

---

185 Bige YAVUZ, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922*, Ankara. 1993. s.149.

186 *Varlık*, 10 Kasım 1921. S.10. s.1.

187 *Varlık*, 10 Kasım 1922. S.10. s.1.

Fransa Hükümeti'nden sormaktadır. İngiltere Hükümeti'nin Fransa tarafından verilen teminatı kaydetmesi esasen Paris'te arzu edilen birşeydi. Şark sulhunun tarz-ı tesisine gelince İngiltere bu noktayı düşünmekte tamamen haklıdır. Mukaddimede söylediğimiz İngilizlerinde nazar-ı dikkatini celb ettiğinden emin olduğumuz bir hakikati bir daha tekrar edelim. Türklerle Yunanlılar arasında sulh müzakeresinin başlaması için Yunan Hükümeti'nin bütün Anadolu'yu tahliyeye karar vermesi ve kararını taahhüt altına alması icab eder. Aksi taktirde sulh için başka imkan yoktur. Fransa, Türklerle akdetmiş olduğu İtilâf sayesinde Türklerden ekalliyetler hakkında teminatlar istihsâl için salâhiyetdâr bir mevkide bulunuyor Şu halde Fransa ve İngiltere yekdiğerini ikmâl edecek bir rol oynayacaklardır¹⁸⁸.

Tan Gazetesi'nde çıkan bir başka makalede; Fransa'nın, Kilikya'daki harekâtlarından bahisle; Fransa'nın Kilikya'dan çekilmekle askerî masrafını azalttığını, hususi menfaatlerden çekindiğini ve büyük bir mazisi olan bir Millet-i İslamiyenin istiklaline riayet hususlarında bir misal göstermiş olduğunu yazmıştır¹⁸⁹.

Fransızların Kilikya bölgesini boşaltmağa başlamaları ile birlikte Fransız askerleri tarafından inşa edilmiş tüm tesisler hibe edilmiş, ayrıca bir şehirlerarası telefon santrali Türkleri bırakılmıştır. 1 Mart 1922 tarihinde 10.000 adet haki renkli üniforma, 4.000 adet mavser tüfeği, 2.080.000 adet fişek, 372 at ve 10 Brequet uçağı ve 10 adet yedek motor Türklere bırakılmıştır¹⁹⁰.

Debats Gazetesi, Kilikya'da Türklere teslim olunan levazımın 200 milyon Frank tutarında olduğunu yazarken; Franklin Bouillon ise; bu miktarın daha az olduğunu söylemiştir. General Groud ise, levazımın Başbakan Briand'ın görevden çekilmesinden bir gün önce teslim edilmiş olduğunu söylemiştir.

L'Echo de Paris Gazetesi, 26 Ocak 1922 tarihli nüshasında Debats Gazetesi'ne cevaben şunları yazmıştı: "Debats Gazetesi'nde çıkan Mösyö Guva'nın bir makalesinde; Kilikya'da Türklere 200 milyon franklık askeri levâzım teslim olunduğu

188 Varlık, 8 Aralık 1921, S.14, s.1.

189 Varlık, 9 Şubat 1922, S.27, s.1.

190 YAVUZ, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri, s.149.

yazılmaktadır. Bu hususta malumat almak üzere Mösyö Franklin Bouillon ve General Groud'a müracaat ettik ve Franklin Bouillon levazımın teslim olunduğunu ve bunun 200 milyon Franktan az olduğunu bildirmişti. Mösyö Franklin Bouillon teslimatın hangi şartlar altında yapıldığını soran muhabire cevaben "bu hususta hiçbir şey söyleyemem, Türklerle İtilâfi müzakere ettim. Binaenaleyh susmak mecburiyetindeyim. Meclis-i Mebusân Hariciye Encümeni malumât isterse ona göre lazım gelen tafsilatı ve izahatı vermeye hazırım" demiştir.

General Groud ise, kendisine Başbakan tarafından verilen emirleri tartışmaya yetkili olmadığını belirtmiş, işgal ordusu levâzımından bir kısmının Türklere terk olup olmadığı hakkında bir şey söyleyemeyeceğini beyan etmiş ve yalnız hükümetin beyanatta bulunabileceğini söyleyerek "hakikaten teslim kabinenin sukûtundan bir gün evvel olmuş ise, kendisinin bu esnada Paris'te bulunduğunu; müdahale edebilecek bir halde olmadığını; Beyrut'taki yetkilinin vazifesinin ise, aldığı emirlere itâat etmek olduğunu belirtmiştir¹⁹¹.

Ankara Antlaşması'ndan sonra eski Maliye Vekili ve İstanbul Mebusu Ferit Bey Ankara Hükümeti'nin Paris Temsilciliği'ne tayin edilmiştir¹⁹².

Yunan Başvekili ve beraberindeki heyetin Fransa'ya yaptığı seyahat münasebetiyle Paris'te Debats ve L'Eclair gazetelerinin haricindeki diğer gazeteler, Türkiye lehinde Yunanistan aleyhinde yazılar yazarken; Maten Gazetesi, milli talepleri karşılamadıkça barışa yanaşmayacak Türkler karşısında Yunanistan'ın daha fazla ordu tutmaya maddi, manevi gücünün yetmeyeceğini yazmıştır¹⁹³.

Yunan Başvekil Gunaris, Paris'teki mülakatları esnasında Fransız devlet ricalinin İzmir'in tahliyesi yönündeki ısrarlarıyla karşılaşmıştır¹⁹⁴.

Fransız Başvekili Mösyö Briand ise, mecliste Hariciye Vekâleti bütçesinin müzakeresi sırasında, Ankara Hükümeti'ni takdirle yad etmiş ve Ankara'nın

191 Varlık, 16 Şubat 1922. S.29, s.1.

192 Varlık, 24 Kasım 1921, S.12. s.1.

193 Varlık, 27 Ekim 1921. S.9. s.2.

194 Varlık, 17 Kasım 1921. S.11. s.1.

düşmanların eline teslim edilecek hareketlerden çekinerek, ekalliyetlerin haklarını temin ettiği ve Mustafa Kemal Paşa'nın Fransa'ya karşı vaadlerini yerine getirdiğini söylemiştir¹⁹⁵.

Fransa'da Mösyö Briand Kabinesi'nin istifası ve Poincare Kabinesi'nin 80 oya karşı 430 oy ile güvenoyu almasından sonra Türk-Fransız ilişkilerinin geleceği merakla beklenen bir durum olmuştur¹⁹⁶.

Hâkimiyyet-i Milliye Gazetesi, Poincare'den Türk davasının haklılığını kabul etmiş biri olarak bahsetmiş ve kesinlikle İngiltere'nin Türkiye hakkındaki fikirlerine göre hareket etmeyeceğini yazmıştır¹⁹⁷.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 21 Ocak 1922 tarihli toplantısında konuşan Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey, Fransa'daki kabine değişikliği hakkında malûmat geldiğini söyleyerek Poincare Kabinesi'nin de, Şark Meselesi'nde Briand Kabinesi'nin nokta-i nazarını takip edeceğini ve Fransa'nın Türkiye'ye karşı olan siyasetinde değişiklik olmayacağı konusunda Fransız Hariciye Vekâleti'nin Ankara Hükümeti'nin Paris Mümessili Ferit Bey'e teminat verdiğini söylemiştir¹⁹⁸.

İngiliz Daily Mail Gazetesi de Fransa'nın yeni başbakanının Şark Meselesini diplomasi yoluyla çözmeye kararlı olduğunu yazmıştır¹⁹⁹.

Fransa'nın İstanbul'a gönderdiği Fevkâlade Komiseri General Pelle ise, Fransa ile Türkiye arasındaki sağlam bağ ve siyasetin Briand Kabinesi'nin değişmesi üzerine bile değişmeyeceği teminatını vermiştir²⁰⁰.

Fransız Başbakanı Poincare, Meclis-i Mebusan'da yaptığı bir konuşmada Türklerle Yunanlılar arasındaki düşmanlığın uzamasına meydan vermemek, Ankara

---

195 Varlık, 29 Aralık 1921, S.16, s.1.

196 Varlık, 26 Ocak 1922, S.23, s.1.

197 Varlık, 26 Ocak 1922, S.23, s.1.

198 Varlık, 26 Ocak 1922, S.23, s.1: TBMM ZC, D.1, C.XVI, s.90.

199 Varlık, 30 Ocak 1922, S.24, s.1.

200 Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.1.

Antlaşması'nın semeresini müttefiklerle birlikte toplamak ve Avrupa'da barışı yeniden tesis için İngiltere ve İtalya ile görüşeceklerini söylemiştir²⁰¹.

Ankara Hükümeti, Paris Temsilcisi Ferit Bey'in, Paris'te Almanya elçiliği ile münasebette bulunduğu hakkında İstanbul ve Avrupa matbuatında görülen haberlerin Ankara Hükümeti'nin dış politikasını zarara uğratmak niyeti ile yapıldığını söylemiş, bunu kat'i surette tezkib etmiştir²⁰².

Tan Gazetesi, Paris'te Üçler Konferansı'nın toplanmasından hemen önce yayınladığı bir makalede; Türklere, umumi ve mecburi askerlik usulünün değiştirilmesinin teklif edilemez olduğunu yazmış; Yunanistan'ın arazisinin, Marmara Denizi'ne kadar uzamasında inat edilmesinin âdilâne bir hareket olmadığını belirtmiştir. Tan Gazetesi, şartlar zorlanırsa Türklerle Bulgarların Yunanistan aleyhine bir askeri itilâf yapmalarının kolay ve haklı olacağını belirtmiştir²⁰³. Aynı gazete, Cenova Konferansı'nda Sevr Muahedesi'nin görüşülmeyeceğini yazmış, Türkiye'nin buraya mutlak davet edilmesi gereğinin altını çizmiştir²⁰⁴.

İdeelsa Gazetesi 7 Mart 1922 tarihli nüshasında Anadolu'da sakin bir miktar Rum'un hayatı için Türklerin anavatanlarını işgal, mahv ve harap etmek doğru değildir derken²⁰⁵, Le Petit Parisien Gazetesi Muhabiri, Kastomonu'dan Paris'e gönderdiği haberde, "Anladığım bir şey varsa Türk milletinin şevk ve heves ile müttehid ayakta durduğudur. Bu tecrübe istiklâl harbine sokulan bir milletin meydana getirebileceği mucizeleri göstermişti. Milli bir gayeyi parçalamanın imkansızlığı şimdiye kadar bu derece iyi anlaşılmıştır" diye yazmıştır²⁰⁶.

Paris'te çıkan Revue du Paris Mecmuası'nda Henry Şanyan imzasıyla çıkan bir makalede; Fransa'nın, Almanya ile meselelerini hallinden sonra en önemli meselenin

---

201 Varlık, 26 Ocak 1922, S.23. s.1.

202 Varlık, 9 Mart 1922, S.35. s.2.

203 Varlık, 6 Mart 1922, S.34. s.2.

204 Varlık, 9 Mart 1922, S.35. s.2.

205 Varlık, 23 Mart 1922, S.39, s.1.

206 Varlık, 22 Mayıs 1922, S.54. s.1.

Türkiye meselesi olduğunu belirtmiş; Fransa'nın savaştığı milletlerden en mağdur olanının ve en merhametsiz cezaya maruz bırakılanın da Türkiye olduğunu ifade ederek; Türk halkının hakkını ve menfaatini koruma görevinin Fransa'ya ait olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin Cenova Konferansı'na çağrılmamasının teessüfle karşılandığının belirtildiği makale, Şark Sulhu için adaletten vazgeçilmemesi temennisi ile bitmiştir²⁰⁷.

29 Mayıs 1922'de kutlanan Ramazan Bayramı dolayısıyla, Fransa Hükümeti'nin izni alınarak ilk defa olmak üzere Ankara Hükümeti Paris Sefarethanesi'ne Türk bayrağı asılmıştır ki, bu iki ülke ilişkilerinin epeyce ilerlediğini gösteren bir delildir. Buradaki törene Fransız resmi makamları, eski hahambaşı Naum Efendi ve Paris'te bulunan Türkler iştirak etmiştir²⁰⁸.

1 Haziran 1922'de Şark Meselesi hakkında Fransız Meclisi'nde konuşan Poincare, Fransa'nın kesinlikle sulh istediğinden bahsetmiş ve Fransa'nın sulh için hem Ankara'yı hem de Atina'yı razı etmek için çalıştığından bahsetmiştir²⁰⁹.

Fransa'nın Suriye Fevkâlâde Komiseri General Graud, Beyrut'a geçmek için uğradığı İstanbul'da, Ankara Antlaşması ve Paris Konferansı'nın Türkiye ile Fransa arasında dostça münasebetleri yeniden ihyâ ettiğini belirtmiş ve "sözüne ve mertliğine itimat etmekte isabet etmiş olduğum Mustafa Kemal Paşa, Ankara Antlaşması'nı ve ahkâmını harfiyyen tatbik ettiğinden son derece memnunum" demiştir²¹⁰.

Fransız Tan Gazetesi, Yunanistan'ın İstanbul'u abluka altına almak niyetinden vazgeçmesi ve barışa zorlanması için Yunan limanlarının abluhasını teklif etmiş²¹¹, sulhu geciktiren devletin İngiltere olduğunu açıkladıktan sonra; "Fransa, hakimiyet değil tarafsızlık peşindedir. Yunanlılara mühimmat nakli men edilmelidir. İstanbul işgal edilirse bile, bu Türkleri teslim-i silaha mecbur edemez. Türklere zulüm eden İngiltere,

207 Varlık, 16 Şubat 1922. S.29. s.1.

208 Varlık, 8 Haziran 1922. S.57, s.3.

209 Varlık, 15 Haziran 1922. S.59. s.1

210 Varlık, 6 Nisan 1922. S.43. s.4.

211 Varlık, 14 Ağustos 1922. S.71. s.1.

harbin bütün sorumluluğunu yüklenmelidir. Fransa, Şark meselesi için hiçbir pazarlığa giremez” diye yazmıştır²¹².

Fransız Salib-i Ahmer'i, Anadolu'daki Fransız esirlerine karşı yapılan iyi muameleden dolayı Hilal-i Ahmer'e teşekkür ederken²¹³, Fransa'nın Tebriz Konsolosu Mösyö Malzak Trabzon'dan geçerken İstikbâl Gazetesi Muhabirine verdiği demeçte İran'dan Güney Kafkasya yoluyla Sarıkamış'a geldiği zaman burada kendisini hayretler içinde bırakan bir idare mekanizması gördüğünü ve büyük felaketlere şahit olmuş Türk milletinin yaptıklarına bizzat şahit olduğunu söylemiştir. Sarıkamış'ta Kâzım Karabekir Paşa ile görüşen ve Paşanın kendisinde iyi izler bıraktığını söyleyen Malzak daha sonra aynı görüntülere, milli ruha Erzurum'da şahit olduğunu söyleyerek Türk Hükümeti'nin azminin yapılamaz zannedilen birçok şeyi başardığını söylemiştir. Mösyö Malzak Türk Fransız ilişkileri ile ilgili bir soruya ise şu şekilde cevap vermiştir: “Fransızların sevgisi bir menfaat dolayısı ile değildir. Milli bir hükümet olan Fransa'nın Türkiye'yi sevmesi ancak Türkiye'nin mili bir hükümet olması dolayısıyladır ki hakiki dostluk da budur. Devam edeceği şüphesizdir”²¹⁴.

2-Ankara Antlaşması

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Bekir Sami Bey ile Fransız Başbakanı Aristi de Briand arasında Londra Konferansı'nın bittiği günlerde yapılan gizli antlaşmayı kabul etmemesi Ankara Hükümeti ile Fransa arasında gerginliğin daha da artmasına yol açmıştı. Fakat Fransız Hükümeti, Ankara Hükümeti'nin II. İnönü Zaferi'ni yakından takip etmiş ve Kilikya'da Milli Mücadelecilere karşı kesin bir başarı sağlayamayacağını anlamıştı. Ayrıca Kilikya bölgesi bu dönemde Fransa Hükümeti için mali ve askeri yönlerden tam bir kangren durumuna gelmiştir. Anadolu'da Bolşeviklere karşı sempatinin gittikçe arttığını gören Fransa, tekrar Büyük Millet Meclisi ile anlaşma yoluna gitmiş ve Senato Dışişleri Komisyonu Başkanı Senatör Franklin Bouillon'u

212 Varlık, 17 Ağustos 1922, S.72, s.2.

213 Varlık, 14 Ağustos 1922, S.71, s.4.

214 Varlık, 25 Ağustos 1922, S.74, s.2.

Ankara'ya göndermiştir. Ankara Hükümeti de, Yunanlıların Anadolu içlerine taarruza hazırlandıkları bu dönemde, Fransa ile anlaşmayı uygun bulmuştur. Hariciye Vekili Bekir Sami Bey ile Franklin Bouillon arasındaki görüşmeler; Fransa'nın Misâk-ı Milli'yi tanımaması ve Sevr Antlaşması'nda ısrar etmesi üzerine kesilmiş; tekrar başlayan görüşmelere, Franklin Bouillon'un güneydeki Fransız gücünü saptamak ve Fransa'ya rapor vermek üzere Adana'ya, oradan da Paris'e gitmek istemesi yüzünden ara verilmiştir.

Sakarya Zaferi'nden sonra ise, Fransa'nın Ankara Hükümeti'nin gerçekten de hesaba katılması gereken bir güç olduğunu iyice anlaması ile her iki hükümet arasında 20 Ekim 1920'de Ankara Antlaşması imzalanmıştır²¹⁵. Ankara Antlaşması'nın başlıca maddeleri şunlardır: Türkiye ile Fransa arasındaki savaş durumu sona erecek, iki hükümet orduları, yeni sınırı göz önünde tutarak, kendi taraflarına çekilecekler, orduların geri çekilişlerine ve savaş esirlerinin değiş-tokuşuna karma bir komisyon nezaret edecek, ilgili bölgelerde genel af ilan edilecek, Türkler azınlıkların Misak-ı Milli'ce tanınan haklarını, Avrupa Barış Antlaşmalarının azınlıklara ilişkin maddelerinin esaslarına göre uygulayacaklar, Türkiye'nin Suriye ile sınırı, Londra Antlaşması'nda saptandığı gibi ama biraz değişik olacak, Bağdat Demiryolu'nun kendi sınırları içindeki bölümlerini, karşılıklı olarak askeri taşıt için kullanabilecek, Fransızlar Süleyman Şah'ın Suriye sınırları içindeki kabrinin Türklere ait olduğunu, İskenderun'da özel bir rejim kurarak burada Türkçe'yi resmi dil olarak kullanmayı kabulleneceklerdir²¹⁶.

Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Ankara Antlaşması'nı imzalayan Franklin Bouillon, Ankara'dan ayrılırken; Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa, İcra Vekilleri Reisi Fevzi Paşa ve Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'e birer telgraf çekerek Ankara'da kendisine gösterilen ilgiden dolayı teşekkür etmiş ve yapılan antlaşmadan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir²¹⁷.

215 SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı*, II, s.201.

216 *Varlık*, 10 Kasım 1921, S.10. s.1.

217 *Varlık*, 27 Ekim 1921. S.9. s.1.

Fransız Başbakanı Briand, Fransız Meclisi'nde yaptığı konuşmada bu anlaşmaya değinmiş ve anlaşma meclisin önüne geldiği zaman, meclisin bu anlaşmadan memnun kalacağını belirtmiştir²¹⁸.

Fransız Hükümeti, Franklin Bouillon ile Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey arasında 20 Ekim 1921'de Ankara'da imza edilen Türk-Fransız Antlaşması'nı 29 ekim 1921 Cumartesi günü tasdik etmiştir. Antlaşmanın tahliyeyle dair olan üçüncü maddesinde yazılı iki ay müddetinin de 4 Kasım 1921'den itibaren başlaması kararlaştırılmıştır²¹⁹.

Gürcistan Pravda Gazetesi, Türkiye ile Fransa arasında imzalanan bu antlaşmadan maksadın Fransız esirlerinin kurtarılması, Türkiye ve Suriye arasındaki sınırın tayini ve Kilikya'nın tahliyesi olduğunu belirtmiş, antlaşmanın iktisadi bir yanının olmadığını yazmıştır²²⁰.

İngiliz Morning Post Gazetesi ise, Fransa'nın Ankara Hükümeti ile mahalli bir anlaşma imzaladığını iddia etmiş ve bu tür antlaşmaların Şark meselesinin çözümünü daha da zora sokacağını yazmıştır.

Fransa'nın, Ankara Hükümeti ile yaptığı İtilâfnâme, Morning Post Gazetesi'ni olduğu gibi bütün İngiliz matbuatını da oldukça sinirlendirmişti. Hatta, bu itilâfi; İngiliz gazeteleri arasında iyi niyete, adaba ve terbiyeye muhalif, Fransa'nın müttefiklere meydan okuması gibi tabirlerle açıklayanlar bile olmuştur. Ankara Antlaşması'ndan sonra İngiliz Hariciye Nazırı Lord Curzon tarafından Fransa Hariciye Nazırı'na şiddetli bir nota şeklinde gönderilen mektup İngiliz kamuoyunun top yekûn bu antlaşmayı protesto ettiğine dair önemli bir belgedir²²¹.

Fransız Mebuslarından Mösyö Fransız Ovarvadye Maten Gazetesi'ne, Türk Fransız Antlaşması'nın İngiliz menfaatine katiyen zararlı olmadığını izah ettikten sonra, Lord Curzon'a çıkmış ve 12 Eylül 1919'da İngiltere'nin Damat Ferit Paşa ile akd

218 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9, s.1.

219 Varlık, 10 Kasım 1921. S.10. s.1.

220 Varlık, 24 Kasım 1921. S.12. s.2.

221 Varlık, 8 Aralık 1921, S.14. s.1.

etmiş olduğu gizli antlaşmayı hatırlatmıştı. O zaman müttefikler konferansının reisi bulunan Fransa Başbakanı Clemanceau, bu gizli antlaşmayı öğrenir öğrenmez sert ve soğuk bir mektupla Damat Ferit'i İstanbul'a dönmeye davet etmiştir. İşte Mösyö Ovarvadye "Vaktiyle bu antlaşmayı Lord Curzon'a göndermiş olsaydık İngiliz Hariciye Nazırı Fransa'ya gönderdiği muhtıranın kıymetini daha çok şereflendirmek için bunu da o vesikaya eklerdi" demiştir²²²

İngiliz Hükümeti adına Craster, Nolam ve N.Churcill ve Osmanlı Devleti adına Damat Ferit Paşa'nın imzaladığı gizli antlaşmanın maddeleri şöyledir:

1. İngiliz Hükümeti kendi mandası altında, Türkiye'nin istiklâl ve tamamiyet-i mülkiyesini temin etmeği taahhüt altına alacaktır.
2. İstanbul, hilafet ve saltanat Osmanlı Devleti'nin elinde kalacak, boğazlar İngiltere'nin kontrolü altında olacaktır.
3. Türkiye müstakil bir Kürdistan'ın teşekkülüne itiraz etmeyecektir.
4. Buna mukabil Irak ve Suriye'de İngiliz hakimiyetinin tesis ve temini için Türkiye, maddi yardımda bulunacak ve Irak ve Suriye'de olduğu gibi diğer Osmanlı topraklarında hilâfetin manevi nüfuz ve yetkilerini İngiltere'nin emrine sokmayı taahhüt edecektir.
5. İngiltere, Türkiye'de tesis edilecek yarı meşruti hükümete muhalefette bulunacak bütün cereyanları etkisiz kılmak için dahilde silahlı bir kuvvet teşkil edecektir.
6. Türkiye Mısır ve Kıbrıs üzerindeki bütün haklarından vazgeçecektir.
7. Bu anlaşma yarı resmi ve tamamen gizli olacaktır. Bu antlaşma ile İngiliz Hükümeti, barış konferansında Türk murahhaslarının isteklerini müdafaa etmeyi taahhüt etmiştir.
8. Zat-ı Şâhane, sulh şeraitinin tespitinden sonra dördüncü maddedeki taahhüdüne fazla bir tesir ve ittisâ vermek için İngiliz Hükümeti ile muahedenâme suret-i kat'iyede hafî olacaktır.

222 Varlık, 9 Ocak 1922. S.18. s.1-2.

Bu itilâfnâme iki taraf arasında İstanbul'da iki nüsha olarak tanzim kabul ve teati edilmiştir.

İngiltere'nin İstanbul Sefareti tarafından bu gizli muahedenin yalanlanması üzerine Fransız Mebus Dovye, Maten Gazetesi'ne yazdığı bir mektupta; Damat Ferit'in Sadareti zamanında bu gizli muahedenin tatbikine başlandığını ve bunu vaktiyle ispat etmenin pek kolay olduğunu, isimlerini yazmak için kendisine yetki veren Türk ricâlini bildirmekte muzır bulunduğunu ve bunların isimlerini ancak İngiltere İstanbul'u Türklere iade ve polis kuvvetlerinin İstanbul'u terk edeceği zaman açıklayacağını beyan etmiş ve şöyle demiştir: "Nihayet muahedenâmenin beşinci maddesi tatbik edildiği ve milli cereyanları mahvetmeye memur dahili müsellâh kuvvet toplandı. İngilizler, İstanbul'da halife ordusu denilen imha kuvvetlerine girmek isteyen her Türk'e günde bir lira veriyorlardı.

Damat Ferit'in Harbiyye Nazırı olan Süleyman Şefik bu kuvveti tanzim etti. Düşmanın makasıt ve mesaisine iştirak etmekle itham olunan Damat Ferit'in durumunu Mebuslar Meclisi'nde 21 Şubat 1920'de kabul edilen Damat Ferit'in Divan-ı Âliye sevk eden tavrıyla meydana çıktı"²²³.

Fransız Başbakanı Mösyö Briand ise, Meclis'te Ankara İtilâfnâmesi hakkında yaptığı konuşmada; "Ankara İtilâfnâmesi, İngiltere ile Fransa arasında mucib-i müşkilat oldu. En müttehid aileler arasında olduğu gibi müttefikler arasında dahi bazen geçirilecek fena zamanlar vardır. Fakat bunlar geçmiştir. Türkiye'nin silahtan tecridi lazımdı. Sevr Muahedesi, ağır şeraiti muhtevi bulunduğundan harekât-ı harbiye zuhur etti. İngiltere, Fransa ve İtalya arasında sabık Osmanlı İmparatorluğu'na ait bir kısım arazinin işgali ile bir kısmında ekalliyetlerin muhafaza-i hukuku dolayısıyla bir İtilâf-ı müselles vücuda getirilmiştir. Fakat müttefiklerde bu itilâfnâmenin aylarca muallakta kalacağını düşünmemişlerdi. O vakit herşey değişti. Fransa, Şarkta 80.000 kişilik bir ordu bulundurmaya mecbur kaldı. Binlerce Fransız öldü. Fransa dahilinde ise, Fransızlar bu durumun ne kadar devam edeceğini sorup durdular. Meclis-i Ali

---

223 Varlık, 9 Ocak 1922. S.18. s.2.

toplantılarında Fransa'nın yalnız başına Şarkta bu fedakârlığa katlanamayacağı sesleri yükseldi ve bu hususta müzakereler yapıldı. Efendiler, Fransa'nın bugünkü vaziyeti ne olurdu, düşününüz. Mustafa Kemal Paşa ordusu kuvvetlendi, Yunanlıları mağlup etti. Şimdi bize dönüp hesap görecekti" demişti. Fransız Başbakanı'nın bu sözleri üzerine milletvekillerinden Mösyö Lahi "bu imkansız bir ihtimaldir" diye cevap verince, Başbakan; "Oturduğunuz yerden muharebeleri tanzim etmek size pek kolay" diye cevap vermiştir. Mösyö Lahi, General Groud'u işaret ederek "İşte bir zat ki, nutukla harb etmemiştir. Vücudunun bir kısmını harp meydanında bırakmıştır" deyince Briand; O zat Fransız askerinin kanını esirgemek fikrinde bulundu. Ben de onun gibi düşündüm. Ankara İtilâfnâmesi'nin bütün dünya Müslümanları üzerinde icra ettiği ve edeceği tesir ihmal edilmemelidir" demiştir²²⁴.

Fransa'nın Londra Sefiri, Lord Curzon ile Ankara Antlaşması hakkında fikir alışverişinde bulunmuş ve İngiltere gazeteleri Fransa'nın Ankara İtilâfnâmesi'nin Türkiye ile umumi sulhu kolaylaştıracağı fikrinde olduğunu yazmışlardı²²⁵.

Fransa'da Briand Kabinesi'nin yerine gelen Poincare Kabinesi de Şark Meselesinin diplomasi yoluyla halline karar vermiş ve Türk Fransız İtilâfnâmesi'nde tadilat yapmayı kesinlikle düşünmediğini belirtmiştir²²⁶.

Ankara Antlaşması gereği, Türk ve Fransız sivil ve asker esirlerin en kısa zamanda değiştirileceği haber alınmış²²⁷, 1 Aralık 1921'de Adana'ya Türk bayrağı çekilmiştir. Adana'dan sonra Mersin, Ceyhan ve Tarsus'ta hadisesiz teslim alınmıştır²²⁸. Osmaniye, Ayaş ve Sis kazaları da Türkler tarafından teslim alınmış Gaziantep'te mülki idare kurularak vazifeye başlamış ve emniyet ve asayişin sağlanması için tedbirler alınmıştır²²⁹.

224 Varlık, 19 Ocak 1922, S.21. s.1.

225 Varlık, 26 Ocak 1922, S.23. s.1

226 Varlık, 30 Ocak 1922, S.24. s.1.

227 Varlık, 27 Ekim 1921, S.9. s.1.

228 Varlık, 8 Aralık 1921, S.14. s.1.

229 Varlık, 15 Aralık 1921, S.15. s.1.

İskenderun'da ise kurulacak mahalli idarenin iki aya kadar oluşturacağı Fransız komutanları tarafından bir beyannâme ile bildirilmiştir²³⁰.

3-Fransız Aydınlar ve Kurtuluş Savaşı

Pierre Loti (1850-1923).

Deniz subayı ve yazar olan Pierre Loti, Fransız Akademisi'nin üyesidir. İlk eseri 1879'da Türklerle ilgili yazdığı "Aziyede" adlı romandır. Türklerle ilgili en tanınmış romanlarından biri de Les Desenchontees'dir. Balkan Savaşları sırasında Fransız ve Avrupa kamuoyları önünde Türkiye'yi savunmak için "Turquie Agonisante (Can Çekişen Türkiye)" adlı bir kitap yazmıştır.

Türkiye'nin, I. Dünya Savaşı'na Almanya yanında girmemesi için Enver Paşa'ya bir mektup bile yazan Pierre Loti, savaş sona erer ermez "ikinci vatanım" dediği Türkiye'nin Fransız kamuoyu önünde savunmasını tekrar üstlenmiştir²³¹.

Pierre Loti'den "aziz dostumuz" diye söz eden Varlık Gazetesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 21 Kasım 1921 tarihli ictimasında hastalığı artan, Türk milletinin fahri hemşehrisinin hatırının sorulmasının kararlaştırıldığını yazmıştır²³².

Pierre Loti, hastalığı esnasında Rochefort şehrinde kendisini ziyarete gelen Türk Heyeti'ni, büyük bir memnuniyetle karşılamış ve hasta olduğunu, öleceğini söylemiş ama asıl korkusunun bundan böyle Türk milleti için bir şey yapamayacak olması olduğunu söylemiştir. Türk Heyeti, kendisine hatıra olarak bir halı hediye etmiş, ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine yazdığı mektubu da vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yazdığı mektubun Fransızca olduğunu görünce; Heyete "niye Türkçe olarak yazmadılar" diye sormuş ve mektubu heyete vererek Türkçe olarak okumalarını istemiştir. Heyet yanından ayrıldıktan sonra ertesi gün ikinci kere görüşme isteğini Claude Forrere aracılığı ile bildirdiğinde Pierre Loti Türk heyetini yine aynı

230 Varlık, 27 Şubat 1922, S.32, s.2.

231 Yahya AKYÜZ, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922, Ankara, 1988. s.47.

232 Varlık, 26 Ocak 1922, S.23, s.1.

samimiyetle karşılamıştır. İstanbul'da hala İtilâf kuvvetleri askerlerinin varlığına oldukça üzülen Pierre Loti, Yunanlılardan “sefiller” diye bahsetmiş ve yanında bulunan Claude Farrere'den Anadolu'daki Yunan vahşetini ve tahribatını yazmasını istemiştir²³³.

Claude Farrere (1876-1957)

Deniz kuvvetlerinde Pierre Loti'nin emri altında çalışan Claude Farrere, edebî alanda da ondan ilham alan bir yazardır. Le Temps Gazetesi'nin eleştiri yazarı Sauday'a göre Claude Farrere'nin Türk severliğini Pierre Loti'yi aşmıştır. Claude Farrere, Türk sever olmaktan da ileridir. Baştan ayağa kadar Türk ve Müslümandır. Türklerle ilgili ve onları savunan çok sayıda gazete makalelerinden başka bu konudaki eserleri şunlardır: L'Homme qui Assossina (1907), Fin de Turquie (1912), L'Extraordinaire Aventure d'Achmet Pacha Djemaleddine (1921)²³⁴.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 21 Kasım 1921 tarihli ictimasında Türklerin hakkını her zaman savunan Türk dostu Claude Farrere'ye Meclis adına teşekkür edilmesini kararlaştırmıştı²³⁵.

Fransa'daki Türk dostu aydınlarla ilişkileri en üst düzeyde tutmayı hedefleyen Büyük Millet Meclisi'nin Claude Farrere'ye hemşehrilik ünvanı vereceğine dair haberler Anadolu basınında geniş yer bulmuştur²³⁶.

Milli Mücadele boyunca Türk Milleti'nin en yakınında yer alan Claude Farrere, bu dönemde yazdığı makalelerle Türk davasını Avrupa kamuoyuna tanıtmaya büyük önem vermişti. Yazdığı bir makalede; Türk milletinin faziletlerini ve kahramanlıklarını anlattıktan sonra, “Müslümanlık dünyada muazzez bir kuvvet ve kudrettir. Onunla dost olmanın yollarını bulmalıyız” demiştir²³⁷.

233 Varlık, 20 Mart 1922. S.38. s.1.

234 AKYÜZ, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, s.52.

235 Varlık, 26 Ocak 1922. S.23, s.1.

236 Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.2.

237 Varlık, 20 Mart 1922, S.38, s.1.

Claude Farrere, İstanbul'a geldiğinde tüm Anadolu matbuatı namına kendisine bir telgraf çekilerek, Türk milli davasının hakiki ruhuna nüfuz ederek, mağdur ve mazlum Türk milletinin müdafaası için hak ve hakikat namına itiraz sesini yükselttiği için teşekkür edilmiştir²³⁸. Claude Farrere'nin İstanbul'a gelişi, Ankara'da da sevinçle karşılanmış; Ankara'daki meclis çevreleri ve basından kendisine "hoş geldiniz" telgrafları çekilmiştir²³⁹.

Kendisine Matbuat Cemiyeti tarafından fahri üyelik verilen Claude Farrere İzmit'te Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür²⁴⁰.

19 Haziran 1922 sabahı Mustafa Kemal Paşa ve Claude Farrere Adapazarı'na hareket etmişlerdir. Claude Farrere burada Büyük Millet Meclisi ve İcrâ Vekilleri Heyeti başkanlıklarına birer telgraf çekmiştir²⁴¹.

Türkiye Büyük Millet Meclisi ise, Claude Farrere'ye gönderdiği cevabi telgrafında; Milli Mücadele'ye gösterdiği yakın ilgi nedeniyle teşekkür etmiştir²⁴².

Claude Farrere, Paris'e gitmek üzere İstanbul'dan ayrılırken gazetecilere verdiği demeçte: "Türkler hakkındaki samimiyet ve hürmetim bugünkü Türkiye'yi gördükten sonra daha da arttı" demiş²⁴³, Mustafa Kemal Paşa'nın emirlerini yapan ordusunun çete değil, Avrupa'nın en güçlü ordularıyla denk kuvvette bir ordu olduğunu söylemişti. Claude Farrere "İzmit ve Adapazarı'nda gördüğüm fevkalâde askerler kahramanca terk-i hayat ederlerken, düşmanları harpten ve ateşten uzakta efkâr-ı umumiyeyi iftiralarla kandırmaya çalışıyorlar. Bütün Türklere son nasihatim bu propagandalara karşı gözlerini açmalarıdır" demiştir²⁴⁴.

Fransa'ya dönen Claude Farrere, burada verdiği bir demeçte Fransa ve Türkiye arasında son dönemde gelişen ilişkiler nedeniyle İstanbul'da bulunan Fransız

238 Varlık, 8 Haziran 1922. S.57. s.3.

239 Varlık, 15 Haziran 1922, S.59. s.3.

240 Varlık, 19 Haziran 1922, S:60. s.1.

241 Varlık, 29 Haziran 1922, S.62. s.3.

242 Varlık, 29 Haziran 1922. S.62. s.3.

243 Varlık, 6 Temmuz 1922. S.64. s.4.

244 Varlık, 13 Temmuz 1922. S.65. s.4.

askerlerine karşı, İstanbul halkının tavrının Yunan ve İngiliz askerlerine karşı olan tavırdan daha iyi olduğunu anlatmış, Türklerin İngilizleri ve Yunanlıları bir türlü affedemediklerini söylemiştir.

“Türkiye’de mevcut hükümet olarak bir ikilik görülüyorsa da asıl hükümet Ankara Hükümeti ve onun reisi Mustafa Kemal Paşa’dır” diyen Claude Farrere, Anadolu’nun zengin bir toprak parçası olduğunu söylemiş ve işgal altındaki İstanbul’un harabeye dönmüş ve yiyecek sıkıntısı çekilen bir şehir olmasına karşın Anadolu’da refahın hüküm sürdüğünü anlatmıştır. Anadolu’da kapalı olan birçok okulun şimdi yeniden açılıp eğitim öğretimin devam ettiğini söyleyen Claude Farrere, Türk ordusu hakkında da geniş izahat vermiştir²⁴⁵.

Berthe Georges Gaulis (1870-1950)

Fransız kadın yazardır. Eşi Georges Gaulis ile birlikte 1896’da İstanbul’a gelmiş ve 1912’ye kadar kalmışlardır. Eşi, Le Temps Gazetesi’nin muhabiri idi. 1921’de İstanbul’da ölen George Gaulis’in “Bir İmparatorluğun İflası” başlıklı Türkiye ile ilgili bir kitabı vardır (1913).

Eşinin ölümünden sonra araya giren savaşlar nedeniyle Türkiye’den ayrılan Madam Berthe Georges Gaulis, 1918 Mondros Mütarekesi’nden sonra Türkiye’ye gelmiş ve birkaç kez Anadolu’ya geçerek Mustafa Kemal, İsmet İnönü gibi Kurtuluş Savaşı’nın önderleri ile görüşme imkânını bulmuştur. Cephede halkın içinde gözlemler yapan, Paris gazetelerinde Türk tezini savunan makaleler ve bazı kitaplar yazan Berthe Gaulis, Lozan Konferansı’nı da bir kaç kez izlemiştir. Türk tezini ülkesinin kamuoyunda duyurmaktaki çabaları nedeniyle Türkler tarafından “Fransız kamuoyunun elçisi” adı verilmiştir²⁴⁶.

Varlık Gazetesi’nde Madam Gaulis ile ilgili ilk haber, onun Yunan vahşetinin izlerini görmek için İzmir’e ve Batı Anadolu’ya geldiği zaman verilmiştir. Daha önce

245 Varlık, 17 Ağustos 1922. S.72. s.3.

246 AKYÜZ, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, s.57.

yine Anadolu'ya gelip Kurtuluş Savaşı'nı yakından takip eden Madam Gaulis, Batı Anadolu'daki Yunan vahşetini yerinde görüp, Fransız ve dünya kamuoyuna duyurmak istemiştir²⁴⁷. Harp cephesini gezen, şehir ve kasabalardaki Yunan tahribatını gören Madam Gaulis, oradan Eskişehir'e geçmiştir²⁴⁸.

21 Ekim 1922'de İzmit'e dönen Madam Gaulis'i burada bir heyet karşılamıştı. İzmit Belediyesi tarafından şerefine bir yemek verilen Madam Gaulis, Batı Anadolu'da Yunan vahşet ve tahribatı ile ilgili izlenimlerini aktarmış ve Yunanlıların işledikleri suçların kesinlikle, bir mazereti olamayacağını söylemiştir. Yunanlıların, Batı Anadolu'da planlı bir vahşet ve tahribat uyguladıklarını anlatan Madam Gaulis, gördüğü manzaralar karşısında Yunanlıların yaptığı ve vahşet ve olanları uzun yıllar unutamayacağını ve bunun gelecek nesillerde bir kin meydana getirebilecek kadar korkunç olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu bölgelerde Yunan işgalinin sona ermesinden sonraki gelişmelerden duyduğu memnuniyetini dile getirmiştir²⁴⁹.

D-TÜRKİYE-İTALYA İLİŞKİLERİ

1-Türkiye-İtalya İlişkilerinin Genel Seyri

İtalyanlar, Franklin Bouillon başkanlığındaki Fransız kurulunun, Fransız yönetimi adına, Ankara Hükümeti ile bir antlaşma imzalamak üzere bulunduğunu öğrenince, Ankara'ya hemen bir İtalyan kurulu gönderme kararını almışlardır. Yakın Doğu'da uzun süre İtalyan Konsolosu olarak görev yapan deneyimli diplomat Cavaliere Tuoizzi bu kurulun başına getirilmiştir. İtalyan kurulunun sözde görevi; Büyük Millet Meclisi yönetimiyle ilişki kurarak, ılımlı bir siyaset uygulanmasını ve uzlaşmacı bir tutum izleyerek askıdaki tüm sorunların çözülmesini sağlamak olarak belirlenmiştir. Ama bu kurulun asıl görevi, Franklin Bouillon kuruluna karşı bir İtalyan dengesini sağlamak olmuştur.

247 Varlık, 16 Ekim 1922, S.88. s.4.

248 Varlık, 23 Ekim 1922, S.90, s.3.

249 Varlık, 30 Ekim 1922, S.92, s.2.

1921 yılı yaz aylarında patlayan Türk-Yunan savaşı yüzünden Tuozzi Kurulu, Ankara'ya ancak 24 Ekim 1921'de (yani Türk Ordusu Sakarya Zaferi'ni kazandıktan; Kafkasya Devletleri'ye Kars Antlaşması'nı, Fransa ile Ankara Antlaşması'nı imzaladıktan sonra varabilmiştir²⁵⁰.

İtalya Hükümeti tarafından Büyük Millet Meclisi nezdinde me'mûriyyet-i mahsusa ile gönderilen Mösyö Cavaliere Tuazzi, 24 Ekim 1921 Pazartesi günü Ankara'da bazı üst düzey Hariciye Memurları tarafından karşılanmış; karşılamaya, bir miktar polis ve jandarma da iştirak etmiştir²⁵¹. 11 Aralık 1921'e kadar Ankara'da kalan²⁵² Tuazzi başkanlığındaki İtalyan Kurulu, Büyük Millet Meclisi'nce bir antlaşma imzalanmaya zorlanmış, fakat Tuozzi bu konuda yetkisi olmadığını, eğer Ankara Hükümeti isterse, onların tekliflerini İtalya'ya iletebileceğini belirtmiştir. Türkiye'de İtalya'ya ait bir nüfuz bölgesi de isteyen Tuozzi'nin bu tutumu Ankara Hükümeti tarafından soğuk bir biçimde karşılanmıştır.

Tuozzi'nin bir anlaşma sağlanmadan Ankara'dan ayrılması²⁵³ Büyük Millet Meclisi'nin 8 Aralık 1921 günkü gizli oturumunda Edirne Milletvekili Şerif Bey'in sunduğu bir önergeyle, yönetimin sert bir dille eleştirilmesine yol açmıştır. Buna karşılık veren Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, İtalyan Hükümeti'ne ilişkin gelişmeler konusunda hükümetin üzüntüsünü beyan etmiş; beklenmedik bazı olayların, görüşmelerin başarısızlığa uğramasına neden olduğunu, Ankara Hükümeti'nin yabancı boyunduruğu altına girmek istemediğini, İtalyanların üzerinde diredikleri koşulların, Fransızlarca öne sürülen koşullardan bütün bütün değişik olduklarını, o sıralarda açıklayamayacağı daha bazı anlaşmazlıklar olduğunu belirtmiş ve yakında görüşmelerin yeniden başlamasını ümit ettiğini söylemiştir²⁵⁴.

---

250 SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı*, II, s.208.

251 *Varlık*, 27 Ekim 1921. S.9. s.2.

252 SARIHAN, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, IV, s.183.

253 *Varlık*, 16 Ocak 1922. S.20. s.2.

254 SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı*, II. s.209-211.

Ankara Hükümeti Tiflis Konsolosu Muhtar Bey, Sarıkamış yaptığı ziyarette Varlık Gazetesi'nin muhabirinin bu konudaki sorusunu cevaplamış "İtalya ile müzakeremiz ne gibi bir safhada?" şeklindeki soruya şöyle cevap vermiştir: "Harbi Umûmî münasebetiyle aramızda münkati' olan münâsebat-ı mu'tâdenin iâdesi için Ankara'da Tuozzi ile icra edilmekte olan müzâkerâtın hüsn-ü neticeye vasıl olacağı kavîyyen me'mûldur. Hukuk-ı Umûmiye-i Düvel-i Kavâdine istinâdı bizce kavîyyen matlub olan bir münâsebâtın şu şekil ve suretde iade-i tesisinde müşkilat ihdâs etmemek İtalya'nın vaz'iyet-i umûmîyesi ile menfaat-ı hakikiyesi iktizasında olduğu cihetle ümidimin pek yakında tahakkuk edeceğini pek me'mûl add ediyorum²⁵⁵.

Tuozzi Kurulu'nun başarısızlıkla neticelenen temasları iki ülke arasında bundan çok daha önce başlayan olumlu ilişkileri etkilememiş; İtalya Hükümeti'nin ve kamuoyunun Türkiye lehinde Yunanistan aleyhindeki tutumu devam etmiştir. 29 ekim 1921'de Roma'da çıkan Edenasonal Gazetesi'nin Paris Muhabiri Anadolu Harbi'nin Yunanistan'a bir milyara mal olduğunu ve Yunan Başvekili Gunaris'in para namına hiçbirşey bulamadığını gazetesine bildirmektedir. İtalya Gazetesi Gunaris'in teşebbüslerinden bahsederken "Yunan Hükümeti'nin muâmeleleri İtalyanları bütün Yunanlılardan soğutmuş olmakla beraber, Guaris Hey'eti tekliflerini beyan ederse İtalya Şark Meselesinin halline çalışacaktır" diye yazmıştır²⁵⁶.

Türk İtalyan ilişkileri bu şekilde gelişirken 4 Eylül 1920 yılında Ankara Hükümeti'nin Roma Mümessilliği'ne atanan Cami Bey²⁵⁷'in yerine Erzurum Mebusu ve Büyük Millet Meclisi Hariciyye Encümen Azası Celaleddin Arif Bey Roma Mümessilliği'ne tayin edilmiştir²⁵⁸. Büyük Millet Meclisi üyelerine veda eden Celâleddin Arif Bey'in Roma'ya giderken cepheye uğrayarak askerlere meclisin selamını götüreceği gazetelerde yer almıştır²⁵⁹.

255 Varlık, 29 Aralık 1921. S.16. s.1.

256 Varlık, 10 Kasım 1921. S:10. s.2.

257 KOCATÜRK, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, s.199.

258 Varlık, 16 Ocak 1922, S.20, s.2.

259 Varlık, 26 Ocak 1922. S.23. s.1.

Bu dönemde Anadolu'da yaşananları yakında görmek ve İtalyan kamuoyunu bilgilendirmek için İtalya'dan Anadolu'ya bazı heyetlerin gelmesi gündeme gelmiştir²⁶⁰. İtalyan gazeteleri meşhur şair ve İtalya'nın milli kahramanı Danunçı'nın Anadolu'ya gideceğini yazarlarken; Populos Romano Gazetesi, İtalyan milletvekillerinden oluşan bir heyetin Anadolu'yu ziyaret edeceklerini yazmıştır²⁶¹.

İtalya'nın Menderes havalisini tahliyesinden dolayı Celâleddin Arif Bey, İtalya Hâriciye Nazırı Schanzer'i ziyaret ederek; bölgedeki Müslümanların, mal ve can emniyetini temin edilmeden yapılan bu hareketi protesto etmiştir.

Cenova Konferansı'nın toplandığı günlerde İngiliz basınında çıkan Türkiye-İtalya İtilâfi haberleri üzerine İngiliz Hariciye Nazırı Lord Curzon, İtalya'ya bir nota vermiş ve İngiliz basınına şu açıklamalarda bulunmuştur: "Matbuatta Türkiye-İtalya münasebeti hakkında bazı havadisler intişar olmaktadır. İtalya Sefiri ile Ankara Ovası'nda bu babta bir İtilâfnâme söz konusu değildir. İtalya Hükümeti Yakınoğu meselesini İtilâf Devletleri'yle müttehiden hareket ederek halletmek tasavvurundadır²⁶².

Yunan Elefteros Gazetesi muhabiri, Roma'da İtalya ve İngiltere arasında Şark Meselesi hakkında devam eden görüşmeleri bir mektupla Atina'ya bildirmiş ve bu mektup Elefteros Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Buna göre; Roma'da cereyan eden müzakerelerde İtalya Hükümeti, Türkiye'ye karşı açık kapı siyasetini takip etmeği münasip görürken, İngiltere Türkiye'yi bir Asya Devleti telakki ederek ona karşı sert bir siyaset takibine taraftar olmuştur. Yunan muhabirin bildirdiğine göre, İtalya Hükümeti Şarkta sulh ve sükûnun iâde ve takarrürü için şu üç şartı teklif etmiştir:

1. Sevr Muâhedesini'nin ta'dili ve İzmir'in ve Trakya'nın bir kısmının Türkiye'ye iâdesi.
2. İstanbul'un Kuvâ-yı Müttefike'den tahliyesi ile Ankara ve İstanbul Hükümetlerinin tevhidî.

260 Varlık, 16 Şubat 1922. S:29. s.2.

261 Varlık, 13 Nisan 1922. S.45. s.1.

262 Varlık, 22 Mayıs 1922. S.54, s.4.

3. Anadolu'da Düvel-i Müttefike verilen vekâletlerin yeniden tedkiki.

İngiliz siyasi çevreleri bu şartları kesinlikle uygulanamaz bulmuşlardı. Çünkü bu şartlardan hiçbirisi ile İngiliz menfaati temin edilemeyecek ve İngiltere'nin Türkiye'deki etkisini azaltacaktı. Buna karşın İtalya ve Fransız nüfuzları kuvvet bulacaktı. Müzakereler esnasında Mister Bolfour, Sevr Muahedesi'nin fesh ve iptalinden önce İzmir ve havalisine verilecek idare şeklinin tayinini ve teferruatını ve bu hususta gerekirse halkın oyuna müracaatın lüzumunu beyan etmiştir. Yunan muhabiri İngiltere'nin bu tavrını bir muhtıra ile diğer müttefiklere bildireceğini de ilave etmektedir²⁶³.

E-TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

1-Türk-Yunan İlişkilerinin Genel Seyri

Türk ordusunun kazandığı Sakarya Savaşı'ndan sonra Yunanistan'ın Avrupa'da gördüğü rağbet ve ilgi azalırken, Müttefikler Şark Meselesini bir an önce halletme telaşına düşmüşlerdir.

Yunan Başbakanı Gunaris'in yanında Dışişleri Bakanı Baltacis olduğu halde yaptığı özel Avrupa ziyaretinde bu açıkça görülmüştür. Fransız Başbakanı Briand Gunaris'e Anadolu ile sulh müzakerelerine başlamak üzere tahliye şartlarının hemen tatbikinin lazım geldiğini söylemiş, Gunaris'in "Anadolu'nun Yunan askerinden tahliyesi halinde terk edilecek arazide çıkacak hadiselerden Yunanistan mesul olamaz" şeklindeki sözleri üzerine ise bu hususta lazım gelen tedbirlerin daha evvel alındığını beyan etmiştir²⁶⁴.

Gunaris ve yanındaki heyet Londra'da da pek iyi bir siyasi kabul görmemiş Lloyd George mühim işlerini bahane ederek Gunaris'le görüşmemiş ve onun yerine Dışişleri

---

263 Varlık, 13 Temmuz 1922. S.65, s.1.

264 Varlık, 10 Kasım 1921. S.10, s.1

Bakanı Lord Curzon'un görüşmesi gündeme gelmiştir. Bu olay Yunan basınında oldukça önemli bir yer işgal etmiş ve basın günlerce bu olayı yazmıştır²⁶⁵.

Yunan heyetinin Londra Konferansı'nda İzmir'in muhtariyeti hakkında vuku bulan Müttefik Devletler tekliflerini kabul ettiğine dair İngiliz gazetelerinin neşriyatı Atina'da değişik münakaşalara sebebiyet vermiştir. Vamirus gibi müstakil gazeteler "madem ki Konstantin'in bu konudaki niyeti böyle idi, Yunanlılar neden bu kadar kan ve para fedakârlığına sebep olan Anadolu seferine sevk edildi" diye yazmışlardır²⁶⁶.

"İngiliz Times Gazetesi'nin 14 Kasım 1921 tarihli baş makalesinde Türkiye'deki milli hareketleri bastırmak için Yunanlıları teşvik etme siyaseti bu maksada erişmekte başarısızlığa uğramakla kalmamış, bilakis şarkta vahim karşılıklara yol açmıştır" diye yazılmış ve Hindistan Müslümanlarının Reisi Ağa Han'ın bu konudaki görüşlerine de yer verilmiştir. Ağa Han demecinde Türkler aleyhinde bir muvaffakiyeti kabul edemeyeceklerini belirtmiş ve hem Türkleri hem de Yunanlılara birçok müşkilatlara sokan bu durumun düzeltilmesi için Yunanlıların Anadolu'dan bir an önce çekilmeleri gereğini ortaya koymuştur.

Times Gazetesi yine aynı makalede İngilizlerin Yunanlıları Anadolu içlerine doğru teşvik etmek ile onlara fenalık yaptıklarını yazmış ve Yunanlıların şu andaki aşırı isteklerine uyararak hatamızı tamir edemeyiz, bu hata ancak Yunanlıları Anadolu'yu boşaltmaya ikna etmekle tamir olunur, bu da Yunanistan'a hıyanet değil, iyiliktir diye yazmıştır²⁶⁷.

Tevhid-i Efkâr Gazetesi ise Gunaris'in Londra'da Yunanistan'ın öteden beri savunduğu ilkelerden taviz vermeye başladığını belirtmiş, Yunanistan'ın Midye-Enez hattının sınır olmasını ve İzmir'e muhtariyet verilmesi için Londra'da bir konferans düzenlenmesinin gündemde olduğunu belirtmiştir²⁶⁸.

---

265 Varlık, 10 Kasım 1921, S.10, s.2

266 Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.1

267 Varlık, 24 Kasım 1921, S.12, s. 1

268 Varlık, 24 Kasım 1921, S.12, s.1

Yunan Başbakanı Londra'da bulunduğu süre içinde Yunanistan'ın barış hakkındaki düşüncelerini Lord Curzon'a iletmiş, Lloyd George tarafından da incelenen ve değerlendirilen bu görüşler İtalya ve Fransa'nın da bilgisine sunulmuştur²⁶⁹.

Gunaris'in Avrupa'da yaptığı temaslar ve Anadolu'nun Yunanlılar tarafından boşaltılacağı haberleri üzerine İzmir Rumları aralarında teşkilatlanmaya başlamışlardır. Çeşme, Aydın ve Aleşehir Metropolitleri ise Avrupa devletlerine protesto telgrafları çekmişlerdir²⁷⁰.

Yunanistan Başbakanı ve beraberindeki heyet Avrupa'da bu açıklamaları yaparken Yunan Başkumandanı Populas İzmir'de Aya Goti Kilisesi'nde yaptığı bir konuşmada "Avrupa eski kararlarından dönerse ordu çekildiği yerleri baştan başa yakıp yıkarak yüz senede bile tamir edilemeyecek zarar vücuda getirecek ve böylece Türkiye'de ebedi bir hatıra bırakacaktır. Ordu bu planı herhalde yapacak ve buna hiçbir kuvvet mani olamayacaktır. hatta İzmir ve Trakya dahi böyle bırakılacaktır" diyerek Anadolu'daki işgal ordusunun müttefiklerden çok farklı düşündüğünü ortaya koymuştur²⁷¹.

Sakarya Savaşı'ndan sonra Yunan Başbakanı Gunaris'in Avrupa'ya yaptığı seyahat sırasında, Avrupalıların da arabuluculuğu ile yapılacak bir barış neticesinde Anadolu'yu terk etme gerçeği ile yüzyüze kalan Rumların tepkileri bunlarla da bitmemiştir.

Sulh Konferansı tarafından Anadolu'nun boşaltılmasına dair verilecek karara karşı merkezi Atina ve İzmir'de olmak üzere bir isyan hareketi hazırlanmıştır. Gizli tutulmaya çalışılan bu isyan hareketine Ermenilerde girmişlerdir. Toplam 50.000 kişi olarak düşünülen bu isyancı grup, Anadolu'nun tahliye kararının alınmasından sonra isyanı başlatmayı ve ihtilal yapmayı planlamış ve Yunan hükümetinin de kendilerini destekleyeceğini hesaplamıştır. Rumların meydana getirdiği bu Milli Mukavemet Teşkilatı bir müddet sonra gizlilik esasını bırakmış ve isyan hazırlığı ile ilgili haberler

269 Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s. 1

270 Varlık, 6 Şubat 1922, S.26, s.2

271 Varlık, 29 Aralık 1921, S.16, s.2

Rumca yayın yapan gazetelerde yayınlanmıştır. Rum gazetelerinde çıkan haberlere göre Yunanistan'ın İzmir siyasi temsilcisi Esteryadis'in bu amaçla Yunanistan'a gittiği ve orada muhtelif parti temsilcilerinden oluşan 500 kişilik bir kongre yaptığı ve bu kongrede Venizeloscü sekiz komutanın Anadolu'ya gönderilmesinin kararlaştırıldığı yazılmıştır. Yapılan plana göre Yunan Hükümeti'ne İzmir'den çıkması bildirilince Yunan ordusu elindeki toprakları bırakmamak için sözde Yunan Hükümetine isyan ederek, General Populas, Siyasi Temsilci Esteryadis ve Rum Cemiyeti namına İzmir Metropoliti bu milli hareketi üzerlerine alarak yürüteceklerdir. İhtilâl Cemiyeti'nin bu planları kısa zamanda kendi tutumları yüzünden zora girmiş ve uygulanamamıştır. 50.000 kişi olarak kurulan bu ordudan gün geçtikçe azalmalar olmuş Yunanlı askerler ordudan firar etmeye başlamışlardır. Ayrıca İzmir Metropoliti Hristomos da bu tertibata muhalif olmuştur. Metropolit bu düşüncelerini İzmir'de bulunan Yunan Prensi Andrey'e de anlatmak istemiş fakat Prens, Metropolitin kendisini ziyaretine izin vermemiştir. Bunun üzerine teklif edilecek üç şart Türklerce kabul edilirse İzmir'in Türkiye'ye geri verilmesine bütün İzmir Rumlarının razı olacakları hakkında Fransız Konsoloshanesi vasıtasıyla Müttefik Devletlere telgraf çeken Metropolit Yunanlılar tarafından göz hapsine alınmış ve birkaç defa sorguya çekilmiştir²⁷².

Atina'da çıkan Rizpotis Gazetesi, Milli Mukavemet Teşkilatı'nın aslında Başbakan Gunaris'in çevirdiği gizli entrikaların bir tezahürü olduğunu belirtmiş ve Esteryadis'in İstanbul Komiserliği'ne tayininin de bu entrikanın bir parçası şeklinde yorumlamıştır. Gunaris'in Esteryadis'i İstanbul Komiseri yapma düşüncesinin, kendisine tehlikeli bir rakip olarak gördüğü bu kişiyi saf dışı bırakma oyunu olduğunu belirten gazete yakın zamanda Müttefikler, Yunanlılardan Anadolu'yu boşaltmalarını isterlerse Gunaris'in Milli Mukavemet Teşkilatı sayesinde Anadolu'da tutunmaya çalışacağını yazmış ve bu sayede Yunanistan halkının tekrar Anadolu ile ilgileneceği için Gunaris'in iktidarının uzayacağı yorumunda bulunmuştur. Gazete haberin sonunda

---

272 Varlık, 23 Şubat 1922. S.31. s.1.

bütün bu entrikaların aslında Anadolu'da bulunan Rumlara zarar vereceğini yazmıştır²⁷³.

Gunaris Heyeti Avrupa'dan döndükten sonra, Patris Gazetesi "Küçük Asya elden gitti, şimdi Trakya'da gitmek üzeredir. Binaenaleyh iş başına ciddi bir hükümetin gelerek tehlikenin önüne geçmesi lazımdır" derken Yunan Başbakanı Mecliste yaptığı konuşmada "mütarekeden sonra Türklerin elinden bütün silahları alınmadığı için harbi bitiremedik ve müşkilat çekiyoruz" diyerek harbin uzamasında kendi sorumluluğu olmadığını isbata çalışmıştır²⁷⁴.

Yunan Başbakanı Gunaris ve beraberindeki heyetin 15 Ekim 1921'de başlayan ve 7 Mart 1922'de Atina'ya dönmeleri ile neticelenen uzun Avrupa seyahatinden sonra Yunanistan oldukça çalkantılı bir dönem geçirmiştir. İzmir ve Rodos'tan gelen vapur kaptanları ve vapurlardaki sözüne inanılar kimselerin anlattığına göre Atina'da bütün dükkanlar kapanmış ve binlerce ahali büyük gösteriler yaparak kralın sarayı önüne gitmişler ve "Kahr olsun harb, harbi uzatan Gunaris" diye bağırarak pencereleri taşlamışlar ve camları kırmışlardı. Pire ve Atina'da ticaret tamamen durmuş gösteriler ise devam etmiştir²⁷⁵.

Anadolu'da oluşturulması düşünülen Milli Mukavemet Teşkilatı için Yunanistan'da satılacak emlaktan, beşte birinin teşkilata verilmesi zorunluluğu daha sonra bunun az görülerek menkul ve gayri menkul değerlerin yarısının istenmesi Yunanistan'ı mali açıdan zor duruma sokmuş, Rumlar Yunan bankalarından paralarını çekerek başka bankalara yatırmışlardır²⁷⁶.

Yunanistan'da bunlar olurken Anadolu Rum Müdafaa Heyeti, Başkumandan Populas'ı ziyaret etmiştir. Populos burada yaptığı konuşmada yalnız kendisinin değil

---

273 Varlık, 27 Şubat 1922, S.32, s.2.

274 Varlık, 13 Mart 1922. S.36, s.2.

275 Varlık, 20 Mart 1922. S.38, s.1.

276 Varlık, 20 Mart 1922. S.38, s.1.

hükümetin de Hristiyanların mahvedilmesine müsaade etmemek için Anadolu'yu tahilye etmemek kararında olduğunu heyete bildirmiştir²⁷⁷.

Yunan Başkomutanının bu fikrine karşın Yunan işgal ordusunun Anadolu'daki durumu gün geçtikçe kötüye gitmiştir. İzmir'deki Yunan askerleri pek perişan bir halde olup birçoğu geçimini İzmir sokaklarında dilenmekle temin etmeye başlamışlardır. Yine cephedeki Yunan askerleri İzmir'deki yakınlarına gönderdikleri mektuplarda durumlarının pek acıklı olduğunu belirtmişler ve cephede açlıkla yüzyüze kaldıklarını anlatmışlardır²⁷⁸.

Manisa ve çevresinde ordudan firar eden Yunan askerleri başı boş gezip yağma ve çapulculuk yapmışlar, bölgede halkın günlük işleri ile meşgul olmasını engelleyip ziraat ve ticaretin tamamen durmasına sebep olmuşlardır²⁷⁹.

Özellikle Sakarya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da vaziyetin kendi aleyhlerine gelişmeye başladığını gören Yunanlılar durumu dengelemek maksadı ile işgal ettikleri bölgede merkezi bir muhtariyet idaresi tesis etmeye çalışmışlar, bu kararlarını içeren bir noktayı Atina'daki Müttefik Devletler sefirlerine vermişlerdir²⁸⁰.

Varlık Gazetesi Yunanlıların bu teşebbüslerini "azmimiz karşısında çaresiz kalan Yunanlıların son bir manevra ile Anadolu felaketinden kurtulmaya uğraştıkları görülüyor" diye yorumlamış. Uluslararası çevrelerden destek göremeyen, Yunanistan'ın tek çıkar yol olarak bu işe kalkıştığını yazmıştır²⁸¹. Yunan Hükümeti, ilan etmeği düşündüğü bu mahalli muhtariyet idaresi için yerel bir askeri kuvvet oluşturup Anadolu'da bulunan Yunan askerlerini kademe kademe geri çekmeyi planlamış, oluşturulacak yerel askeri gücün masraflarının karşılanmasını kararlaştırmıştır. Oluşturulacak mahalli muhtariyet idaresinin sınırlarını tespit hususunda ise tam bir mutabakat sağlanamamış bir kısım çevreler sınırın Sevr Antlaşması ile tespit edilen

---

277 Varlık, 20 Nisan 1922, S.47, s.3.

278 Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.3.

279 Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.3.

280 Varlık, 27 Temmuz 1922, S.68, s.1; 17 Ağustos 1922, S.72, s.1.

281 Varlık, 27 Temmuz 1922, S.68, s.1.

bölge olmasını isterken, bazıları Sevr Antlaşması ile tespit edilenden daha fazla bir bölgenin sınıra dahil edilmesini istemiş ve sonradan eklenen bu yeni bölgelerin Türklere karşı rehin olarak muhafazasını savunmuşlardır²⁸².

Tesis edilecek bu yeni idarenin en büyük destekçilerinden biri de Yunanistan'ın İzmir Baş Komiseri Esteryadis olmuştur.

Esteryadis İzmir'deki muhtelif cemaat temsilcilerini yanına çağırarak tesis olunacak yeni idare tarzı hakkında bilgi vermiştir²⁸³.

Yunan Hükümeti 30 Temmuz 1922 Pazar günü İzmir'de bir beyanname neşretmiş ve Anadolu'da işgal altında bulunan mıntıkların tekrar Türk Hükümetleri'nin eline geçmeyeceği ve buralarda bulunan Yunan ordusunun kefaleti ve muhafazası altında muhtar bir hükümet teşkil olunduğunu ilan etmişlerdir²⁸⁴. Aynı gün Yunanlılar İzmir'de muhtariyet ilanı münasebeti ile merasim yapmışlar ve bu merasim esnasında bir Yunan memuru olan Hacı Hüseyin Paşa tarafından da bir konuşma yapılmıştır. Yunan kabinesi verdiği gizli bir karar neticesi Anadolu'daki Yunan ordusunu yeni muhtar hükümete devretme kararı almış, Anadolu'da meskun 30-40 bin kişilik yeni bir ordu teşkil etmeyi ve gerekirse geri hizmette kullanılmak üzere Türklerin de askere alınmasını ve harp masraflarının muhtariyet verilen bölge halkı tarafından karşılanmasını benimsemiştir²⁸⁵.

Anadolu'daki vaziyetleri gün geçtikçe kötüleşen Yunanlıların Ankara Hükümeti'ni barışa zorlayabilmek için yaptıkları bir diğer teşebbüs ise İstanbul'u işgal projesi olmuştur²⁸⁶. Yunanistan Hükümeti bu amaçla 29 Temmuz 1922'de Atina'daki İngiliz elçisini Dışişleri Bakanlığı'na davet ederek bir nota vermişler ve barışın yapılabilmesi için İstanbul'un mutlaka kendileri tarafından işgal edilmesi gerektiğini

---

282 Varlık, 27 Temmuz 1922. S.68, s.1.

283 Varlık, 27 Temmuz 1922. S.68, s.1.

284 Varlık, 14 Ağustos 1922, S.71. s.1.

285 Varlık, 17 Ağustos 1922. S.72. s.1.

286 Varlık, 14 Ağustos 1922. S.71. s.1.

belirtmişlerdir. Yunanistan'ın bu isteğine Müttefikler tarafından olumsuz cevap verilmiştir²⁸⁷.

Yunan taarruzuna karşı İngiltere ve Fransa Hükümetleri ortak hareket etme kararı almışlar ve ilk etapta hafif kruvazörlerden oluşan 3.Filonun İstanbul'a gönderilmesini kararlaştırmışlardı²⁸⁸.

İngiliz Hükümeti Boğazlar çevresinde önemli miktarda asker toplamanın tehlike teşkil edeceği gerekçesi ile Yunanistan'ı uyarmış, boğazlardaki donanmasını hazır hale getirmiş ve Malta'dan takviye askeri birlikler getirterek, İstanbul'a karşı yapılacak bir Yunan saldırısına silahla karşılık verileceğinin işaretlerini vermiştir. İstanbul'daki Müttefik Ordular Başkumandanı General Harington ise olası bir Yunan taarruzuna karşı birliklerine "hazır ol" emri vermişti²⁸⁹.

İstanbul'un bir Yunan taarruzuna karşı müdafaası için Fransızlar tarafından Suriye'den üç tabur piyade ve iki bölük süvari kıtası sevk edilmiş, ayrıca Çatalca hattı da muhtelif kıtalarla takviye edilmiştir²⁹⁰.

Londra Gazeteleri Müttefiklerin bu konuda tam bir mutabakat sağladıklarını yazarak bu işbirliğini alkışlamalarına rağmen Lloyd George 4 Ağustos 1922'de Avam Kamarası'nda Yunanlılar lehine konuşmuş ve Ankara Hükümeti'ni barışı engellemekle suçlamıştır²⁹¹.

İngiliz Morning Post Gazetesi Lloyd George'un Avam Kamarası'nda ifade ettiği bu görüşleri tasvip etmezken Fransız Tan Gazetesi barışın önündeki tek engeli İngiltere'nin izlediği Yunan yanlısı politika olarak göstermiştir²⁹².

287 Varlık, 14 Ağustos 1922. S.71. s.1; Bilâl ŞİMŞİR, *İngiliz Belgeleri İle Sakarya'dan İzmir'e*, Ankara, 1989, s.311; Selahattin TANSEL, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar IV*, Ankara, 1991, s.138.

288 Varlık, 14 Ağustos 1922. S.71. s.1.

289 Varlık, 14 Ağustos 1922. S.71. s.1.

290 Varlık, 17 Ağustos 1922. S.72. s.1.

291 Varlık, 17 Ağustos 1922. S.72. s.1; Ali TÜRKELDİ, *Moudros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi*, Ankara, 1948, s.150.

292 Varlık, 14 Ağustos 1922. S.71. s.2; 17 Ağustos 1922, S.72. s.2.

Yunan kuvvetlerinin İstanbul üzerine taarruz niyetleri Sovyet Rusya ve Balkanlarda da tepki ile karşılanmış, Sofya'dan Havas Ajansı'na şu satırlar geçilmiştir. "Yunanistan bilumum Balkan milletlerini ve Sovyet Rusya'yı da kendi aleyhinde bulacaktır"²⁹³.

Yunanlıların İstanbul'a saldırı girişimlerine bir tepki de Sovyet Rusya'nın Ankara Sefiri Yoldaş Aralov'dan gelmiştir. Aralov, konu ile ilgili olarak Yeni Gün Gazetesi muhabirine verdiği beyanatta, "İstanbul'un Türklerden alınmasına ait herhangi bir teşebbüse kalkışanlar bizim de düşmanımızdır, Türklerle birlikte daima onların aleyhinde harekete hazırız. İstanbul üzerine Yunanlıları yürütmek teşebbüsü İngiltere'nin teşvikinden başka bir şey değildir. Yunanistan'ın bu felaketi kendi nam ve hesabına yaptığını zann etmek yanlış bir telakki olur" demiştir. Aralov sözlerine şöyle devam etmiştir: "Yunanistan böyle büyük bir işi müstakilen başarmağa muktedir değildir. Bilhassa bu teşebbüsün hal-i in'ikadda bulunan Londra Konferansı'nın arefesinde vukuuda nazar-ı dikkati celb eder. Bu konferansta Şark Meselesi ve İstanbul Boğazlar meselesi mevzû-ı bahs olacaktır. Müttefiklerin boğazları Türklerin elinden almak istedikleri ise mâlumdur. Binaenaleyh başta İngiltere olmak üzere Müttefikler böyle bir hareketle konferansta emr-i vaki yapmak istiyorlar. İngilizlerin ve müttefiklerin ikinci maksadları böyle bir tehlikeyi ortaya koyarak İstanbul'u müdafaa edeceğiz diye işgal kuvvetlerinin miktarını tezyid etmektir. İngilizler bu suretle kendi mevkilerini tahkim etmek istiyorlar. Yalnız kendi mevkilerini değil, İstanbul'da Anadolu'ya düşman olan sarayın ve Bâb-ı Âli Hükümeti'nin mevkilerini de tahkim etmek istiyorlar"²⁹⁴.

İstanbul'u işgal hususunda hiçbir yerde destek bulamayan Yunanlılar, Müttefik Devletlerin de bu işe olumsuz yaklaşımları üzerine İstanbul hakkındaki isteklerden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. Çatalca yakınlarındaki Sinekli de İtalyan Generali

---

293 Varlık, 17 Ağustos 1922. S.72. s.4.

294 Varlık, 17 Ağustos 1922. S.72. s.2.

Mombelli ve Dördüncü Yunan Ordusu Kumandanı Velahopulos arasında imzalanan protokol ile taraflar birliklerini üç kilometre geri çekmeyi kararlaştırmışlardı²⁹⁵.

2-Yunan Zulmü

Anadolu'yu işgal eden Müttefiklerin Türk halkına karşı tavır ve davranışları farklı olmuştur. Bunun asıl sebebini; bu devletlerin karakterleriyle, takip ettikleri işgal siyasetlerinde aramak gerekir.

Batı Anadolu'da işgal müddetince İngiliz ve Fransız askerlerinin daha ziyade hakaret kabilinden davranışlarına rastlanmıştır. İtalyanlar, zulüm ve baskıdan uzak, Türk halkına mülkî ve askerî idareye serbestlik tanıyan bir işgal siyaseti takip etmiştir. Yunanlılar ise, Megola İdea'yı gerçekleştirmek için işgal ettikleri yerlerde Türkleri göçe zorlamak ve imhâ etmek yoluna gitmişlerdir. İşgal edilen yerlerde Türklere karşı öldürme, yakma, soygun, ırza tecavüz ve her türlü kötü muameleyi yapan Yunanlılar, bunu tatbik etmek için gerekli vasıta ve kuvvetleri hazır bulunduruyorlardı²⁹⁶.

Yunanlıların işgal ettikleri bölgelerde yaptıkları mezâlimi okurlarına sürekli olarak aktarmaya çalışan Varlık Gazetesi, kendisine ulaşan bilgiler çerçevesinde Yunan mezâlimini Şark Cephesi'nde duyurmaya gayret etmiştir.

Mihalıççık Kazası ile Eskişehir Merkezi'ne bağlı kaza ve nahiyelerde bulunanlar tarafından ifade edilen Yunan mezâlim ve tahribatı şöyledir:

1. Mihalıççık'ta 13 kızın bikri izâle ve 41 kadının ırzına tecavüz edilmiş, 14 kişi katl edilmiş, 108 mecruh ve 110 kişi esir sıfatı ile götürülmüş ve 27 köy tamamen, 6 köy kısmen tahrib edilmiş, 1.962.635 lira kıymetinde 5457 resmi vakıf ve özel bina yakılmıştır. 215.731 lira kıymetinde eşya ve nakit 334.091 lira kıymetinde muhtelif hayvanat ve araba gasb ve ihrak edilmişti. Toplam hasar 11.092.003 lira olmuştur. Bunlardan başka daha 200 kız ve kadının ırzına tecavüz edildiği anlaşılmıştır.

295 Varlık, 17 Ağustos 1922, S.72. s.1.

296 Mustafa TURAN, Yunan Mezâlimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli, 1919-1923), Ankara, 1999, s.54-55.

2. Çifteler Nahiyesi'nden henüz işgal altında bulunan harp sahası dahilinde kalan diğer üç köy ahalisi tamamen Yunanlılar tarafından götürülmüş olduğundan hasarın miktarı tayin edilememiştir. Refahiye hariç olmak üzere bu nahiyenin kısmen yakılmış olan sekiz köyünde 1.38410 lira kıymetinde eşya ve nakit (2.115.580) lira kıymetinde mahsulat ve (491.571) lira kıymetinde hayvanat ve araba gasb ve ihrak edilmiştir. İki kişi katl edilmiş, 43 kişi esir olarak götürülmüş toplam hasar (1.030.485) lira olarak tespit edilmiştir.
3. Eskişehir merkezine bağlı kurtarılan 38 köyden 6'sının tamamının ve 9'unun kısmen yakıldığı anlaşılmıştır²⁹⁷.

İstanbul gazetelerinin yazdığına göre, Anadolu'da harb yüzünden meydana gelen tahribatı tetkike memur komisyon mesaisini tamamlamış ve zarar ziyarı şöyle tespit etmiştir:

1. Sevr Muahedesi'nin tayin ettiği hudutlar dairesindeki zarar ve ziyarı 125 milyon lira.
2. Bursa vilayetinde 225 milyon lira
3. Son taarruzdan başlayan tahribat 75 milyon lira.
4. Müslüman muhacirlerin nakil masrafı 9.5 milyon lira olmuştur²⁹⁸.

Yunanlılar işgal bölgelerindeki tarihi eserlere zarar vermeleri ve Yunan subayları tarafından Bursa Ulu Camii'nin çinilerinin sökülüp alınması İstanbul Hükümeti tarafından İtilâf Devletleri nezdinde protesto edilmiştir²⁹⁹.

Cephe gerisindeki Rumlar, mümkün olduğu kadar fazla Müslüman köyü yakıp yok etmeğe ve Müslüman ahaliyi öldürmeye memur edilmişlerdir. Bu işlere memur çetelere (Mukaddes Bölükler) adını veren Yunanlılar, rast geldikleri Türk köylerini yakarak halkı hicrete mecbur ediyor ve yerlerine Kafkasya ve Bulgaristan'dan gelen Rumları yerleştiriyorlardı. Edirne, Kırkkilise, Keşan, Kavala taraflarında birçok Türk

297 Varlık, 8 Aralık 1921, S.14. s.2.

298 Varlık, 8 Aralık 1921, S.14. s.2.

299 Varlık, 23 Ocak 1922: S.22. s.1.

köyü bu yüzden boşaltılmış ve halkı İstanbul'a hicret etmiştir. Bölgede okulların açılmasına izin vermeyen Yunanlılar mevcut müftüleri azledip yerine Yunan taraftarlarını getirmişlerdir³⁰⁰.

Yunanlıların İzmir'de "Muhafif Çeteler" ve "İhtilal Cemiyetleri" adıyla birçok teşkilatlar kurarak, İzmir civarında katliam yaptıklarını yazan Varlık Gazetesi, iki hafta evvel 6 Türk'ün şehit edildiğini ve Karşıyaka'ya bağlı Sancak köyünün kısmen yakılıp, Derebağı civarında 6 Türk'ün şehid edildiğini ve İzmir civarındaki köylerin halkının İzmir'e doğru göçe başladığını yazmıştır³⁰¹.

İzmir civarında, Balıkesir ve Sındırgı mntıklarında halka karşı zulüm ve işkenceyi artıran Yunanlılar, Kuva-yı Milliye'ye mensup oldukları bahanesiyle birçok aileyi sıkıştırmış, sorguya çekmiş ve birçoklarını hapishanelere sevk etmişlerdir. Bunların bütün eşya ve paralarını gasp eden Yunanlılar, bir kısmını da İzmir'e yollamışlar; kadın ve çocuklardan ibaret olan bu kabilelere kabul edilemez davranışlarda bulunmuşlardır³⁰².

Yağmalarını sürdüren Yunanlılar, İzmir civarındaki büyük kayıkları toplamışlar; hem Türklerin, hem de diğer milletlere ait kişilerin bütün hayvanlarını ellerinden almışlardır³⁰³.

16 Şubat 1922'de İzmir hapishanesinde silahlı bir çatışma olmuş ve ikisi Türk toplam dört kişi ölürken sekiz kişi yaralanmıştır. Mahkeme edildikten sonra rütbesi elinden alınan bir Yunan subayının etrafına topladığı 400 kişi ile "İzmir Türklere verildi, artık bizi hapishanede tutmayın" diyerek başlattığı isyan sonucu hapishane askeri kordona alınmış ve silahlı çatışma dört saat sürmüştür³⁰⁴.

---

300 Varlık, 23 Ocak 1922, S.22. s.1.

301 Varlık, 30 Ocak 1922, S.24, s.1.

302 Varlık, 9 Şubat 1922, S.27, s.2.

303 Varlık, 27 Şubat 1922, S.32. s.2.

304 Varlık, 27 Şubat 1922. S.32. s.2.

İki Yunan subayı idaresinde 50 asker ve iki Hıristiyan kadından oluşan bir Yunan Müfrezesi, Menemen kazasına bağlı bütün köyleri basarak evleri aramışlar ve ekmek bıçağına varıncaya kadar herşeyi toplayıp götürmüşlerdir³⁰⁵.

Doğu Trakya'daki Müslümanları göçe zorlayıp yerlerine Kafkasya'dan getirdikleri Rumları yerleştiren Yunanlılar³⁰⁶ bundan başka bölgedeki Türkleri dinlerini değiştirmeye zorlamışlardır. 1922 Şubat'ında, 37 erkek ve 7 kadına Hıristiyanlığı kabul ettirerek maaş bağlamışlar, Edirne'deki protestan papazlar İngilizlere müracaat ederek Hıristiyan dinini yaymak için papazlar gönderilmesini istemişlerdir³⁰⁷.

Trakya'da ve Batı Anadolu'da vahşetlerine devam eden Yunanlılar, Divân-ı Harb'in kararı ile bir hafta zarfında Aydın'da dört, Manisa'da üç Türk genci idam etmişlerdir³⁰⁸.

İnsanlara yaptıkları vahşetle kalmayıp ibadet yapılan yerleri de sürekli bir denetime tabi tutan Yunanlılar, camilere girip ibadet yapılmasını engelledikleri gibi cami gelirlerine el koymuşlar, camileri susuz bırakmışlar ve burada bulunanların paralarını gasb etmişlerdir³⁰⁹.

İzmir'de bulunan Katolik mezarlığına da saldıran Yunanlılar, bu olayın kıyafet değiştiren Türkler tarafından yapıldığını iddia etmişlerse de; İtalyan Mümessili tecavüz edenlerin Yunan askerleri olduğuna şüphe etmediğini söylemiştir. İngiliz ve İtalyan temsilcileri tahribatı olduğu gibi görmüşler ve fotoğraflarını almışlardır. Olay üzerine İtalya Bahriye Kumandanı, Yunan kumandanını kabul etmemiştir. İzmir Katoliklerini heyecan ve infiâle sürükleyen bu olay karşısında Yunanlıların İzmir Valisi tayin ettikleri Esteryadis'e bu gibi olaylar karşısında özür kabul etmeyeceğini" bildiren İtalyan Mümessili, olayı Roma Hükümeti'ne de duyuracağını söylemiştir³¹⁰.

305 Varlık, 6 Mart 1922. S.34. s.2.

306 Varlık, 13 Mart 1922. S.36. s.2.

307 Varlık, 2 Mart 1922. S.33. s.1.

308 Varlık, 13 Nisan 1922: s.45. s.4.

309 Varlık, 17 Nisan 1922. S.46. s.4.

310 Varlık, 20 Nisan 1922. S.47. s.4.

Gülizman civarında Hamidiye değirmeninde Ali Kâhya'nın evine on kişiden oluşan bir Rum çetesi ve Yunan askerlerinin saldırısı sonucu Ali Kâhya öldürülmüş ve karısı dövülerek bütün parası olan 12.000 lira ve 400 altını zorla alınmıştır³¹¹.

Torbalı nahiyesine bağlı Kızılca köyünün bir eşkıya müfrezesi tarafından basılıp bir Yunan jandarmasının öldürülmesinden sonra, Kızılca köyü Yunanlılar tarafından abluka altına alınmış; halkın parası, eşyası yağma edildiği gibi işkence de yapılmıştır. Köyü baştan başa yakan Yunanlılar, canlarını kurtarmak için dağlara kaçan ahalinin üzerine ateş etmişler bir çoğunu şehit ettikten sonra, yakalayabildiklerini diri diri ateşe atmak suretiyle öldürmüşlerdir³¹².

22 Nisan 1922 tarihiyle İstanbul'da alınan bir habere göre ise, Manisa'da iki Türk daha Yunanlılar tarafından idam edilmiştir³¹³.

25 Nisan 1922 tarihiyle Ankara'da alınan bir habere göre ise de, bundan birkaç gün evvel eski İzmir'de koyunlarını otlatmakta olan Deli Mehmet'in çobanı Yunanlılar tarafından katledilmiş ve koyun sürüsünü Paskalya Yortusu için alıp götürmüşlerdir³¹⁴.

21 Nisan 1921 tarihinde Söke'den bildirildiğine göre ise, Akhisar civarında 3 Türk'ün cesedi görülürken ayrıca Sivrihisar yolunda da 3 Türk'ün daha öldürüldüğü görülmüştür³¹⁵.

Yunan vahşeti üzerine, Söke Mutasarrıflığı'nın izniyle Söke ve Kuşadası halkından pek çoğu yerlerini terk ederek iç bölgelere doğru göçe başlamışlardır³¹⁶.

25 Mayıs 1922 tarihiyle İstanbul'da alınan bir habere göre ise, Söke'nin Teke Köyü Rum ve Ermenilerden oluşan bir çete tarafından yakılmıştır. Ertesi gün köye gelenler burada canlı namına hiç kimseye rastlamamış yalnızca bir Türk kızının bir kuyu dibinde can çekiştiğini görmüşlerdir³¹⁷.

311 Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.3.

312 Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.3.

313 Varlık, 28 Nisan 1922, S.49, s.2.

314 Varlık, 28 Nisan 1922, S.49, s.2.

315 Varlık, 28 Nisan 1922, S.49, s.2.

316 Varlık, 28 Nisan 1922, S.49, s.2.

317 Varlık, 5 Haziran 1922, S:56, s.1.

Londra Cemiyet-i İslamiyesi, Anadolu'da bulunan Amerika Yakın Doğu Heyeti üyelerinden ikisinin imzasını taşıyan bir rapor suretini Morning Post Gazetesi'ne göndererek "Yunan vahşetini" belgelemişlerdir.

12 Haziran 1922'de İstanbul'dan alınan bir habere göre; Yunan ordusunun geri çekilirken geçtiği yerlerde yapmış olduğu tahribatı şahitlere dayanarak müttefiklere anlatan raporda; Yunan askerlerinin, kumandanlarından aldıkları emir üzerine geçtikleri yerleri yaktıklarını, ahaliyi öldürüp namuslarına tecavüz ettiklerini yazılmaktadır³¹⁸.

Ankara'dan 12 Haziran 1922 tarihiyle alınan bir habere göre ise; bundan bir hafta evvel 15-20 Yunan askeri Söke'de Gökcinli Ali Efendi'nin hanesini basarak gözü önünde kızının bekrini almışlar ve envâi kötülükten sonra kızını katletmişlerdir.

Ali Efendi birkaç yerinden yaralı olduğu halde İtalyan Konsoloshanesi'ne iltica etmiş ise de kendisine "git kendini müdafa et" cevabını almıştır. Yaralı çok ağır olan Ali Efendi vefat etmiştir.

Reji Memuru Halid Efendi dövülerek eşyası gasb edilmiş, Giritli Ali Efendi'nin karısının ırzına tecavüz edilmiştir³¹⁹.

9 Haziran 1922 tarihiyle Ankara'dan alınan bir habere göre ise; Yunanlılar, Söke'yi işgalleri esnasında Eczacı Hüseyin Ali Efendi'nin 10 yaşlarındaki Esmâ ismindeki kızına tasallut etmek fenalığını göstermişler, ırzına tecavüz ettikleri annesi ise intihar etmiştir. Yunanlıların Uşaklı Köyü'ndeki halka karşı yaptıkları mezâlim ise tüyleri ürpertecek derecede olmuştur³²⁰.

Burdur'dan alınan bir habere göre ise, Demirci Karaağaçlı köylerini yağma eden Rumlar bir Türk'ü öldürmüşlerdir. Ayrıca Kızılca ve Karaağaç köylerini de basan Rum çeteleri vahşetlerine bu bölgelerde de devam etmişlerdir³²¹.

3 Temmuz'da Muğla'dan bildirildiğine göre; Söke ve Kuşadası'na bağlı 25 Türk köyünden yalnız 8'inde bir miktar ahali kalmıştır. Bunlar da her gün işkencelerle

318 Varlık, 15 Haziran 1922, S.59, s.2.

319 Varlık, 15 Haziran 1922, S.59, s.2.

320 Varlık, 19 Haziran 1922, S.60, s.4.

321 Varlık, 29 Haziran 1922, S.62, s.2.

yüzyüze kalmaktadırlar. Söke'nin istilasından sonra, Belediye Başkanı Hacı Osman Ağazâde Mustafa Efendi, Ramazan ayı içinde Yeni Camii ve Belediye dairesinden Yunanlılar tarafından gasp edilen kilim ve mefruşatın iadesini mahalli hükümetten talep etmesi üzerine hemen azledilmiş ve yerine yerli Rumlardan Egonomidi isminde bir doktor tayin olunmuş, Söke Kaymakamlığı'na ise; İzmir'den bir Yunanlı tayin olunmuştur. Hicret eden Müslümanların evleri yakılmış, mağazalardaki mallar teşkil olunan bir komisyon marifetiyle % 5 fiyatla satılmak suretiyle yağmanın bir diğer yöntemi uygulanmıştır³²².

8 Temmuz'da İstanbul'dan alınan bir habere göre ise; Yunanlılar İzmir'de Dava Vekili Bekir Behlül, Ferit ve Ragıp Beyler de, ileri gelen birçok kişiyi tevkif etmişler, Rumlar ve Ermeniler tekrar taşkınlığa başlamışlardır³²³.

Türk ordusunun 26 Ağustos 1922'de başlattığı Büyük Taarruz sonucu Türk ordusunun önünden kaçan Yunanlılar çekildikleri bölgelerde maddi, manevi büyük tahribat yapmışlardır.

Afyon'dan çekilirken istasyonu, istasyonun yakınında bulunan kulüp binasını, askerlik şubesine ait bir binayı, iki oteli, oniki evi, üç ticaret deposunu, bir mescidi, kırkbeş dükkanı, sekiz kahveyi, bir fırını Girit muhacirlerine ait bazı yerleri yakmış ve tahrip etmişlerdir³²⁴.

Yunanlılar çekilirken yaptıkları bu mezâlimi "Mağlup, Fakat Zalim ve Hunharlar" şeklinde duyuran Varlık Gazetesi, Yunanlıların Trakya'da ve Batı Anadolu'da yaptıkları vahşetin insanlık tarihi için en utanılacak hadiselerden biri olduğunu yazmıştır³²⁵.

Yunanlıların Aydın'da yaptıkları mezâlimden de bahseden Varlık Gazetesi resmi raporlara dayandığı bu haberinde Aydın'da 1.351 evin Yunanlılar tarafından yakıldığını duyurmuştur³²⁶.

322 Varlık, 13 Temmuz 1922, S.65. s.3.

323 Varlık, 13 Temmuz 1922. S.65. s.3.

324 Varlık, 4 Eylül 1922, S.77. s.3.

325 Varlık, 25 Eylül 1922, S.82. s.4.

326 Varlık, 30 Ekim 1922, S.92, s.4.

Varlık Gazetesi'nde yayınlanan bir başka mezâlim haberi de Trakya ile ilgilidir. Gazete'nin "Trakya'da Boşalan Köyler, Öldürülen Biçâreler" başlığı ile verdiği haber ise şöyledir: "İstanbul'daki İngiliz Başkumandanlığı'nın dünkü tebliğinde Trakya'da 25 Ekim 1922'de Bedir Köyü'nün boş olduğu, 3 Türk'ün öldürüldüğü ve Karıştıran Köyü'nde kimsenin bulunmadığı beyan edilmiştir. Karıştıran Köyü'nün kalan ahalesinin ifadelerine göre; 21 Ekim 1922'de köy Yunanlılar tarafından muhasara edilmiş ve 60 Türk götürülürken 5 kişide öldürülmüştür³²⁷.

Yunan mezâlimine dair kendisine ulaşan haberleri okurlarına aktaran Varlık Gazetesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ve Hariciye Nezâreti'nin Yunan mezâlimine dair diğer milletlere verdikleri protesto notalarını da yayınlamıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 21 Haziran 1922 tarihinde diğer devletlere verilmek üzere Yunan mezâlimini protesto eden bir nota yayınlamıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi yayınladığı bu protesto notasında; 1918'den başlayarak 1922 yılı ortalarına kadar hala devam eden Yunan mezâliminden örnekler vermiş, Batı Anadolu'da ve Trakya'da Yunanlıların yaptığı bu mezâlimi protesto etmiştir. Anadolu'da yapılanların uluslararası anlaşmalarla yasaklandığını ifade edildiği notada Avrupa Devletleri'nin tutumu da eleştirilmiş ve bu devletler tarafsız olmaya çağrılmıştır³²⁸.

Yunanlılar işgal ettikleri bölgelerde sadece halka karşı yaptıkları mezâlim ile kalmamış muharebelerde esir düşen Türk askerlerine karşı da hazin ve tahammülü güç muameleler yapmışlardır. Varlık Gazetesi, Ankara Hükümeti'nin mutedil bir siyaset takip etmesine karşın Türk ordusundan esir düşen askerlere Yunanlıların yaptıkları eziyetleri şöyle sıralamıştır:

1. Esir zabıtlarımız soyulup, paraları alındıktan sonra dövülüp tahkir edilerek götürülmekte ve kendilerine aylarca maaş verilmemektedir.
2. Mecruh zabıtlarımız tedavi edilmeksizin hapishaneye atılmakta ve bu suretle sakat kalmalarına sebebiyet verilmektedir.

327 Varlık, 6 Kasım 1922, S.94. s.4.

328 Varlık, 29 Haziran 1922 S.62, s.1: TBMM Zabıt Ceridesi, D. 1, c.XX, s.561.

3. Esir zabıtlarımız her türlü ihtilâttan men olunmakta ve her nevi ihtiyaçlarını bizzat temine mecbur tutulmaktadır.
4. Esir efrada yalnız kuru ekmek yedirilmekte ve kartla ekmek verilmektedir. Bunlar haricinde hıdemât-ı şâkka mahkûmları gibi ağır işlerde istihdam olunuyorlar.
5. Esirlerimizin aileleri tarafından gönderilen mektuplar bile sahiplerine verilmeyerek yakılmaktadır.
6. Vefat eden esirlerimiz her türlü dini merasimden mahrum olarak Hıristiyan mezarlıklarına defnedilmektedir.
7. Şikayet edecek bir makam bulunmadığından her Yunanlı esirlerimize hakaret etme hakkına haiz bulunmakta, esirlerimizin şeref-i askeriye ve insaniyetlerine hiçbir layık olmayan ıztırablar altında elim bir hayat imrar etmektedir³²⁹.

Yunanistan'daki bir kısım Türk esirinin gizlice Anadolu'ya gönderdikleri ve Yunanistan'da hangi şartlarda yaşadıklarını anlatan mektubu da yayınlayan Varlık Gazetesi "Esirlerimiz Neler Çekiyor" başlığını kullanmıştı. Türk esirler bu mektupta; günde 100 dirhem ekmek ve 15 zeytinle idare ettiklerini; Yunanlılar Anadolu'dan getirdikleri genç, yaşlı bütün esirleri 20 sene ile 100 sene arasında değişen hapis cezalarına çarptırdıklarını, Türk esirlerinin günlük elbiseleri ile zor işlerde çalıştırıldıklarını kötü şartlar dolayısıyla içlerinde vefat edenlerin bulunduğunu açıklamışlardır³³⁰.

3-Samsun Bombardımanı

7 Haziran 1922 Çarşamba günü, üç Yunan harp gemisi ile beş nakliye vapurundan oluşan bir Yunan donanması, Samsun Limanı'na yanaşmış ve Amerika Torpidosu Kumandanı vasıtasıyla Samsun Mutasarrıflığı'na bir ultiatom vermiştir.

---

329 Varlık, 27 Ekim 1921, S.91. s.2.

330 Varlık, 6 Temmuz 1922, S.64. s.1.

Yunan Donanmasının Komutanının emriyle, Yunan subaylarından oluşan bir komisyonun tespit edeceği yere, şehirdeki bütün topların, teçhizatın, torpillerin ve bütün savaş malzemesinin toplanıp, tahribini isteyen Yunanlılar bu iş için bir saat süre vermişlerdir. Samsun'a yaptıkları bu saldırıyı hukuki bir şekle sokmak isteyen Yunanlılar, bu işi Lahey Barış Konferansı kararları uyarınca yapacaklarını duyurmuşlardır³³¹.

Yunanlıların bu ültimatomuna Samsun Mutasarrıflığı tarafından verilen cevapta; Samsun şehrinin askeri bir üs olmadığı belirtilmiş ve hukuken bombardıman edilemeyeceği kaydedilmiştir. Yunanlıların şartlarının kesinlikle kabul edilemez bulunduğunu belirten Mutasarrıflık; şehirde, Türklerin ve gayr-i müslimlerin bir arada oturduğunu ve yapılacak bir saldırıda Müslümanların yanında Hıristiyan ahalinin de zarar göreceği söylemiş ve bundan dünya kamuoyunun Yunan donanması ve onun komutanını sorumlu tutacağını belirtmiştir³³².

Bunun üzerine Yunan donanması, verdiği süreyi dahi beklemeden şehrin her tarafını bombalamaya başlamış ve bombalamaya saat 5'e kadar sürdürmüştür. Samsun'dan alınan ilk bilgilere göre; bombardıman sonucu şehrin çeşitli yerlerinde yangınlar çıkmış birçok yer tahrip edilmiş ve can kaybı olmuştur.

Bombardıman sonrası Samsun'da Mutasarrıflığın aldığı tedbirler sonucu tam bir sükunet havası hakim olmuş ve mahalli asayiş tam bir surette sağlanmıştır. Esasen Yunanlıların böyle bir işe kalkışırken, hedefledikleri temel amaç, Samsun'da asayiş bozmak olmuştur. Bombardımanla birlikte bölgedeki azınlık Rumların ayaklanmasını ve Türklerle karşı karşıya gelmesini hedefleyen Yunanlılar; böylece, dünya kamuoyuna, Anadolu'daki azınlıkların katledildiği şeklinde propaganda yapabileceklerini düşünmüşlerdir. Ayrıca, bombardıman sonucu tepkili olacağını düşündükleri Samsunluların bölgedeki Amerikalılara ve Rumlara saldırması yine Yunanlılara böyle bir propaganda yapmaları için fırsat verebilirdi. Fakat, şehir halkının olayı çok soğukkanlı ve bilinçli karşılaması Yunan planlarını bozmuştur.

³³¹ Varlık, 12 Haziran 1922, S.58, s.1.

³³² Varlık, 12 Haziran 1922, S.58, s.1.

Varlık Gazetesi, bombardımanla ilgili yaptığı yorumda özellikle Anadolu'da mezâlim yapıldığını ve azınlık hukukunun çiğnendiğini savunan İngiltere'yi ve Avrupa kamuoyunu tarafsız davranmaya çağırması ve bu vahşice hareketi protesto etmiştir³³³.

Bombardıman sonucu, 41.770 teneke petrol, 68.368 kilo benzin, 900 kilo ispiroto ile askeri yiyecek ambarı yanmış; 48 ev, 3 dükkan, Hükümet Konağı, Gümrük Binası, Ermeni kilisesi ve yetimhanesi yıkılmış veya hasara uğramış; kayık ve motorlardan bir kısmı, ambardaki mayınlardan bir kaçı harap olmuş, 4 asker şehid olurken 3'üde yaralanmıştır³³⁴.

Saldırı sonucu Samsun'da geçici olarak ilan edilen sıkı yönetim bir müddet sonra kaldırılmış ve bombardımanın yol açtığı olumsuz hava dağılmıştır³³⁵.

4-Trakya Bölgesinin Geleceği

Varlık Gazetesi, yayın hayatına başladığı andan itibaren Misak-ı Milli sınırları dahilinde olup, işgal edilmiş olan bütün yerlerin işgalcilerden bir an önce temizlenmesi için gösterdiği ilgi ve çabayı Trakya bölgesi için de göstermiştir.

Trakya'daki Türk nüfusunun 997.678 olduğunu, buna karşın toplam Hıristiyan nüfusun 153.610 kişi olduğunu yazan gazete; bölgedeki Türklerin, toplam arazinin %87'sine sahip olduğunu; buna karşın, arazinin ancak % 13'lük kısmının Rumlara ait olduğunu belirtmiştir. Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin açıklamalarında yer alan bu rakamları neşreden gazete yine aynı cemiyetin "Yunan idaresinden gayr-i memnun ahalinin bu idareyi tanımadıkları ve Misak-ı Milli idaresinden başka bir şey istemedikleri" şeklindeki beyanını da neşretmiştir³³⁶.

Trakya meselesi hakkında Tan Gazetesi'nin, Ankara Hükümeti'nin ve Trakya halkının görüşlerini destekleyen bir makalesini de yayınlayan Varlık Gazetesi, Fransız Tan Gazetesi'nin bu konudaki fikirlerini sütunlarına taşımıştır. Tan Gazetesi

³³³ Varlık, 12 Haziran 1922, S.58. s.1.

³³⁴ Varlık, 15 Haziran 1922, S.59. s.4: TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya, IV, s.136.

³³⁵ Varlık, 17 Temmuz 1922, S.66. s.2.

³³⁶ Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.2.

makalesinde; Midye-Tekfur Dağı hattının hudut kabul edilmesi ihtimalinin Türk muhitinde uyandırdığı endişeyi gündeme getirmiş ve “Türklerin esas itibariyle boğazların serbestisini kabul etmekle beraber Marmara havzasında ecnebi bir hükümet bulunmasını pây-ı tahtın emniyeti itibariyle muvafık görmediklerini; Edirne şehrinin pây-ı taht için fevkalade ehemmiyete haiz olduğunu, İzmir Anadolu için ne ise, Edirne’nin de Trakya için aynı mahiyette bulunduğunu ve Türk milliyetperverlerinin Edirne’yi Türk ülkesinden ayıracak herhangi bir sulhu reddedeceklerini” yazmıştır³³⁷.

“Hakiki Müşkilat Trakya Hudutlarının Tayinindedir” başlığıyla meseleyi ele alan L’Echo De Paris Gazetesi ise, Fransa-İngiltere müzakerelerinden bahsederken, İngiltere’nin Ankara itilâfnâmesini gündeme getirdikten sonra Türkiye meselesinin ne şekilde çözüleceğinin tayin edilmesini istediğini yazmış ve yaptığı yorumda ise; “Herhalde, Anadolu’nun Türkiye’ye terki hususunda hemen hemen İtilâf hasıl olmuştu. Hakiki müşkilat Trakya hudutları meselesinde görülüyor. İngiltere, Midye Tekfur Dağı hattını teklif etmekte ise de Fransa-Midye-Enez hattını tercih etmektedir” demiştir³³⁸.

Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Trakya milletvekilleri, Yunanistan Parlamentosunda kendilerini Trakya milletvekili olarak tanıtan, bazı şahısların Trakya’nın Türkiye’ye geri verilmesi şeklinde müttefikler arasında oluşmaya başlayan görüş birliğini, bu devletler nezdinde protesto etmeleri üzerine bir önerge vermişlerdir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Trakya milletvekilleri verdikleri önergede, bu kişilerin Trakya namına söz söylemeye yetkileri olmadığını belirtmişler ve Trakya’nın gerçek temsilcilerinin işgalden evvel bölge halkının serbestçe seçtikleri kişiler olduğunu belirtip durumun protesto edilmesini teklif etmişlerdir. Bunun üzerine Mecliste heyecanlı tezahüratlar olmuş ve Yunan idaresinin Trakya’da tesis ettiği zulüm nefretle tekrar olunmuş, tarih hukuk ve coğrafya itibarıyla Türkiye’nin ayrılmaz bir parçası olan Trakya namına ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin söz söyleyebileceği beyan edilmiş ve bu iddiaların protesto edilmesi kararlaştırılmıştır³³⁹.

³³⁷ Varlık, 2 Şubat 1922, S.25, s.2.

³³⁸ Varlık, 6 Şubat 1922, S.26, s.2.

³³⁹ Varlık, 9 Şubat 1922, S.27, s.1.

Trakya'nın bir Türk yurdu olduğunu dünya kamuoyuna ispatlamayı en önemli görevlerinden biri olarak kabul eden Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Paris'te toplanması kararlaştırılan Üçler Konferansı sırasında Paris'te bulunmak üzere cemiyet namına Doktor Tevfik, Yusuf Ziya ve Ali Galip Beylerden oluşan bir heyeti Paris'e göndereceğini yazan Varlık Gazetesi, Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Trakya meselesi ile ilgili bir beyannamesini de yayınlamış ve bu konuya verdiği önem ve desteği bir kez daha ispatlamıştır. Varlık Gazetesi'nde yayınlanan bu beyannâme şöyledir: "Şarkî Trakya'nın mukadderâtı, Misak-ı Milli ile tayin ve bütün Trakya halkı tarafından dünyaya ilan edilmiştir. Şarkî Trakya hakkında söz söylemek selahiyeti Trakya'da bulunan bütün ahalinin Lüleburgaz ve müteakiben Edirne'de akd ettikleri ve köylere varıncaya kadar ahali mümessillerinin iştirak eyledikleri kongrede tespit edildiği vechile, ancak Trakya mebuslarıyla Trakya Paşaeli Cemiyeti'ne aittir. Şu halde Şarkî Trakya için İstanbul'da bulunan ve Trakya ile hiçbir alakası olmayan Ethem Ruhi Bey'in memleket mukadderatına dair söz söylemesi fuzuli bir hareket olur. Trakyalılar münakid kongrede nokta-i nazarlarını söyledikten sonra Trakya Yunan istilasına uğramış olmakla o günden itibaren halk esarete düşmüştür. Binaenaleyh bu mazlum halk zaten kendi müntehib vekillerine mukadderâtını tevdi etmiş olduğundan şimdi orada şu veya bu devletin mandası gibi ünvanlar altında gizli maksadı pek açık gösteren propagandalara Trakya mümessilleri müsaade edemez. Daha Ruhi Bey İngiliz İstihbarat Müdürü ve tercümanı Mister Royan ile gizli mülakatlar akd ve Trakya köylerinde İngiliz zabitleriyle dolaşarak İngiliz mandasının kabulüne dair zavallı ve mazlum halkı telkinât icrası gibi hareketleri, Trakyalılar şiddetle protesto eder. Ethem Ruhi, Mister Royan ve Trakya'da propaganda için dolaşan İngiliz zabitleri böyle fuzuli hareketler yerine orada Türklere yalın ayak ısırğan tarlaları arasında yürüten, koltuklarına kızgın yumurtalar koyan her gece köyleri basarak kadın ve kızların ırzlarını hetk eden, silahsız zavallı ahaliyi katliam eyleyen, hülasa; yirminci asrın yüzünü kızartacak mezalim ibka eden Yunanlıların şu vahşetlerini görerek müdahale etseler daha insani hareket etmiş

olurlar. Trakya kongreleri son sözünü söylemiştir. Trakya Misak-ı Milli'den bir harf bile feda edemez³⁴⁰.

Üçler Konferansı'ndan Edirne'nin Yunanistan'a verilmesi kararının çıkması, Anadolu'da, Trakya'da ve İstanbul'da üzüntü ile karşılanırken,³⁴¹ Trakya Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, bu karar üzerine Müttetiklerin İstanbul Fevkalâde Komiserliği'ne bir muhtıra vermişti. Türk ve Müslümanların en mübarek şehirlerinden biri olan Edirne'nin 200.000 Türk'ün arzusuna karşın Yunanistan'a verilmesinin hiçbir hukuka dayanamayacağına bildirildiği muhtırada; İzmir Rumlarının, İzmir'e ticaret için yerleşmiş azınlıklar olduğu vurgulanmış; Edirne'deki Türklerin ise, burada herşeyin sahibi ve bölgenin öz evlatları olduğu belirtilmiş ve bölge halkının isteklerinin ve düşüncelerinin öğrenilmesi için uluslararası bir tetkik heyetinin inceleme yapması istenmiştir³⁴².

Anadolu'da bulunan Trakyalıların bölgenin kurtarılması için Ankara'da kurdukları Trakya Yurdu Cemiyeti'nin İdare Heyeti'nin ilk bildirisi ise şöyledir:

“Yunan muharebesinden beri zaman zaman ecnebi istilasına maruz kalmış olan aziz Trakyamızın Mondros Mütarekesi'nden sonra geçirdiği vaziyet-i elim, bütün Türk ve Müslümanların kalplerini sızlatacak mahiyettedir. Nüfus, arazi, emlak hususunda haiz-i ekseriyet olan Türklerin, Trakya kıtasında uğradığı bu fecâyî cihan medeniyetinin gözleri önünde müteväî bir tarzda devam ederken Yunanlıların imhakâr ve istilakâr siyasetinden kurtulabilen vatandaşlarımızın bir kısmı Anadolu'ya geçmiş ve milli mücadele saflarına fiilen iştirak eylemiştir. Büyük milletimizin mukadderatına bilfiil vâz'ülyed bulunan, Büyük Millet Meclisi'mizin yalnız Anadolu'yu değil, Trakya'nın mübarek topraklarını da Yunanlıların zâlimane idaresinden kurtaracağı zaman artık hülûl etmiştir. Meclisimizin bu mübarek, bu büyük gayesi etrafında Anadolu'da vücuda getirmek ve Trakyalılar arasında müşterek teavün ve müzâheret esasını temin eylemek maksadıyla 2 Haziran 1922 tarihinde yurdumuz Ankara'da teşkil ederek idare heyetini

³⁴⁰ Varlık, 23 Mart 1922, S.39, s.2.

³⁴¹ Varlık, 6 Nisan 1922, S.43, s.4.

³⁴² Varlık, 13 Nisan 1922, S.45, s.4.

intihab ve fiilen vazifeye ibtidâr eylemiştir. Yurdumuzun teşekkülünü bütün kardeşlerimizin nazar-ı itlâ'ına arz ederken yakın bir âtîde Trakya topraklarının ay yıldızlı bayrağına ve yurtlarından uzaklaşan hemşehrilerimizin de o mübarek topraklara kavuşmalarını Dergâh-ı Kibriya'dan tazarru ederiz³⁴³.

5-Yunanistan'da İç Durum

1920 yılının son ayları, siyasi yönden Yunanistan için çok çalkantılı geçmiştir. Yunan Kralı Aleksander'in ölümü ve Venizelos'un 14 Kasım 1920'de yapılan seçimleri kaybetmesi Yunanistan'ı siyasi açıdan zor bir duruma sokmuştur. Kral Aleksander'in yerine sürgünde bulunan ve İngiliz ileri gelenlerinin bazılarının, Türk Yunan savaşını devam ettirdiği takdirde "İngiliz nüfuz ve vesaitinin" kendisini yeniden tahta çıkaracağını söyledikleri Kral Konstantin tahta geçmiştir. 19 Aralık 1920'de Atina'ya gelen yeni, Kral halk tarafından büyük sevgi gösterileriyle karşılanmıştır. Konstantin'in yeniden kral olmasının nedenleri arasında Venizelos'un Yunanistan'ı savaşlara sürüklemesi en önde gelen sebep olduğu halde yeni kral da aynı "Megalo İdea" siyasetini takip etmiştir³⁴⁴.

18 Kasım 1920'de ise Pallis yeni Yunan kabinesini kurmuştur³⁴⁵. Pallis Hükümeti 4 Şubat 1921'de istifa etmiş³⁴⁶; onun yerine ise; yeni kabine, 6 Şubat 1921'de Kalogeropoulos tarafından oluşturulmuştur³⁴⁷. Yunanistan'daki iç karışıklıklar ve siyasi belirsizlik devam etmiş; Kalegeropoulos Kabinesi de fazla dayanamayarak istifa edince, bu sefer yeni kabineyi 8 Nisan 1921'de Dimitrios Gunaris oluşturmuştur³⁴⁸.

Türk ordusunun, Sakarya Zaferi'nden sonra Yunanistan'da tam bir telaş baş göstermiş; Yunan basınında kabinenin istifa edeceği, Başbakan Gunaris'in Kralın

³⁴³ Varlık, 17 Temmuz 1922, S.66, s.4.

³⁴⁴ TANSEL. Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, IV, s.21.

³⁴⁵ Zeki SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, III, Ankara, 1996. s.288.

³⁴⁶ SARIHAN. Kurtuluş Savaşı Günlüğü, III, s.395.

³⁴⁷ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, III, s.397.

³⁴⁸ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, III, S.486.

Yunanistan'a dönmesini beklediği ve yeni kabineyi Hâriciye Nazırı'nın teşkil edeceği haberleri çıkmıştır³⁴⁹.

Kral Konstantin ise; Sakarya'da mağlup olan sanki Türk ordusuymuş gibi Atina'ya döndükten sonra orduya hitaben bir konuşma yaparak Yunan ordusunun tarihe altın harflerle geçtiğini söylemiş ve Yunan askerinin Anadolu'ya medeniyet götürdüğünden bahsederek şimdiye kadar Yunan ordusunun elde ettiği başarıları kâfi gördüğü için orduyu Ankara'ya yönlendirmediğinden bahsetmiştir³⁵⁰.

Sakarya Savaşı'ndan sonra Yunan meclisinde güvenoyu problemi ile karşı karşıya kalan Gunaris, Meclis'te yaptığı uzun bir konuşmada; Yunan ordusunun geri çekiliş sebeplerini anlatmış, bu konuşmadan sonra yapılan güven oylamasında 310 milletvekilinden 218 kişinin güvenoyunu alarak iktidarına devam etmiştir³⁵¹.

Fransız Tan Gazetesi'nin haberine göre; Yunanistan'da Sakarya hezimetinden sonra Yunan kralına ve hükümete ciddi bir tepki oluşmuş; Yunan polisi, kral ve hükümet aleyhinde olanlar için takibata başlamıştır³⁵².

Genelkurmay Başkanı Victor Dusmanis ise, Anadolu'daki işgal ordusunun, başına buyruk hareket ettiğinden şikayetçi olup; teşkilatta herkesin kendisine tabi olmasını istediği bir bildiri yayınlayınca görevden alınmış ve emekliliğe sevk edilmiştir³⁵³. Dusmanis'in görevden alınması özellikle Anadolu'daki Yunan işgal ordusunda memnuniyetle karşılanmıştır³⁵⁴.

Yunan Başbakanı Gunaris başkanlığında bir heyetin, Avrupa'da yaptığı görüşmeler İzmir Rumları arasında Yunanistan'ın geleneksel politikasından vaz geçtiği şeklinde yorumlanmış ve Proeya Gazetesi'nin yazdığına göre İzmir Rumları Kral Konstantin'in posterlerini indirip parçalamışlardır³⁵⁵.

³⁴⁹ Varlık, 29 Eylül 1921, S.5, s.1.

³⁵⁰ Varlık, 6 Ekim 1921, S.6, s.1.

³⁵¹ Varlık, 20 Ekim 1921, S.8, s.2.

³⁵² Varlık, 20 Ekim 1921, S.8, s.2.

³⁵³ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV. s.100.

³⁵⁴ Varlık, 20 Ekim 1921, S.8, s.2.

³⁵⁵ Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.1.

17 Ekim 1921'de Avrupa'ya gitmiş olan Başbakan Gunaris ile Dışişleri Bakanı M.Baltacis 5 Mart 1922'de Yunanistan'a dönmüşlerdi³⁵⁶. Yunan Başbakanı 10 Mart 1922'de Yunan Meclisi'nde gezisi hakkında bilgi vermiş ve burada sert tartışmalar yaşanmıştır. Burada İngiltere piyasasından kredi alabilmek için yaptığı çalışmalarını anlatan³⁵⁷ Gunaris eski Fransız Başbakanı Briand'ın kendisine uysallık tavsiye ettiğini yeni Başbakan Raymond Poincare'nin ise gelecek konferansta adil ve devamlı sulh çareleri araştıracağını söylediğini ve Yunan Hükümeti'nin Lord Curzon tarafından ortaya sürülen arabuluculuk teklifini kabul etmiş olduğunu ve Paris Konfransı'nın sonucunun beklenmesi gerektiğini söyleyince Meclis'te şiddetli tartışmalar başlamış ve yapılan güven oylamasında hükümet düşünce³⁵⁸, Gunaris 11 Mart 1922'de istifa etmiş, Stratos Nikos hükümeti kuramayınca³⁵⁹ Gunaris 16 Mart'ta tekrar başbakanlığa getirilmiş ve 148 oya karşı 165 oy ile güvenoyu almıştır³⁶⁰.

Gunaris Hükümeti, meclisten güvenoyu almasına rağmen, Mayıs ayında tekrar siyasi kargaşa çıkmış; bu defa yapılan güven oylamasında Gunaris, 160 red oyuna karşılık 161 oyla güvenoyu aldığı halde bunu yeterli görmeyerek 12 Mayıs 1922'de istifa etmiştir. 15 Mayıs 1922'de Stratos başbakanlığa atanmış³⁶¹, fakat meclis çoğunluğu tarafından desteklenmeyince saraya istifasını vermiştir³⁶². 21 Mayıs 1922'de yeni Yunan kabinesi M.Protopapadokis'in başkanlığında kurulurken eski başbakan Gunaris Adalet, meclisteki sert muhalefeti ile tanınan Stratos'da İçişleri Bakanı olmuştur³⁶³.

Türk Ordusu'nun yaptığı Büyük Taarruz ve Yunanlıların Anadolu'dan temizlenmesi harekâtı Yunanistan'da uzun zamandır krala ve hükümete karşı oluşan

³⁵⁶ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, s.306.

³⁵⁷ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, s.315.

³⁵⁸ Varlık, 20 Mart 1922, S.38, s.1.

³⁵⁹ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, s.315.

³⁶⁰ Varlık, 23 Mart 1922, S.39, s.1.

³⁶¹ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, s.426.

³⁶² Varlık, 25 Mayıs 1922, S.55, s.4.

³⁶³ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, s.442.

tepkinin açığa çıkmasına neden olmuş ve Yunanistan'da ihtilal patlak vermiştir³⁶⁴. İhtilal sonrasında Yunan kralı tahttan feragat etmiş, hükümet düşmüş ve üyeleri tevkif edilmiştir: İhtilalden sonra Yunan tahtına Velihaht Gorge geçmiş³⁶⁵, yeni kabineyi İoannis Metaksas kurmuştur³⁶⁶.

Suçlu görüldüğü için idam edilen Yunanistan'ın Anadolu Ordusu Başkomutanı Hacıanesti idam edilmeden önce "Bina yıkılmıştı, çünkü çürük idi. Başkumandanlığım ise ancak ikibuçuk aylık olduğu için mesuliyet daha evvelkilere aittir" demiştir³⁶⁷.

F-DİĞER ÜLKELERLE İLİŞKİLERE BAKIŞ

1- Türkiye-Hindistan İlişkileri

Anadolu'daki Milli Mücadele bütün doğu milletlerinin olduğu gibi Hintlilerin de çok yakın takibi altında cereyan etmiştir. Hindistan'daki Müslümanlar ve Budistler, kendilerini de çok yakından ilgilendiren Türk Kurtuluş Savaşı'nı sürekli maddi ve manevi yönden desteklemişlerdir.

Mondros Mütarekesi'ni müteakip İtilâf Devletleri'nin işgallere başlamaları üzerine tepkilerini ortaya koyan Hint Müslümanları, Delhi'de toplanan ve "Hilafet Kongresi" ismini alan mecliste Türkiye ve İtilâf Devletleri'nin ne gibi şartlarla sulh yapacağını görüşmüşler ve aldıkları kararları Lloyd George'a bildirmek üzere Mehmet Ali Han ve Şevket Ali Han kardeşleri Avrupa'ya göndermişlerdir. Bu teşebbüsten bir sonuç alamayan Hint Müslümanları, Gandhi başkanlığındaki milliyetperverlerin Ahmet Abad'da düzenledikleri kongreye iştirak edip kongrenin kararlarında etkili olmuşlar ve Türkiye ile ilgili önerileri milliyetperverlerle beraber imza etmişlerdir³⁶⁸.

Hindistan'da Türkiye için yapılan bu faaliyetler bütün Anadolu basınının olduğu gibi Varlık Gazetesi'nin de dikkatini ve ilgisini çekmiştir. 2 Mart 1922 tarihli 33. sayıda

³⁶⁴ Varlık, 11 Eylül 1922, S.79, s.1.

³⁶⁵ Varlık, 2 Ekim 1922, S.84, s.1.

³⁶⁶ GÜLMEZ, Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yenigün, s.154.

³⁶⁷ Varlık, 28 Eylül 1922, S.83, s.2.

³⁶⁸ Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.1.

yayınlanan “Hindistan’daki Hareket” isimli makalede Hindistan’da Türkiye için yapılanlar anlatılmıştır. Bu makale şöyledir: “Cihan Muharebesi başlayıp Osmanlı Devleti İ’tilâflar aleyhine hareket ettiği zaman, Hindistan’dan asker almak mecburiyetinde kalan İngiltere Hükümeti, Hindistan’ın en müessir tabakasını teşkil eden ve seksen milyona baliğ olan Müslümanlara muharebe gayesinin Türkiye’yi mahvetmek olmadığına dair teminat i’tâsına mecbur olmuştur. İngiltere’nin bu sözünü ne dereceye kadar tuttuğu malumdur. Mütarekeyi müteakip İngilizlerin aleyhimizdeki işlerinden heyecana gelen Hint Müslümanları, Delhi’de toplanan ve “Hilafet Kongresi” namını alan büyük bir mecliste; Türkiye ile ne şartlarda sulh yapılması lazım geldiğini tasrih etmişler ve bunu Lloyd George’a anlatmak üzere Mehmet Ali kardeşlerin riyasetinde bir heyeti Avrupa’ya göndermişlerdi. Bu heyet, birçok müşkilata uğradıktan sonra Lloyd George’un pek barid bir kabulü üzerine bir şeye muvafık olamadan avdet etmişti. Buraya kadar meselede bir vehamet yoktur. Lakin, Hilafet Kongresi, taleplerinin kabulü için kuvve-i te’diyye vazifesini görececek birtakım tedbirlere dair bir program hazırlanmış idi. Bu program mucibince İngilizler, Hilafet Kongresi’nin taleplerini reddettiler takdirde Hint Müslümanları hükümetle alakalarını kesecekler, tedricen memurlar, zabıta memurları çekilecekler ve bu suretle Hindistan’ın idaresini müşkil hale koyacaklardı. Bu programı tatbik için bir komite intihab ve tayin olundu. Bu komite, muvaffak olabilmek için Mecusilerle anlaştı ve teşkilatını ta’mim etti. Münevverler, bu teşkilatı daha vasi ve umumi bir sahada isti’male teşebbüs ettiler. Neticede sûretâ, Türkiye’ye muavenet için olan faaliyet-i milli Hind hareketine munkalib oldu. Hilafet Kongresi programı, hem Müslüman hem de Mecûsi Hintliler tarafından tatbik olunmaya başlandı. Çok geçmeden daima halkı tehyîc eden bu komitelerin icraatı sükûn devresinden çıktı. Malabor Eyaleti’nde “Hilafet Krallığı” namıyla bir hükümet teşekkül etti ve otuz milyon nüfusu havi bir mıntıkadan İngilizleri tard etti. Aylarca mücadeleden birçok kan dökülmesinden sonra İngilizler son zamanlarda tekrar bu mıntıkaya hakim oldularsa da; bütün Hindistan’daki tahrikât ve İngilizler aleyhindeki cereyan, şimdiye kadar görülmedik bir vüs’at ve dereceyi buldu. Şimdiki halde iki büyük fırka ve cereyan vardır. Biri milliyetperverler fırkasıdır ki; reisi

Gandi'dir. Diğeri de mutedil hürriyetperverlerdir. Milliyetperverler, İngilizlere karşı şiddetli bir husumet gösteriyor ve İngilizlerin mutlaka Hindistan'ı tahliye etmelerini talep ediyor.

Milliyetperverler, geçen ay Ahmed Abad'da büyük bir kongre akd etmişler ve aynı zamanda aynı şehirde in'ikâd eden Müslüman Hint Kongresi murahhaslarının da birçoğu her iki kongrede bulunmuşlardır.

Ahmet Abad Kongresi'nin kararları hülâsen şunlardır:

- a. Milliyetperverlerin reisi Gandi'yi fevkâlâde selâhiyet verilerek, tevkifi takdirinde yerine vekil tayin etmesi hakkı,
- b. Adem-i İştirak Siyaseti

Bu adem-i iştirak namı verilen siyaset, istikbalde müstemlekelerin siyasi mücadelelerinin de pek mühim bir mevki tutacak yeni bir üsüldür. "Gayr-i Şerikler"i medeni adem-i itaate mecburdurlar. Medeni İngilizler aleyhine mücadele için müteşekkil cemiyetlere gönüllü kayd olmak ve hiçbir iş kabul etmeyerek daima İngiltere aleyhinde söz söylemek ve hükümeti kendilerini tevkife mecbur etmektir. Öyleki her gayr-i şerikin yegane gayesi haps olmaktır. Gülünç gibi görünen bu üsül hakikat ve tatbikatta pek müessir ve müdhiş bir şey oluyor. Bu hâl, müsellaah ve kanlı bir kıyamdan daha fazla hükümeti taciz ediyor. İngilizler silahlı bir isyanı tercih ediyorlar. Çünkü, hiç olmazsa mukabele, ted'ib gibi şiddetli tedbirlere müracaat imkanı vardır. Bu sessiz gürültüler, isyan kesif bir muhasım kitle bulunan memleketlerde uzak bir âtî için pek tehlikeli bir hatt-ı harekâttır. Mısırlılar bile, Ahmed Abad Kongresi kararını Mısır'da tatbik karar vermişlerdir. Velihtın seyahati, propaganda ve nümayişleri teksif etmek itibariyle vaziyeti bütün bütün fenalaştırmıştır.

Diğeri firka da, Mu'tedil Hürriyetperverler Fırkası'dır. Bunların, ilan ettikleri meslek İngiltere ile sıkı bir rabita husule getirmek, Hindistan için muhtariyet kabul ettirmeğe çalışmak, fakat, İngiliz hakimiyetini idame etmektir. Hindistan'a verilecek en ehemmiyetsiz müsaade bile hemen bütün ticaretlerini Hindistan'la yapan İngiltere'nin Manchester ve Lancaster eyaletlerinin iktisaden mahvını intaç eder. Bu sebeple

İngilizler müsaade hususunda pek taassub gösteriyor ve hürriyetperverlerde büyük bir şüphe ve ehemmiyetsizlik telakki ediyorlar. Hatta bu firkanın riyakarlıkla hareket ettiğine kanaat ederek kendilerine alânen husumet gösteren milliyetperverlerden daha tehlikeli görüyor ve daha şiddetle takip ediyorlar. Hindistan'da usûl-i âmile kuvvetli olan milliyetperverlerdir. Hariçteki Hintlilerde onlara iltihak ediyorlar. Anadolu Ajansı'nın tebliğ ettiği şu telgrafta bunu ispat ediyor: "Müstâhbarat-ı hususiyemize göre ahiren Londra'da Hint rüesa ve münevveranı tarafından bir konferans akd edilerek âtideki kararlar ittihaz olunmuştur:

1. Konferans, Ahmet Abad'da otuzüçüncü ictimainı akd eden Milli Hint Konresi'nin mukarreratını samîm-ül kalb tasdik eder. İngiltere'deki bütün Hintliler, kongre tarafından vaz edilen programa bütün kudretiyle iştirak etmelerini tavsiye eder. Bundan maada Hindistan ahalisinin kendi mukadderatını kendileri tayin etmek hususunda hareketlerini gayr-i âdilâne bir siyasetle bastırmak isteyen İngiltere'ye karşı umumi bir boykotaj icra edilecektir ve İngiltere'deki işsizliğin bu yüzden vahim bir şekil alacağını İngilizlerin nazar-ı dikkatine arz eder. Bu konferans, hal-i hazırda İngilizler tarafından takip edilen tedhis siyasetinin akim kalmasına mahkum olduğunu kabule iktifa etmeyerek; bu siyasetin, İngilizlere, bütün Şark milletlerinin nefret ve düşmanlığına maruz bırakacağı, halbuki Hindistan'la İngiltere arasında münâsebat-ı dostane ve bir müsavat siyasetinin her iki memlekette devamlı menfaatler temin edeceğini ilan eder. Hint Kongresi, Türkiye'ye karşı adilâne hareket edilmesi için Hindistan'da iğtişâş çıkaran Müslümanların hareketini tasvip ve İngiltere'nin Şark-ı Karib aleyhine olan siyasetini protesto eder. İngiliz ahalisine Alem-i İslamın müdafii olan Türkiye'yi tezlil ve taksim etmenin tehlikeli olduğunu izhar ve İngiliz Hükümeti'nden İzmir ve Trakya gibi meşhur ve tarihi Türk yerlerinin iadesini ve İstanbul pay-ı taht olmak üzere Türklere istikbal ve serbesti-i tam temin eden vaatlerin irfanını talep eder. Bundan maada Türkiye'den ayrılan ecnebi, devletlerin mandasına giren Türk olmayan milletlerin kendi mukadderatına hakim olmaları esasını kabul eder.

Konferans, Mısır halkına hürriyet için yaptıkları mücadelede hissiyat-ı biraderanesini tebliğ eyler ve bütün kalbiyle istiklale mazhariyetini temenni eder. İngiliz

halkına İngiltere'nin Hindistan üzerindeki kavanin ve nüfuzunu takviye için Mısır'ı serbestisinden mahrum etmenin beyhude olduğunu arza Hindistan'la Mısır'a düşmanlık harbinin tehlikeli olduğunu izhar eder.

2. Konferans İrlanda ahalisine beş seneden beri serbestileri için yaptıkları kahramanca mücadeleden dolayı en derin takdiratını takdim eyler ve İrlanda'nın yılmaz bir cesaretle taleb ve müdafaa ettiği harici tazyikten âzad bir şekl-i hükümete mazhar olacağını itimad eder³⁶⁹.

Gazetede çıkan bu makalede anlatıldığı gibi Hint Hilafet Kongresi Gandhi taraftarlarıyla Ahmed Abad'ta yaptıkları kongreden daha önce Hilafet Kongresi'nde alınan kararları Avrupa'da anlatmak için Mehmet Ali Han ve Şevket Ali Han'ı buraya göndermiştir. Mehmet Ali ve Şevket Ali kardeşler tezlerini İtalya'da ve Vatikan'da siyasilere ve Papa'ya anlatmak fırsatını bulmuşlar ve burada Türk tezini tanıtarak, İngilizleri verdikleri sözleri tutmamakla suçlamışlardır. İngilizler, Trakya ve Anadolu'da Yunanlıları desteklemeyi sürdürürlerse Hindistan'ın İngiltere ile olan ilişkisini keseceğini söyleyen heyet³⁷⁰ daha sonra İngiltere'de Lloyd George ile görüşmüştür³⁷¹.

Türk Kurtuluş Savaşı'nı bu derece destekleyen Hint Hilafet Kongresi'nin üyelerinden Şevket Ali Han ve Mehmet Ali Han kardeşlerin bu faaliyetleri İngilizleri rahatsız etmiş; İngilizler, 16 Eylül 1921'de Şevket Ali Bey'i, İngiltere ve Hindistan arasındaki dostluğu bozmak, İngiliz Kralı'nın tebası arasına düşmanlık sokmak ve meşrû Hint Hükümeti aleyhinde davranışta bulunmak suçundan tevkif etmişlerdir³⁷².

Mehmet Ali Han ise, eşi Bige Hatun ile, Kalküta'dan Madra'sa giderken bir İngiliz zabıtası ile bir bölük asker tarafından tutuklanmış ve hapishaneye gönderilmiştir. Mehmet Ali Han'ın tutuklandığı sırada, etrafta toplanan halka karşı bir konuşma yapan Bige Hanım; eşi Mehmet Ali Han'ı Hindistan için yaptıklarından dolayı takdirle

³⁶⁹ Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.1.

³⁷⁰ SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı, II*, s.66.

³⁷¹ Varlık, 2 Mart 1922, S.33, s.1.

³⁷² Varlık, 20 Ekim 1921, S.8, s.2.

karşılığını belirtmiş ve konuşmasına şöyle devam etmiştir: “İngilizler bu şiddetlerle kalbimizin vatan aşkının ve Türkiye ile aramızdaki kuvvetli bağı koparamayacaklarına emin olsunlar. Bilakis bu zulümler arttıkça o temeller sağlamlaşacaktır³⁷³ .

Varlık Gazetesi’nde Mehmet Ali ve Şevket Ali kardeşlerin tevkifi üzerine yapılan yorumda “malum olduğu üzere Mehmet Ali ve Şevket Ali biraderler Hilafet Kongresi Murahhası olarak Avrupa’ya gitmişler ve İngiltere aleyhine garbtaki şedit neşriyatlarından başka Hindistan’da Türkiye hukukunun tanınması lehinde çalışmalarında bulunmuşlardır. Bu tutuklamalar İngiltere’nin bir nevi mukabelesidir” denmiştir³⁷⁴ .

İngiliz Velihtı’nın Hindistan’a yaptığı ziyaret Hindistan halkı tarafından şiddetle protesto edilmiş, bütün Hindistan’da kanlı gösteriler yapılmış ve birçok yerde resmi karşılama törenleri protestolar yüzünden iptal edilmiştir³⁷⁵ .

1922 yılında Hindistan’daki karışıklıklar tehlikeli bir hal almış ve Gandi’nin Müslüman Hintlileri arkasına alması ve onların isteklerini kendi politikasının bir gereği gibi sayması İngiltere’yi Türk meseleleri karşısında güç duruma düşürmüştür. Çünkü Ahmedabad’taki Mili Hint Kongresi, İstanbul’un boşaltılmasını, İzmir’in ve Edirne ile birlikte Doğu Trakya’nın Türkiye’ye geri verilmesini ısrarla istiyordu³⁷⁶ .

Hindistan ileri gelenlerinin ve halkının Türkiye’ye bu şekilde destek vermeleri İngiltere’de siyasi çalkantılara da sebep olmuştur. Türkiye’nin istiklâle kavuşması karşısında Hint ileri gelenlerinin sürekli baskısı altında bulunan Hindistan’daki Kral Vekili Lord Reading, İngiliz kabinesinde Hindistan Bakanı olan Montagu’ya bir telgraf göndererek; İstanbul’un tahliyesi, kutsal topraklar üzerinde Padişah’ın egemenliğinin tanınması, İzmir ve Edirne’nin de dahil olduğu halde Trakya’nın Türkiye’ye verilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu telgraf basına sızınca Montagu istifa etmek mecburiyetinde kalmıştır³⁷⁷ .

³⁷³ Varlık, 13 Şubat 1922, S.28, s.2.

³⁷⁴ Varlık, 20 Ekim 1921, S.8, s.2.

³⁷⁵ Varlık, 13 Mart 1922, S.36, s.2.

³⁷⁶ Varlık, 20 Ekim 1921, S.8, s.2.

³⁷⁷ Varlık, 20 Mart 1922, S.38, s.1.

Bu olaylar üzerine çok zor durumda kalan Lloyd George, İngiliz kamuoyunu ve Hint Müslümanlarını yatıştırabilmek için Reuter Ajansı'na bir demeç vermiş ve şöyle demiştir: "Türklerle Yunanlılara karşı müsavât dairesinde hareket ediyoruz. Şark-ı Karib'te hakiki bir sulhun tesisi arzusundayız. Böyle bir beyannâmenin neşri ile mucib-i memnuniyet bir sulhun akdı hususundaki müzakeratı takyîd eder. Hindistan efkâr-ı İslamiyesini daima büyük bir itina ile telakki ettik. Siyasetimizin tabiatı keyfiyetinde bu hususun bir tesiri görülmüştür. Müslümanların harb-ı umumide durumlarına ciddi bir ehemmiyet verdik. Müslümanlar beyan-ı fikir hususunda selahiyet-i tâmmeyi haizdirler ve siyasetimizin emr-i tabi altında serdar eyledikleri arzuları nazar-ı dikkate alacağımıza intisar eylemek hakkına maliktirler³⁷⁸.

Montagu Hindistan nazırlığından istifa ettikten sonra, Avam Kamarası'nda bir konuşma yapmış ve milletvekilliğinden de istifa ettiğini bunun meclisce de onaylanmasını istemiş ama istifası Avam Kamarası'nda reddedilmiştir.

Paris'te İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanlarının yapacakları toplantı öncesi Hindistan'dan gelen bu telgrafın basına yansması, Lloyd George ve Lord Curzon'un hiç işine gelmemiş ve Montagu'nun istifasını istemişlerdi. Montagu nazırlıktan istifası sonrası Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada kendisinin Hindistan halkının ve Müslümanlarının taleplerine çözüm aramaktan başka suçu olmadığını belirtmiş, diktatör diye tanımladığı Lloyd George ve İngiltere'yi itimat edilemez, iki yüzlü bir ülke haline getirdi dediği Lord Curzon'u şiddetle eleştirmiştir. Bu ikilinin İngiliz dış siyasetinde ahenk bırakmadığını belirten Montagu, Yunanistan'ı İngiltere için bir afet şeklinde tanımlamış ve İngiltere'nin şarkta tehlikeli bir oyun oynadığını belirtmiştir³⁷⁹.

Türkiye Hindistan ilişkilerine sayfalarında oldukça geniş yer ayıran Varlık Gazetesi Hindistan'daki bağımsızlık mücadelesinin önderlerinden birisinin altı ilkesini "Hint Büyüklerinden Biri Diyor ki" şeklinde vermiş ve bu ilkeleri şöyle sıralamıştır:

1. İki sene müttehit ve müttelik olunuz, iki ayda istiklâle nail olursunuz

³⁷⁸ Varlık, 20 Mart 1922, S.38, s.1.

³⁷⁹ Varlık, 17 Nisan 1922, S.46, s.1.

2. Harb-i iktisadi ateş ve silah harbinden daha müessirdir.
3. Türkiye'nin ölümü bütün Asya'nın ölümüdür.
4. Türkiye'deki ekalliyet hukukunun muhafazasında Avrupa nasıl taassup gösteriyor ise Türkiye hukukunun müdafaasında dahi bütün Alem-i İslam aynı taassubu göstermelidir.
5. İngiltere humûlesine fazla yük almış ve şiddetle rüzgara tutulmuş sefine gibidir.
6. İstiklal su ile dolu bir bardaktır. Sen onu içmek istiyorsun, fakat İngilizler bize diyor ki yalnız bir katre içiniz. Üst tarafı bana veriniz, buna karşı ne yapmak lazımdır³⁸⁰.

Hint Müslümanları, Paris'te toplanan İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanlarının Türkiye ve Yunanistan'a yaptıkları sulh tekliflerine de tepki göstermiş ve boğazların askerden temizlenmesi, Doğu Trakya'nın Yunanlılara bırakılması ve kapitülasyonların eskisi gibi devamını kabul edilemez şartlar olarak görmüşlerdir³⁸¹.

Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde "Hint Müslümanlarına Açık Mektup" şeklinde yayınlanan hitabı aynen sayfalarına taşıyan Varlık Gazetesi, İngilizleri Hindistan'a şikayet eden bu mektubun muhtevasına tamamen katıldığını göstermiştir³⁸².

Hindistan'da bağımsızlık taraftarlarının liderlerinden olan Gandhi'yi "Hindistan Hareketi'nin Büyük Ruhü" şeklinde tanıtan ve Gandhi'nin hayatını yayınlayan gazete, Gandhi'nin İngilizler tarafından tutuklanması ve hapis cezasına çarptırılmasını da yakından takip edip aktarmıştır³⁸³.

Anadolu'da yapılan Milli Mücadele'ye yakından ilgi duyan Hint halkı Milli Mücadele boyunca yaptığı maddi yardımlarla da dostluğunu birçok kere göstermiştir.

³⁸⁰ Varlık, 13 Nisan 1922, S.45, s.3.

³⁸¹ Varlık, 13 Nisan 1922, S.45, s.4.

³⁸² Varlık, 15 Haziran 1922, S.59, s.2.

³⁸³ Varlık, 6 Nisan 1922, S.43, s.3; 19 Haziran 1922, S.60, s.2; 22 Haziran 1922, S.61, s.1.

Hint Ulema ve Talebe Cemiyeti, yaptığı olağanüstü toplantıda, Anadolu hareketine yardım yapılması kararını almış ve toplanacak para ve eşyanın Anadolu'ya bir an evvel gönderilmesini kararlaştırmıştır³⁸⁴. Anadolu'da muhacir duruma düşen Türkleri de unutmayan Hint halkı, İngiliz Muavenet Komitesi aracılığı ile 5.000 lira göndermişlerdir³⁸⁵.

Türk ordusunun kazandığı Başkomutanlık Meydan Muharebesi ve sonucunda yapılan ileri harekâtla İzmir'in Yunanlılardan geri alınması Hindistan'ın bütün şehirlerinde olağanüstü sevinç gösterileriyle karşılanmış ve her tarafa "Yaşasın Mustafa Kemal Paşa" yazan levhalar asılmıştır³⁸⁶. Türk ordusunun zaferi dolayısıyla Hint Hilafet Komitesi Reisi Cütani ile Mustafa Kemal Paşa arasında oldukça samimi tebrik telgrafları da gönderilmiştir³⁸⁷.

Büyük Taarruz'dan sonra gelişen olayları yakından takip eden Hint Hilafet Komitesi, bir Türk İngiliz savaşında Türklere katılacaklarını belirtmiş ve Hint Hilafet Komitesi Reisi tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Roma Sefiri Celâlettin Arif Bey'e şu mektup gönderilmiştir. "Hint İslamlarının Türk muzafferiyetinden hasıl sûrurleri esnasında İngilizlerin dominyonları Türklere karşı harekete işkâ etmesi hususunda daveti haberi vasıl olmuştur. İngiltere, Yunan serserilerine muavenet etmek niyetindedir. Lloyd George'da İngiltere namına Anadolu Trakya ve İstanbul hakkında yapmış olduğu vaadleri unutmuştur. Eğer İngiltere, Trakya ile müsellaah bir ihtilâf tevellüd edecek olursa Asya'da bir daha nüfuzunu takviye etmesine imkan bulamayacaktır. Türkiye'nin İngiltere hükümeti tarafından maruz kaldığı gayr-i kabil tasavvur ve harekâttan Moskova'dan Fas ve Çin'e kadar bütün memleketler derin bir surette müteessir olmuştur. Halbuki Fransa, Türk milliyetperverlerine karşı ibraz eylediği müzaheretten dolayı hürmetler kazanmaktadır.

³⁸⁴ Varlık, 8 Aralık 1921, S.14, s.1.

³⁸⁵ Varlık, 9 Şubat 1922, S.27, s.2.

³⁸⁶ Varlık, 22 Eylül 1922, S.4, s.2.

³⁸⁷ Varlık, 5 Ekim 1922, S.85, s.4.

İngiltere'nin şimdiye kadar Alem-i İslama ibka' eylediği zararlara bu hakareti de ilave edeceği ve müttehid bir kitle halinde bulunan İslam kavimlerini harekete geçirecek böyle bir politika takip eyleyeceğini hiç ümit etmiyoruz. Muhtemel bir İngiliz-Türk muharebesi vukuunda Hintliler tutacakları hat ve hareket hakkında ulemanın kararlarına bakmaktadırlar. Zannıma kalırsa milyonlarca Hintli hicret edecek ve İslamın topraklarını namus ve şerefini muhafaza için Türk kardeşlerine iltihak etmek yolunu bulacaklardır³⁸⁸.

Hint Hilafet Kongresi Reisi Cütani yayınladığı bir tebliğde ise şöyle demektedir: "İstanbul ve Trakya idaresinin Türklere iade edilmesi şiddetle arzu olunuyor. Hintliler Türkleri garp anasırından mahrum etmemek için İngiltere hükümetinin verdiği sözü tanıyacağını zann ediyorlar. Dini heyecan ve hareket böyledir. İstanbul, Trakya ve bitaraf tesmiye olunan arazi Türkiye'ye iade edilir ve İngiliz askeri çekilirse Hindistan emin olacaktır. Şayet bu iddia keyfiyeti tehire uğrarsa hicret başlayacaktır. Bu hicret meselesiyle alakadar olmak üzere 17 Ekim 1922'de bir kongre akd edilecektir³⁸⁹.

2-Türkiye-Afganistan İlişkileri

Afganistan, 1880 Temmuz'unda İngiltere ile imzaladığı bir anlaşma ile bu devletin nüfuz ve himayesi altına girmiştir³⁹⁰. İngiltere ile Rusya arasında 1907'de imzalanan ve Asya'da İngiliz-Rus rekabetini sona erdiren Petersburg Muahedesi ile İngiltere, Afganistan'da 1880 yılında elde ettiği ayrıcalıkları Rusya'ya da kabul ettirmiştir.

Yapılan bu anlaşma ile Afganistan'ın, İngiliz nüfuz bölgesi olduğu Ruslarca kabul edilmiş fakat İngiltere, Afganistan'ın bugünkü durumunu değiştirmemeyi, bölgede Rusya'yı tehdit edecek tedbirler almamayı ve aldirtmamayı taahhüt etmiştir.

Bu anlaşma ile İngiltere ayrıca, Afgan Emiri Habibullah Han'la 1905 yılında imzalamış olduğu anlaşmaya bağlı kalmayı ve Afgan Emiri de, bu anlaşmaya sadık

³⁸⁸ Varlık, 16 Ekim 1922, S.88. s.4.

³⁸⁹ Varlık, 30 Ekim 1922. S.92. s.2.

³⁹⁰ Fahir ARMAOĞLU. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, I-II (1914-1995), İstanbul, 1996, s.210.

kaldıkça Afganistan'ın hiçbir parçasını ilhak etmemeyi ve oranın içişlerine karışmamayı onaylamıştır³⁹¹.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Afganistan, kendisini İngiltere'nin nüfuz ve vesâyetinden kurtarmayı başarabilmiştir. Afganistan'da meydana gelen saltanat mücadeleleri neticesinde 1919 Şubat'ında Afganistan tahtına Emir Amanullah Han geçmiştir. İngiliz aleyhtarı fikirleri ile tanınan Amanullah Han, 1919 Mayıs'ında İngiltere'ye karşı savaş ilan edip ordusu ile Hindistan üzerine yürümüştür. Afgan Emiri'nin bu hareketi İngiltere için büyük bir dert olmuş, İngiliz Hükümeti ancak 140.000 kişilik bir kuvvet kullanıp ve 16.000.000 İngiliz lirası harcadıktan sonra Amanullah Han'ı Hindistan'dan çıkarabilmiştir. Bu gelişmelerden sonra İngiltere'nin Afganistan'daki nüfuzu fazla sürmemiş ve 8 Ağustos 1919'da iki devlet arasında imzalanan Revalpindi Antlaşması ile İngiltere, Afganistan'ın tam bağımsızlığını tanıyarak bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır³⁹².

İngiltere'den tam bağımsızlığını kazanan Afganistan, Anadolu'daki Milli Mücadele'yi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'ni tanıyan ilk devlet olmuştur.

İki ülke arasındaki ilk ilişkiler Moskova'da başlamıştır. Moskova'da bulunan Türk delegeleri Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beyler, Afganistan'ın Moskova Olağanüstü Elçisi Veli Han ile görüşmelere başlamışlar ve bu müzakerelerin sonunda da iki ülke arasında bir antlaşma imzalanmıştır³⁹³.

1 Mart 1921'de imzalanan bu dostluk antlaşmasına göre bağımsız Türkiye, Afganistan'ın, taraflar ise bütün doğu milletlerinin özellikle Hive ve Buhara'nın kesin özgürlük ve bağımsızlıklarını tanımışlardır. Bu anlaşmada taraflar herhangi bir emperyalist devletin, taraflardan birine saldırısını, doğrudan doğruya kendilerine yapılmış bir saldırı olarak kabul etmişler her iki devletten birisine düşman olan devletle anlaşma imzalamamayı ve diğer devletlerle bir anlaşma yapmadan önce, diğer tarafa bilgi vermeyi taahhüt etmişlerdir.

³⁹¹ Yusuf Hikmet BAYUR, *Türk İnkılâp Tarihi, I, 1. Kısım*, Ankara, 1991. s.219.

³⁹² ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s.211.

³⁹³ SARIHAN, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü, III*, s.427.

Türkiye ile Afganistan arasında imzalanan bu anlaşma özellikle İngiltere'yi oldukça endişelendirmiştir. İngilizler, Türk-Afgan Antlaşması'nda Hindistan, Orta Asya, Doğu İran ve Belucistan'da ihtilal propagandası yürütecek örgütler kurularak yönetilmesi ve Afganistan'ın savunması için bir Türk askeri heyetince stratejik planlar hazırlanarak uygulanması konularını kapsayan, bazı gizli maddeler olduğuna inanmışlardır. İleride, bu ittifakın Hindistan'ı da içine alma ihtimali İngiltere'yi özellikle Asya'daki nüfuzu açısından oldukça telaşlandırmıştır³⁹⁴.

Türk-Afgan Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Kâbil yönetiminin Ankara Büyükelçisi olarak atadığı Sultan Ahmet Han, 21 Nisan 1921'de Ankara'ya gelmiştir. Ankara'da büyük bir törenle karşılanan Afgan Elçisi, 25 Nisan 1921'de Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunmuştur³⁹⁵.

25 Ağustos 1921'de yayın hayatına başlayan Varlık Gazetesi bu tarihten itibaren Türk-Afgan ilişkilerini sütunlarına taşıyarak okuyucularını bilgilendirmiştir.

Sakarya Zaferi münâsebeti ile Afgan Elçisi Sultan Ahmet Han'ın Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği sıcak ve samimi bir kardeşlik duygusu ile yazılmış tebrik telgrafının haberini veren gazete³⁹⁶ ilerleyen günlerde Türkiye'nin Kabil Büyükelçiliği'ne atanan Fahrettin Paşa'nın bu münasebetle Ankara'dan yola çıktığını yazmıştır³⁹⁷. Ankara'dan İnebolu'ya geçen Fahrettin Paşa buradan Dalmaçya Vapuru ile Batum'a hareket etmiştir³⁹⁸.

Gittikçe güçlenen Türkiye-Afganistan ilişkileri, Afganistan'ı Kurtuluş Savaşı'ndaki taraflı tutumundan dolayı, İngiltere'yi protesto etmeye kadar götürmüştür. Afgan Hâriciye Nezâreti tarafından Afganistan'daki İngiliz murahhasına verilen notada; Yunanlıların Türkiye'de yaptıkları mezâlimin ve facia haberlerinin Afganistan'a kadar gelerek bütün devlet ricâlini ve halkı mateme soktuğu belirtilmiş; bu münasebetle,

³⁹⁴ SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, s.59.

³⁹⁵ SARIHAN, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, III. s.505.

³⁹⁶ *Varlık*, 22 Eylül 1921. S.4. s.2.

³⁹⁷ *Varlık*, 23 Mart 1922, S.39, s.2.

³⁹⁸ *Varlık*, 20 Nisan 1922, S.47. s.4.

İngiltere Hükümeti'nin, Yunanlıların bu haksız ve gayr-i meşru tecavüzlerine iştirak edip etmediği sorulmuştur. Notanın devamında; eğer İngiltere Hükümeti, bu mezalime iştirak etmiyor ve bunu onaylamıyorsa, Afgan kamuoyunu rahatsız eden bu hadiselerin, İngiltere'nin de arabuluculuğu ile bir an önce bitirilmesi istenmiştir.

Afganistan'daki İngiliz murahhası 14 Eylül 1921 tarihli bu notayı, İngiltere Hükümeti'ne bildirmiş; aldığı cevabı da Afganistan Hâriciye Nezareti'ne iletmiştir.

İngiltere cevabî notasında; Türk-Yunan Harbi'ne başından beri taraf olmadığını, İngiliz Hükümeti'nin Yunanistan'a kesinlikle yardım etmediğini ve taraflar arasında adilâne bir sulh için çaba sarfettiklerini bildirmiştir.

Anadolu Ajansı, Afganistan'ın bu notasını; Türk-Afgan ilişkilerini daha da kuvvetlendiren bir hadise olarak yorumlamış; aynı zamanda, İngiltere'nin Yunanistan'a yaptığı yardımları inkâr etmesini ve savaşın uzamasına neden olduğunu kabul etmemesini İngiliz riyakârlığı ve iki yüzlülüğü olarak nitelendirmiştir. Varlık Gazetesi de, Anadolu Ajansı'nın bu yorumuna aynen katılmıştır³⁹⁹.

23 Nisan 1922'de Afganistan'ın Ankara elçisi Sultan Ahmet Han'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasının ikinci yıldönümü münâsebetiyle meclise gönderdiği tebrik telgrafı meclis ictimainda okunarak alkışlarla karşılanmış⁴⁰⁰, aynı günlerde Kabil'de ahali ve asker Türk ve Afgan bayrakları altında yaptıkları bir gösteride Türkiye'nin İslam alemine yaptığı hizmetleri anmış ve "Yaşasın Türkiye-Afganistan", "Yaşasın Mustafa Kemal Paşa" şeklinde tezahüratta bulunmuşlardır⁴⁰¹

Afganistan'ın Milli Mücadele'ye ilgi ve desteği her zaman devam etmiştir. Afgan Emiri Amanullah Han, İngiltere ile imzaladıkları anlaşma sonrası İngiliz temsilcilerine karşı yaptığı konuşmada "İslamın diğer aksamı İngilizlerden cefa gördükçe, Afganistan'ın İngiltere'ye dost kalacağını hiçbir vakit inanmamışımdır" demiştir⁴⁰²

³⁹⁹ Varlık, 6 Şubat 1922, S.26, s.1.

⁴⁰⁰ Varlık, 1 Mayıs 1922, S.50, s.4.

⁴⁰¹ Varlık, 1 Mayıs 1922, S.50, s.3.

⁴⁰² Varlık, 5 Haziran 1922, S.56, s.2.

Afgan milletinin Türk Milli Mücadelesi'ne olan bu samimi yaklaşımı İngiliz çevreleri tarafından da itiraf edilmiştir. Times gazetesi Afganistan muhabiri gazetesine geçtiği bir haberde Afgan idarecilerinin ve halkının, İtalyanlar ve Fransızları kendilerine daha yakın bulduklarını, İngiltere'ye ise Türkiye ve Hindistan politikaları yüzünden daha mesafeli yaklaştıklarını belirtmiştir⁴⁰³. Afganistan Milli Mücadele'nin her safhasında Türk insanının yanında yer almıştır. Afganistan'ın Ankara'daki elçilik binasında İran Sefiri Mümtaz üd Devle şerefine verilen ve Hâriciye Vekili Yusuf Kemal Bey, Türkiye'nin Moskova Elçisi Ali Fuat Paşa, Rusya'nın Ankara Elçisi Simeon Aralov ve Azerbaycan'ın Ankara Elçisi İbrahim Abilof'un hazır bulunduğu ziyafette; Sultan Ahmet Han, Şark milletleri arasında gelişen dostluk ve kardeşlikten bahsettikten sonra; Yunanistan'ın Samsun limanını bombalamasını teessüf ve teessürle karşıladığını açıklamıştır⁴⁰⁴

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nce Kâbil Elçiliği'ne atanan Fahrettin Paşa ve elçilik heyeti, Afganistan'a sınır kasabası Kuşka'dan girmişlerdir. Türk Heyeti'ne yolculuk boyunca özellikle Rus topraklarında Rus memurları tarafından oldukça iyi davranılmıştır. Türk Heyeti'ni, sınırda Afganistan Hükümeti adına Abdurrahim Paşa karşılamıştır. Heyet daha sonra Kabil'e hareket etmiştir⁴⁰⁵.

19 Mart'ta Ankara'dan ayrılan, Türk Heyeti hareketinin 100. gününe tesadüf eden 29 Haziran 1922 Pazartesi günü otomobillerle Kabil'e varmıştır. Heyet, Kabil'de Türk subaylarının yetiştirdiği, süvari, topçu ve piyade numune kıtaları ve iki mızıkta takımı tarafından karşılanmıştır. Türk Heyeti'ni karşılayanlar arasında senelerden beri Afganistan'da bulunan Türklerle, Kabil halkı da hazır bulunmuştur. Burada yapılan törende; Fahrettin Paşa, Afganistan'ın istikbalini kurtaran askeri, Türk milleti ve ordusu adına tebrik etmiştir⁴⁰⁶.

⁴⁰³ **Varlık**, 15 Haziran 1922 S.59. s.1

⁴⁰⁴ **Varlık**, 3 Temmuz 1922, S.63. s.1

⁴⁰⁵ **Varlık**, 3 Temmuz 1922, S.63. s.1.

⁴⁰⁶ **Varlık**, 11 Eylül 1922. S.79. s.4.

Fahrettin Paşa başkanlığındaki Türk Heyeti, daha sonra Afgan Emiri Amanullah Han tarafından kabul edilmiştir. Afgan Emiri, Fahrettin Paşa'nın, güven mektubunu takdimi ve Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine yazılmış mektubu vermesi üzerine göz yaşlarını tutamamıştır.

Fahrettin Paşa'nın konuşmasından sonra Amanullah Han da bir konuşma yapmış ve şehzadelikten beri iki millet arasındaki münasebetleri geliştirmeyi hayal ettiğini belirtip, Türk halkının verdiği istiklâl mücadelesinde daima yanlarında olduğunu söylemiştir⁴⁰⁷.

Karşılıklı güvene ve dostluğa dayanan Türk-Afgan ilişkileri Milli Mücadele boyunca devam etmiş, İzmir'in Türk ordusu tarafından alındığı haberi Afganistan'da büyük sevinç gösterilerinin yapılmasına sebep olmuş; o gün Afgan Kralı tarafından bayram ilan edilmiştir⁴⁰⁸.

3-Türkiye-İran İlişkileri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Afganistan ve Hindistan ile olan yakın dostluk ilişkilerini İran ile de kurmak ve Türk-Afgan Antlaşması'na benzer bir karşılıklı yardımlaşma antlaşmasını İran ile de imzalamak istiyordu. Böyle bir antlaşmaya Rusya ve Afganistan'da katılacak, daha sonra anlaşma bir ittifak biçimine sokulacaktı. Bununla birlikte ilişkiler istenildiği gibi hemen kurulamamış ilk resmi temaslar 1922 yılı Haziran ayı ortalarında İran Sefiri Mümtaz-üd Devle'nin Ankara'ya gelmesi ile başlamıştır⁴⁰⁹.

Türkiye-İran ilişkilerinin geç başlamasına, bölgedeki İngiliz nüfusu sebep olmuştur. 1907 Petersburg Muahedesi ile İngiltere ve Rusya arasında nüfuz bölgelerine paylaştırılan İran, Rusya'da Çarlığın yıkılması üzerine, İngiltere'nin tek başına denetimine kalmıştır. 9 Ağustos 1919'da İran'la bir antlaşma imzalayan İngiltere,

⁴⁰⁷ Varlık, 2 Kasım 1922, S.93, s.3.

⁴⁰⁸ Varlık, 28 Eylül 1922, S.83, s.2.

⁴⁰⁹ SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı, II, s.232.

İran'ın idarî ve askerî teşkilatını düzenleme görevini üzerine almış ve ayrıca İran'a teknik ve mali alanlarda yardım vaat etmiştir. Fakat, bu antlaşma, İran milliyetçilerinin tepkisine yol açmış; İran Meclisi, antlaşmayı tasdik etmemiştir. İngiltere ise, kendi kamuoyundan gelebilecek tepkilerden çekinerek İran üzerine kuvvet göndermeyi göze alamamış ve İran'daki İngiliz nüfuzu yavaş yavaş etkisini kaybetmiştir⁴¹⁰.

İşte İngiltere'nin İran politikasının iflasından sonra İran'ın Ankara Elçisi Mümtaz'üd Devle Anadolu'ya gelmiştir.

Varlık Gazetesi Tahran gazetelerinden aldığı bilgiye dayanarak Mümtaz'üd Devle'nin Anadolu'ya geleceğini haber vermiştir. İran'la ilgili ilk haber şöyledir: "İran Milli Meclisi'nin hem hudud ve hem de ırkdaşlık itibariyle Türkiye Büyük Millet Meclisi nezdine Maarif ve Evkaf Nazırı Mümtaz'üd Devle'nin riyasetinde bir mümessil heyeti göndermeye karar verdiği ve bu heyetin seçilerek Tahran'dan hareket ettiği Tahran gazetelerinden okunmuştur"⁴¹¹.

İran'ın Ankara elçisi Mümtaz'üd Devle, Tebriz'li bir Türktür. Uzun zamanlar İstanbul'da İran Baş Şehbenderliği'nde bulunmuş; Tahran'da, birkaç defa nazırlıkla İran kabinesine girmiş, iktidar ve dirayeti ile İran'da iyi bir mevki kazanmıştır. 1919 senesinde Vusuk-ud Devle Kabinesi zamanında; İran'ı, İngiltere'nin boyunduruğuna sokmak isteyen anlaşmaya karşı büyük bir cesaretle itiraz etmiş ve bu anlaşmanın, Mebuslar Meclisi'nce reddinde büyük bir gayreti görülmüştür. Vusuk-ud Devle, kendi şahsı ve siyaseti için zararlı gördüğü Mümtaz'üd Devlet'yi Kâşan şehrine sürgün etmiştir. İran'da İngiliz menfaatleri için çalışan Seyyid Ziyaeddin Kabinesi düştükten sonra işbaşına gelen Kıvam-üs Saltana'nın kabinesinde Evkaf Nazırlığı yapmıştır⁴¹².

Ankara Sefirliği'ne tayin edilen Mümtaz'üd Devle, Tahran'dan ayrıldıktan sonra 6 Kasım 1921'de Tebriz'e gelmiştir⁴¹³. Tebriz'de bir müddet kalıp bazı işleri neticeye bağlayan Mümtaz'üd Devle, 3 Aralık 1921'de Tebriz'den hareket ederek Tiflis'e

⁴¹⁰ ARMAOĞLU. 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.208.

⁴¹¹ Varlık, 25 Ağustos 1921. S.1. s.3.

⁴¹² Varlık, 25 Ağustos 1921. S.1. s.3.

⁴¹³ Varlık, 1 Aralık 1921, S.13. s.1.

gitmiştir. Mümtaz'üd Devle, burada Cenubi Kafkas Cumhuriyetleri ile İran arasındaki siyasi ve ticari konularla alakalı müzakereleri başlatmıştır. Rusya'nın da iştirak ettiği bu müzakerelere, Kafkas Cumhuriyetleri ikişer murahhasla katılmışlardır⁴¹⁴. İran'ın bu müzakerelerdeki temel hedefi 26 Şubat 1921'de Sovyet Rusya ile imzaladıkları anlaşmadan farklı olarak ticarî ve siyasî konularda bir anlaşma yapmak olmuştur. İran yapacağı bu anlaşma için Türkiye ile Kafkas Cumhuriyetleri arasında imzalanan Kars Antlaşması'nı örnek almıştır. Aralarında Emir Haşmet ve İstanbul İran Sefareti eski İkinci Katibi Hacı Mehdi'nin de bulunduğu İran Heyeti, bu müzakerelerden ayrı olarak Sovyet Rusya ile Tiflis'te bir konferans daha düzenlemişlerdir. Bu konferans, 26 Şubat 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nın bir maddesi gereğince iki ülke arasındaki ticari münasebetleri düzenlemek için yapılmıştır⁴¹⁵.

Tiflis'te Kafkas Cumhuriyetleri ile yapılan müzakereleri, Moskova'daki İran heyetine devreden Mümtaz'üd Devle, Ankara'ya gelmek üzere yola çıkmış ve Trabzon'a ulaşmıştır. Trabzon'a geldikten sonra İstikbal Gazetesi muhabirine bir beyanatta bulunan ve bu beyanatı Varlık Gazetesi'nde de yayımlayan Mümtaz'üd Devle şöyle demiştir: "Sabahleyin memleketinize çıktığım zaman anavatana kavuşan bir gurbettede süruru içinde idim. Görmüş olduğu felaketselere rağmen, cevvaliyetini kaybetmeyen güzel memleketiniz, bende pek iyi tesirler bırakmıştır. Çok temenni ederim ki, yakın bir âti Trabzon'u karşımıza daha ma'mur bir surette çıkarsın." Daha sonra Trabzon'un ictimai ve fikri vaziyeti hakkında malumat isteyen Mümtaz'üd Devle konuşmasını şöyle sürdürmüştür. "Muhakkaktır ki, biz Şarklıların en büyük noksanı fikir sahasındadır. Bu noksanı telafi etmeğe çalışmak en mühim vazifelerimizdendir ki, bu da ancak maarifle olur. Milletlerin maarifsiz yaşaması mümkün değildir."

Türkiye ile İran münasebetlerine de değinen Mümtaz'üd Devle'nin bu konuda görüşleri ise şöyledir: "İran matbuat ve efkâr-ı umumiyesi, Türkiye lehine samimi

⁴¹⁴ Varlık, 15 Aralık, 1921, S.15, s.1.

⁴¹⁵ Varlık, 6 Nisan 1922, S.43, s.3.

hissiyatla meşbûdurlar. Şarkın iki büyük hükümeti olan Türkiye ve İran münasebatı iyidir, daha iyi olacaktır. Muhtelif fertlere mensup İran matbuatı artık Türkiye'yi müdafaa ediyor. Bugün İran'ın her tarafında Ankara Büyük Millet Meclisi'ne karşı samimi hissiyat ve temenniyat mevcuttur. Umum İranlılar Türkiye ile olan ictimâî, iktisadi münasebetlerin artırılması fikrindedir. Şarktaki İslam intihabı pek derindir. Bunun devamı için matbuatı büyük vazifelere terettüb etmektedir. Türkiye İran matbuatı beyinde samimi münasebetler tezahürünü çok temenni ediyorum⁴¹⁶.

Trabzon'dan ayrılan Mümtaz-üd Devle, üç kişiden ibaret maiyyetiyle İnebolu'ya gelmiştir. İnebolu'da rıhtımda bir müfreze asker halk ve talebeler tarafından karşılanan Mümtaz-üd Devle Anadolu'da gördüğü bu hüsn-ü kabulden son derece etkilendiğini ve uygulandığını belirtmiştir. İran Sefiri'nin şerefine belediyede bir çay ziyafeti verilmiş, bu sırada belediye önünde toplanan çocuklar marşlar söylemişlerdir. İran Sefiri, burada balkona çıkarak İran mektebları çocuklarından Türk mekteblilerine selam getirdiğini ve bugünkü canlı ve azimkâr faaliyetin, yalnız Türkiye'yi değil bütün şarkı kurtaracağını beyan etmiştir. Aynı günün akşamı, belediyede kendisi için verilen ziyafete katılan İran sefiri ertesi gün sabah Ankara'ya hareket etmiştir⁴¹⁷.

Ankara'ya geldikten sonra Çankaya Köşkü'nde Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilen İran Sefiri, Mustafa Kemal Paşa'ya itimâdnâmesini vermiştir. İran Sefiri burada iki hükümet arasındaki iyi ilişkilerin geliştirilmesi için Ankara'ya gönderildiğini söylemiş ve İran Devleti'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi hakkındaki iyi niyetlerini dile getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa cevabi konuşmasında İran Sefiri'ne; "ülkemize hoş geldiniz" demiş ve iki ülke arasındaki mevcut münasebetin daha da geliştirilmesi ve komşuluk ilişkilerinin artırılması yönündeki görevinde, Türk hükümetinin alaka ve yardımına mazhar olacağını bildirmiştir⁴¹⁸.

Rusya Sefiri Aralov, Mümtaz'üd Devle için yazlık sefarethânesinde 14 Temmuz'da bir ziyafet vermiştir. Bu ziyafette, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

⁴¹⁶ **Varlık**, 3 Temmuz 1922, S.63. s.1.

⁴¹⁷ **Varlık**, 3 Temmuz 1922, S.63. s.1.

⁴¹⁸ **Varlık**, 6 Temmuz 1922, S.64. s.1.

Mustafa Kemal Paşa, Meclis İkinci Başkanı Rauf Bey, Heyet-i Vekile üyeleri, milletvekillerinden bazıları ve Azerbaycan Sefiri İbrahim Abilof hazır bulunmuştur. Rusya Sefiri Aralov, burada yaptığı konuşmada şunları söylemiştir; “Türkiye Hükümeti’nin girişmiş olduğu mücadele büyük bir muvaffakiyetle nihayete doğru yürümektedir. Türkiye halkının yakın bir zamanda bu mücadeleden tam bir muvaffakiyetle çıkacağına tabii surette inancımız vardır. Binaenaleyh yakın bir atide Türkiye ile birlikte biz şarklılarında alakadar olduğumuz işler başka bir sıraya girmektedir. Şimdiye kadar cephelerde silahla harp ediyorduk. Silahla cidal muvaffakiyetle iktiran eder etmez, sulh halinde iktisadi sahada yeni bir cidal başlayacaktır” Rus sefiri devamla; bu iktisadi kavgada, bütün Şark milletlerinin karşılıklı yardımlaşma içinde olup Rusya’ya yardım etmeleri gereğinden bahsetmiştir. İran Sefiri Mümtaz’üd Devle, İran ve Rus temsilcilerinin samimiyetle Şark milletleri arasındaki mevcut ittifakın geliştirilmesine çalışacaklarını söylerken Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Hâriciye Nazırı Yusuf Kemal Bey ise; Türk milletinin başladığı mücahedatta emirlerini istihsal edinceye kadar devam edeceği ve yarınki iktisadi mücadelesi dahi Rusya’ya muvaffakiyetle ayrılmak hususunda Şark akvamından yardım istediğimizi ve binaenaleyh muahedat ahidnamesinin gösterdiği yolda devam edilmesi lüzumunu beyan etmişti.

Yusuf Kemal Bey’in konuşmasından sonra, Azerbaycan Sefiri İbrahim Abilof; Anadolu’daki milli mücadelenin başarıyla neticeleneceğine ve Şark milletlerinin huzura kavuşacağına olan inancının tam olduğunu belirtmiş ve sözü Mustafa Kemal Paşa’ya bırakmıştır. Mustafa Kemal Paşa burada şu konuşmayı yapmıştır: “İran devlet-i aliyyesinin muhterem sefir-i fevkaladesi Mümtaz’üd Devle Hazretleri’nin şerefine tertip olunan bu ziyafette bulunmaktan dolayı fevkalâde memnun ve bu vesile ile burada hazır bulunan samimi arkadaşlarla, muhabbet eylemek ayrıca mucib-i hatırdır. Diğer arkadaşlarımız gibi, daima şarkın masum olan milletlerinin hissiyatını temsil eden insanları bir araya getirmek ve onları dertleştirmekle pek büyük bir vazife yapmaktasınız. Bundan dolayı tebrik ederim. Hem derdi olanlar yekdiğerini ararlar ve bulurlar, aynı samimiyetle mütehassis olan arkadaşlar aynı samimiyetle mütehassis olan

milletlerin mümessili olarak az zamandan beri burada bulunanlar, içimizde hakiki bir boşluk duyuyorduk o da, İran milletinin mümessilinden mahrumiyet. Bugün, ona da muvaffak olduğumuzdan dolayı bahtiyarız. Türkiye halkının Şark milletleri ile Rusya ile Azerbaycan ile Afganistan ve İran ile olan rabitası yalnız siyaset üzerine mebni değildir. Hakikati gayr-i kabil tebdil bir takım esaslara dayanmaktadır. Bu suretle düşmanlarımızın içimize girerek yapacakları telkinat ile bu revabıtın tezelzülüne imkan tasavvur etmek doğru değildir. Bugün dostlarımız emin olabilirler ki bizden ziyade dostla düşmanla da temasa gelebiliyoruz. Fakat bu temas, bu samimi revabıtı, dostluğu daima tezelzülünden masun bulunduracaktır. Türkiye'nin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiye'ye ait olmadığını bütün arkadaşlarımız iddia etmişlerse de bunu bir defa daha teyid etmek lüzumunu hissediyorum. Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı; belki de, daha az kanlı olur, daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü, müdafaa ettiği dava, bütün mağdur milletlerin, bütün şarkın davasıdır. Bunun nihayetine kadar Türkiye'nin kendisi ile beraber olan Şark milletlerinin beraber yürüyeceğine eminiz. Türkiye şimdiye kadar mevcut tarih kitaplarının icabatını değil tarihin hakiki icabatını takip edecektir. Filhakika mevcut tarihlerin kaydettikleri hadisat milletlerin hakikati değildir. Şark milletleri kendi iradeleri kendi hisleri ile hareket etmiyorlardı. Onların başında birtakım müstebid keyfi hareket eden çarlar vardı. Tarihinden daha çok onların tatmin-i hürriyetleri için yaptıkları vekayiden biz onların hepsini yırtacağız. Yeni bir tarih yapacağız. Efendiler İran Devleti ve İran milleti muhteremesi hakikaten şeref-i muvazene-i umumiyyede fevkalade haiz-i ehemmiyet bir kitledir. Şimdiye kadar Türkiye halkı ile İran halkı candan temasa mazhar olmamıştı. Çünkü başlarında öyle adamlar bulunmuştur ki, onlar buna mani idi. Fakat, ben, yakinen bilirim ki; İran milliyetperveri pek mukaddes arzu için asırlarca uğraşmış fevkalade kahraman bir millettir. Ekseri İranlılar buna bütün kalpleriyle inanmışlar, fakat muvafık olamamışlar ise; bittabi kabahat kendi mesailerinde değildir. Bu arz eylediğim nokta pek mühimdir. Şimdiye kadar Devlet-i Ali Osmaniye ünvanı altındaki imparatorluk ile Devlet-i Aliyye-i İraniye arasındaki münasebetin İranlılarla Türkiye halkının ciddi temayüllerine mutabık tecelli

edememiş olduğunu itiraf etmek lazımdır. Bugün İranlı kardeşlerimiz emin olabilirler ki, Türkiye'nin başında bulunanlar aynı adamlar değildir. Mümtaz'üd Devle Hazretleri'nin temsil ettiği İran millet ve devleti hakiki temas noktasını bulmuştur. Bunun tecellisi pek feyizli olacaktır. Bu feyizden yalnız Türkiye ve İran değil bütün Şark milletleri müstefid olacaktır. Aralov arkadaşımızın ve Mümtaz'üd Devle Hazretleri'nin hükümetim, halkımız, ordumuz ve bunların mensupları hakkında söyledikleri sözlerden fevkalade mütehassisim. Bunu izah için fazla söz söylemeye lüzum görmüyorum. Kendi hükümetlerine milletlerine karşı kalbimizin pek derin ve samimi hissiyat-ı dostane ile çarptığına emin olabilirler⁴¹⁹.

İran basını, Türk ordusunun İzmir'e girmesi münasebeti ile oldukça coşkulu yayınlar yaparken İran, Mustafa Kemal Paşa'yı tebrik ve gönderilen hediye takdim için İran Harbiye Nazırı Başyaveri Miralay Sadık Salar Nizam Han'ı göndermiştir⁴²⁰.

Türk Ordusu'nun kazandığı zafer Makû'de de büyük bir sevinçle karşılanmış, halk Türkiye lehinde tezahüratta bulunmuştur⁴²¹.

G-ORTADOĞU ÜLKELERİ İLE İLİŞKİLER

I.Dünya Savaşı esnasında İngiltere Arap halkını Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırmak için, özellikle Mekke Şerifi Hüseyin ile birtakım anlaşmalara girişmiş ve ona bir Arap İmparatorluğu veya bir Arap Devletleri Federasyonu kurmayı vaad etmek suretiyle Arapların bağımsızlık duygularını kışkırtmıştır. Fakat bir yandan bunu yapan İngiltere, diğer taraftan 1916 yılında Rusya ve Fransa ile yaptığı anlaşmalarla Orta Doğu bölgesinin kendisi ve Fransa arasında paylaşılmasını kabul ettirmiştir. Fakat Rusya'da iktidarı ellerine geçiren Bolşeviklerin Çarlık Rusyası'nın gizli anlaşmalarını açıklaması, Orta Doğu'daki İngiliz-Fransız tasanlarının geleceğini tehlikeye düşürmüştür. Bolşevik Rusya'nın savaştan çekilmesi ve Amerika'nın Wilson ilkeleri ile savaşa girmesi ve gizli anlaşmaları tanımayacağını açıklaması karşısında, İngiltere ile

⁴¹⁹ Varlık, 17 Temmuz 1922, S.66, s.4.

⁴²⁰ Varlık, 2 Kasım 1922, S.93, s.2.

⁴²¹ Varlık, 5 Ekim 1922, S.85, s.3.

Fransa 7 Kasım 1918'de Orta Doğu hakkında ortak bir deklârasyon yayınlamışlardır. Bu deklârasyonda uzun zamandan beri Türklerin zulmü altında yaşayan halkların kurtuluşu için savaştıklarını iddia eden iki devlet, Orta Doğu memleketlerinde halkların, kendi serbest seçimlerine dayanan milli hükümet ve idareler kuracaklarını bildirmişlerdir. Oldukça belirsiz ifadelerin yer aldığı bu deklârasyonun Arap halkları üzerinde uyandırdığı izlenim, İngiltere ve Fransa'nın kendi bağımsızlıklarını tanıdığı şeklinde olmuştur. Fakat gerçekte bu iki sömürgeci devlet Arap halklarını ikinci defa aldatmışlardı. Hicaz Kralı Hüseyin oğlu Faysal'ı büyük ümitlerle Paris Barış Konferansı'na göndermiş ve Faysal'ın da konferansta Arap bağımsızlığını ısrarla savunmuş olmasına rağmen; İngiltere ve Fransa, Kral Hüseyin'in Suriye üzerindeki monarşisini tanımakla beraber Arap memleketlerinde manda rejiminin kurulmasına karar vermişlerdir⁴²².

Amerika Birleşik Devletleri'nin I.Dünya Savaşı'ndan sonra tekrar kendi kabuğuna çekilmesi ve dünya siyasetinden uzaklaşması İngiltere ve Fransa'nın politika anlamında serbest hareket etmelerine neden olmuştur.⁴²³

İngiltere ve Fransa'nın 19-26 Nisan tarihleri arasında toplanan ve Orta Doğu bölgesi ile ilgili de önemli kararlar aldıkları San Remo Konferansı'ndan önce bölgede önemli gelişmeler olmuştur. 1920 Mart'ın da Şam'da bir eşraf kongresi toplanmış ve bu bölgede Filistin ve Lübnan'ı da içine alan büyük Suriye Krallığı'nı ilan ederek krallığa Hicaz Kralı Hüseyin'in oğlu Faysal'ı getirmiştir⁴²⁴. Fakat San Remo Konferansı'nda Amerika'nın bu konferansa katılmamasından yararlanan İngiltere ve Fransa Orta Doğu'yu kendi aralarında paylaşmışlardır. Buna göre, İngiltere, Irak, Ürdün ve Suriye'den ayırdığı Filistin'i; Fransa ise Suriye ve Lübnan'ı almıştır⁴²⁵.

San Remo Konferansı'ndan önce ilan edilen Suriye Krallığı ve daha sonra konferans kararları ile bölgenin Fransa mandasına verilmesi Suriye'de önemli

⁴²² ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.197.

⁴²³ Rifat UÇAROL, Siyasi Tarih (1789-1994), İstanbul, 1995, s.544.

⁴²⁴ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.198.

⁴²⁵ UÇAROL, Siyasi Tarih, s.544.

hadiselere yol açmıştır. Fransız mandasını istemeyerek ayaklanan halka karşı Fransa bölgeye 90.000 asker sevk etmiş, 1920 Temmuz'un da Şam'a giren Fransız Yüksek Komiseri General Graud Faysal'ı tahttan indirerek, bölgede sıkı bir Fransız askeri idaresi tesis etmiştir. Bölgenin kontrolünü eline alan Fransızlar, Arap muhalefetinin bütünlüğünü parçalamak için Suriye'yi parçalama yoluna gitmişlerdir. General Graud, Fransa'ya daha sadık ve Fransa ile tarihi bağları olan Lübnan topraklarını, Osmanlı İmparatorluğu zamanındakinin iki katına çıkararak Lübnan'ı Suriye'den ayırmış ve geri kalan Suriye topraklarını da eyaletlere ayırarak federal bir sistem kurmuştur⁴²⁶.

I.Dünya Savaşı ve hemen ertesinde Arapların, İngiltere ve Fransa tarafından uğratılmış oldukları bu peşpeşe aldatılmalar, iki dünya savaşı arasında devrede Ortadoğu'nun devamlı bir kaynaşma içinde kalmasına sebep olmuş ve batı emperyalizminin bu yalana dayalı siyasetinin etkileri günümüze kadar devam etmiştir. San Remo Konferansı'nda Orta Doğu'nun İngiltere ile Fransa arasında paylaşılması karşısında bir defa daha aldatıldıklarını anlayan Arapların, Hicaz Kralı Hüseyin'in oğulları Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Abdullah'ın duydukları pişmanlık duygusu hiçbir işe yaramamıştır.

Varlık Gazetesi "Bir Günahkârın Nedâmeti" başlığı ile verdiği haberde Hicaz Kralı Hüseyin'in yaptıklarından dolayı yeni yeni pişmanlık duymaya başladığını yazmış, fakat bunun geç kalmış bir pişmanlık olduğunu söylemiştir. Kral Hüseyin'in İngilizlerle arasının açıldığını yazan gazete, İngilizlerin Kral Hüseyin'e bundan böyle hiçbir şekilde destek vermeyeceğinin açık bir şekilde belli olduğunu belirtmiştir⁴²⁷.

Kral Hüseyin'in resmi gazetesinde çıkan ve Arap Yarımadası ile Irak'a karşı yapılan Vahabi taarruzunun İngiliz desteği ile olduğunu, İngilizlerin Vahabilere her türlü yardımı yapıp, Irak'taki muhalefeti bu şekilde söndürmeye çalıştıkları şeklindeki haberi değerlendiren Varlık Gazetesi; "Hüseyin ile oğlu Faysal, ikisi de İngiliz

⁴²⁶ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.198.

⁴²⁷ Varlık, 5 Haziran 1922, S.56, s.2.

desiselerine kurban olduklarını anlıyorlar, fakat geç kalmadılar mı? diyerek tepkisini dile getirmiştir⁴²⁸.

1-İrak

San Remo Konferansı ile Irak'ın manda idaresi İngiltere'ye verilmişti. Fakat San Remo Konferansı 1916'da imzalanan İngiliz-Fransız anlaşmalarında bir değişiklik yaparak Musul bölgesini de İngiltere'nin nüfuz alanı kabul etmiştir. İngiltere San Remo'da elde ettiği bu kazanca karşılık Musul petrolerinden bir kısım hisseyi Fransa'ya vermiş ve buna karşılık Fransa'da Musul'dan Akdeniz'e uzanacak bir boru hattının Suriye topraklarından geçmesini kabul etmiştir⁴²⁹.

San Remo Konferansı toplandığı sırada Irak, İngiliz askeri kuvvetlerinin idaresi altında bulunuyordu. Emir Faysal, Fransızlar tarafından Suriye Krallığı'ndan indirilince, Irak halkının arzusunu göz önünde tutan İngiltere, 1921 Ağustos'unda yaptırdığı bir referandumla Faysal'ı Irak Krallığı'na geçirmiştir. Bundan sonra İngiltere, Irak'taki kabile reislerine para yardımıyla bulunmak ve onları vergiden muaf tutmak suretiyle feodal bir sisteme dayanarak, Irak'a egemen olmak istemiştir. Fakat İngiltere'nin bu planları ve uygulamaları, Iraklı aydınların şiddetli tepkisi ile karşılaşmıştır⁴³⁰.

Tahta İngilizlerin onayı ve desteği ile geçen Kral Faysal ile İngilizler arasında kısa zaman sonra karşılıklı bir anlaşma yapma lüzumu belirlemiştir. Times Gazetesi'nin verdiği habere göre; Cemiyet-i Akvam'da konuşan İngiliz temsilcisi, İngiltere'nin Irak kıtası üzerindeki vaziyetini tayin ve tesbit için Irak hükümdarı Faysal ile İngiltere arasında bir anlaşma yapma lüzumunun hissedildiğini söyleyerek bu anlaşma ile Irak'ın İngiliz mandasına gireceğini söylemiştir⁴³¹.

---

⁴²⁸ Varlık, 23 Temmuz 1922, S.67, s.2.

⁴²⁹ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.201.

⁴³⁰ ARMAOĞLU, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, s.202.

⁴³¹ Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.2.

İngilizler Faysal'ı Irak tahtına geçirdikten sonra Irak'ı tam manasıyla İngiliz mandası altına sokacak bir anlaşma taslağı hazırlamışlar ve bunu Faysal'a kabul ettirerek Irak'ta bütün gücü ellerinde tutmaya gayret göstermişlerdi⁴³².

Mısır'da çıkan El-Efkâr Gazetesi, Irak'ın yeni durumundan bahsederken, Irak'ta çıkan El-Arâf Gazetesi'nden alıntılar yaparak durumu özetlemiştir. El-Arâf Gazetesi'nde bahsedildiğine göre, yerel Irak halkının İngilizlerden çektiği eza ve cefâ son haddine ulaşmıştır. Irak'ta iktisadi hayat çökmüş, hukuk sistemi İngilizlerin keyfi idaresine geçmiş ve İngilizler her yere sahip olmuşlardır⁴³³.

Irak'ın durumundan bahseden Varlık Gazetesi, bölgenin kan ve ateş içinde olduğunu yazmıştır. "Krallık tacı için beş, on altına vicdanını satanlar" diye bahsettiği Kral Faysal'ın durumun vahameti karşısında şaşırıp kaldığını söyleyen gazete, İngilizlerin Irak'ta halkın kendi aleyhlerine ayaklanmaları karşısında uçaklarla şehirleri bombaladığından bahsetmiştir. Fakat Mısır'da ve Hindistan'da da uygulanan bu yöntemin artık işe yaramadığını belirten gazete, son günlerde Iraklıların 8 İngiliz uçağını düşürdüklerini yazmıştır⁴³⁴.

İngilizlerin bölgeyi karıştırmak için Araplarla, Kürtleri birbirine karşı düşman yapmaya uğraştığını yazan Varlık, birkaç İngiliz ajanının karışıklık çıkarmak için Kürtçe bir gazete çıkarmaya teşebbüs ettiklerinden bahsetmiştir. Bu konuda dikkatli olunmasını isteyen gazete İngiliz oyunlarına gelinmemesini istemiştir⁴³⁵.

Varlık, "Musul'da Neler Oluyor" başlığı ile verdiği bir haberde ise; İngilizlerin, 15 yaşından 50 yaşına kadar bütün Nasturileri İngiliz muhimmatı ile silahlandırarak ve günlük ihtiyaçlarını temin edip, İngiliz subaylarının komutası altında Zaho bölgesine saldırttığını yazmıştır. Nasturi saldırıları sonucu bölgede birçok Müslüman köyün mecburen boşaltıldığını belirttikten sonra göç eden bu insanların bir kısmının Türkiye'ye, bir kısmının ise İran'a geçtiğini belirtmiştir. İngiltere'nin bu politikasının amacının Irak Müslümanları ile Türkiye'nin arasına bir set çekmek olduğunu ifade eden

⁴³² Varlık, 22 Eylül 1921, S.4, s.2.

⁴³³ Varlık, 16 Şubat 1922, S.29, s.2.

⁴³⁴ Varlık, 17 Nisan 1922, S.46, s.3.

⁴³⁵ Varlık, 17 Nisan 1922, S.46, s.3.

gazete, Irak'ı bu hallere düşüren İngilizlerden bir gün mutlaka hesap sorulacağını ifade etmiştir⁴³⁶.

Irak'ın kayıtsız şartsız kendi himayesine girmesini isteyen İngilizler, aksi takdirde; Bağdat ve Musul'u tahliye edeceklerini söylemişler; bunun ise, bölgenin bir başka devletin istilasına maruz kalabileceği veya Vahabilerin bölgeye girebileceği sonucunu doğuracağını söyleyerek Iraklıları bir yerde tehdit etmişlerdir. Bu şekilde, Irak halkının muhalefetini ve isyanını önlemeye çalışan İngilizler başarılı olamamış, bölge halkının hem İngilizlere hem de Kral Faysal'a olan kızgınlığı ve nefreti artarak devam etmiştir⁴³⁷.

Irak'tan gelen ve İngiliz vahşetinin anlatıldığı haberler karşısında tepkisini esirgemeyen Varlık Gazetesi, Kral Faysal için "Suriye'den sonra Irak'ta da Faysal'ın yüzünden kan dökülüyor, sergüzeşt peşinde dolaşan bu günahkâr insan, girdiği çıkmaz yoldan bir an evvel kurtulmak için başvurmadığı kapı bırakmamakla beraber, İngiliz hıyanet ve desisesinin içinde nihayet çaresiz kalarak ırkdaşlarını vahim bir akıbete sürüklemiş" ifadelerini kullanarak, Irak halkının muhtariyete bile razı olmadığını ve bağımsızlık istediğini sık sık belirtmiştir⁴³⁸.

Irak halkının Kral Faysal'a müracaat ederek, İngilizlerle Irak'ın hürriyet ve istiklaline zarar verecek herhangi bir anlaşma yapması halinde kendisini Suriye'dekinden daha fena bir muameleye hedef yapacaklarını söyledikleri açıklamayı da yayımlayan Varlık, İngilizlerin Irak bataklığında boğulacaklarını sık sık ifade etmiştir⁴³⁹.

2-Filistin

Müttefik Devletler Yüksek Konseyi'nin, San Remo Konferansı'nda İngiltere'nin mandası altına verilen yerlerden biri de, Suriye'den ayrılan Filistin olmuştur. İngiltere'nin savaş sırasında ve sonrasında burada bir Yahudi devleti kurulması için

⁴³⁶ Varlık, 1 Mayıs 1922, S.50, s.3.

⁴³⁷ Varlık, 23 Temmuz 1922, S.67, s.2.

⁴³⁸ Varlık, 23 Temmuz 1922, S.67, s.2.

⁴³⁹ Varlık, 14 Ağustos 1922, S.71, s.2.

takındığı tavrı bölgede ve diğer Araplar arasında İngiltere'ye karşı başlayan hareketlerin nedenlerinden biri olmuştur⁴⁴⁰.

Bu dönemde hem Filistin hem de Ürdün'de* yaşanan belirsizlik ve kargaşa İngilizleri de tedirgin etmiş ve düşündürmüştür. Times Gazetesi'nde çıkan bir habere göre; İngiliz siyasetçilerinden Lord Rokelon, Filistin'de ve Ürdün'de takip olunan siyaset hakkında yaptığı açıklamada şöyle demişti: "Emir Abdullah, hükümet etmeğe ne kadir ne de layıktır. Halbuki İngiltere Hükümeti'nden ayda 5.000 İngiliz lirası maaş alıyor. Teşkil ettiği hükümet intizamsız, memleket ihtilal ve karışıklık içindedir. Asayiş olmadığı için halk hayatından emin değildir. Eşkiyalık, hayırsızlık her tarafta hükümfermâdır. Tekmil ahali Abdullah'dan ve idaresinden şikayet ediyor. Bunun için onu takib eden İngiltere Hükümeti'ne karşıda şiddetli nefret gösteriyorlar. Tekmil halk Türkleri teessür ve tahassülle arıyor"⁴⁴¹.

Başta İngiltere olmak üzere batılı devletlerin Ortadoğu bölgesindeki faaliyetlerini yakından takip eden Varlık Gazetesi, Arapların bu dönemde kendi hataları ve yanlış tercihleri yüzünden düştükleri durumu gözler önüne sererken; batılı devletlerin bölgede uyguladıkları şiddete ve yalancılığa dayalı politikalarını da eleştirmekten geri durmamıştır.

Şam'da çıkan El-Muktebis Gazetesi'nin bir İngiliz gazetesinden naklen "Ankara Hükümeti'nin Paris Temsilcisi Ferit Bey'in Ankara'nın Filistin'i Musevi yurdu olarak tanıdığı" şeklindeki haber Varlık Gazetesi'nde asıl ve esasattan yoksun olarak tanımlanmış ve tezkib edilmiştir. İngiliz gazetelerinin olayı çarpıttığını ifade eden Varlık, Ankara Hükümeti Paris Temsilcisi Ferit Bey'in Filistin'in mandasının İngiltere'ye verilmesi için Bolfour'un Cemiyet-i Akvam'a yaptığı talebe itiraz ettiğini belirtmişti. Ferit Bey'in bu itirazında, Türkiye ile sulh yapmadan evvel, Osmanlı

⁴⁴⁰ UÇAROL, *Siyasi Tarih*, s.547.

* Ürdün. Kral Faysal'ın Büyük Suriye Krallığı'na dahildi. Faysal, Fransızlar tarafından Suriye'den çıkarılınca; 1922 Eylül'ünde Milletler Cemiyeti'nin kararı ile ayrı bir Ürdün Devleti kuruldu ve bu devlet İngiltere'nin mandasına verilerek başına Mekke Emiri Hüseyin'in oğlu, Faysal'ın küçük kardeşi Abdullah getirildi. Ürdün'deki manda idaresi doğrudan doğruya Filistin'deki İngiliz Yüksek Komiseri'ne bağlı idi.

⁴⁴¹ *Varlık*, 17 Nisan 1922, S.46, s.3.

İmparatorluğu arazisinden hiçbir parça için karar verilemeyeceğini, verilecek kararlarında geçersiz olacağını söylediğini yazan gazete, İngilizlerin olayı çarpıttığını belirtmiştir⁴⁴².

3-Suriye ve Lübnan

Suriye'yi parçaladıktan sonra bölgede sıkı bir askeri idare tesis eden Fransızlara karşı, halkın muhalefeti artarak devam etmiştir. Suriye halkının ihtilal hareketinin gün geçtikçe büyüyerek devam ettiğini yazan Varlık Gazetesi, ihtilâl hareketinde İngilizlerin mühim bir rol oynadıklarını yazdıktan sonra, bölgedeki olaylar nedeni ile bir Amerikan Heyeti'nin Şam'a geldiğini ve Fransızların muhalefeti önlemek için Suriye'de bir an önce seçimleri yaptırıp kendi taraftarlarını meclise sokmak istediğini belirtmiştir⁴⁴³.

Suriye'de cereyan eden hadiseleri görmek için bölgeye gelen eski Amerika elçilerinden Mr. Crayn Suriye'de halk tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Suriye halkı, Amerika Heyeti'ne, Fransızların ağır vergilerinden, uygulanan şiddet politikasından dolayı şikayette bulunmuşlardır. Bölgeye gelen Amerika Heyeti hemen her kesim halkla diyaloga girmiş ve içinde buldukları durumu öğrenmeye çalışmıştır. Buradaki Hıristiyanlarla da görüşen heyet, bunlardan da Fransızların yaptıklarını şikayet eden sözleri ve Suriye'nin tam bağımsızlık isteklerini öğrenmişlerdir. Gittiği her yerde Suriye'nin tam bağımsızlık isteği ve Fransızların yaptığı zulümlerin anlatıldığı heyete yapılan bir diğer şikayette Suriye ileri gelenlerinin Fransızlar tarafından tutuklanması ve hapse mahkum edilmesi olmuştur⁴⁴⁴.

Suriye meselesi ile yakından ilgilenen Varlık Gazetesi, "Haleb'in Derdi" başlığı ile verdiği bir haberinde; bütün ticareti Anadolu ile olan Haleb'in Anadolu'dan ayrılması sonucunda bölgenin ticari yönden iflasa doğru sürüklendiğini belirtmiş ve

---

⁴⁴² Varlık, 19 Haziran 1922, S.60, s.4.

⁴⁴³ Varlık, 22 Mayıs 1922, S.54, s.4.

⁴⁴⁴ Varlık, 25 Mayıs 1922, S.55, s.2.

“Haleb’in hayatı Anadolu’ya bağlı. Anadolu, Haleb’e kapılarını açarsa Haleb yaşar aksi halde iflas eder” diye yazmıştır⁴⁴⁵.

26 Mayıs 1922 tarihinde Şam’da Müslüman ve Hıristiyan kadınların yaptığı ve Suriye’nin tam istiklalini istedikleri mitingden de bahseden Varlık Gazetesi istiklal yolunda bütün Suriye halkının kenetlendiğini yazmıştır.

Bu mitingin akabinde, Şam’da yapılan ve Doktor Abdurrahman Şebender ile beş arkadaşının öncülük ettiği miting, büyük olaylara sahne olmuştur. Şam’da bütün halkın katıldığı, dükkanların kapatıldığı bu miting, Fransızlarda büyük bir telaşa yol açmış; şehrin bütün çarşı ve sokaklarına mitralyöz ve tank yerleştirdikleri gibi miting alanına beş altı tabur asker ve ayrıca top sevk etmişlerdir. Alınan bütün bu tedbirler, halkı mitingden vazgeçirememiş kalabalık ancak akşam üzeri dağılmıştır. Mitingin dağılmasından sonra, Fransızlar Doktor Abdurrahman Şebender ile beş arkadaşını evlerinde tutuklamışlar ve hapse atmışlardır. Bu olay karşısında şehir halkı dükkanlarını kapatarak ve Fransız makamlarına protestolarda bulunarak tepkisini göstermişti. Şam’da olağanüstü durum ilan eden Fransızlar, halkın gece sokağa çıkmasını da yasaklamışlardır. Askeri mahkemeye çıkarılan Doktor Abdurrahman Şebender, şu şekilde ifade vermiştir: “Biz Şam ahalisine ne İngiliz ve ne de Fransa’nın himayesini kabul etmeyerek tam bir istiklale nail olmak maksadı ile ve hiçbir kimsenin tesirine kapılmayarak yaptığımız nümayişler cürm-ü siyasi teşkil etmemekte ve siz Fransızlar kendi memleketinizde nail-i hürriyet olmak için yaptığımız inkılâpta kan döktüğünüz halde biz kimsenin burnunu kanatmadan yaptığımız tezahürât-ı milliyeden kanunen müstelzam bir mesuliyet görünmemektedir zannındayım. Şayet Fransızlar, tarik-i hak ve adaletten inhiraf ve hür yaşamak isteyen bir milletin ağzına gem vurmak suretiyle susturmanın yolunu takip arzusunda bulunuyorlar ise, medeni hükümetler nezdinde sesimizi ismâ edecek vicdan mevcuttur. Milletimin daima hakkımızı takipten geri durmayacağına eminim”⁴⁴⁶.

⁴⁴⁵ Varlık, 17 Nisan 1922, S.46, s.4.

⁴⁴⁶ Varlık, 15 Haziran 1922, S.59. s.2.

Suriye bölgesinde Fransızlara karşı halkın muhalefeti ve istiklâl talepleri devam etmiş ve Suriye halkı istiklâl mücadelesinde Türkiye'yi örnek alarak çoğu mitinglerinde “Yaşasın Türkiye” diye tezahürat yaparak hem Türkiye'ye özlemlerini dile getirmişler, hem de Türk milli mücadelesine destek vermişlerdir⁴⁴⁷.

---

⁴⁴⁷ **Varlık**, 8 Haziran 1922, S.57. s. 2

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURTULUŞ YOLUNDAKİ SAVAŞ, BARIŞ VE KONFERANSLAR

A-SAKARYA SAVAŞI

Yunan ordusunun Türk ordusu tarafından Sakarya nehrinin doğusunda imha edilmesiyle 13 Eylül 1921'de Türk zaferi ile sonuçlanan Sakarya Savaşı Varlık Gazetesi'nde geniş bir yer bulmuştur.

“Yunan'ın başı yine kırıldı. 23 Ağustos'tan beri devam eden 21 günlük kanlı hak ve zalim kavgası da zulmün yerlere serilmesi ile neticelendi” diye Türk ordusunun zaferini müjdeleyen Varlık Gazetesi, “Yunan taarruzu bitaraf düşmanımız; İngiltere'nin her türlü yardımıyla beslendi, 15 gün, gece gündüz Sakarya Irmağı boylarına sersem başını vurdu, durdu. Lakin biz ümitsizliğe düşmedik, imanımız sarsılmadı. Türk'ün iradesi çelikleri bile parçaladı. Türk'ün serin kanı, ateşleri bile söndürdü” diyerek zaferden duyduğu memnuniyeti anlatmıştır¹.

Feyzullah Sacit imzalı çıkan “İki Zafer” isimli makalede ise Moskova Muahedesi'nin Kars'ta yapılan teati merasimi, toplanacak olan Kars Konferansı ve Sakarya Zaferi Ankara Hükümeti'nin başarıları olarak anlatılmıştır. Feyzullah Sacit bu makalesinde Sakarya Zaferi'nden “zalimlere karşı mazlum Türk'ün ateşli ruhundan fırlayan bir şimşek” olarak bahsetmiş ve “uzun yıllardan beri ülkeler yutmak, milletler zincirlemek ihtirasıyla taşıp köpüren emperyalizmin sisli kanlı dalgalarla güneye ve doğuya biraz daha yayılmaya çalışırken Şarka doğru akışında sağlam ve parlak iki sedde çarptığını; bu setlerden birisinin Sakarya Zaferi diğerinin Moskova Muahedesi ve Kars Konferansı olduğunu yazmıştır². Varlık Gazetesi'nde çıkan ve “Çuvaldızın Kral Konstantin'e Açık Mektubu” ismini taşıyan şiirde ise Konstantin alaycı bir dille eleştirilmiş ve Sakarya Zaferi anlatılmıştır³.

---

¹ Varlık, 15 Eylül 1921, S.3, s.1.

² Feyzullah SACİT. “İki Zafer”. Varlık, 29 Eylül 1921, S.5, s.1.

³ Varlık, 15 Eylül 1921, S.3, s.1.

Sakarya Zaferi'nden sonra Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa tarafından Sovyet Sosyalist Federatif Şura Cumhuriyeti Türkiye Vilâyât-ı Şarkîye Başşehbenderine Sovyet Azerbaycan ve Gürcistan İhtilal Komitesi Reislerine, Kafkas Kızılordu Kumandanlığına, Azerbaycan ve Ermenistan Konsoloslarına ve Mümessillerine 12 Eylül 1922 tarihli çekilen aşağıdaki telgrafi yayınlayan Varlık Gazetesi, “Şanlı Zaferimiz ve Dostlarımız” başlıklı haberde ise; Kâzım Karabekir Paşa'ya gelen, tebrik telgraflarını yayınlamıştır. Kâzım Karabekir Paşa'nın gönderdiği telgraf şöyledir “Pek kanlı ve şiddetli harekât ile 14 günden beri devam eden Sakarya Meydan Muharebesi'ni Yunan Ordusu kaybetti. 10 Eylül 1921'den itibaren başlayan taarruzumuz karşısında düşman bütün cephede ricata başladı. Türk milletinin hayat ve istiklali burada kazandığı galibiyet, şarkında en büyük zaferdir. Bizim kadar sevinç ve iftihar duyacaklarından emin olduğum muhterem dostlarımızı tebşir eder, bütün Şark milletlerine ebedi kurtuluş zaferleri dilerim. Hissiyat-ı hürmetkârânemi kabul buyurunuz”⁴.

Azerbaycan'ın Kars Şehbenderi Hacı Beyli “İngiltere'nin hain hadimlerinin sarsılmak bilmeyen kahraman Türk Ordusu muzafferiyeti ile ezilmesini kardeş Azerbaycan halkı samimane tebrik ederek Türkiye halkı ile, beraber sevincimizi zat-ı âlilerine takdim ederim” diye kaleme aldığı bir telgraf gönderirken; Ermenistan Siyasi Mümessili Sarkisyan'da zaferden duyduğu memnuniyeti dile getiren bir telgraf göndermiştir. Sovyet Gürcistan İhtilâl Komitesi Reisi Medivani'nin gönderdiği kutlama telgrafi ise şöyledir: “Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin şanlı ordularının kazandığı muzafferiyetten bahs eden sevinçli haberler dün alınmıştı ve hemen Meclis Reisi ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tebrik edilmişti. Zât-ı Alilerinin doğrudan doğruya acizlerine müjdelemeniz pek büyük bir sevinç hasıl etti. Zat-ı Alileri ile beraber kati muzafferiyetin Türkiye işçi ve köylüsünde kalacağına ve bu ağır tecrübelerle sevinçli hadiseler doğuracağına ve sonunda bütün Türkiye'nin emperyalistlerin zulüm ve tazyik pençesinden kurtulacağına eminim. Pek samimi tebrik duygularımın kabulünü

⁴ Varlık, 15 Eylül 1921, S.3, s.2.

rica ederim. Hakkın zulüm ve vahşiliğe karşı yakında muzafferiyetlerle nail olmasını temenni etmekte bulunduğumu arz eylerim”⁵.

Sakarya Zaferi; Sarıkamış ve Kars'ta heyecanlı, ve parlak şenliklerle kutlanmış; Şark Cephesi muntıkasında da büyük bir heyecan ve sevinçle karşılanmıştır. Karaköse, Tortum, Bayburt, Giresun, Hasankale, Hınıs, Iğdır, Tercan, Kemah, İspir, Tirebolu, gibi kazalardan Muş ve Bayezid Mutasarrıflıklarından, Van, Trabzon, Erzurum Vilayetlerinden, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve belediye başkanlıklarından Şark Cephesi Kumandanlığı'na gelen tebrik telgraflarında zaferin, bütün bu yerlerde şenlik ve tezahüratlarla kutlandığı belirtilmiştir⁶.

Mustafa Kemal Paşa, Sakarya Zaferi'nden hemen sonra 20 Eylül 1920'de Mecliste yaptığı tarihi konuşmasında, I. Dünya Savaşı'nda dahil olduğumuz “İttifak Bloku”nun mağlup olması yüzünden karşı karşıya kalmamız lazım gelen cezayı Suriye ve Irak gibi topraklardaki hakkımızdan feragat ederek çektik demiş ve Türk milletinden daha fazla fedakârlık istenemeyeceğini belirtmiştir. Yunan ordusunun Türk milletini haklı davasından döndüremeyeceğini anlatan Mustafa Kemal Paşa “Türk halkı, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti uşak muamelelerine tahammül edemez. Her medeni millet ve hükümet gibi varlığının hürriyet ve istikbalinin tanınması talebinde ısrarlıdır ve bütün davası da bundan ibarettir” diyerek Sakarya Zaferi ile bunu bir daha ortaya koyduğunu anlatmıştır⁷.

Türk ordusunun kazandığı Sakarya Zaferi, Yunan ordusu hükümeti ve kamuoyunda tam bir hayal kırıklığı şeklinde kendisini göstermişti. Pire ve Selanik şehirlerine gelen yaralıların çokluğu ve cepheden alınan fena haberler Yunan kamuoyunda galeyana sebep olmuştur. Ordunun muhalefetine rağmen büyük gösteriler yapılarak Kral Konstantin ve Başbakan Gunaris aleyhinde gösteriler yapılmıştır. Yunan

⁵ Varlık, 15 Eylül 1921. S.3. s.2.

⁶ Varlık, 15 Eylül 1921, S.3, s.2.

⁷ Varlık, 29 Eylül 1921, S.5, s.1.

kabinesi bu tepkiler sonucu sarsılmaya başlamış; Yunan parası Drahmi büyük oranda değer kaybetmiştir⁸.

Sakarya Savaşı'ndan önce İstanbul fatihi olacaklarını, Ankara'yı ele geçireceklerini ve daha birçok bölgeyi Yunan topraklarına katacaklarını iddia eden Yunanlılar mağlubiyetten sonra daha az ile iktifa edebileceklerini açıklamışlardır. Kral Konstantin Daily Telegraph Gazetesi Muhabirine verdiği demeçte; mesul bir Türk hükümeti ile devamlı bir sulh yapılırsa Yunanlıların İzmir hinterlandındaki mevkiileri ve sahil arazisini tahkim ile yetineceklerini söylemiştir. Varlık Gazetesi Yunanlılardaki bu değişikliği "Bakalım Sakarya hezimetini üzerine Konstantin ve Yunanistan yelkenleri daha ne kadar indirecektir" diye yorumlamıştır⁹.

Yunan devlet adamları politikacılar ve askerler Sakarya Savaşı'ndan sonra hiçbir şey olmamış gibi davranmaya çalışmışlar; alınan mağlubiyetten ötürü hem Yunanistan'da hem de dünya kamuoyu önünde zor durumda kalmamak için aslında kendilerinin fazla hırpalanmadığını ve alınan mağlubiyetin önemli olmadığını anlatmaya uğraşmışlardır. Kral Konstantin savaş sonrası Anadolu'dan ayrılırken Yunan ordusuna hitaben yaptığı konuşmada sanki mağlup olan Yunan ordusu değilmiş gibi konuşmuş¹⁰, Yunanistan'ın Londra Büyükelçisi ise bu mağlubiyetten sonra hala amaçlarının Ankara'yı işgal ve Kuva-yı Milliye'yi imha etmek olduğunu söyleyebilmiştir¹¹.

Varlık Gazetesi'nde "Siyasi Vaziyet" başlığıyla çıkan bir makalede iki buçuk sene evvel İzmir'de ilk silah patladığı ve ilk Türk kanı aktığı zaman bütün dünyaya kabulünde ısrar ettiğimiz dava ne ise, Batı Anadolu'yu kan ve ateş dalgalarına boğan mücadelede Türk'ün kazandığı üç büyük galibiyetten sonraki mütevazi iddiası da yine odur denilerek Türk yurduna karşı olan istilâkâr saldırı sona ermedikçe mücadelenin devam edeceği açık bir dille ifade edilmiştir.

---

⁸ Varlık, 22 Eylül 1921, S.4, s.2.

⁹ Varlık, 22 Eylül 1921, S.4, s.2.

¹⁰ Varlık, 29 Eylül 1921, S.5, s.2.

¹¹ Varlık, 6 Ekim 1921. S.6. s.2.

Türk milletinin ve devletinin Şarkta sulhun ve sükunun başlıca âmili olduğu belirtilen makalede, Avrupa şarkta sulhun tesisini bir an evvel arzu ediyorsa, bunun için yegane çare sadece Türk milletinin haklarını teslim ve tasdik etmekten ibarettir denilmiştir¹².

B-PARİS KONFERANSI

Türk Ordusu'nun kazandığı Sakarya Savaşı'ndan sonra batılı devletlerin Türkiye hakkındaki düşünceleri önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Yunan Ordusu'nun Türk Ordusu karşısında uğradığı ağır hezimet üzerine, Yunanistan'ın daha fazla toprak kaybına uğramasını istemeyen İtilâf Devletleri temsilcileri, Şark Meselesi'ni görüşmek ve Türk askeri faaliyetini durdurmak amacı ile biraraya gelmeye karar vermişlerdir¹³.

İngiltere ile Fransa arasında teati edilen notalardan sonra İngiltere, Fransa, İtalya Devletleri Hâriciye Nazırlarının Şark Meselesini müzakere etmek üzere toplanmaları kararlaştırılmıştır¹⁴.

İlk planda, konferansın 9 Ocak 1922'de toplanması kararlaştırılmıştır. Varlık Gazetesi, konferansla ilgili yaptığı yorumunda konferansın nasıl bir netice ile biteceği kati olarak bilinmese de; Fransa ve İtalya'nın Anadolu'nun milli istiklal ve hukukuna karşı daha olumlu yaklaşacağını tahmin etmiş; Fransa'nın, Türkiye'nin ekalliyetlerin hukukunu temin etmesi şartı ile Yunanistan'ın Anadolu'yu tahliye etmesine taraftar olabileceğini yazmıştır. İngiltere ise artık Avrupa kamuoyunun bile görmeye başladığı Türkiye'nin haklarının büsbütün çiğnemek ve çiğnetmekle ısrarlı olmayacağı görüşünü ortaya koymuştur¹⁵.

Fransa Başbakanı Raymond Poincare, Şark Meselesini müzakere edecek olan Fransa, İngiltere ve İtalya Hâriciye Nazırlarına konferansının Paris'te toplanmasını teklif etmiş, bu teklif, diğer devletler tarafından da benimsenmiştir. Times Gazetesi,

¹² Varlık, 10 Kasım 1921. S.10. s.1.

¹³ Osman ÖZSOY Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası, İstanbul, 1999, s.441.

¹⁴ Varlık, 8 Aralık 1921. S.14. s.1.

¹⁵ Varlık, 5 Ocak 1922. S.17. s.2.

toplanacak olan konferansla ilgili yaptığı bir yorumda, böyle bir konferansın daha önce toplanması gerektiğini, ama yine de geç kalınmış olmadığını belirtmiş; İngiltere ve Fransa arasında Şark Meselesi ile ilgili teati edilen notalar neticesinde iki ülke arasındaki gerginliğin azaldığına işaret etmiş ve bunun bir konferans toplanması için büyük bir fırsat olduğunu yazmıştır¹⁶.

Daha önce 9 Ocak'ta toplanması kararlaştırılan konferansın Fransa Başbakanı Ponicare'nin önerisi ile 1 Şubat'ta toplanmasına karar verilmiştir. Müttefiklerden İngiltere'nin, konferansın bir an önce toplanması için oldukça ısrarlı olduğu, buna karşın Fransa'nın yapılacak bir konferansta Ankara Antlaşması'ndan kesinlikle taviz vermeyeceği Avrupa basınında çıkan haberlerin başında gelmiştir¹⁷. Özellikle Avrupa basını toplanacak olan konferansın Şark Meselesini bir an önce çözüme kavuşturmada başarılı olacağına inanmıştır. Örneğin İngiliz Daily Telegraph Gazetesi, konferansın Şark Meselesini kat'i bir surette çözüme kavuşturacağını yazmıştır¹⁸.

Konferansın toplanmasına karar verilmesinden sonra Fransa Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Poincare, Şark Meselesi'nde mütchassis olan Fransız askeri ve sivil erkânıyla bir toplantı yapmıştır¹⁹. Paris'te diplomatların, maliyecilerin ve askerlerin iştiraki ile Poincare'nin başkanlığında toplanan konferansta, Şark Meselesi askeri ve mali açıdan tetkik edilmiş ve harbin uzamasından doğacak neticeler konuşulmuştur. İngiliz Daily Chronicle Gazetesi, bu toplantıya maliyecilerin iştirakini oldukça manalı bulmuş ve Fransa, Türkiye'den alacağı en çok olan devlet olduğu için Şark siyasetinde mali menfaatlerin tesiri altında hareket ediyor yorumunu yapmıştır. Aynı gazete, İtalya'nın da Fransa gibi Anadolu'dan iktisâdi menfaat elde etmek üzere siyaset yaptığını yazmıştır. Fransızların kendi aralarında yaptıkları bu görüşmeler sonrası Başbakan Poincare, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a Şark Meselesi hakkında

¹⁶ Varlık, 30 Ocak 1922. S.24. s.1.

¹⁷ Varlık, 30 Ocak 1922. S. 24. s.1.

¹⁸ Varlık, 2 Şubat 1922. S.25. s.1.

¹⁹ Varlık, 6 Şubat 1922. S.26. s.1.

bir nota göndermiştir²⁰. İngiltere, Fransa'nın verdiği bu notaya karşı, Türk Yunan Harbi'ne nihayet verilmesi için ısrarlı olunması ve İngiltere'nin Yunanlılar lehine bir siyaset takip ettiği şeklindeki şayiaların tamamen yalan olduğu cevabını vermiştir²¹.

Fransa Hükümeti Şark Meselesi ile ilgili fikirlerini İngiliz ve İtalyan Dışişleri Bakanlarına aktarmış ve bu fikirleri kendi kabinelerinde görüşmelerinin her üç hükümetinde birbirlerinin fikirlerini anlamaları bakımından yararlı olacağını bildirmişti. Fransa Başbakanı Poincare tarafından düşünülen bu usul ile herşey hazırlandıktan sonra müzakere daha kolay ve çabuk olacak, toplantılarda yalnız meselenin haline yarayacak esaslar süratle tespit edilmiş olacaktı²².

Konferansın toplanacak olmasına büyük ilgi gösteren Avrupa basınında konferansla ilgili çok sayıda haber çıkmıştır. Fransız Tan Gazetesi, Türklerin istiklâl istediklerini ve bu istiklâli müdafaa edebileceklerini ispatladıklarını yazarak; Yunanlılara daha tutarlı hareket etmeleri gerektiğini ve Anadolu'yu işgal niyetinden en kısa zamanda vazgeçmeleri gerektiğini yazarken²³; İtalyan Masacero gazetesi Yunanlıların bile ellerinde bulunan yerleri bile tek başlarına elde tutamayacaklarını anladıklarından Türklerle uzlaşmak istediklerini, Türklerin de düşmanlarının zorlu bir taarruz yapamayacaklarını bildiklerini yazmış; sulhun Asya ve Avrupa'daki Türk topraklarının Yunanlılar tarafından boşaltılması ve mümkün olabileceğini belirtmiştir. Aynı gazete İzmir'in boşaltılması hususunda İngiltere'nin olaya olumlu yaklaştığını ve Sevr Antlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini de ilave etmiştir²⁴.

Konferansın toplanması öncesinde, Avrupa kamuoyunda Türkler lehinde esen olumlu hava Yunanistan'ı telaşa düşürmüştür. Yunanlılar Avrupa'da Türkler lehine esen bu olumlu havayı kırmak için bilinen metodlarına başvurmuşlar; Atina'da ve

²⁰ **Varlık**, 13 Şubat 1922. S.28, s.1.

²¹ **Varlık**, 13 Şubat 1922. S.28, s.1.

²² **Varlık**, 6 Şubat 1922, S.26, s.1.

²³ **Varlık**, 9 Şubat 1922, S.26, s.1.

²⁴ **Varlık**, 9 Şubat 1922. S.27. s.1.

birçok şehirde yapılan mitinglerde, Anadolu'da Hristiyanların katledildiğini ve Yunan medeniyetinin ve kültürünün yok edildiği şeklinde propaganda yapmışlardır²⁵.

Yunan matbuatı ise; Lord Curzon'un, Avam Kamarası'nda söylediği şu sözleri yayınlamıştır: "Son onsekiz ay içinde Türkiye ile Yunanistan'ın arasını bulmak için iki teşebbüs olmuş, her ikisi de sonuçsuz kalmıştır. Aynı zamanda Türkiye de, Yunanistan da ağır yüklere katlanmışlardır. Müşkilatın gerçekten haline yaklaşıyor gibi idik. Müttefikler arasında müzakere yapılması için Paris'te toplanmayı teklif ettim. Bu müşkil teşebbüsün ve hareketin muvaffakiyetle bitmesi için hükümetçe zaruri sayılan şartlar zannederim ki şunlardı: Bizim en birinci maksadımız kat'i bir sulh teklifidir. Bir millet veya partinin Türkiye lehinde, diğerinin Yunanistan lehinde alakâ göstermelerini istemiyorum. İkinci arzumuz; idareden acz gösterdiği yerleri Türklerin elinden almaktır. Aynı zamanda Orta Asya ile vesait ve refaha malik olan Türkiye için İstanbul pay-ı taht bir vaziyet ihdas etmektir. İngiltere, bir devlet-i İslamiyye olmak itibariyle muvaffakiyetli bir suret-i hall için çalışmak, bir Hristiyan devleti olmak itibariyle de Yunanistan'ı ihmal etmemek, harb münasebeti ile düçâr olduğu büyük fedakârlıkların tamiri hususlarını takip eylemek mecburiyetindedir. Gözönünde bulundurmamız lazım gelen diğer bir maksatta Türkiye'ye bundan böyle boğazların kapısını kapamak fırsat ve müsaadesini vermemektir"²⁶.

İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanlarının Paris'te 1 Şubat'ta yapmayı planladıkları konferans, İtalya'daki kabine değişikliği yüzünden ertelenmiştir²⁷.

İtalya'da yeni kabine göreve başlar başlamaz konferansın toplanacağı açıklanmıştır²⁸.

Times Gazetesi, konferansla ilgili olarak Şark meselesi halledilmezse cihan ve sulh sükûnunun daimi surette tehlikeye gireceğini yazarken²⁹, Daily Telegraph Gazetesi,

²⁵ Varlık, 6 Şubat 1922, S.26. s.2.

²⁶ Varlık, 16 Şubat 1922, S.29. s.1.

²⁷ Varlık, 13 Şubat 1922, S.28. s.2.

²⁸ Varlık, 27 Şubat 1922, S.32. s.1.

²⁹ Varlık, 27 Şubat 1922, S.32. s.1.

Fransız Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Poincare'yi eleştirmiş ve Fransa Başbakanı'nın Ankara'ya takip etmesi gereken politika hususunda Fransa'nın tavsiyelerini iletmediğini yazmış ve bunun İngiliz-Fransız ilişkilerinde itimatsızlığa neden olabileceğini belirtmiştir. Bu haberler üzerine Fransız Debats Gazetesi, iddiaları tamamen yalanlamış ve İngiliz basınında çıkan bu gibi haberlerin gerçeği yansıtmadığını yazmıştır³⁰.

Reuter ajansı ise; 27 Şubat 1922'de geçtiği bir haberde, Lord Curzon'un, Şark Meselesi ile ilgili olarak İngiltere'nin görüşünü açıkladığını buna göre, İngiltere'nin İzmir'in Türklere verilmesini ve boğazların açık bulundurulmasını istediğini bildirmiştir³¹.

İtalya'da hükümet bunalımının aşılmasından sonra konferansın toplanma tarihi 22 Mart 1922 olarak tespit edilmiştir. Konferansa, İtalya'yı temsilen Dışişleri Bakanı M.Schanzer, İngiltere'yi temsilen Dışişleri Bakanı Lord Curzon katılmışlardır³². İstanbul İşgal Kuvvetleri Başkomutanı General Harington'da konferansta Lord Curzon'a refakat etmek üzere İstanbul'dan Paris'e hareket etmiştir³³.

Konferans toplanmadan önce İngiliz Avam Kamarası üyesi Chamberlain Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada; "Üçler Konferansı"nın sulh ile bitirmeye çalışacaklarını fakat alınan kararlar meclis-i teşriyyede ta'dil olunursa tehir edileceğini; konferansta ise, Yakındoğu'nun değil, İngiliz siyasetinin nazar-ı dikkate alınacağını söylemiştir³⁴. İtalya Dışişleri Bakanı Schanzer ise, İtalya Meclisi'nde yaptığı konuşmada, konferansta İtalya'nın iktisadi çıkarları ile hür ve müstakil bir Türkiye'nin çıkarlarını uzlaştırmaya çalışacağını beyan etmiştir³⁵.

³⁰ Varlık, 9 Mart 1922, S.35, s.2.

³¹ Varlık, 9 Mart 1922, S.35, s.2.

³² Varlık, 16 Mart 1922: S.37, s.1; 23 Mart 1922. S.39, s.1.

³³ Varlık, 23 Mart 1922, S.39, s.1.

³⁴ Varlık, 23 Mart 1922. S.39, s.1.

³⁵ Varlık, 27 Mart 1922. S.40, s.1.

İtalyan gazeteleri, konferansla ilgili olarak, müttefiklerin umumi bir itilaf programı hazırlayarak Türkiye ve Yunanistan'a vereceklerini yazarken; İngiliz gazeteleri, konferansın başarısının üç müttefik devletin uyumuna bağlı olduğunu yazmışlardır³⁶.

23 Mart 1922 Çarşamba günü Paris'te başlayan toplantının ilk gününde Müttefik Devletler Türkiye ile Yunanistan'a üç ay süreli bir ateşkes önerisinde bulunmuşlardır. Buna göre Türk ve Yunan kuvvetleri buldukları yerde kalacaklar; iki ordu arasında on kilometrelik bir boşluk bırakılacak; taraflar ordularını takviye etmeyecekler; müttefik devletlerce ateşkes şartlarını denetlemek üzere komisyonlar kuracaklar; üç ay süreli ateşkes uzatılabilecek; ateşkesi uzatmak istemeyen taraf, onbeş gün öncesinden ateşkesi bozacağını haber verecektir³⁷.

Müttefiklerin mütareke teklifi ile ilgili Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde çıkan yorum Varlık Gazetesi'nde de aynen yayınlanmıştır. Mütareke teklifi ile ilgili yorum şöyledir: "Bu teklif zulmetlerle kaplı ve anlaşılmaz bir muammaya benziyor. Öyle bir muamma ki, arkasında Türklerin boynuna takılacak ve ayaklarını bağlayacak bir zincir saklamıştır. Mütarekeyi teklif edenler evvela bu zinciri doğrudan doğruya ve Sevr Muahedesi'yle boynumuza geçirmek teşebbüsünde bulundular. Lakin Türk boyun eğmedi. Almanlar gibi galipler önünde diz çökerek verilen ve verilecek olan merhamet ve şefkat dilenmedi. Başını yükseklere kaldırarak efendi olduğunu ve efendi kalacağını yüksek sesle bağıarak dünyaya ilan etti. Bu efendinin üzerine Yunan uşakları saldırdı, fakat o uşaklar kendilerine verilen işi yapamadıkları için yeni efendileri atılarak ve insaniyet süsü altına girerek güya ziyâde kan akıtılmaması için bize mütareke teklif ettiler. Fakat bu öyle bir mütareke ki arasında Sevr kuyusunun cehennemi saklanmıştır. Yunan süngüleri ile kabul ettirilemeyen esaret zincirleri mütareke vasıtası ile kabul ettirmek isteniyor. Ajanslardan birisi mütareke teklifinde Anadolu'nun tahliyesi şüpheli ve karışık olarak yazıldığından mütarekenin kabulünde zorluk çekilmeyeceğini garip bir düşünce ile ilan ediyordu. Demek bizi çocuk yerine koyuyorlar, bu kelimelerle az çok vakit geçireceğimizi düşünüyorlar. Halbuki Türk Milleti Mondros

³⁶ Varlık, 27 Mart 1922. S.40, s.1.

³⁷ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, V, s.334.

Mütarekesi'nden sonra yapılan şeyleri görüp geçirdikten sonra bir daha aldanmamaya yemin etmişti. Teklif olarak mütarekenin esası ve bundan umdukları elimizdeki silahı alarak bizi asıl sulh konuşulacağı zaman karşılığında eli boş çıkarmaktan ibarettir. Buna Türk hiçbir zaman razı olamaz. Şarkta sulh ve selamet hakikaten iadesi arzu olunuyorsa, vaziyet olduğu gibi görülmeli ve teklifler ona göre yapılmalıdır³⁸.

Ankara Hükümeti ve Yunanistan'a ateşkes önerisinde bulunan Müttefik Devletler, taraflardan cevap gelinceye kadar Sevr Muahedesi'nde yapılacak değişiklikleri görüşmeye başlamışlardır³⁹.

Yunanistan, Müttefiklerin ateşkes önerisi üzerine, Atina'daki İtilâf Devletleri elçilerine iki nota vermişti. Yunan Hükümeti birinci notasında; ateşkes şartlarını kabul ettiğini bildirmiş, ikinci notada ise mütarekenin bazı maddelerine Yunan Hükümeti'nin kendi açısından bakışını izah etmiştir. Yunanistan, ayrıca mütareke müddetince taraflar arasında meydana gelebilecek hadiselerin neticeye bağlanması için bazı askeri tedbirler alınmasının lüzumundan bahsetmiştir⁴⁰.

İtilâf Devletleri yaptıkları bu tekliflerle, Sakarya Savaşında gücünün önemli bir kısmını kaybeden Yunanistan'ı, bir yıldan beri taarruz için hazırlanmakta olan Türk ordusu karşısında çaresiz bırakmamak amacını gütmüşlerdir. Bunun için Ankara Hükümeti mütarekeyi kabul etmekle birlikte, Türk ordusunu atâlete sevk etmeyi ve gevşetmeyi hedef alan bu teklifleri reddetmeye karar vermiştir⁴¹. Ankara Hükümeti mütareke teklifine henüz cevap vermemişken, İtilâf Devletleri'nin Paris'te bulunan Dışişleri Bakanları 26 Mart 1922 tarihli ikinci bir nota ile barış koşullarını bildirmişlerdir. Görüşmelerin üç hafta içinde başlamasını öneren İtilâf Devletleri'nin barış şartları şunlardı:

1. İzmir ve Trakya bölgesinde Tekirdağ Türkiye'ye verilecek, Edirne, Kırklareli, Babaeski Yunanistan'da kalacak.
2. Doğu Anadolu'da bir Ermeni yurdu kurulacak.

³⁸ Varlık, 3 Nisan 1922. S.42. s.4.

³⁹ Varlık, 3 Nisan 1922. S.42. s.4.

⁴⁰ Varlık, 3 Nisan 1922. S.42. s.4.

⁴¹ Mustafa Kemal ATATÜRK. Nutuk, (1919-1927), Ankara, 1997, s.432-433.

3. Türkiye’de askerlik mecburi olmayacak, ordu mevcudu 55.000’den 85.000’e çıkacak.
4. Sevr Antlaşması’nın mali, iktisadi ve adli hükümlerinin bazılarında Türkiye lehine değişiklik yapılacak anlaşma yapıldıktan sonra İtilâf Devletleri kuvvetleri İstanbul’u terk edecek⁴².

Ankara Hükümeti, müttefiklerin mütareke teklifini reddetmemiş, barış teklifini görüşmeye hazır olduğunu bildirmiş ve İtilâf Devletleri’nin samimiyetlerini göstermeleri için hemen Anadolu’nun tahliyesine başlanmasını istemiştir⁴³. İstanbul Hükümeti, müttefiklerin sulh teklifine dair cevabî bir nota yayınlamıştır. Bu notada; sulh şartlarını hemen kabul etmeyen İstanbul Hükümeti, notanın Ankara’ya tebliğ edildiğini ve barış şartlarına cevap hakkının yalnız kendilerinde olmadığını bildirmişti. Trakya bölgesi konusunda endişelerini de belirten İstanbul Hükümeti, Trakya Türklere iade edilmediği takdirde, buranın herhangi bir tecavüze karşı müdafaasının mümkün olmayacağını beyan etmiştir⁴⁴.

İtilâf Devletleri, Ankara Hükümeti’nin yukarıdaki cevabına olumsuz karşılık vermiştir. Mütareke şartları kabul edilmeden barış görüşmelerine başlanamayacağını fakat esas şartları önceden kabul edilirse boşaltmanın kabul edilebileceğini bildirmişlerdir⁴⁵.

İtilâf Devletleri’nin müzakere teklifi, Türk halkı tarafından TBMM’ye gönderilen telgraflarda şiddetle protesto edilmiştir. Yalova, Bolu, Ankara, Niğde, Yozgat, Sarıkamış, Divriği vesair yerlerden gelen bu telgraflar mütareke teklifinin kesin olarak reddini istemiştir⁴⁶. Mütareke teklifinden itibaren Anadolu’nun kazalarında, sancaklarında, vilayetlerinde yapılan binlerce kişilik mitinglerde Anadolu insanı yeni Mondros veya yeni bir Sevr istemediğini dünyaya ilan etmiştir⁴⁷.

⁴² Varlık, 6 Nisan 1922, S.43, s.2; GÜLMEZ, Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’da Yenigün, s.557-558.

⁴³ Varlık, 6 Nisan 1922, S.43, s.2; 10 Nisan 1922, S.44, s.4.

⁴⁴ Varlık, 10 Nisan 1922, S.44, s.3.

⁴⁵ Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.4

⁴⁶ Varlık, 28 Nisan 1922, S.49, s.4

⁴⁷ Varlık, 17 Nisan 1922, S.46, s.4.

C-CENOVA KONFERANSI

6-13 Ocak 1922 tarihlerinde Fransa'nın sayfiye kenti Cannes'da toplanan İtilâf Yüksek Konseyi'nin Onaltıncı Toplantısı'nda Lord George tarafından, konseyin onayına sunulan ve Avrupa'nın içinde bulunduğu iktisadi sıkıntının giderilmesi uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve bütün ülkelerin doğal zenginliklerinin tam verimle çalıştırılmasını kapsayan bir konferans teklifi kabul edilmiş ve Şubat veya Mart başında böyle bir konferansın toplanması kararlaştırılmıştır⁴⁸.

Müttefikler böyle bir konferansa Rusya'nın da katılmasının gerekli olduğunu tespit etmişler ve konferansa Rusya'yı da davet etmişlerdir.

Konferansa ev sahipliği yapacak İtalya Hükümeti, Roma'da bulunan bir Sovyet heyetine müracaat ederek Cenova Konferansı'na Rusya'dan bizzat Lenin'i davet etmişler ve bu konuda İngilizlerle müttefik olduklarını beyan etmişlerdi Rusya Hâriciye Komiseri Çiçerin, bu davet karşısında müttefiklere verdiği cevapta Lenin olmasa dahi o derece yetkili birisini göndereceklerini söylemiş ve konferansın Londra'da toplanmasını daha uygun bulduklarını söylemiştir⁴⁹.

Konferansın toplanması için yoğun bir çaba harcayan Lloyd George konferanstan oldukça ümitli olduğunu her fırsatta dile getirmiş ve "şu beynelmînel konferans 1914 senesi Haziran'ında ictima etseydi, ihtimal umumi harb meydana gelmezdi. Şimdiye kadar Cenova'da toplanacak olan beynelmîlel konferans gibi umumi bir konferans akd edilmemişti. Burada toplanacak olanlar bütün dünyaya şâmil beynelmîlel bir muahede hazırlayacaklardır" şeklindeki açıklaması ile konferansın ehemmiyetini ifade etmiştir⁵⁰.

Rusya, konferansa katılması için kendisine yapılan daveti kabul ederken, Amerika Birleşik Devletleri, sulhten sonra Avrupa'nın iktisâdi vaziyetine ait

⁴⁸ GÖKAY, Bolşevizm İle Emperyalizm Arasında Türkiye. s.148; SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, s.221.

⁴⁹ Varlık, 23 Ocak 1922. S.22, s.1.

⁵⁰ Varlık, 2 Şubat 1922. S.25, s.1.

müzakerelere karışmamaya karar verdiğinden bu daveti kabul etmemiş ve konferansa katılmayacağını açıklamıştır⁵¹.

Sovyet Rusya Hükümeti, müttefikler tarafından Cenova'da toplanacak olan konferansa davet edilmeyen Ankara Hükümeti'nin konferansa iştirakı için çeşitli teşebbüslerde bulunmuştur. Sovyet Rusya Hâriciye Komiseri Çiçerin imzası ile Ankara'daki Rus Sefarethanesi'ne gelen ve sefarethane tarafından kamuoyuna duyurulan telgraf şöyledir: "İngiliz matbuatı Türkiye Hükümeti'nden maada bütün hükümetlerin Cenova'da toplanacak beynelmilel konferansa davet edildiğini yazmaktadır. Binaenaleyh Sovyet Hükümeti, Londra ve Berlin'deki mümessillerine bu babda bir protestoname göndermiş ve böyle bir haberin gayr-i vâki olması ihtimalinden de bahs eylemişti. Maamafih Rus Sovyet Hükümeti Londra ve Berlin'deki mümessillerini bu hususun tetkiki ile doğruluğu anlaşıldıktan sonra, Ankara Hükümeti'nin konferansa davetini temin etmek için kabil olan her türlü teşebbüsün icrasına memur eylemişlerdir"⁵²

Konferans açılmadan evvel Sovyet Rusya Heyeti'nin kimin başkanlığında Cenova'ya geleceği Avrupa kamuoyunda, uzun müddet tartışılmıştır. İtalya Hâriciye Nazırı, Rus Heyeti'nin Lenin'in başkanlığında, ikinci başkan Çiçerin, üyeler Karasin ve Ligonof ve beraberlerinde 12 kişi ile geleceklerini söylemiştir. Buna karşın Sovyet Rusya Hâriciye Komiseri Çiçerin şu açıklamayı yaparak; Rus Heyeti hakkında Avrupa'da meydana gelen tartışmalara son noktayı koymuştur. "Mart ayında ictimai kararlaştırılan Avrupa konferansına Sovyet Rusya Hükümeti suret-i katiyye de murahhas göndermeyi kabul eder. Konferansa çağrılan Yoldaş Lenin, Rusya açlarına bir kurtuluş yolu aramakla meşgul olduğundan yerine geniş selahiyetlerle başka bir murahhas gidecekti. Yoldaş Lenin'in, açlıkla uğraşan komisyonun başından ayrılarak Avrupa'ya gelmesi, Rusya'nın büsbütün felakete uğramasını intaç edeceğinden

⁵¹ Varlık, 23 Ocak 1922, S.22, s.1, 20 Mart 1922. S.38. s.2.

⁵² Varlık, 9 Şubat 1922, S.27, s.2.

konferansa aynı selahiyet ve itimadnameyi elinde bulunduracak diğer murahhaslar gönderilecektir”⁵³.

10 Nisan 1922’de toplanan Cenova Konferansı’nın açış konuşmasını İtalya Başbakanı Fakta yapmıştı. Konuşmasında, amaçlarını Avrupa’da milletlerin barış içinde yaşamlarını temin ve savaşın tahrip ettiği milli ekonomileri düzene sokma olarak açıklamıştır⁵⁴.

Ekonomik konuların görüşüleceği ileri sürülerek müttefikler tarafından Cenova’ya çağrılmayan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ve Meclis, olayı kendi arasında tartışmaya başlamıştır. Meclisin 10 Nisan 1922 tarihli oturumunda Divan-ı Temyiz Askeri Kanunu’na ait müzakerelerden sonra Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey’in Ankara’nın Cenova Konferansı’na davet edilmemesinden dolayı Hâriciye Vekaleti’nce protestoda bulunulması hakkındaki önergesi, Heyet-i Vekile’ye havale edilirken; Aydın Mebusu Tahsin Bey’in konferansa davetimiz için ne gibi teşebbüslerde bulunulduğu hakkındaki soru önergesi de Hâriciye Vekaleti’ne havale edilmiştir⁵⁵.

Ankara’da bunlar olurken Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Roma Temsilcisi Celaleddin Arif Bey’in Cenova’ya giderek konferans müddetince orada kalacağı Roma’dan bildirilmiştir⁵⁶.

Konferans toplanmadan önce Türk-Yunan ilişkilerinin konuşulmayacağı söylendiği halde Amerikan Ajansı’na göre; Yunan Başbakanı Gunaris, Şark işleri hakkında müzakerelerine devam etmiş, Vakit Gazetesi’ne göre ise; İtalya Hâriciye Nazırı Schanzer, Türkiye ile Yunanistan arasında bir an önce barış yapılması için Cenova Konferansı’na bir muhtıra vermeye hazırlanmıştır⁵⁷.

Konferansın toplandığı günlerde Avrupa’da Ankara Hükümeti adına temaslar yapmakta olan Bekir Sami Bey başkanlığındaki Heyet de, Cenova’ya gelmişti. Bekir

⁵³ Varlık, 16 Şubat 1922, S:29, s.1.

⁵⁴ Varlık, 17 Nisan 1922, S.46, s.1.

⁵⁵ Varlık, 17 Nisan 1922, S.46, s.1; TBMM ZC. D.I, C.XIX, s104-110.

⁵⁶ Varlık, 17 Nisan 1922, S.46, s.1.

⁵⁷ Varlık, 20 Nisan 1922, S.47, s.2.

Sami Bey, Cenova'ya geldikten sonra verdiği bir beyanatta; "300 milyon Müslümanın emel ve arzuları nazar-ı dikkate alınmadan Avrupa'da sulh olamaz" demiştir. Cenova'ya gelen bu Heyet daha sonra Konferans Katib-i Umumiliği tarafından kabul edilmiştir⁵⁸.

Ankara Hükümeti'nin konferansa davet edilmesi için büyük çaba gösteren fakat bunda başarılı olamayan Sovyet Rusya, sadece ekonomik konuların görüşülmesinin planlandığı bu konferansta, Türkiye ile ilgili meseleleri özellikle yapılan ikili görüşmelerde hep gündeme getirmiştir. Rusya Hâriciye Komiseri Çiçerin, İngiliz Başbakanı Lloyd George ile yaptığı bir görüşmede şöyle demiştir: "Rus ihtilali, Çarlık zamanındaki İtilâf sefirleri tarafından yapılmıştır. Şimdi niçin şikayet ediyorsunuz. İtilâf Devletleri'nin Çarlık Hükümeti'ne vaad ettikleri İstanbul'u biz de Türk Hükümeti olarak tanıdığımız Ankara'ya terk ediyoruz"⁵⁹.

Rusya Hâriciye Komiseri Çiçerin'le aynı görüşü paylaşan Sovyet Rusya Heyeti'nden Rofki ise bir gazeteye verdiği demeçte; "Sevr Muahedenamesi'nin şiddetle aleyhindeyiz. Biz, milletlerin mütekabilen yekdiğerinin hürriyetine riayet etmesi şartı ile iştirak mesaisini talep etmekteyiz. Paris'te yapılan Üçler Konferansı'nı kabul edilemez buluyoruz. Gelibolu ve Edirne Türkiye'ye iade olunmadıkça Şarkta sulhun iadesi mümkün değildir" diyerek Sovyet Rusya'nın görüşlerini bir kez daha ortaya koymuştur⁶⁰.

Cenova'da bulunan Ankara Hükümeti Temsilcisi Celaleddin Arif Bey ise, Tan Gazetesi'nin muhabirine verdiği beyanatta; Lloyd George'un konferansın açılışında "Avrupa'nın ilk ihtiyacı hakiki sulhdür" dediğini hatırlatmış ve şöyle demiştir: "Hakiki sulhun tesisi için Türkiye'nin hariç bırakılmaması lazımdır. Hal-i harbte olan devlet yegane Türklerdir. Cannes Konferansı kararlarına göre, memleketlerin hukukuna taarruz edilemez. Bunu kabul etmesine rağmen Yunanistan'ın ne suretle Cenova'ya çağrıldığını

⁵⁸ Varlık, 20 Nisan 1922, S.47, s.2.

⁵⁹ Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.1.

⁶⁰ Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.1.

anlayamıyorum. Yunanistan, Türkiye'yi tahliye etmeli veyahud konferanstan çekilmelidir⁶¹.

Dünya basınına bu şekilde demeçler veren Celaleddin Arif Bey, Cenova Konferansı'na da bir protestoname vermiştir. Celaleddin Arif Bey'in, Müttefiklerin Şark siyasetlerini eleştirdiği protestonamesi şöyledir; "Cihanda hakiki bir sulh tesisi vesaitin taharrî maksad-ı esasiyesi ile ictima etmiş olan Cenova Konferansı'nda Türkiye'yi temsil eden murahhaslar bulunmadığı halde Yunanistan konferansa davet edilmiştir. Türk topraklarına karşı harekât-ı taarruziyyede bulunan Yunanistan'ın Türkiye davet edilmediği halde konferansa kabulü aşikar bir adaletsizliktir. Yunanistan'ın Türk topraklarını tahliye etmedikçe konferansa iştiraki Cannes Konferansı mukarreratı ile kat'i bir tezat teşkil edecek ve alem-i İslamda elim bir teessür husule getirmekten hâli kalmayacaktır. Türkiye ile Yunanistan'a karşı bu suretle ayrı ayrı muamele edilmesi müttefiklerin Cannes'da ilan ettikleri prensipleri iki tarafa başka başka tarzlarda tatbik etmek fikrinde oldukları suretinde telakki edilecektir. Türk hükümeti bu tarz muameleyi kemal-i şiddetle protesto ederek Türkiye Hükümeti'nin iktisadi hukukunu müdafaa için serbest hareketini muhafaza etmekte olduğunu beyan eder"⁶².

Cenova Konferansı'na, Sovyet Rusya'nın davet edilmesi buna karşılık Ankara Hükümeti'nin çağrılmaması; Ankara'nın, kendisini dışlamış hissetmesine ve şüphelenmesine neden olmuştur.

Ankara Hükümeti'ne göre müttefikler konferansta Sovyet Rusya'yı yanlarına çekebilir ve bunun sonucu Sovyet Rusya'nın Türkiye politikası değişebilirdi. Fakat Cenova Konferansı devam ederken, Sovyet Rusya ile Almanya arasında 16 Nisan 1922'de karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesini hedefleyen bir anlaşma imzalanması⁶³, Türkiye'nin bu konudaki endişelerini gidermiştir. Çünkü Sovyet Rusya ile Almanya yakınlaşması İtilaf Devletleri'ni tedirgin ederken, Ankara'yı rahatlatmıştır⁶⁴.

⁶¹ Varlık, 28 Nisan 1922, S.49, s.1.

⁶² Varlık, 1 Mayıs 1922, S.50, s.2.

⁶³ Varlık, 8 Haziran 1922, S.57, s.3.

⁶⁴ SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı, II, s.194.

İstanbul'da yayınlanan Ermenice Çağadamart Gazetesi ise Londra'daki genel kanaate göre Rusların Almanlarla yaptıkları siyasi ve askeri muahedeye Türkiye'yi de dahil etmek istediklerini yazmış, fakat bunun Almanya tarafından kabul edilebilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiştir⁶⁵.

10 Nisan 1922'de açılan Cenova Konferansı 19 Mayıs 1922'de dağılmıştır. 29 Avrupa devletinin ve 5 İngiliz dominyonunun katıldığı, Rusya'nın çabalarına rağmen Türkiye'nin davet edilmediği bu konferans hiçbir somut sonuç alınmadan dağılmıştır⁶⁶.

D-BÜYÜK TAARRUZ

Türk ordusu Sakarya'da ulaştığı başarının ardından Yunanlıları Anadolu'dan atma hedefine yönelik büyük bir taarruz için bir yıl boyunca devam edecek bir hazırlığa girişmişti. Mustafa Kemal Paşa büyük bir cesaret isteyen böyle bir girişimde bulunmadan önce orduyu bu taarruza hazırlama gerektiğini fark etmiş ve 1922 kışı ve ilkbaharı devamlı hazırlıklarla geçmişti⁶⁷.

Mustafa Kemal Paşa Konya'da bulunan İngiliz Generali Towsend'in görüşme isteği üzerine 23 Temmuz 1922 akşamı Batı Cephesi karargahının bulunduğu Akşehir'e gitmiş ve yapılacak taarruz planlarını görüştüktan sonra 24 Temmuz'da Konya'ya geçmiştir. General Towsend ile görüştüktan sonra 27 Temmuz'da yeniden Akşehir'e dönmüş ve aynı gece Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın da katılımı ile yapılan toplantı sonucu saldırıya geçmek üzere 15 Ağustos'a kadar bütün hazırlıkların tamamlanması kararlaştırılmıştır. 20 Temmuz 1922 günü öğleden sonra bir futbol maçını izlemeleri için ordu komutanları ve bazı kolordu komutanları Akşehir'e çağrılmış 28-29 Temmuz gecesi Mustafa Kemal Paşa komutanlarla genel saldırı üzerinde görüşmüştür. 30 Temmuz 1922 günü Genelkurmay Başkanı ve Batı Cephesi Komutanı ile yeniden görüşen Mustafa Kemal taarruzun ayrıntılarını saptamıştır. 1

⁶⁵ Varlık, 25 Mayıs 1922, S.55, s.4.

⁶⁶ Varlık, 17 Nisan 1922, S.46, s.1; SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, s.436; GÖKAY, Bolşevizm İle Emperyalizm Arasında Türkiye, s.151.

⁶⁷ Vamık D. VOLKAN, Norman ITZKOWITZ, Ölümsüz Atatürk, İstanbul, 1998, s.250.

Ağustos 1922’de Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa’da Akşehir’e gelmiş ve ordu hazırlığının ikmalinde Müdafaa-i Milliye Vekâleti’ne ait olan hususlar tespit olunmuştur. Bu hazırlıkları yapan Mustafa Kemal Paşa Ankara’ya dönmüş, Batı Cephesi Komutanlığı da 6 Ağustos 1922’de ordulara gizli olarak saldırı talimatını vermiştir. Ankara’da bir müddet kaldıktan sonra gizlice Konya’ya giden Mustafa Kemal Paşa buradan Akşehir’e hareket ederek 20 Ağustos 1922’de Batı Cephesi karargahına ulaşmıştır⁶⁸. O gün Kurmay Başkanı, Cephe Kumandanı 1. ve 2. Ordu Komutanları ve Süvari Kolordusu Kumandanı ile bir toplantı yapmıştır⁶⁹.

26 Ağustos 1922’ye kadar gerekli hazırlıklar yapılmış, 26 Ağustos sabahı saat 4.30’da topçu ateşiyle Türk ordusunun taarruzu başlamıştır⁷⁰.

28 Ağustos 1922 tarihli Varlık Gazetesi Büyük Taarruzla ilgili ilk haberleri “Dünden Beri Başlayan Harekât-ı Taarruzumuz Devam Etmektedir” diye vermiş ve Afyonkarahisar’ın geri alındığını yazmıştır.

Türk ordusunun yayınladığı 24-25 Ağustos tarihli resmi tebliğleri veren gazete İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey’in beyanatını “Hükümetten Millete” başlığıyla duyurmuş ve Kâzım Karabekir Paşa’nın Afyonkarahisar’ın geri alınması münasebeti ile yayınladığı tebrik telgrafını vermiştir⁷¹.

Taarruzun başlaması ve Afyonkarahisar’ın geri alınması Kars’ta ve Erzurum’da büyük bir sevinç gösterileri ile karşılanmış, Kars baştan başa bayraklarla donatılırken, Erzurum’da belediye başkanlığı önünde toplanan halk sevinç gösterileriyle bu haberi karşılamıştır. Bu münasebetle Erzurum Valisi tarafından bir konuşma yapılmış ve dualar edilmiştir.

Haymana, Ayaş, Adana, Zonguldak vesair merkezlerden alınan telgraflarda Afyonkarahisar’ın kurtuluşu münasebeti ile buralarda sevinç gösterileri yapıldığı ve

⁶⁸ ATATÜRK, *Nutuk*, s.447-449.

⁶⁹ Fahrettin ALTAY, *İmparatorluktan Cumhuriyete*, Haz:Taylan Sorgun, İstanbul, 1998, s.329.

⁷⁰ Şevket Süreyya AYDEMİR, *Tek Adam Mustafa Kemal, II*, İstanbul, 1999, s.478.

⁷¹ *Varlık*, 28 Ağustos 1922, S.75, s.1.

Türk ordusunun bir an önce galip gelmesi için dua edildiği bildirilmiştir⁷². Türk ordusu Afyonkarahisar'ı aldıktan sonra ilerlemeye devam ederken Yunanlılar halâ işgal altında tuttıkları yerlerdeki Türk halkına bölgede muhtariyeti kabul ettiklerine dair zorla belge imzalatmaya çalışmışlardır. Bölgeden Garp Cephesi'ne gelen telgraflarda Türk halkının muhtariyeti kesinlikle kabul etmeyeceği ve Yunan idaresinden kurtulmak için kanının son damlasına kadar çarpışacağı yazılmıştır⁷³.

Afyonkarahisar'ın alınması üzerine Mustafa Kemal Paşa meclise bir teşekkür telgrafi göndermiş ve şöyle demiştir.

İki günden beri bilânkita' devam eden muharebeler neticesinde düşmanın Afyonkarahisar mevziini iskât ve Afyonkarahisarımız istirdad olunmuştur. Üsera, ağyar ve hafif bir top mühimmatı ve her nevi fenni vesait ve mevani-i fer'iyye ile techiz ve takviye edilen düşman mevzilerinin bir saatten az bir zamanda iskâtı temin edildiği gibi asker ve zabıtlarımızın cihanca müsellemler olan harikulâde besalet ve secaati bu defa dahi tezahür ve teyid etmişti. Kumandanlarınızın sevk ve idare ve düşman kumanda heyetine faikiyeti bariz bir surette müstecellidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun müstesna kıymet ve kabiliyeti sebebi ile meclis-i âliyi tebrik ederim.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafi üzerine Meclis İkinci Başkanı Adnan Bey'de Meclis adına Mustafa Kemal Paşa'ya bir tebrik telgrafi göndermişti. Meclis'in gönderdiği tebrik telgrafi ise şöyledir:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Telgrafname-i devletleri heyet-i umumiyyede okundu. Cenab-ı Hakkın avn ve inayeti ile düşman saflarını yarararak Afyonkarahisar'ımızı istirdada muvafık olan ve bu bülend hareket-ı şehametkarane ile memlekete en parlak bir istikbal vaat eyleyen orduya arz-ı selam ve ihtiram olunması heyet-i umumiyyece müttefiken karargir olmuştur. Arz-ı tazimat ve tebrikat eylerim⁷⁴.

⁷² Varlık, 31 Ağustos 1922, S.76, s.1.

⁷³ Varlık, 31 Ağustos 1922, S.76, s.1.

⁷⁴ Varlık, 31 Ağustos 1922, S.76, s.1.

Büyük Taarruzun başlaması ve başarıyla devam etmesi üzerine Rusya elçisi Aralov ve Azerbaycan elçisi İbrahim Abilof Heyet-i Vekiliye Reisi Rauf Bey'i ziyaretle Türk ordusunun bu başarısını tebrik etmişlerdir⁷⁵.

4 Eylül 1922 tarihli Varlık Gazetesi Kütahya, Gediz, Çivril, Eskişehir ve Uşak'tan düşmanı def ettik şeklinde bir başlıkla çıkmış ve "Harekât-ı Taarruziyemizin birinci safhası muvaffakiyetle bitti, ordumuz ilerliyor, Yunan ordusu perişandır. Elimize geçen ganaimin hattı hesabı yoktur" şeklinde bir başlık kullanmıştır. 30 Ağustos, 31 Ağustos, 1 Eylül ve 2 Eylül 1922 tarihli askeri resmi tebliğlerini yayınlayan gazete, Türk ordusunun Uşak'tan 2.000 hanenin yanmış olduğunu, yüzlerce kadın ve çocuğun insanlığın yüzünü kızartacak türlü vahşetlerde katledildiğini gördüğünü yazmıştır⁷⁶.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa elde edilen zafer üzerine Türk milletine ve ordusuna hitaben birer beyanname yayınlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Türk milletine ve ordusuna hitaben yayınladığı beyannameler şöyledir.

Büyük Asil Türk Milleti. Garb Cephesi'nde 26 Ağustos 1338'den beri başlayan hareket-ı taarruziyemiz Afyonkarahisar, Altıntaş, Dumlupınar arasında büyük bir meydan muharebesi halinde beş gün beş gece devam etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının secaati şiddeti ve surati tevfiyat-ı subhâniyyeye vesile-i tecelli oldu. Zalim ve mağrur düşman ordusunun anasır-ı asliyesi akıllara dehşet verecek bir katiyetle imha edildi. Teşkilat ve teçhizat gibi an'anat ve muzafferiyatı ve ismi munhasıran milletimizin şuurunda ezeli ve ebedi olan imanından vücut bulan ordularımızı milletin fedakarlıklarına layık olarak size takdim ediyorum. En büyük kumandanından en genç neferine kadar ordularımıza hakim olan fikir milletin gösterdiği vazife uğrunda şehid olmaktır. Bunu muharebe meydanında yakından müşahede ederek büyük millete haber veriyorum. Milletimizin bünyesindeki kudret ve mefkureye istinaden üçbuçuk sene evvel rüfeka-i mesaim ile başlayarak tahammülsüz müşkilat içinde devam eden mücahedatımızın netayici tezahür ediyor. Millettin rey ve iradesine istinac eden her işin

⁷⁵ Varlık, 31 Ağustos 1922, S.76, s.1.

⁷⁶ Varlık, 4 Eylül 1922, S.77, s.1.

neticesi için hayır ve saadet olduğu sabittir. Milletimizin istikbali emindi ve nusret-i mev'ûdeyi ordularımızın istihsal etmesi muhakkaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları

Afyonkarahisar, Dumlupınar Büyük Meydan Muharebesinde zalim ve mağrur bir ordunun anasır-ı asliyesini inanılmayacak kadar az bir zamanda imha ederek büyük ve necip milletimizin fedakarlıklarına layık olduğumuzu isbat ediyorsunuz. Büyük Türk Milleti istikbalinden emin olmakta haklıdır. Muharebe meydanındaki maharet ve fedakarlıklarınızı yakından müşahede ve takip ediyorum. Milletimizin hakkınızdaki takdiratına delalet etmek için vazifemi mütevâliyen ve mütemâdiyen ifa edeceğim. Baş Kumandanlığa teklifatta bulunmasını Cephe Kumandanlığı'na emrettim. Bütün arkadaşlarımla Anadolu'da daha başka meydan muharebeleri verileceğini nazar-ı dikkate alarak ilerlemesini ve her vakit vaka-yı akliyesini ve menabi-i celâdet ve hamiyetini müsabaka ile ibzale devam etmesini talep eylerim. Ordular ilk hedefiniz Akdenizdir İleri!

Türk orduları karada Yunanlıları cephe gerisine atarak çekilmeye zorlarken, Türk ordusuna ait uçaklarda savaş bölgelerine ve cephelere attıkları beyannamelerle Türk halkının moralini yükseltirken, Yunanlılara çeşitli uyarılarda bulunmuşlardı.

Yunan subayları ve askerlerine hitaben “Yunan fırkaları her yerde teslim oluyor ve her tarafınız sarılmıştır, kaçamayacaksınız, teslim olanlar açlık sefalet ve mahrumiyet ile sürünerek ölmekten kurtuluyorlar. Bazı Yunan askerlerinin geçtikleri yerlerde İslam ahaliye zulüm ve işkence yaptığı şimendiferleri tahrib ettiğini görüyoruz. Gerek kumandan ve zabitlerinizin emriyle gerek münferiden yaptığınızdan mesulsunuz” denilmiştir. Türk halkına atılan beyannamelerde ise “Sevgili Türkiyeliler, Sevgili kardeşlerimiz, Türk ordusu Yunan ordusunu perişan etti. Yunanlılar her tarafta topu tüfenki bırakıp inhizâm ve dehşet içinde kaçıyorlar. Etrafları sarıldığından her yerde teslim oluyorlar. Yunan askerleri geçtikleri yerlerde Müslüman ahaliye eziyet ediyorlar, köyleri harmanları yakıyor, kadınlara, çocuklara işkence ve hakaret ediyorlar. Ey ahali sakın korkmayınız. Sizi kurtarmak için üç senedir dağlarda çarpışan ordumuza Cenab-ı Hak büyük bir zafer verdi. Bildiğiniz gibi Yunan haydutlarını kovalıyoruz.

Kadınlarınızı ve çocuklarınızı düşman kaçarken dağlara ve emin yerlere saklayınız. Eğer düşman bir köy yakmaya, bir yol tahrip etmeye teşebbüs ederse hemen ona hücum ediniz. Kaçan düşmanın yanında kalan her köy iyice bilsinki Türk ordusu yirmidört saat geçmeden yetişir. Bir de hangi Yunan kıtası ve kumandanı mezâlim yaparsa numrosunu ve kumandanın ismini öğreniniz” denilmiştir⁷⁷.

Büyük Taarruz ile birlikte Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar ve Uşak'ın kurtarılması üzerine buradan başka taraflara göç etmiş olan halk memleketlerine dönmeye başlamışlardır⁷⁸.

Türk ordusunun kazandığı son başarılar üzerine Sovyet Rusya Elçisi Aralov Azerbaycan Elçisi İbrahim Abilof, Afganistan Elçisi Sultan Ahmet Han, İran elçisi Mümtaz-üd Devle Han İcra Vekilleri Heyeti Reisi Rauf Bey'i ziyaretle zaferi kutlamışlar, Afyon Elçisi Sultan Ahmet Han, Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa ile komutanlara, subaylara ve askerlere hitaben yayınladığı bir telgrafta Afgan Emiri Amanullah Han ve elçilik namına Türk ordusunun zaferini tebrik etmiştir⁷⁹.

Türk ordusunun kazandığı zafer Ankara'da şenliklerle kutlanılırken cephede yaralanıp Akşehir'e oradan da trenle Ankara'ya getirilen yaralı askerler büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Aynı şekilde bir karşılama töreni de Adana'da yapılmış, Adana'ya getirilen 200 kadar hafif yaralı asker binlerce kişi tarafından karşılanmış cepheden verdikleri haberler halk üzerinde derin tesirler meydana getirmiştir⁸⁰.

Yunanlıların çekilirken yaptıkları mezâlim Heyet-i Vekile Reisi Rauf Bey imzası ile dünya kamuoyuna duyurulmuş ve Yunanlıların gasp, soygun, vahşet ve katliam yaptıkları yerleşim yerlerinin isimleri tek tek yazılarak Yunan mezalimi gözler önüne serilmiştir⁸¹.

⁷⁷ Varlık, 4 Eylül 1922, S.77, s.1.

⁷⁸ Varlık, 4 Eylül 1922, S.77, s.1.

⁷⁹ Varlık, 4 Eylül 1922, S.77, s.2.

⁸⁰ Varlık, 4 Eylül 1922, S.77, s.2.

⁸¹ Varlık, 4 Eylül 1922, S.77, s.2.

2 Eylül 1922 Cumartesi akşamı saat 10.30 sıralarında Sarıkamış'a ulaşan Uşak ve Eskişehir'in Türk orduları tarafından geri alındığı haberi zaten cepheden gelecek haberleri beklediği için uyku ve istirahati unutan halk arasında coşkuyla karşılanmıştır. Sarıkamış sakinleri hemen biraraya gelerek zaferi kutlamışlardır.

O gece subay, asker ve halktan oluşan büyük bir grup sabaha kadar milli şarkılar söyleyerek, neşeli sohbetler yapıp, çalgılar çalarak, Sarıkamış'ın her tarafını gezmiş ve "Yaşa" sesleri Sarıkamış'a baştan başa sarmıştır. Yaşanan bu sevinç sabaha yakın sona ermiş, fakat sabahleyin erkenden tekrar her taraf insanlarla dolmuştur. 3 Eylül 1922 Pazar sabahı Sarıkamış'ta her taraf bayraklarla donatılmıştır. Çarşıda bütün dükkanlar kapatılmış ve halk ellerinde bayraklarla, kalabalığın önünde milli çalgılar çalanlar olduğu halde futbol sahasına gelmişlerdir. Subaylar, askerler ve öğrencilerinde katıldığı bu topluluk sayesinde meydan dolmuş "Yaşasın Vatan" "Yaşasın Ordu" sesleri her tarafta yankılanmıştır.

Şark Cephesi Erkân-ı Harbiye Reisi Miralay Seyfi Bey tarafından asker ve halka hitaben elde edilen zaferler hakkında bir konuşma yapılmış, daha sonra Sarıkamış Kaymakamı, Belediye Başkanı subaylar ve eşraf önünde milli oyunlar oynanmış, akşama kadar devam eden kutlamalara akşam Gölbaşı mevkiinde devam edilmiştir. Hava karardıktan sonra tepelerden atılan fişeklerle ve halkın ellerindeki meşalelerle aydınlatılan Sarıkamış'ta şenlikler sabaha kadar devam etmişti⁸².

7 Eylül 1922 tarihli Varlık Gazetesi Türk Ordusunun Yunanlıları Akşehir'den çıkardığını yazmış ve 5 Eylül tarihli resmi ordu tebliğini yayınlamıştır.

Bozgun halinde Türk ordusunun önünden kaçan Yunanlılar silah ve cephaneleri ile dağınık bir halde dağlara çekilmişler ve buradaki Türk köylerinde katliamlara başlamışlardır.

Türk ordusunun ileri hareketi Avrupa basınında geniş yankı bulmuş, Fransız gazeteleri yayınladıkları haber ve makalelerde Türkiye yanlısı bir tutum sergilemişlerdi. Fransız gazeteleri Türklerin uzun müddet barış için beklediğini ve barış umutlarının

---

⁸² Varlık, 4 Eylül 1922, S.77, s.2.

tükendiği bir anda harekatı başlattıklarını yazarken, İngiliz basını Yunanistan'ın vahim bir hezimete uğradığını ve Şark meselesinin çözümünün yeni bir safhaya girdiğini belirtmişlerdir⁸³.

İngiltere'nin Fransa ve İtalya Hükümetlerine müracaatla barışın bir an önce tesis edilmesi şeklindeki teklifini değerlendiren Varlık Gazetesi "İngiltere şımarık kölesinin harab olduğunu görünce sahte bir tavırla şefkat ve insaniyet namına harekete hazırlanıyor" diyerek İngiltere'nin bu konuda yine samimi davranmadığını izaha çalışmıştır⁸⁴.

İngiltere Başbakanı Lloyd George'un barışı tesis etmek için yaptığı çabaların değerlendirildiği, "Mütareke Şartları Ne Olabilir" ismiyle Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde çıkan ve Varlık Gazetesi'nde de yayınlanan makalede öne sürülen görüşler ise şöyledir. "Lloyd George'un İtalya ve Fransa nezdindeki barış teşebbüslerini Türk milleti acı tebessümlerle telakki ediyor. Türk milleti üç senedir uğradığı felaketlerin ve geçirdiği müşkilatın nereden geldiğini çok iyi biliyor. Canilere layık oldukları cevabı verdiği bir sırada ileri sürülen bu kan dökülmesin endişesi her türlü samimiyetten uzaktır. İşgal kuvvetleri elinde bulundurduğu bütün yerleri, bütün silah, mühimmat, erzak ve ordusu ile beraber kayıtsız şartsız teslim eder, Türkiye'ye ait her türlü iddiadan vazgeçer, üç senedir memleketimizde icra ettiği tahribatın imarı ile bütün masrafların tanzimini kabul eder ve memleketin istilası esnasında şiddet kullanıp mezalim yapanları muhakeme edilmek üzere teslim ederse o zaman barış olur"⁸⁵

9 Eylül 1922 Cumartesi günü İzmir'in Türk orduları tarafından geri alınışını "Selam Sana Güzel İzmir" başlığı ile veren Varlık Gazetesi⁸⁶, İzmir'in kurtuluşunun Sarıkamış'ta ne şekilde kutlandığını da şöyle yazmıştı. "İzmir'in kurtuluşunu hep bekliyorduk. Hep emin idik ki düşman sürülerini önüne katarak perişan eden Türk

⁸³ Varlık, 7 Eylül 1922, S.78, s.1.

⁸⁴ Varlık, 7 Eylül 1922, S.78, s.1.

⁸⁵ Varlık, 11 Eylül 1922, S.79, s.1.

⁸⁶ Varlık, 11 Eylül 1922, S.79, s.1.

ordusunun İzmir'e girmesi artık bir gün, bir kilometre meselesidir. Fakat 9 Eylül tarihli resmi tebliğ bu en zengin düşünceleri bütün bu hesapları da alt üst etti.

10 Eylül Pazartesi sabahı erkenden duyulan bu haber sözle ifadesi yazı ile izahı mümkün olmayan duygularla dolu insanları birbirinin boynuna attı ve her Türk o sabah gözyaşları arasında başka bir kardeş boynunda sevincinin heyecanını dindirdi.

Yaralı Türk'ün herşeyini feda ederek herşeyden vazgeçerek beklediği bu gün ne çabuk gelmişti. Küme küme insanlar şurada burada toplanmış sabahın bu erken saatinde başbaşa kol kola konuşuyorlardı.

Bütün kümelere kulak verdik hep aynı şey, hep İzmir. Ne zamandan beri ufukların ötesinde nuru sönmüş bir yıldız gibi gözlerinizden ayrılmayan sevgiliye artık kavuşmuşlardı. İlk haberin gözyaşı ve sevgiden başka karşılayıcısı olmadı. Herkes olduğu yerde donmuş gibi kaldı. Biraz sonra ervâhları, kalpleri konuşmak müjdeyi her tarafa, tabiaat bağırarak ihtiyacı kapladı.

O zaman herkes elinde albayrağı o dağların derelerin mesafenin bizden uzak bulunduğu aziz sevgiliye doğru sallayarak aylardır hasretini çektiği İzmir'i "Yaşa" sesleriyle tebci etti.

Her taraftan akan insanlarla meydanlar yollar doldu, mızıkalar davul zurnalarla her taraf çınladı.

Bütün gün böylece mesud, muzafferiyeti yalnız kendisine hatta etrafına duyurmakla iktifa edemeyip herşeye işittirmek bütün dünyanın kendisi ile beraber sevinmesini isteyen insanların bayramı ile geçti. Gece her taraf ışık içinde idi. Her köşeden alkışlar her tarafı kaplıyordu. Uzun ve korkunç bir rüyadan uyanmış bu nurun etrafında sevincin bütün şekillerini bütün tarzlarını deniyordu. Ertesi sabah saat 9.00'da hazırlanan nümayiş, treni Sarıkamış'tan yüzlerce hanım, zabit, ahali ve mektepliler alarak çalgılarla mızıkalarla alkışlar arasında hareket etmiş ve öğleye doğru Kars'a muvasalat etmiştir.

Kars istasyonunda askeri erkân ve ümera ve zabitan tarafından istikbal edilen Sarıkamışlılar kendi mızıkalarını önlerine katarak ellerinde bayraklarla Kars'ta dolaşmışlar ve akşamı birçok eğlencelerle ve nümayişlerle geçirerek ertesi sabah tekrar

Sarıkamış'a avdet etmişlerdi. Bu azimet ve avdet cidden pek latif olmuş tren seygar bir düğün evi gibi neşe içinde çalgılar şarkılarla, kahkahalarla bütün geçtiği yerleri şetarete boğmuştur.”⁸⁷.

E-MUDANYA MÜTAREKESİ

Türk Orduları, İzmir ve Bursa'yı Yunanlılardan aldıktan sonra Trakya bölgesini de Yunan Ordusu'ndan temizlemek için İstanbul ve Çanakkale istikametinde yürüyüşlerine devam etmişlerdir⁸⁸. Fakat Türk ordularının ilerleyişi, özellikle İngilizlerin telaşa kapılmalarına neden olmuştur. Çünkü İngilizler, Fransa ve İtalya'nın boğazların Anadolu kıyılarını savunacaklarını umuyorlar ve bu işin sadece İngiliz birlikleri tarafından yapılacağını kabul ediyorlardı⁸⁹. Nitekim, Yunan Hükümeti'nin 3 Eylül 1922'de yapmış olduğu mütareke teklifine⁹⁰, karşı Fransızlar, “Bunun için önce Yunanlıların Batı Anadolu'dan geri çekilmeleri gerektiğini söylemiş; İtalyanlar ise, bu teklife cevap bile vermemişlerdir. Bu durumda İngiltere bölgede tek başına tahkimat yapmış ve İngiliz kabinesi 13 Eylül'de toplanarak “Mustafa Kemal Paşa'nın Müttefikleri İstanbul'dan çıkarmasını önlemek üzere kuvvet kullanılmasına” ve Müttefiklerle dominyonlardan yardım istenmesine karar vermiş, ertesi günde İngiltere Sömürgeler Bakanı Winston Churchill, İngiltere Hükümeti'nin “Boğazların süresiz ve gerçek özgürlüğünü can alacak bir ihtiyaç” saydığını ve bu amaçla harekete geçmeye hazır olduğunu belirttikten sonra, Balkan Devletleri'nden Müttefiklerden ve dominyonlardan yardım istemiştir⁹¹. Fakat, İngiltere'nin çağrıda bulunduğu milletler, bu konuya pek sıcak bakmamışlardı. Fransa “siyaseti, silaha tercih ederim” derken; İtalya'da, bu fikre katılmıştır⁹². Yugoslavya Hâriciye Nazırı; kendilerinin herşeyden evvel Neuilly Muahedesi'yle alakadar olduklarını Sevr Muahedesi'nin işgalini ise

⁸⁷ Varlık, 18 Eylül 1922, S.80, s.1.

⁸⁸ ATATÜRK, Nutuk, s.450.

⁸⁹ TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya, IV, s.197.

⁹⁰ Varlık, 7 Eylül 1922, S.78, s.1.

⁹¹ Varlık, 21 Eylül 1922, S.81, s. 3 ; TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya, IV, s.197-199.

⁹² Varlık, 25 Eylül 1922, S.82, s.2.

müttefiklere bıraktıklarını söylemiş, Romanya’da bu fikre iştirak etmiştir⁹³. Amerika Birleşik Devletleri, resmi ağızlardan, Yakınoğu Meselesine karışmayacağını söylerken; Yeni Zelanda, hariç Dominyonlar da İngiliz yardımını reddetmişlerdir⁹⁴.

Fransa Hükümeti, özellikle Poincare bu konuda çok kararlı bir tutum sergilemiş ve çatışma istemediğini söylemiştir. İngiltere Avam Kamarası üyesi General Townsend de Fransa’nın bu politikasını desteklemiş; Başbakan Poincare’yi ziyaretinde Şarkta İngiliz kabinesinin politikasından ziyade, Fransız politikasına taraftar olduğunu beyan etmiştir⁹⁵.

Varlık Gazetesi, müttefikleri de dahil hiç kimseden destek görmeyen İngiltere için “yapayalnız kaldı” tabirini kullanmış, İngiltere’nin Ankara Hükümeti’ne karşı, müttefik bulma siyasetini Haçlı Seferlerine benzetmiştir⁹⁶.

İngilizler tarafsız bölge ilan ettikleri İstanbul ve Boğazların Türklerin eline geçmemesi için böyle bir siyaset izlerken; Amerikalı gazetecilere beyanatta bulunan Mustafa Kemal Paşa, İngilizlerin ilan ettikleri tarafsız bölgeyi tanımadıklarını ve Misak-ı Mili sınırlarına ulaşınca kadar, mücadeleye devam edeceklerini söylemiştir⁹⁷.

Fransa ve İtalya’yı meselesinin diplomasi ile çözülmesinde ısrarlı gören İngiltere, tutumundan vazgeçmiş, İstanbul’daki Müttefik Devletler Yüksek Komiserleri, 18 Eylül 1922’de Ankara Hükümeti’nin İstanbul’daki temsilcisi Hamit Bey’e bir nota vererek, İstanbul havalisinde Müttefikler tarafından işgal edilmiş bulunan mıntıka ile Boğazların tarafsız bölge olarak muhafazasını istemişlerdir⁹⁸.

Müttefiklerin verdiği bu notanın aynı günü Fransa’nın İstanbul’daki Yüksek Komiseri General Pelle, İzmir’e gelerek Mustafa Kemal Paşa ile temasa geçmiştir. General Pelle, Mustafa Kemal ile yaptığı görüşmede Fransız Hükümeti’nin dostluğundan bahsetmiş ve bu dostluğun devamı için tarafsız bölgeye girilmemesini

⁹³ Varlık, 25 Eylül 1922, S.82. s.2.

⁹⁴ Varlık, 25 Eylül 1922, S.82. s.2.

⁹⁵ Varlık, 25 Eylül 1922, S.82, s.2.

⁹⁶ Varlık, 25 Eylül 1922, S.82. s.2.

⁹⁷ Varlık, 21 Eylül 1922, S.81, s.1.

⁹⁸ TANSEL, Mondros’tan Mudanya’ya , IV. s.200.

istemiştir. General Pelle, Doğu Trakya'nın Meriç Nehri'ne kadar Türklere bırakılacağını söylemiş ve Boğazlar için de özel bir idare şeklinden bahsetmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise, General Pelle'ye verdiği cevapta; Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin tarafsız bölge diye bir yer kabul etmediğini, Türk ordularının işgal altındaki topraklarını geri almak için ileri harekâtına devam edeceklerini, İtilâf Devletleri'nin kendilerine engel olacaklarını düşünmediğini ifade etmiş ve Boğazlar işinin ilgili devletlerle görüşülmesinin her zaman mümkün olduğunu açıklamıştır. Bu konuşmalar sonunda Fransız Parlamento üyesi ve devlet adamı Franklin Bouillon'un, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere İzmir'e geleceğini söyleyen General Pelle, onun İzmir'de kabul edileceğini öğrenmekten başka bir sonuç elde edememiş ve İstanbul'a dönmüştür⁹⁹.

Müttefikler, Türk ordularının tarafsız bölge ilan ettikleri yerlere taarruzunu engellemeye çalışırken Sovyet Rusya Hâriciye Komiseri Yoldaş Çiçerin Boğazlara dair bir beyanatında, "bütün Alem-i İslam İstanbul'un Türkiye'ye iadesini istemektedir. Rusya'da buna razıdır. Çünkü ne Rusya, ne de Türkiye İstanbul'da yeni bir Cebelitarık tesisine katiyyen tahammül edemeyecektir" demiş ve Rusya'nın bu konudaki görüşünü belirtmiştir¹⁰⁰.

General Pelle ile yapılan konuşmalardan sonra dahi, Boğazlara doğru yöneltilen hareket durdurulmamıştır. 20 Eylül'de Türk süvarileri Ezine ve Bayramiç kazalarına dahil olarak Çanakkale'ye büsbütün yaklaşmışlardır¹⁰¹.

Türk ordularının Çanakkale'ye yaklaşmaları üzerine Çanakkale Mutasarrıfı Bâb-ı Âli'ye şu telgrafi çekmiştir. "Biga ve Bayramiç kazalarının Çanakkale Liva Merkezi'nin merkez hududuna muttasıl kısımları Kuva-yı Milliye tarafından işgal edilmiştir. Burada bilmukabele tedafü' İngilizler tarafındadır¹⁰².

⁹⁹ Şevket Süreyya AYDEMİR, *Tek Adam*, III, İstanbul, 1999, s.29-31; TANSEL, *Mondros'tan Mudanya'ya*, IV, s.200-201.

¹⁰⁰ *Varlık*, 25 Eylül 1922, S.82, s. 1.

¹⁰¹ TANSEL, *Mondros'tan Mudanya'ya*, IV, s.201.

¹⁰² *Varlık*, 25 Eylül 1922, S.82, s. 1.

Türk Ordularının, müttefiklerce tarafsız ilan edilen bölgeye yaklaşımları üzerine, İngilizlerde gerekli tedbirleri almış ve durum çok nazik bir safhaya gelmiştir¹⁰³.

Varlık Gazetesi tarafsız bölge ile ilgili olarak Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin "Bitaraf Mıntıka Meselesi" isimli makalesini aynen neşretmiştir. Makalede; tarihte defalarca Türk toprağı olarak tasdik edilmiş ve edilen bir bölgenin nasıl olup da tarafsız bölge olarak tanındığının hayretle ve şaşkınlıkla karşılandığı vurgulanmış; tarafsız bölge tabirinin vaziyeti düzeltmek ve ortadaki meseleleri halletmek için değil aksine kargaşalıklar çıkartıp, müdahalelere uygun zeminler teşkil için gündeme getirildiği vurgulanmıştır. Sevr Muahedesi'yle birlikte bu gibi isteklerin geride kaldığını şimdi son sözü Türk milletinin söyleyeceği belirtilmiştir. İngiltere'nin Ankara Hükümeti ile Yunanistan'ı mukayese edencesine "Biz nasıl Yunanlıların İstanbul'u işgaline engel olduk ise Türklerin işgaline de engel olacağız" şeklindeki sözüne sert bir tepki veren gazete bunda mantık göremediğini yazmıştır. "Türk Hükümeti'nden bir talebi olan devlet, ilk önce Ankara Hükümeti'ni tanımalıdır, bunun için İngiltere'nin bizden bir şey istemeye hakkı yok" diyen gazete, boğazlar bölgesinin Misak-ı Milli'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁴.

İngilizlerin tarafsız bölge ilan ettikleri sınırların Türk Orduları tarafından zorlanması üzerine İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon durumu görüşmek üzere Paris'e gelmiştir. Fakat 20 Eylül 1922'de, Fransa Başbakanı Poincare, Lord Curzon ve İtalya'nın Paris Elçisi Sforza arasında başlayan görüşmeler sert bir hava içinde ve tamamiyle İngiliz istekleri dışında cereyan etmiştir. 23 Eylül 1922'de, üç devletin temsilcileri anlaşarak, Ankara Hükümeti'ne bir nota verilmesini kararlaştırmışlardır. Ankara Hükümeti tarafından İzmir'de bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilen bu notada; Venedik veya başka bir yerde İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Sırp, Hırvat, Sloven delegeleri ile Yunan delegelerinin davet edileceği bir barış toplantısına, tam yetkili bir zatın gönderilmesi; Türkler, tarafsız bölgeye asker göndermedikleri takdirde; İngiltere, Fransa ve İtalya'nın, Trakya ve Edirne'nin Türkler tarafından

¹⁰³ Kâzım ÖZALP, *Milli Mücadele, 1919-1922, I*, Ankara, 1988, s.236.

¹⁰⁴ *Varlık*, 25 Eylül 1922, S.82. s.4.

işgalini müsâadekârane nazarla mütalaa edecekleri, Cemiyet-i Akvam himayesi altında müessir surette Boğazların Marmara Denizi'nin serbestliği toplantısının yapılamamasından önce Türk-Yunan askeri memurlarıyla uzlaşarak İtilâf Devletleri generalleri tarafından tespit edilecek bir hatta kadar Yunan kuvvetlerinin geri alınması için Müttefiklerin nüfuzlarını kullanacakları, görüşmelerin yapılması için, İzmit veya Mudanya'da Müttefik Devletler generalleriyle hemen toplanılması hususları belirtiliyordu¹⁰⁵.

Müttefiklerin Ankara Hükümeti'ne verdikleri notanın ertesi günü, yani 24 Eylül 1922'de Sovyet Rusya; İngiltere, Fransa, İtalya, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Mısır ve Yunanistan'a bir nota vermiştir. Sovyet Rusya Dışişleri Halk Komiserliği'nin 24 Eylül tarihli notasında; Yakınoğu olaylarının temelinde tek bir sorun bulunduğunu ve bu sorunun başta Türkiye'nin başkenti İstanbul olmak üzere Türk toprakları üzerinde Türkiye'nin tam egemenliğinin tanınması sorunu olduğunu belirtmiştir. İngiltere'nin sözde Boğazların özgürlüğünü korumak, gerçekte ise onlara egemen olma amacını taşıdığı yazılmıştır. Notada; İngiltere'nin, Fransa, İtalya, Yugoslavya ve Romanya'yı da savaşa sokmak istediği ifade edilmiş; Boğazlar meselesinin ancak Sovyet Hükümeti başta olmak üzere Karadeniz'de kıyısı bulunan devletler arasındaki, bir konferansta çözülebileceği belirtilmiştir¹⁰⁶. Sovyet Rusya, bundan öncede 12 Eylül 1922 tarihinde İngiltere'ye Boğazlar Meselesi hakkında bir nota vermiş ve Boğazlar üzerindeki Türk hakimiyetini savunurken İngiltere ve Yunanistan'a karşı Türkiye'nin siyasal ve ekonomik bağımsızlığını savunmuştur¹⁰⁷.

İngiltere'nin bu uzlaşmaz tavrı Avrupa kamuoyunda da rahatsızlıklara yol açmış, Fransa gazeteleri, İngiltere'nin müttefiklerini tehlikeli bir yola soktuğunu yazmışlardır¹⁰⁸. Yine Fransız Petit Parisien Gazetesi, Fransa'nın vaziyetini izah

¹⁰⁵ Varlık, 28 Eylül 1922; S.83, s.1 ; İsmail EYYÜPOğLU, "Mudanya Mütarekesi (Yapılan Teklifler, Görüşmeler, Alınan Kararlar)", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1998. s.109-110; TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya, IV, s.203.

¹⁰⁶ Varlık, 2 Ekim 1922; S.84, s.2 ; ŞAMSUTDİNOV, Mondros'tan Lozan'a, s.304, 305.

¹⁰⁷ Varlık, 25 Eylül 1922; S.82, s.4.

¹⁰⁸ Varlık, 28 Eylül 1922, S.83, s.2.

ederken; kendilerinin İstanbul Hükümeti ile mütareke yapmış olduklarını, Ankara Hükümeti ile de Fransa'nın harp halinde bulunmadığını yazmıştır. Tarafsız bölgenin Ankara Hükümeti tarafından üstü kapalı olarak kabul edilebileceğini; asıl meselenin, Çanakkale ve Üsküdar'daki işgale, müttefiklerin ortak bir kararı mahiyetinin verilmesi olduğunu ifade etmiştir. Fransa'nın bölgeden askerlerini çekeceği ve bölgeyi Türklere iade edeceğini belirtmiştir¹⁰⁹.

Bu dönem Avrupa basını, Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerine de yer vererek kamuoyunu aydınlatmaya çalışmıştır. İngiliz Daily Mail Gazetesi Muhabiri, Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşme sonucu, Türk Hükümeti'nin istediği hududların Suriye ve Mezopotamya'yı ihtiva etmediğini fakat Türklerin İstanbul ve Meriç Nehri'ne kadar Trakya'yı istediklerini gazetesinde yazmıştır¹¹⁰.

26 Eylül 1922'de İstanbul'daki işgal güçlerinin Başkomutanı General Harington Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndererek endişe içinde bulunduğunu belirtmiş ve Erenköy ve Biga'nın batısında tarafsız bölge olarak kabul ettikleri kısımdan Türk süvarilerinin geri çekilmesini istemişti¹¹¹. Mustafa Kemal Paşa ise, General Harington'a verdiği cevapta Türk Hükümeti'nin tarafsız bölge diye bir yeri tanımadığını; Türk ordusunun yaptığı şeyin Yunanlıları takipten başka bir şey olmadığını; Yunanlıların Trakya'daki zulümlerini gün geçtikçe artırdığını ifade etmiştir. Yunanlıların, tarafsız bölgeye riayet etmediklerinin ve buna İngilizlerce göz yumulduğunun en açık delilinin İstanbul'daki Yunan donanması ve Yunan uçaklarının Ezine çevresindeki hareketleri olduğunu yazan Mustafa Kemal Paşa, Çanakkale'deki İngilizlerin Erenköy ile Çanakkale arasındaki yerlerde tahribât yapmalarının, binaları yıkmalarının, Türklere ait silâh ve cephaneleri imha etmelerinin, Türk birlikleri yakınında top ve bomba atmalarının; Türkleri Yunan Ordusu'na ulaştıran yol üzerinde tahkimat yapmalarının ve bu işte Müslüman halkı çalıştırmalarının sebebinin anlaşılmadığını ifade etmiştir¹¹².

¹⁰⁹ Varlık, 28 Eylül 1922, S:83, s.2.

¹¹⁰ Varlık, 28 Eylül 1922, S.83, s.2.

¹¹¹ Varlık, 2 Ekim 1922, S.84, s.2.

¹¹² Varlık, 2 Ekim 1922, S:84, s.2.

Ankara Hükümeti Hâriciye Vekâleti Vekili Rıza Nur Bey de, Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki Temsilcisi Hamdi Bey aracılığı ile İngiliz Fevkalâde Komiseri'ne bir mesaj göndererek; İngiltere'nin, İstanbul ve Çanakkale'de asker toplaması hadisesinin barışı zora sokacağını bildirmiştir¹¹³. Meydana gelen nazik durum Avrupa kamuoyunda da tartışılmış; Londra'da çıkan Morning Post Gazetesi, İslam dünyasının Türkiye'nin arkasında olduğunu, dolayısıyla İngiltere'nin bu işte tarafsız hareket ederek ve bu devletlerin tepkisini çekmemesi gerektiğini yazmış, bir İngiliz generali ise, çıkması muhtemel bir savaşta, Almanya, Bulgaristan, Macaristan ve İslam dünyasının Türkiye'nin yanında yer alacağını, bunun ise İngilizler açısından kötü sonuçlar doğurabileceğini belirtmiştir¹¹⁴. Fransız ve İtalyan gazeteleri ise bu iki devletin tarafsız bölge sınırlamasını kabul ettiklerini, fakat kesinlikle yeni bir maceraya atılmayacaklarını yazmışlardı¹¹⁵. Bütün bu tepkilere rağmen politikasını değiştirmeye niyetli görünmeyen Lloyd George, Amele İttihadı Konferansı Murahhaslarını kabulünde bu meseleye değinmiş ve Boğazların tarafsızlığını savunmuştur¹¹⁶.

28 Eylül 1922'de İzmir'e gelip Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Franklin Bouillon, şahsi kanaatine göre; yapılacak barış konferansında, Türk isteklerinin kabul olunacağını söylemiş; bundan dolayı, hemen kuvvete başvurulmamasını ve tarafsız bölgeye girilmemesini istemiştir¹¹⁷. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, Müttefiklerin 23 Eylül 1922 tarihli notalarını 29 Eylül'de cevaplamış ve Franklin Bouillon'un İtilâf Devletleri namına verdiği teminata ve adil bir barışın yapılması için müzakerelere başlanması isteğine itimad edilerek askeri harekâtın durdurulduğunu yazmış; Edirne dahil, Meriç'in batısına kadar olan bölgenin hemen boşaltılması için Mudanya'da yapılacak konferansa katılma kararı aldıklarını ifade etmiştir¹¹⁸.

¹¹³ Varlık, 2 Ekim 1922, S.84, s.2.

¹¹⁴ Varlık, 2 Ekim 1922, S.84, s.4.

¹¹⁵ Varlık, 28 Eylül 1922, S.83, s.2.

¹¹⁶ Varlık, 2 Ekim 1922, S.84, s.4.

¹¹⁷ Varlık, 5 Ekim 1922, S.85, s.4.

¹¹⁸ Varlık, 5 Ekim 1922, S.85, s.1.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu notasından sonra Franklin Bouillon ile, İngiliz Generali Harington arasında yapılan uzun bir mülakat sonrası İzmir'de kararlaştırılan protokol İngilizler tarafından da tamamen kabul edilmiştir¹¹⁹.

3 Ekim 1922'de toplanan Mudanya Konferansı'nda Türkiye'yi İsmet Paşa, İngiltere'yi General Harington, Fransa'yı General Charpy ve İtalya'yı General Mombelli temsil etmiş, İsmet Paşa başkanlığında toplanan bu konferansa Yunanlılar katılmamışlardı¹²⁰.

Konferansın başlıca gündemini Doğu Trakya'nın Yunanlılar tarafından boşaltılarak Türklere verilmesi ve barışın imzasına kadar Boğazlar ve İstanbul'un tabi olacağı hükümlerin tesbiti teşkil ediyordu. Fransızlar, 5 Ekim tarihindeki oturumda Trakya'yı Türklere bıraktıklarını açıklamalarına rağmen; İtalya ve İngiliz temsilcileri buna yetkileri olmadığını açıklamışlardır¹²¹. Görüşmeleri o sırada Ankara'dan yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'ya gönderdiği telgrafta, "Yunan orduları Meriç ve Edine gerisine kadar çekilmediği ve İtilâf Devletleri de bunu garanti etmediği sürece, 6 Ekim öğleden sonra saat 6'dan itibaren harekâtın durdurulmasıyla ilgili kararımızı kaldıracağız" demiştir¹²².

Bu durum üzerine İstanbul'daki Fransız Yüksek Komiseri General Pelle, İsmet Paşa vasıtasıyla Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndermiş ve arabuluculuk teklifinde bulunmuştur. Türk tarafının arzu ettiği şekilde bir anlaşma aracı olabileceğini söylemiş; Mustafa Kemal Paşa da, bu durumdan oldukça memnun kalacağını ifade etmiştir¹²³.

Mustafa Kemal Paşa'nın son çıkışı ile Fransızların arabuluculuk teklifi üzerine 6/7 Ekim gecesini Fransız Başbakanı Poincare, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon ve İtalya'nın Paris Maslahatgüzarı Galli, Paris'te bir araya gelerek; Doğu Trakya'nın, bir

¹¹⁹ Varlık, 9 Ekim 1922, S.86. s. 4.

¹²⁰ Varlık, 9 Ekim 1922, S.86. s.4.

¹²¹ Varlık, 12 Ekim 1922, S.87. s.4.

¹²² ÖZSOY, Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası. s.489.

¹²³ TÜRKGELEDİ, Moudros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi, s.169.

ay içinde Türklere teslimini kararlaştırmışlar¹²⁴; General Harington'un Londra'dan beklediği talimatın gecikmesi Mudanya'da huzursuzluk oluştururken, gerek İngiliz gerekse de Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserleri de yönetimlerinden bekledikleri cevapları ancak 8 Ekim öğleden sonra alabilmişlerdi. 9 Ekim 1922 günü, Müttefik generalleri Türk ve Yunan temsilcilerine son bir protokol taslağı vermiş; İsmet Paşa bu taslağı hemen aynı gün Mustafa Kemal Paşa'ya ulaştırmıştır. Mustafa Kemal Paşa, ertesi gün İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta; "Mütareke metnine imza koyabileceğine dair yetkili olduğunu" yazmıştır¹²⁵.

11 Ekim 1922'de sabaha karşı saat 6'da 14 maddeden oluşan Mudanya Mütarekesi imzalanmış ve imzadan üç gün sonra 14/15 Ekim gece yarısı yürürlüğe girmesi kararlaştırılmıştır¹²⁶. Mütarekeye göre; Yunanistan, 15 gün içinde Doğu Trakya'yı boşaltacak, Türkiye ile Yunanistan arasında 1919'dan beri süren düşmanlık tatil edilecek; Trakya, Yunanistan'ın boşaltmasından başlayarak 20 gün içinde Müttefikler tarafından Türkiye'ye teslim edilecek; Türkiye, burada 8.000 jandarma bulunduracaktı. Yine Mütarekeye göre; Türkiye, barışın imzalanmasına kadar İstanbul ve Gelibolu Yarımadası ile Doğu Trakya'ya asker geçirmeyecek buralarda ordu toplamayacak ve Boğazların iki yanına da Türk askeri birlikleri giremeyecektir¹²⁷.

Mudanya Mütarekesi imzalandıktan sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından, bir bildiri şeklinde Müdafaa-i Hukuk ve Belediye Reisliklerine gönderilmiş; Varlık Gazetesi de bu bildiriye yayınlamıştır. Bildiri şöyledir:

"Edirne şehri dahil olduğu halde Şarki Trakya'nın Yunanlılardan tahliyesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne teslimi hakkındaki Mudanya Mukavele-i Askerisi 11 Teşrin-i Evvel 38 saat altı evvelde imza edilmiştir. Kazanılan büyük zaferin ilk mühim siyasi semeresi bu suretle Mudanya Konferansı'nda istihsal edilmiş oluyor. Ordumuz

¹²⁴ TÜRK GELDİ, Moudros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi, s.170.

¹²⁵ Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannâmeleri, IV, Ankara, 1991, s.472.

¹²⁶ Varlık, 16 Ekim 1922, S.88, s.1.

¹²⁷ Varlık, 16 Ekim 1922; S.88, s.1; SOYSAL, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I, s.63-66; TÜRK GELDİ, Moudros ve Mudanya Mütarekeleri'nin Tarihi, s.185.

tarafından fiilen temin edilen tek mil Anadolu'nun halâsı mutlakından başka, Harb-i Umumi'yi takib eden en muzlim bir devrede millet tarafından tespit edilen umdelerin Rumeli Garb Hudutlarımıza ait olan kısmı da artık tahakkuk eylemiştir.

Bütün milletin sarsılmaz azim ve imanı ordularımızın gayr-i kabil-i mukavemet şahamet ve celâdeti karib'ül vuku olan Umûmi Sulh Konferansı'nda meşru haklarımızın tamamen istihsalini emniyetle kâfi bulunmaktadır. Milli hudutlarımız içinde kat'i bir istiklâl ile yaşamamızı temin edecek olan devre-i müsalemeye pek ziyade yaklaştığımız bu günlerde cidâl-i milliye pişdar olan ve memleketin tek mil kuvva-i maddiye ve maneviyesine bu mücahedeyi mukaddeseye sevk ve tahrik eyleyen mübeccel Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve fedakâr halkın mümessili bulunan belediye heyetlerini selamlamakla bahtiyarım.

Kendi işlerinde yalnız kendi iradesinin hakim olduğu bir devrede en müşkil bir davayı en vasi ve parlak bir muvaffakiyete i'sâl eden milletimizin, aynı esasata ve fakir oldukça karib olan sulh günlerinin mesaii teceddüdkâranesinde de mazhar-ı necat olacağında şüphe yoktur.

İşbu maruzat ve tebrikâtımın nahiyelere kadar bilumum Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı'na ve belediye heyetlerine is'alini rica ederim. Efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal¹²⁸

F-LOZAN KONFERANSI

İngiltere, Fransa ve İtalya, Türkiye ile sulhü tesis edecek olan beynelmilel konferansın 13 Kasım 1922'de Lozan'da toplanmasını kararlaştırmışlardır¹²⁹.

Varlık Gazetesi, Lozan Konferansı ile ilgili verdiği ilk haberinde; konferansın, 13 Kasım 1922'de toplanması yönünde Lord Curzon tarafından yapılan teklifin Fransız Başbakanı Poincare tarafından kabul edilmediğini bildirmiş; ayrıca Fransız Tan

¹²⁸ Varlık, 16 Ekim 1922, S.88, s.4.

¹²⁹ M.Cemil BİLSEL, Lozan, II, İstanbul, 1998, s.1.

Gazetesi'nin yayınladığı bir habere dayanarak; konferansa İtilâf Devletleri ve Yunanistan'ın yanında Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve Rusya'nın da katılacağını yazmıştır¹³⁰.

Aynı sayısında "Şark Konferansı Ne Zaman Toplanacak" başlıklı bir haber de yayınlayan Varlık, İngiltere kaynaklarına göre konferansın, 17 Ekim 1922'den itibaren 20 gün içinde toplanacağını yazmış, İtalyan kaynaklarının ise, konferansın 15 Kasım'da başlayacağını yazdıklarını okurlarına duyurmuştur¹³¹.

Türkiye'nin Müttefikler tarafından, Lozan'da toplanacak olan konferansa çağrılmasını "Lozan Konferansı'na Resmen Davet Edildik" manşeti ile veren Varlık, Amerika'nın konferansa dinleyici sıfatıyla katılacağını, Yunanistan'ın, konferanstaki temsilcilerinden birisinin Venizelos olarak tayin edildiğini yazmış, Mısır'ın da, konferansa katılmak için İngiltere'den izin talep ettiğini belirtmiştir¹³².

İsviçre Hükümeti, topraklarında toplanacak olan konferans için gerekli tedbirleri aldığını Müttefik Devletlere bildirmiş¹³³; Müttefikler ise konferansa Fransa, İngiltere, İtalya, Türkiye, Japonya, Romanya ve Yugoslavya ve Yunanistan'ın katılacağını; Rusya, Bulgaristan, Ukrayna ve Gürcistan'ın ise, Şark sulhunun, tesisi ve boğazlar idaresi usulünü tayin meselelerinde konferans görüşmelerine katılabileceklerini ifade etmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'ne de, konferansa iştirak etmesi için davetnâme gönderilmesi kararlaştırılmıştır¹³⁴.

Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'in istifasından sonra Hariciye Vekilliği'ne seçilen İsmet Paşa'nın Lozan Konferansı'na Türkiye adına Başmuraahhas olarak; Sağlık Bakanı Dr.Rıza Nur ve Maliye Bakanı Hasan Bey'in de Murahhas olarak konferansa katılmaları kararlaştırılmıştır¹³⁵. İsmet Paşa Meclisin ertesi günkü oturumunda söz alarak; konferansta, Misak-ı Milli ve mevcut antlaşmalarla elde edilen haklar dahilinde

¹³⁰ Varlık, 23 Ekim 1922, S.90, s.1.

¹³¹ Varlık, 23 Ekim 1922, S.90, s.2- 4.

¹³² Varlık, 30 Ekim 1922, S.92, s.1.

¹³³ Varlık, 30 Ekim 1922, S.92, s.1.

¹³⁴ Varlık, 2 Kasım 1922, S.93, s.4.

¹³⁵ Varlık, 9 Kasım 1922, S.95. s.4.

hareket edeceğine dair Meclise güvence vermiştir¹³⁶. Türk Heyeti 5 Kasım 1922'de İstanbul üzerinden Lozan'a gitmek üzere Ankara'dan hareket etmiştir¹³⁷.

“Şark Konferansı Ne Vakit Toplanacak” başlığını atarak İngiltere'nin konferansın 27 Kasım'dan sonra toplanması niyetini eleştiren Varlık Gazetesi, İtalya'nın da bu konuda rahatsız olduğunu yazmış ve konferansın bir an evvel başlaması gerektiğini belirtmiştir¹³⁸.

Konferansın açılma tarihinin netleşmemesi dolayısıyla sıkıntılı olan ve daha önce planlandığı gibi Lozan'a hareket etmeye kararlı olan İsmet Paşa programını değiştirmeden 9 Kasım 1922'de İstanbul'dan Lozan'a hareket etmişti¹³⁹.

Lozan'da kendisinden başka bir heyet bulamayan İsmet Paşa, burada dünya gazetelerinin muhabirlerini toplayarak; Türkiye'nin barış hakkındaki samimi düşüncelerini dile getirmiş ve Müttefik Devletlere de konferansın bir an önce başlaması için nota vermiştir¹⁴⁰.

Müttefik Devletlerin, Türk Heyeti'ne karşı Lozan'da hazır bulunmama gösterdikleri nezaketsizliği unutturmaya çalışan Fransız Başbakanı Poincare, İsmet Paşa'yı Paris'e davet etmiş, İsmet Paşa'da bu davete uyarak Paris'e gitmiştir¹⁴¹.

13 Kasım 1922'de açılması kararlaştırıldığı halde çalışmalarına başlayamayan konferansın ertelenmesini Müttefiklerin aralarında anlaşmak için zaman kazanmasına bağlayan Varlık Gazetesi¹⁴², İsmet Paşa'nın Paris'te Tan Gazetesi'ne verdiği ve barış mesajları içeren konuşmasına yer vererek, Türk Heyeti'nin bu konudaki görüşlerini okurlarına aktarmıştı¹⁴³.

---

¹³⁶ Varlık, 9 Kasım 1922, S.95, s.4.

¹³⁷ Varlık, 9 Kasım 1922, S.95, s.1.

¹³⁸ Varlık, 13 Kasım 1922, S.96, s.1.

¹³⁹ Varlık, 13 Kasım 1922, S.96, s.1.

¹⁴⁰ Varlık, 20 Kasım 1922, S.98, s.1.

¹⁴¹ Varlık, 16 Kasım 1922, S.97, s.1.

¹⁴² Varlık, 20 Kasım 1922, S.98, s.1.

¹⁴³ Varlık, 23 Kasım 1922, S.99, s.3.

Lozan Barış Konferansı, 20 Kasım 1922'de saat onbuçukta açılmış, açılış konuşmasını İsviçre Cumhurbaşkanı Hals yapmıştı. Lord Curzon'dan sonra kürsüye gelen İsmet Paşa konuşmasını Fransızca yapmış ve İsviçre Cumhurbaşkanı'na gösterdiği iyi kabulden dolayı teşekkür etmiş ve Türk milletinin bağımsızlığı uğrunda çektiği sıkıntıları anlattıktan sonra barışa hazır olduğunu ifade etmiştir¹⁴⁴.

Lozan Konferansı'nın başlaması ile ilgili olarak Varlık Gazetesi'nde Feridun Fahri imzası ile yayınlanan bir makalede ise; Konferans'ın dünya için ya saadet ya da felâket getireceği vurgulanmış, Konferans'ın, Türkiye ile ilgili yüzyıllardır yapılan haksızlıkları sona erdirmesi ve barış getirmesini temenni edilmiştir¹⁴⁵.

Fransız Maten Gazetesi, İngiliz Murahhaslarının Konferans'ta en ufak teferruatlara bile dikkat ederek hazırladıklarını yazarken; İngilizlerin bölgeyi tahliyeye hazır olduğunu belirtmiştir¹⁴⁶. Yine Fransız Tan Gazetesi, "Türlere Karşı Eski Usulleri Tatbikten Çekininiz" diyerek, Müttefikleri Türkiye konusunda uyarmıştı¹⁴⁷.

Konferans'ın 21 Kasım tarihli oturumunda üç ana komisyon kurulmuştur. Lord Curzon'un başkanlığı altındaki Birinci Komisyon arazi ve askeri konuları; İtalyan murahhası Gorrioni'nin başkanlık edeceği İkinci Komisyon, Türkiye'deki yabancıların ve azınlıkların statüsünü; Fransız Murahhas Boirre'nin başkanlığındaki Üçüncü Komisyon da, mali ve ekonomik konuları ele almak üzere kurulmuştur¹⁴⁸.

Lozan Konferansı'nın ilk devresinde tartışılan konuları düzenli olarak aktarmaya çalışan Varlık Gazetesi Konferans'ta özellikle Misak-ı Milli kapitülasyonlar, Boğazlar Meselesi, Duyun-u Umumiye ve azınlıklar meselelerinde tavizsiz yayın politikası izleyerek bu konudaki net tavrını ortaya koymuştur.

Konferansın çıkmaza girdiği günlerde "Konferansın Havası Ağırlaşıyor" şeklinde başlıklarla çıkan Varlık Gazetesi, "Türkiye'nin hakları kabul edilmezse dünya sulhe

¹⁴⁴ Varlık, 27 Kasım 1922, S.100, s.2.

¹⁴⁵ Feridun FAHRİ, "Sulh Yolunda", Varlık, 27 Kasım 1922, S.100, s.1.

¹⁴⁶ Varlık, 27 Kasım 1922, S.100, s.2.

¹⁴⁷ Varlık, 27 Kasım 1922, S.100, s.2.

¹⁴⁸ Varlık, 30 Kasım 1922, S.101, s.3; BİLSEL, Lozan, II, s.19.

kavuşamaz” biçimindeki yorumları ile Lozan’da taviz verilmemesi yolundaki kararlılığını ortaya koymuştur¹⁴⁹.

1 Şubat 1923 tarihli sayısında “Vaziyet Nâzik ve Vahimdir” şeklinde bir başlık kullanan Varlık Gazetesi, İsmet Paşa’nın Vakit Gazetesi muhabirine verdiği şu demeci yayınlamıştır: “Lord Curzon, Lozan’dan hareket ettiği gün, ben de, buradan hareket edeceğim. Müttefik Devletler, burada ne kadar murahhas bırakacaksa ben de o kadar bırakacağım. Henüz halledilmemiş beş mesele vardır ki; bunlar da Musul, Kapitülasyonlar, Karaağaç, Maliye, Yunan tazminatı meseleleridir. 31 Ocak 1923’e kadar geçecek beş gün zarfında bu beş mesele etrafında müzakerelere devam edilecek ve hususi mülakatlarla halline çalışılacaktır. Fakat haftalardan beri iki taraf yekdiğerinin nokta-i nazarını anladığı halde bu meseleye çare bulunamadı. Son dakika çare bulunması ümid-i hakiktir”¹⁵⁰.

Lozan’daki olumsuz havadan dolayı İngiltere’yi sorumlu tutan Varlık Gazetesi, “Lord Curzon’un keyfi için dünya felakete doğru sürükleniyor” yorumunu yapmış ve İngiltere’yi bütün meselelerde çıkarıcı bir tavır almakla suçlamıştır¹⁵¹.

Lord Curzon’un hazırladığı ve Türk Heyeti’ne kabul ettirmek istediği anlaşma taslağının içeriğinde “Türkiye’nin Trakya’daki sınırı kuzeyde, Neuilly Antlaşması’nda saptanmış olan Bulgar sınırından, batıda Meriç Irmağı’nın batı kıyısından başlayacak, Yunan yönetiminde kalacak olan Karaağaç dışında Edirne Türk sınırları içine alınacak, sınırın her iki yakasında saptanacak bir bölge askerden arındırılacak; Türkiye, Ege Denizi’ndeki tüm adaları bırakacak ancak İmroz ve Bozcaada, yerel özerklik verilmesi şartıyla Türkiye’ye bırakılacak, Türkiye’nin Suriye ile olan sınırı Türkiye ile Fransa arasında saptandığı gibi kalacak, Irak’la olan sınırı ise Cemiyet-i Akvam Konseyi’nin kararına bırakılacak. Boğazlar meselesinde Türkiye, Müttefiklerin önerilerini, Boğazlar Özel Komisyonu’nu kabul edecek, kapitülasyonları kaldırılmakla birlikte Türkiye’deki yabancıların adlî ve diğer alanlarda koruyucu hükümleri kapsayan bir protokol

¹⁴⁹ Varlık, 4 Ocak 1923, S.111, s.2.

¹⁵⁰ Varlık, 1 Şubat 1923, S.119, s.1.

¹⁵¹ Varlık, 1 Şubat 1923, S.119, s.1.

antlaşmaya eklenecek; yabancı hakimler, beş yıl süre ile Türk yargılarıyla birlikte yargı görevini yürütecekler; Türkiye, Suriye, Irak, Hicaz, Arap bölgeleri Mısır, Sudan, Libya ve Kıbrıs üzerindeki haklarından vazgeçecek” şeklinde hükümlerin olduğunu yazan Varlık, Türk tarafı için kabul edilemez bu şartların İngiltere ile Fransa'nın bile arasını açtığını savunmuştur¹⁵². İsmet Paşa'nın bu taslakla ilgili olarak “Bu proje Müttefiklerin barış istemediğine açık bir delildir” sözlerini yayınlayan Varlık, konferansın geleceğinin tehlikeye girdiğini belirtmişti¹⁵³.

İngilterece hazırlanan bu teklifin Türk tarafınca kabul edilmemesi üzerine, konferans çalışmaları kesilmiş, konferansa katılan heyetler Lozan'dan ayrılmışlardır¹⁵⁴.

Fransız Maten Gazetesi, Konferans'ın bir netice alamadan dağılmasının yegane sebebi olarak kapitülasyonlar meselesinin gösterilmesine karşı çıkmış; asıl meselenin, Türkiye'nin bağımsız bir devlet gibi davranmasına karşın Avrupa'nın bu yönde aldığı olumsuz tavır olduğunu yazmıştır¹⁵⁵. Konferansın bir netice alamadan dağılması, İngiliz basınında da geniş yankı bulmuş; Daily Telegraph Gazetesi, İngiltere'nin Lozan haricinde bir yerde konferansta sunduğu taslak üzerine bir toplantı yapmasını isterken Morning Post Gazetesi ise, İsmet Paşa'nın iyi bir milliyetperver ve diplomat olduğundan bahisle Türk Heyetinin görevini yaptığını yazmıştır¹⁵⁶.

Lozan'dan dönen İsmet Paşa ise, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ne verdiği demeçte, konferansla ilgili olarak şunları söylemiştir. “Lozan Konferansı tatil olunmuştur. Konferans'ta gayr-i kabil-i hall, zannolunan bir takım mesail halledilmiştir. Maahaza hall edilemeyen bir takım mesail vardır ki, bilhassa mali ve iktisadi ve idarî mesaildir. Bunlar bizim için ehemmiyet-i hayatiyeye haizdir. Türk milleti diğer medeni ve kabiliyetli milletler gibi inkişâf-ı iktisâdiyesinin taht-ı emniyet ve selâmette bulunmasındaki ehemmiyeti lâyıkiyle idrak etmiştir. Heyet-i Murahhasamız bu efkârı

¹⁵² Varlık, 7 Şubat 1923, S.121, s.1.

¹⁵³ Varlık, 7 Şubat 1923, S.121, s.1.

¹⁵⁴ Varlık, 12 Şubat 1923, S.122, s.1.

¹⁵⁵ Varlık, 15 Şubat 1923, S.123, s.2.

¹⁵⁶ Varlık, 19 Şubat 1923, S.124, s.1.

Avrupa'da müdafaa ettiği zaman, milletimizin hissiyet ve ihtiyacını ne kadar isabetle temsil etmiş olduğuna en yeni misal olarak İzmir'deki İktisad Kongresi'ni gösterebiliriz. Dünya sulhunun muhafazası için Türkiye Hükümeti şimdiye kadar fevkalade sarf-ı mesaî etmiştir. Lozan'da bu yolda olan hissiyat ve intihabat budur"¹⁵⁷.

Mustafa Kemal Paşa ise, 1 Mart 1923'te Meclis'te yaptığı konuşmada; Lozan Konferansı'ndan bir netice alınamamasını üzüntüyle karşıladığını ifade etmiş; bağımsızlığı için bu kadar mücadeleye katlanan Türk milletinin yeni bir savaş durumunda aynı fedakârlığı ve kahramanlığı göstereceğinden emin olduğunu belirttiikten sonra, güney sınırlarında lazım olan bütün tertibatın alındığını söylemiştir¹⁵⁸. Konferans'ın dağılmasından sonra 21 Mart 1923'ten itibaren TBMM'de Lozan ile ilgili görüşmeler başlamış ve bu konuda iki hafta süren çetin tartışmalar yaşanmıştır. TBMM'nin oldukça heyecanlı geçen 6 Mart toplantısında Saruhan Milletvekili Reşat Bey'in sunduğu önerenin çoğunlukla kabul edilmesi üzerine, görüşmelere son verilmiştir. Bu münasebetle yayınlanan bildiriye, İtilâf Devletleri'nce hazırlanmış olan antlaşma tasarısında, Türk bağımsızlığını zedeleyici hükümler bulunması yüzünden bunun kabul edilemeyeceğini fakat barış görüşmeleri sürdürülerek belirli bir süre içinde Musul sorununun çözümlenmesi, mali, iktisadi ve idari sorunlarda Türkiye'nin hayati haklarını ve işgal altındaki Türk topraklarının barışın imzalanmasından hemen sonra boşaltılmalarını sağlaması için Meclis tarafından Hükümet'e yetki verildiği açıklanmıştır. Böylece Meclis, Hükümete ve dolayısıyla İsmet Paşa ve Türk Delegasyonu'na güvenini açıklamış oluyordu¹⁵⁹. 7 Mart 1923'te toplanan Bakanlar Kurulu, Müttelik Devletlere gönderilecek bir nota kaleme almış ve karşı önerilerini kapsayan tasarıyla ilgili son hazırlıklarını tamamlamıştır¹⁶⁰. Fransızca daktilo edilmiş ve yaklaşık olarak 100 sayfa tutan bu tasarıda Türkiye yönetiminin istediği değişiklik ve eklerle Mütteliklerin 31 Ocak 1923 tarihli anlaşma tasarısı karşı karşıya gösterilmiş,

¹⁵⁷ Varlık, 1 Mart 1923, S.127, s.2.

¹⁵⁸ Varlık, 8 Mart 1923, S.129, s.2.

¹⁵⁹ SONYEL, Türk Kurtuluş Savaşı, II, s.336.

¹⁶⁰ Varlık, 8 Mart 1923, S.129, s.2.

Türk tasarısı 9 Mart 1923'te bu notaya ilişik olarak Adnan Adıvar tarafından İstanbul'daki Müttefik Yüksek Komiserlerine verilmiştir. Tasarıda, konferansın iki haftaya kadar yeni bir Avrupa şehrinde ya da İstanbul'da oturumlarına yeniden başlaması öneriliyordu¹⁶¹.

Türk tasarısına göre, Lozan'da ileri sürülen anlaşma tasarısındaki 156 maddeden 90'ı aynen kabul ediliyordu. Türk tarafı Boğazlar Komisyonu'nu, Trakya protokolünü kabul ediyor, ancak sınırın Meriç'in Tholweg kesiminden başlatılmasını, Ege Denizi'ndeki Meyis ve Merkep Adalarının Türkiye'ye verilmesini istiyorlar; Türkiye'deki yabancıların durumu konusunda kaleme alınan 26 maddenin, 7'sini, ticari rejim protokolündeki 20 maddenin 15'ini, küçük bir değişiklikle genel af deklarasyonuna, bu yeni küçük değişiklikle savaş tutsakları ve nüfus mübadelesi protokolünü, adli deklarasyonda Montagna formülünü kabul ediyorlardı. Ancak 1921, Türk-Fransız Antlaşması'nın onaylanması, Türklerin Yunanlıların tazminat isteğini reddederek, Yunanistan'dan savaş tazminatı istemeleri, Mondros'tan sonra Osmanlı yönetimiyle imzalanan mukaveleleri tanımamaları, genel borç sorununda ağır basmaları, tüm ekonomik maddelerle adli deklarasyonu antlaşmadan çıkarmak istemeleri, Müttefiklerce tartışılması gereken güç noktalar olarak niteleniyordu¹⁶².

Türkiye'nin mukabil sulh teklifi Avrupa basınında müzakerelerin tekrar başlayabileceği yönünde bir ümit oluşturmuş; Times Gazetesi, yeni konferansın İstanbul'da toplanabileceğini ifade ederken; Fransız kamuoyu, Türkiye ile barışın mümkün olabileceği çizgisine gelmiştir¹⁶³.

Müttefik Devletler, 31 Mart 1923'te Türkiye'nin notasına cevap vermişler ve mevcut gerginlik bir dereceye kadar giderilmiştir. Müttefikler cevabi notalarında sürekli ve adil bir barış sağlanmasını hızlandırmak için Türkiye'nin önerdiği tüm şartları

¹⁶¹ Varlık, 19 Mart 1923, S:132, s.4; SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı*, II, s.336.

¹⁶² Varlık, 19 Mart 1923, S.132, s.1; SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı*, II, s.337.

¹⁶³ Varlık, 22 Mart 1923, S:133, s.2.

görüşmeye hazır olduklarını bildirmişler ve Lozan'a yeniden delege gönderilmesini istemişlerdir¹⁶⁴.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 7 Nisan 1923 tarihli bir nota ile müttefiklerin 31 Mart 1923 tarihli notasına cevap vermiştir¹⁶⁵. Bu nota özet olarak şu hususları kapsıyordu:

1. TBMM Hükümeti, karşı önerilerini 4 Şubat tarihli Türk Delegasyonu'nun mektubunda çözümlenmiş gibi sayılan sorulardan bir dönüş niteliğinde olup olmadığının saptanması konusunda bir tartışmaya meydan vermek istemez.
2. Türk karşı önerilerinde ileri sürülen noktaların tartışılmasına hazır oldukları hakkında müttefikler tarafından yapılan bildiriye Türk Hükümeti memnulukla senet sayar.
3. Türk Hükümeti, karşı önerilerindeki araziye ait maddelerin hiçbir esaslı değişikliği kapsamadığı ve bu maddeler kapsamına giren diğer değişikliklerin ise müttefik devletlere kabul edilmemiş veya kabul edilmesi imkansız olan değişiklikler niteliğinde olmadığı düşüncesindedir.
4. Türk lehine karşılıklı muamele sağlamak için yerleşme sözleşmesinin yeniden yazılmasının müttefik devletlerin kabul etmiş olmasından, Türk Hükümeti memnuluk duyar.
5. İlgili devletlerle uyumlu olarak çözümlenmiş sayılan adli bildiri konusundaki Türk karşı projesi hakkında müttefik devletlerin yeniden tartışma açmaya eğilimli olduklarını belirtmelerinden dolayı Türkiye Hükümeti hayretini gizleyemez.
6. Ekonomik sorunlara gelince; Türk Delegasyonu ekonomik maddelerin anlaşmalardan çıkarılmasını ve antlaşmanın imzasından sonra ilgili devletlerle müzakeresine devam olunmasının barışın çabuklaştırılacağına hizmet edeceği kanısındaydı. Lozan'dan ayrıldıktan sonra sözlü ve yazılı olarak yapılan tebliğ ve telkinlerde Türk Delegasyonu'nca ileri sürülen bu

¹⁶⁴ Varlık, 5 Nisan 1923, S.133, s.2.

¹⁶⁵ Varlık, 12 Nisan 1923; S.139, s.3.

önerinin kabul edildiği bildirilmişti. Mütteliklerin tekrar bu kabulden geri dönerek ekonomik sorunların, barış antlaşmayla aynı zamanda mücdere edilmesi esasını ileri sürmeleri barışın güçlenmesi ve oyalanması nedeni olacağından gerçek olarak üzüntü duyulmaktadır. Bununla beraber Türk hükümeti askıdaki ekonomik sorunların elverişli olarak çözülmesi konusundaki müttelik devletlerin gösterdiği isteğe karşı koyamaz.

Notada ileri sürülen bu düşüncelerden sonra Türkiye önceden verdiği ayrıcalıklardan çıkar sağlayan özel ve tüzel kişilerden bir kısmıyla şimdiden anlaşmaya varıldığı belirtilmekte ve nota şu sonuca bağlanmaktaydı.

“TBMM Hükümeti Lozan’da tekrar açılacak konferansın başarısı için çağrı yapan devletlerin dilek ve ümitlerine katılır ve kendileri tarafından Türk temsilcilerinin bir an önce hareketi konusunda gösterilen isteğe uyararak yüksek akit devletlerin tam yetkili delegeleriyle önümüzdeki 23 Nisan tarihinde Lozan’da müzakerelere başlayabilmek için kendi yetkili delegelerini göndereceğini İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya Hükümetlerine bildirmekle şeref duyar¹⁶⁶.

Karşılıklı verilen bu notalardan sonra Lozan Konferansı 23 Nisan 1923’ten itibaren yeniden çalışmalarına başlamıştı¹⁶⁷.

Lozan Konferansı’nın yeniden başlamasına büyük ehemmiyet veren Varlık Gazetesi, Tiflis’te çıkan “Zaryovastok” adındaki bir gazetenin konferansla ilgili düşüncelerine sert bir cevap vermişti¹⁶⁸.

Zaryavostok Gazetesi’nde çıkan makalede; İtilâf Devletleri’nin samimiysizliklerinden bahsedilmiş; Türkiye Hükümeti’nin siyasi, ve iktisadi istiklalinin temini için daha uzun mücadelelere mecbur olduğu ve bu mücadelede Sovyet Cumhuriyetlerine ihtiyacı olduğu yazılmıştır¹⁶⁹.

Bu görüşlere kesinlikle katılmadığını yazan Varlık Gazetesi “Hükümetimizin herhangi bir sulh teşebbüsünde Sovyet matbuatı hep aynı vaziyeti takınıyorlar” diye

¹⁶⁶ Türk İstiklal Harbi, c.II, 6. Kısım, 4. Kitap, Ankara, 1993, s.335-336.

¹⁶⁷ Varlık, 26 Nisan 1923, S.143, s.1.

¹⁶⁸ Varlık, 30 Nisan 1923, S.144, s.1.

¹⁶⁹ Varlık, 30 Nisan 1923, S:144, s.1.

yazmış ve Türkiye'nin her konuda tam bağımsızlığının kabul edildiği bir barışın herkes tarafından istendiği fakat bu gerçekleşmezse, Türk milletinin bunu tek başına sağlayabilecek durumda olduğu vurgulanmıştır¹⁷⁰.

Tiflis'te çıkan Zaryovastok Gazetesi'nin açıklamalarını bu şekilde veren Varlık Gazetesi, "Lozan Suikastçileri" başlığıyla yayınladığı bir makalede ise, Taşnakları yapabilecekleri olası bir suikast için uyardıktan geri durmamıştır¹⁷¹.

Ermeni Taşnak Komitelerinin I. Dünya Savaşı'nın başlamasından itibaren faaliyetlerini durmadan artırdıklarını yazan Varlık Gazetesi, Taşnak Komitelerinin Ermenileri felakete sürüklediğinden bahsetmiş ve Etnik-i Eteryâ teşkilatının Rumlara yaptığı kötülüğü, Taşnakların Ermenilere yaptığını yazmıştır. Osmanlı himayesinde yaşayan ve bu yaşam tarzından memnun olan Ermenilerin Rusya, Avrupa ve Taşnak komitelerinin kışkırtmaları sonucu Osmanlı Devleti'ne asi olduklarını yazan Varlık Gazetesi, bu güçlerin kiliselerde, okullarda, klüplerde, Ermenileri zehirleyip devlete düşman ettiklerini belirtmiştir. 19.yüzyılda cereyan eden Osmanlı Rus harplerinde kandırılmış Ermenilerin, Ruslarla işbirliği yaptığının ifade edildiği makalede; Taşnakların, Mondros Mütarekesi'nden sonra da ihanetlerine devam ettikleri vurgulanmıştır. Talat Paşa, Sait Halim Paşa, Cemal Azmi ve Bahattin Şakir Beyler, Cemal Paşa ve yaverleri Süreyya Bey ve Nusret Bey'in Azerbaycan Eski Dahiliye Nazırı Behbud Han Civanşir'in Ermeni kurşunları ile öldürüldüğünün ifade edildiği makalede Lozan'da İsmet Paşa'ya suikast niyetlerinden, Ermenilerin bu sıralarda Kafkasya'da vücuda getirdikleri yeni teşkilattan, İngilizlerin Rumiye havalisine Taşnakları yerleştirmekteki maksatlardan haberdar olduklarını yazan Varlık Gazetesi, Londra'da ve Tebriz'de neler hazırlanmakta olduğunu, İsmet Paşa'ya karşı hazırlanan suikastı gerçekleştirecek teşkilatın başını, katili ve aletlerini bildiklerini belirtmiştir. Sovyet Delegasyonu'nun Başkanı olarak Lozan'a gönderilen İtalya'daki Sovyet Temsilcisi Varovskiy'in 10 Mayıs 1923'te Lozan'daki otelinin –Hotel Cecil- yemek salonunda, eskiden Rus Çarlık ordusuna mensup bir İsviçre vatandaşı olan Maurice Alexandre Lonradi tarafından öldürülmesine de değinilen makalede; Türkiye'nin, böyle

---

¹⁷⁰ Varlık, 30 Nisan 1923, S.144, s.1.

¹⁷¹ Varlık, 30 Nisan 1923, S.144, s.1.

cinayete tahammülü olmadığı vurgulanmış ve “Almanya sınırından İsviçre’ye geçtiklerini haber aldığımız Ermeniler, eğer İsmet Paşa’nın hayatına karşı bir suikast icrası gafletinde bulunurlarsa, hatta bu suikast neticelenmemiş bir teşebbüs derecesinde kalsa dahi bunun intikamının pek acı olacaktır” denilerek Taşnaklar uyarılmıştır¹⁷².

Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanmasını “Son Dakika” haberi diye duyuran Varlık Gazetesi, Lozan Barış Antlaşmasını Sulh Bayramı olarak tanımlamış ve anlaşmanın imzalanmasının bütün Türkiye’de ve Sarıkamış’ta coşku ile karşılandığını yazmıştı¹⁷³.

Erzurum’daki kutlamaları “Erzurum’da Sulh Şenlikleri” başlığı ile veren Varlık Gazetesi, Lozan Barış’ının imzalanması dolayısıyla 25 Temmuz 1923 Çarşamba günü Erzurum Hükümet Konağı önünde, halkın, askerlerin, idarecilerin, memurların ve öğrencilerin katılımı ile büyük merasimlerin yapıldığını yazmış ve kutlamaların sabaha kadar devam ettiğini belirtmişti¹⁷⁴.

Varlık Gazetesi’nde “Heyecanımın Sebepleri” ismiyle çıkan makalede ise, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nda Türk insanının çektiği zorluklar, uğradığı felaketler anlatılmış; Sevr Antlaşması ile tükenme noktasına gelen Türk insanının Lozan Anlaşması ile bütün zincirleri kırarak bağımsızlığına ulaştığı yazılmıştı¹⁷⁵.

Lozan Anlaşması’nın TBMM’de onayladığına dair haberleri “Muahede-i Sulhiyemiz Meclis-i Milli’de Devam Eden Uzun Münakaşadan Sonra Ekseriyet-i Azime İle Kabul Edilmiştir” başlığı ile veren Varlık Gazetesi, Lozan Barış Antlaşması’nın imzalanması ile olarak İsmet Paşa’nın TBMM’deki konuşmasını da sayfalarına taşımıştır¹⁷⁶

¹⁷² Varlık, 28 Mayıs 1923, S.151, s.1.

¹⁷³ Varlık, 30 Temmuz 1923, S:168, s.1.

¹⁷⁴ Varlık, 6 Ağustos 1923, S.170, s.4.

¹⁷⁵ Varlık, 2 Ağustos 1923, S.169, s.1.

¹⁷⁶ Varlık, 30 Ağustos 1923, S:177, s.3; Varlık, 3 Eylül 1923, S:178, s.3; Varlık, 6 Eylül 1923, S:179, s.3; Varlık, 10 Eylül 1923, S:180, s.3.

G-CUMHURİYETİN İLÂNI

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İkinci dDönemi 11 Ağustos 1923 günü açılmış, iki gün sonra da Meclis Başkanlığı'na yine Mustafa Kemal Paşa, İkinci Başkanlığa ise Ali Fuat Paşa seçilmiştir. Aynı gün, Lozan görüşmeleri sırasında Başdelege ve (Hariciye Vekili) İsmet Paşa ile durmadan çekişen Rauf Bey, Heyet-i Vekile Başkanlığı'ndan istifa etmiştir. Yeni hükümet başkanı Fethi Bey olmuş ve 23 Ağustos'ta Lozan Barış Antlaşması Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmıştır¹⁷⁷. Daha yeni meclisin seçiminden önce Halk Fırkası'nın kuruluş işlerine girilmiş, Ankara'da toplanan ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni temsil eden mebuslar 9 Ağustos'ta tüzük tasarısını kabul etmişler, 9 Eylül 1923'de yani İzmir'in kurtuluş yıldönümünde de fırka resmen kurulmuştu. 2 Eylül 1923'te ise Halk Fırkası Başkanlığı'na Gazi Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir¹⁷⁸.

On hafta kadar süren Fethi Bey Hükümeti, bazı önemli olaylarda Meclis'te ve parti grubunda yenik düşmüştür. Cüretli kararlar isteyen büyük hamle devirlerinden ziyade, normal şartlar içinde çalışacak bir şahsiyet olan Fethi Okyar Kabinesi'ne karşı Meclis cephe almıştı. İş bir kabine buhranı gibi görünmekle beraber bu buhranın temelinde meclisin yapısından ve anayasadaki şekil yetersizliğinden gelen sebepler yatıyordu¹⁷⁹.

Fethi Bey, İcra Vekilleri Heyeti Başkanlığı'nın yanı sıra İçişleri Bakanlığı'nı da yürütmekteyken, bu görevi bir başkasına bırakmak istemiş ve Ferit (Tek) Bey'i aday göstermişti. Bu sırada orduya dönmek üzere Meclis İkinci Başkanlığı'ndan ayrılan Ali Fuat Paşa'nın yerine de Yusuf Kemal (Tengirşek) Bey'in seçilmesini istemiştir. Bu tasarıların Mustafa Kemal Paşa'nın arzularına uygun olduğu kesindir. Ama parti grubu bu adayları benimsemeyerek Meclis İkinci Başkanlığı'na Rauf Bey'i, İçişleri Bakanlığı'na da Sabit Bey'i uygun görmüştür¹⁸⁰.

¹⁷⁷ Mete TUNÇAY, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul, 1999, s.49.

¹⁷⁸ AYDEMİR, *Tek Adam, III*, s.135.

¹⁷⁹ AYDEMİR, *Tek Adam, III*, s.141.

¹⁸⁰ TUNÇAY, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması*, s.52.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Meclis'in bu seçimlerini iyi karşılamamıştır. Mustafa Kemal Paşa seçimlerle ilgili görüşlerini Nutuk'ta şöyle açıklamıştır. "Halbuki, ben Sabit Bey'in Dahiliye Vekili olmasını münasib görmemiştim. Sabit Bey'in bazı valiliklerde istihdam edilmiş olmasını yeni Türkiye'nin yeni şartlarla umur-u dahiliyesini tedvir edebileceğine delil-i kâfi addedemiyorum. Rauf Bey'in Meclis Reis-i Saniliğine intihabatını tecviz etmiyordum. Çünkü Rauf Bey, daha dün Heyet-i Vekile Reisi idi. O makamı ne gibi hissiyat tahtında hareketinden dolayı terke mecbur edildiği malum olmuştu. Buna rağmen onu, Meclis'in Riyâset-i Saniyesine getirmekle bütün Meclisin onunla hem fikir olduğunu, yani bütün Meclis'in, Lozan Sulh Muahedesi'ni yapan ve Heyet-i Vekile Hâriciye Vekili olarak bulunan İsmet Paşa'nın aleyhinde olduğunu göstermek maksadı takip olunuyordu"¹⁸¹.

Mustafa Kemal Paşa'ya göre; fenalık Hükümetin, Meclis tarafından seçiliyor olmasında idi. Bundan başka Meclis, Hâriciye Vekili İsmet Paşa'ya bir türlü ısınamıyordu¹⁸².

Mustafa Kemal Paşa olaylara müdahale için hemen harekete geçmiş ve 26 Ekim'de kabineyi Çankaya'da toplamıştır. Durum incelendikten sonra kabinenin istifa vaktinin geldiğinde mutabık kalınmıştır. Yalnız orduların başında bulunan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Vekili Fevzi Paşa bu istifadan hariç kalacaktı. Aynı zamanda istifa eden vekillerden herhangi biri yeni kabinenin teşekkülünde Meclis tarafından vekil seçilirse, bu vazifeyi kabul etmeyecekti¹⁸³. Çankaya'daki bu toplantıdan sonra 28 Ekim gecesine kadar Meclis'te çeşitli hükümet şekilleri gündeme gelmiş, fakat hükümetin kurulamayacağı görülmüştü. Bu somut sorunun çözümü, tek tek bakanların Meclis tarafından seçilmesi yönteminin değiştirilmesine bağlıydı. Mustafa Kemal Paşa bu sorunu çözerken uzun zamandır gerçekleştirmek istediği daha genel bir sorunun çözümünü de yapmış, 28 Ekim 1923 akşamı Çankaya'da İsmet Paşa, Müdafaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa, Sinop Mebusu Kemalettin Sami, Milli Mücadele'de Kocaeli Grubu Kumandanı Halit Paşa, Rize Mebusu Fuat, Afyon Karahisar Mebusu Ruşen Eşref Beylerin bulunduğu ortamda "yarın Cumhuriyetin ilan

¹⁸¹ ATATÜRK, Nutuk, s.530.

¹⁸² AYDEMİR, Tek Adam, III, s.141.

¹⁸³ ATATÜRK, Nutuk, s.531.

edileceğini” söylemiştir. Diğer misafirler gittikten sonra Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’nun devlet şeklini tespit eden maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili bir tasarı hazırlamışlar, 29 Ekim 1923’te Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Cumhuriyet ilan edilmiştir¹⁸⁴.

Aslında Mustafa Kemal Paşa, 27 Eylül 1923’te İzmir’de “Neue Freie Presse” Gazetesi muhabirine verdiği bir mülakatta; yakın çevresi dışında “Cumhuriyet” kelimesini ilk defa telaffuz etmiş, muhabirin Türkiye Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’ndaki müstakbel ta’dilatın ne olacağı hakkındaki sualine şu cevabı vermiştir. “Yeni Türkiye Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu’nun ilk maddelerini size tekrar edeceğim. Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İcra kudreti, teşrii salahiyet milletin yegâne hakiki mümessili olan Meclis’te tecelli ve temerküz etmişti. Bu iki kelimeyi bir kelimedede hülâsa etmek kâbildir” Cumhuriyet¹⁸⁵.

Varlık Gazetesi, Cumhuriyetin ilanını 5 Kasım 1923 Pazartesi tarihli nüshasında duyurmuş ve “Türk Cumhuriyeti’nin İlanı” başlığını kullanmıştır. Bu başlığın altında Cumhuriyet’in ilan edildiği gün Meclis’te cereyan eden müzakerelere yer veren gazete, Mustafa Kemal Paşa’nın Cumhurbaşkanı seçilmesi dolayısıyla Meclis’e yaptığı şu teşekkür konuşmasını da yayınlamıştır: “Muhterem Arkadaşlar, mühim ve cihanşümül hadisat-ı fevkalâde karşısında muhterem milletimizin teyakkuz ve intibah-ı hakikisine bir vesaik-i kıymetdar olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun heyet-i celilenize teklif olunan kanun layihasının kabulü münasebeti ile Türkiye Devleti’nin zaten cihanca malum olan, malum olması lazım gelen mahiyeti, beynelmilel maruf ünvanı ile yadedildi. Bunun icab-ı tabiisi olmak üzere bugüne kadar doğrudan doğruya Meclis’in riyasetinde bulundurduğunuz arkadaşınıza ifa ettirdiğiniz vazifeyi ve reisi cumhur ünvanıyla yine aynı arkadaşınıza âciz arkadaşınıza tevcih ediyorsunuz. Bu münasebetle şimdiye kadar hakkımda izhar buyurduğunuz muhabbet ve samimiyet ve itimadı defa daha göstermekle yüksek kadirşinaslığınızı ispat etmiş oluyorsunuz. Bundan dolayı heyet-i celilenize bütün samimiyet-i ruhiyemle arz-ı teşekkürat ederim.

Efendiler, asırlardan beri şarkta mağdur ve mazlum olan milletimiz; Türk milleti, hakikatte mefhur olduğu hasailden muarra telakki ediliyordu. Son senelerde

¹⁸⁴ Varlık, 5 Kasım 1923, S. 196, s.1.

¹⁸⁵ Varlık, 18 Ekim 1923, S.191, s.1.

milletimizin fiilen gösterdiği kabiliyet, istidat, idrak kendi hakkında su-i zanda bulunanların ne kadar gafil ve ne kadar tetkikten uzak zavahiperest insanlar olduğunu pek güzel ispat etti. Milletimiz haiz olduğu evsaf ve liyakatini hükümetinin yeni ismiyle cihan-ı medeniyete daha çok sühuletle izhara muvaffak olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti, cihanda işgal ettiği mevkiye layık olduğunu âsâriyle ispat edecektir. bir

Arkadaşlar bu müessese-i âliyyeyi vücuda getiren Türk milletinin son dört sene zarfında ihraz ettiği zafer bundan sonra da birkaç misli olmak üzere tecelliyatını gösterecektir. Âcizleri mazhar olduğum bu emniyet ve itimada kesb-i liyakat etmek için pek mühim gördüğüm bir noktadaki ihtiyacı arz etmek hakkındaki teveccüh ve itimadının ve muzaheretinin devamıdır. Ancak bu sayede ve Allah'ın inayetiyle şahsıma tevcih buyurduğunuz ve buyuracağınız vezaif-i hüsn-ü ifaya muvaffak olabileceğimi ümit ederim. Daima, muhterem arkadaşlarıma ellerine çok samimi ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmeyerek çalışacağım. Milletin teveccühünü daima nokta-istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mes'ut muvaffak ve muzaffer olacaktır¹⁸⁶.

Cumhuriyetin ilanını bu şekilde okurlarına duyuran Varlık Gazetesi aynı sayısında, Mustafa Kemal Paşa'nın İsmet Paşa'yı kabineyi oluşturmakla görevlendirdiğini ve ilk Cumhuriyet kabinesinin de İsmet Paşa tarafından kurulduğunu yazmıştır¹⁸⁷.

Sarıkamış'ta faaliyet gösteren Güç Derneği'nin üyelerinden Remzi Bey'in aşağıdaki Cumhuriyet Marşı'na sayfalarında yer veren Varlık Gazetesi halkın Cumhuriyet sevincine ortak olmuştur.

“Ölüm serpen düşmanları parçaladık hür milletiz.

Hilkat yaşlı tarih yaşar Türk oğluyuz zîşanlıyız.

Misakımız, Milletimizle tanınmış bir milletiz.

Ölmüş deyen milletlere, dehşet zafer saçandayız.

Fermânberiz, Cumhura biz, fermânberiz, cumhura biz”¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Varlık, 5 Kasım 1923, S.196, s.1-4.

¹⁸⁷ Varlık, 5 Kasım 1923, S.196, s.1.

¹⁸⁸ Varlık, 15 Kasım 1923, S.199, s.1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VARLIK GAZETESİ'NDE ÜZERİNDE DURULAN DİĞER KONULAR

A-AZINLIK SORUNLARI VE ERMENİ SUİKASTLERİ

1-Azınlıklara Mezâlim İddiası

Amerika Yakın Doğu Yardım Cemiyeti'nde daha önce çalışmış olan Amerikalı Yavel ve arkadaşları Anadolu'da buldukları süre içinde azınlıklara mezâlim yapıldığı iddiasında bulunmuşlar ve onların bu iddiaları Times Gazetesinde yer almıştır.

Varlık Gazetesi, Amerika Yakın Doğu Yardım Cemiyetinde çalışmış olan Yavel ve arkadaşlarının Anadolu'da buldukları sırada çeşitli entrikalar çevirmeğe ve fesat çıkarmaya çalıştıklarını bunun mahalli idarelerce anlaşılması üzerine de önce tevkif edildikleri sonrada memleket haricine çıkarıldıklarını yazmıştır. Türkiye'den bu şekilde çıkarılan Yavel ve arkadaşlarının intikam almak için böyle bir iddiayı ortaya attıklarını yazan Varlık Gazetesi mezâlim söylentilerinin tamamen hâyâl ürünü olduğunu ve hiçbir gerçeğe dayanmadığını yazmıştır¹.

Anadolu'da mezâlim iddiaları ile ilgili konuşan Amerikan hükümetinin İstanbul Sefareti nezdindeki Ticari İşler Temsilcisi Mister Clays ortaya atılan bu iddiaların kesinlikle yeni şeyler olmadığını, bunun bundan beş altı ay evvel Avrupa ve Amerika basınında yayınlanmış olan iddiaların tekrarı niteliğinde olduğunu söylemiştir. Buna göre; Yavel bu raporu önce Chicago Tribüne; Daily Chicago gibi Amerikan gazetelerinin, İstanbul muhabirlerine vermek istemiş fakat Amerikan gazeteleri raporun içeriğini gördükten sonra bunun tamamen uydurma olduğunu anlayıp yayınlamak istemediklerinden, rapor daha sonra Ermenilere satılmış ve onlar vasıtasıyla Times'da yayınlanmıştır.

Yayınlanan bu rapor Türkiye'de yaşayan ve Ankara Hükümeti ile bire bir temas eden bütün Amerikalıları hayrete düşürmüş ve Anadolu'da azınlıklara mezâlim yapılmadığı yönünde açıklamalarda bulunmalarına neden olmuştur. Bu günlerde Ankara'da bulunan Amerika Yakın Doğu Yardım Cemiyeti Genel Müdürü Hakimiyet-i

¹ Varlık, 22 Mayıs 1922, S.54, s.1.

Milliye Gazetesi'ne verdiği demeçte bu olay karşısında gerçekten çok üzülđüđünü belirtmiş ve bu gibi olayların Ankara Hükümeti ile aralarında yanlış anlaşılmalara neden olabileceğini belirtmiştir. Yavel'in kendi emrinde çalışan bir memur olduğunu, yaptığı hareketlerden dolayı mahalli idarece yurtdışına çıkarıldığını ve kendileriyle resmi bir ilişkisi kalmadığı için şahsi olarak açıklama yapabildiğini söyleyen genel müdür iddiaları bir kere daha yalanlamıştır².

İngiltere hükümeti bu iddiaları ciddiye almış ve hemen tartışmaya başlamıştır. Lordlar Kamarası'nda Türkiye'deki azınlıklar hakkında cereyan eden müzakerelerde İngiltere Dışışleri Bakanı Lord Curzon üç seneden beri Avrupa'da imzalanan anlaşmalarda mevcut garanti ve teminatların Türkiye'deki azınlıklara uygulanmasını istemiş ayrıca Sevr Antlaşması'ndaki teminatların da uygulanmasını mezhep imtiyazlarının verilmesini, mahalli ihtiyaçlarına göre yeni şartlar ortaya konulmasını ve uluslararası bir komisyon tarafından yeni kanunlar koyulmasını istemiştir.

Varlık Gazetesi Yavel'in bu iddialarını kendisini sınır dışı eden hükümetle bir hesaplaşması olarak görmüş ve Lord Curzon'un bu iddiaları ciddiye almasını gülünç bir hadise olarak yorumlanmıştır. Lord Curzon'un bu iddiaları gündeme getirmesini Türkiye'ye karşı beslediği düşmanca duygularla açıklayan gazete, Lord Curzon'un Türkiye ile müttefikler arasında cereyan eden barış görüşmelerini sonuçsuz bırakmak ve Amerika'nın Türkiye'de elde etmeye başladığı ticari imtiyaz ve müsaadeleri sabote etmek istediğini yazmıştır. Fransa, İtalya ve Amerika'nın İngiliz siyasetini takip etmeyeceğine inandığını yazan gazete Amerika'nın daha şimdiden bir komisyon teşkili şeklindeki İngiliz teklifini kabul etmediğini belirtmiştir³.

Mister Yavel ve arkadaşlarının Times Gazetesi'nde yayınlanan Anadolu'daki azınlıklara mezâlim iddiasını yorumlayan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi İngilizlerin mal bulmuş mağribi gibi bu iddiaları dillerine doladıklarını belirtmiş ve İngilizlerin oluşturmayı düşündükleri Tahkikat Heyetini Ankara Hükümeti'nin kesin bir şekilde kabul etmeyeceğini yazmıştır. Tahkikat Komisyonu ve mezâlim iddialarını "İngiltere ve

² Varlık, 22 Mayıs 1922, S.54, s.1.

³ Varlık, 22 Mayıs 1922, S.54, s.1.

Biz” isimli makalede değerlendiren Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Türkiye’nin başına gelen bu kadar olayın tek sorumlusu olarak İngiltere’yi göstermiş ve Mondros Mütarekesi’yle Türk insanını kandırdıkları, işgal ettikleri bölgelerde yaptıkları yetmemiş gibi şimdi de Türk insanını hedef alarak yeni siyasi gayeler peşinde koşuyorlar, İngiltere’nin bu kinini düşmanlığı anlamak mümkün değil, diye yazmıştır.

Chicago Tribüne Gazetesi’nin İstanbul muhabirinin beyanatını yayınlayan Hakimiyet-i Milliye, buna göre İngiltere Dışışleri Bakanı Lord Curzon’un bundan bir müddet önce İstanbul’daki İngiliz Sefâret Temsilciliği’ne yaptığı bir tebligatta Türklerin Hristiyanları imha ettiğine ait bir vesika bulmalarını emrettiğini tabi İngilizlerin elinde böyle bir belge olmayınca onların da yeni vesikalar icat etme yoluna gittiklerini ve Yavel ve arkadaşlarının Amerikan basınında yalanlarla dolu olduğu için yayınlanmayan beyanatlarını ve iftiralarını Ermenilerin de yardımı ile gündeme taşıdıklarını ve Times Gazetesi’nde yayınlanmasını sağladıklarını yazmıştır.

Gerek İstanbul’da gerek Anadolu’da bulunan hiçbir Amerikalının bu iddialara inanmadığını yazan Hakimiyet-i Milliye Lord Curzon’un Anadolu’da tahkikat yaptırabilmek için bu iddialara sarıldığını belirtmiş ve Ankara’da Tahkikat Komisyonu’nu kabul edebilecek tek bir devlet adamı bulunmadığını, zira böyle bir teklifi kabul etmenin Ankara Hükümeti’nin mevcudiyet-i hkmetini inkâr etmekten başka birşey olmayacağını yazmıştır. “Millet burada istiklâli hürriyeti ve serbestisi için bunca fedakarlıklara katlanıyor, herhangi bir Lord Curzon’un, herhangi bir Amerikalının namussuzca icat ettiği uydurmalar üzerine memleketimiz içinde tetkikt yapmasına müsaade olunacaksa, bunca fedakarlığa artık ne gerek kalır diyen Hakimiyet-i Milliye “Lord Curzon ıldırmiş, bizi de çılgın sanıyor” diye makaleyi sonlandırmıřtır⁴.

İngiltere’de bu konuda yapılan tartışmaları “Dillerine Bir Mezâlim Doladılar” başlığı ile veren Varlık Gazetesi, bu tartışmalar İngilizlerin gizlemeye çalıştığı Türk düşmanlığını iyice açığa çıkartıyor diye yazmış, İngiltere Avam Kamarası’nda Yunan

⁴ Varlık, 25 Mayıs 1922, S.55, s.1.

tarafını olduğu bilinen bir kişinin, Menderes havalisinde Yunanlıların yaptıkları mezalime dair bir soruya cevaben Yunanlılar tarafından bu mıntıkada mezalim yapılmadığını söylemesi ve İngiltere Hükümeti'nin Türklerin bazı Rumları içeriye sevk ettikleri şeklindeki iddialar İngiltere'nin azınlıklar karşısında bu dönemde Ankara Hükümeti'ni iyice sıkıştırmaya çalıştığının açık belgeleridir diye ifade etmiştir.

Chicago Tribüne Gazetesi İngiliz Hükümeti'nin İstanbul'daki komiserliğine çektiği bir telgrafta şimdiye kadar Anadolu'da Hıristiyanlara yapılan mezalimden bahs eden neşriyat ve dosyaların toplanmasını ve Londra'ya gönderilmesini istediğini yazmış ve bunların parlamentoda okunarak hükümetin meclis ve kamuoyunu yanına almak istediğini belirtmiştir. Yine aynı gazete İngiltere'nin bu yolla azınlıklar meselesindeki politikasını müttefiklerine de benimsetmek ve Yunanistan'a tekrar maddi, manevi yardım kapılarını açmak istediğini yazmıştır⁵.

İngiltere'de bu konuda beyan edilen görüşlerin büyük bölümü Yunan yanlısı olmasına rağmen, bazı İngiliz siyasetçileri de Türkiye'nin yanında yer almışlardı. Lord Allenby Anadolu'da azınlıklara mezalim yapıldığı iddiasına karşılık Daily Telegraph Gazetesine verdiği demeçte Yunanlılar tarafından İngiliz gazetelerine verilen Samsun ve çevresinde Dahiliye Vekili Fethi Bey'in Rumları katlettiğine dair haberi tekzip etmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı ve Türk milliyetperverlerinin önde gelen isimlerinden Fethi Bey'in bu tür hareketler yapmayacağını anlatmıştır. Samsun ve Bafra'da bulunduğu zaman Fethi Bey'i tanıyan ve tüm insanlara karşı alâka ve hürmetini görmüş olan Lord Allenby bütün bu iddiaların Yunanlıların uydurmasından ibaret olduğunu söylemiş ve Samsun civarından aldığı mektuplardan bu tür olayların hiçbir şekilde meydana gelmediğini öğrendiğini anlatmıştır⁶.

Amerika'nın ancak Yunanlıların mezalimlerinin de tetkiki şartıyla kabul ettiği Tahkikat Komisyonu oluşturulması fikrine⁷ ve İngilizlerin mezâlîm iddiasına Anadolu'da bulunan azınlıklardan çok şiddetli tepkiler gelmişti. Anadolu'da tam bir

---

⁵ Varlık, 5 Haziran 1922, S.56, s.4.

⁶ Varlık, 15 Haziran 1922, S.59, s.1.

⁷ Varlık, 15 Haziran 1922, S.59, s.3.

huzur içinde yaşadıklarını belirten bu insanlar herkesin işi gücüyle meşgul olduğunu ve bir meselelerinin bulunmadığını belirtmişlerdi⁸.

İstanbul'da yayınlanan Yeni Şark Gazetesi'nin Tahkikat Komisyonu tasvip eder yazılar yayınlaması Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde sert tepkiyle karşılanmış ve bu münasebetle İstanbul basını daha dikkatli davranmaya çağrılmıştır⁹.

Amerikalı Yavel ve arkadaşlarının ortaya attıkları, İngilizler tarafından desteklenen mezalim meselesi Arap basınında da geniş yer bulmuştur. Filistin, Suriye ve Mısır gazeteleri hadiseyi İngiltere'nin uydurması olarak görmüş ve Ankara Hükümeti'ne tam destek vermişlerdir¹⁰.

Amerika Yakın Doğu Yardım Cemiyeti Genel Müdürü gazetelere verdiği demeçlerin yanı sıra Türkiye Büyük Millet Meclisi Dahiliye Vekili Fethi Bey'e gönderdiği mektupta Anadolu'da bütün Hristiyanların durumlarını çok iyi gördüğünü söylemiş ve bunun için teşekkürlerini sunmuştur. Dahiliye Vekili Fethi Bey ise bu konu ile ilgili olarak Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'ne verdiği demeçte 6 Mayıs 1922 tarihli Times Gazetesi'nde yayınlanan Yavel ve arkadaşlarının iddialarının kesinlikle yalan olduğunu belirtmiş "ve bunlar iftiradır" diyerek Yavel ve arkadaşlarının Türkiye'den çıkarıldıkları için böyle bir yola başvurduklarını belirtmiştir. Fethi Bey Ermenilerin emlâklarına hiçbir şekilde dokunulmadığını ve müsadere edilmediğini, kanuni haklarının mahfuz olduğunu, bütün Hristiyanların veraset kanunundan yararlanabildiğini kimsenin sebepsiz yere hapse atılmadığını, Hristiyan kadınların istekleri dışında hiçbir Müslüman evinde hizmet etmediğini, Türk memurlarının Hristiyanları soyup zengin olmadıklarını ve bunun kanunlarca suç olduğunu, söylemiş, Yunan ordusuna yardım edip Türk ordusunu arkadan vuran Rumların ise iç kesimlere gönderildiğini doğrulamakla birlikte gönderilen Rumlara mahalli idarelerin yardım ettiğini serbestçe dolaşabildiklerini ve akrabalarıyla haberleşebildiklerini belirtmiştir¹¹.

---

⁸ Varlık, 19 Haziran 1922, S.60, s.1.

⁹ Varlık, 19 Haziran 1922, S.60, s.1.

¹⁰ Varlık, 3 Temmuz 1922, S.63, s.2.

¹¹ Varlık, 5 Haziran 1922, S.56, s.3.

İngiliz iddialarına karşı Anadolu'daki azınlıklar ve dini gruplar şiddetli protestolarda bulunmuşlardır. Musevi Cemaati olayı protesto edip Ankara Hükümeti'nin yanında yer alırken, Ermeni Katolikleri ve Türk Ortodoksları da aynı yolu takip etmişler ve Ankara Hükümeti'nin yanında yer almışlardır¹².

İstanbul'da yapılan Fener Ortodoks Rum Patrikliği seçimini kazanmış olan fakat ne İstanbul Hükümeti'nin ne de Atina Hükümeti'nin tanımadığı Venizeloscü, Patrik Meletios'un Yavel'in iddiaları paralelinde söylediği Doğu Karadeniz bölgesindeki Ortodokslara mezâlim yapıldığı şeklindeki haber Trabzon Türk Ortodoksları tarafından Metropolit Vekili Konstantin imzası ile yalanlanmış ve Güzel Trabzon Gazetesi bu olay üzerine Meletios'un yüzü kızarmadı mı? şeklinde bir başlıkla haberi duyurmuştur¹³. Patrik Meletios'un iddialarına bir cevapta Şark Cephesi'ndeki Ortodoks Rumlardan gelmiş ve kendilerinin herhangi bir sıkıntıları olmadığını açıklamışlardır¹⁴.

Trabzon, Giresun vesair yerlerden olupta Erzincan'da bulunan 20 Rum'da İstanbul Fener Rum Ortodoks Patrikanesini Hristiyanlığa zarar verici faaliyetlerde bulunmakla suçlamışlar ve iddiaların aksine Anadolu Rumlarının hiçbir meselelerinin olmadığını ve rahatça yaşadıklarını açıklamışlardır¹⁵.

Türkiye'de azınlıklara mezâlim yapılmadığı aksine, Türklerle eşit muamelelere tabi tutulduklarına dair Erzincan'dan 22 Rum imzalı gönderilen bir başka mektupta, bu konudaki iddiaları çürütür niteliktedir. 1920 senesinde Şark Cephesinde ilan olunan seferberlikte kendilerinin de cepheye gitmek istemesine rağmen memlekete iktisadi yönden hizmet etmeleri için izin verilmediğini belirten Rumlar, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin aldığı bu kararlar hem kendilerinin ticari işlerinin devamının sağlandığını hem de askerlik hizmetinden böylece afv edildiklerini belirtmişlerdir. Şark Cephesi'nde barış sağlandıktan sonra bazılarının hizmet için orduya davet edildiklerini, bazılarının hizmeti kendi mesleklerinde sürdürmelerine izin verildiğini belirten imza sahibi Rumlar

---

¹² Varlık, 5 Haziran 1922, S.56, s.3.

¹³ Varlık, 13 Temmuz 1922, S.65, s.2.

¹⁴ Varlık, 23 Temmuz 1922, S.67, s.4.

¹⁵ Varlık, 3 Ağustos 1922, S.70, s.4.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin kendilerini orduya barış zamanında çağırmasını bir lütuf olarak gördüklerini ve orduya katılan Rumların burada Türklerle omuz omuza vatani bir görev yaptıklarını bu mektubu Avrupa kamuoyunda konuşulmaya başlanan ve kendilerinin de gazetelerden okudukları mezâlim iddialarına bir cevap olarak yazdıklarını açıklamışlardır¹⁶.

2-Ermeni Suikastleri

Azerbaycan Eski Dahiliye Nazırı Behbut Han Civanşir'in Öldürülmesi

Bu konu ile ilgili ilk haberinde Azerbaycan Eski Dahiliye Nazırı Behbut Han'ı İstanbul'da öldüren Ermeni Torlakyan'ın İstanbul'da çıkarıldığı İngiliz Divan-ı Harbi'nde yargılanmaya başladığını ve savcının idam talebinde bulunduğunu yazan Varlık Gazetesi, davacı tarafın avukatı Haydar Rafet Bey tarafından mahkemeye verilen yazılı açıklamanın İngiliz Savcı Mr. Kribon tarafından mahkeme heyetine okunduğu ifade etmiştir.

Haydar Refet Bey açıklamasında, Torlakyan'ın lehinde şahitlik yapan otuz kişinin verdiği ifadeleri teker teker çürütmüş ve Türkiye'nin bu cinayeti aklı başında işlediğini söyleyerek katilin kendisini akli dengesi bozuk bir kişi şeklinde gösterip kurtulmaya çalışması konusunda mahkemeyi uyarmıştır. Azerbaycan Eski Dahiliye Nazırı Behbut Han'ın münevver, fazıl ve insanperver bir kişi olduğunu söyleyen Haydar Refet Bey "İnsaniyet ve fazilet sevgisi merhumun hissiyatında o derece gelişmişti ki nihayet milliyetperver bir fırka olan "Musavat"tan da çıkmıştı demiştir. Behbud Han'ın her milletten seveni olduğunu söyleyen Haydar Bey Kafkas Ardı Şuralar Harici Ticaret Riyaseti'nde bulunan Yoldaş Mudi'nin Behbud Han'ın mezarı başına gelerek onun Ermenistan'daki aç insanlar için yaptığı fedakârlığı minnetle andığını hatırlatmıştır¹⁷.

Trabzon'da Şanor İbtidai Mektebi'nde öğrenim gören ve düzgün Türkçe konuşmasını bilmeyen katilin, cinayetten sonra kurtulmak için cinnet geçiriyormuş gibi davrandığını, bir anda üç doktor çağırıp cebinde parası kalmadığı halde iki ay devam

¹⁶ Varlık, 25 Ağustos 1922, S.74, s.2.

¹⁷ Varlık, 10 Kasım 1921, S.10, s.2.

eden tahkikat ve mahkeme devresinde üç avukat tuttuğunu söyleyen Haydar Refet Bey, katilin cinayeti iddia ettiği gibi bir cinnet anında değil, planlı bir şekilde işlediğini söylemiştir. Buna delil olarak katilin Behbud Han ve eşini cinayetten üç gün önce takip ettiğinin Behbud Han'ın eşi tarafından görüldüğünü beyan eden Haydar Refet Bey, katilin cinayetten sonra Beşiktaş'ta dostlarının bulunduğu Ermeni ilticagâhını kendi ikametgâhı olarak gösterdiğini söylemiş ve katilin yanlış adres vererek zaman kazandığını iddia etmiştir. Cinayetin bilinçli olarak işlendiğine dair birçok delilin bulunduğunu söyleyen Haydar Refet Bey, Torlakyan'ın Behbud Han'ı öldürdüğü gece onun tiyatrodan çıkmasını beklediğini söylemiş ve تنها bir yerde cinayeti işlediğini ifade etmiştir. Azerbaycan Hükümeti Reisi ve Eski Hâriciye Nazırı Feth Ali Han Hoyski'yi, Azerbaycan Cumhuriyet Hükümeti Meclis-i Mebusan Reisi Doktor Hüseyin Bey Ağa'yı, Talat Paşa'yı öldürenler ve yine Azerbaycan Adliye Nazırı Halil Bey Has Mehmedof'u öldürmek kasdı ile yaralayanlar yakalanıp gerekli cezayı alsalardı bu olaylar olmazdı diyen Haydar Refet Bey katilin mutlaka cezalandırılmasını istemiştir¹⁸.

Torlakyan'ın İngiliz Divan-ı Harbi'nce serbest bırakılmasını "Adâlet mi Adavet mi" isimli makalesinde yorumlayan Feyzullah Sacit, Torlakyan'ın İngiliz hakim tarafından "Katil mücrimse de mes'ul değildir" denilerek serbest bırakıldığını şiddetle eleştirmiştir¹⁹.

Katilin olayı hakim de inandığı gibi bir cinnet anında işlemediğini yazan Feyzullah Sacit, Torlakyan'ın Behbud Han'ı önceden takibe aldığını, gece tiyatrodan çıkmasını beklediğini ve evinin önüne geldiği zaman öldürdüğünü ifade etmiştir. Katilin yakalandıktan sonra Sara Hastası taklidi yaptığını ve polise Beşiktaş'ta Ermenilerin bulunduğu bir adresi kendi adresi gibi vererek gerçek adresindeki delilleri ortadan kaldırmak için zaman kazandığını yazan Feyzullah Sacit, katilin Trabzon'da bir ibtidai mektebten mezun olduğuna dikkat çekmiş ve olayın bir örgüt işi olabileceğini yazmıştır. Davaya bakan İngiliz hakime, Torlakyan'ın avukatı Hamoyork Husrevyan tarafından rüşvet verildiğinin ifade edildiği makalede kararın bütün hür vicdanları etkilediği ifade

¹⁸ Varlık, 10 Kasım 1921, S.10, s.2.

¹⁹ Feyzullah SACİT, "Adalet mi Adavet mi?", Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.1.

edilmiştir. Doğuda Türkiye, Rusya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Afganistan arasında başlayan iyi münasebetlerin birileri tarafından bozulmak istendiğini yazan Feyzullah Sacit buna kimsenin gücünün yetemeyeceğini belirtmiş ve bütün bu çabaların boşa çıkacağını yazmıştır. Bu suikastin Kars Antlaşması ile yoluna giren Türk Ermeni ilişkilerini bozmak için yapılmış olabileceğine dikkati çeken Feyzullah Sacit, buna rağmen ilişkilerin bozulmayacağını ifade etmiştir²⁰.

Sait Halim Paşa

Mısır Valisi Kavaklı Mehmet Ali Paşa'nın torunu ve Vezir Halim Paşa'nın oğlu olan Sait Halim Paşa 1863'te Kahire'de doğmuştur. Lozan Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Şurâ-yı Devlet üyesi olmuş, hakkında saraya yapılan bir ihbar nedeniyle hakkında soruşturma açılması üzerine önce Mısır'a sonra Avrupa'ya gitmiştir. II.Meşrutiyet'in ilanından sonra geri dönmüş, 1912'de Şurâ-yı Devlet Bakanı olmuştur. Bu görevinin ardından Mahmut Şevket Paşa Hükümeti'nde Hâriciye Nazırlığı yapmış, Mehmet Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sonra Haziran 1913'te Sadrazamlığa getirilmiştir. 1915 yılındaki Ermeni Tehcir Yasası onun, sadrazamlığı döneminde çıkmış, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na sürüklenmemesi için büyük çaba gösteren Sait Halim Paşa 1917 yılında Sadrazamlıktan ayrılmıştır. 1919'da İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderilmiş, 1921 yılında özgürlüğüne kavuşmasına karşın, Türkiye'ye dönmesi izin verilmediğinden Roma'ya gitmiş ve orada bir Ermeni militan tarafından öldürülmüştür²¹.

Varlık Gazetesi'nin Sait Halim Paşa'nın öldürülmesi olayı ile ilgili olarak verdiği ilk haber, "Dünkü ve bugünkü İstanbul gazeteleri Sait Halim Paşa'nın Roma'da bir gezinti esnasında meçhul bir şahıs tarafından katledildiğini ve katilin firara muvaffak olduğunu yazıyorlar" şeklinde olmuştur. İkinci haberde ise Sait Halim Paşa'nın

²⁰ Feyzullah SACİT, "Adalet mi Adavet mi?", **Varlık**, 17 Kasım 1921, S.11, s.1.

²¹ **Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedisi**, "Sait Halim Paşa Maddesi", XIX, İstanbul, 1922, s.10080.

öldürüldüğüne dair çıkan haberlerin resmi kaynaklarca da doğrulandığı haber verilmiştir²².

Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Beyler

II. Abdülhamit yönetimine karşı görüşlerinden ötürü bu dönemde Erzincan'a sürülen oradan kaçıp önce Mısır'a sonra Paris'e geçen Bahattin Şakir Bey, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a dönmüş, Askeri Tıbbiye ve ardından İstanbul Darülfünun'un da Adli Tıp profesörlüğün yapmıştır. İktidarda ki İttihat ve Terakki Cemiyeti ve daha sonra fırkasının merkez-i umumisinde etkin bir yönetici olan Bahattin Şakir Bey 1908-1918 yılları arasında Şûra-yı Ümmet Gazetesi'ni çıkarmış, I. Dünya Savaşı yenilgisi ve mütarekeden sonra İttihat Terakki'nin öteki önde gelenleri ile yurtdışına kaçmıştır²³.

Trabzon eski Valisi Cemal Azmi Bey ve İttihat ve Terakki Cemiyeti eski Başkanlarından ve Teşkilat-ı Mahsusa yöneticilerinden Doktor Bahattin Şakir Bey 17 Nisan 1922'de Berlin'de Ermeni komitacıları tarafından öldürülmüşlerdir²⁴.

Varlık Gazetesi bu cinayetlerle ilgili olarak verdiği ilk haberde "İki cinayet daha, sabır ve tahammülün bir hududu vardır" başlığını kullanmıştır. Haberin devamı ise şöyledir: "Berlin'de bulunan Doktor Bahattin Şakir ve Cemâl Azmi Beylerin iki Ermeni tarafından şehit edildikleri Berlin'den haber verilmiştir. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin istihbaratına göre Bahattin Şakir Bey şehit, Cemal Azmi Bey ise ağır surette mecrûh olmuştur.²⁵" Bu haberin hemen altında ise Amerikan Ajansı'nın verdiği bilgiye dayanılarak Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Beylerin bir Ermeni tarafından şehit edildikleri yazılmıştır²⁶.

²² Varlık, 15 Aralık 1921, S.15, s.1.

²³ Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedisi, "Bahattin Şakir Maddesi", III, İstanbul, 1992, s.1208.

²⁴ SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, IV, s.385.

²⁵ Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.1.

²⁶ Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.1.

Varlık Gazetesi'nin bu cinayetlerle ilgili yorumu ise şöyle olmuştur: "Talat ve Sait Halim Paşalardan sonra Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Beylerin de şehit olması bu siyasi hıyanetlerin müretteb bir programa taiben yapıldığına dair mevcut şayiaların sahih olduğunu ispat ediyor. Bunlara Behbud Civanşir'in de İstanbul'da katli ilave edilirse, artık şüphe kalmaz. Şehit edilen vatandaşlarımızın aramızdaki mevki her ne olursa olsun bunlara, bütün millete tevcih edilmiş ağyar kurşununa hedef olmaları kendilerini büyük şehitlerimiz ve vatanın muazzez evlatları sırasına geçirir. Halim, selim asil Türk milleti garbın adliyesinden katillerin cezasını bekledi. Talat'ı şehit edenler Berlin mahkemesinde beraat ettiler. Sait Halim'in kanına girenler ele bile geçmedi. Behbud Civanşir'in katili Torlakyan'ın mahkemesi vicdanında namus ve insafı olan herkesi Avrupa medeniyetinden nefret ettirecek mahiyette oldu. Hayatlarına kastedenlere gerek fert, gerek cemaat gerek cemiyet halinde olsun bunların insaf ve merhametlerine mütevakkilâne intizar etmek Türk halkına mün'akidir. Sabır ve tahammülünde bir hududu vardır. Bu son kan damlaları belki bardağı taşıyabilir²⁷.

Cemal Paşa

1872 yılında doğan Cemal Paşa Harb Akademisi'ni bitirdikten sonra orduda çeşitli görevler almış, Selanik'te İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılarak muhalif hareket içine girmiştir. Bâb-ı Âli Baskını'ndan sonra kurulan Mahmut Şevket Paşa kabinesinde Nafia ve Bahriye nazırlıklarında bulunmuş, I. Dünya Savaşı'nda Kanal Hareketi'ni idare etmiştir. Mondros Mütarekesi'nden sonra Türkiye'den ayrılmış, önce Berlin'e sonra Münih'e yerleşmiş, İngilizlerle savaşıyan Afgan ordusunu silahlandırmak için önce Moskova'ya oradan Afganistan'a geçmek için geldiği Tiflis'te Ermeni komitacılar tarafından öldürülmüştür²⁸.

Varlık Gazetesi Cemal Paşa'nın öldürülmesi ile ilgili olayı "Alçakça Bir Cinayet Daha" başlığıyla vermiştir.

²⁷ Varlık, 24 Nisan 1922, S.48, s.1.

²⁸ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Cemal Paşa Maddesi", İstanbul, 1993, VII, s.305-307.

Moskova'dan Tiflis'e gelen sabık 4.Ordu Komutanı Cemal Paşa iki yaveri ile birlikte burada öldürülmüştür. Varlık Gazetesi'nin bu suikasta ilgili yorumu ise şöyledir: "Cemal Paşa'nın şahsi ve mesleği ne olursa olsun Türklüğü hedef ittihâz eden bu altıncı suikast ve cinayet karşısında nefret ve istikrâh hissetmeyecek bir vicdan sahibi yoktur. Şehâdetleri ile milletin muazzez evlatları kafilisine iltihak eden bu şehitlerin Cenâb-ı Hakkın rahmet ve gûfranına mazhariyetine en samimi niyaz ederiz"²⁹.

Gazete Cemal Paşa'nın öldürülmesi ile ilgili şu tafsilatı vermiştir. "21 Temmuz Cuma günü akşam saat yediden sonra Türkiye Sefâreti'ne gelen Cemal Paşa ile yaverleri Nusret ve Süreyya Beyler gece saat onbuçuğa doğru Sadebanda Sokağı'nda 15 numarada bulunan hanelerine avdet etmekteyken haneleri civarında henüz adedi tayin olunmayan birkaç şahsın taarruzuna uğramışlardır.

Vaka'nın ne suretle cereyan ettiği anlaşılamamıştır. Katiller merhumlar üzerine endâhta başlamışlar. Cemal Paşa dört, Nusret ve Süreyya Beyler üçer kurşunla derhal şehid düşmüşlerdir. O sırada oradan geçen bir kadında hafi surette mecruh olmuştur. Katillerin isti'mâl ettikleri silah büyük çapta mavzer tabancası idi. Atılan kurşunların boş kovanları vak'a mahallinde bulunmuştur.

Katiller henüz ma'lum değilse de Sovyet Hükümeti'nce muhtelif yerlerde yüz kadar Taşnak Ermeni tevkif edilmiş ve sıkı bir tahkikat başlamıştır. Gürcistan Çeka* ve Hâriciye Komiserliği bizzat tahkikatı idare etmektedirler. Son dakikadaki istihbaratımıza nazaran tevkif edilenler meyanında üç şahıs pek kuvvetli bir zan ve şüphe altında bulunmaktadır. Bu alçakça cinayet Kafkasya'nın her tarafında gerek Müslümanlar gerek Gürcüler nezdinde pek derin bir teessür ve gayz-ı nefretle münderic bir heyecan husule getirmiştir.

22 Temmuz Cumartesi sabahı Kafkas Federasyonu divan riyasetini teşkil eden Duma Divanı Neriman Nerimanov, Miyasinkıyan, İl Federasyon Maliye Komiseri Svadinze Harbiye ve Dahiliye Komiseri İlyava ve tesadüfen Tiflis'te bulunan

²⁹ Varlık, 31 Temmuz 1922, S.69, s.4.

* Çeka: Karşı devrim, spekülasyon, sabotaj ve görevi kötüye kullanmaya karşı Tüm Rusya Olağanüstü Komitesi

Azerbaycan Komiserler Şurası Reisi Musabekof, müctemaen Türkiye sefaretine gelerek taziye ve teessürlerini beyan etmişler ve katillerin derdest ve şediden tecziye edileceğini temin eylemişlerdir. İran Siyasi Mümessili Ahmet Han ile Moskova'ya giden Rus Sefiri'nin Vekili Şerefes dahi ayrıca sefarete gelerek Sefir Muhtar Bey'i resmen ta'ziye etmişlerdir.

Ertesi günü Tiflis'te bulunan bütün ecnebi mümessillerin memur-ı mahsusları huzurunda feth-i meyyit yapılmış ve müteakiben pek muazzam bir cenaze merasimi icra edilmiştir.

Üç şehidin tabutu etrafında gözleri teessürle dolan, kalpleri birçok hislerle çarpan onbinlerce insan toplanmıştır. O gün Tiflis'teki binlerce Müslüman ve hatta birçok Gürcü dükkanları kapanmış idi. Tabutlar yüzlerce çelenkten mürekkebe bir çiçek yığını altında kalmıştı. Müslümanlar, Gürcülerin, Rusların müteaddid mızıka takımları hazim maten havalarıyla, kalplerdeki teessüre tercüman oluyordu. Bir Rus, bir Gürcü iki bölük asker cenaze alayının etrafında intizamı temin ediyordu. Cenazede Kafkas Kızılordu Komutanı Yoldaş Yakuzof, Federasyon Divan Riyaseti (Medivani Nerimanof ve Miyasinkiyani), Komünist Fırkası Reisi, Ermenistan, Acaristan ve Türkistan Mümessilleri Kafkas Federasyonu'nun bütün komiserler ve erkân memurini, İran, Rusya, Almanya, İtalya Mazlahatgüzarları, Bank Osmanlı Müdürü, Sünni ve Şii rüesa-i diniyesi hazır bulunmuşlardı³⁰.

Cemal Paşa'nın öldürülmesi üzerine İcra Vekili Heyeti Reisi Rauf Bey'i ziyaret eden Sovyet Rusya'nın Ankara Sefiri Yoldaş Aralov taziyelerini bildirmiş ve Cemal Paşa'nın Türkiye'nin büyük bir evladı olarak Türk Rus dostluğunun ateşli bir taraftarı olduğu için teessürlerinin pek derin olduğunu belirtmiştir. Rus Sefiri katiller hakkında şiddetli te'dibat yapılmakta olduğunu ve kırk kişinin tevkif edildiğini söylemiştir³¹.

Cemal Paşa'nın ve yaverlerinin cenazesi Tiflis Gümrü yolu Kars'a getirilmiş ve istasyonda birikmiş yüzlerce kişi, zabıtlar ve askerler tarafından karşılanmıştır. Yapılan

³⁰ Varlık, 17 Ağustos 1922, S.72, s.4.

³¹ Varlık, 17 Ağustos 1922, S.72, s.4.

duayı müteakip Kars şehri namına hazırlanan çelenkler vagonlara konmuş ve tren Sarıkamış'a hareket etmiştir³².

Kars'tan hareket eden tren Sarıkamış'a gelmiştir. Sarıkamış'a gelen siyah kurdelâlarla süslü trenin vagonları açılmış, çıkarılan tabutlar hocanın yaptığı duadan sonra omuzlarda Erzurum trenine nakledilmiştir. Nakil sırasında başları miğferli askerler ve Sarıkamış'taki şehit yavruları alayın iki tarafında yer almışlardır³³.

Cenazeler daha sonra trenle Erzurum'a getirilmiştir. Varlık Gazetesi Erzurum'daki törenle ilgili olarak şunları yazmıştır: "Taşnak kurşunları ile şehit edilen Cemal Paşa ile yaverleri Nusret ve Süreyya Beylerin Erzurum'a getirilen cenazeleri istasyonda Vali Sabit Efendi askeri erkan ve ümera yüzlerce ahali asker ve mektebliler tarafından istikbâl edilmiştir. Pek muazzam tertip edilen cenaze alayına bir batarya top ile bir bando mızıka refakat ediyordu. Meşayih ve dedegân tarafından tekbir alınmakta idi.

Şehitlerin Türk bayraklarına sarılmış tabutları milletin üzerinde aheste aheste gidiyordu. Kars Kapısı'ndaki kabristanda merhum Hafız Hakkı Paşa'nın kabri yanında hazırlanan mahale muvasalat edilerek milletin son tazim ve hürmet vazifesini yaptığı muazzez şehitler ebedi istirahatgâhlarına tevdi edilmiştir.

Vali Sabit Beğ Efendi tarafından baliğ bir nutuk irad edilerek şehitlerin ruhlarına fatihalar ithaf olunmuştur. Yüzlerce kalbin bir niyazı şeklinde çıkan amin sesleri Dergah-ı Kibriya'ya ref edilmiş ve hüzün ve elemle dolmuş insanlar, yavaş yavaş oradan ayrılmışlardır. Şehit Cemal Paşa'nın mezartaşına yazılacak kitabenin milletimiz için intibah-ı mucib olacak bir surette yazılması için Erzurum'da musabaka konmuştur. Musabaka 5 Teşrin-i Evvel'e kadar devam edecektir³⁴.

³² Varlık, 25 Eylül 1922, S.82, s.3.

³³ Varlık, 21 Eylül 1922, S.81, s.3.

³⁴ Varlık, 25 Eylül 1922, S.82, s.3.

B-KURTULUŞ SAVAŞI'NIN FİKRİ YÖNÜ VE ANADOLU İSTANBUL İLİŞKİLERİ

1-Mitingler

10 Ocak 1922'de I. İnönü Zaferi'nin birinci yıldönümü münasebetiyle Büyük Millet Meclisi önünde bir tören yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın da hazır bulunduğu törende askeri kıtalar da bir geçit resmi yapmışlardır. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, Mustafa Kemal Paşa, Refet Paşa ve Fevzi Paşa'nın bu günle alakalı görüşlerini almış, yapılan değerlendirmeler Varlık Gazetesi'nde de neşredilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, "I. İnönü'nün ne olduğunu tarih söyleyecektir" derken; Fevzi Paşa, "I. İnönü muvaffakiyeti Yunan âmâl-i müfridesine vurulmuş ilk darbedir" demiştir. Refet Paşa'nın görüşleri ise şöyledir: "I. İnönü, milli varlığın ilk tecelli günüdür. Bugün I. İnönü'deki şehitlerimizi rahmetle yâd edelim, fahir ve sürûrla ruhları yükselsin. Kalblerimiz ve vicdanlarımız aynı muhabbet hisleriyle dolsun, fakat bugün henüz himata ermedi ve vazifelerimizi itmam için biraz daha birbirimize sarılalım mâzide yaptıklarımızdan ziyade âtide yapacaklarımızı düşünelim. Hakiki bir iman ve itikâd ile elele ve kat'i adımlarla yürüyelim, yalnız ilerisini düşünelim. Bugünün hürmetine Allah'tan dua ediyorum; şehitlerimize rahmet, gazilere nusret"³⁵.

Ankara'da düzenlenen bu törenden başka Kars, Adana, İzmit ve Anadolu'nun daha birçok yerinde törenler ve mitingler yapılmış, buralardan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne çekilen telgraflarda I. İnönü Zaferi'nin yıldönümü tebrik edilmiş 26 Mart 1922 tarihi İtilaf Devletleri Dışişleri Bakanlarının yaptıkları sulh teklifinin reddi istenmiştir³⁶.

II. İnönü Zaferi'nin yıldönümü münasebeti ile Kars'ta düzenlenen mitinge Kars Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Belediye Heyeti, Halkı Uyandırma ve Teâlî Nisvân Cemiyetleri, mektep talebeleri esnaf ve halk iştirak etmiştir. Mitingde ayrıca Kars Mutasarrıfı ile Tetkik Heyeti Reisi ve aynı zamanda Trabzon valisi olan Hazım Bey,

³⁵ Varlık, 16 Ocak 1922, S.20, s.2.

³⁶ Varlık, 10 Nisan 1922, S.44, s.3.

Sovyet Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan'ın Kars Şehbenderleri de hazır bulunmuşlardır.

Kars Maarif Müdürü Muzaffer Bey, Müdafa-ı Hukuk Cemiyeti üyelerinden Dava Vekili Ömer Kâmil Bey, kadınlar adına Nebahat Hanım, köylüler adına Bekir Ağa ve Ardahanlı Veli Ağa'nın konuşma yaptığı bu mitingde, Tetkik Heyeti Reisi ve Trabzon Valisi olan Hazım Bey ile Sovyet Rusya'nın Kars Şehbenderi Yoldaş Norman'da birer konuşma yapmışlardır. Hazım Bey konuşmasında; İtilâf Devletleri Dışişleri Bakanlarının 26 Mart 1922 tarihli sulh tekliflerinin kesinlikle reddedilmesi gereğinden bahsetmiştir. Hazım Bey'den sonra söz alan Yoldaş Norman ise şu konuşmayı yapmıştır: "Ben bugün arkadaşlar, Sovyet Rusya Hükümeti namına mücahit Türkiye ile Sovyet Rusya arasında olan en samimi bir muhadeneti sizlere tekrar etmekle müftehirim. Arkadaşlar! Biz bugün Yunan Başkumandanlığı ve onunla beraber İtilaf Devletleri'nin sizlere teklif eylediği mütarekeyi red ve protesto etmekteyiz. Ya ölüm ya şeref diye bağırmanıza karşı ben de kalbimin en derin köşesinden pek büyük bir meserret duyup, Rusya Şuralar Cumhuriyeti'nin kuvvetini Türk milletine uzatıyorum. Misak-ı Millinizi ve istiklalinizi ilk millet olarak Sovyet Rusya tasdik ettiğinden Rusya Hükümeti'nin daima sizinle beraber olduğuna emin olunuz. Her vakit var kuvvetimizle Türkiye'ye yardım edeceğiz. Her vakit yardım etmekten çekinmeyeceğiz. Kendi azmi sayesinde Sevr Muahedesi'ni parçalayan Türk milleti, zalimane bir haksızlıkla işgal olunan memleketlerinizin güzel köşelerini de istirdâd edeceğinize biz eminiz ki hayli zamandan beri hür ve müstakil yaşayan bir millet esaret zincirleri altına giremez. Biz eminiz ki Türk milleti yakın zamanda kendi yurduna yapılmış olan Yunan mikrobunu söküp atacaktır.

Arkadaşlar! Sizin arkanızda sahipsizlerin sahibi olan Kızılordu'nun mevcudiyetini unutmayarak son nefesinize kadar düşmanlarınızla mücadele edin. Emin olunuz ki Kızılordu memleketinizin düşman elinde kalmasına razı değil, Kızılordu şark milletleri ordularıyla birlikte Bahr-i Muhit-i Şimâli'den Bahri Muhît-i Hîndiye kadar zalim bir harbe karşı muhkem bir sedd çekmiş ve garbın ilk tecavüzünde bütün kudretiyle muhafaza ve hıyanete azm etmiştir.

Yaşasın, azm-i milliyesi ile itilafın menhus olan siyasi bünyâdını tezelzüle uğratan ya ölüm ya istiklal diye zâlim harbe karşı koyan kıyam eden ve Şark milletlerinin rehberi olan Türk Milleti. Yaşasın, kendi süngüsü ile Türklüğünü, Türklüğün varlığını bütün cihana gösteren ve en yakın bir zamanda kendi şerefli sulh şeraitini itilafa uzatan kahraman Türk ordusu. Yaşasın, cümle cihan işçi ve zahmetkeşlerinin kırmızı ittifakı”³⁷.

Konuşmalardan sonra mitinge katılanlar hükümet binasına giderek alınan kararları sunmuşlar ve Misak-ı Milli'nin gerçekleşmesi için ne lazımsa yapmağa şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da hazır olduklarını bildirmişlerdir.

Mitingde Şu Kararlar Alınmıştır.

1. İnönü muzafferiyeti gününün yıldönümüne tesadüf eden bugün bütün Kars ahalisi binlerce vatandaşın tezahüratıyla toplandı.
2. Halk İnönü muzafferiyetini temin eden şehidlerin ruhlarını tevkir, gazilerimizin namlarını mücahit hükümetimizin ömrünü tebcil ederken bu kararlarını bütün cihana karşı ilan eder.
3. Bugüne kadar istiklalimizin ve kâsd edilen hayatımızın müdafası için mal ve kanımızı nasıl feda etmiş isek bundan sonrada aynı fedakârlıkla muahedeye her zaman ve her yerde hazır bulunduğumuzu bir defa daha tekrar ederiz.
4. Misak-ı Millimizin dahilinde olan ülkelerimizde daima müstakil yaşamak hakkımızdır. Bu azmimizi kıracak hiçbir kuvvet tasavvur edemiyoruz.
5. Hukuk-ı Harbiyeye tebean mertçesine kabul etmiş olduğumuz insani şeraiti sûi istimâl ile nâmertcesine ülkelerimize saldıran Yunanlılara Misak-ı Millimiz hududları içinde hiçbir yer bir hak vermemekte azmimiz kat'idir.
6. Mondros Mütarekesi'yle insaniyet ve medeniyete inanarak hazır bulunduğumuz cihan sulhunde bizi boğmak ve öldürmek isteyen ve umum insaniyetin nefretine uğrayan Sevr Muahedesi'ni gücümüzle nasıl yırttı isek onu Türk kalbine sokulmuş neşterin kanıyla imza eden Ferit ve hempâlarının

³⁷ Varlık, 10 Nisan 1922, S.44, s.3.

asil milletimizle bir alakası olmadığını bizimle münasebet tesis etmek isteyenlere ihtar ederiz.

7. Ne kadar mûrdar olduğu bizce malum olan insaniyet avcıları Yunanlıların kanı öz yurdumuzda bir kirdir. Buna binaen Yunanlıların bugününden küçüğüne kadar hepsinin tard ve imhaya kuvvetimizin mevcut olduğunu hakka boyun eğmeyenlere bu kudretimizi tasdik ettireceğimizi herkes teslim edecektir.
8. Bize uzanacak Misak-ı Millimiz dahilindeki istiklal ve haklarımıza halel getirmeyecek medeni ve insani elleri kabulde tereddüd etmeyiz: Fakat hakkımızı ufak bile olsa ihlâl edecek herhangi mütecaviz eli kırmak için Cenab-ı Hakk'ın azametine istinaden her vasıtaya başvuracağımızı mukaddesat-ı diniyye ve milliyemiz üzerine burada tekrar yemin ettik.
9. Mondros Mütarekesi'nin aldatıcı mahiyetini zerre kadar teyid ve te'kid edecek kuvvet ve fikir milleti zerre kadar temsil edemeyeceğinden bunları katiyyen tanımıyoruz.
10. Milli gayemizin istihsali için azim ve imanına ve kuvvetine emin olduğumuz ve tabii azasından bulunduğumuz muhterem ve mübeccel ordumuzun muzafferiyet ve selametini Cenab-ı Haktan dua ve ona selamlarımızı arz ederiz³⁸.

İstanbul'un işgalinin yıldönümünde de Kars'ta bir miting yapılmıştır. Bu münasebetle Kars Müdafaa-i Hukuk ve Hilal-i Ahmer Cemiyetlerinin öncülüğünde Kars'ta büyük bir miting tertip edilmiştir: Okulların da iştirak ettiği bu mitingde Miting Heyeti hükümet konağına gelerek Misak'ı Milli'nin gerçekleşmesi için icap eden her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olduklarını beyan etmişler ve İstanbul'un işgalini protesto etmişlerdir.

Buradaki mitingde ise şu kararlar alınmıştır.

³⁸ Varlık, 3 Nisan 1922, S.42, s.2.

1. İzmir'e ve İstanbul'un İngilizlerle ve müttefikleri tarafından medeniyet ve bütün hukuk kavaidine mugayir zalimâne bir surette işgalini protesto ederiz.
2. Bütün cihan nazarında hiçbir kıymeti kalmayan livâ-ül hamd azim-i millimiz önünde parçalanan Sevr Muahedesi'yle istiklâle mevcudiyetimizi kayd eden ve edecek mektum ve gayr-i mektum ecnebi alakasını memleket ahalisi kabul etmez. Çünkü İstanbul ve Boğazlar tarihimizin şehâdeti ve kanımızın keffareti ile Türk'ün ve Türklüğüdür.
3. Misak-ı Milli dahilinde Türkiye kimsenin hakkına tecavüz etmediği gibi hiçbir ecnebinin Türk hakimiyetini takyid etmesine razı değildir.
4. Düvel-i İtilafiye'ye haksız işgaline nihayet vererek hakka serfirû etmelerini tavsiye ederiz.
5. Yunanlıların Anadolu'da ihdas ettiği vaziyetten dolayı akacak kanların mesuliyetinin şimdiye kadar olduğu gibi şimdiden sonra da musebbiblerine ait olacağını dünyaya bir kere daha tekrar ediyoruz.
6. Hakkımızı teslim etmeyenlerden müsellahan her türlü vesaite müracaat ederek hakkını istirdad edecek olan mücahidelerimizin bila kayd-u şart azmine çoluk çocuğumuzla beraber kanımızın son damlasını nezr ettik.
7. Mücahit hükümetimizin ve namus-ı milli uğrunda çalışan kahraman ordusunun son nefesimizi ve son kuvvete kadar emrine amade bulunduğumuzu tekrar eder muvaffakiyetler dileriz.

Varlık Gazetesi'nin Kars'ta yapılan bu mitingle ilgili yorumu ise şöyledir: "Esir ve bahtsız İstanbul'umuzun pek yakında kurtulacağı hakkındaki ümidimizi sarsabilecek hiçbir kuvvet ve sebep yoktur ve her geçen gün İstanbul da edebi hürriyetine yaklaşıyor. Orada her gününü gözyaşı ve hicranla geçiren suçsuz kardeşlerimizin de bir an evvel hürriyet ve istiklâle kavuşmaları en samimi temennimiz, en dilden düşmeyen duamızdır³⁹.

³⁹ Varlık, 20 Mart 1922, S.38, s.2.

2-Padişah ve İstanbul Hükümeti Üzerine Düşünceler

Varlık Gazetesi'nin İstanbul Hükümeti üzerine yaptığı ilk ciddi yorum, bu Hükümetin Hâriciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'nın, Avrupa'ya yaptığı seyahat üzerine olmuştur.

Ankara Hükümeti, Yunan Başbakanı Dimitrios Gunaris başkanlığında bir Yunan Heyeti'nin Müttefik başkentlerini gezeceğini ve Şark Meselelerini bir çözüme bağlamak için arabulucu arayacağını; ayrıca, Müttefiklerin yakında Paris'te bir konferans düzenleyeceklerini duyunca devlet adamlarıyla ilişki kurarak, kendi sorunları konusunda Avrupa kamuoyunu aydınlatmak amacıyla, Hâriciye Nâzırı Yusuf Kemal Bey'i Roma, Paris ve Londra'ya gönderme kararı almıştı⁴⁰.

Yusuf Kemal Bey, Avrupa'ya gitmeden, İstanbul yönetimi ile barışmak ve bu yönetimi de, Avrupa'da temsil edebilmek için Padişah'ın onayını almak amacıyla Avrupa'ya İstanbul yoluyla gitmek gereğine Mustafa Kemal Paşa'yı inandırmıştı. Yusuf Kemal Bey ve beraberindeki Heyet 15 Şubat 1922'de İstanbul'a gelmiş ve Padişahla görüşmüştür. Yusuf Kemal Bey, Padişah, Sadrazam Tevfik Paşa Hâriciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa, İngiltere'nin İstanbul'daki Yüksek Komiseri Sir Horace Rambold ile yaptığı görüşmelerden bir sonuç alamadığı gibi İstanbul yönetimi, Yusuf Kemal Bey'e kendisini Avrupa başkentlerinde resmen temsil etme yetkisini vermemiş ve Hâriciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'yı Avrupa'ya gönderme kararı almıştı⁴¹.

Varlık Gazetesi, İstanbul Hükümeti'nin Avrupa'ya gönderdiği bu Heyet'in Türk milleti adına herhangi bir teşebbüste bulunmaya yetkisi olmadığını yazmıştır. Gazete, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde konu ile ilgili çıkan makaleyi sayfalarına aynen taşımış ve "Misâk-ı Milli'yi Kabul Etmeyen Bir Heyet, Türkiye Namına Söz Söyleyemez" başlığını atarak tepkisini dile getirmiştir⁴². Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde çıkan ve Varlık Gazetesi'nde de yayınlanan makalede; Sevr Muahedesi'yle, İtilâf Devletleri'nin yörüngesine giren İstanbul yönetiminin, Türk

⁴⁰ Yusuf Kemal TENGİRŞEK, *Vatan Hizmetinde*, Ankara, 1981, s.253-255.

⁴¹ SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı*, II, s.220.

⁴² *Varlık*, 9 Mart 1922, S.35, s.1.

halkının silaha sarılıp başarılar kazanması üzerine oluşan yeni tabloda yer almaya hakkı olmadığı ifade edilmiş ve İngilizlerin teşvik ve desteği ile Avrupa'ya giden İstanbul Heyeti'nin dünya kamuoyu üzerinde "Türkler arasında yine ikilik var" izlenimini ve etkisini oluşturduğu belirtilmiştir. Bugün Türk milletini saf dışı bırakmak için uğraşan İngilizlerin iki aletlerinin olduğunun savunulduğu makalede; "birinci alet Yunanlılar, diye açıklanırken; ikinci alet İstanbul yönetimi" olarak gösterilmiştir. İstanbul Hükümeti'ni temsilen Avrupa'ya giden Heyet'in bütün yaptıklarının geçersiz olacağını savunulduğu makalede; bu Heyetin, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri Rambold'un temsilcisi olduğu ifade edilmiştir. Sevr Muahedesi'ni kabul eden bir Hükümetin Misak-ı Milli ruhunu yakalamasının çok zor olacağını belirtildiği makalede; bu ruhu, Ankara Hükümeti'nin temsil ettiği yazılmıştır⁴³.

Yusuf Kemal Bey'in Avrupa'ya gitmeden önce İstanbul'a uğraması ve orada yaptığı temaslar hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne verilen, soru önergesini cevaplayan Hâriciye Vekâleti Vekili Celal Bey'in yaptığı konuşmayı yayınlayan Varlık Gazetesi, bu haber için "Karanlık Bir Yola Saptılar" başlığını kullanmıştır⁴⁴.

Celal Bey, Meclis'te yaptığı konuşmada; Damat Ferit Kabinesi'nin düşüşünden sonra iktidara gelen Tevfik Paşa Kabinesi'nin de, durumu düzeltecek kudrette olmadığını ifade etmiş ve Ahmet İzzet Paşa'nın çok hatalı hareket ederek, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni bu hatanın içine çekmeye uğraştığını söylemiştir. Ahmet İzzet Paşa'nın Ankara'da bulunduğu günlerde Ankara Hükümeti'nin siyaset tarzını haklı bulduğunu ve kendisinin hatalı düşündüğünü itiraf ettiğini ve İstanbul'a döner dönmez istifa edip siyasetle uğraşmayacağını söylediğini belirten Celal Bey, Ahmet İzzet Paşa'nın bunların hiçbirisini yapmadığını kaydetmiştir. Yusuf Kemal Bey'in, Avrupa'ya giderken Yunanistan'dan geçmemek için İstanbul'da günlerce Pire Limanı'na uğramayacak bir vapur beklediğini söyleyen Celal Bey; İstanbul Hükümeti Hâriciye Nazırı Ahmet İzzet Paşa'nın ise, karayolu ile ve fiilen Yunan işgali altında bulunan bir araziden hiçbir güçlkle karşılaşmadan, Yunan süngüsü himayesinde ve

⁴³ Varlık, 9 Mart 1922, S.35, s.1.

⁴⁴ Varlık, 9 Mart 1922, S.35, s.2.

belki de Yunan bayrağı altında trenle seyahatine devam ettiğini hatırlatmış ve Ahmet İzzet Paşa'nın bu harekâtının anlamının açık olduğunu ifade etmeye çalışmıştır⁴⁵.

Ahmet İzzet Paşa'nın Avrupa seyahati hakkında, İstanbul'da da çeşitli yorumlar yapılmıştır. Bazı çevreler, İzzet Paşa'nın vaktiyle Tevfik Paşa'nın Londra Konferansı'nda yaptığı gibi sözü Ankara Hükümeti'ne bırakacağını savunurken; bazıları da bu Heyet'in, Yusuf Kemal Bey Heyeti'nin tek başına söz söyleyemeyeceğini göstermek için İngiltere tarafından Avrupa'ya gönderildiğini savunmuştur⁴⁶.

Ahmet İzzet Paşa'nın yaptığı Avrupa seyahatinin hedefinin tam olarak anlaşılmadığını yazan Varlık Gazetesi ise, "Bâb-ı Âli Nedir ve Neyi Temsil Ediyor" başlığı ile verdiği haberinde, Türk insanının son zamanlarda varlığına kasteden simaları hep Bâb-ı Âli'de gördüğünü belirtmiş ve Türk milletinin ondan bir afet gibi kaçtığını yazmıştır. "Bugün orada bulunanlar Sevr Muahedesi'ni imzalayan ve Yunan ordusuna yardım eden kimseler olmamasına rağmen, canı yanan millet Bâb-ı Âli'yi reddetti. Kendi geleceğini kendi vekillerinin eline verdi. Şimdi Bâb-ı Âli dahi, millet hükümetinin emrindedir" diyen Varlık, hiçbir milleti hiçbir taraftarı olmayan Bâb-ı Âli'ye, hükümet bile denilemeyeceğini belirtmiştir. Ahmet İzzet Paşa'nın Avrupa'da yaptığı temaslarda bütün yetkisini ve söz söyleme hakkını Ankara Hükümeti Hâriciye Nazırı Yusuf Kemal Bey'e devretmesi gerektiğini yazan Varlık Gazetesi, bu davranışı vatana karşı mükellef olunan bir görev kabul ettiğini belirtmiştir⁴⁷.

Mudanya Mütarakesi'nin imzalanmasından sonra İtilâf Devletleri, 28 Ekim 1922'de Ankara'ya müracaat ederek; 13 Kasım'da Lozan'da başlayacak barış konferansına Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de bir temsilci göndermesi için davette bulunmuşlardı⁴⁸. İtilâf Devletleri, aynı daveti İstanbul Hükümeti'ne de yapmışlardı⁴⁹.

⁴⁵ Varlık, 9 Mart 1922, S.35, s.2.

⁴⁶ Varlık, 13 Mart 1922, S.36, s2.

⁴⁷ Varlık, 20 Mart 1922, S.38, s.1.

⁴⁸ Varlık, 30 Ekim 1922, S.92, s.1; TBMM ZC, D.1, c.XXIV, s.221; Tefik BIYIKLIOĞLU, *Trakya'da Milli Mücadele*, I, Ankara, 1992. s.465.

⁴⁹ Varlık, 9 Kasım 1922, S.95, s.1; ATATÜRK, *Nutuk*, s.454.

Sadrazam Tevfik Paşa, Büyük Taarruz'un Ankara Hükümeti'nin zaferiyle neticelenmesinden sonra oğlu vasıtası ile Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgrafnâme göndermiş ve yakında toplanması beklenen Barış Konferansı'na İstanbul ve Ankara delegelerinin birlikte katılmasının uygun olacağını ve bu konuda bir görüşme yapmak üzere Ankara'dan bir zatın İstanbul'a gönderilmesini istemişti⁵⁰. Bunun, üzerine Ankara Hükümeti, İstanbul'daki temsilcisi Hamit Bey'e gönderdiği telgrafta "Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordularının kazandığı kesin zaferin tabii bir neticesi olmak üzere, vukuû yakın olan barış konferansında, Türkiye devleti yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından temsil olunur" görüşünü belirtmiştir⁵¹.

Sadrazam Tevfik Paşa, 29 Ekim 1922'de Meclis Başkanlığı'na gönderdiği bir diğer telgrafında ise özetle; "Konferansa hem İstanbul, hem de Ankara'nın davet olunduğu; İstanbul Hükümeti'nin, konferansa katılmamasının devletin altı asırlık tarihi hüviyetinin çökmesi anlamına geleceğini; Ankara Hükümeti'nin konferansa katılmamasının ise, barış getiremeyeceğini savunmuş ve Ankara Hükümeti İstanbul'a bir temsilci göndermezse, İstanbul'un oraya bir temsilci gönderebileceğini ifade etmiştir⁵².

Sadrazam Tevfik Paşa'nın, barış görüşmelerine katılmaya niyetli olduğunun Ankara Hükümeti'nce fark edilmesi üzerine; Osmanlı İmparatorluğu'nun mukadderatı hakkında Meclis'te ilk görüşmeler başlamıştır. Söz alan milletvekilleri, İstanbul Hükümeti'nin barış müzakerelerine katılmaya hakkı olmadığı görüşünde birleşmişler; bazı milletvekilleri, İstanbul Hükümeti'nin bu davranışının vatana ihanet sayılarak cezalandırılmasını istemişlerdi. İşte tam bu sırada Osmanlı İmparatorluğu'nun bitip tükendiğine, yeni bir Türkiye Devleti'nin doğduğuna, Anayasa gereğince egemenlik haklarının millete ait olduğuna dair" aralarında Mustafa Kemal Paşa'nın da bulunduğu Sinop Milletvekili Dr.Rıza Nur ve 80 arkadaşı Meclis Başkanlığı'na bir önerge

⁵⁰ Varlık, 2 Kasım 1922, S.93, s.1; TBMM ZC, D. I, c.XXIV, s.269.

⁵¹ Varlık, 2 Kasım 1922, S.93, s.1: TBMM ZC, D. I, c.XXIV, s.269-270: ATATÜRK, Nutuk, s.457.

⁵² Varlık, 2 Kasım 1922; S.93, s.1; TBMM ZC, D. I, c.XXIV, s.270.

vermişlerdi. Önergenin başında, ülkenin hangi koşullardan nerelere geldiğine dair kısa bir izahtan sonra, tarihi öneme haiz altı madde sıralamışlardı. Bunlar;

1. Osmanlı İmparatorluğu otokrasi sistemi ile beraber munkariz olmuştur.
2. Türkiye Devleti namıyla genç dinç, milli halk hükümeti esasları üzerine müesses Büyük Millet Meclisi Hükümeti teşekkül etmiştir.
3. Yeni Türkiye Hükümeti munkariz, Osmanlı İmparatorluğu yerine kâim olup, onun hududu milli dahilinde yegâne varisidir.
4. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile hukuk-ı hükümrani milletin nefesine verildiğinden, İstanbul'daki Padişahlık madum ve tarihe muntekildir.
5. İstanbul'da meşru bir hükümet mevcut olmayıp, İstanbul ve civarı da Büyük Millet Meclisi'ne aittir. Binaenaleyh onların umuru idaresi de Büyük Millet Meclisi memurlarına tevdi edilmelidir.
6. Türkiye Hükümeti hakkı meşru olan Makam-ı Hilafeti esir bulunduğu ecnebilerin elinden kurtaracaktır.

Önerge üzerindeki görüşmelere hemen başlanmış, görüşmelerin tamamlanmasının ardından Mustafa Kemal Paşa, Rıza Nur ve arkadaşlarının önergesini oylamaya sunmuştur. Oylamaya 136 milletvekili katılmış; önergeye 2 red, 2 çekimsere karşı, 132 kabul oyu verilmiştir. Karar yeter sayısı için 25 milletvekilinin eksik olduğu anlaşıldığından; işlem tamamlanmak üzere, toplantının 1 Kasım 1922 gününe bırakılması kararlaştırılmıştır⁵³.

30 Ekim 1922 tarihinde Meclis'te cereyan eden bütün bu olayları "İstanbul Hükümeti Yine Hiyanete Başladı" başlığı ile veren Varlık Gazetesi, Mütteliklerin Barış Konferansı'nda Ankara Hükümeti'ni zor durumda bırakmak için İstanbul Hükümeti'ni Lozan'a çağırdığını ve İstanbul Hükümeti'nin buna alet olduğunu ifade ederek bu Hükümete karşı sert bir çıkış yapmıştır⁵⁴.

Dr. Rıza Nur Bey'in önderliğinde Meclis Başkanlığı'na verilen önergenin Meclis'teki müzakerelerini yayınlayan Varlık Gazetesi saltanatın kaldırılması

⁵³ Varlık, 2 Kasım 1922, Sayı:93, s.1; TBMM ZC, D.I, c.XXIV, s.269-278.

⁵⁴ Varlık, 2 Kasım 1922, S.93, s.1; 9 Kasım 1922, S.95, s.2.

dolayısıyla Sarıkamış'ta yapılan tezahürata ve sevinç gösterilerine de sayfalarında yer vermiştir⁵⁵.

Tevfik Paşa Kabinesi'nin 4 Kasım 1922 saat 4.00'de istifa ettiği şeklindeki haberi "İstanbul Hıyaneti Yıkıldı" başlığı ile veren Varlık, İstanbul halkının Türkiye Büyük Millet Meclisi idaresine kavuştuğu için sevinç içinde olduğunu yazmıştır⁵⁶.

Osmanlı Devleti'nin son padişahı Vahdettin'in 17 Kasım 1922'de Malaya adlı bir İngiliz savaş gemisi ile İstanbul'dan Malta'ya kaçış olayını⁵⁷ "Kaçak" başlığı ile veren Varlık Gazetesi'nde bu konu ile ilgili bir de makale çıkmıştır⁵⁸.

Varlık Gazetesi'nde bu olay ile ilgili çıkan makalede; ilk tepki verilen durum, Vahdettin'in İngilizlere sığınması olmuştur. Gazete, "nihayet", o da kaçtı. Hem de bütün bir Türk milletinin, bütün bir İslam aleminin düşman diye ilan ettikleri bir hıyanet ve habaset timsalinin koynuna" şeklindeki cümle ile bu konudaki tepkisini ortaya koymuştur. Varlık, Türk insanının ve vatanının bu en mutlu gününde Vahdettin'in kaçışına bir anlam veremediğini ifade için onu İngilizlerle işbirliği yapmakla suçlamıştır. Milli Mücadele'nin bütün safhalarında Vahdettin'in engellemelerinin görüldüğünü yazan gazete, bu siyaset yüzünden Türk'ün Türk'ü öldürdüğünü belirtmiştir. Vahdettin'in, Milli Mücadele'nin kazanılmasından dolayı mateme büründüğünü yazan gazete, "bu zafere sevinmeyen bizim düşmanımızdır" diyerek tavrını ortaya koymuştur. Vahdettin'in Türk milletine düşmanlarının verdiği zarar kadar, kötülüğü olduğunu belirten Varlık, onun da tıpkı düşmanlar gibi yurdu terk ettiğini yazmıştır⁵⁹.

Vahdettin'in Milli Mücadele boyunca çıkarttığı fetvalarla bu mücadeleye katılanları asi ilan ettiğini ifade eden Varlık, onun Anadolu hareketini engellemek

⁵⁵ Varlık, 9 Kasım 1922; S.95, s.2; 13 Kasım 1922, S.96, s.2, 16 Kasım 1922, S.97, s. 3.

⁵⁶ Varlık, 9 Kasım 1922, S.95, s.4.

⁵⁷ Gotthard JAESCHKE, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918-11 Ekim 1922)*, II, Ankara, 1989, s.12; KOCATÜRK, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, s.366.

⁵⁸ Varlık, 23 Kasım 1922, S.99, s.1.

⁵⁹ Varlık, 23 Kasım 1922, S.99, s.1.

isteyen en aktif üyelerinden biri olduğunu belirtmiş ve “Kral Konstantin’in, milleti mağlup olduğundan kaçtı, Vahdettin milleti galip geldiğinden kaçıyor” diye yazmıştır⁶⁰.

Varlık Gazetesi “Vahdettin ve İstanbul Gazeteleri” başlığı ile verdiği haberinde ise; İstanbul basınında bu olay ile ilgili çıkan haberlere yer vermiştir⁶¹.

Tevhid-i Efkâr Gazetesi, Vahdettin’in hıyanetini emsalsiz bir sükut ve zillet olarak değerlendirmiş ve gittiği hiçbir yerde muvaffak olamayacağını yazdıktan sonra ileri de yapabileceği bazı teşebbüslerin, Türkiye’yi etkilememesi gerektiğini söylemiştir⁶².

Vakit Gazetesi ise Vahdettin’in iktidarının devam için memleketin dürüst çevrelerinden, bir güvence alamadığını ve ihanet yolunu seçtiğini yazmıştır. Vahdettin’in memleketin mukavemet kudretini kırdığını, namuslu evlatlarını imha etmek, sonra da memleketin harabesi üzerinde baykuş gibi taht kurmak amacıyla olduğunu belirten gazete buna rağmen Vahdettin’in bütün çabalarının boşa gittiğini ve memleketin ona rağmen zafere ulaştığını yazmıştır⁶³.

Yakup Kadri, “Vahdettin” başlığı ile yayınlanan bir makalesinde Milli Mücadele’ye karşı olan birçok kişinin hesap gününün yaklaştığını görerek memleketi terkettiğini yazmış, bunlar arasında yazarlar, filozoflar, şairler, üniversite hocaları ve din alimlerinin bulunduğunu belirtmiştir.

Son Osmanlı Padişahı’nın da aralarında bulunduğu bu grubun, yabancı süngüler ve bayraklara sığındığını yazan Yakup Kadri bu kişilerin Milli Mücadele boyunca, çıkardıkları fetvalarla, yazdıkları makalelerle ve şiirlerle, verdikleri derslerle, Türk milleti aleyhine güçlü bir propaganda faaliyetine giriştiklerini ifade etmiştir. Vahdettin’in de İngilizlerle işbirliği yaparak kurduğu Hilafet Ordusu ve çıkarttığı fetvalarla bu grubun ileri gelenleri arasında olduğunu yazmıştır.

Bu kişilerin Türk topraklarında kalmaya haklarının olmadığını ifade eden yazar, bu kişilerin nereye, nasıl ve niçin gittiklerinin hiçbir öneminin olmadığını belirterek;

⁶⁰ Varlık, 23 Kasım 1922, S.99, s.1.

⁶¹ Varlık, 27 Kasım 1922, S.100, s.3.

⁶² Varlık, 27 Kasım 1922, S.100, s.3.

⁶³ Varlık, 27 Kasım 1922, S.100, s.3.

“Önemli olan bunların gitmesidir” demiştir. Türk ve İslam dünyasında bu gibi kişilere büyük bir nefretle bakıldığına işaret eden Yakup Kadri, bunların hiçbir Türk ve Müslüman toprağında kendilerine yer bulamayacaklarını, ancak İngiltere gibi devletlere sığınabileceklerini yazmış, geçimlerini ise İngiliz parası ve buradan götürdükleri paralardan sağlayabileceklerini belirtmiştir⁶⁴.

Varlık Gazetesi’nde Vahdettin’le ilgili çıkan diğer makale de, Süleyman Nazif’in İleri Gazetesi’nde “Vahdettin’e Mektup” ismiyle yazdığı makale olmuştur⁶⁵.

Makalesini Abdülmecit Efendi’nin Hlafet Makamı’na oturması dolayısıyla İstanbul’da yüz on pare top atılırken yazdığını ifade eden Süleyman Nazif, yazısını Vahdettin’e karşı çok sert ifadelerle kaleme almıştır.

Vahdettin’in saltanat ve hilafeti terk ettiğini yazan Süleyman Nazif “Sultan ünvanını ilk önce Gazneli Mahmut kullanmış ve bu lakap sizin kanlı elinizle kirlenmiştir” diyerek, Son Osmanlı Padişahı’nın bu makamı ve ünvanı hiçbir zaman hak etmediğini yazmıştır.

Vahdettin’in Malta’ya kaçışını eleştiren Süleyman Nazif şu ifadeleri kullanmıştır: “Malta Adası’na sâlimen vasıl olduğunuzu dünkü gazeteler yazıyordu. Orada bir müddet kalmıştım ve her yerini tanırım. Zaten 120 bin liranız da var. Bizim kağıt para ile bir milyon demektir. Yer, içer, eğlenirsiniz. Eğer bunlar yetmezse hazineden aldığınız malları satar harcarsınız. Her yerde özellikle garip memleketlerde yaşamak için para herşeyden önemlidir. Malta’da herhalde canınız sıkılmaz. Evvela oğlunuz Ertuğrul Efendi yanınızdadır. Zavallı Ertuğrul ismi iki defa bedbaht oldu. Biri, sulbünden geldiğiniz ve diğeri sulbünüzden geldiği için”⁶⁶.

Süleyman Nazif, Vahdettin’i işgal kuvvetlerine elinden geldiği yardımı yapmakla suçlamış ve işgal kuvvetlerinin yaptıkları mezalimlere ve aşırılıklara ses çıkarmamakla itham etmiştir. “Türk insanını birbirine düşürüp, düşman etti” diye eleştirdiği Vahdettin

⁶⁴ Yakup Kadri, “Vahdettin”, *Varlık*, 11 Aralık 1922, S.104, s.3.

⁶⁵ *Varlık*, 25 Aralık 1922; S.108, s.3; 28 Aralık 1922, S.109, s.3.

⁶⁶ *Varlık*, 25 Aralık 1922, S.108, s.3.

için “Herkes, herşey, bütün iyilikler, kötülükler unutulacak, fakat onun yaptıkları hiçbir zaman unutulmayacak” diye yazmıştır.

Vahdettin’in Mustafa Kemal’e olan hıncını Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey’i idam ettirerek dindirmeye çalıştığını yazan Süleyman Nazif “Elinize geçmeyen Mustafa Kemal yerine Mutasarrıf Kemal’i astınız” demiştir⁶⁷.

Osmanlı Padişahı II. Mehmet’in İstanbul’u almak için şehri kuşattığı sırada Bizans İmparatoru XI. Konstantin’in şehri sonuna kadar müdafaa ettiğini ifade eden yazar, Vahdettin’in bunu bile yapmadığını yazmıştır.

Vahdettin’i Malta’da Türkiye’den sürgün edilenlerin kaldıkları yerleri ziyarete davet eden Süleyman Nazif, zamanında kendisinin de sürgün olarak kaldığı Bolverista Kalesi’nde Türk tutsaklarının manevi izlerini görebileceğini söylemiş ve bu sürgünlerin Malta’ya gelmesinde payı olan Vahdettin’in vicdan azabı duyacağını ifade etmiştir⁶⁸.

C-DOĞU ANADOLU BÖLGESİ’NDE EĞİTİM, KÜLTÜR FAALİYETLERİ SOSYAL DAYANIŞMA VE VARLIK GAZETESİ

1-Eğitim ve Kültür Faaliyetleri

Milli Mücadele döneminde Doğu Anadolu’da Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa tarafından açılan ve himaye edilen Çocukları Himaye Cemiyeti, Meslek Kursları, Ana Sınıfları, Çocuk Ordusu ve yetimhanelerin yanında, okuma yazma bilmeyenler için gece dersleri Maarif Cemiyetleri gibi müesseselerde teşekkül etmiştir.

Kars Mutasarrıflığı’nın ve Kars’ın ileri gelen aydınlarının yardımı ile Kars’ta halk için gece dersleri açılmıştır. Halk arasında okuma yazmayı umûmleştirmek ve zamanın ihtiyaçlarına göre insanları bilgilendirmek ve aydınlatmak için açılan bu kurslar bölgede yürütülen eğitim faaliyetlerinin yeni bir halkasını oluşturmuştur⁶⁹.

Varlık Gazetesi, eğitim ve kültür faaliyetlerinin, daima resmi ellerden ve kafalardan beklenmesinin yanlışlığına işaret ederek, bu yönde Erzurumlu gençler

⁶⁷ Varlık, 28 Aralık 1922. S.109, s.3.

⁶⁸ Varlık, 28 Aralık 1922, S.109, s.3.

⁶⁹ Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.2.

tarafından kurulan İdman Derneği'ni alkışlamıştır. Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın himayesindeki bu dernek de eğitim seferberliğinin bir adımı olarak kurulmuştur. Varlık Gazetesi, "düşüncesi ve zihniyeti; terakki, saadet, irfan ve fazilet olan her mukaddes ve ulvi şey, ancak kuvvetli zinde bir vücutta, temiz bir dimağda yuva yapabilir" diyerek cemiyeti kuranları alkışlamış ve tebrik etmiştir⁷⁰.

Yine Kars'ta, Kars Mutasarrıfı'nın başkanlığında kurulan Maarif Cemiyeti'nin temel gayesi; Kars'ta, eğitimin; asra ve milli ihtiyaçlara göre gelişmesini sağlamak olmuştur. Varlık Gazetesi, Kars'ın bütün ileri gelenlerini bu cemiyetin etrafında görmek istediğini yazmış ve bu gibi teşebbüsleri gördükten sonra geleceğe daha ümitli bakmak için birçok sebebin var olduğuna inanmıştır⁷¹.

Kars'ta okuma-yazma bilmeyenler için açılan gece dersleri, Sivas'da uygulanmış ve Sivas Muallimler Cemiyeti okuma yazma bilmeyenler için Sivas'ta da gece derslerine başlamıştır⁷².

Sivas tacirlerinden Hafız Recep Efendi, 2.800 lira ile yeni bir konak satın alarak eğitime başlamış; Meclis-i İdare ve Meclis-i Umumiye vilayet azâsından Hacı Alibeyzâde Kâzım Bey de, altı sınıflık bir "Numune Mektebi" yapmak üzere bir konak satın almıştır⁷³.

Bölgedeki eğitim faaliyetlerini görmek ve denetlemek için Sarıkamış'a gelen Tetkik Heyeti üyeleri; Trabzon Valisi Hazım Bey, Ali Said Paşa ve maiyyetleri, Kars ve Sarıkamış bölgesinde bütün okulları Meslek Kurslarını, Çocukları Himaye Cemiyeti'ni gezmişler ve incelemişlerdir. Heyet Başkanı Trabzon Valisi Hazım Bey, bölgede Kâzım Karabekir'in himayesinde yürütülen bu faaliyetleri memnuniyetle takdir etmiş ve Trabzon'da kendilerine kadar ulaşan bu okulların kalitesinin kesinlikle abartma olmadığını gözleriyle gördüğünü söylemiştir⁷⁴.

⁷⁰ Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.2.

⁷¹ Varlık, 8 Aralık 1921, S.14, s.2.

⁷² Varlık, 16 Şubat 1922, S.29, s.2.

⁷³ Varlık, 16 Şubat 1922, S.29, s.2.

⁷⁴ Varlık, 16 Mart 1922, S.37, s.1.

Sarıkamış'taki eğitim faaliyetlerini yakından inceleme fırsatı bulan bir diğer kişi ise Sürmene Darüleytamı'nın kurucusu Kıratioğlu Hüseyin Bey olmuştur: Sürmene'de 70 kimsesiz çocuk için yaptırdığı yetimhanenin idarecisi olan Hüseyin Bey, Sarıkamış'a gelerek burada kimsesiz çocuklar için yapılan çalışmaları görmüş; şehit çocuklarına karşı gösterilen şefkat ve ihtimamı, tahsil ve terbiyeleri için her hususta yapılan çalışmalar karşısında hayretler içinde kalmış ve hayranlığını gizleyememiştir.

Sürmene'de kimsesiz çocuklar için yaptığı çalışmaları Varlık Gazetesi'ne anlatan Hüseyin Bey, çocuklardan başarılı olanları Avrupa'ya ve Amerika'ya göndermek niyetinde olduğunu söylemiş ve bunların dışarıda yetiştikten sonra Sürmene'ye gelerek bölgeye hizmet edeceklerini ve kendisinin bıraktığı görevi onların devralacağını söylemiştir⁷⁵.

Sarıkamış'ta açılan bu eğitim yuvalarına bir yenisini daha eklenmiş ve Kız Mektebi açılması için çalışmalar başlamış ve açılacak okul için son kayıt süresi 20 Ağustos 1922 olarak tespit edilmiştir⁷⁶.

Anadolu'nun her tarafındaki eğitim faaliyetlerini okurlarına duyurmaya çalışan Varlık Gazetesi, Antalya'da açılan Gençler Yurdu'nun da faaliyetlerine ve vazifesine başladığını duyurmuştur. Halkı aydınlatmak için herşeye başvuran yurt milli bir sinema tesis etmiş ve bir kütüphane kurmak için çalışmalara başlamıştır⁷⁷.

Giresun Mutasarrıfı Nizamettin Bey başkanlığında toplanan ve her onbeş günde bir toplanması kararlaştırılan Giresun Muallimin Konferansı Nizamettin Bey'in bir konuşması ile açılmış ve Giresun livası dahilindeki köylerde eğitimin gelişmesi, şivelerin düzeltilmesi ve halkın aydınlatılması yönünde kararlar almıştır⁷⁸.

Kâzım Karabekir Paşa tarafından çocukları himaye etmek, sağlıklarını korumak, vücutlarını geliştirmek, hizmet ve yardımlaşma hislerini şuurlu bir şekilde tesis etmek için oluşturulan Çocuk Ordusu'na Trabzon'daki okullar da iştirak etmiş ve yaklaşık iki

⁷⁵ Varlık, 17 Ağustos 1922, S.72, s.3; 21 Ağustos 1922, S.73, s.4.

⁷⁶ Varlık, 21 Ağustos 1922, S.73, s.4.

⁷⁷ Varlık, 25 Ağustos 1922, S.74, s.3.

⁷⁸ Varlık, 4 Eylül 1922, S.77, s.3.

bin öğrenci üç alaya ayrılarak çocuk ordusu teşkil edilmiş ve bölgedeki askeri idarelerin çocuk ordusuna her türlü kolaylığı göstermesi istenmiştir⁷⁹.

2-Çocukları Himaye Cemiyeti

Kâzım Karabekir Paşa memlekette yaptığı askeri ve siyasal hizmetler kadar ve belki onlardan daha önemli olarak doğu illerinde önemli ölçüde kültürel ve sosyal teşebbüslerde bulunarak, buraların, bir an önce gelişebilmesinde önemli çabalar safretmiştir.

Bu konuda yaptığı en önemli çalışmalardan birisi de Çocukları Himaye Cemiyeti'ni kurmasıdır. Yoksul ve bakımsız çocuklara gerek devlet himayesinde, gerekse kurduğu Çocukları Himaye Cemiyeti'nde bakmak, eğitmek ve hayata hazırlamak onun en büyük ideal ve hizmetlerinden biri olmuştur⁸⁰.

Kâzım Karabekir Paşa 1919 senesi başlarında doğuya geldikten sonra kimsesiz kalmış ve yardıma muhtaç çocukları koruma altına alma ve onları yetiştirme işiyle bizzat ilgilenmiştir. 1919'dan önce Bayburt daha sonra Erzurum'daki yetimhanelerde parasızlıktan bakılamayan çocukları Kolordu Sanayi Takımları kadrosuna almış ve iki kolorduluk kuvveti bulunduğundan çokça çocuğu koruyabilmek için Harbiye Nezareti'ne iki kolorduluk Sanayi Takımları kadrosu ilan ettirmiştir.

Terhisler dolayısı ile orduda sanat erbabı da azaldığından mevcut ustaları iş öğretmeni, subaylardan da terbiye ve okutma öğretmenleri seçerek, erat kadrosunu çocuklarla doldurmuş ve ilk etapta 600 kadar çocuğu kadro içine almıştır. Bu dönemde gece yatılı ilkokul ve sonraları bir de ortaokul açılmıştır: Ayrıca şimendifer ve iş ocağı gibi kurumlara da bir hayli çocuk alınmıştır.

Kars ve Gümrü'nün alınmasından sonra bölgedeki Amerikan heyetlerinin Tiflis, Gümrü ve Erivan'da 18.000 Ermeni çocuğunu himaye ettiğini ve eğittiğini gören Kâzım Karabekir Paşa, bu çalışmalardan oldukça etkilenmiştir. Buradaki çocuklar Ermeni

⁷⁹ Varlık, 2 Şubat 1922, S.25, s.2.

⁸⁰ KARABEKİR, Çocuk Davamız, I, s.10.

hükümetinin programı ile terbiye olunuyor, muazzam kışlalarda Amerikan ve Ermeni doktorlar, öğretmenler, bakıcılar ve müstahdemlerle bu çocuklara hizmet veriliyordu. Kâzım Karabekir Paşa, burada Amerikalı pedogoglarla görüşmüş ve onların çocukları anaokulundan itibaren hayata nasıl hazırlandıklarını ve çocukların ruhlarını öldürmeksizin nasıl hür ve yaratıcı insan yetiştirdiklerini görmüştür.

Ayrıca, Amerikalı pedagoglardan, Türk ve Ermeni çocuklarının çevikliği ve zekalarını ölçmelerini ve karşılaştırmalarını istemiş; onların, Türk çocuklarının çevikliklerini, zekâlarını ve öğrenme kabiliyetlerini daha yüksek bulmaları Kâzım Karabekir Paşa'yı atacağı adımlar için daha da ümitlendirmiştir⁸¹.

Çocukları Himaye Cemiyeti fikri, bütün bu tecrübelerden sonra hayata geçirilmiş ve 12 Kasım 1921 (12 Teşrin-i Sani 1337)'de cemiyet Kâzım Karabekir Paşa'nın himayesinde kurulmuştur⁸².

Varlık Gazetesi, Çocukları Himaye Cemiyeti'nin kurulması ile ilgili haberi iki gün öncesinden 10 Kasım 1921 (10 Teşrin-i Sani 1337) tarihli 10. sayısında; "Hayırlı ve Ulvi Bir Teşebbüs" başlığı ile vermiştir. Gazete ayrıca 10 Kasım 1921 tarihli sayısından elde edilecek hasılatı da Çocukları Himaye Cemiyeti'ne bağışlayacağını belirtmiştir. "Hayırlı ve Ulvi Bir Teşebbüs" başlığı ile verilen haber şöyle devam etmektedir:

"Bir millet, mevcudiyetini kaybetmemek ve başkalarının ayakları altına yuvarlanmamak için hayatında bir yandan yıkılan bir yanda yapılan ve boşalırken dolan bir kabiliyet göstermeli, yapılışın yıkılışa galebesini temin etmelidir. Zaman ile çeşit çeşit sebeplerle zedelenen ve kırılan şeyleri tamir etmek ve hasıl olan boşluğu daha kuvvetli doldurmak zaruridir. Ferd yaşamak için bu işlere mecburdur. Türü türü sıtmalarla ve afetlerle sarsılan bir milletin türü türü vasıtalarla tarsin ve takviyesi lazımdır. Yalnız biz, bu makalede, bunları saymıyoruz. Evvela Türk, büyük sıtmalar uzun ve kanlı muharebelerle sarsılarak yurdunun bir köşesinden öteki köşesine muhaceretlere uğradı, yuvaları dağıldı. Civanları telef oldu, ormanları yandı, bahçeleri

⁸¹ KARABEKİR, İstiklal Harbimiz, II, s.311.

⁸² KARABEKİR, Çocuk Davamız, I, s.81.

bozuldu ve en ziyade bundan yavrularımız, küçük neslimiz müteessir oldu. O nesil ki, milletin müstakbel hayatıdır. Daha doğrusu müstakbel millettir. Bugün analarını, yurtlarını ve yavrularını kaybetmiş veyahut bozulmuş yuvalarına acı bir hicran ve mahrumiyetle dönmüş binlerce Türk yavrusu hayatının büyüme ve serpilme devrinde mihnet ve felaketlerin canlı şahitleri halinde yüzleri, solgun gözleri elemle manalı kimisi fakir, kimisi öksüz ve kimsesiz kaldı. Sinemizde derin boşluklar açıldı. Bu boşlukları doldurmak falan veya filan kimselerin yapabileceği şeyler değildir. Bunlar öyle ictimâî yaralarımızdır ki; yine ictimai devâlarla birlikte, teşebbüslerle, faal cemiyetlerle şifâ bulur.”

Çocukları Himaye Cemiyeti'nin merkezi Sarıkamış olarak kararlaştırılmıştır. Cemiyetin kuruluş gününün yani 12 Kasım 1921 tarihinin her sene aynı zamanda Kitap Bayramı olarak kutlanması ve bugünden önceki haftanın da yine her sene Çocuklar Haftası olarak kutlanmasına karar verilmiştir. Cemiyet azaları ve şubeleri ise; bütün sene zarfında kimsesiz ve fakir çocukların hayatını kurtarmak, memlekete faydalı birer kişi olarak yetişmelerini temin etmek, maddi ve manevi faidelerine çalışmak için nizamnamelerine göre lüzum görecekları tarzlarında faaliyette bulunmaları konusunda görevlendirilmiştir⁸³.

Cemiyetin kuruluş merasimi Sarıkamış'ta Askeri İdâdi'de yapılmıştır. Merasimde Kâzım Karabekir Paşa'da bir konuşma yapmıştır. Kâzım Karabekir Paşa konuşmasında dünyanın bütün gelişmiş ve medeni milletlerinin kimsesiz ve bakıma muhtaç çocuklar için bu tür müesseseleri kurduğunu belirtmiş ve bu gibi müesseselerde yetişen çocukların ülkenin geleceği için fevkalade önemli işler başaracaklarına inandığını ifade etmiştir⁸⁴.

Çocukları Himaye Cemiyeti'nin Nizamnâmesi şöyledir:

⁸³ Varlık, 10 Kasım 1921, S.10, s.2.

⁸⁴ Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.2.

1. Şarkî Anadolu'da kimsesiz ve garip çocukları himaye maksadı ile bir cemiyet teşekkül etmiştir. Çocukları Himaye Cemiyeti ünvanını taşıyan bu cemiyetin merkezi Şark Cephesi Karargâhı'nın bulunduğu yerdir (Şimdilik Sarıkamış).
2. Cemiyet Şârk Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'nin riyâseti, alel itlak cephe kumandanlığı manevi şahsiyetinin altındadır.
3. Cemiyetin gayesi, muharebeler ve türlü türlü felaketlerle sefaletle maruz ve ölüme mahkum çocukları ölümden ve sefaletten kurtarmak ve tahsil ve terbiye ihtiyaçlarının madden teminine yardım ederek, memlekete faideli kıymetli uzuvlar halinde yetişmelerine çalışmaktır.
4. Cemiyetin âzası ikiye ayrılır:
  - a. En az 10 kuruş olarak haline göre münasip göreceği parayı her ay muntazaman taahhüd eden bir defaya mahsus olarak 50 kuruş duhuliyeyi veren ve bu suretle milletin necatına ve çocuklarımızın hayatına karşı yürekten alâkasını fiilen gösteren herkes cemiyetimize asli âzâ olarak girebilir.
  - b. Cemiyete dühuluyyesini en az 10 lira ve aylık taahhüdünü de 1 lira olarak veren zat mümtâz âzâ olarak kabul olunur ve umumi merkezin kararıyla kendisine "Himaye Madalyası" hediye edilir.
5. Cemiyetin ilk tesisi gününe tesadüf eden Rebiülevvel ayının 12'si Peygamberimizin doğduğu gündür. Cemiyetinde en muazzez günüdür. Cemiyetin tebriken "Kitap Bayramı" olarak kabul ettiği bugünde azalar tarafından çocuklar için birer kitap hediye edilir ve fa'âl heyetlerin münasip gördüğü şekilde tezahürlerle te'sîs gününün sene-i devriyesi tebci olunur.
6. Cemiyetin â'zâları bugünde diğer resmi ve milli günlerde (Beyaz ve yeşil renkli) hususi rozetlerle cemiyeti temsil ederler.
7. Cemiyetin varidatı;
  - a. Âzâların dühiliyyeleriyle muntazaman verecekleri aylıklardan,

- b. Fâ'âl heyetlerin teşebbüsleriyle yapılacak müsamere, temaşâ ve konferans vesaire hasılatından
- c. Hamiyyet sahiblerinin başkaca cemiyete aynen ve nakden hediye edecekleri teberru'lardan teşekkül eder.
8. Altıncı Madde'de bahsedilen "Kitap Bayramı" gününden evvelki hafta "Çocuklar Haftası"dır. Bu hafta içinde cemiyetin âzâları tarafından fakir ve kimsesiz çocuklar menfâatine temaşâ, sinema, müsamere ve konferanslar verilmek gibi teşebbüslerle ve münasib başka suretlerle îâne toplanır. Çocuklarımız sevimli adını taşıyan bu haftayı, cemiyet, milletimizdeki âli hamîyyet, himayet ve şefkat duygularını masum yetimlerimizin hayat ve tahsillerini temin hedefine fiilen celb etmek hususundaki faaliyetin en kıymetli ve mesut bir devresi add eder.
9. Cemiyet üçüncü maddede hülasâ edilen gayesine ermek için Öksüz Yuvası, Sanat Yurdu gibi hayırlı müesseseler açmak ve Avrupa'nın irfân müesseselerine talebe göndermek emellerini ileride bütçesinin kudretiyle te'lif edecektir.
10. Cemiyetin maksadını anlayan zatlar, umumi merkezlere müracaat ederek vilayetlerde, liva, kaza ve nahiyelerde nizamnameye göre şube açabilirler.
11. Cemiyetin umumi merkezi (ilk kuruluş yılında) Şark Cephesi'nin şube müdürlerinden ve üçüncü maddedeki gayesini tatbik edebilecek mütefekkir ve müteşebbis zatlardan müteşekkildir. İlk bir sene bittikten sonra umumi merkez azaları kongre tarafından gizli rey ile seçilir ve seçilen her a'zânın vazifesi sonraki yılın ibtidâ'ında tekrar seçilmedikçe bir yıldan fazla devam edemez⁸⁵.
12. İlk kuruluş yılında vilayet, liva, kaza ve nahiye şubelerine mahallin en büyük müllkiye me'mûrunun riyaset etmesi şâyan-ı temennidir.

⁸⁵ Varlık, 29 Aralık 1921, S.16, s.2.

13. İlk kuruluş yılının bitmesi halinde ondan sonra gelen yıl için şubelerin reisleri idare heyeti ile birlikte gizli rey ile seçilir. Bununla beraber şu'be mahallin en büyük mülki ve askeri me'murunun kıymetli yardımlarından kuvvet alır.
14. Şu'beler dahiliye teşkilatı gibi birbirine değil, doğrudan doğruya umumi merkeze bağlıdır.
15. Cemiyette gerek merkezin gerek şubelerin a'zâları vazife noktasından ikiye ayrılır. 1. Fa'âl azâlar 2. Yardımcı a'zâlar
Fa'âl a'zâlık, cemiyetin merkezinde, merkeze mülhakatta şubelere merbût umum a'zânın seçilmesi ile tahakkuk eder ve seçilemeyenler yardımcı a'zâ olurlar ve faâl heyetlerin gösterdikleri lüzum ve şekle göre yardım ederler.
16. Fa'âl a'zânın sayısı vilâyet, livâ, kaza ve nahiyelerde onar kişidir. Merkezi ihtiyaca göre daha fazla olabilir. Bu azâlar aralarında cemiyetin ihtiyacına ve kendilerinin ihtisasına göre vazife kabul ederek çalışırlar.
17. Gerek umumi merkezde, gerek şu'belerde fa'âl azalar faaliyetlerinde iki heyete ayrılırlar: 1. İdâre Heyeti 2. Teşebbüs ve İrşâd Heyeti
18. İdare heyetleri, cemiyetin ve şu'belerin idâri işlerini derûhte ederler, reisle beraber bir umumi katib, bir vezne me'mûrundan ve elli a'zâdan müteşekkildir.
19. Teşebbüs ve İrşâd Heyetleri Reisi'yle beraber Mütéhassıs A'zâdan teşekkül ederler ve vazifeleri cemiyeti gayesine yetiştirecek irşâd, telkin ve teşebbüslerde bulunmaktır.
20. Reis, her iki heyete (İdari, Teşebbüs ve İrşâd) riyaset eder ve cemiyetin Umum Şubelerinde umumî reisidir.
21. Cemiyetin mühim ve umumi meseleleri, her iki heyetin birleşmesiyle ve (Umumi Heyet) halinde müzakere olunur. Meselenin hangi heyete ait olduğunu reis tayin eder. Reisin bulunmadığı zamanlarda, Umumi Kâtib vekil sıfatıyla, reisin vazifesini ifâ eder ve tamamiyle reisin selahiyetlerini haizdir.
22. Bir heyet isterse diğer heyet a'zâsını da müzakeresinde bulundurabilir.

23. İrât ve sarfiyât, reisin (veya reis vekilinin) tasdiki ve umumi katible vezne memurunun imzaları ile yapılır.
24. Cemiyetin Kongresi yılda bir kere kurulur. Kongreye merkezdeki ve yakın mülhakattaki a'zâlar iştirak etmekle beraber, her şube isterse bir mümessil bulundurabilir. Böylece, her şubeden gelen mümessiller, şu'benin fââl azâları sayısınca reye maliktirler.
25. Kongre, her yıl için aralarında iki zatı müfettiş olarak seçer. Bu müfettişler, sâlâhiyetnâme ile hem umumi merkezin, hem de bütün şu'belerin işlerini teftiş ederler.
26. Kongrenin ve faal heyetlerin vazifeleri dahili nizâmnâme ile muayyendir. Ancak bu kongrenin en esaslı vazifesi umumi merkez azâlarını seçmek, Merkezi İdare Heyeti'nin raporunu dinleyip cemiyetin gayesi yolunda umumi kararlar vermek ve umumi bütçeyi tasdik etmektir.
27. Şu'beler, cemiyetin nizamnamelerine ve umumi merkezin tavsiyelerine göre çalışarak merkeze olan rabitalarını muhafaza ederler.
28. Her şube, üç ayda bir fa'aliyetinden ve varidatından merkezi haberdar eder.
29. Her şube, vâridatının en çok % 40'ını kendi idare heyetinin kararı ile sarf edebilir.
30. Cemiyet temsil gibi umdeî veya harici münasebetlerini reis veyahut umumi katip veyahut merkez idare heyeti arasından seçilecek bir murahhas vasıtası ile temin eder⁸⁶.

Doğu Anadolu'daki kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukları himaye edip onların talim ve terbiyesi ile ilgilenen Çocukları Himaye Cemiyeti, daha sonra merkezi Ankara'da olan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin, Doğu Anadolu'da teşkilatlanmasını tamamlaması üzerine, bu cemiyete devredilmiştir. Cemiyetin Umumi Katibi Nail Bey, cemiyetin devri ile ilgili duyurusunda cemiyetin kuruluşundan beri 200.480 kuruş

---

⁸⁶ Varlık, 5 Ocak 1922, S.17, s.2.

toplandığını, bunun, 158.850 kuruşunun sarfedildiğini ve cemiyetin kasasında 41.630 kuruş bulunduğunu açıklamıştır⁸⁷.

3-Anasınıfları

Varlık Gazetesi'nin "Çocukları Himaye Cemiyeti'nin İlk Eseri" diye duyurduğu Anasınıflarının açılması Kâzım Karabekir Paşa'nın çocuklar için yaptığı hizmetlerin ve yatırımların en önemlilerindendir⁸⁸. Hayatın esaslarını, tamamiyle uygulamalı bir tarzda öğretmek için kurulan anasınıflarının ilk etapta mevcudu 100 kişi olarak tespit edilmiş ve açılır açılmaz 70 çocuk hemen eğitime başlanmıştır⁸⁹.

Kâzım Karabekir Paşa tarafından Amerikan modeli örnek alınarak açılan Anasınıfları çocukları küçük yaşlardan itibaren hayata hazırlamayı amaç edinmiştir⁹⁰.

Anasınıflarının açıldığına dair haberi 13. sayısında veren Varlık, 14. ve 15. sayılarında Kâzım Karabekir Paşa'nın bu konu ile ilgili yazdığı bir makaleyi neşretmiştir⁹¹.

Kâzım Karabekir Paşa tarafından kaleme alınan makalede, özetle şu görüşlere yer verilmiştir:

"7-8 yaşından itibaren eğitim ve öğretim hayatına başlayan bir çocuğun, bu hayatın zorluklarına dayanabilmesi çok zordur. Çocuklar, 5-6 yaşından itibaren iki senelik bir süre için bir ön eğitime tabi tutulmalıdır. Çocuğun karakterinin ve ruhunun şekillenmesinde çok önemli olan bu devrede, onu oyuncaklarla, oyunlarla hayata hazırlamak gerekir. Oyuncak şeklinde güzel yapılmış bir masa, bir dolap, resim tablosundaki bir ev, çocuğun bu nesnelere tanınmasına ve bunlarla birlikte uyum içinde yaşamasına yardımcı olur".

⁸⁷ Varlık, 25 Aralık 1922, S.108, s.4.

⁸⁸ Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.2.

⁸⁹ Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.2.

⁹⁰ KARABEKİR, Çocuk Davamız I, s.82.

⁹¹ Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.2; 8 Aralık 1921, S.14, s.2; 15 Aralık 1921, S.15, s.2.

Avrupa’da ve Amerika’da çocukların hayata küçük yaşlardan itibaren hazırlandığını yazan Kâzım Karabekir Paşa; “Fakat bu eğitim, bizde genç yaşlarda ve teorik olarak veriliyor, bunun ise bir faydası olmuyor” diyerek bu konudaki eksikliği ifade etmiştir. Avrupa’da çocuklara çok küçük yaşlarda verilen ve onları geleceğe hazırlayan uygulamalı eğitim, bizim kız mekteplerindeki çocuklara ancak teorik olarak ve eksik veriliyor” diyen Kâzım Karabekir, anasınıflarının açılması ile bu eksikliğin giderileceğini ifade etmiştir.

Bir çocuğun çok küçük yaşlardan itibaren temizliği, düzenli olmayı, saygılı olmayı, teşekkür etmeyi, bazı basit ev işlerini yapmayı öğrenmesi gerektiğinin yazıldığı makalede, anasınıflarında bunların oyun şeklinde çocuklara öğretildiği ifade edilmiştir⁹².

Anasınıflarında, sağlıkla ilgili temel bilgilerin de verildiğini çocukların mikroplara ve hastalıklara karşı bilgilendirdiğini yazan Kâzım Karabekir Paşa, böylece çocukların küçük yaşlardan itibaren sağlıklarına özen göstermelerinin sağlandığını işaret etmiştir⁹³.

Kâzım Karabekir Paşa makalesinin ikinci bölümünde ise anasınıflarının kuruluş gayesini şöyle açıklamıştır:

5-6 yaşına gelmiş bir çocuk anne ve babası için çekilemez derecede hareketler yapmaya başlar. Bu yaştaki çocuklar tıpkı gramofon gibi herşeyi kaydederler. Çevrelerinde gördükleri kötü alışkanlıklara da hemen ilgi duyabilecek olan bu yaştaki çocuklar mutlaka belli bir program çerçevesinde eğitilmelidirler.

İstanbul gibi büyük şehirlerde meydana gelen yankesicilik olaylarının hep bu yaş grubu çocuklar tarafından yapıldığına işaret eden Kâzım Karabekir Paşa, anasınıflarını bu tür olayların önüne geçmek ve sağlam nesiller yetiştirmek için açtıklarını ifade etmiştir.

---

⁹² Kâzım KARABEKİR, “Ana Sınıfları Hakkında İzahat”, Varlık, 8 Aralık 1921, S.14, s.2.

⁹³ Kâzım KARABEKİR, “Ana Sınıfları Hakkında İzahat”, Varlık, 8 Aralık 1921, S.14, s.2.

Anasınıflarını, bu çocukların ilgisini çekebilecek; onlara lazım olan şeylerle donattıklarını ve bu iş için 7 masa tertip ettiklerini yazan Kâzım Karabekir Paşa bu masaları şöyle izah etmiştir.

1. Kağıt işleri masası: Kağıt bükme, makas tutmak, makası aldığı yere koymak, bükülmüş kağıdı kesmek, bükülmüş kağıtlarla muhtelif basit şekiller yapmak, kağıt üzerine muallime tarafından nokta ile basit resimler ve çizgiler işaret edilerek çocuğa kurşun kalem ile doldurduktan sonra kestirmek, kağıdı muhtelif şekillerde oymak, hasır dokumak, kesilen kağıtlarla oyuncak şekilleri yapmak.
2. İğne iplik masası: Kalın iğneye, ufak iğne ile iplik geçirmek. Kağıt ve mukavva üzerinde iğne ile başlangıçta karışık, sonra düz, üç köşe ve diğer şekiller noktalarında teyel yapmak, düğme söküp dikmek.
3. Terbiye-i Fikriye Masası: Küçük hikayeler, musâhabe, şiir, renkli çiçekler, kuşlar, meyveler ve daha bu gibi çocuklar için şiir ve hikâyeler. Her masada dikkat edilmekle beraber bilhassa bu masada çocukların İstanbul şivesi ile konuşmasına büyük ihtimam göstermek lazımdır.
4. Çamur, kum ve boya masası: Çamurdan yuvarlak yapmak, bilye yuvarlamak, yuvarlağın neye benzediğini, yumurtaya benzetmek için ne yapmalı, silindir şeklinde çamur yuvarlamak, dört köşe çamur yapmak, tabak, bardak, fincan gibi basit eşyayı çamurla yapmak, hayvanat şekillerini çamurla yapmak, kumdan yığın yapmak, mağara, tepe, dere yapmak, ufacık dallar dikerek, korular, ormanlar yapmak.
5. Temizlik Masası: El ve yüz nasıl yıkanır, tırnakların, dişlerin, gözlerin, kulakların temizliği, su nasıl olmalıdır. Sabun neye yarar, nasıl kullanılır, aynaya niçin bakılır, elbise fırçası neye yarar, parmaklar, tırnaklar, saçlar, kulaklar, ağız ve burun ve gözlerin elbise ve çamaşır, yatak oda vesairenin temizliği amelî olarak gösterilir.
6. Güzel yaşayış masası: İçilecek su, su içmek, yemek yemek, su, kahve (kağıt vesaire dahi) vermek, bardak, fincan yıkamak, çatal, kaşık, bıçak yıkamak ve

kullanmak sofrâ tertibi, yemek yemek, misafirlik, hasta ziyareti, el öpmek, teşekkür etmek ve bir şey değil cevabı uygulamalı görgü kurallarını öğretmek.

7. Ağaç ve mukavva masası: Kibrit çöpleri kesmek, ağaç yontmak, kesilen çöplerle şekiller yapmak, çöpleri boyamak, mukavva işleri⁹⁴.

4-Sarıkamış'ta Açılan Meslek Kursları

a) Ebelik Kursu

Doğu Anadolu'daki eğitimsiz ebelerin sebep oldukları hastalık ve ölümlerin çokluğu karşısında ordu, 1920 senesinde Erzurum'da bir ebelik kursu açmış, sancak ve kazalardan topladığı ebeleri eğitime yoluna gitmiştir⁹⁵. Sıhhiye, veteriner, küçük memur ihtiyacını, orta ve lise tahsilini görmüş işsiz gençleri kurslarda yetiştirerek kapatmaya çalışan Kâzım Karabekir Paşa, Erzurum'a getirdiği ebelerin birkaç ay kurs görmelerini sağlayarak hastalık ve ölümleri en aza çekmeye gayret göstermiştir⁹⁶. Bu kursta yetişen 15 ebe, ihtiyacı karşılamadığı için Sarıkamış'ta 15 Ocak 1922'de eğitime başlamak üzere ikinci bir kurs açılmıştır. Mevsim şartları dolayısıyla bu kursa iştirak edemeyecekler için ise, Mayıs ayının üçüncü haftası bir kurs açılmış ve buralarda genel sağlık ve çocuk hastalıkları hususlarında da eğitim verilmiştir⁹⁷.

b) Elektrik, Sinema ve Fotoğraf Kursları

Erzurum'da açılan sıhhiye, veteriner, ebelik ve küçük memur kurslarının yanında; Doğu Harekâtı'ndan sonra, Sarıkamış'ta bütün Doğu gençleri için sinema, fotoğraf ve elektrik sahalarında kurslar açılmıştır⁹⁸. Şark Cephesi Karargâhı'nda açılan bu kursların

⁹⁴ Varlık, 15 Aralık 1921, S.15, s.2.

⁹⁵ Varlık, 16 Ocak 1922, S.19, s.2.

⁹⁶ KARABEKİR, Çocuk Davamız, I, s.65.

⁹⁷ Varlık, 16 Ocak 1922, S.19, s.2.

⁹⁸ KARABEKİR, Çocuk Davamız I, s.66.

amacı; şimdiye kadar ihmal edilmiş olmasından dolayı yabancı ellere kaptırılan küçük sanatları tekrar gençlere öğretmek olmuştur⁹⁹.

Şark Cephesi Karargâhı'nda açılan bu kurslara katılma şartları ve kursların talimât-nâmeleri şöyledir:

1. Kurslar, Sarıkamış'ta Şark Cephesi Karargâhı'nda açılacaktır. Birinci kurs 1 Nisan 1922'de başlayacaktır.
2. Kurslara, 17 yaşından aşağı olmamak üzere okuma yazma bilsin, bilmesin her isteyen iştirak edebilir.
3. Her livâdan kursa gelenler üç sınıfa ayrılacak, sayıları memleketin ihtiyacına göre olacaktır.
4. İsteyenler, birini bitirdikten sonra ikinci kurs devresinde öteki sanatı da öğrenebilecektir.
5. Kursa iştirak edeceklerin yeme içmeleri ve yatacakları yerler cihet-i askeriyece temin olunacaktır.
6. Programlarda gösterilen tahsil ve tatbik müddetinin sonunda İstihkam Müfettişliği'nce bir heyet önünde yapılacak muayene ve teftişle girdikleri sanatlarda ehil oldukları anlaşılanların isimleri Cephe Kumandanlığı'na arz edildikten sonra ellerine tasdiknâmeleri verilecektir.
7. Kurs'ta kazanarak tasdiknâme alanlar askeri hizmete çağrıldıkları vakit girdikleri sanatlarda kullanılmak üzere Cephe Kumandanlığı tarafından ellerine vesikalar verilecek ve bunun için Ahz-ı Asker Şubelerine tebligât yapılacaktır.
8. Programlar az çok okuma yazma bilenlere göre yapıldığından, bilmeyenlere lazım olan şeyler ilmi olarak öğretilecektir.
9. Sinema bir ayda, fotoğraf iki ayda, elektrik en aşağı üç ayda öğrenilebilecektir.

---

⁹⁹ Varlık, 16 Şubat 1922, S.29, s.2.

10. Bu müddet içinde istidadları dolayısıyla öğrenemeyenler, ikinci devrede öğreneceklerdir.
11. Sultanî mekteplerin tatil zamanında, ikinci maddede yazılı yaşlarda bulunan talebe efendiler bu fen ve sanatları ilmi ve nazarı olarak öğrenmek üzere kursa iştirak edebilirler.
12. Kıtalarla müesseselerde bulunup, isteyen zabıt efendiler asli vazifelerine hâlel gelmemek üzere sıra ile kurslara iştirak edebilirler.
13. Fotoğraf ve sinemayı öğretmeye Mülazım-ı Evvel Hikmet Efendi, elektrik öğretmeye Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi memur edilmişlerdir. Bu efendiler, kursa gelecek olanları tamamıyla sanatlara iş görebilecek vechile ameli olarak yetiştirecekler ve okuma yazma bilenlere elzem olan basit nazarfîyâtı da göstereceklerdir.
14. İlkbaharda otomobil kursları açılacak ve tarihi ayrıca bildirilecektir¹⁰⁰.

5-Yardımlaşma

Kurtuluş Savaşı'nda Türk halkının sosyal dayanışmaya ve yardımlaşmaya verdiği önem savaşın kazanılmasındaki en önemli etkenlerden biri olmuştur.

Varlık Gazetesi özellikle, Doğu Anadolu Bölgesi'nden orduya yapılan yardımlara sayfalarında yer vermiş ve ayrıca yardım sahiplerinin isimlerini yayımlayarak teşekkür etmiştir.

Boğazlıyan Kasabası halkı ordu için 1313 at, araba vesaire bundan başka askerler için de 5.000 çift çarık, 5.000 çift çorap, 5.000 takım çamaşır göndermişlerdir¹⁰¹.

Zarşâd Kazası İdare Meclisi Âzaları Kâzım, Haydar Ali, Hacı Murad ve Halid Ağalar vasıtası ile Zerşâd ve civarı yirmibeş köyün kurbanlıklarından yüzotuzaltı koyun ve bir inek Kars Müstahkem Mevkiine teslim edilmiştir.

¹⁰⁰ Varlık, 16 Şubat 1922, S.29, s.2.

¹⁰¹ Varlık, 25 Ağustos 1921, S.1, s.3.

Beyazid Mebusu Şevket Bey orduya 60.300 ü kuruş Bayezid tüccarlarından Nusreddin Efendi 25.000 kuruş kıymetinde mevâzi ve Hopa'nın Çavuşlu Köyü ahalisi 20 koyun hediye etmişlerdir¹⁰².

Erzurum'dan Kağızmanlı Hacı Receb Beyzâde Bekir Bey 98.002 kuruş, Haşim Beyzâde Tevfik Bey 21.170 kuruş, Haşim Bey'in yeğeni Cemil Bey 13.153 kuruş, Hafız Akifoğlu İsmail Efendi 9.961 kuruş, İranlı Ağa Rıza Efendi 9.269 kuruş, Tevfik Bey mahdumu Tahsin Efendi 8.290 kuruş, Hacı Mehmed Efendi 4.500 kuruş, Kağızmanlı Mikdad Efendi 4.187 kuruş orduya hediye etmişlerdir¹⁰³.

Diyadin Kazası Umumi Meclis azalarından Perizâde Ahmet Efendi Milli Tekâlif'ten olarak verdiği koyunların bedeli 5.140 kuruşu orduya bağışlamıştır¹⁰⁴. Yine Diyadin kazası eşrafından Bahri Bey Tekâlif-i Milliye'ye verdiği 35.000 kuruş kıymetinde koyunların bedelini orduya bağışlamıştır¹⁰⁵.

Sarıkamış'taki Askeri İdadi Mektebi'ne sipariş edilen mekteb kitaplarının toplam fiyatı olan 2.700 kuruş Trabzon tüccarlarından Rizeli Murtazazâde Dursun Efendi tarafından karşılanmıştır¹⁰⁶.

Ankara ve Erzurum Hilâl-i Ahmer, tarafından toplanan ve Erzurum Sıhhiye Müdürü Şerif Bey tarafından getirilen 3.000 liranın 1.500 lirası Iğdır, 1.500 lirası Kars ve havalisi muhtaçlarına dağıtılmıştır¹⁰⁷.

Et müteahhidi Batum'lu İsmail Bey Tekâlif-i Milliye komisyonuna verdiği 15.700 kuruş kıymetindeki mevâşiyi orduya bağışlamıştır¹⁰⁸.

Şark Ordusu'nun 11. Fırka Zabitanı Milli Mücadele esnasında Batı Cephesi'nde şehid olan subay ve asker aileleri için 46.180 kuruş ve İzmir ve Maraş felaketzedeleri içinde 102.456 kuruş toplayarak göndermişlerdir¹⁰⁹.

¹⁰² Varlık, 14 Ekim 1921, S.7, s.2.

¹⁰³ Varlık, 1 Aralık 1921, S.13, s.2.

¹⁰⁴ Varlık, 24 Kasım 1921, S.12, s.2.

¹⁰⁵ Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.2.

¹⁰⁶ Varlık, 17 Kasım 1921, S.11, s.2.

¹⁰⁷ Varlık, 8 Aralık 1921, S.14, s.2.

¹⁰⁸ Varlık, 15 Aralık 1921, S.15, s.1.

Cephede şehit olan subayarın ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak, çocuklarının tâlim ve terbiyesiyle ilgilenmek ve hastalarını tedavi ettirmek için Büyük Millet Meclisi üyeleri arasında bir komite kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır¹¹⁰.

Sivrihisar'a gönderilen Hilal-i Ahmer Heyeti muhtaçlara 20.000 lira Mihalcığa gönderilen heyet de 10.000 lira dağıtmışlardır. Haymana felaketzedeleri için tohumluk, ekmeçlik ve yemeklik tedarik edilmiş ve dağıtımına başlanmıştır.

Yabanâbad Kazası ahâlisi, Sivrihisar'daki muhtaçlar için 10.000 kuruş toplamışlar ve Sivrihisar'a göndermişlerdir¹¹¹.

Hopa Kazası'nın Arhavi Nahiyesi'nden Bimakoğlu Mustafa Efendi 1266 kuruş Hopa Kazası'ndan Başoğlu İbrahim Efendi 1210 kuruş, Hopa Kazası'ndan Karaalioğlu Hamid Efendi 288 kuruş, Hopa Kazası'nın Bucak köyünden Çakırzâde Hüseyin Efendi 3499 kuruş, Hopa Kazası'ndan Hamzazâde Ali Efendi 5.400 kuruş, Karaömeroğlu Mustafa Efendi 10.120 kuruş olarak Tekâlif-i Milliye Komisyonu'na verdikleri parayı orduya bağışlamışlardır¹¹².

Bulgaristan'da Eski Cuma Müslümanları Anadolu felaketzedeleri için 150.000 Frank toplamışlar ve bunu Hilal-i Ahmer'e göndermişlerdir¹¹³.

Sarıkamış kazasına bağlı köylerin ahâlisi orduya 287 koyun, 27.992 kilo erzak, 130.496 kilo ot, saman, çay, şeker, sabun, piriç, yağ, koyun, keçi derileri hediye etmişlerdi¹¹⁴.

Amerika'daki Müslümanlar da, Batı Cephesi'ndeki yaralılar için aralarında bir hayli miktarda yardım toplayarak, bunları Ankara'ya göndermişlerdir¹¹⁵.

¹⁰⁹ Varlık, 9 Ocak 1922, S.18, s.2.

¹¹⁰ Varlık, 16 Ocak 1922, S.20, s.2.

¹¹¹ Varlık, 9 Şubat 1922, S.27, s.2.

¹¹² Varlık, 9 Şubat 1922, S:27, s.2.

¹¹³ Varlık, 23 Mart 1922, S.39, s.2.

¹¹⁴ Varlık, 3 Nisan 1922, S.42, s.4.

¹¹⁵ Varlık, 20 Nisan 1922, S.47, s.4.

Maraş'ta Fransızlara karşı savaşmış olan Cenân Ağa, Batı Cephesi'ndeki askerlere dağıtılmak üzere 4.200 paket tütünü orduya bağışlamıştır¹¹⁶.

Kars'ın itibarlı tüccarlarından Erzurumlu Kâzım Bey, Şark Cephesi Askeri İdadi Mektebi'ne 25 tane Anadolu Yavrusu adlı kitap hediye etmiştir¹¹⁷.

İskenderun'un Hilâl-i Ahmer'i tarafından toplanan 7.710 lira İskenderun tüccarlarından ve Hilal-i Ahmer üyesi Küçük Şemsi Bey ve Hatip Hüseyinzâde Mehmet Ağa vasıtası ile Adana'ya getirilmiş ve Osmanlı Bankası'na teslim edilerek telgraf havalesi ile Ankara Hilal-i Ahmer'ine gönderilmiştir¹¹⁸. Cephelerde yaralanan askerlere yardım için Ceyhan'da bir Hilal-i Ahmer teşkilatı kurulmuş¹¹⁹, Beyrut Hilal-i Ahmer'i tarafından verilen bir müsamerede Mustafa Kemal Paşa'nın bir resmi müzayedeye konulmuştur¹²⁰.

Antalya'nın hamiyetli ahalisi teşkil ettikleri Hilal-i Ahmer Heyeti'nin ilk fiili eseri olarak 1.000 lira toplamışlar ve Osmanlı Bankası vasıtası ile Hilal-i Ahmer Murahhaslığı'na göndermişlerdir¹²¹.

Azerbaycan Şuralar Cumhuriyeti Merkezi İcrâ Komitesi'nin kararıyla Bakû'da Anadolu'da düşmandan kurtarılan vilayetlerin halkına dağıtılmak üzere yardım toplanmaya başlanmış, toplanan yardımlar kısa zamanda büyük meblağlara ulaşmıştır¹²².

¹¹⁶ Varlık, 19 Haziran 1922, S.60, s.3.

¹¹⁷ Varlık, 17 Temmuz 1922, S.66, s.4.

¹¹⁸ Varlık, 27 Nisan 1922, S.49, s.4.

¹¹⁹ Varlık, 21 Ağustos 1922, S.73, s.4.

¹²⁰ Varlık, 21 Ağustos 1922, S.73, s.4.

¹²¹ Varlık, 3 Nisan 1922, S.42, s.4.

¹²² Varlık, 9 Ocak 1922, S.18, s.2.

BEŞİNCİ BÖLÜM
KRONOLOJİK BİBLİYOGRAFYA
A-25 AĞUSTOS 1921-31 ARALIK 1923 TARİHLERİ ARASI VARLIK
GAZETESİ KRONOLOJİK BİBLİYOGRAFYASI

25 Ağustos 1921 Perşembe Sayı:1

Türk ve İslam Dünyasına

Varlık

Garb Cebhesinde Vaz'iyet

Çuvaldızın İlk Sözü

Varlık

Paris'te Toplanan Meclis-i Âli

Silezyâ Mes'elesi

Şark Mes'elesi

Arnavutluk

Varlığın Hitâbı

Fas İhtilâli

İrlanda

Okuyucularımıza

Teslîhâtı Tahdîd Mes'elesi ve Waşington Konferansı

Boğazların Müdâfaası

Amerika ve Rusya Münâsebeti

Türkiye İran Münâsebeti

Afganistan'da

Gürcistan İktisâdiyâtı, Açlığa ve İhtiyaca Karşı

Boğazların Müdâfaası İçin

Yunan'a Karşı Arnavut Ordusu Seferber

Cem'iyet-i Âkvâm

İstanbul'da Büyük Bir Yangın

İstanbul Kâbinesinden Bir İsti'fâ'

Anadolu'nun Heyecânı ve Zafer İmânı

Varlık Gazetesi'nin Tefrikası "Kars ve Etrafı"

Köylümüzle Başbaşa

Hastahane Kuruldu

Büyük Türk Edîbesi Halide Edip Hanım

Boğazlıyan Kasabası'ndan Orduya Yardım

Kars Konferansı

Resmî Tebliğ

Kars At Yarışları

Rusya'da Açlık

Müdhiş Derecede Hararet

Türkiye Sovyet Ukrayna Münâsebeti

29-30 Ağustos 1921 Gece Yarısına Kadar Garb Cebhesinde Vaz'iyet

8 Eylül 1921 Perşembe Sayı: 2

Ermenistan'daki Propagandalar Münâsebetiyle

Garb Cebhesinde Vaz'iyet

Vaz'iyetin Mütâalası

Peynir mi Ekmek mi?

Wilhem Eniştesi Konstantini Tebrik Ediyor

Rusya ile Romanya Arasında

Romanya Fa'âliyyette

Abone Olmak İsteyenlere

Moskova'da Büyük Bir Kongre

İngiliz Politikası

İrlanda Mes'elesi

Yunan Kuşkulanyor

İngiltere Japonya İttifâkı

Lloyd George Ne Demiş?

Açlığa Yardım

Şark'ın Kanını Zevk ile İçen İngiltere Diplomatlarına

Garb Cebhesi'nin Ardında Anadolu'nun Âzim ve İmân Cebhesi

Resmî Tebliğ

Türkiye Kardeş Azerbaycan

Sovyet Ermenistan'ın Türkiye'ye Gelen İlk Mümessili

Sovyet Rusya Hey'eti

Kars Konferansı

Sarıkamış Kaimmakamlığına Ta'yîn ve Nakl

Gazetemizin Gördüğü Rağbet

Kars ve Etrafi 2

15 Eylül 1921 Perşembe Sayı:3

Sakarya Zaferi

Garb Cebhesinde Vaz'iyet

Çuvaldızdan Kral Konstantin'e

Zafer Hitâbesi

Büyük Zaferimiz Dostlarımıza Müjdelendi

Bozgunluk

Tarihin Akışında Şanlı Bir Vesîka

Resmî Tebliğ

Şanlı Zaferimiz ve Dostlarımız

Sarıkamış ve Kars'ta Zafer Şenlikleri

22 Eylül 1921 Perşembe Sayı:4

Kars Konferansı

Garb Cebhesinde Vaz'iyet

Sakarya Güneşine

Kumandanlar Arasında Zafer Tebrikleri

Kars Konferansı

Rus Murahhas Hey'eti Kars'ta

Zaferimizin Yunanistan'da Akisleri

İngiliz Diplomatlarına

Londra'da Toplanıyorlar

Amerika Hâriciyye Nâzırı'nın Anadolu'ya Silah Satılması İle İlgili Görüşü

Hindistan'da İhtilâl

Afgan Sefiri ve Zaferimiz

Laf İle Teselli

Emir Faysal Irak Kralı

Resmî Tebliğ

Romanya'da Umûmî Seferberlik

Kars ve Etrafı 3

29 Eylül 1921 Perşembe Sayı:5

İki Zafer: Sakarya Zaferi ve Kars Konferansı

Halkın Yücesi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Nutku

Zaferden Sonra Türk Diyor ki;

Yunan'ı Kurtarmak İçin mi?

Silahtan Diplomasiye

Yunan Kâbinesi'nin Âkıbeti

İngiltere Versin, Yine Versin

Ağaoğlu Ahmet Bey

Yunanlılara İngiliz Tasavvutu Lazım

Rakıbsiz Ötmek İçin

Moskova Muâhedesi'nin Kars'ta Teâtî Merâsimi

Kars Konferansı Tantanalı Bir Merâsimle Açıldı

Konferans Fa'âliyyeti

Yunan Ordusu Bakalım Nereye Kadar Kaçacak

Resmî Tebliğ

Ma'hûd Londra İctimâ'-i Kebîri

6 Ekim 1921 Perşembe Sayı:6

Biraz da İnsâf

Times "Türk Muzafferdir" Diyor

Sakarya Mağlûbiyyetinden Sonra Kral'ın Sesi

Sakarya'dan Atina'ya

Yunan Sulh Şartlarını Bildirmiş

Yunanistan'ın Londra Sefiri Neler Demiş

Kafkas Ermeni Matbûâtından Komiras Gazetesi Anadolu Harekât-ı Askeriyesi ile İlgili

Bir Baş Makalesinde Âtideki Satırları Yazıyor

Zafer Şiirleri: I İnönü Zaferi

Kars Konferansı

Müstesnâ Bir Cem'iyet Türk Ailelerine Numune

İki Hamâset Eseri

Sâmî Bey'in Nutku

Müzâyede Listesi

Vilâyetlerimize Âlî Bir Örnek

Resmi Tebliğ

Gunaris Kâbinesi Sarsılıyor

Mağlub İken Galib Rolü

Dertlerini Anlatacaklarmış

Kars ve Etrafı 4

14 Ekim 1921 Cuma Sayı:7

Kars Muâhedesi

Türkiye Kafkas Hükümetleri Muâhedesi

İki Şiir: Mütâreke Yahut Yaralı Vatana Mersiye, Muhârebe Yahut Kahraman Vatana

Alkış

İran Mektupları 1

Açılığa Karşı Bilûmum Azerbaycanlılar

Halkımızın Hamiyyeti

Rusya'daki Açlık

Rusya'ya Amerika Muâvenet Hey'eti

Resmî Tebliğ

20 Ekim 1921 Perşembe Sayı:8

Kars Konferansı İmza Merâsiminde Tarihî İki Nutuk

Batum Limanından İsti'fâ'deye Müteallık 6. Maddenin 2. Fırkasının Tatbîki ve Türk Ticâret Mallarının Transit Suretiyle Naklî Hakkında Gürcü Murahhas Hey'eti Tarafından Verilen Beyânnâme

7. Sayımızda Neşrini Vaad Ettiğimiz Muhtar Acara Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti Hakkında Sosyalist Sovyet Gürcistan Cumhuriyeti İhtilâl Komitesi'nin 16 Temmuz 1921 Tarihli Beyânnâmesi

Kars Konferansı'nın Açılması Merâsiminde Ermenistan Hariciyye Halk Komiseri Yoldaş Maravyan'ın Söylediği Nutuk

Hindistan İhtilâli

Şiir: Sakarya Önlerinde

Şevket Ali'nin Tevkifi

Kars Muâhede'sinde İmza Merasimi

Mısır Milliyetperverleri

Ermenistan Hakkında

Gunaris'e İ'timad

Konstantin İhanet Ediyor

Dusmanis'in Azli

Hint İhtilâli ve Ankara

15 Teşrin-i Evvel At Yarışları

Ermeni Esirlerinin İadesi

Resmî Tebliğ

Anadolu Fransa İ'tilâfı

Kars ve Etrafı 5

27 Ekim 1921 Perşembe Sayı:9

Acara Muhtâriyyeti

Türkiye Fransa İ'tilâfı

Konstantin'den Çuvaldıza Mektub

Türk İngiliz Esirlerinin Mübâdelesi

Anadolu'nun Muvaffakiyyeti, Altı Muâhede İmzalandı

İtalya Me'mur-i Mahsusu Ankara'da

Times Gazeteleri ve İstiklâlimiz

Paris Gazeteleri Türkiye Lehinde Yunan Aleyhinde

Anadolu'yu Bırakmaya Mecbur Olacaklar

Gunaris'in Riyasetindeki Hey'etle İtalyanlar Görüşmüşler

Sovyet Rusya-İngiltere

Sovyet Rusya'nın İngiltere'ye Cevabı

Ermeni Esirlerinin Erzurum Garnizon Kumandanlığına Mektubu

Resmî Tebliğ

Kars ve Etrafı 5

10 Kasım 1921 Perşembe Sayı:10

Siyasi Vaz'iyet: Türkler Yunanlılar-Türkiye Fransa İ'tilâfnâmesi

Sovyetlerle Münâsebetlerimiz

Türkiye-Fransa İ'tilâfnâmesi

1917 (1333) 20 Teşrin-i Evvel Rusya Sovyet İnkılâbı'nın Devr-i Senesi ve Tes'id

Merâsimi

Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Başkumandanlıkları Temdid Edildi

Türkiye-Fransa İ'tilâfnâmesi

Konstantin'e Çuvaldızın Cevabı

Tiflis Konferansı

Hayırlı ve Ulvî Bir Teşebbüs: Çocukları Himâye Cem'iyeti

Abone Olanlara ve Olacaklara

Katil Torlakyan'ın Cezası İ'dâmdır

Yunan Ordusuna İstanbul'daki Ermeniler İâne Veriyorlar

Romanya'da

Oltu Sulh Hukuk Mahkemesinden İ'lân

İstanbul'a Bir Daha Yunan Bayrağı Çekilmeyecek

İtalyanları Soğuttular

Korkak ve Vahşiler

Gunaris Londra'da Siyasî Kabûl Görmemiş

Gunaris Ne Demiş Ne Cevab Almış?

Tuapse Konsolosluğu: Türkiye'nin Tuapse Konsolosluğu Novorosisk'e Nakl Edilmiştir

17 Kasım 1921 Perşembe Sayı:11

Adâlet mi Adâvet mi? (Azerbaycan Eski Dâhiliyye Nâzırın Öldüren Torlakyan'a Verilen Ceza)

Kamilen Yalan (Kars Konferansı'nda Kars'ın Ermenistan'a Verildiği Şeklinde Çıkan Haberler Üzerine)

Katil Torlakyan Serbest

Cem'iyet-i Akvâm'ın İstanbul Mümessili

En İyi Siyâset

Kral Konstantin'i İzmir'de Parçalıyorlar

Yunanlılar Birbirine Girdiler

Şarkta Türkiye-Fransa İ'tilâfnâmesi

Kars Konferansı Hakkında Nasıl da Uyduruyorlar

Waşington Konferansı

Aksâ-yı Şark Mes'elesi Tesviye Edilmedikçe Bilhassa Amerika İçin Teslîhâtı Tahdîd
İmkânı Yoktur

Rusya'nın Devletlere Üç Notası

Askerî Vaz'iyet

Sulh Sözleri

Malta Esâretinden Kurtulan Vatandaşlarımızın İlk Kafilesi Ankara'ya Vasıl Oldu.

Milli Kahramanımız Raûf Bey'den Şark'a Selam

Çocukları Himâye Cem'iyeti Sarıkamış'ta Kuruldu.

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'nin Çocukları Himaye Cem'iyeti'nin Kuruluşu

Törenindeki Hitâbeleri

Kars'ta Halkımız İçin Gece Dersleri

Güzel Bir Teşebbüs: Mektub Odası

Büyük Bir Hamiyyet

Hamiyyet

Maârif Vekili Hamdullah Subhi Bey İsti'fâ' Etti

Nâfiâ Vekili de İsti'fâ' Etti

Bakü Gaz Madenleri

Frengi'nin Tedâvisi Hakkında

Kars ve Etrafı 6

24 Kasım 1921 Perşembe Sayı:12

Sarıkamış

Resmi Tebliğler Hülâsası

Türkiye Yunanistan Sulhunun Te'sîsi

Kafkas Sovyet İttihâdı

Ukrayna'da İhtilâl

Paris ve Tiflis Mümessilliklerimiz

Yeni Maârif ve Nâfia Vekilleri

İran Sefâret Hey'eti Yolda
Tebriz Başşehbenderliği
Waşington Konferansı
Müstakîl Arnavutluk
Sovyet Rusya-Arnavutluk
Sovyet Rusya-Fransa
Kars Zirâât Odası'ndan Milli Bir Teşebbüse Da'vet
Sancak Merâsimi
Hareket-i Arz
Bükreş'teki Taşnak Kongresi'nin Kararları
Ermenistan'da Milli Dârülfünûn
Ermenistan'da Ticârî Münâsebetler
Çar Rusyası'nın Borçları
Tahran'da Sovyet Ermenistan Mümessili
Acara Muhtâriyyet'inde
Arnavutluk Meclisi'nin Bir Kararı
Lehistan ve Romanya Arasında Gizli Muâhede
Rus Mongol Muâhedesini
Hamiyyet
Anadolu Rumları-Fener Patrikhanesi
Havalar Nasıl Gidiyor
Zâbit Nâmzetleri Talimgâhının Teftişi
Kars ve Etrafı 7

1 Aralık 1921 Perşembe Sayı:13

Aşiret Ruhu
Garb Cebhesinde Bir Haftalık Resmî Tebliğlerin Hülâsası
Türkiye-Yunanistan
Amerika-Japonya

İngiltere-Almanya

Almanya'daki Amerikan Kıtaatı

İngiltere-İrlanda

Türkiye-Sovyet Ukrayna

Mühim ve Pek Mûsib Bir Teklif: Ekalliyetlere Âid Hukuk ve İmtiyazlârın Fesh ve İlgası

İngiltere Ordusu

İran Sefâret Hey'eti Tebriz'de

İran'da Küçük Han'ın Mağlubiyeti

İngiltere-Mısır İ'tilâfi

Biz Böyle Düşünmüyoruz (Erivan'da Yapılan Bir İctimâ'da Kars Konferansı Hakkında
Söylenilen Görüşler Üzerine)

Varlık

Türk'ün Vazifesi

Uyanış ve Kurtuluş Yolunda Eğitim Fa'âliyyetleri

Çocukları Himâye Cem'iyeti'nin İlk Eseri: Sarıkamış'ta Anasınıfları Açıldı

Erzurum'da Dâulkelb Tedâvihanesi

Emir Haşmet Tahran'da

Irak Ahvâli

Sovyet Rusya Artvin Konsolosluğu

Rusya'da Ne Kadar Ahâlî Var

Erzurum'dan Orduya Yapılan Yardımlar

Sovyet Gürcistan'da Amele Arasında Grev Teşebbüsleri, Menşeviklerin Tevkifi

Gürcistan'da İktisâdî ve Ticârî Vaz'iyet

Ele Geçen Rumlarla Alâkalı Bir İhânet Vesîkası

Trakya'da Türk Ekseriyyeti

Rusya-Romanya

Rusya'nın Borçları

Dobruca'nın Taksîmât İdâresi

Sarıkamış'ta Yangın

İstanbul'da Yeni Çıkan Kitâblar

8 Aralık 1921 Perşembe Sayı:14

Elhemdülillah: Sevgili Adanamız Türk Bayrağına Kavuştu
 Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Mühim Bir Nutku
 Adana Gibi İzmir ve Edirne'nin de Türklere İâdesi Lazımdır
 Sulh İçin Yunanlıların Anadolu'yu Tahliye Etmesi Yegâne Çaredir.
 Hintlilerin Anadolu'ya Yardımı
 Cenûbi Amerika'dan Müslüman Yardımı
 Sarıkamış'ta Anasınıflarının Açılması Münâsebetiyle
 Bir Haftalık Hulâsa, Resmî Tebliğ
 Gunaris Tavassutu Kabul Etmiş
 Tavassut Teşebbüsünden Evvel Halli Lazım Gelen Bir Mes'ele
 Türkiye-Fransa İ'tilâfnâmesi Etrafında
 Hilâl-i Ahmerimizin Yeni Bir Şefkat Eseri
 Buhara Mümessil Hey'eti
 Tiflis Mümessilimiz Batum'da
 Moskova'da Umûmî İçtimâ'
 Sovyet Rusya'nın Artvin Konsolosu
 Sarıkamış Anasınıfları Hakkında İzâhat
 Yunan Fecâyi'i
 Anadolu'daki Yunan Fezâhatı
 Açık Muharebe
 Sarıkamış'ta Elektrik Tenvîrâtı
 Waşington Konferansı Etrafında
 Amerika-Japonya
 Amerika Bahrî İnşââta Tekrar Başladı
 Teslihâtı Tahdîd Mümkün Değil
 İngiltere Japonya İttifâkı Aleyhinde

Tayyare Ne İdi, Az Zaman İçinde Ne Oldu?
Kurtuluş ve Uyanış Yolunda: Kars'ta Maârif Cem'iyeti
Havaların Hali
Kars ve Etrafı 8

15 Aralık 1921 Perşembe Sayı:15

Bir Haftalık Resmî Tebliğlerin Hulâsası
Paris Konferansı Şark Mes'elesini Müzâkere Edecek
Şark Mes'elesine Dâir İngiltere'nin Cevâbı
Mösyö Briand'ın Muvaffakiyeti
Girit İsyanı
İngiltere-İrlanda İ'tilâfı
Rusya Sefiri
İtalya Mümessili Görüşmek Üzere Roma'ya Gidiyor
İstirdâd Edilen Topraklarımızda
Sait Halim Paşa Roma'da Şehid Edildi
İran Hükümeti'nin Ankara Fevkalâde Mümessili
Ukrayna Sefâret Hey'eti Keskin'de
İngiltere-Mısır Müzâkereleri
Dağıstan Şûrâsı
Hamiyyet
İran Mektupları 2
Ahmet Emin ve Celâl Nuri Beyler
Ordumuza Zafer Hediyesi
Buhara Hükümeti'nin Resmî Lisânı
Anasınıfları Hakkında İzâhât
İyi Ahlâkın Temelleri
Fâideli Nasîhatler
Arıcılık

Sovyet Ermenistan'da İktisâd Murahhasları

Sovyet Rusya-Afganistan

Hizmete Kabul

Bir Tashîh

Kars Kadılığından Bir İlan

Kars ve Etrafi 9

29 Aralık 1921 Perşembe Sayı:16

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Sabık Hâriciyye Vekili ve Tiflis Fevkalâde

Mümessili Muhtar Bey Efendi İle Mülâkat

Şark Mes'elesi, Türk'ün Hak ve İstiklâli

Yunanlılar Hazırlıkta, İngilizler Yardımda

Resmî Tebliğ

Türkiye-Ukrayna Dostluğu

Franklin Bouillon ve Muhittin Paşa

Muazzez Misafirlerimiz Sarıkamış'ta: Tiflis Fevkalâde Mümessili Muhtar Bey ve Tiflis

Komisyon Reisi Suâd Bey

Anavatana Kavuşan Sevgili Adanamız'da İşgalimiz Devam Ediyor

Avf-ı Umûmî Kanun Sureti

Uyanış ve Kurtuluş Yolunda Kars'ta Kıymetli Bir Gün

Sarıkamış Hâilesi

Çocukları Himâye Cem'iyeti'nin Muvakkat Tâ'lîmâtname'si

İyi Ahlâkın Temelleri

Erzurum'da Zelzele

Rusya'nın Eski Borçları

İ'lan

5 Ocak 1922 Perşembe Sayı:17

Yeni Yılı Tebrik

Resmî Teblîğ

Bu Muharebenin Kıymeti Nerededir?

İyi Ahlâkın Temelleri

Müsâmere Tafsîlâtı

Şiir: İntikam

Sarıkamış Hâilesi 2

Türkiye-Ukrayna Müzâkeresi

Şark Mes'elesi

Yunan Ahvâli: Girit İsyânı

Çocukları Himâye Cem'iyeti Muvakkat Ta'limnâmesi Devamı

Türkiye-Ukrayna Muâhede

Sait Halim Paşa'nın Katli

Yunan Fecayi'i

Behbud Han'ın Katli

Kudüs Haberleri

Mısır Ahvâli

Kars ve Etrafı 10

9 Ocak 1922 Sayı:18

1338 Yılına Girerken

Waşington Konferansı

Yeni Haritalar Münâsebeti İle

Gizli Muâhede: İngiltere İle Damat Ferit Arasındaki Gizli Muâhede

Müsâmere Tafsîlâtı

Pek Büyük Hamiyyet

Ermenistan Ahvâli

Almanya Ahvâli

Yunanistan Ahvâli

Sırbistan Ahvâli

Posta ve Telgraf Müdiriyet-i Umûmiyyesine Bir Rica

Sarıkamış Avcı Yurdu'nun İ'lanı

12 Ocak 1922 Perşembe Sayı:19

Millet ve Hâkimiyet

Tebliğ-i Resmî

Sovyet Hükümeti'nin Bir Senelik Şarktaki Siyâseti

Tanrı Sevgisi

Afganistan'da Tahsîl ve Terbiye-i Diniyye

Sarıkamış Hâilesi

Dokuzuncu Kolordu Sertabibliğinden

Washington Konferansı'na İstanbul'daki Ermeni Patriği'nin Telgrafnâmesi

İbnürreşit ve İbnussuud Arasında

İspanyaca Fas'ın Tahliyesi

Yeni Rus Sefiri

Ebelik Kursu

Oltu Sulh Mahkemesinden İ'lan

Kars ve Etrafı 11

16 Ocak 1922 Pazartesi Sayı:20

Heyet-i Vekile'nin Vazîfe ve Mes'uliyeti Münâsebetiyle Mustafa Kemâl Paşa

Hazretleri'nin Mühim Nutukları

Sovyet Hükümeti'nin Bir Senelik Şarktaki Siyâseti

Şer'iyye Vekâleti'nin İstanbul Ahâlisi'ne Beyânnamesi

Zâbitan Ailelerine Yardım Komitesi

Yeni Roma Mümessilimiz

Buhara Hey'eti

Ukrayna Heyeti'nin Avdeti

İki İsti'fâ' ve İntihâb

I. İnönü Zaferi'nin Yıldönümü

Kırım İstiklâli

Lloyd George'un Mühim Sözleri

Bir Yunan Taburu Efradı Kaçtı

Kars ve Etrafı 11

19 Ocak 1922 Perşembe Sayı:21

Resmî Tebliğ

Millet ve Hakimiyet

Kars Konferansı ve Mösyö Briand'ın İsti'fâ'sı

Fransız Âyân'ında Ankara İ'tilâfnâmesi

Yeni Fransız Kâbinesi

Heyet-i Vekile'nin Vazîfe ve Mes'uliyeti Münâsebetiyle Mustafa Kemâl Paşa
Hazretleri'nin Mühim Nutukları

Kars ve Etrafı 12

23 Ocak 1922 Pazartesi Sayı:22

Tiflis Konferansı

Kars'ta Tıbbi Müsâmereler

İktisâd Vekili Celâl Bey'in İsti'fâ'sı

Sâlib-i Ahmer Hey'eti

Ukrayna Hey'eti

Tokat Havâlisi'nden Rum Eşkiyası Temizlendi

Ref'et Paşa'nın Beyânatı

Türkiye-Yunan Harbi

Bayındır Dağlarında

Eskişehir Yakınlarında 120 Yunan Askeri Soğuktan Dondu

Yunan Vahşeti

Yunanistan'ın Siyasi Fa'aliyetleri

Kafkasya'da

Rusya'da Sibirya ve Aksâ-yı Şark

Rusya'da Tifüs

Dokuzuncu Sovyet Kongresi

Rusya-Lehistan

İran

Cenova Konferansı

Hey'et-i Vekile'nin Vazife ve Mes'uliyeti Münâsebetiyle Mustafa Kemâl Paşa'nın

Mühim Nutukları

Kars ve Etrafi 13

26 Ocak 1922 Perşembe Sayı:23

Resmî Tebliğ

Meclis, Harb

Çanakkale Livâ'sı

Tan Gazetesi ve Muharebe

Poincare ve Şark Sulhu

İstanbul'da Fırıldaklar

Yeni Roma Mümessilimiz

Fransız Dostlarımız

İstanbul'da Bir Japon Hey'eti

Cenova Konferansı

Yeni Fransız Vükelâsı

İrlanda

İngiltere'de İrlandalılara Afv

Romanya Kâbinesi

Romanya-Fransa

Wilson'un Hatıratı

Sırbistan ve Arnavutluk

Rusya-Finlandiya

Buhara'da

İran: Mirza Küçük Han

Ermenistan'da

Yeni İttifâk ve Çin

Şiir: Albayrak

Hey'et-i Vekile'nin Vazîfe ve Mes'uliyeti Münâsebetiyle Mustafa Kemâl Paşa

Hazretleri'nin Mühim Nutukları

30 Ocak 1922 Pazartesi Sayı:24

Resmî Tebliğ

Şark Sulhü ve Avrupa

Yeni Müzâkereler

Şark Sulhu ve İngiltere

Türkiye-Fransa İ'tilâfi

Midilli İhtilâli

Yunan Mezâlimi

Lloyd George

Cenova Konferansı

Papa'nın Vefâtı

Türkiye-Ukrayna

Yeni Rus Sefiri

Türkiye-Suriye Gümrük Mukavelesi

Yeni Sıhhiye Vekili

Adana'ya Gelenler

Posta Bütçesine Zam

İran Petrolleri

Azerbaycan ve Anadolu

Erivan Pedakoji Müzesi

İran Mektupları: 3 Mirza Küçük Han

Hey'et-i Vekile'nin Vazîfesi ve Mes'uliyeti Münâsebeti İle Mustafa Kemâl Paşa

Hazretlerinin Mühim Nutukları

Şark Mıntıkasında Kış

Abonelerimize Bir Ricâ

Kars ve Etrafı 14

2 Şubat 1922 Perşembe Sayı:25

Program ve Teşkilat

Cenova Konferansı

Sovyetler Ne Şartlarla Çağrılmış?

Lloyd George Ümitli Fakat Troçki Değil

Romanya'da Gelecek mi?

Paris İctimâ'ı

Fransa-İngiltere İ'tilâfi

Almanya ve Müttefikler

Almanlar Ödüyor

Fransa-Lehistan Ticâret Mukavelesi

Romanya-Sırbistan

Romanya-Sırbistan-Yunanistan

Romanya'da

Amerika-Almanya

Yukarı Silezya'da

Alman Sanayi İstikrâzı

Almanya Savaşta Bulgaristan'da Ölen Askerlerini Almanya'ya Nakledecek

Kızılordu

Şiir: Tabîatta Çalışkanlık

Mısır ve İngiltere

Hindistan'da

Lenin'in Mühim Bir Nutku

Rus Muhâcirleri'nin Avdeti

Rusya-Almanya

Aksâ-yı Şarkta

Ermenistan'ın Hâricî Münâsebeti

Türkiye'nin Erivan Konsolosu Lütfi Bey'in Beyânatı

Komünist Parti İctimâ'ı

Erivan Şûrâsı

Resmî Teblîğ

Azerbaycan'ın Trabzon Konsolosu

İngiltere Japonya İttifâkı Hitam Buldu

Amerika Cenova Konferansı'na İştirâk Etmiyor

Midye-Tekfur Dağı Hattı Sulh Esası Olamaz

Dahiliyye Vekili'nin Teftişi

Müdafâa-i Milliye'ye Avans

Yeni Hariciyye Encümeni Reisi

Anadolu'da Kömür Madenleri

Ağaoğlu Ahmet Bey

Cihan Pehlivanı Bir Türk

Çocuk Ordusu Trabzon Grubu

Matbûat Cem'iyeti

Mülâkat

Kars ve Etrafı 15

6 Şubat 1922 Pazartesi Sayı:26
Şark Mes'elesi Müzâkere Edilecektir
Franklin Bouillion Londra'da
Cenova Konferansı
Mısır Hakkında İngiltere'nin Resmî Teblîği
İngiltere'deki Mısırlılar
Afganistan Türk Müslüman Kardeşliği
Almanya ve İstanbul Matbûatı
Deniz Ticâreti Diriliyor
İngiltere'de İktisâdi Buhrana Doğru
Aksâ-yı Şark Mes'elesi
İran
Irak
Ermenistan
İngiltere Avusturya'ya Para Veriyor
İngiliz Muâvenet Hey'eti
Ermenistan İçin Ne Kadar Neft Lazımdır
Yeni Ruble Kıymeti
Azerbaycan Demiryolları
Gürcistan'da Zirâât
Bulgaristan'da Yeni Taksîmât-ı Mülkiyye
Bulgaristan'daki Müslümanlar
Gençler Birliği
Yunanlılar Telâşta
Yunanlılar İzmir'de Evkâfa da El Attılar
Kahraman Bir Zabit
Yusuf Kemal Bey'in Aralof'a İade-i Ziyareti
Yeni Rus Sefiri İ'timâdnâmesini Verdi
Resmî Teblîğ

Yusuf Kemâl Paşa Avrupa'ya Gidiyor
 Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Başkumandanlıkları
 Hakikî Müşkilât Türkiye Hudutlarını Ta'yindedir.
 Girit İsyanı Tekrar Alevlendi
 İtalya Kâbinesi İsti'fâ' Etti
 Vilâyet Meclis-i Umûmîleri
 Amerikalı Gazetesi Mister Prays
 Şark Mıntıkasında Kış
 Kars ve Etrafı 16

9 Şubat 1922 Perşembe Sayı:27

“Yeni Öğütler” Münâsebetiyle
 Büyük Millet Meclisi'nde Trakya Mes'elesi
 Şark'ta Sulh Türk Vatanı'nın Tahliyesinden Sonra Olur
 Harbe Nihâyet Vermek İçin
 Tan Gazetesi ve Kilikya
 İngiltere Amelesi Ne Düşünüyor
 İngiltere-Fransa Arasında Müzâkereler Memnûniyyet-i Mûcibdir
 Cenova Konferansı Te'hîr Edilmiyor
 İran Mektupları 4: Kazvin'den Tahran'a
 Mısır ve Hindistan Milliyetperverleri İttifâkı
 Hint İsyânı Devam Ediyor
 Hint Müslümanlarının Yardımı
 Mısır'da İngilizlere Boykot
 Kafkas Matbûât İctimâ'ı
 Amerika-Kafkasya
 Bolşevik Ermeni Matbûâtı ve Taşnaklar
 Ermenistan Vaz'iyeti
 Ermeni Parası

Ermeni Muhtâcînine Yardım

Gümrü Havâlisindeki Hayvan Hastalığı

Yunan Mezâlimi

İzmir Limanına Girmek Müşkil

Türk Ortodoks Kilisesi

Buharalı Talebe Ankara'ya Geliyor

Samsun-Havza Hattı

Amasya ve Sinop'ta Yeni Matbaalar

Çerkezlerin Sadâkati

Sivrihisar'da Zavallılara Yardım

Salib-i Ahmer Murahhası

Sivrihisar'a Yardım

Sihhiye İşleri

Keskin'de Fa'âl Kaimmakam

Resmî Tebliğ

Yusuf Kemâl Paşa'nın Seyâhati

Türkiye'nin Cenova Konferansı'na İştirâki İçin Rus Sovyet Cumhuriyeti'nin Mesâîsi

Kürtler de İngilizleri Anladı.

Tekâlif-i Milliye Komisyonu'na İki Yardım ve Teşekkür

Kibrit Tüccârlarına Mühim İ'lân

13 Şubat 1922 Pazartesi Sayı:28

Programı Nasıl Yapalım

Fransa-İtalya-İngiltere

Lord Curzon Paris Konferansı'na Neler Getirecek

Fransa'ya İngiliz Muhtırası

Nâzırlar Konferansı Gecikiyor

Rus Hey'eti Lenin Riyâsetinde

İtalya Kâbinesi

Amerika'nın Müttefiklerden Alacağı

Kilikya'nın Nüfusu

General Dusmanis'in Seyâhati

Yine Sarıkamış

Hür Öl, Fakat Esir Yaşama

İran'da Şah'ın Siyâseti

İngilizler ve İran

İran-Kafkasya

Hint Hilafet Kongresi Murahhası Mehmet Ali'nin Hanımı Bige Diyor ki:

Kafkasya'da Federasyon İşİ

Yeni Öğütler Münâsebeti İle İ'tizâl

Orduya Selam

He'yet-i Vekile'nin Vazîfesi ve Mes'uliyeti

Türkiye Matbûât Cem'iyeti

Ankara'da Serum Evi

Şirketler İş İstiyorlar

Bolu'da İplik İ'mâlâthanesi

Mekteplerde Türkçe

Ukrayna Ahidnâmesi Mecliste

Resmî Tebliğ

Celeleddin Ârif Bey'in Hareketi

Girit'te Neler Oluyor

İtalya Kâbinesi Teşekkül Ediyor

İngiltere Şarkta Sulh İstiyor

İtalya Kâbinesi Ne İçin Düşman

Atina Telsizi'nin Mâ'rifetleri

Bitib Tükenmeyen Yunan Mezâlimi

Kars Ticâret Odası Reisi Kağızmanlı Lütfi Efendi'ye Teşekkür

Kars ve Etrafı 17

16 Şubat 1922 Perşembe Sayı:29

Yoldaş Çiçerin'in Cevabı

Lord Curzon'un Beyânatı

Kilikya'da Türklere Teslim Olunan Levâzım

Türkler En Çok Mağdur Olan Millettir

Eğer Türkiye ile Sulh Yapılsaydı

İtalya'ya Pay Vermiyorlar

Bulgaristan'ı Cenova Konferansı'na Da'vet Etmişler

Almanya İkinci Ordusu

Yunanlılar Girit'te Asilerle Uyuşmak İstiyorlar

Girit'te İhtilâlciler Kuvvetlidir

İngiltere'nin Umûmî Harp Zâyiâtı

Londra'da Etsiz Kalmış

Rusya'nın Hâricî Siyâseti

Rusya'da Şark İşleri Kongresi

Rusya-Finlandiya

Kiev'de Açlık ve Soğuk

Kafkasya'da Açlık ve Soğuk

Kafkasya'da Demiryolları Nakliyâtı

Tiflis Mümessilimiz Muhtar Bey'in Beyânatı

İran ve Çin

Şiir: Tabîat

İran-İngiltere

Cenûbî İran'da

Ermeni Muhâcirleri ve İngiliz Siyâseti

Umûr-ı Şarkta Bir Senelik Fa'aliyyet

Yusuf Kemal Bey'in İstanbul'a Gelecek Olması Dolayısıyla İstanbulular'ın Sevinci

Kahraman Zâbiti Taltîf

Yusuf Kemâl Bey Hareket Etti

Irak'ın Sesi

Maârifî Sevenler

Sivas'ta Gece Dersleri

Âlât-ı Zirâîyye Getiriliyor

Ziya Tevfik Ahlâk Murahhası

Mevâd-ı Küüliyye Fabrikası

Rıza Nur Bey

İstanbul'da İngilizler Neler Yapıyorlar

Resmî Tebliğ

Hey'et-i Vekile'nin Vazîfe ve Mes'ûliyyeti Mes'elesi

Samsun, Amasya ve Tokat Dağlarındaki Rum Asîlerine Son Mühlet

Yeni Demiryolları İçin Müzâkereler

Bekir Sâmi Bey Tokat'a Gitti

Sarıkamış'ta Yeni ve Fâideli Kurslar

Kars, Trabzon ve Erzurum Bayilerimize

Kayıb Aranıyor

20 Şubat 1922 Pazartesi Sayı:30

Yoldaş Firunze ve Türkiye

İran Mektupları 5: Tebriz'den Erdebil'e

Şiir: Kahkaha

Rusya, Finlandiya

Cenova Konferansı Ne Vakit Toplanıyor

İtalya Kâbinesi'nin Mevkii

Türk ve Rus Eshâm ve Tahvîlâtı

Yusuf Kemâl Bey'in Seyâhati

Gül Hanım

Resmî Tebliğ

Yusuf Kemâl Bey İstanbul'da

Tebriz Vakayı'ı

Şark Mıntıkasında Kış

Okuyucularımıza Bir Ricâ

Kibrit Tâcirlerine Mühim İ'lân

Kars ve Etrafi 18

23 Şubat 1922 Pazartesi Sayı:31

Milli Sermaye-Ecnebi Sermâye

Konferans ve Şark Mes'elesi

Cenova Konferansı Etrafında

Cenova Konferansı İçin İtalyanların Masrafı

Cenova Konferansı ve Küçük Devletler

Fransa'nın Teklifleri

İspanya ve Fas

İtalya ve Rus Muhtâçları

Yeni Romanya Kâbinesi

İzmir ve Yunanlılar-Milli Mukavemet Cem'iyeti

Yunanlılar Anadolu'da Muhtâriyyet İstiyorlarmış

Gürcistan'da Bolşevikler Aleyhinde Nümâyişler

Gürcistan'da Açlık

Gürcistan'da Ticâret Borsası

Ermenistan'da Zirâât ve Maden İşleri

Ermenistan'da İktisâdî İşler

Fotoğraf ve Melâike

Okuyucularımıza

Hint Kongresi

Kral Hüseyin İle İmam Yahya Arasında

Afgan Emiri'nin Mektubu

Beyrut'ta Türk Bayrağı

Yusuf Kemâl Bey'in Seyâhati

Hilâl-i Ahmer Merkezinde

İstanbul'da Yusuf Kemâl Bey'e Ziyaretler

Adana'ya Çekilen Bayrak

Topçu Ta'lîmgâhı

Şirket İşleri

Roma Mümessilliği Baş Kâtibi

Kayseri'de Himâye-i Etfâl Cem'iyeti

Umûr-ı Şarkıyye Mektebi

Türk Ortodoks Patrikhanesi

Türk-Rus İktisâdî Münâsebeti

Öz Sanatlar

İzmir'deki Yunanlılarla Rumlar Bütün Katoliklere Şiddetli Bir Boykotaj Yapıyorlar

Yunan İstikrâzı Etrafında

Mavera-yı Kafkas Ticâreti

Bakü Gazileri

Türkistan'dan Hububat Geliyor

Resmî Tebliğ

Rus Sefiri Yoldaş Aralof'un Mektubu

Matbûât Cem'iyetlerinde

Hey'ete Hâmid ve Safvet Beyler de Refâkat Edecekler

Türk Ortodoks Kilisesi ve Sûaller

Nihayet Mısır'ın Bilâkayd-u Şart İstiklâlini Kabûle Razı Olacaklar

Yunan İşleri

Rusya-Fransa Müzâkerâtı

Avrupa Muvâzenesi

Şark Sulhu İçin

Paris'te Bir İflâs

27 Şubat 1922 Pazartesi Sayı:32

Sevgi

Anadolu'da Bir Sene İçinde Neler Yapıldı

Anadolu Madenleri

Yeni Posta Pullarımız Tedâvüle Çıkıyor

Zonguldak Kömürü

İtalya'yı Bekliyorlar

Romanya ve Konferans

Fransa ve İslâm

Lord Allenby'i Dinlemişler

İngiltere Şarkta Sulh İstiyor

Almanya'nın Vereceği Tazminât

Rusya Cenova'da Tazminât İsteyecek

Waşington Konferansı ve İngiltere

Teslîhâtı Tahdîd Encümeni

Her Biri Bir Şey Söylüyor

Yunanlılar Kapı Kapı Dolanıyor

Hindistan İhtilâlinin Sesi

İngilizler Hindistan'a Takviye Kıtaatı İstiyorlar

Türkiye Kafkas Mukavelesi

Kırım'da Resmi Dil

Troçki'nin Nutku

Yoldaş İlyava'nın Beyânatı

Yoldaş Nerimanof Moskova'da

Ukrayna'da Vaz'iyet İyidir

Odesa'da Fa'âliyyet

Yunan Yağması

Teslim Olacağız Diyorlar

İzmir Hapishanesinde Müsâdeme
 Yunan Heyeti Postu Serdi
 Entrikalarını Yine Kendileri Anlatıyorlar
 Muhârebe Devam Ediyor
 İran Şahı ve Veliâht Neredeler
 Şark Mıntıkasında Kış
 Resmî Teblîğ
 Yusuf Kemâl Bey'le İstanbul Matbûât Cem'iyeti'nde Samîmî Bir Gün
 Hâriciyye Vekilimize İâde-i Ziyaretler, Hey'et Yakında Avrupa'ya Hareket Ediyor
 Yeni İran Kâbinesi Teşekkül Etti
 Cenova Konferansı'nda Şark Mes'elesi Konuşulmayacak
 Lloyd George Fransa'ya Gidiyor
 İran Şahı Avrupa Yolunda
 Tayyare Postalarımız
 İskenderun İdâresi
 İzmir'de Yunanlılar Tarafından Zabt Edilen Fransız Vapuru
 Vapur İâde Edilmezse Fransa Mukabelede Bulunacak
 Emir Abdullah Demiş ki: Siz Bize Adâlet Vaad Ettiniz, Halbuki...
 Ermenistan'da
 Ermeni Şimendüferleri
 Batum'da Para Derdi

2 Mart 1922 Perşembe Sayı:33

Hindistan'daki Hareket
 Bahar Harbine Mânî' Olmak İçin
 Türkiye-Fransa Münâsebeti
 Lodendorf'un Vesâiki
 İran Mektupları 6
 Tebriz Vak'ası

Şiddetli Müsâdemeler

Yağma

Tebriz'de Rehineler

Jandarmalar Hâlâ Yerlerinde

İran'da Demokratlar Sukûn Tavsiye Ediyorlar

Şimendüferler İşlemiyor

Okuyucularımıza

Kafkasya'da Para Piyasası

Kafkasya'da Amerikalıların Fa'âliyeti

Rusya'da Açlığın Dehşeti

Rusya-Fransa

Türkiye-Ermenistan

Rusya'nın Ordumuza Hediyesi

Gürcistan Sovyeti

Resmî Teblîğ

Zirâât Traktörleri

Fabrikalar Bulunuyor

Trabzon Rus Konsolosu'nun Himâyesinde Getirilen Orkestra

Karşılıklı Müsâmereler

Claude Farrere Hemşehrimiz

Küçük Hikâye: Osman Çavuş'un Vasiyeti

6 Mart 1922 Pazartesi Sayı:34

Gençlik

Yeni Sene ve Meclis

Avans Kanunu ve Murâkabeler

Zirâât Bankası ve Devâir

Adnan Bey'in Beyânatı

Mustafa Kemâl Paşa'nın Nutku

Kafkasya Mektubu

Şiir: Rahat Olmam

Cenova Konferansı, Bir Türlü Toplanamıyor

Yunan'a Kredi Açacaklar mı?

Tan Gazetesi Diyor ki:

Ne Vakit Toplanacaklar

Yunanlılar Kudurdular, Saldırıyorlar

Kimseyi Dinledikleri Yok Kaçıyorlar

Gürcistan Şûrâları

Ayşe Çavuş Diyor ki:

Ahmed Abâd Cumhuriyeti

Resmî Tebliğ

Avrupa'ya İstanbul'dan da Bir Hey'et Gidiyor

Mısır İstiklâli İ'lân Edildi

Mahmut Sadık Bey

Tekzîb

Şark Mıntıkasında Kış

9. Kolordu Kumandanlığı'ndan Teşekkür

Abonelerimize

Da'vâ Vekili

Kars ve Etrafı 19

9 Mart 1922 Sayı:35

Çiftçi ve Biz

Misâk-ı Millî'yi Kabul Etmeyen Bir Hey'et

Gürcistan'da Para Buhranı

Tiflis'te Bir Miting

Cumhuriyetlerin Cenova Hazırlığı

İran-Kafkasya Cem'iyeti

Troçki'nin Emri

Çiçerin'in Teklifi

Rusya'da Açlar

Okuyucularımıza

Rusya ve Avrupa

Şark-ı Karib Mes'elesi

Tan'da Müteaccib

İtalya ve Fransa

Rusya'da Nakliyyat Mes'elesi

Meclis'te Şu'be ve Encümen İntihâbları

Yusuf Kemâl Bey'in İstanbul'dan Ayrılırken Beyânâtı

Celeleddin Ârif Bey İskenderiye'de

Erzurum Petrolleri

Sahte Elli Liralık

Tekzîb

Resmî Tebliğ

Paris'te Müessesesi-i İslâmiyye

Servet Paşa'nın Beyânâtı

Da'vâ Vekili

Hâriciyye Vekâleti Vekili Celâl Bey'in Hakikati Apaçık Ortaya Koyan Mühim Beyânâtı

13 Mart 1922 Pazartesi Sayı:36

Türk Mu'cizesi

Tetkik Hey'eti Sarıkamış'ta

Türkiye Gürcistan Arasında

Kırım Cumhuriyeti Anadolu'ya Hey'et Gönderiyor

Yusuf Kemal Bey'in Seyâhati ve Tan Gazetesi

Şark Mes'elesi Cenova Konferansı'ndan Evvel Tetkik Edilecek

Taşnaklarda Dolaşiyor

Fransa İle İngiltere Arasında Yeni Bir İttifak Lüzumu

Fransa'da Nüfus Mes'elesi

Bâb Adası Mes'elesi

Veliaht Hindistan'da Nasıl Karşılandı

Akın Akın Hindistan Ateşine Koşuyorlar

Hint İhtilâli Devam Ediyor

Hint'ten Yardım

Trablusgarb'da

Meclis ve Pierre Loti

Yunanlıların Yaptıkları Tehcîr ve Yağma

Pire Limanı'ndaki Vapurları Topluyorlar

Afyonkarahisar'da Birbirine Zıd Partilere Mensup Yunan Askerleri Arasında Kanlı

Müsâdeme

Girit'e Kuvvet Göndermek İstiyorlar

İsyân, Adaları Sarıyor

Yeni Elbise Yeni Cinâyetler

Gunaris'e Adem-i İ'timâd

Yunan Meclisi

Gunaris Demiş ki:

Atina'ya Varmışlar

İzzet Paşa ile Gidenler

İzzet Paşa Neler Söylüyor

Resmî Teblîğ

Galib ve Rüştü Paşalar

Bir Türk Eseri

Ardahan'da Bir Banka

Nâfiâ Vekili Diyor ki:

İzzet Paşa'nın Seyâhati Hakkında İskenderun Ne Düşünüyor

Gunaris Hem İsti'fâ'dan Hem de Millet'in İ'timâdından Bahs Ediyor

Yusuf Kemâl Bey Poincare İle Görüştükten Sonra Londra'ya Gitmişti.
Şark Mes'elesini Hemen Tetkik Edecekler mi?

16 Mart 1922 Çarşamba Sayı:37

Şark Cebhesine Gelen Tetkik Heyeti'nin Mekteblerimiz Hakkındaki İhtisâsları

İngiltere Kâbinesi ve Şark Mes'elesi

Lloyd George İngiliz Kralı Tarafından Kabul Edilmiştir.

22 Mart'ta Toplanacaklar

Sforza Paris'e Gidiyor

İyi Bir Usûl

Drahmi Düşmüş

Gölgelerinden Bile Korkuyorlar

Yunan Askerleri Lekeli Hummaya Tutulmuşlar

Son Günlerini Yaşayan Mezâlim

İftihar Ederiz: Artvin Livâ'sı Merkez Hapishanesi ve Tevkifhânesinde Mevkûf Yok

İngiltere-Afganistan

Yunanlılar Yeni Para Çıkarıyorlar

Tiflis Konferansı

Taşnaklar Neler İstiyorlar

Kafkasya Kurultayı

Şiir: Tabiâтта Güzellik

Tayyare Ne İdi, Ne Oldu, Ne Olacak?

Tehlikeli Müdâhale

Mısır Sultanı

Gandi'yi de mi Tutmuşlar?

Ermenistan'a Tohumluk

Tetkik Hey'etine Sunulan Mûsâmere Tafsîlâtı

Resmî Tebliğ

Yusuf Kemâl Bey'in Beyânatı

Türkiye'nin Bir Sesi Var, O da Ankara'dır
 İzzet Paşa Londra'da Beyânatta Bulunuyor
 Cebhede Kendilerini Bekleyen Ölüme Asker Taşıyorlar
 İzmir'e İngilizler de Gemi Gönderiyorlar
 Rusların İdâri Tedkikatı
 Köylü Cem'iyyeti
 Tekzîb
 Da'vâ Vekili
 İngiliz Nezâketi!

20 Mayıs 1922 Pazartesi Sayı:38

Avrupa'da İstanbul Hey'eti
 Ukrayna Muhâdenet Ahidnâmesiyle Kars Muâhedesi'nin Kabûlü
 Lloyd George Hind Müslümanlarının Haklarından, Salâhiyyetlerinden Bahs Ediyor
 Hindistan İngiltere'den Hakkına İstinâden Ne İstiyor
 Tevfik Paşa'nın Beyânâtı
 Yunanistan'da Karışıklıklar
 Anadolu'ya Taarruz İçin Hazırlanıyorlarmış
 Mukavemet-i Milliye Terâneleri
 Atina Efkâr-ı Umûmiyyesinde Fevkalâde Bir Galeyan Vardır
 Yeni Bir Cebhe Daha
 Pierre Loti'nin Gözyaşları
 Claude Farrere "Müslümanlarla Dost Olmanın Yolunu Bulmalıyız" Diyor
 Gunaris Nasıl Yuvarlandı
 Şiir: Aydın Gece
 Hindistan Hükümeti
 Sarkamış'ta Sinema, Elektrik, Şark Lisanları, Fotoğraf Kursları Açıldı
 Hâlâ Ta'dilât Sayıklıyorlar
 Curzon İsti'fâ Ediyor, Sebeb Hindistan

Arnavutluk'ta İsyân Var

İngiltere

İngiltere Mâliyye Nâzırı Almanya'dan İstenilen Ta'mîrât Tazmînâtı'nın Kısmen Tenkîs Edilmesini Teklif Etmiştir

Lloyd George Dolaşmış Duruyor

Bu Gidişle Toplanacakları Yok

Bulgarlar Bir Treni İmhâ' Etmişler

Kooperatiflere Verilen Ehemmiyet

Amerika Cenova Konferansı'na İştirâk Etmiyor

Resmî Tebliğ

İstanbul İşgalinin Yıl Dönümü

Kars'ta İstanbul'un İşgâli Yıl Dönümü Münâsebeti İle Yapılan Mitingin Mukarrerâtı

Bulgar Sefirliği'nin Mâhiyyeti

Atina'da Türk-Bulgar Münâsebatı Endişeleri

Mersin Limanı Mukavelesi Tanzîm Edildi

Şarkta Kış

23 Mart 1922 Perşembe Sayı:39

Taşnak Entrikaları

Chamberlain'in Beyânâtı

İngiltere'yi Paris'te Curzon Temsil Edecek

General Towsend'in Beyânâtı

Türkler Galibdir

Gemiler Mes'elesi

Arnavutluk Mes'elesi

Gunaris'e İ'timâd

Yunanlılar Daha Neler Yapacaklar

Trakya İçin Çalışanlar

Bulgaristan'daki Kardeşlerimizin Yardımı

Gürcistan Şûrâları

Erivan Şûrâları

Rus-İtalyan Muâhedesi Münâsebetiyle

İran

Okuyucularımıza

Rusya'nın Cenova Konferansı'na Da'veti

Beynelmilel Komünist Konferansı

Bir İstiklâl Şehidi

Çocukları Himâye Cem'iyeti Artvin Şu'besi

Takdîre Şâyân Bir Emir

Dokuzuncu Süvari Fırkasından Çocukları Himâye Cem'iyetine Yardım

Öksüzler ve Şehit Yavruları

Avrupa'daki İstanbul Hey'eti

Resmî Tebliğ

Trakya-Paşaeli Cem'iyeti'nin Beyânnâmesi

Yusuf Kemâl Bey'in Beyânatı

Türkiye-Ukrayna Muâhedesi'nin Teâtîsi

Kâbil Sefirimiz Yolda

Mahmud Sadık Bey'in Azîmeti

Buhara Maârif Hey'eti

Antakya'da Selâmet-i Belde Cem'iyeti

Iğdır'da

Ereğli Öksüz Yurdu

27 Mart 1922 Pazartesi Sayı:40

İzmir Yurdu Beyânnâmesi

Şark Mes'elesi Müzakere Ediliyor

Hükümetimizin Mâli Vaz'iyeti Nasıldır

Bir İngiliz Miralayı Diyor ki: Mutlaka Türkiye İle Sulh Yapılmalıdır

İran Mektupları 7: Erdebil

Okuyucularımıza

3 Nisan 1922 Pazartesi Sayı:42

Başkumandanın Ordularımıza Beyânnâmesi

Kahramanlarımızın Muazzam Bir Geçit Resmi

Garb Ordusundan Şark Ordusuna Teşekkürat ve Tebrik

Kardeş Buhara'nın Tebrik ve Selamları

İnönü Zaferi'nin Yıldönümü Kars'ta Nasıl Teâtî Edildi

Vilâdi ve Kesbî Cinnetler

Hint Haberleri

Adem-i İtâat

Kalküta da Yeniden Tevkifât

Müşiriddevle'nin Beyânâtı

Ecneblerden Belediye Vergisi

Tebriz'de Sükûnet

İran'ın Yeni Bütçesi

İran'da Kırmızı Güneş Cem'iyyeti

Times Gazetesine Göre İngiliz Siyâseti

Gürcistan'da Sanâyî'i Nefise Akademisi

Gürcistan'da Para Mes'elesi

Bakû Yakınında Yanardağ

İran'da Şimendüfer İşleri

Ankara'da Bahar Geçit Resmi

Trabzon Hilâl-i Ahmer Kongresi

Anadolu'da Birikmiş Ne Kadar Mal Var

Ma'lûl Gaziler İçin

Sivrihisar Tayyaresi

Antalya'nın Yardımı

Sarıkamış'ın Orduya Muâveneti

İngiltere'de Vaz'iyet

Resmî Tebliğ

Mütâreke Teklifi Etrafında Hâkimiyet-i Milliye Ne Düşünüyor

Cevap Gelinceye Kadar Sevr Mûâhededesini Müzâkere Edeceklermiş

Yunan Hükümeti Mütâreke Teklifi Hakkında İki Nota Verdi

Curzon'un İsti'fâ' Mes'elesi

Cenova Konferansı Etrafında

Da'vâ Vekili

6 Nisan 1922 Perşembe Sayı:43

Şarkta Entrikalar

Rençber Taşnaksütyun Partisi'nin Beyânnâmesi

Mütâreke Teklifine Hükümetimizin Cevabı

Müttefiklerin Teklif Ettikleri Sulh Şartları

Müttefiklerin Teklifleri

Rus-İran Müzâkeratı

Acara'da Ta'dilât

Bakü Ne Halde

Azerbaycan-Ermenistan

Moskova Ermenileri

Ermeniler Artık İngilizlere Aldanmıyorlar

Mısırlılar Çok Nâfi Karar Vermişler

Gandi Hapiste

Hindistan'da İhtilâlcilerin Duası

Gunturda İtaatsizlik

Kars ve Etrafı 20

Filistin'de Yahudî Aleyhtarlığı

Şimâlî İrlanda'da Ne Oluyor

Erdebil ve Revandiz'de İngiliz Aleyhine Kıyâm
Musul'daki Petrol Kuyuları
Suriye'de Nikel Meskukât
Gürcistan'ın Yeni Hükümeti
Afgan İngiltere Münâsebeti
Kırşehir Halıcılığı
Niğde'de Zirâât Cem'iyyeti
Resmî Tebliğ
Avrupa'da Mütâreke Teklifi
Yunanlılar Müteessirmişler, Yunan Ordusunu Geri Göndereceklermiş
Yunan Kabinesinin Mevkii Pek Fenalaştı
Hâriciyye Nâzırları Konferansı Kararlarını Atina'ya Bildirdi
Edirne'nin Yunanistan'a Bırakılmasını Konuşmuşlar
Ardahan Sulh Mahkemesinden

10 Nisan 1922 Pazartesi Sayı:44
İki Ebdâ, İki Tahlil
Yusuf Kemâl Bey Hakkında
Mecliste
Rençber Taşnaksütyun'un Beyânnâmesi
Rus Açları İçin
Rus Sefiri'nin Hediyeleri
Bir Azerbaycanlı Fedakâr
Ankara'ya Gelen Fransızlar
Mütâreke Komisyonu İlga Edildi
Bahara Dâir
Bâb-1 Âli'nin Notası
Boğazlar Hakkında
Teklifât ve Yunan Matbûâtı

Kars Mitingi Tafsilâtı

Türk Ordusu'ndan Kızıl Ordu'ya Selam

Yunanlılar Şimdi Kapı Kapı Dolaşıyorlar

Poincare Diyor ki: Anadolu Rumları, Türk İdâresini İstiyorlar

Lord Curzon'a Verilen Muhtıra

13 Nisan 1922 Perşembe Sayı:45

İki Ebda, İki Tahlil 2

İtalya Efkâr-ı Umûmiyyesi ve Cevabımız

Cevabımız ve Devletler

Sovyet Murahhasları ve Cenova Konferansı

Bolşevik Murahhasları Cenova'da

İngiltere'nin Çiçerin'e Cevabı

Anadolu'ya Bir İtalyan Hey'eti Geliyor

Düğünlerde Men-i İsrâfât Kanunu

Yunan İstikrâzı Meselesi

Lordlar Kamarasında Yunan İstikrâzı Mes'elesi

Kömür

Tiflis Moskova Gazeteleri ve Biz

Tiflis'te Bir İctimâ'

Gürcistan Muhâcirlere Yol Vermiyor

Asetin'e İstiklal Verildi

Paramız

Azerbaycan'da Zirâât

Hint Büyüklerinden Biri Diyor ki:

İran Ahvâli

Ermenistan'da Açlık

Cem'iyet-i Akvâm ve Biz

İran Mektupları 8: Erdebil'den Astara'ya

Rusya ve Azerbaycan'ın Zaferimizi Tebrikleri

Türkiye-Yunanistan

Şarkta Sulh Nasıl Olur

Yeni Bir Müslüman Bankası

Lloyd George İsti'fâ'dan Vazgeçti

Dumlupınar İle Oturak Arasındaki Tünel Çökmüş

Yunanlılar Zulümlerine Devam Ediyorlar

Resmî Tebliğ

Türkiye Yunanistan'a Verilemez

Hindistan Paris Mukarrerâtı'na İ'tirâz Ediyor.

Devletler Mukabil Tekliflerimizi Muvafık Buldu

Paris Konferansı ve Bulgarlar

Bihûde Emekler

İzzet Paşa Çekilecekmiş

Gunaris Meclis'te Müşkil Dakikalar Geçirdi

17 Nisan 1922 Pazartesi Sayı:46

İngiliz Buhranı Montagu'nun İsti'fâ'sı ve Netâyici

Cenova Konferansı

Cenova Konferansı'nın İlk İctimâi

Türkiye ve Cenova Konferansı

Cenova Konferansı'nda İngiliz Murahhasları

Cenova Konferansında Komisyon Projeleri

Amerika ve Cenova Konferansı

Cenova'ya Yunanlılar da Geldi

Bolşevikler de Cenova'ya Geldi

Cenova Konferansı Hakkında Lenin Ne Diyor?

İtalya'da 1400 Kişi Tevkif Edildi

Yunan Harbiye Nezâreti'nin Ta'mîmi

Mütâreke Teklifi ve Yunan Gazeteleri
Yunanistan'da Mecburi İstikrâz Kanûnu
Kendimize Dönüş
Irak ve Filistin Haberleri
Bâb-ı Âlî ve Mütâreke
Filistinliler Türkleri Arıyor
Moskova'da Kadınlar Komitesi
Gürcistan'da Sür'at Kıtalarına Hücüm
Gürcistan'da Para Farkları
Bakû'de Tevkifât
Azerbaycan'da Gümrük Resmi
Bakû'de Kolera
Azerbaycan'da Zirâât
Bakû'de Mazot İstihsâlâtı
Memleketin Her Tarafında Yükselen Ses
Mısır'da Çıkan Vadi-üs Nil Gazetesi Yunanlılara Diyor ki:
Haleb'in Derdi
Şam Köylerine Atlıların Hücûmu
İngiltere Mısır Anlaşmazlığı İçin Yeni Bir Cem'iyet
Bir Tek Maârif Bûdcesi
Baltacı'nın Sözleri
Papulos'un Beyânnâmesi
İzmir Rumları Daha Çok Şaşıracaklar
Hilâl-i Ahmer'in Kars ve Havâlsine Yardımı
Çıldır Kazası'nın Hamiyyeti
Yunanlılar Birbirlerini Yiyorlar
Yunanlılardan Hâlâ Eski Terâne
İ'lân
Kayıp Aranıyor

20 Nisan 1922 Perşembe Sayı:47

İki Tarih 23 Nisan 1336-23 Nisan 1338

Tan Gazetesi'nin Mütâreke Teklifine Ait Neşriyâtı

Kars ve Etrafı Tefrikamız

Cenova Konferansı

Bekir Sâmî Bey Hey'eti Cenova'da

Celâleddin Ârif Bey'in Beyânatı Schanzer'in Muhtırası

Cenova Konferansı'nda Komisyonlar

Cenova Konferansı'nda Fransız Murahhası Mösyö Barts Almanlar'ın Aleyhinde

Ruslar Cenova'da Mâlî Te'mînât Veriyorlar

Yunanlılar Cenova'da Yunan Mes'elesi Hakkında Muhtelif Devletlere Mensub Ricâl İle

Mülâkatda Bulunuyorlar

Avrupa ve Şark-İngiliz Gazeteleri

İngiltere Sulhe Mâni'

Yeni Bir İngiliz Fransız İ'tilâfı Acaba Nasıl Olacak?

İngilizlerin Anadolu Mes'elesi Hakkında Düşündükleri

Ağaç Bayramı

Kars'ta Yapılacak Ağaç Bayramı Merâsimi

Yunanlıların Fa'âliyyeti

Atina'da Fa'âliyyet

Laf

Aynı Nağme

Yunan Kralı Hasta

Müdâfaa-i Milliye Yapıyorlar

Bir Zâyâ' Bolu Meb'ûsu Yusuf İzzet Paşa

Anadolu'ya İtalyan Meb'ûsları Gelecek

Lord Curzon

Anadolu'da Bir Fransız Gazetecisi

İstanbul'da Darülfünûn Kapatıldı
 İstanbul Hükümeti Mâliyye Nâzırı İsti'fâ Etmiş
 Kars ve Etrafı 21
 Türkiye Ermenilerinin İctimâ'ı
 Ermenistan'da Kafkasya Konferansı ve Murahhas İntibâhı
 Ermenistan'da Milisler Arasında
 Ermenistan'da Zirâât
 Erivan Matbûâtı
 Norodanikyan Türk Dostu İmiş
 Yunanlılar İzmir'de Mülkî ve Askerî İnşââtına Devam Ediyorlar
 Yunanlılar Tarafından İzmir'deki Katolik Mezarlığına Yapılan Saldırı
 Buhara Sefâret Hey'eti
 Kabil Sefâret Hey'eti
 Dâhiliyye Müsteşârlığı
 Anadolu'da Sermâyedârlar
 Türk Amelesi ve İşçiler Birliği
 Türkiye Zirâât Cem'iyeti
 Mükellefiyet-i Zirâiye Kanunu
 İktisâd Vekâleti'nin Çiftçilere Yardımı
 Lisân Mes'elesi
 Amerika'daki İslam Kardeşlerimizin Muâvenetleri
 Hamiyyet
 Yeni Bir Refikimiz: Güzel Trabzon Gazetesi

24 Nisan 1922 Pazartesi Sayı:48

Cenova Konferansı
 Ruslar Cenova'da Tazmînât İstiyor
 Moskova Murahhaslarına Ta'lîmat Verdi
 Cenova'da Bulgarların Talebi

Cenova'da Alman Rus Muâhedesi

İki Cinâyet Daha: Doktor Bahattin Şakir ve Cemal Azmi Beyler Öldürüldü

Mütâreke-Musâlaha, Matbûât

Şiir: İnönü Kapılarında

Yunan Matbûâtından

İngiliz Matbûâtından

Bâb-ı Âli'ye Sulh Teklifi

Bâb-ı Âli Sulh Teklifine Cevab Veriyor

İzzet Paşa'nın Beyânâtı

Hürriyet ve İ'tilâf da Karışıyor

İran Mektupları:9

Kars'ta 23 Nisan

Kars ve Etrafı 22

Yunanlıların Zâyiâtı Ne Kadar

Yunan Vahşetlerinden

Yunan Medeniyyeti

Gârib Bir Kumandan

Yunan Neferleri Dileniyor

Firâfîler Başiboş Geziyorlar

İnananlarda Kalmadı

İstanbul Rumları da Teşkilâta Dahil

Kars ve Etrafı 22

İzmir Komitesi 22 Yaşından 35 Yaşına Kadar Olan Anadolu Rumlarını Silah Altına
Da'vet Etmiştir.

Resmî Tebliğ

Müttefik Devletlerin Sulh Teklifi

Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerinin Beyânâtı

General Gouraud

Elim Bir Zayâ': Süvari Liva Kumandanlarından Kaimmakam Mehmet Sadık Bey

Çocukları Himâye Cem'iyeti
Teşekkür

28 Nisan 1922 Perşembe Sayı:49

Sulh Teklifi ve Matbûât Hâkimiyet-i Milliye'nin Baş Makalesi

Yeni Gün'ün Baş Makalesi

Mustafa Kemâl Paşa'nın Nutku ve Avrupa

Cevabımız Nasıl Karşılandı

Cenova Konferansı

Konferansın Yeni Mesâisi

Alman Rus İ'tilâfı Kapanmış

Rus Ordusu Hazır

Rusya'nın Borçları

İktisâdî Mes'eleler

Yunanlılar Ne Vakit Cevab Verecekler

Populas'un Nağmesi

Yunan Mâliyyesi

İzmir Ermenileri

Ezan ve Kur'an

Venizelos Gelmiş

Bu da mı Medeniyet?

İki Türk'ü Daha İ'dâm Etiler

Koyun Hırsızı Yunanlılar

Yemen Ahvâli

Brest Litovsk Mûâhedeşi Fesh Edildi

Alman ve Rus Muâhedeşi

Askeri Muâhede Yokmuş

İrlanda İhtilâli

İngiltere'de Grev

Amerika'da Grev

Almanya'da Grev

Avusturya'da Grev

Fas'ta İnfilâk

Fransa'da İnfilâk

Manastır'da İnfilâk

Şarl'ın Vefâtı

General Falkeyheym'in Vefâtı

Kars ve Etrafı 23

Müttefiklerin Sulh Teklifine Cevabımız

Resmî Tebliğ

Söke'de Neler Oluyor

Hey'et-i Tahkikiyye Ardahan'da

Türkiye-Suriye Gümrük Mukavelenâmesi

Mâliyye Vekili İsti'fâ' Etti

İskenderunluların Hilâl-i Ahmer'e Yardımı

Anadolu'da Akd Edilen İctimâ'larda Misâk-ı Milli Hilâfına Hiçbir Mütareke Kabul

Edilmeyeceği Büyük Millet Meclisi'ne Bildirildi

Mükellefiyet-i Nakdiye-i Askeriyye Kanûnu

1 Mayıs 1922 Perşembe Sayı:50

Bu Muhârebenin Askerleri

Garb Cebhesinden Şark Cebhesine

Paris'te Bir Konferans

Cenova Konferansı Etrafında

Cenova Konferansı'nı Hükümetimizin Protestosu

Cenova'da Rus-Alman İ'tilâfi

Almanlar Ne Diyor

Lloyd George-Poincare İhtilâfi

Lloyd George Times Gazetesi Aleyhinde

Müzâkerât ve Metâlib

Sovyetler Ne Diyor

İtalya Kralı Avdet Etti

Yunan Fa'âliyyeti

Sulh Cevabımız ve Avrupa

Sevgiye Giden Yol

Musul Vilayetinde Neler Oluyor

Kars ve Etrafı 23

İran

Afganistan'da Türkiye Lehine Gösteri

Acaristan Meclisi İcrâ Komitesi Reisi İsti'fâ'ya Mecbur Edildi

Ermenistan'da Dinî Bayram

Ahıska'da Tifüs

Gürcistan

Anadolu'da Ramazan

Acemi El Mansur Paşa Anadolu'da

Dâhiliyye Vekili Fethi Bey'in Beyânâtı

Müdâfaa-i Milliye Vekili Kâzım Paşa'nın Beyânâtı

Hüseyin Fehmi Bey Mâliyye Vekili

İktisâd Vekili

Büyük Millet Meclisi'nde

Afgan Sefiri'nin Tebriki

7000 Cild Kitâb İhdâsı

Adana'da İktisâdî Tedkik Hey'eti

Anadolu'da 23 Nisan

General Gouraud Mersin'de

Alman Zâbıtası Cemâl Azmî ve Bahaeddin Şâkir Beylerin Katillerini İhbâr Edeceklere

50.000 Mark Mükâfât Vad' Etmıştır

Cemal Âzmi ve Bahattin Şakir Beylerin Öldürülmeleri İle İlgili İki Kişi Tutuklandı

Rusya Kırım Açlarına Yardım

Yol İnşâası

Resmî Tebliğ

Rusya ve Almanya Ticâret Muâhedeleri

Muâhede de Gizli Maddeler Var mı?

Rusların İstikrâz Talebi

Şarkî Trakya Cem'iyeti ve İstikrâz

Söke de

Şehâdetnâmesiz Ebeler

Tekaüd

Şark Mıntıkasında Pek Musîb İki Tedbir

22 Mayıs 1922 Pazartesi Sayı:54

Ekalliyetlerle İlgili Yeni Bir İftirâ' ve İngiliz Gayreti

Paris Türk Matbûât İdaresinin Tekzibi

Hakikate Göz Yumanların Sözleri

Fransa Yunan Mezâlimi'nin Tahkikini Teklif Ediyor

İtalya'nın Kabulü

Hakikati Elyevm Anadolu'da Bulunan Amerikalılar İ'tirâf Ediyorlar

Mister Klays'ın Beyânâtı

Amerika Mümessili Amiral Bristol Cenâblarına

İskân-ı Muhâcirîn

Yunanlılar Meydanı Boş Buldular

Venizelos Artık Siyâsetle Uğraşmayacakmış

Yunanlılar Yola Geliyorlarmış

Meclisi Feshe Uğraşıyorlar

Pire'de Fa'âliyyet

Patrik Derdini Dökmüş

Selanik Limanı Mes'elesi

Amerika'nın Vaz'iyeti ve Avrupa

Bulgaristan ve Yunanistan

İran Mektupları 10

Cenûbî Afrika İhtilâli

Zağlul Paşa Da'vâsı Avam Kamarası'nda

İrlanda'da Müşkilât

Kars ve Etrafı 25

Cavit Bey'in Yeni Me'mûriyeti

İtalya'yı Protesto

İngiltere Hâriciyye Nezâreti'nin Tebliği

Birer Birer Anlıyorlar

Türkiye-Rusya

Berlin Moskova Tayyare Postası

Bulgaristan'ın Tekzibi

Adana'da Hasat Başladı

Yeni Vekiller

Filistin Hükümeti

Filistin Vesâyeti

Resmî Tebliğ

İngiltere Türkiye ve İtalya Münâsebeti

Cenova Konferansı da Neticesiz Kaldı

Amerika Bu Gibi Konferanslardan Birşey Çıkmaz Diyor

Suriye'de İş Büyüyor, Fransızlar Acele İntihâbât Yapıyorlar

Kendilerini Bir de İstanbul Mes'elesi İle Oyalamaya Çalışıyorlar

25 Mayıs 1922 Perşembe Sayı:55

Bayram

Lahi İçtimâ'ı

Ruslar Lahi'ye Gitmeyeceklermiş

Fransa'da Gitmiyor

Lahi İctimâ'ına İştirâk Şartları

Almanya'da Gidemiyormuş

Amerika ise Reddediyor

İtalya Lehistan Muâhedeşi İmzalandı

İtalya'da Terhis

Amerikan Hey'eti'nin Son İftirâsı Hakkında Hâkimiyet-i Milliye'nin Mütâlaası

Okuyucularımıza

Şam Hadisesine Dâir Tafsîlât

Şark Sulhüne Mâni' Bazı Haller

Alman Hükümeti'ne Türk Politikası Tavsiyesi

İngiltere Ne İstiyor

Kars ve Etrafı 26

Hindistan'da Yeni Bir Hareket

Tunus'ta Bir Vak'a

Zekât ve Fitr Sadakası

Dârüleytâm Piyangosu

Rus-Alman Muâhedeşi ve Biz

Ta'dilât Olamaz

Arnavutluk Bir Kral İstiyor

Strotos'da Yuvarlandı

Resmî Tebliğ

İstanbul'daki Yunan Fırıldakları

Yunanistan Ne İçin Harbe Girmiş

Chamberlain Lloyd George'u Tenkid Ediyor

Hepsinin Esâsı Kan Mukarreratı İmiş

Curzon Neler Söylüyor

5 Haziran 1922 Pazartesi Sayı:56

Sarıkamış'ta Bayram

Kâzım Karabekir Paşa'nın Teşekkürü

Söze'de Zulüm, Yine Zulüm

Ali Kemâl ve Hempâları

Şarki Ürdün Hükümeti

Büyük Bir Günahkârın Nedâmeti

Afgan Emiri'nin İngiliz Murahhasasına Karşı Nutku

Irak'ta İslâmları Birbirine Sokan İngiliz Entrikaları

İftiralar Hakkında Dâhiliye Vekilinin Beyânâtı

Müsevî Cemâati'nin Tekzibi

Şarkta Sulhün Tesisi, Mister Montogu'nun Lord Curzon Hakkında Beyânâtı

Yeni Yunan Kâbinesi

Mektupların Esrarı

Ma'lûl Yunan Esirleri

Bulgaristan'da Karışıklık

Rusya-İsveç

Gürcistan Muhâcirlere Kapısını Kapadı

Rusya'ya Karşı Japon Siyaseti

Kafkas İttifâk Şûrâsı

Şarktaki Yetim Yavrularının Sünnet Düğünü

Kars'ta At Yarışları

Ezher'in Seddi

Anadolu Muhtâcinine İâne

Alenî Teşekkür

Fırsat

Resmî Tebliğ

Müttefikler Anadolu'nun Son Notasını Cevab İçin Henüz Uyuşamamışlar

Dillerine Bir Mezâlim Doladılar

Amerika Tahkikat Teklifini Kabûle Mütemâyil Değildir

Chamberlain Yine Hayâletten Bahs Ediyor

İstanbul'daki İngiliz Sansürünün Ma'rifetleri

Bayram-ı Şerife Mahsus Ilıca Katarları

Sarıkamış'ta Sakarya Otel ve Lokantası

8 Haziran 1922 Perşembe Sayı:57

Endâht Müsâbakaları

Okuyucularımıza

Şam'a Hücum Etmek İstiyorlar

Humus'a da mı Sirâyet Etti?

Şarkî Ürdün

Afgan Tankları

Yemen Ne Halde?

Halebliler Veliyy-i Ni'metlerini İstiyorlar

Kanûn

Kitab: Yeni İslâm Âlemi

Hindistan'da Yeni Bir Tevkif

Amerika Para Vermiyor

Kafkasya-Almanya

Yunan Kabinesinde Yine Müşkilat Başladı

Papulas Tekaüdlüğünü İstiyor

Tahkikat Hey'etine Muvafakat Edeceklermiş

Almanya'da Gazetelerin Ahvâli

Paris Mümessillliğimizde Bayram Münâsebeti İle Merâsim

Aziz Türk Dostu Claude Farrere İstanbul'da

Yunanistan Mezâlim Tahkikatına Rız Olmuş

Rus-Alman İttifak Muâhedesini

Poincare Lahi Hakkında Ne Düşünüyor

Kars ve Etrafı 27

Kars Yarışları

Sarıkamış'ta Fecî' Bir Cinâyet

Resmî Tebliğ

Amerika Tahkikat Hey'eti Göndermede Mütereddid ve Tedbirlerden Şüpheli

Tıbb Mecmûası

Şark Cebhesi Demiryolları

12 Haziran 1922 Pazartesi Sayı:58

Kem Yol, Azerbaycan'da Elim Bir Teşebbüs

Abilof Yoldaş'ın Tekzibi

Samsun Bombardımanı Tafsîlâtı

Kitab: Yeni İslâm Âlemi

Rusya-İsveç Münâsebeti

Lehistan Hükümeti

Gürcistan'da Menşevik Patrik'in Beyânnâmesi

Vladivostok da Vaz'iyet

Gürcistan Amelesinin Kararı

Gümrü İ'mâr Edilecekmiş

Rıza Nur Bey Hey'eti Sivastopol'da

Şam Hadisesi Etrafında

Bankerler Konferansı

Fransızlar Almanların Tazminâtı Tenkise Razi Değiller

Almanya'da Yeni İnkılâb Harekâtı

Mükellefiyet-i Nakliye-i Askeriye'ye Dair Kanûn

İran Mektupları 11: Tahran

Kars ve Etrafı 28

Resmî Tebliğ

Korsanların Samsun'u Bombardımanı

Tıbb Mecmûası

Şark Cebhesi Demiryolları

Nihayet Papulas'da İsti'fâ Etti

Fransız Parlamentosunda Şark Meselesi

Postalarımız

15 Haziran 1922 Perşembe Sayı:59

Şark Mes'elesi Hakkında Poincare'nin Beyânâtı

Mister Allenby Yunan Propagandacılarını Protesto Ediyor

Yunan Zülüm ve Vahşeti Hakkında Vesika ve Şâhidler

Mısır'da Ve Şam'da Aynı Ses: Harb!

Erzurum At Yarışları

Bir Gazetecinin Afganistan'da Gördükleri

Okuyucularımıza

Hindistan Müslümanlarının Açık Mektubu

Suriye'de

Suriye'de İngiliz Parmağı

Mısır Prensleri İstiklâl İstiyorlar

Gürcistan Haberleri

Karakilise'deki Cinâyetlerde Taşnak Parmağı

Amerikalıların Ermenileri Muâveneti

Hicret Akını, Batum Mıntıkasında Rum ve Ermeni Muhâcirler

Dahiliyye Vekili İ'timâd Kazandı

Claude Farrere Ankara'da

Antakya'da İktisâdî Mesâî

Ankara Sipâhi Ocağı

Samsun Bombardımanının İstanbul'daki Tes'iri

Mezâlim Masalı ve Amerika

Amerika'nın Matbûâta Tebliği

İngiltere Kendi Kendine Tahkikat Hey'eti Teşkiline Kalkıyor

Stratos: Efendiler Oyunu Kayb Ettik Gidiyoruz

Ne Olacağız? Diyorlar

Yunanlılar Söke'de Kudurdular

Kars ve Etrafı 29

Resmî Teblîğ

Hâriciyye Vekilimizin Beyânâtı

Fransız Miralay Mozel Ankara'da

Şark Cebhesi Demiryolları

Samsun'da Zarar ve Ziyân ve Zayiât Nedir

19 Haziran 1922 Pazartesi Sayı:60

Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri İzmit'te

Claude Farrere Matbuât Cem'iyetine Âzâ Oldu

Çanakkale Dârülharbini Ziyaret

Şark Mes'elesinin Halli Paris Mukarrerâtı'nın Kabulü İle Mümkünmüş

Gayr-i Meşrû Patrik'in Yalan ve İftirâ'ları

Pontus Mes'elesini Tenvîr Eden Bir Tekzib

İstanbul'da İngiliz Kuvâ-yı İşgaliyyesinin Miktarı

Hint Müfritlerinin Tecâvüzâtı

Yunanistan Ne Haldedir, Atina'da Neler Oluyor, Fırkacılık Ne Şekle Girdi?

Yunan Başkumandanının Derdi

Eski Yunan Kumandanı Def' Oldu, Yenisi Dolaşıyor

Yunanlılar Vaz'iyetten İsti'fâ'de Edecekmiş

Sakız ve Sisam'da Yeni Bir Ateş

İzmir'de Son Gayretler

Büyük Ruh: Gandi

Tahrîbâtta Yeni Fen

Bâb-ı Âlî'nin Notası

Tahkikat Mes'elesinde Ta'limât Verilmiş Ama...

Ukrayna'nın İstikrâzı

İsveç Lahî'ye Gitmek İstiyor

İngiliz Veliâhtı'nın Ziyâreti

Lehistan Kabinesinin İsti'fâsı

Sırların Şedid Notası

Atina'da Cebhânelik İştîâlî

Türk Eshâmı

Tebriz Yakınında Kıyâm Eden Kürtler

Damat Ferit Yine Yolcu

Türk Yunan Münâsebâtı ve Fransa

Bulgaristan-Ukrayna

Kağızman'da Dolu

Cenân Ağa'nın Hamiyyeti

Namus Düşmanı Yunanlılar

Neologos Gazetesi'nin Haberleri

Yalancının Mumu Söndü

Hâkimiyet-i Milliye'nin İhtârı

Filistin'le İlgili İngiliz Yalanlarını Tekzib

Neden Amerika'ya Kaçıyorlar

Beyrut Hilâl-i Âhmer'inin Ankara Hilâl-i Âhmer'e Yardımı

Yine Posta Derdimiz

Kırım'daki Kardeşlere Yardım

Resmî Tebliğ

Tan Gazetesi: İngiltere Türklerin Dostluğunu Te'min Etmelidir

Lahî'de Şark Meselesini Halle Çalışacaklarmış

Türkiye İktisâd Mecmûası

Dergâh Mecmûası

Yeni Nesil Mecmûası

Anadolu Terbiye Mecmûası

Genç Anadolu Mecmûası

Güneş Mecmûası

22 Haziran 1922 Perşembe Sayı:61

Lozan Türk Yurdu Kongresi'nden Orduya Selam

İran

Konstantin Terk-i Saltanata Davet Olunurken

Mısır Krallarına Aid Yeni Hanedân Kanûnu

Gandi'nin Zindan Hayatı

Okuyucularımıza

Darülfünûn'da Gençlik İhtilâl Yapıyor

Şarki Ürdün Hükümeti

Çiçerin'le Cenova'da Mülâkât

Mısır'da Cereyân Eden Şeyler

Mısır İstiklâli ve Mısırlıların Endişesi

Kars ve Etrafı 30

Erzurum Mektubu

Resmî Tebliğ

Halebliler Ne İstiyorlar

Karakurt'ta Maârifperverler

Suriye ve Hicaz'da

Demiryolları Müdüriyyetinden İ'lân

29 Haziran 1922 Perşembe Sayı:62

Hâriciyye Vekâletimizin Protestosu

Büyük Millet Meclisi'nin Yunan İşgali ve Mezâlimini Protestosu

Yunan Kumandanlar Arasında

Saldırıyorlar

Korsanlar Meclisi'nin Müzâkereleri
 Te'minâta Rağmen Makedonya İçin Çalışıyorlar
 Şark ve İtalya
 İngiltere ve Fransa Türk-Yunan İşleri Hakkında Hâlâ Görüşüyor
 Poincare'nin Seyâhati
 Lord Grey ve Fransa-İngiliz Münâsebâtı
 Sâde Mezâlim ve Yağma
 Belgrad Mülâkatı
 Claude Farrere Anadolu'da
 Mösyö Claude Frarere'nin Telgrafları
 Mösyö Claude Farrere Adapazarı'nda
 Meclis'in Dostumuza Cevabı
 İstikbâl Muharebeleri
 Resmî Tebliğ
 Kırım'daki Kardeşlerimize Yardım
 Dergâh Mecmûası
 Işık Mecmuâsı

3 Temmuz 1922 Pazartesi Sayı:63

İran Hükümeti'nin Ankara Sefiri Mümtaz'-üd Devle Hazretleriyle Mülâkat
 Afgan Sefâreti'nde İran Sefiri Şerefine Ziyâfet
 Kâbil Sefâret Hey'etimiz Afgan Toprağında
 İstikbâl Muhârebelerimiz
 Mösyö Claude Farrere'e Açık Mektup
 Bakınız Süleymaniye Camiine
 Yeni Adana Valisi
 Şefkat ve Hamiyyet Nümûnesi
 Ekalliyetlere Mezâlim İftirâ'larına Arablar Ne Diyorlar
 Irak Kanûn-ı Esâsisi

İspanya Fas'ta Aciz Kaldı

Muharibler Müzâkereye Da'vet Edilecekler mi?

İngiliz Morning Post Gazetesi'nin Türk-Yunan Sulhü Hakkındaki Düşüncesi

Almanya'da Nümâyîşler

Seyahat Notları: Sarıkamış Kağızman Yolunda

Amerika Şark-ı Karîb Muâvenet Hey'eti Müdür-i Umûmîsi

Yunan Müfrezesi Neye Yarar

Kars ve Etrafı 31

Kars Büyük Bahar Yarışları

Resmî Tebliğ

İran Sefiri Anadolu'da

Yeni Azerbaycan Sefiri Gelinceye Kadar Abilof Yoldaş Ankara'da Kalacaktır

Rıza Nur Bey Hey'eti Rusya'da

Mısır'da Neler Oluyor

6 Temmuz 1922 Perşembe Sayı:64

Bir İzâh

İran Sefiri İ'timadnâmesini Verdi

Sefirlerimizin Ziyâreti

Dâhiliyye Vekili'nin Me'zuniyeti Kabul Edildi

Büyük Millet Meclisi'nde 12 Milyon Liralık Yeni Bir Avans Kabul Edildi

İstanbul'daki Fevkalâde İngiliz Komiseri Londra'ya Çağrıldı

Yunanistan'daki Esirlerimiz Neler Çekiyor

Kafkas İttihâdı

İran'ın Azerbaycan Valisi İsti'fâ'' Etti

Tebriz Tahran Yolu

Tahran'da 1 Mayıs Amele Bayramı

Mısır Meb'ûsân ve Â'yanı

Fransa'nın Suriye'deki Kuvveti

Rusya İtalya Ticâret Muâhedesi

Almanya'nın Rusya-İtalya Ticâret Muâhedesi'ni Protestosu

Londra'da Tevkifler

İstanbul'da Kabine Buhranı

İsviçre'de Komünistler

Okuyucularımıza

Seyahat Notları: Kars-Ardahan

Irak Haberleri

Irak Ahvâli

Ankara'dan Kafkasya'ya

Yunan Dedikodusu

Yunan Kanı Şampanya Değilmiş

Yunanistan'da Umûmî İflâsa Doğru

Kars ve Etrafı 32

Konstantinli ve Konstantinsiz Yunanistan

Yunan Kralı'nın Halkı Teskin Seyâhati

Papulas Orduya Çekilelim Diyor

Kaçaklar ve Gasıblar

Yunan Mes'eleleri ve Steryadis

Anadolu'da Yunan Soygunculuğu

Herbiri Bir Türlü Düşünüyorlar

Papulas İle Steryadis'in Araları Açık

Korsanlığa Me'zuniyet İstiyorlar

Kral Askerini Avutmaya Çalışıyor

Ethem'in Mel'ûniyetlerinden

Resmî Tebliğ

Başkumandan Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri Cebheden Avdet Buyurdular

Claude Farrere Paris'e Avdet Etti

Irak'ı Nasıl Parçalıyorlar

Samsun Bombardımanı Londra'dakileri Mütteessif Etmiş İmiş!

Lloyd George, Poincare Mülakatı

Londra'da Siyâsi Bir Cinâyet

Tıbb Mecmûası

Küçük Mecmûa

Anadolu Terbiye Mecmûası

Spor Alemi Mecmûası

Sebilürreşad

13 Temmuz 1922 Perşembe Sayı:65

Türklerle Kürtler

İtalya-İngiltere Arasında Şark Mes'elesi

İtalya İngiltere Müzâkerâtına Lloyd George'da İştirak Ediyor

Su'dan Bir Cevap

Romanya Hududunda Ne oluyor

Yunan Mezâlimi Altında Ordumuzu Beklerken

Rıza Nur Bey Hey'eti Novorosiskte

Esir ve Muhâcir Türkler

Meletios'un Yüzü Kızarmaz mı?

Stratos'un Teklifleri

Şark Mes'elesi Müzâkereleri Etrafında

Söke'de

İrlanda'nın Kararı

Çeteler ve Yunanistan

Drahmi Ne Alemde?

Son Nefeste Yine Taşkınılık

Müttefiklerin Bulgaristan'ı Boğması

Adanalılar Er Meydanına Koşuyorlar

Arvin'de Köy İmâmları Tadrîsâtı

Ardahan Pazarı

Vekiller İntihâbı Kanunu Mecliste

Yunanistan'da Mitingler

Hacıanesti Atina'ya Dönmüş

Çocukları Himâye Cem'iyet-i Katib-i Umûmîliğinden Teşekkür

Çocukları Himâye Cem'iyetine Yardımlar

Zehirli Otlar Hakkında

Resmî Tebliğ

Binlerce Kişilik Bir İctimâ'

Claude Farrere'nin İstanbul'da Son Sözleri

Kırım'daki Kardeşlerimize Yardım

17 Temmuz 1922 Pazartesi Sayı:66

Londra'daki Cinayet Münâsebeti İle

Bursa İçin

Yeni İcrâ Vekilleri İntihâbı Kanunu Kabul Edildi

Vekiller Hey'eti İsti'fâ'' Etti

Yeni vekiller Hey'eti İntihâb Edildi

Yunanistan Artık Taarruz Edemez

Kars Nasıl Zabt Edildi

Rusya'dan Gelen Dindaşlarımızla Mülâkat

Amele İçin

Şarkın Sesi

Mersin Limanı

İsviçre İle Ticâretimiz

Mahbûslara Ders

Zirâât İşleri

İlim Derneği

Zirâât ve Fidanlıklar

Esnâf ve Teâvün Cem'iyyeti

Samsun'da Susuzluk

Samsun'da Bombardıman Sonra Te'sis Edilen İdare-i Örfiyye Kaldırıldı

Milli Hars

Musul Mektubu, Musul'da İngiliz Entrikaları İki İngiliz Zâbitinin Feci' Âkıbeti

Kars ve Etrafı 33

Trakya Yurdu İdâre Hey'etinden Trakyalı Hemşehrilere

İzmit'in Kurtuluş Günü

Mustafa Şerif Bey

Bulgaristan'da Adalar Denizinde Mahrec

Alman Ordusu

Ruslar Lahi Konferansı'nda 3,5 Milyar Frank İstiyorlar

Lahi'de

Lord Curzon Yine İsti'fâ'' Etmemiş İmiş

Resmî Tebliğ

İran Sefiri Şerefine Verilen Ziyafet

Aharonyan Hey'eti

Suriye İttihâdı

General Gouraud Haleb'de

Hicaz'da

Mısırlılar Kurbanlıklarını Anadolu'ya Veriyorlar

Romanya'da İstanbul Mesâiline Karışmak İstiyormuş

Cem'iyet-i Akvâm'ın Toplanması

Lübnan İstiklâli

Şark Cebhesi Askeri İdâdi Mektebine Erzurumlu Kâzım Bey'in Kitap Hediyesi

23 Temmuz 1922 Pazar Sayı:67

10-23 Temmuz

Şark Cebhesi Kumandanlığı'na, Mustafa Kemâl Paşa'nın Bayram Tebriki

İstiklâl Marşı

Müdafaa-i Hukuk Grubu Riyâseti

Hey'et-i Vekile'nin Vazife ve Mes'uliyeti

Celeddin Ârif Bey Gelinceye Kadar Adliye Vekâleti Vekilligine Çankırı Meb'usu

Behçet Bey İntihâb Edilmiştir.

Kars Tayyâresi

Yeni Adana Gazetesi'nin Orduya Hediyesi

Afganlılar Nasıl Çalışıyorlar

Yeni Tefrikamız: İnkılâb Türkiyesi

Seyahat Notları: Kağızman

Baba, Oğul İki Günahkâr: Hüseyin İle Oğlu Faysal

Irak Sıkıntılı Günler Yaşıyor

Telsiz, Telefon ve Elektrik Lambaları

Yunanistan'da Cumhuriyet Fikirlerini Öldürmek İstiyorlar

Venizelos'da Ümidini Kesti

İnkılâb Türkiyesi

Times Diyor ki:

İngiliz Hâriciyye Müsteşârı'nın Sözleri

Filistin ve Mübarek Makamlar Hakkında

Tunus Bey'i Vefât Etti

Japonya İşgal Altındaki Rus Arazisini Boşaltıyor

Şark Cebhesi'ndeki Türk Ortodokslar

Yunanlılar Trakya'yı Yangın Yerine Çeviriyorlar

Futbol

Akd

27 Temmuz 1922 Perşembe Sayı:68

Yunanlılar İzmir'e Muhtariyyet Veriyorlar

Yunan Ordusu Yavaş Yavaş Çekilecekmiş

Muhtâriyyet Nasıl İdare Edilecek
Yeni İdare Esaslarını Konuşmuşlar
İcrâ Vekilleri Hey'eti Reisi Hüseyin Raûf Bey'den Şark Cebhesi Kumandanlığına
Bayram Tebriki
Anadolu Ajansı'nın Tebriki
Sarıkamış'ta Millet Bayramı
Türkiye-Kafkas Cumhuriyetleri
Haleb ve Ticâreti
İnkılâb Türkiyesi 2
Zirâi Faydalı Dersler
Söke'de Neler Olmuş
İngiltere Alman Teklifini Kabule Mütemâyil İmiş
Sarıkamış Parkında
Sütçülükle Uğraşanlara
Yavruların Gezintisi
İzmit Konferansı'nı Açmakta Niçin Korkuyorlar
Başkumandanlık Kânunu
Kars Muâhedesini'nin Teâtîsi
Irak'ta İhtilâl Başladı
Hüseyin'i Tehdid Eden Yeni Tehlike
Balkanlar'da İhtilâflar, Sırp Başvekili İsti'fâ' Etti
Amerika'dan Rusya İçin 59,5 Milyon Dolarlık Açlık Yardımı

31 Temmuz 1922 Pazartesi Sayı:69

General Tawsend'in İngiltere'de Son Sözleri
Başkumandanın Mühim Nutku
Başkumandan Konya'da
General Towsend Anadolu'ya Geldi
General Towsend'in Beyânatı

Spor Alemi: Amerika Sporları Arasında
 İstanbul ve Civarı Ermenilerinin Ermenistan'a Yardımı
 Kuzey Irak'ta Öldürülen İngiliz Zâbitleri
 Varlık
 Nüfûs Mes'elesi
 Tahkikata Bîtarafı, Me'mur Etmek İstiyorlar
 Şark Meselesi İhzârı Bir Konferansta Halledilecekmiş
 Yeni Konferans Hakkında Tan Gazetesinin Düşündükleri
 Atina'dan Gelen Sulh Sesleri
 İnkılâb Türkiyesi 3
 İzmir'de Zulme Uğrayan Azîz Meslekdaşlar
 İzmir'den Teb'id Edilenler
 Zâlimler Elinde İnleyenler
 İtalya Kâbinesi İsti'fâ'' Etmış
 Bulgaristan'da Yeni Vergiler
 Alçakça Bir Cinâyet Daha: Cemâl Paşa Öldürüldü
 Futbol
 Ardahan Yarışları

3 Ağustos 1922 Perşembe Sayı:70

Türkçe Hutbe
 Yavrular Kağızman'dan Döndüler
 Yunan Korsanlığını Ruslar Protesto Ediyorlar
 Şark Cebhesi Mekteb Efendileri Sıhhiye Ta'limlerinde
 Basra Körfezinde İngiliz Entrikaları
 General Towsend Ankara'da
 Bir Kara Günün Yıldönümü: Trakya'nın ve Edirne'nin İşgali
 Fethi ve Ferid Beyler Poincare ile Görüşmüşler
 Hindistan'da Yeni Kargaşalıklar

İtalyanların Trablustaki Gezintisi!

İnkılâb Türkiyesi 3

Samîmî Bir Gün

Kars'ta 10 Temmuz

Resmî Tebliğ

Dâhildeki Rumların Redd ve La'neti

Şark İhtilâfı Hakkında Fransa'nın İngiltere'ye Notası

Harington Yunan Şâyialarını Tekzib Ediyor

Kars Tayyaresi

Sarıkamış Kars Yürüyüşü

Ardahan Yarışları

Kimsesiz Çocuklara Yardım

14 Ağustos 1922 Pazartesi Sayı:71

Kâzım Karabekir Paşa'nın Bayram Tebriklerine Teşekkürü

İran İnkılâbı

Yunanistan'ın Büyük Kararı Ne İmiş?

İngiliz Resmî Tebliği

Jandarmalarımız Müsâdeme Neticesinde 12 Esir Aldılar

Tan Gazetesi Yunan Limanlarının Ablukasını İstiyor

Kocaeli Cebhesinde Muhârebe Olduğu Yalandır

İşgal Kumandanlığının Resmî Tebliği

İngilizler Yunanlılara Müttefik Kuvvetlerle Müsâdemeden Çekininiz Diyor

Yunanistan, Artık Yeter Diyor

Yunan Ordusu'nun Kefâleti Altında Muhtâriyyet

Yunanistan Kendi Kendisini Uçuruma Sürüklüyor

İngiliz Gazeteleri Yunan Tecâvüzünün Silahla Def' Edileceğini Yazıyorlar

İngiltere ve Fransa İstanbul'u Müdâfaa İçin Uyuşmuşlar

İngiliz Mümessili Yunan Hükümetini Tevbîh Ediyor

Kral Konstantin'e Dâir

Yunan Başvekiline Göre Sulh Ne Vakit Te'sis Edilecek

Yunanlılar Müttefiklere Yalvarıyorlar

İngilizlerin Irak Sergüzeşti

İrakilılar Faysal'ı Tehdid Ediyorlar

Âdil Yeğen Paşa Diyor ki:

Başkumandan Ankara'da

Yeni Adana Valisi

Naum Efendi'nin Beyânâtı

Şehit Yavrularımız İçin

Rumlar Lahi'de İ'tilâfperverdirler

İnkılâb Türkiyesi

Gelenler-Gidenler: Fransa'nın Tebriz Konsolosu'nun Ayrılışı

Muhyeddin Paşa ve Beyrudlular

Fransız Salîb-i Ahmer'inin Teşekkürü

Resmî Teblîğ

General Townsend Ankara'dan Hareket Etti

İstanbul'da Büyük Bir Yangın

Şark Cebhesi Askeri İ'dâdisi

Muallim Aranıyor

Fedâkâr Tercanlılara Teşekkür

Futbol

17 Ağustos 1922 Pazartesi Sayı:72

Müttefikler Yunanlılarla Sinekli'de Görüşmüşler

Yine Beykoz Konferansı Sözleri

Toplanacaklar Fakat Yer Bulamıyorlar

Türkiye Mevcûdiyyeti İçin Harb Ediyor

Yunanlılar Neler Düşünüyorlar

Garb Cebhesi'nden Büyük Millet Meclisi'ne
 Lloyd George'un Yüzüne Vurulan Hakikatlar
 Lloyd George'un Nutkundan Anladıkları Ma'nâ Nedir
 Lloyd George'un Sözleri Atina'dakileri Çıldırıyor
 Yeni İtalya Kabinesini Kim Teşkil Edecek
 Geçen Mart Teklifâtı Keenlemeyekün İmiş
 Yunanlılar Verdikleri Notada Müşkil Vaz'iyetten Kurtarılmaını İstiyorlar
 General Towsend İskenderun'a Gitti
 Paris Mehâfilinde Muhtâriyyet Mes'elesi
 Büyük Millet Meclisi'nden Yalanları Tekzib
 Celâleddin Ârif Bey, Adliye Vekâleti'ni Kabul Etmiyor
 Tan Gazetesi İngiltere'nin Maskesini Yırıyor
 Rus Sefiri Aralof Cenâblarının Beyânâtı
 İstanbul'a Gönderilen Fransız Kuvvetleri
 Şark Cebhesine Gelen Bayram Tebrikleri
 Avam Kamarasında Türk-Yunan Harbine Aid Mühim Suâller
 Claude Farrere Fransa'da Ne Demiş
 Sürmene Darüleytâmı
 İnkılâb Türkiyesi 5
 Tiflis Fâciası: Cemâl Paşa'nın Öldürülmesi
 Rusya'nın Taz'iyesi
 Spor Hey'eti
 Resmî Tebliğ
 Lloyd George Cevab Vermemiş, Yalnız Kafasını Sallamış
 7 Ağustos'ta Müttetikler Şark Mes'elesini Görüşmüşler
 Yunanistan Uçurumun Kenarında
 Yunanlılar Müttetiklerle Müzâkere Ediyorlar
 İstanbul Mes'elesi Etrafında Balkanlar ve Rusya
 Kars Maârif Müdiriyyetince Muallim ve Muallime Aranıyor

Kars'ta Büfe, Dükkan Fırın Müzâyedesi
Kars Mutasarrıflığından İ'lân
Sürmene Darüleytâmının Müessisi'nin Teşekkürü
Piyono, Armonik, Mobilya Aranıyor

21 Ağustos 1922 Pazartesi Sayı:73

Londra İctimâ'ı: Bu da Oldu Bitti
İstanbul'un Müdâfaası Etrafında
Müttefiklerin Yunanlılara Verdiği Son Nota
Beynelminel Sâlib-i Ahmer'in Bir Beyânnâmesi
Bayrak
Yunanlılar Makam İçin Muhârebe Yaptıklarını Söylüyorlar
Drahmi'nin Yuvarlanması Neler Yapıyor
Baltacıs Cem'iyet-i Akvâm'a Baş Vuruyor
Konstantin'in Bir Tarafa Gitmeye Niyeti Yokmuş
Meletios Hâlâ Eski Kafada
Mülâzım-ı Evvel Fatma Hanım'la Trende Mülâkat
Ardahan At Yarışları
Zâlim İngiltere Kudüs'ü ve Mukaddes Toprakları Yahûdilere Peşkeş Çekiyor
Yusuf Kemâl Bey Me'zûndur
Muhyeddin Paşa Lübnan'da
Beynelminel Sâlib-i Ahmer'in Cevâbı
İngiliz Gemileri Batum'da
Lord Grey'in Sözleri
Garb Mes'elesi Etrafında
Ferit Bey'in Beyânâtı
İnkılâb Türkiyesi 6
Rus Sefârethanesi Yandı
Osmanlı Bankası Tiflis Şu'besi

Cihânda Hilâl-i Ahmer
Beyrut'da Hilâl-i Ahmer İçin Müzâyede
Çocukları Himâye Cem'iyeti'ne Erzurum'dan Yardım
Ermenistan'a Geçmek Memnû'
Araplarla İngilizler Arasında
Fethi Bey'in Londra'daki Beyânatı
Yunanistan Edirne ve Gelibolu'ya Sahib Olmamalı
Ermenilerin İhrâcı
Mısır'daki Ecnebilerin Himâyesi Mes'elesi
Âbide Plânı
Resmî Tebliğ
Kars Tayyaresi
Yunanlılar, Biga'da Neler Yapıyorlar
Ermenistan'da
Kars Mutasarrıflığı'nın Plânı
Müteyemmin Bir Akd
Trabzon Uzun Sokak Caddesinde Kitâbî Hamdi ve Mahdûmları

25 Ağustos 1922 Pazartesi Sayı:74

Matbûâtımız, Gazetelerimiz

Simko

Büyük Farz

Trablusgarb Umûmî Valisi İle Tunus Fransız Askeri Kumandanı Arasında Görüşme

Sırbistan'ın İstikrâzı

Hâin ve Satılmışların Sözleri

Bir Fransız'ın Duygusu

İzmir Yurdu'nun Protestosu

Ekalliyyetlere Nasıl Muâmele Ediliyor

Esirler Ne Diyorlar

Bir Ses

Doğum ve Doğumdan Sonra

Antalya Gençler Yurdu

Gaziyayntab'da Hastane

Konyalıların Mühim Bir Teşebbüsü

Konya'da Vebâ'-i Bakari

İnkılâb Türkiyesi 7

Filistin Müslümanlarının Feryâdı

Hindistan'ın İngilizlerle İktisâdî Mücâdelesini Başladı

Hâriciyye Vekâleti Vekillğine Rauf Bey İntihâb Edilmiştir

Yeni Adliyye Vekili İntihâb Olundu

Hürriyet ve İ'tilâfın Sesleri Yine Çıkmaya Başladı

Poincare: "Hal Vahimdir" Diyor.

Londra Müzâkerelerinin İnkıtâ'ından Evvel

Adana Rus Konsolosu

Mısır'da Gazeteler Sükûta Mahkûm

İngiliz Düşmanlarıyla Temas Edecekler

Talib Bey İngiltere'de Kalacakmış

Mevsimin Avlarından: Bildircin

Resmî Teblîğ

Müttefiklerin İstanbul'da Neşrettikleri Son Resmî Teblîğ

Sekizbin Askerle İstanbul Yunanlılara Karşı Müdâfaa Edilebilir

Yunan Dahiliyye Nâzırı: Müttefiklerle Çarpışacak Kadar Deli Değiliz

Kitâbî Hamdi ve Mahdûmları

28 Ağustos 1922 Pazartesi Sayı:75

Taarruzumuz Başlamıştır

24-25 Ağustos Resmî Teblîğleri

Hükümetten Millete

Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin Tebrikleri
Kars'ta ve Erzurum'da Tezâhürat
İzmir'i ve Bursa'yı Ne Vakit Kurtaracaksınız?
Yunan Resmî Tebliği
Yörük Ali
Van'da Hayat
İran Sefâreti'nin Tebliği
İstanbul'da Pasaport Meselesi
Çatalca'da Ne Kadar Yunanlı Var
Bir Rus Gazetesi Enver Paşa'nın Ri'cat Ettiğini Yazıyor
Enver Paşa'nın Şehâdeti Te'yid mi Edildi?
Dostları Enver Paşa'nın Şehâdet Haberine İnanmıyorlar
Enver Paşa Hakkında En Son Haber
İstanbul Tâcirlerinin Telgrafı
Fethi Bey Paris'e Döndü
Yeni Adana Valisi
Fransız Amiralî'nin Ziyâreti
Dârülfünûn Mes'elesinin Halline Doğru
Serseri Seyyah Damat Ferit
İngiliz Gazeteleri Nasıl Uyduruyorlar
Bir Yunan Esirinin Sözleri
Çarşaf ve Peçeye Dair
Rusya'da Vergi Mes'elesi
İnkılâb Türkiyesi 8
Mekteblerin Kızılçakçak Seyâhati
Resmî Tebliğ
Harb İştîyâkı
Kars Artvin Postaları
Gerede de Hastahane

Keskin'e Telefon

Kayseri'de Dârümuallimîn ve Dârümuallimât

Yeni Zirâât Mâkineleri

Kayseri'de İktisâdî Fa'âliyyet

Ankara'da Mûsikî Mektebi

Giresun'da Yeni Bir Şirket

Ankara'da Yeni Bir Şirket

Yavrular ve Temiz Kalbli Hâmîler

Musul'da Neler Oluyor

Venedik'te Yeni Bir Konferans

Bu Konferansa 26 Mart Sulh Şartları Esâs Olacakmış

Enver Paşa Şehid Edildi

Damat Ferit Her Yerde İstiskale Uğruyor

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Yeni Avans

Kitâbi Hamdi ve Mahdûmları

31 Ağustos 1922 Perşembe Sayı:76

Düşman Dumlupınar'dan Atıldı

28 ve 29 Ağustos Tarihli Resmî Tebliğler

Afyonkarahisar'ın Kurtuluşu Münâsebetiyle

İşgâl Altındaki Kardeşlerimizin Sesi

Başkumandan'ın Meclis'e Tebrîşâtı

Sefirlerin Tebrîkâtı

Şühedâ, Eytâm ve Arâmlı'nın Terfî'i Hakkında Kanun

Yunan Tebliğleri

Âzim ve İmân

Kırım Haberleri

Düşünceler

Ürdün Hükümeti Dağılıyor

Mekteb-i Hukuk Mez'unları

Bu Seneki Hüccâc

Büyük Bir Milli Şirket Teşekkül Ediliyor

Mâlî Vaz'iyetimiz Nasıldır

İnkılâb Türkiyesi 9

İdmân

Futbol

Azerbaycan Tiyatrosu

Son Yunan Projesi Nedir

Havran'a Doğru Garb Akını

Yeni Konferansta İngiltere Neler İsteyecekmiş

Tahkikat Hakkında Salib-i Ahmer'in Cevabı

General Towsend'in Mösyö Poincare'ye Dedikleri

Yunanistan Endişe İçindedir

Şark Mıntıkasındaki İzmirliilerin Mevlüde Da'veti

Köy Havacesi Mecmûası

Küçük Mecmûa

Spor Alemi Mecmûası

4 Eylül 1922 Pazartesi Sayı:77

Kütahya, Gediz, Çivril, Eskişehir ve Uşak'tan Düşmanı Def' Ettik

Resmî Tebliğ

Ordular! İlk Hedefiniz Akdenizdir: İleri!

Her Tarafınız Sarılmıştır, Kaçamayacaksınız

İzmir Yurdu'nun Tebrik ve Teşekkürü

Muhâcirler Âziz Yurtlarına Dönüyorlar

Büyük Millet Meclisine Tebrişât

Sefirlerin Tebrikleri

Ankara Muzafferiyet Şenlikleri

Konya'ya Varan Mecrûh Gazilerimiz
Adana'ya Ulaşan Âziz Gazilerimiz
Hükümetimizin Yunan Vahşetini Âleme İ'lânı
Sarıkamış'ta Muzafferiyet Bayramı
Taarruzumuzun Haberinin Berlin'deki Akisleri
İngilizlerin Dostları Yunanlılar Hakkındaki Fikirleri
Londra'da Telâkki
Hep Aynı Terâne
Hacıanesti'nin Azlini İstiyorlar
Sulh Lokması Yerine Hacer-i Semâvi
Yunan Afyon'da Neler Yapmış
Yunan'ın Kaçarken Yaptıkları
Cebhe Kısaltmak Terânesi
Yunanlılar Sabahlara Kadar Dertleşiyorlar
Kendilerini Teselli
Tekzîb Etmişler
İngilizler de Böyle Geliyorlar
İngiliz Gemilerini Tahrîb mi Edecekler?
Finlandiya, Estonya, Litvanya ve Lehistan Murahhasları Reval'de Toplanmışlar
Bordo Tebliği
Mısır Müdâfaa-i Vatan Hey'eti
Giresun Muallimîn Kongresi
Kayseri Jandarma Mektebi Me'zûnları
Bir Maden İmtiyâzının Feshi
Atları İle Orduya İltihak Eden Adanalı Kahramanlar
İnkılâb Türkiyesi 10
Kayseri Çayhan Demiryolu
Hükümet ve Kimyahâne
Sabun Kalıbı Cesâmetinde Dolu

Hamdi Bey'in Tekzibi
Eshâmımızın Fiâtları
Fransa'nın Cevabı ve Fikri
Sofya'da Trakya Kongresi
İtalya Te'minât Vermiyor
Bazı Mehâfilin Fa'aliyeti
Irak Kabinesinin İsti'fâsı
Arnavutluk'da Vaz'iyet
Küçük İ'tilâf Kongresi
İtalya İle Fransa Arasında Ticâri İ'tilâf
Amerika Milyonerleri
Drahmi Yüzparaya Düştü
Venedik Konferansı İçin Dav'etnâmeler Hazırmış
İlk ve Doğru Tahmîn
Ehemmiyetini Acaba Şimdi Anlayabiliyorlar mı?
Fethi Bey Tekrar Poincare ile Görüştü
Acaba Hâlâ Yapıyorlar mı?
İstanbul Komiserleriyle Temsil Edilecekler
Endişe Endişe
Venedik Konferansı İstişâri Mâhiyette Olacakmış
Yunanlılar Kapı Kapı Dolaşıyorlar
Suriye'de Hayat-ı Ticâriyye
Cemal Paşa'nın Şehâdeti ve Suriye
Yunanlılar Fâikiyyet-i Askeriyyeden Dem Vuruyorlar
Mavi Beyaz Yunan Bayrağı Yerini Buldu
Yunanlılar Ne Vakit Akıllanacaklar
150 Arabalık Bir Düğün

7 Eylül 1922 Perşembe Sayı:78

Düşmanı Alaşehir'den Tard Ettik, Kıtâatımız Zaferden Zafere Koşuyor

Muzafferiyetimizin Avrupa'daki Akîsleri

Güzel İzmir'de Vahşilerin Son Günleri

İngiltere Artık Kan Dökülmesin Diyor

Hacıanesti'de Ağzının Payını Aldı

Yunan Ordusu Denen Kalabalık Ne Haldedir

Mütâreke, Mütâreke Diye Yalvarıyorlar

Kahraman ve Mâhir Kumandanlarımızın Terfi'leri

Rus Milletinden Türk Milletine

Tan Gazetesi'nin Mühim Bir Makalesi

Nâfia Vekili'nin İsti'fâ'sı

Kars'ta Yeni Ermeni Başşehbenderi

Çerkez Ethem Nasıl Yaralandı

Muhtâriyyet Sâiki Ne İdi?

Antakya'da Ermeniler Boğuşuyor

Azerbaycan'ın Bir Talebi ve Cevabımız

Irak'da

Mısır'da

Kral Hüseyin'in İ'tirâfları

Yeni İtalya Kâbinesi

Bayrak ve İsim Derdi

İnkılâb Türkiyesi 11

Bolşevikler Bizi Nasıl Görüyor

Yunanlılar Para Para Diye Bağırıyorlar

Yunanlılara Göre Bu İş Nasıl Olmuş

İşi Muhârebeye Döktüler

Bütün Zırhlılar, Gemiler İzmir Önüne

Yunanistan Acaba Ne Düşünüyor

1 Eylül Tarihli Yunan Resmî Tebliği

Zavallı Köylüleri Aldatanlar

11 Eylül 1922 Pazartesi Sayı:79

Selam Sana Güzel İzmir

Başkumandan Muhârebesi

Mütâreke Şartlarımız Ne Olabilir

Başkumandanlar Elimizde Esir

Mütâreke Teklif Etiler

Başkumandan'ın Cevabı

Atina'da İhtilâl Koptu

İzmir'de Ecnebler

Hilâl-i Ahmerimize 100.000 Lira

50.000 Yunanlı

İstanbul Bayram İçinde

Tirikopulos'un Kılıncı

Eskişehir'de Mülkî Hükümetimiz Kuruldu

Türk Süngüsü Şark Meselesini Hall Ediyor

Telsizler Bursa'nın Sükûtunu Bildiriyorlar

İngilizler Dostlarının Hezimetini Karşısında Ne Düşünüyorlar

Geniş Bir İhânet Planı Yıkıldı

Beklediğimiz Günler

Müslümanlar ve Yunanlılar

Türk Ortodokslar

Türkiye-Ukrayna

Endâht Müsâbakası

İnkılâb Türkiyesi 12

Afgan Sefâret Hey'etimiz Kabilde

Ortodoksluk Sedâsı

Soldan Geri!

Erkete Turko (Türk Geliyor)!

Başınızın Çaresine Bakın

Acaba Atina'dakiler Ne Alemdeler

Bordo Telsizi Diyor ki: Yunan Askerinin Vaz'iyeti Berbattır

18 Eylül 1922 Pazartesi: Sayı:80

Adalar Denizine Kadar Tekmil Garbî Anadolu Düşmandan Tathîr Edilmiştir

Başkumandana Meclis Şükrânı

Şark Cebhesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerine Tebrik

Tiflis'te Müstakil Kafkas Ordusu İnkılâb Askeri Şu'rasına Teşekkür

Sarıkamış Belediye Riyâsetinden Tebrik

İzmir'in Kurtulduğu Gün Sarıkamış'ta Nasıl Tes'id Edildi

Sakarya Zaferi'nin Yıldönümü

Zafer Alayı

Geç de Olsa Anladılar

İtalyanlar Hayran

Tan Gazetesine Göre Vaz'iyet

Müttefiklerin İhtârı

Küçük İ'tilâf

Yangınlar Arasında Firâr

Aralarında Karar Vermişler

Atina'da

Döküntülere Dâir

Trakya'yı Tahliye

İnkılâb Türkiyesi 13

6-7-8 Eylül 1922 Tarihli Resmî Tebliğler

Sarıkamış Ahâlisi Nâmına Müdâfaa-i Hukuk ve Belediye Reisinin Büyük Millet

Meclisi'ne, Başkumandanlığa ve Garb Cebhesi Kumandanlığı'na Tebrik Telgrafları

Azerbaycan'ın Kars Şehbenderi'nin Şark Cebhesi Kumandanlığı'na Tebrik Telgrafı
Devletler Kendi Teba'larını Himâye Edecekler
Yunanistan Tahliyeye Karar Verdiğini Bildirmiştir
Üç Yunan Kolordusu Nerede?
Meletios'un Son Nefesi
Atina'ya Döndükten Sonra Karar Verecekler
Hezimetlerini İ'tirâf Ediyorlar
Artık Büsbütün Şaşırıldılar
Kral Konstantin'in ve Yoldaşlarının Ölümleri Daha Tahakkuk Etmedi

21 Eylül 1922 Pazartesi Sayı:81

Tarihte İki Büyük Müşâbehet
Ordumuzun Muvaffakiyetiyle Harekâtımız Devam Etmektedir
Başkumandan Millete Diyor ki:
Millete Beyânnâme
Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerinin Beyânâtı
Bulgarlarla Yunanlılar Arasında Müsâdemeler
Kars Muâhedesinin Teâtisi
Arnavutlarda Hudud da Hazırlanıyorlar
Güzel İstanbul'un Anadolu'ya Hediyesi
İstanbul'daki Muhâcirler Yuvalarına Dönüyorlar
Cemal Paşa ve Yâverlerinin Cenaze Merâsimi
Katil Ermeniler Nereden Teşvik Görüyor
Boğazlar Mes'elesi Etrafında
İngiltere'nin Boğazlar Hakkındaki Mesâisi
Acele Bir Konferans Toplanmalı İmiş
Muzafferiyetimizin Suriye'deki Akisleri
Neden Mağlub Olmuşlar?
Steryadis'in Başına Gelenler

Türkiye'deki İhtilâle Dair
İngilizler Malta'dan İstanbul'a Bir Alay Geliyorlarmış
Başkumandanın Tebliği
Şark Cebhesi Kumandanlığı'na
Tebrikler
Şeyh Sunûsi
Her Tarafta Bayram
Duygulu Bir Kalbin Hediyesi
Samsunluların Hediyesi
İzmir Meb'ûsları'nın Tebriki
İzmir'e Heyet-i Sıhhiyye
Fethi Bey'in Teklifi
İstanbul'un Sevinci Karşısında
Hinlilerin Sevinci
Hindistan'da Tezâhürat
Sabah Gazetesi'nin İhtidâ'sı
Artık Bütün Tahrikât Bihûdedir
Trakya'da İhtilâl Başladı
İstanbul Anadolu'ya Şükrân Hediyesi
İngilizler İstanbul'da Herşeyimizi İade mi Ediyorlar?
Muhtar Bey Efendi
Serserilerin Arası Açılmış
Bihûde Telâş
Şerif Paşa Ne Diyor?
Venizelos
Yunan Karârgâhı Sakız'a Nakl Edilmiş
İzmir'de Bir Konferans
Zavallı Dost
Yunan Kralı'nın Tavsiye ve Tehdidi

25 Eylül 1922 Pazartesi Sayı:82

Milli Da'vamız 1, Tarih Düstürları

Raûf ve Yusuf Kemâl Beyler İzmir'de

İzmir'de Bir Fransız Hey'et-i Murahhasası

Esirler Ankara Sokaklarında

İngiltere'de Büyük Bir Tereddüd Hâkimdir

İstanbul Türklere Verilmelidir

Çanakkale Mutasarrıflığı'nın Bâb-ı Âli'ye Telgrafi

Kurtulan Kardeşlerimize Yardım

Sivastopol'daki Kardeşlerimizin Tebriki

Türk Ortodoks Müstâkil Kilisesi

İstanbul'dan Kaçan Kaçana

Ruslar Almanlara Yirmi Harb Gemisi Sattı

Kral Hüseyin'in Çektikleri

İngiliz Gazetelerine Göre Yunan Zâyiâtı

İzmir'e Dâir Londra'dan Gelen Haberler

Bir Alay Daha...

İngiltere Yapayalnız Kaldı

Amerika'nın Kat'i Cevabı

Yeni Bir Pierre Lermite

Berlin Telsizi'nin Trakya ve Boğazlar Hakkında Bir Haberi

Başkumandan'ın Beyânâtına Dâir

Paris Mümessilimizin Beyânâtı

Cemal Paşa ve Yâverlerinin Erzurum'da Tedfin Merâsimi

Ölen Yunanistan

Erzurum, Kızılçakçak, Artvin, Ardahan ve Bayezid'da Zafer Şenlikleri

İnkılâb Türkiyesi 14

Rusya'nın Boğazlar Hakkındaki Notası

Bitaraf Mıntıka Mes'alesi
Mağlub Fakat Zâlim ve Hûnhâr

28 Eylül 1922 Perşembe Sayı:83

Milli Da'vâmız 2, Arâzî Hakkımız ve Hududlarımız

Müttefiklerin Sulh Notası

Nota Hakkında Tafsîlât

Mülâkatına Fevkâlâde Ehemmiyet Veriyorlar

Paris Konferansı Hall Müzâkereleri

İngiltere Müttefiklerini Tehlikeli Bir Yola Sokmak İstiyor

En Güzel Cevap Aralarında Anlaşmak

Bitaraf Mıntıka İçin Müttefikler Harb Edemez

İtalya Kâbinesi Şark Mes'alesini Görüşüyor

Mösyö Franklin Bouillon Ankara Yolunda

Türkiye'nin İsteddiği Hudutlar Nedir

Reuter Ajansı'na Göre Başkumandan Ne demiş

Rusya Şark Hâdisâtını Dikkatle Ta'kîb Etmektedir

Amele Meclis-i Umûmîsi İngiltere Siyâsetini Tâkbîh Ediyor

Hacianesti Kendini Müdâfaa Ediyor

İstanbul'daki Yunanlıların Hepsini Def' Oldu, Yalnız Bir Mülâzımları Kaldı

Yeni Konferans

Şark-ı Karîb Mes'alesi ve Ankara

İtalya Siyâseti Türkiye'yi İhyâya Ma'tûfmuş

Sırp Hâriciyye Nâzırını Türklerle Münâsebetlerinin İyi Olduğunu Söylüyor

Tan Gazetesine Göre Anadolu'daki Muzafferiyetimizin Ehemmiyeti

Muzafferiyetimizin Afganistan'daki Te'siri

Midilli'de Bombalarımıza Hedef Olanlar

İzmir'e İlk Giren Türk Zabıtı Kimdir

Bulgar Dâhiliyye Nezâreti'nin Tamimi

Cenûbi Irak'ta İsyân
İstanbul İrfân Ordusunun Âbidesi
Hilâl-i Ahmer İmdad Heyetleri
Kızaran Bayrak
İstanbul'da Neler Oluyor
İstanbul'u Bize Teslim İçin mi Hazırlanıyorlar
Muhâcir Akımı Günden Güne Artıyor
Franklin Bouillon'un Vazifesi Ne İmiş?
Türkistan İle Afganistan Arasında Bir İttifâk
Almanya'nın Moskova Sefiri
Şanlı Ordumuzu Kurtulan Kardeşler Nasıl Karşıladi
Türkiye-Rusya
Hindistan'da
Fransa'nın Nüfusu
Amerikalı Müşâvirler
Bağdat'la Halep Arasında
Kirkos Gazetesi'nin Haberleri
Büyük Bir Sefine
Aferin Keskin'e
Keskin'de Yetimler Yuvası
Amasralılar'ın Tayyaresi
Kahraman Ordumuza Armağanlar
Resmî Tebliğ
Türkiye Yalnız Değildir, Bütün İslâm Âlemi Onunla Beraberdır
Fransa ve İtalya Sergüzeşt Peşinde Koşmak İstemiyorlar
Eğer Gidersek Konferans Venedik'te Olacaktır
Bir İngiliz Gazetesi'ne Göre Türk Azmi Nedir
Yeni Muhâcirler
Şavşat Bidâyet Hâkimliğinden

2 Ekim Pazartesi Sayı:84

Milli Da'vamız 3, Boğazlar Vaz'iyeti

Yunanistan'da Nihayet Kıyamet Koptu

Rusya'nın Son Notası

General Harington'a Verilen Cevab

İngiltere'nin Sulhü Eşkal Mâhiyyetinde Olan Harekâtı

İstanbul Hükümeti İstifâ mı Ediyor?

Bir İzâh

Başkumandan Ankara'ya Geliyor

Fransa ve İtalya Karşısında İngiltere'nin Vaz'iyeti

Geç Kaldılar

Curzon'un Serd Ettiği Teklif

İzmir Yangını Tamâmen Sönmüş, Âsâyiş İâde Edilmiştir

Hint Hilâfet Komitesi'nin Protestosu

Berlin Telsizi İki Sovyet Fırkası'nın Batum'a Geldiğini Haber Veriyor

Dâmât Ferit ve Ali Kemâl Kaçtı

Dâmât Paşa Nasıl Kaçmış

Ali Kemal'e Telgraflar

Fransız Gazetelerinin Alayı

Van Mektupları

Sabah Gazetesinin Recmi

İnkılâb Türkiyesi 15

İran Ahvâli

Lloyd George Hesap Veriyor

Resmî Teblîğ

Lloyd George'un Boğazlar Hakkındaki Beyânâtı

Notayı Yunanlılar Nasıl Karşılادılar

Bütün Yunan Ordusu Terhis Ediliyormuş

Filistin'de İngiliz Mandası ve Filistinliler
İstanbul Postahanesine Bir İngiliz Sansürü Koymuşlar

5 Ekim 1922 Perşembe Sayı:85

Milli Da'vamız 4, Ekalliyetler Hukuku

Başkumandan Ankara'ya Geldi

Asıl Konferanstan Evvel Mudanya

Konferans Ne Vakit Toplanabilecekmış

Tereddüt İçinde Müzâkereler

Şark Mes'elesi Artık Boğazlar Mes'alesidir

Şark Mes'elesi Hakkında Fransa Ne Düşünüyor

Şark Buhranı Hakkında İngiltere'nin Beyânnâmesi

İstanbul'dan Kaçanlar Üçbini Buldu, Bandırma Yangını

Cemiyet-i Akvâmın İnsâniyetperverliği

Da'vetsiz Misafirler

Trakya'daki Kardeşlerimize Müjdelere

Mısırlıların Hilâl-i Ahmer Yardımları

Mustafa Kemâl Paşa'nın Cevabı Etrafında

Petit Parisien Gazetesi'nin Bir Mütâlaası

Tevfik Paşa'nın Beyânâtı

Sulh mü, Harb mi?

İmânsızlar

Hacıanesti'de Yakayı Ele Verdi

Papa'nın Ricâsı

Şiir: İngiltere

Şiir: İzmir'de

Zafer Neşvesi ve Gençlik

Türkiye ve Mâvera-yı Kafkas Hükümetleri

İzmir Metropoliti'nin İ'dâmı

Zaferimizin Makû'de Tes'îdi

Fenerdekiler Ağlamışlar

Ne Kadar Rum Kaldı

Yunanlılar Kendi Kendileriyle Alay Ediyorlar

Ordu da Terfî'ler

Sulhe Doğru

Resmî Tebliğ

Yeni Sulh Konferansı Etrafında

Lloyd George'da Sukûtun Eşiğinde

İstanbul'da

Romanya'nın Boğazlar Hakkındaki Fikri

Franklin Bouillon'un Mühim Beyânâtı

Eski Yunan Nâzırları Yakalandılar, Mahkeme Edilecekler

Hint Hilâfet Komitesi'nin Tebriki

Demiryolları Müdiriyyetinden İ'lân

9 Ekim 1922 Pazartesi Sayı:86

Başkumandan Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerinin Mühim Nutukları

Müttefiklerin Notasına Hükümetimizin Cevâbı

Rusya'nın Müttefiklere Yeni Notası

Esir Generaller

Salihli ve Eşme Fecâyî

Garb Proletaryasına Bir Hitâb

Yunanlılar Trakya'dan Mezâlimle Çekiliyor

Resmî Tebliğ

Kurtuluş Gününü Bekleyen Trakya'da

Trakya'ya Ecnebi Zâbitlerden Mürekkebe Bir Heyet Gidiyor

Franklin Bouillon İstanbul'a Gitti

İngiliz Resmî Tebliği

Faysal Yine Yuvarlanmış mı?
 Mudanya Konferansı Toplanıyor
 İngilizler İsteseler Derhal Sulh Olur
 Avarof Zırhlısı Kapandı Kaldı
 Atina'da İhtilâlcilerin Yeni Kararları
 Yunan İhtilâli'nin Fransa'daki Te'siri
 Yunan İhtilâline Dâir
 Yeni Yunan Kabinesi Nasıl Bir Şeydir
 Eskisi Gidiyor Yeni Kral İhtilâlcilerle Dertleşiyor
 Yunanistan'ın Yeni Paris Sefâret Maslahatgüzârlığı
 Atina'daki Amele Ne İstiyor

12 Ekim 1922 Perşembe Sayı:87

Başkumandan Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerinin Mühim Nutukları
 Tüylür Ürperten Vahşet
 Mudanya Konferansı
 Zaferimiz ve İslâm Âlemi
 Yoldaş Karahan'ın Beyânâtı

16 Ekim 1922 Pazartesi Sayı:88

Mudanya Askerî Mukâvelenâmesi
 Hariciyye Vekilimizin Beyânâtı
 İmzadan Evvel Gönderilen Notamız
 Meclis İsmet Paşa'ya Arz-ı Teşekkür Ediyor
 Başkumandan Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerinin Mühim Nutukları
 İngiliz Siyâseti Karşısında Hindistan
 Başkumandan Paşa Hazretlerinin Tebrikâta Cevâbları
 İstanbul Hükümeti'ne İhtâr
 Matbûat Bütçesi Uzun Münâkaşalardan Sonra Kabul Edildi

Cevabî Notamız: Müttefik Devletler Mümessillerine 5 Teşrin-i Evvel'de Verildi
Cem'iyet-i Akvâm'ın İsviçre Murahhası İstanbul'da
Yunan Zulmünden Kaçıp Kurtulanlar
İzmir'e Dönen Ecnebler
Venizelos'a Dâir
Mudanya Mukavelenâmesi İmza Edildi
Mudanya Konferansı
İstanbul'da İngilizlerin Bihûde Telâşları
İstanbul İle Tren Muvâsalasını Kat' Ediyorlar
Karadeniz Boğazı İngiltere Tarafından Abluka Edilmiştir
Fransız Matbûâtı Yunanistan'ın Tavır ve Hareketini Şiddetle Tenkid Ediyor
Madam Gaulois Yunan Mezâlimini Görmek İçin Geldi

19 Ekim 1922 Perşembe Sayı:89

Milli Da'vamız 5, Ecneblerin Mevkii
Mudanya Mukâvelesinin Tatbikine Başlanıyor
Yunanistan Mudanya Mukâvelesini Kabul Etmiştir
Sulh ve Müttefikler
Türklerin Kazanacağı Muhakkaktır
Yeni Muhârebeler
Dört Sene Evvelki Bir Söz
İngiltere Hükümeti'nin Çılgın Siyâseti
İngiliz Millet ve Hükümeti
Şahsî Siyâsetler
Mısırlıların Azmi
Hindistan Ne Halde?
İnkılâb Türkiyesi 6
Alçak Mağlubların Trakya'da Yaptıkları
Cezalarını Bulan Vahşiler

Kurtulan Yurtlarımızdaki Yollar Ne Haldedir
Sevgili İzmirliilerin Hilâl-i Ahmer'e Yardımları
İrlanda Ateş İçinde
Ak Destan
Lloyd George Sulhün de Düşmanıdır
Towsend'in Beyânâtı
İngiltere'de Duâ'lar
Türkiye-Suriye Gümrük Hey'eti Vazîfesini Bitirdi
Trakya'yı Re'fet Paşa Teslim Alacaktır
Şark Konferansı Nerede Toplanacaktır
Halide Hanım Hey'eti'nin Raporları
İstanbul İ'tilâf Sansürünün Son Ma'rifleri
79 Kahramanımız Takdirnâme İle Taltîf Edildi
İstanbul'dan Giden Gidene
Yunanlıların Yalnız Kaldıklarını İngilizlerde Söylüyor
Trakya'nın Tahliyesini Yunanlılarda Kabul Etmiştir
Trakya'dan Def' Olmaları İçin Bir Ay Mühlet Azmış!
Türkiye İle Rusya Arasında Ticaret Muâhdesi Akd Edilecektir
İngilizler Lloyd George'un Artık Çekilmesini İstiyorlar
Sultan Nihâyet Saltanattan Vazgeçer mi?

2 Ekim 1922 Pazartesi Sayı:90

Lloyd George'un Sukutu'nun Sebepleri I
İstanbul Sevinç ve Bayram İçinde
Nihayet Lloyd George'da Yuvarlandı
Yeni Konferansa Kimler Gelecektir
Mecliste Harâretli Bir Celse
Trakya Teslim Ediliyor
Sulh Konferansı Ne Vakit Toplanacak

Mudanya İ'tilâfı Hakkında Harington Ne Diyor
Irak'ta Vaz'iyet Karışiktur
Paşalar Hazerâtının Bursa'da İstikbâlleri
Kahraman Zabıtlarımızın Taltifleri
Yakılan Harab Edilen Yerlere Dair Yeni Ma'lûmât
Tayyare Gezintisinde Görülen Yangınlar
Fâsıl Hattan Kaçan Serseriler
Muzafferiyetimizi Tebrike Gelen Kafkas Federasyonu Hey'eti
Madam Gaulois Harb Cebhelerini Gezdi
Franklin Bouillon da Anadolu'nun Yunanlılar Tarafından Yakıldığını Söylüyor
Yeni Dostlarımız
Yoldaş Lenin: Muvâzeneyi Fransa İle Rusya Muhâfaza Ediyor, Diyor
Türkiye Fransa Dostluğu Takviye Edilmelidir
Rusya ve Boğazlar Mes'elesi
Chamberlain İngiliz Siyâsetini Medh Ediyor
Eski Kafalar Kolay Kolay Değişir mi?
Romanya Rum ve Ermeni Mültecilerinin Romanya'ya Girmelerini Men' Etmıştır
İnkılâb Türkiyesi 17
Müttefik Erkân-ı Harb Reisleri Tekfûr Dağındalar
Mudanya İ'tilâfnâmesi İtalya'da Memnuniyeti Mûcib Olmuştur
İngiliz Matbuâtı Mudanya Mukavelenâmesini Sulhe Doğru Bir Adım Sayıyor
Şark Konferansı 15 Teşrin-i Sânide Toplanacaktır
İngiltere Hükümeti Karadeniz Ablukasını Tekzib Ediyor
Devletler Sulh Konferansına Hazırlanıyorlar
Mütareke ve Sulhu Mustafa Kemâl Paşa'ya Medyunuz
Üç Defa Hazırlanmış, Artık Dördüncüsünü Beklemeli
İran Hükümeti'nin Yunanistan'ı Protestosu
Trakya'dan Muhâcir Akımı Başlamış
Yunanlılar Hâlâ Zâlim Hâlâ İşkence ve Eziyet Sevdasındadırlar

Sahte Patrik de Kaçıyormuş
 Venizelos 1914 Hududuna da Razi Olduğunu Söylüyor
 Ne Çabuk Sulhperver Oldular
 Atina'dakiler Şaşırılmışlar Kalmışlar
 Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri Ankara'da
 Yunanlılar Trakya'yı Teslim Etmek Üzeredirler
 İsmet Paşa Gebze'de
 Rus İngiliz Muâhdesi Rusya Tarafından Reddedilmiştir

26 Ekim 1922, Perşembe Sayı:91

Lloyd George'un Sukutu'nun Sebepleri 2, Dâhili Mes'eleler ve Muhalefet
 Muhterem Misafirlerimiz: Erzurum Valisi ve Kolordu Kumandan Vekili Sarıkamış'ta
 Hakimiyet Hakan'ın Değil Ancak Milletindir
 Trakya Mezâlîmi Hakkında İsmet Paşa'nın Mütâlaası
 Altıyüz Zâbite İstiklâl Madalyası Veriliyor
 İstanbul Rus Hârici Ticâret Mümessilliği'nin Protestosu
 Trikopolis Neler Anlatıyor
 Beyrut'ta Sancağımız
 Anadolu İhtisâsı
 Şiir: Akıncı
 Harabeler Arasından
 Bulgar Başvekili Stanbulski'nin Beyânâtı
 İnkılâb Türkiyesi 18
 Mütteliklerin Trakya Hududundaki Teblîğleri
 Fransa-Rusya Münâsebâtı
 Sabık Roma Mümessili Aydın Meb'usu Cami Bey Müsta'fi Add Edilmiştir
 Ardahan Mektupları
 Kars Maârif Müdürlüğü
 Batum Türk Ticâret Odası

Ukrayna'nın Hediyesi

Resmî Tebliğler

Ref'et Paşa İstanbul'da Nasıl Karşılandı

Jandarmalarımız İstanbul Sokaklarında

Jandarmalarımız İstanbul'dan Gececeklerdir

İngiltere'de Yeni Kabine Teşekkül Ediyor

30 Ekim 1922 Sayı:92

Sükûtun Sebepleri 3, Hârici Sebepler

Lozan Konferansı'na Resmen Da'vet Edildik

Amerika Sâmi Sıfatıyla İştirâk Ediyor

Venezelos Yunan Murahhaslığı'na Da'vet Edildi

Mısır Hükümeti de Konferansta Bulunmak İstiyor

İsviçre Konferans İçin Hazırlanıyor

Yusuf Kemâl Bey'in İsti'fâ'sı

Hariciyye Vekâletimizin Notası

Yoldaş Çiçerin'in Yeni Bir Notası

Bulgar Başvekili'nin Trakya Hakkındaki Hülyaları

Hindistan Heyecan İçindedir

İzmir'den Gelen İyi Haberler

İstanbul'da Teşehhüd Mikdarı Ömürleri Kaldığı Halde...

Her Kazada Milyonlarca Zarar ve Ziyân

Bursa ve Havâlisindeki Yunan Barbarlıkları

Bakû'da Hilâl-i Ahmer'e İâne Toplanıyor

Mâliyye Vekili İzmir'de

Edirne'den de Kaçıyorlar

Ekalliyetlerin Mübadelesine Yunanlılar Muvafakat Etmişler mi?

Serseri Yunanlılar Kapı Kapı Dolaşıyor

Beş Sınıf Afv Bir Sınıf Da'vet Ediliyor

Madam Gaulois Yunan Vâhşetini Anlatıyor

Bonar-Law'ın Beyânâtı

Bütün Borçlarımızı Yunan'a Yükletecek miyiz?

Trakya'da Vaz'iyet Nasıldır

İnkılâb Türkiyesi 19

Menkûb Konstantin'le Bir Mülakât

Lloyd George İçin Hâkimiyet-i Milliye Ne Diyor

Lloyd George'un Yerine Gelenler Kimlerdir

Yunallılar Lloyd George'un Mâtemini Tutuyorlar

Trakya'da Son Vaz'iyet

Kaçak Serseriler Meydanı Boş Buldular, Müslümanlara Zulüm Ediyorlar

Artık Da'vâlarını Sakarya'da Değil Meriç Boyunda Müdâfaa Edeceklermiş

Kundakçıların Aydın Livâ'sı Dâhilindeki Eserleri

Resmî Tebliğler

Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Dünya Efkâr-ı Umumiyyesine Hitâbı

Şehit Yavrularımız Ankara'da Fevkâlade Bir Suretde İstikbâl Edilmişlerdir

Fransa Rusya Münâsebeti Hakkında Tan Gazetesi'nin Makalesi

2 Kasım 1922 Perşembe Sayı:93

Bâb-ı Âlî Yine Hıyânete Başladı

Büyük Millet Meclisi'nin Mühim Kararı

Fahri Paşa Afgân Emiri'nin Huzurunda

Mısır'da

Yemen'de

İran'dan Gelen Bir Ses Diyor ki:

İnkılâb Türkiyesi 20

Türkiye-Rusya Ticâret Muâhedesini

Milli Saltanat ve İstanbul Matbuâtı

Rumlardan Başka Onbeşbin Ermeni de Kaçıyormuş

Yunanlılar Birbirlerine Girdiler, Prens Andrea da Tevkif Edildi

Fener'deki Fesâd Ocağından Son Kıvılcımlar

Sahte Patrik Düşünüb Duruyormuş

Midilli Müslümanları

Alenî Teşekkür

Resmî Tebliğler

Sulh Konferansına Doğru

İngiltere Meb'usan Meclisi Fesh Ediliyor mu?

Fener'de İstifâ Etti

Bonar-Law Kâbinesi ve İngiliz Matbûatı

Hârici Siyâseti Yine Curzon mu İdare Edecek

Boğazlar Komisyonuna Amerika'da İştirâk Edecek mi?

6 Kasım 1922 Pazartesi Sayı:94

Yenilen Tâli'

Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerinin Pek Ziyade Şâyan-ı Ehemmiyet Olan Tarihi

Nutukları

Türk Ordusunun Gümrü'ye Girmesinin Yıldönümü

Yeni Hâriciyye Vekili İsmet Paşa Hazretlerinin Mühim Nutukları

İnkılâb Türkiyesi 21

Hilâl-i Ahmere İâne

Vehabiler

Şam Türklerinin Tezâhürâtı

İmam Yahya İle Seyyid İdris

Anadolu Askerlerine, Tuna'dan Selam

Claude Farrere'nin Âlicenâb Sesi

Düşmanlar Gibi Kaçan Hanedan Â'zâsı da Var

Trakya'yı İşgale Başladık

Ankara'da İctimâ'lar

Trakya'da Mülkî Teşkilât Devam Ediyor
Trakya'da Boşalan Köyler Öldürülen Biçâreler
İzmir'de Mal ve Mülk İşleri
Harington'la Başbaşa
Eğer Şerik'i Cürüm İseler?
İngiliz Parlamentosu Fesh Ediliyor
Bonar-Law'ın Beyânnâmesinden

9 Kasım 1922 Perşembe Sayı:95

Resmi Tebliğ
Hâriciyye Vekâletimizin Notası
Heyet-i Murahhasamız Yola Çıktı
Vekiller İntihâbı
İstanbul Maârif Müsteşârının Bir Teşebbüsü
Ali Kemâl Haini de Parçalandı
Konferans İtalya Yüzünden Gecikiyor
Diyarbakır'ın Tebrikâtı
Meclis-i Âlî'nin Saltanat ve Hilâfet Hakkındaki Kararı Anadolu'da Tes'id Edildi
İstanbul Vilâyetine Ta'yîn
İstanbul Vilâyet-i Meclis-i Umûmîsi Dâhiliyye Nezâretini Tanımıyor
İstanbul Belediye Cemiyet-i Umûmisinde Fa'âliyyet
İstanbul'da Tezâhürat
Bâb-ı Âlî'nin İsti'fâ'sı
Maârif Vekili Vehbi Bey'in İsti'fâ'sı
Büyük Millet Meclisi Müzâkereleri
Milli Cereyân'ın Zaferi
İnkılâb Türkiyesi 22
Sarıkamış'da Tezâhürat
İstanbul Hıyâneti Hakkındaki Teblîğ

İstanbul Hiyâneti Yıkıldı

Sulh Murahhaslarımız Yola Çıkıyorlar

Orient News Gazetesi'nin İsmet Paşa Hakkındaki Düşünceleri

13 Kasım 1922 Pazartesi Sayı:96

Sulh Hey'etimiz Lozan Yolunda

Şark Konferansı Ne Vakit Toplanıyor

Yakın Şark ve Fransız Matbûatı

Birinci Rus Vekilligi

Türkiye-Rusya Konferansı

Bâb-ı Âli'de Re'fet Paşa Riyâsetinde İctimâ'lar

İstanbul'da İtilâfçılarla Olan Münâsebâtın Tanzimi

Sabık Padişah Hâlâ Sollamak Sevdasında

Erzurumlularla Başkumandan Arasında Telgraflar

Acaba İngiliz Siyâseti Değişti mi?

Fransız Gazeteleri ve Padişah

İngiliz Matbûatı ve Biz

Beykoz'da Fevzi Paşa Caddesi

Lloyd George Yine Kollarını Sıvıyor

İstanbuluların Heyecânını İngilizler Ateşle Söndürmek İstiyorlar

Tebrikler

Büyük Millet Meclisi Müzâkereleri

İnkılâb Türkiyesi 22

İzmir'de Millet Bayramı

Gürcistan Hükümet Reisi Midivanı ve Hey'et Üyeleri Dönüyor

Balkan Hükümetleri Arasında

Curzon'un Lozan'da Ne İşi Var

16 Kasım 1922 Perşembe, Sayı:97

Sulh Hey'etimiz İkiye Ayrıldı

Konferans 20 Teşrin-i Sâni'de mi?

Konferanstan Evvel Görüşecekler mi?

Fransa'nın Şark Siyâseti

Curzon'un Nutku

Şark Cebhesinin Telgrafi

Bonar-Law Kendisini Müdâfaa ve Lloyd George'u Tenkid Ediyor

Yeni Gün'ün Bir Makâlesi

İran Matbûâtı

İran'da Âsâyiş

Mısır'da Coğrafya Kongresi

Türkiye-İran Münâsebetleri

İran Şahı'nın Telgrafi

Tebriz'de Kibrit Fabrikası

Hint Müslümanlarının Gayreti

Osmanlı Bankası Şu'beleri

Tahran'da Lehimize Tezâhürat

Urmiyelilere Yardım

İran'la Fransa Arasında Tombaku Mes'elesi

Avrupa'ya Giden İran Zâbitleri

Sadık Solar Nizam Han'la Mülâkat

Türkistan'da Hastalıklar

Moskova Tebrizi'nin Bir Haberi

Mısır Sabık Hidivi Hakkında

Büyük Millet Meclisi Müzâkereleri

Enzeli

Bakû'da Hayat

İnkılâb Türkiyesi 23

Resmî Tebliğler**Renin Gazetesi'nin Mütâlaası****Vakit Gazetesi'nin Son İnkılâb Hakkındaki Mütâlaası****Bâb-ı Âli Avrupa'daki Mümessillerine Yol Veriyor****Edirne Valisi Şâkir Bey'in Avdeti****Lord Salisbury: İngiliz Siyâseti Sağlam Bir Siyâset Değildir****Sulh Hey'etimiz İstanbul'da****Garb Şimendüferleri Ta'rifelerine Dört Misli Zam Kabul Edildi****Fevzi Paşa Müdâfaa-i Milliye Vekâleti Vekili****Yeni İstanbul Vaz'iyeti ve İngilizler****Sulh Konferansı Bir An Evvel Toplanmalıdır****İngiltere Konferansta Müşkilât Çıkarmayacakmış****Tan Gazetesi, Mudanya'da Neden Bir Sulh Mukaddimesi İmza Edilmedi, Diyor****İngilizler Şark Siyâsetine Karışmak İstiyorlar****Filistin'de Şiddet****Alenî Teşekkür****Muallim Aranıyor****20 Kasım 1922 Pazartesi Sayı:98****İsmet Paşa'nın Notası****Rauf Bey'in Beyânâtı****Konferansta Metin Bir Cebhe Arz Etmek İçin Hazırlanıyorlar****İngiltere İle Fransa Anlaşabilirlerse****Hâriciyye Nazırları İctimâ'ı Ne Vakit****Rusya'ya Verilen Cevap****İsmet Paşa Doğruca Paris'e mi Gidiyor?****Teâti Edilen Notalar****Sovyet Müttehid Cumhuriyetleri****Şiir: Akın**

Meclis İkinci Başkanlığına Müfid Efendi Seçildi
Muhyeddin Paşa Tahran Sefirliğine Ta'yin Edildi
Mâli Kanunlarımız İstanbul'da Tatbika Başlanmıştır
İstanbul'da Yeni Vaz'iyetler
Londra'da Endişe Devam Ediyormuş
Zaharof Romanya'da
Çiçerin Yoldaş'ın Tebrik Telgrafı
Hicâz'da Devam Eden Ahvâle Karşı Hacıların Nefreti
Afganistan'da İstiklâl Günü
İnkılâb Türkiyesi 24
Sarıkamış Yavruları Ankara'da
Resmî Tebliğler
Tiflis Mümessili Muhtar Bey'in Moskova Sefareti'ne Ta'yin Edildi
Türkiye Rusya Ticâret Konferansı
Abdurrahim Şeref Bey
Harington'un Kuru Tehditleri
Kasabalar Azimli İsimleriyle
Çanakkale Komedyası

23 Kasım 1922 Perşembe Sayı:99

Kaçak
Hıyânet Vesikası Hakkında Anadolu Ajansı Ne Diyor
Hind Komitesi'nin Bonar Law'a Telgrafı
Vahdettin'in Firârı Hakkında İstanbul Gazeteleri Ne Diyor
Saray Mühürlendi, Muhafaza Altındadır
İstanbul'da Sansür Belâsı Kalmadı
Times Gazetesi Vaz'iyeti Nasıl Koruyor
Afganistan'da Türk-Afgan Dostluğuna Tezâhürat
Meclis'de Hall Müzakereleri

Amerikalı Taassub ve Nankörlüğü
İnkılâb Türkiyesi 25
İsmet Paşa'nın Tan Gazetesi'ne Beyânâtı
Amerika'da Aleyhimize Büyük Bir Propaganda Var
Times Gazetesi'nin Yalanları Ne Vakte Kadar Sürecek
Fransa Sulh İstiyor
Fransa Şarkta Neler İstiyormuş
Gelibolu'daki Yunanlılarda Gidiyormuş
Alman Başvekili İsti'fâ' Etti
Yeni Alman Başvekili Kimdir?
Poincare'nin Beyânâtı
Moskova Sefiri Muhtar Bey Hareket Etmek Üzeredir
İngiliz Parlamentosu Ne Vakit Toplanıyor?
Rusya Baserabyayı İstiyor
Meclis Müzâkereleri
Halifemiz Abdülmecid Efendi Hazretleri
Sarıkamış'ta İlk Kar

27 Kasım 1922 Pazartesi Sayı:100

Sulh Yolunda
Beyânnâme-i Hilafetpenâhi
İstanbul'a Bir Hey'et Gidiyor
Abdulmecid Hazretleri ve Fransa Matbûatı
Lozan Konferansı'nda Avrupa'daki Hududumuz Hakkında Müzâkereler
Lozan'da İlk Celse Nasıl Açıldı
Hâriciyye Nâzırları Samimi Görüşmüşler
Poincare İsviçre Cumhur-ı Reisini Ziyaret Etti
Konferans Nasıl İdâre Edilecek
Belçika'da Konferansa Geliyor

Lozan Yolcuları

İngilizler Boğazları Tahliyeye Hazırdırlar

Türklere Karşı Eski Usulleri Tatbikten Çekininiz!

Gelibolu'nun Bize Teslimi Takarrür Etti

Mümtaz'üd Devle Hazretleri Tahran'a Gidiyor

Rumların Fener Patrikhanesini Tekzibleri

Yunanlılar Hâlâ Vâhşetten Vazgeçmiyorlar

Eski Yunan Nazırları İngiliz Teşvîkatını İ'tirâf Ediyorlar

İtalya'da Rus Ticâret Hey'eti Geri Dönüyor

Vahdeddin ve İstanbul Gazeteleri

Vahdeddin'de Malta'ya Götürüldü, İslâm Alemi Karşısında İngiliz Safsatası

İnkılâb Türkiyesi 26

Sulhe Doğru

Erivan'da Türkiye Lehine Tezâhüratlar

İsmet Paşa Poincare İle Görüştü

Londra'da Neler Oluyor

Propagandalarına Sed Çekmişler

Hâriciyye Nâzırları Aralarında Ne Vakit Görüşecekler

Evvela Kendi Aralarında Anlaşacaklarmış

Fransa ve İngiltere Arasında Esaslı Bir İhtilâf Yok

Aralarında Görüşüyorlar ve Anlaşmaya Çalışıyorlar

Konferansın Bir An Evvel Toplanması Lazımdır

Resmî Tebliğler

Konferans İlk Celsesini Akd Etti

Yarın

Tan Gazetesi'nin İki Mühim Mâkalesi

30 Kasım 1922 Perşembe Sayı:101

Halife-i Müslimin Hazretleri

Lozan Konferansı'nda Türk Nokta-i Nazarını Müdâfaa Garbi Trakya Mukadderâtı

Şark Mes'elesi Dünya Mes'alesidir

Lozan'da Biz ve Rusya

Türkiye Karşısında İtalya

Bulgaristan, Sırbistan ve Emsâli Hükümetler

İstikrâz Şâyiaları Yalandır

İsmet Paşa Hazretleri'nin Nutukları

Şiir: Feryâd

Sulh Konferansı'nda Komisyonlar Nelerle Uğraşacaklar

Müzâkereler Hâlâ Garb Hududları Etrafında Cereyân Ediyor

Heyetler Üç Encümene Ayrıldı

Oniki Ada Mes'elesi: İtalya Ta'vizât Hülyasında

Karaağaç Mes'elesi Hakkında Tan Gazetesi Ne Diyor

İngiliz Amele Komitesi Ne İstiyor

Şeyh Sunisi Hazretleri'nin Tebrikleri

Kars'taki Kafkas Şehbenderlerinin Veda Telgrafları

İnkılâb Türkiyesi 27

Kış Hayatı

Kış Sporları

Anavatana Dönen Sarıkamışlılar

Kars'taki Kafkas Şehbenderlikleri

Resmî Tebliğler

İcrâ Vekillerine Beyân-ı İ'timâd Edildi

Halifemiz Hakkındaki Kararımız

Konferans Trakya Hududlarını Görüşüyor

Mustafa Kemâl Paşa'dan Türk Ocağına

4 Aralık 1922 Pazartesi Sayı:102

Tazmînât Mes'alesi Görüşülüyor

Karaağaç ve Dimetoka'yı İstiyoruz

Venizelos Pek Sulhperver Görünüyor

İsmet Paşa Türkiye'nin İktisâdî Metâlibatını İzâh Edecektir

Düyûn-ı Umûmiyye Taksim Edilecektir

Müttefik Başvekiller Londra'da Görüşeceklerdi

Garbî Trakya'da İsyân

İngiltere-Yunanistan Münâsebâtı Münkâtı'dır

Avrupa Yunanistan'ı Tâkbih Ediyor

Yunanistan'da İdama Mahkûm Edilenler

Sıra Prens Andrea, General Dusmanis Vesaireye Geldi

Liman Von Sanders Diyor ki:

Gayr-i Askeri Mıntıka Tahdîd Edildi

Gayr-i Askeri Mıntıka Hakkında

Romanya Lehistan'ı Harbe mi Sürüklüyor?

Şarki Trakya Tamamen Kurtuldu

Gelibolu'dan da Gittiler

Türk Ricâline Karşı Sûikasdler Yapmak İsteyenler Kimlerdir, Nerede Toplanmışlar,

İstanbul'a Gelenler Kim?

Şiir: Edirne İçin

Halife Hazretlerine Sefirlerin Tebriki

Halife Hazretlerinin Meb'uslara Ziyâfeti

Halife Abdülmecid Hazretleri ve Anadolu

Tiflis Sefâretimizin Bir Tebliği

Vahdettin İngiliz Parasına Avuç Açıyor

İstanbul'da Yeni Bir İ'tilâf

Atina Telsizi Yine Saçmalamaya Başladı

Devletlere Verdiğimiz Mühim Bir Nota

Yunan Esirlerinin Teşekkürü

İnkılâb Türkiyesi 28

Sarıkamış Güç Derneği

Halife-i Müslimin Hazretleri'nin Beyânâtı

Büyük Bir Sûikasd Teşkilâtı, Paris'te Toplanan Ermeniler

Her Taraftaki Türk Ricâline Karşı Sûikasd Yapmağa Karar Vermişlerdi

Türk-İngiliz İhtilâfı Zayıflıyor

Resmî Tebliğler

İsmet Paşa'nın Samimi Görüşmeleri

Çiçerin'in Riyâsetindeki Rus Hey'eti Lozan'a Varmak Üzeredir

Garbi Trakya'da Ârâ-yı Umûmiyye Elzemdir

Muallim Aranıyor

Mekteb Mümessilleri İçin

Güç Derneğinin Konferansı Türk Matbûatı

Sinema

7 Aralık 1922 Perşembe Sayı:103

Boğazlar Mes'alesi Müzâkere Ediliyor

Rusya-Almanya Askerî İ'tilâfı

Şarki Trakya'da Ecnebi Kuvveti Kalmadı

İsmet Paşa'nın Beyânâtı

Mısır'ın Meşrû Bir Talebi

Meclis'te Bir Celse

İsmet Paşa İle Çiçerin

Balkanlılar Arasındaki İttihâd Zaifdir

Konferans Ta'til ve Te'hir Edilecektir

Ermenilerin Gelibolu'da Yaptıkları Yangın

Sûikasdçı Ermeniler

Amerika Muâvenet Hey'eti Ankara Mümessilinin Mektubu

Poincare Ne Diyor

Hacianesti'nin Son Sözlere

Şiir: Rûya

Edirnemize de Kavuştuk

Gümrü'de Kumaş Fabrikası

Yeni Arpaçay Mecerâsı

Yeni Rus Ticâret Odaları

Kars'ta Hususi Mekteb

Azerbaycan Kars Şehbenderinin Bildirisi

Musul Mes'elesi

Asya Hududları Hakkında Henüz İ'tilâf Edilemedi

Mıntıka-i Nüfuz İ'tilâfı Keemlemyekündür

Hamid Bey Lozan'dan Paris'e Bekleniyor

Ankara'dan Gelecek Ta'limât Bekleniyor

Yunanistan'da İdâmlar

Seyahat Notları Kağızman, İğdır Yolunda

Times Gazetesi Bizim İçin Ne Diyor

Güç Derneğinde Bir Konferans

11 Aralık 1922 Pazartesi Sayı:104

Fransız Komünist Jak Saduk'la Bir Mülâkat

Adnan Bey İstî'fâ' Etti

Gerginlik Zâil Olmalı, Boğazlar Mes'elesi Hallediliyor

Münâkalât ve Posta İşleri İ'tilâfla Neticelendi

Boğazlardan Sonra Anadolu Hududlarını Görüşeceklermiş

İhtilâflar Müzâkerâtı İnkıtâa' Uğrayacak mı?

Kapitülasyonlar Mutlak İlgâ Edilmelidir

Düyûn-ı Umûmiyye Mes'elesi Hakkındaki Müşkilât İzâle Edilebilecek mi?

Türk-Rus Nokta-i Nazarının İnkışâfını Bekliyorlar

Başvekiller Konferansı'nın Ehemmiyeti
Devletlerin Teklifâtı
General Pelle'de Lozan'a Gidiyor
Boğazlar ve Asya Hududları Mes'elesinde Rusların Nokta-i Nazarları
Ahd-i Atikâ Mes'eleleri Etrafında
Konferans Hakkında Müşâhede ve Tedkikler
Makedonya Türklerinin Feryâdı
Makedonya'da Kanlı Mücadeleler
İğdır
Vahdeddin
Düyûn-ı Umûmiyye ve Tahribâtın Ta'mîri
Ahd-i Atikâ Tamamen Kalkmalıdır
Boğazlar Mes'eleleri Görüşölmek Üzeredir
Mübâdele Mes'eleleri Etrafında
Yeni Demiryolları Ta'rifesi
Konser
Sinema
Konferans
Şark Mıntıkasında Kış

14 Aralık 1922 Perşembe Sayı:105

Boğazlar Hakkında Mukâbil Tekliflerimiz
Curzon'un İsmet Paşa'ya Cevabı
Tekliflerimiz Nasıl Telâkki Edildi
Boğazların Tahkîmini İstiyoruz
İsmet Paşa Boğazlar Hakkında Çiçerin İle Görüştü
Amerika İktisâden Bize Yardım Edecektir
Biz de Emperyalist Emelleri Olabilir mi?
Her Taraf Nikbîn

Gazi Mustafa Kemâl Paşa: Sulhden Sonra Nasıl Çalışacaklar

Ali Fuâd Paşa Hazretleri İkinci Reis Oldular

Sansür Kalktı

Mübâdele Kabul Edildi

Üserânın Mübâdelesi Takarrür Etti

Boğazlar Hakkında Mühim Beyânât

İsmet Paşa'nın Uzun Bir Nutku

Poincare de Lozan'a Geldi

İtalyan Başvekili Londra'da

Başvekiller Konferansı Başladı

İstanbul'dan Yüzaltmışdörtbin Firâr

Makedonya'daki Türkler İçin Âcil Tedbirler Lazımdır

Atina Telsizi'nin Yeni Yalanları

Garbî Trakya İsyânı Hakkında

Esir Yunanlılar Neler Anlatıyor

Şiir: Zafer Yolu

Lloyd George ve Venizelos'un Kirli Çamaşırları Meydana Çıktı

Şeyh Sunusi Hazretleri Ankara'da

Trablus'da Muazzam Bir İttihâd

İstanbul Me'mûrlarının Maâşları

İcrâ' Vekilleri Hey'etince Değiştirilen Merkezler

Seyahat Notları İğdir-Bayezid Yolu

Türk Matbûâtı

Resmî Tebliğler

Avcılar

Şark'da Kış

Güç Derneği Birinci Müsâmeresi

Hukûk-ı Kadime

Demiryolları Hakkında Bir Konferans

18 Aralık 1922 Pazartesi Sayı:106

Boğazlar Mes'alesi

Boğazlar Mes'alesini Halle Doğru

Boğazlar ve Rusya

Boğazlar Nasıl Muhâfaza Edilecek

Lord Curzon Memnun İmiş

Kapitülasyonlar Mes'alesinde Nokta-i Nazarımız

Celaleddin Ârif Bey'in Beyânâtı

Türkiye Bir Sulh Amîlidir

Boğazlar ve Ahd-i Atikâ

Mussolini Sulhden Ümitvarmış

İhtilâflar Hallediliyor

Çiçerin'in Beyânâtı

Boğazlar Hakkında Rusya'nın Protestosu

İngiliz Kabinesi Türk İngiliz Dostluğunu İhyâya Taraftarmış

Bir Türk-İngiliz Konferansı'ndan Bahsediliyor

Akalliyetler Terânesi!

Cinâyet Vesikaları

Girit'de Yunan Soygunculuğu

Zenginlere İbret Olsun

Fransız Müdafaa-i Milliye Meclisi'nin İctimâ'ı

Sırbistan Yunanistan Muâhdesi

Sudan'da İsyân Var

Vatan Hainlerine Her Tarafa İstiskal

Ali Fuad Paşa'nın Beyânâtı

Nâfia Vekili İ'timâd Kazandı

Adnan Bey İstanbul'a Gitti

İstanbul Halkına Meclis'in Teşekkürâtı

İstanbullular Milli Hükümete Merbuturlar

Yeni Avans Kanun Müzâkere Ediliyor
Yeni İstiklâl Mahkemeleri
Kars'a Avdet Eden Muhâcirler
Kars Livâ'sından Hicret Edenler Ne Kadar
Antakyalıların Başkumandana Hediyesi
Türk Matbûâtı
Milletin Cevabı
Ali Kemâl'in Son Dakikaları

21 Aralık 1922 Perşembe Sayı:107

Raûf Bey'in Beyânâtı
Noel Yortularından Evvel
Lozan Konferansı'nda En Hassas Noktamız
Müşkil Bir Devre İçinde
Hâlâ Cem'iyet-i Akvam Mürâkabesi
Poincare'nin Beyânâtı
Fransız Meb'usandaki Mühim Müzâkereler-Poincare Yine İ'timâd Kazandı
Verdikleri Müsâadât Nelerdir?
Konferans'ta Yalnız İki Gün Ta'til
Ekalliyetler Mes'elesindeki Gerginlik Zâil Olmuş
İzmir Ne Haldedir?
Harab Yurdu İhyâ' İçin
Barbarlar Elinde İnleyenler
Seyyid İdris'in Hükümetimize Bi'âtı
Lehistan Cumhur-ı Reisi Katl Edildi
Times Gazetesi'nin Uydurdukları
Rusya'nın Bugünkü Siyâseti
İstanbul'da İlk Türkçe Hutbe
Revan Mektupları

Konferansta Heyecanlı Celseler

Ekalliyetler Buhrânı

İsmet Paşa'nın Mühim Cevabı

Resmî Tebliğler

İstanbul'daki Rumlar İçin Şartlarımız

Ermeni Patrik de Kaçtı

Güç Derneğinin İkinci Müsâmeresi

Güç Derneğinde Müsâhebe

25 Aralık 1922 Pazartesi Sayı:108

Sarıkamış Onbeşbin Şehidin Türbesidir

Varlık

Boğazlar Mes'alesi Halledilmiştir

Yeni Boğazlar Projesinde Mühim Ta'dilât

İhtiyâtı Kayıtlarımız Nelerdir

Boğazlar Mes'alesi Etrafında Münâkaşalar

Bakü Bahriyye İnşâât Destgâhındaki Yangınlar Tâhkikatı

Lord Curzon'un Akşam Ziyâfeti

Konferans Bütün Gayretiyle Çalışıyor

Sulh İstiyorlarsa

Türkiye'de Rum Patrikhanesi Olamaz

Patrikhane Nasıl Teb'id Edilecek

Ekalliyetlere Dâir Son Sözlerimiz

Dünyaya Yılbaşı Hediyesi

İstanbul'daki Yunan Mümessilleri de Def' Oldu Gitti

Sarıkamış ve Soğanlı Dağları

San'atkârlar

Vahdeddin'e Mektub

Revan'da Hayat

Rusya'da Yeni Harb Sefineleri
İran Haberleri
Şarki Anadolu Çocukları Himâye Cem'iyeti
Türk Ocağı Azâsına
İkdâm Gazetesi'nin Mütâlaası
Tahran Gazetelerinin Ta'tili
İranlılar ve Filistin
Güç Derneğine Teşekkür ve Tebrik
Güç Derneği İkinci Müsâmeresi
Müşâhebe

28 Aralık 1919 Perşembe Sayı:109

İstiklâl Bayramı
İngilizlerle Karşı Karşıya Musul Mes'elesini Görüşüyoruz
Boğazlar ve Musul
Boğazlar Suret-i Kat'iyede Halledilmiştir
Ekalliyetlerin Hukukuna Dâir
Ekalliyetlere Dâir Fikirler
Fransız Murahhasları Paris'e Gittiler
Amerika Cumhur-ı Reisi'nin Fikri
Ankara'ya Gelen Mısır Hey'eti
İstiklal Âbidesi
Bir Tekzîb
Bir Sinema Şirketi'nin Aşağılığı
Times Gazetesi İle Daily Telegraf Gazetesi'nin Yalanları
Morning Post Gazetesinin Uydurdukları
Fransız Kumandanlığı'nın Teşekkürü
Yunanlıların İşlerine İspanya Konsolosu Bakacakmış
Müdafaa-i Milliye Vekili'nin Beyânâtı

Adnan Bey Harâretli Bir Suretde İstikbâl Edildi
 Bütün İstanbul Gazetelerinin Anadolu'ya Girmesi Serbesttir
 İstanbul'da Yunan Me'murları Hakkında Raûf Bey'in Beyânatı
 Mersin Limanı İnşâatı İçin İhzâr Edilen Mukâvele Hey'et-i Vekilededir
 Musullular İngilizlere Gidiniz Diyorlar
 Konferans Etrafında Fransız Düşünceleri
 Ekalliyetler Derdi Hâlâ Bitmedi
 Londra'da Yunan Propagandaları
 Ankara Muallimlerinin Mühim Bir İctimâ'ı
 Vahdeddin'e Mektub
 Musul-Süleymaniye Havâlisi
 Tahran'da Çıkan İkâm Gazetesi'nin Acem Milletine Hitâbı
 Kadri Bey Efendi
 Şarkta Kış
 Güç Derneğinin Müsâmeresi

1 Ocak 1923 Pazartesi, Sayı:110

Lozan Konferansı
 Musul Mes'eleleri Etrafında
 Bulgar ve Ermeni Murahhasları Ne İstiyorlar
 Ekalliyetler ve Patrikhâne İşleri
 Ekalliyetler Mes'elesinde Nokta-i Nazarımızı Kabul Ediyorlar?
 Ekalliyetlerin Askerliği, Cem'iyet-i Akvâm Tarafından Murakabeleri ve Afv-ı Umûmî
 Mes'eleleri
 Garbî Trakya'yı Fedâ Ediyorlarmış Ama...
 Adalar Mes'eleleri
 Bulgarlar Gayr-i Askerî Menâtıkda Yunan Hâkimiyetini Tanımıyorlar
 Trakya'daki Ermeniler Namına Yalnız Türk Hey'et-i Murahhasası Söz Söyleyebilir
 Murahhas Hasan Bey İstanbul'da

Sulh Hakkında Venizelos'un Fikri
 Konferansa Yeni Hey'etler mi Girecek?
 Kapitülasyon Sevdasından Vazgeçmezlerse
 Londra'da Müttefiklerle Anlaşabilmek İmkânı Olur mu?
 Bulgarlar Muhâcirlerini İstiyorlarmış
 Ankara'da Türk Ocağı Açıldı
 Mustafa Kemâl Paşa'nın Türk Ocağına Yardımı
 Resmî Tebliğler
 Sulh Hey'etimize 100.000 Liralık Bir Avans Daha Kabul Edildi
 İstanbul Bir Vilâyet Gibi İdâre Edilecektir
 Fransızlar Şerefine Bir Ziyâfet
 Mısır Hey'eti Mustafa Kemâl Paşa Huzurunda
 İzmir Belediye Reisi'nin Tedkikleri
 Mustafa Kemâl Paşa'nın Mektubu İzmir'de
 İzmir'de Âbide
 Ref'et Paşa Çorlu'ya Gitti
 Moskova Sefîri Muhtar Bey İşe Başlamıştır
 Tiflis Rus Konsolosluğu'nun Bir İzâhı
 Kurtulan Yurtlarımızı İ'mâr Edecekler
 İki Hâin Arasında, Vahdettin'in Kral Hüseyin'e Çektiği Telgraf
 Halife Hazretlerine Mısır'dan Gelen Tebrikler
 Filistin Müslümanlarının Bîatı
 Hint Milliyetperverleri Lozan'da Konferans Akd Etiler
 İtalya, Rusya Ticâret Muâhedesini
 Milan'da Bir Türk İtalyan Şirketi Teşkil Edilmiştir.
 Bulgar Dahiliyye Nâzırına Sû-i Kasd
 İskenderun ve Antakya'daki Fransız Me'murlarına Ne Oldu?
 Azerbaycan İntihâbatında Komünistler Ekseriyet Kazanmışlar
 Kafkas Federasyon Riyâsetine İlyava Geçti

Zaven Neden Kaçmış?

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri Maârifteki Sukûtumuzun Sebeplerini ve Çârelerini
Teşrih Ediyorlar

4 Ocak 1923 Perşembe Sayı:111

Konferansta Vaz'iyet

Murahhaslarımızdan Hasan Bey Ankara'ya Geldi

Curzon Paris'e Gitti

Rusya Umûmi Müzâkerata İştirâk İstiyor

Ruslar Konferanstaki Vaz'iyetimizi Takdir Ediyorlar

Amerika Mümessilini Protesto Ettik

Mukaddemât-ı Sulhiye Projesi Aleyhinde

Vaz'iyet Vahimdir

Başvekiller Konferansı Toplandı

Mösyö Mojen'in Ziyâfeti

Garbî Trakya'da Toplanan Yunan Askeri

Yunanistan Günden Güne Müşkil Bir Vaz'iyete Düşüyor

Irak'da İngiliz Nüfuzu Kalmamıştır

Sıhhiye Vekili Ankara'ya Dönüyor

Musul'da Yerlilerin İsyanı

Kıbrıslılar Anavatana İltihak İstiyorlar

Resmî Tebliğler

Mustafa Kemâl Paşa'nın Mühim Beyânatı

Konferans Havası Ağırlaşıyor

Sulh mü Harb mi?

Ekalliyetler Mes'elesinde İ'tilâfa Doğru

Cem'iyet-i Akvâm Mümessili İstemiyoruz, Müstakbel Ahkâmdan Vazgeçemiyoruz,

Umûmî Afv Mes'elesinde Anlaşamadık.

Müşkilât Önünde Vaz'iyet

İhtilâflar Kimin Yüzündendir?
Komisyonlar ve Hakimler Mes'elesi
Irak Hududunu Müttehassıslar Ta'yin Edecekler
Garbî Trakyalı Kardeşlerimizin İstimdâtnâmeleri
Ankara İktisâd Konferansı
Silah Başına Koşan Yiğitler
İstiklâl Âbidesi İçin Teberruât Devam Ediyor
Mecliste Vâridât Kanununun Müzâkeresi Devam Ediyor
Kafkas Konfederasyonu Kurultayı
Ermeni Muhâcirleri
Garb Ermenileri
Fransa İle Ticâret
Rus-Japon Konferansı
Japon Hâriciyye Nazırı'nın Beyânatı
Çin ve Japonya
Rusya ve Ticâret
İran ve Rusya
Şato Oteli'nin Konferans Salonu
İ'lan
Musâhebe

8 Ocak 1923 Pazartesi Sayı:112.

Vaz'iyet Fenâ Fakat Ümit Var
Ruslarca Sulh Nasıl Olur?
Yeni Türkiye İstiklâl İstiyor
Ermeni Davası Halledilebilir mi?
Ermenilik Aleyhinde Çalışan Ermeniler
Cem'iyet-i Akvam'ın Ne İşi Var?
Rauf Bey'in Pek Mühim Beyânatı

Paris Konferansı da Şarkla Meşguldur

Fransızlar İngiliz Tekliflerini Red Ediyorlar

Daily Mail'in Bulduğu Ceza

Çıldırıldılarsa Yaparlar

Lozan Konferansı'nda Akalliyetler ve Rum Patrikhânesi Mes'eleleri Münâsebetiyle

Maârifde Kâzım Karabekir Paşa'nın Fikirleri

Kâzım Karabekir Paşa'nın Pek Mühim Mütâlaaları: Gençliği Nasıl Yetiştireceğiz

Musâhabe

11 Ocak 1923 Perşembe Sayı:113

Vaz'iyet Sulh Kesb Ediyor

İngilizlerde Fransızlarda Anladılar ki

Fransız Ordusu Yürüyor

Kürd Kardeşlerin Hakikât Sesi

Cenûb Türkleri'nin Çektikleri

Kurtulan Kardeşler Orduya Koşuyorlar

Garbî Trakya Ateş İçinde

Resmî Tebliğler

İsmet Paşa Yine Red Etti

İsmet Paşa İle Çiçerin Uzun Müddet Görüştüler

İnkıtâ' Olursa

Hasan Bey Lozan'a Döndü

Boğazlar Sıhhiye İdaresi İstanbul'dan Gidiyor

Mısır Hey'eti Dinlenmesini İstiyor

Muhtar ve Şeref Beyler Londra'ya, Ferid Bey Paris'e Gittiler.

Düyûn-ı Umûmiyye Mes'elesinden Dolayı İş Değişmiş

Düyûn-ı Umûmiyye ve Yunanlılar

Ekalliyetler Müzâkeresinde Rıza Nur Bey İctimâ' Salonunu Terk Etmiştir

Kapitülasyonlara Dair Umûmî Bir İctimâ' Akd Edildi

Fransızlar Askerî Tedbirlere Tevessül Ediyorlar

Paris Konferansı'nın Feci' İflası

İki Zıt İctihad Önünde

Belçika ve İtalya Fransa İle Beraberdır

Bonarlaw ve Poincare

Medenilerin Yılbaşı Hediyesi

İzmir'i Kim Yaktı?

Büyük Bir İktisâd Kongresi

Malta'ya Doğru Yeni Bir Akın

Uğurlar Olsun

Ziya Gökalp: Babamın Vasiyyeti

Maârifde Kâzım Karabekir Paşa

Trakya'daki İdaremiz Mükemmeldir

İstanbul'da Bir Dinî İttihâd

İslam'ın Başındaki Medenî Belâlar

Irak'da İngiliz Mezâlimi

Resmî Tebliğler

Yılbaşı Tebriki

Rus-Japon Münâsebeti

Musâhebe

Sarıkamış Mal Müdürlüğü'nden İ'lân

Şarkda Kış

15 Ocak 1923 Pazartesi Sayı:114

Musul Üzerinde Hakimiyetimiz Tanınıyor

Musul Mes'elesini Hall İçin Londra'da Müzâkereler

Musul Mes'ele Hall Edilmek Üzeredir

İ'tilâfa Doğru Atılan Adımlar

Müzâkeresi İkmâl Edilen Mes'elelerden

Mukaddemât-ı Sulhiyye Projeleri Hazırlanıyor
Projelerle Mühim Ta'dilat Var
Projelerini Vermiyorlar
Umûmi İctima' Varmış
Fransa Ordusu Nereye Gidiyor?
Fransız-Alman İhtilâfı Pek Hâdd Bir Şekil Aldı
İngiltere Yapayalnız Kaldı
Her Biri İle Ayrı Ayrı Uyuşabiliriz
Yeni Bir Harb Olursa Rusya Her Şartta Türkiye'nin Yanında
Resmî Tebliğler
İsmet Paşa Kimi Temsil Ediyor?
Mısırlıların Müdâfî'i de Biziz
İrlandalılar Bizi de Kurtarınız Diyorlar
Hindistan İngiltere'yi Tehdid Ediyor
İngilizler Kendi Irak Siyâsetini Tenkîd Ediyorlar
Musul
Şanlı Nehirler
Maârifde Kâzım Karabekir Paşa
Trablusgarb Ahvâli
Rusya'da
Müsâhebe

18 Ocak 1923 Perşembe Sayı:115

Başkumandan'ın Teftiş Seyâhati
Fransa Murahhaslarını Değiştiriyor mu?
Musul Mes'elesinde İ'tilâfa Yaklaşıyor mu?
Ferit Bey'in Dönüşü Bekleniyor
Murahhaslarımızın İctimâ' ve Mülâkatı
Muâhede Müsveddesi Hazır mı?

Karasin de Lozan'a Geldi
 Sulh ve Salâha Doğru
 Ermeniler ve Amerika
 Müzâkereler Memnuniyeti Mucîb Bir Tarzda Devam Ediyormuş
 İran ve Konferans
 Nokta-i Nazar Farklarını İzâleye Çalışıyorlarmış
 Ekalliyetler Patrikhane ve Vergi Mes'eleleri
 Ruslar Bütün Müzâkerâta Kabul Edileceklerdir
 Resmî Tebliğler
 Poincare'nin Mühim Beyânatı
 İngiltere Almanya'ya Teveccühkârdır
 Essen'i İşgal Etmek Üzeredirler
 İtalya Başvekili Fransa İle Hemfikir Olduklarını Söylüyor
 Almanlar Mümessillerini Geri Çağırıyorlar
 Almanya'nın da Tehditleri Var
 Almanya'nın Paris Sefiri Gitmiş Ama Münâsebât Mun'katı Değilmiş
 Almanya'nın İnadı Devam Ederse İşgal Tevsî' Edilecekmiş
 Grub Fabrikaları, Trenler Mühimat Yetiştiriyorlar
 Tarihi Müsâhebe
 Irak'da
 Rusya'da Terk-i Teslîhat Konferansı
 Yeni Sefâretlerimiz
 Mersin'de Ecnebî Mektepleri
 Samsun'da Fa'âliyyet
 Leh Cumhûr-ı Reisi'nin Katli
 Samsun'da Yeni Bir Müessese
 İzmir'de İktisâdî Fa'âliyyetler
 İzmir'de Yeni Bir Banka
 Kanun

Mustafa Kemâl Paşa Diyor ki:
Orduya Koşan İzmir Yiğitleri
Talas'daki Yunan Esirlerinin Şükranı
Kaçaklar Diyarında
Sovyet Cemâhîr-i Müttehidesi Te'sisi
Fransız Parlamentosu Açılmıştır
İngiltere'de 1.500.000 İşsiz Amele Var
Sırbistan Selanik'e Vali Gönderiyor
Sırb-Yunan Mes'elesi
Müttefiklerin Yunanlılara İhtârları
Sarıkamış Adliye Teşkilâtı
İzâh
İktisâdi Fa'âliyyetlerden
Şarkta Kış
Musâhebe

22 Ocak 1923 Pazartesi Sayı:116

Yarın Pierre Loti Günüdür
Her Taraf Nîkbîn ve Ümit Var
Musul ve Kapitülasyon İşlerinde Uyuşurlarsa
Ecnebîlere Aid İktisâdi Mes'eleler
Lozan'da Divan'ın Taksîmi Mes'elesi
Gazi Paşa İzmit'de
Anadolu'nun İhyâsı
Moskova Sefirimizin Kabul Merasimi
Şer'iyeye Vekili'nin Beyânâtı
Şair-i İ'zâm
Filistinliler Ne İstiyorlar
Bir Sene Zarfındaki Vakayi'nin Hülâsası

Gazi Reis Baş Kumandan Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerinin Valideleri Hanım Efendi
İzmir'de İrtihâl-i Darü'l-bekâ Eylemişlerdir
Garbi Trakya'da Yunan Fa'âliyyeti
Çanakkale'de Şehid Edilen Jandarmamız İçin
İktisâd Konferansı'na Hazırlık
Afgan Sefiri'nin İhtisâsâtı
İzmir'de de İstiklâl Âbidesine İâne Toplanıyor
İstiklâl Âbidesi İçin Teberruatlar Devam Ediyor
Ziraât Bankaları İçin Bütçeye Tahsisat Kondu
İstanbul Maaşâtı Hakkındaki Kanun Layihası Kabul Edildi
Türkiye Milli İdhâlat ve İhrâcat Anonim Şirketi, Sermayesi 1.000.000 Türk Lirası
Güç Derneği Beşinci Müsâmeresi
Musâhebe

25 Ocak Perşembe Sayı:117

Ekalliyetler Mes'elesindeki Vaz'iyetimiz ve Projemiz
Sulh İhtimalleri Arttıkça Artıyor
Avrupa Hududları Hakkındaki Talebimiz
Bir Hafta Sonra Kat'î Sulh Muâhedesini Vereceklermiş
Amerika Murahhası da On Gün Sonra İş Olur Biter Diyor
Bîtaraf Mıntıkayı Fransızlar İşgal Ediyorlar
Balkanlarda Neler Oluyor?
Başkumandan Kocaeli'de
Gazi Paşa Gazetecilerle Başbaşa
Mustafa Kemâl Paşa'nın Teşekkürleri
Halife-i Müslimîn Abdülmecid Hazretlerine
Kahraman Gazilerin Annesi Zübeyde Hanım Ebedî İstirahâtgâhında
İstanbul'dan İzmir'e Muhacir Geliyor
İngilizlerin Çanakkale'deki Telâşları

Mayısta Mübâdele Başlayacaktır

Bir Gence Nâsihatler

Hint İntikam Cem'iyeti'nin Beyannâmesi

Mütâlâa

İran'da Muhâlif Bir Fırka

İran'la Rusya Arasında

Yerlerini Değiştiren İngiliz Alaylar

Sovyet Cemâhir-i Müttehidesi İctima'ları

Ermeni Yurdu Etrafında

Hristiyanlık Aleminde Yeni Bir Mezheb

Tashîh ve Tevzî'

Hangisi Daha Muzırr, Tütün mü, Kahve mi, Çay mı?

Rahatlarını Bozmak İçin

Altın Yutan Garb

Resmî Tebliğler

Çerkez Ethem Haininin Mağlubiyeti

Nefye Mahkûm Hanlar Hakkında

Fransa İle İtalya Arasında İktisâdî Bir İ'tilâf Yakınmış

Sırbılarla Yunanlılar Arasında Müzâkere İnkıtâ'ya Uğramış

Almanya'nın Moskova Sefiri Ansızın Gitmiş

Protestonâme Hazırlıyorlarmış

Yeni Mecmûa

Bir Hava Muhârebesi

Güç Derneği'nin Mûsâmeresi

29 Ocak 1923 Pazartesi Sayı:118.

İngilizlerin İnadı Üzerine Ümitler Yeniden Suya Düştü

Muâhede Projesinin Fenni Mevâdını Görüşüyorlarmış

Garbî Trakya Müslümanları ve Mübadele Mes'elesi

Borsa Vaz'iyeti İyileşmiş
Lord Curzon Mektubunda Ne Diyor?
Gümrükler ve Tarife Mes'elesi
Baserabya Hududunda
Yugoslavya Sefâreti'nin Tekzîbi
Gazi Paşa'nın Mühim Nutku
Hariciyye Vekâleti'nin Devletlere Notası
Bir Mütâlaa Münâsebetiyle
İran ve Hanlar
Afgan'da Nişân
Mustafa Kemâl Paşa Bursa'da
Şeyh Sûnisi Diyarbakır'a Gidiyor
Muhiddin Paşa'nın Hareketi
Kötek de Muhteşem Bir Âbide Yapıldı
Erzincan'da Zafer Âbidesine Teberruât Devam Ediyor
Romanya Asker Topluyor
Sâmî Ref'et Beyefendi'nin Dârümuallimin Konferans Salonunda Verdiği Konferans
Lozan'da Vaz'iyet Ne Haldedir?
Lord Curzon'a Göre Bir Haftalık İş Kalmıştır
Düyûn-ı Umûmiyyeye Dâir Mukâbil Bir Proje Verdik
Yugoslavya İle Yunanistan da Düyûn-ı Umûmiye Hisselerini Vereceklerdir
Tâli Komisyonlar Projelerini Konferans Hey'et-i Umûmiyyesine Vermek Üzeredirler
Fransız-Alman İhtilâfı Etrafında
Bütün Almanlar Birleşiyorlar
Spor: Kurt Avı
İnkılâb Türkiyesi
Bir Liradan Bir Vatan Doğar
Musâhebe

1 Şubat 1923 Perşembe Sayı:119

Lozan'da Vaz'iyet Nazik ve Vahimdir

Baş Murahhasımız Ne Diyor

Ecnebilere Aid Da'valar Mes'elesi

Mübarek Emanetler Hakkında Lord Curzon'un Talebi

İktisâd Komisyonunun İctimâ'ı

Müşâvirlerimiz Lozan'dan Hareket Ediyorlar mı?

Yunanlılar Karargâhlarını Selanik'e Götürmüşler

İngiliz Amele Fırkası'nın Beyânnâmesi

Lord Curzon'un Keyfi İçin Dünya Felâkete Doğru Sürükleniyor

Vaz'iyet Fevkâlade Buhanlı İmiş

Chester Projesi Kabul Ediliyor

Resmî Tebliğler

İngilizler Yeni Ta'limat Göndermişler

Curzon'un Temennisi

Suriye Hududu Etrafında

Arnavutluğun Endişesi

Batı Trakya'da Ermeni ve Rum Çetelerinin Vahşeti

Yunan Menba'larının Yalan Haberleri

Midilli'deki İsyân Ne Halde?

Artık İflas Eden Oyunlar

İktisâdî Mucize

İktisâd Kongresi

Mühim Bir Proje

Akdeniz Ziraat Mıntıkası Adana Zirâât Mektebi

Anadolu'da Muallim ve Muallimeler Dernekleri

Değişen Karye İsimleri

Kösten Adaları'nın İsmi Sıra Adalar Olarak Değiştirilmiştir

Çin'de Müslümanlığı İntişarı

Mısır Hazinesi

Eski Mısırlılar Bu Asırdan Medenî İdiler

Anadolu'da Gezerken İnsan Ruhen Duyuyor ki; Oğuz Oymaklarının Yaşayan Hatıratı İçindedir

Dünya Yalancısı Loyd George

İngiltere Hindistan Ticâreti

Resmî Tebliğler

Trakya'da Vaz'iyet Vahimdir

Irak Hudûdlarında

İngiliz Baş Murahhasının Arzusu Ne İmiş

Irak ve Suriye Hudutları

Kılıç Artıklarına İngiliz Yardımı

5 Şubat 1923 Pazartesi Sayı:120

Muahede de Neler Var?

Esaslı Müşkilât Nerede?

İskenderun Havâlisi İdaresi

Duyûn-ı Umûmiye Etrafında

Gazi Paşa İzmirliiler Arasında

Baş Kumandan'ın Mühim Bir Nutku

Resmî Tebliğ

Tarih Mübâheseleri

Mecliste Hararetli Bir İctimâ'

Fikir Cereyânları

Konferans

Güç Derneği'nden İctimâ'ya Da'vet

Reklam Sarıkamış'ta Ayakkabıcı Dükkanı

7 Şubat 1923 Perşembe Sayı:121

Münferid Sulh Teklifi Haberi üzerine İngiltere İle Fransa'nın Arası Açılmış

Münferid Teşebbüsler ve Fa'aliyyetler

Tekrar Sulhden Bahsediyorlar

Proje Gayr-i Kabil-i Münâkaşadır

Harb Kokusu Var mı?

Mukabil Projemiz

Ahalinin Mübâdelesi

Lozan'dan Sonra Var mı?

İngiliz Milleti ve Matbûatı

Gizli ve Husûsî Müzâkereler

İsmet Paşa İle Ferid Bey'in Mülâkatı

Çiçerin de Lozan'dan Gidiyor mu?

Venezelos'un Hastalığı

Konferans Ne Olacak?

Gazi Paşa İzmir'de Diyor ki:

Varlığın Tefrikası: İran I

Gazi Paşa'nın Hasbihâlleri

Müteyemmin Bir Akd

İkinci Mütalaa Münasebetiyle

Konferans

Yeni Filmler

12 Şubat 1923 Pazartesi Sayı:122

Lord Curzon Londra'da

İnkıta' Değilmiş

Cemiyet-i Akvâm Müşekkel Mevki'de

Mudanya Mütarekesi Ne Zamana Kadar Mu'teber İmiş?

Esirlerin Mübâdelesi İçin

Papa Dua Okunmasını İstiyor

Konferansın Inkıta'ına Sebep Neler İmiş?

İtalyan Murahhasları da Hareket Etiler

İki Yüzlü Oyunlar

Baş Kumandan'ın Nutku

Resmî Tebliğ

Konferansın Akâmeti Müteakib Türk Ordusunun İleri Harekâtı Başlayacağını
Söylüyordu

Hey'et-i Murahhasımızda Hareket Etti

Hey'et-i Mümessilimizin Amerika Muhabirine Beyânâtı

İngiliz Kabinesinin İctimâ'ı

Mağlub Yunanlılar İngiltere'den Yardım Bekliyorlar

Rusya Ermenileri Ne İstiyorlarmış?

Varlığın Tefrikanı İran 2

Boğazlar Mes'elesi Hakkında İsmet Paşa'nın Beyânâtı

Musul Mes'elesini Muâhedeye Sokmak İstemiyorlarmış

Mısır Hey'et-i Murahhasasının Protestosu

Necib Kürt Kardeşlerimizin Samimî Teessürleri

İsmet Paşa Müzâkerât Tatbik Edilmiştir Diyor

Tarih Mübâheseleri

Konferans

Şarkta Kış

Resmî Tebliğler

Yeni Mecmûa

Müsâhebe

Nasıl Terakki Etiler? Başka Memleketlerin Tuttuğu Tasarruf Usulü

15 Şubat 1923 Pazartesi Sayı:123

Mustafa Kemâl Paşa'nın İzmir'de Gazetecilerle Hasbihâli

İcrâ Vekilleri Reisi Rauf Bey'in Nutku

İsmet Paşa Romanya'da Hariciyye Nazırı İle Görüşecek

Roma Mümessilimizin Gazetecilere Beyânatı

Fransız Baş Vekili İzahât Verecekmiş

Lord Curzon Lordlar Kamarasında

Cemiyet-i Âkvam'ın Mütâlaatı

Varlığın Tefrikası İran 3

Yunanlılar Asker mi Topluyorlar?

Atina'daki Fransız Maslahatgüzârı'nın Teklifi

Esirlerimiz Geliyor

Türk ve Rus Orduları Arasında Tebrikât

Aralov Yoldaş İzmir'e Gidiyor

Anadolu'nun Galeyan ve Nefreti

Başkumandanın Hilafet Komitesine Mektubu

Başkumandan Yine İzmir'e Davet Etti

İktisâd Vekili İzmir'de

Urla'da da Yeni Bir Şirket Te'sis Edilmiştir

Hilâl-i Ahmer'in Yardımı

Mısır Hükümetine Verilen Nota

Bulgar Ahvali Vahim

Sarıkamış'ta Bir Av Seferi

Bayburt'ta Elektrik Fabrikası

Şarkta Kış

İngiltere Türklerle Muahedeye Hazır

Rusya, Ukrayna ve Gürcistan Hey'et-i Murahhaslarının Notası

İtalya Müttefikleriyle Hemfikirmiş
 Bulgar Hey'et-i Murahhasasının Mutâlebatı
 Çiçerin Berlin'de
 Atina Matbûatı İhtiyatkâr
 Güç Derneği'nin Fa'âliyyetleri

19 Şubat 1923 Pazartesi Sayı:124

İsmet Paşa Bükreş'ten Hareket Ediyor
 Heyet-i Murahhasalarımızın Bir Kısmı İstanbul'a Geldi
 İsmet Paşa Romanya Hariciye Nazarıyla Görüştü
 İsmet Paşa ile Harington Görüşecek
 Yeni Teşebbüsler
 Curzon Ne Yapacağını Şaşırıldı
 Irak Komisyonu
 Muhtelif Ecnebî Gazetelerinin Mütâla'aları
 Morning Post Gazetesi Lozan Konferansı İçin Diyor ki:
 Fransa İle Belçika Arasında
 Büyük Millet Meclisi Hariciye Encümeninin İctimâ'ı
 Yeni Bulgar Kabinesi Sulh Siyasetini Tâkib Edecek
 Kral Fuad, Kabine'nin İsti'fâ'sını Kabul Etti
 İngiliz Gazetelerinin Yalanları
 Fransa ve Belçika Almanya'ya Yeni Bir Nota Vermiş
 Türk Yunan Esirleri Mübâdele Ediliyor
 Ekalliyet de Kalan Milletlerin Mektebinde
 Şifahî Teblîğimiz
 Yunanistan Sefâlet İçinde Yüzüyor
 Sefâin-i Harbiye İzmir'den Gidecek
 Fransızların Yeni Mârifetleri
 İtalya Mehâfili Ümitvarmış

Esirlerin Mübâdelesi İçin
Türkiye-Amerika Ticaret Muâhedeşi İmza Edilecekmiş
Yeni Bir Konferans Daha
Bir Gazetenin Mütâlaası
İngiltere Kralı'nın Nutku
Yine Kral'ın Nutku
Bulgar Meb'usu Meb'usanı Polis Muhâfazasında
Bulgaristan'ın Ta'mirat Borcu
Varlığın Tefrikası İran 4
Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri Akhisar'da
İnkıta'nın Ankara'daki Akisleri
Kefensizlerin ve İsimsizlerin Günü
Mukâbil Teklifâtımız
İ'tirazlarımız
Londra'da Neler Oluyor?
Müttefiklerin Münferid Surette Fa'âliyetde Bulunamayacaklar
İ'tirazlarımızı Dinleyecekler
Hâlâ Ta'lik Mes'elesi
Poincare'nin Sukutu Söyleniyor
Fransa-Rusya Münâsebâtı
Bütün Kabahat Fransızlarda
Mâli Mes'eleler
Curzon'la Poincare Mülâkat Edecekmiş
Yunanlılar Geri Çekilmezlermiş
Yunanlılar Korkudan Ne Yapacaklarını Şaşırıldılar
İzmir'in İ'mârı İçin
Venizelos İştin El Çekiyor
Sarıkaş'ın Akd
Kafkas Terzihanesi

23 Şubat 1923 Perşembe Sayı:125

Leyle-i Regâib

Mübadele İ'tilâfnâmesi

Âhalinin Mübâdelesi Projesi

Amerika ve Lozan Konferansı

İsmet Paşa Bükreş'ten Hareket Etti

İsmet Paşa'nın Romanya'daki Ziyaretleri

Romanya Başvekili İsmet Paşa İle Görüştü

İsmet Paşa İstanbul'da

İsmet Paşa İstanbul'da Harington'la Görüştü

Türk Esirleri İçin Afv-ı Umûmî

Pek Doğru Bir Mütâla'a

Romanya Harb İstemiyor

Ren Mes'elesi

Almanya İçin Görüşmüşler

İzmir İktisâd Kongresi Açılıyor

İktisâd Kongresi İçin Hazırlıklar Başlıyor

Kongrenin Resmi Küşâdı Te'hir Edildi

Rumbold İstanbul'a Geliyor

Es'ad Bey'in Beyânatı

Mustafa Kemâl Paşa Ankara'ya Avdet Ediyor

Rur Mes'elesi İçin

İran'da İhtilâl

İran Kabinesi

Times Diyor ki:

Varlığın Tefrikanı İran 5

Yunanistan ve Çekoslovya Arasında

Türkiye'nin Notasını Kabul Etmeyeceklermiş

Rus Dahili İstikrazatı

Ruslarla Diğer Hükümetler Arasındaki İ'tilâfnâme
Buhara Halk Cumhuriyeti'nin Azerbaycan Mümessilliği Lağv Edildi
Belgrat da Bir Müzâkere
Bulgar Kabine Buhranı
Bulgaristan'ın Notası
Bulgaristan Türkiye'ye Yardım Edecek
Çulfa-Bakû Demiryolu
Cenûbi Kafkasya'da Pamuk Zirââtı
Petrograd'da Yeni Lokomotif İ'mâl Ediliyor
Sovyet Cumhuriyetlerinin İttifakı
Gümrü'de Maârif
Halk Komiserler Şûrası
Yeni Gün'ün Harâretli Mütâlaatı
İktisâd Konferansı İçin
İktisâd Konferansı Fa'âliyyette
Ankara'dan Hareket Eden Sefirler
Mübâdele Hey'eti İş Başında
Resmî Tebliğler
Türkler Trakya'da
İzmir Limanı'ndaki Sefâin İçin
Orient News "Türkler İzmir Limanına Torpil Döktüler"
Vahdettin İbadet Ediyor
Bakû Hilal-i Ahmer'i Fa'âliyyette
Dünya İşçilerine Beyânnâme
Müttefikler Kendi Aralarında İş Görüyorlar
Bir İzâh

26 Şubat 1923 Pazartesi Sayı:126

İktisâd Kongresi

Başkumandanın İktisâd Kongresi'nin Küşâdında İrâd Ettiği Pek Mühim Nutuk

Gazi Paşa İle İsmet Paşa Eskişehir'de

Baş Kumandan Ankara'da

Rauf Paşa'nın Beyânâtı

Büyük Millet Meclisi'nde

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'nin İzmir'de Kıymetdâr Nutukları

Kongrenin Şükrânı

İktisâd Kongresi'nin Teşekkürü

Bursa'dan Tebrik

Rus Ticaret Odası'nın Tebriki

İktisâd Kongresi'nin Tesbit Ettiği Ta'limatnâme

İktisâd Kongresi'nde Çiftçiler Zümresi

Varlığın Tefrikası İran 6

Gözleri Görsün

Alman Ricâli Seyahat Yapıyor

Tan'ın Bir Mütâlaası

Ferit Bey Paris'ten Ayrıldı

Süleyman Fethi Bey'in Katilleri İdam Edildi

Yeni Efrâdın Şevk ve Hevesleri

Fransızlar Zonguldak'tan Çekiliyorlar

Yunanlılar Dayak Yiyor

Girit'ten Kayıkla Firâr Eden Kardeşlerimiz

İzmir'de İstihzârât

Mevkâf Kardeşlerimiz İade Ediliyor

Hâlâ İzmir Limanında İmişler, Emir Gelineye Kadar Kalacaklar

Resmî Tebliğler

İzmir ve İzmit Limanlarının Seddi İçin

Yeni Kanunlar

İzmir’de Münâsebât Samimî

Zafer Âbidesi İçin

İtalya Matbûatı’nın Mülâhazaları

Rur’un Tahliyesinden Sonra

1 Mart 1923 Perşembe Sayı:127

İktisâd Cebhesi

Zat-ı Hilafetpenâhinin Hediyesi

Bir San’atkârımızın Hediyesi

Kongre Fevk’alade Fa’âliyyette

İktisâd Kongresi’ndeki Gruplar Çalışıyor

Sanayi Grubu

Hey’et-i Vekile’nin İctimâ’ı

Mühim Vakayi’ Arefesindeyiz

İsmet Paşa Hazretlerinin Beyânâtı

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri ve Gazeteciler

Bir Tekzîb

Abilof Bey’i Ziyaret

İbrahim Abilof Bey Ağır Hasta

İbrahim Abilof Bey Vefat Etti

Kâzım Karabekir Paşa’nın Taziyeti

Varlığın Tefrikası İran 7

Fransız Matbuatının Yâveleri

Şark Haberleri

Sosyalist Şûra Cumhuriyetleri İttifâkının Muâhedenâmesi

İsmet Paşa İle Harington

Rus Sefiri İzmir’de Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri İle Görüştü

Britanya ve Türkler

İngilizler İhtiyatkâr

Yunanlılar Trakya’da Fena Vaz’iyyette

Şark Haberleri

Kırmızı Filo

Aksi İnkılâb

Resmî Tebliğler

Batum’da Fa’âliyyet

Kırım’da Açlık

Şark’da Kış

Bir Fikir

Güç Derneği’nin Sekizinci Mûsâmeresi

5 Mart 1923 Pazartesi Sayı:128

İktisâd Cebhesinde Muzafferiyet

Kongre ve Aşar Mes’eles-i-Teavün Şirketleri-Ticaret Bankası

İngiliz Parlamentosu’nda Musul İçin Mûnâkaşalar Devam Ediyor

Bir Tedkîk Komisyonu

Şam İttihad Merkezi Olacakmış

İtalya Adaları Yutacakmış

Malta’ya Doğru

Adalar İçin Ne Diyorlar?

Gazetelerin Mütalaatı

Esirlerimiz Bekleniyor

Taşnak Yâveleri

Enver Paşa’nın Şehâdeti

Filistin Hükümeti’nin İdare Usulü

Bir Nutuk

Başkumandanımız ve İran

İran'da Taşnaklar

İran Petrolleri

İran Sefiri'nin Mülahazası

Varlığın Tefrikası İran 8

Resmî Tebliğler

Yalta'da Açlık

Lehistan'da Ta'til

Ermenistan İçin

Çeçenistan Muhtariyeti

Alman Komünistleri

Konferans

8 Mart 1923 Perşembe Sayı:129

Başkumandan Gazi, Müşir Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Mecliste Yeni Sene Münasebeti İle İrad Buyurdıkları Pek Kıymetli Nutukları

İzmir İktisâd Kongresi'nin Altıncı İctimâ'ı

İbrahim Abilof İçin Ta'ziyet ve Cevablar

Hanedân Bütçesi

Muahede Projesinin İktisâdi Maddeleri

Büyük Millet Meclisi'nde Muâhede Projesi Hakkındaki Münâkaşalar

Gazi Paşa Diyor ki: Cenûb Hududlarımızda Lazım Gelen Tertibât Alınmıştır

Yeni Sene İçin

1339 Sene-i Maliyesi Hidemât-ı Umumiye Bütçesi

Meclis'te Yeni İntihâblar

Ma'lul Gaziler İçin

Merhum Abilof Bey'in Cenâzesi

Bakû Culfa Demiryolu

Hindistan Hilafet Kongresi'nin Kararları

Bakû Şû'rası'nın Askerî Şû'besi

İstikrâza Davet

Curzon'un Haksızlığı

Varlığın Tefrikası İran 9

Lloyd George Hücüm Ediyor

Hind Ordusu

Fransız Muvafakatı Olmaksızın

Mersin Limanına Fransız Zırhlısının Ziyareti

Yunan Hükümeti Sofya'daki Yunan Hey'et-i Murahhasasını Lağv Etti

Mavi Kitab

Fransa Türkiye İle Sur'atle Münasebâta Girmek Arzusunda İmiş

Resmî Tebliğ

Müzâyede

Şarkta Kış

Romanya Hariciyye Nazırı'nın Beyânâtı

Yunanlıların Başlarına Gelecek Belalar

Almanya'ya Para Vermiyorlar

Mukâbele-i Bilmisl

Konferans

12 Mart 1923 Pazartesi Sayı:130

Annesi'nin Mezarında Gazi Paşa'nın Ettiği Yemin

Başkumandan Gazi Müşir Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Meclis'te Yeni Sene

Münâsebetiyle İrâd Buyurdıkları Pek Kıymetli Nutukları

İktisâd Kongresi Münâsebetiyle

Kongrenin İttihaz Ettiği Tedbirler

Ebedî Hayır

Kongrenin Beşinci İctimâ'ı

Hoy'dan Mektub

Makû Yolcularından Haber

Varlığın Tefrikası İran 10

Hicaz Mümessili'nin Beyânatı

Poincare Sarsıldı

İngiltere Irak'ın Tahliyesine Karar Vermiş

Morning Post Diyor ki:

Bir Yol

Resmî Tebliğ

Müzâyede

Fen Me'murlarına

Posta Me'murlarına

Gürcü Menşevikleri Sovyet Gürcülerine Kızıb Duruyorlar

Menşeviklerin Hücumu

15 Mart 1923 Perşembe Sayı:131

Başkumandan Gazi Müşir Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Mecliste Yeni Sene Münasebetiyle İrâd Buyurdıkları Pek Kıymetli Nutukları

Leyle-i Mi'rac

İngiltere Matbuatı ve Şark Mes'elesi

İki Ecnebi Gazetesi'nin Mütalaatı

Yunanistan'da Türk Tebaası

İsterlerse Kalsınlar

Yeni Konferans Türkiye'nin Vereceği Karara Bağlı

Atina ve Girit

Cemiyet-i Akvam'a Mürâcaat

Yunanistan ve Yugoslavya

Selanikte Dertleşiyorlar

Şark Haberleri

Şarkta Bolşevik Buhranı İçin

Akıllı Ermenilerin Avrupa'dan Şikâyeti

Büyük Arabistan

Artvin'de Tezâhürât

Yeni İran Kabinesi

Tebriz Bolşevik Kulübü

Tebriz Sovyet Ermeni Konsolosluğu'nu Lağvı

Varlığın Tefrikası İran 11

Çatalca Müstakilen İdare Olunacak

İbrahim Abilof İçin Hariciyye Nezâreti'nin Ta'ziyeti

Çiçerin'in Protestosu

Rus Sefiri Ankara'ya Avdet Etti

Bütün Şark Milletleri Tehlikenin Ne Taraftan Geldiğini Bilirler

Irak'da İğtişâş

Fransa Medeniyeti

Romanya Bîtaraf Fakat

Resmî Tebliğ

Konstantin'in Ölüsünü Bile İstemiyorlar

Hazırlanıyorlar Fakat

Boş Yere Protesto

Miletiyos'u İstifaya Da'vet

Şark'da Kış

Sarıkamış Matbâasından İlan

Müzâyede

19 Mart 1923 Pazartesi Sayı:132

Hariciyye Vekâletimizin İ'tilâf Devletlerine Verdiği Nota ve Mukâbil Proje Sureti

Bilumûm Mülhâkâta, Ordu ve Kolordu ve Cebhe Kumandanlıklarına

İstanbul'da Tebliğ-i Resmîmiz İyi Bir Te'sir Yapmış

İstanbul'da Zafer Âbidesi Komisyonu

İktisâd Kongresi'nin Ayrılrken İttihâz Ettiği Mukarrerât

Musul-Adana

Şeker İhracı

Zirâât Makineleri

Hep Açlık

Yine Açlık

Hüseyinof Hariciyye Komiseri

Şeyh Sûnisi Şerefine Verilen Ziyâfet

Varlığın Tefrikanı İran 12

Zafer Âbidesi

Muvâzene-i Maliye Encümeni

Türkiye Hükümeti Muhasımânin Bertaraf Edilmesi Arzusundadır

Hey'et-i Vekile Sulh Akdi İçin Çalışıyor

Mukâbil Projemiz İ'tilâf Mümessillerine Tevdi Edildi

Türkiye'nin Sulh Hakkındaki Nokta-i Nazarı

Fransa'da Sulhe Amade

Müttefik Devletler Derhal Birleşecek

Yeni Konferans Londra'da veyahut İstanbul'da

Lozan'da Tekrar Konferans Toplanacak

Resmî Tebliğler

Kahire'de İngiliz Tahakkümü

Cemiyet-i Akvâm ve Yunan Muhacirleri

Köylü Memiş Çavuş Cebhelerinde

Sarıkamış'da Konferans

22 Mart 1923 Perşembe Sayı:133

Başkumandan Gazi Müşir Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Meclis'de Yeni Sene

Münâsebetiyle İrâd Buyurdukları Pek Kıymetli Nutukları

Gazi Paşa'mız Adana'da

Gazi Paşa Hazretleri Adana'da Fevkalâde Bir Tezâhürât İle Karşılandılar
Afgan Emiri Hazretleri Başkumandanımıza Afganistan'ın En Büyük Nişanını Verdi
Aydın Sultanîsi Zirâât Mektebi Oluyor
Aydın'daki Üserâya Şefkatle Bakılıyor
Alaşehir'de Petrol ve Maden Kömürü Menba'ı
Merhum Abilof Bey'in Cenâzesi Merasimle Gönderildi
Güya Lord Curzon'a Teşekkür Etmişiz
Times'a Göre Konferans İstanbul'da Toplanacak
Türkiye İle Sulh Mümkün
Beynelminel Sâlib-i Ahmer Murahhası Atina'ya Gidiyor
Yunanlıların Kendi İşlerini Kendi Milleti Tekzîb Ediyor
Yunan Yâveleri
Yunanlılar Anadolu Felâketinin Müsebbibini Arıyorlar
Atina'da Siyasî Klübler Te'sisi Memnu'
Irak Halkı Türkleri İstiyor
Petit Parisien Muhabiri'nin Yalanlar
Hristiyan Muhacirlere Muavenet
Müttefikler Bulgar Hukukunu İhmal Ederse
Petrol Kampanyasının İstihsalâtı
Varlığın Tefrikası İran 13
Türkiye'nin Rücû'unu Bekliyorlar
Hepsi Muhtelif Fikirde
İtalya ve Türkiye Arasında
Karaağaç Mes'elesi
Flemenk Ankara Hükümeti'ni Resmen Tanıyor
General Pongolos Atina'ya Davet Edilmiş
Rusya-Romanya
Esbâk Meclis-i Me'busan Reisi Halil Bey Ankara'ya Çağrıldı
Tan Gazetesi Diyor ki:

Büyük Bir İnsaniyyet

Konferans

Hudutlarda Gümrük Resmi

İran Asker Topluyor

Ermeni Nasturileri Dilman'da İskan Ediliyor

Zeyd'in Mel'aneti

Acaristan Hududunda Gümrük Kapıları

26 Mart 1923 Pazartesi Sayı:134

Başkumandan Gazi, Müşir Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin Meclis'te Yeni Sene

Münasebetiyle İrad Buyurdukları Pek Kıymetli Nutukları

Yoldaş ve Kardeş Kızıl Gazetelere Toptan Cevab

Kars

Varlığın Tefrikası İran 14

Resmî Tebliğler

Şarkta Kış

Güç Derneği Üçüncü Müsâmeresi

Konferans

Bolu Me'busu Fuad Bey Amerika'ya Gidecek

Türkler Kendi Topraklarına Hakim Olacak Bir Kabiliyettedir

Versay Muahedesi Zeyli İmzalandı

Müttehid Cebhenin Muhâfazası İçin

İzmir'den Çekilmeğe Başlıyorlar

İtalya Müttefikleriyle Hemfikir İmiş

Müttefikler Ay Nihayetinde Cevab Verecekler

29 Mart 1923 Perşembe Sayı:135

Musul'da İngilizler

Resmî Tebliğ

Telgraf Haberleri

Hasbihâl

Şark Demiryolları Ta'yinleri

Hak ve Mühim Bir Teklif

Erzurum'da Evkaf Fa'âliyyeti

Bir Hamiyetli Tüccarımızın Teşebbüsü

Sovyet Rusya Kars ve Erzurum Konsoloslukları

Bir Vesika İle Rusya'ya Ticaret Serbest

Rusya

Resmî Tebliğ

Gürcistan

Azerbaycan

İran

İ'lân

2 Nisan 1923 Pazartesi Sayı:136

Leyle-i Berat, Mağfîret-i Âyât

Müttefiklerin Müttehid Cebhesi

Telgraf Haberleri

Resmî Tebliğ

Suriye'de Fransızlar

Memleket Haberleri

Kanun

Ta'mim

En Büyük Bayramımız

Hasbihâl

Şark Haberleri

Varlığın Tefrikası İran 16

Şark Haberleri

Son Haberler

Şarkta Kış

Konferans

Günün Fıkrası

İ'lan

5 Nisan 1923 Perşembe Sayı:137

Aziz Dostum

Resmî Tebliğ

Türkiye'ye Devletler Tarafından Verilen Cevabî Nota Sureti

Büyük Millet Meclisi A'zaları Dört Senelik Muvaffakiyetli Fa'âliyetlerden Sonra

Dağıldılar

İcrâ Vekilleri Hey'et-i Riyâsetine

Büyük Millet Meclisi'nde 120 Azanın Verdiği Teklif Kanunu Sureti

Meclis'te İttihaz Olunan Karar Sureti

Hasbihâl

Şiir: Bayrağım

Varlığın Tefrikası İran 17

Günün Fıkrası

Konferans

Telgraf Haberleri

9 Nisan 1923 Pazartesi Sayı:138

Basra Körfezi'nde İran Hakimiyeti

Resmî Tebliğler

Telgraf Haberleri

Türkistan 1

Fotoğrafçılık

Hasbihâl

Yeni İntihâb-ı Meb'usan Kanunu

Günün Fıkrası

Şark Haberleri

Varlığın Tefrikası İran 18

Memleket Haberleri

Tevzi-i Mükâfat Merâsimi

Gümüşhane Haberleri

Bayburt Haberleri

Telgraf Haberleri

Son Haberler

Şarkta Kış

Temsil

12 Nisan 1923 Perşembe Sayı:139

Belucistan

Telgraf Haberleri

Mûsiki Programı

Müdâfaa-i Hukuk Grubu'nun Beyânnâmesi

Mukâbil Notaya Cevabımız

Hasbihâl

Günün Fıkrası

Sarıkamış'ta Merasim

Varlığın Tefrikası İran 19

Telgraf Haberleri

Son Haberler

16 Nisan 1923 Pazartesi Sayı:140

Beynel Nehrin

Resmî Tebliğ

Telgraf Haberleri

Sarıkamış'ta Musikî Programı

Hasbihâl

Hasbihâl

Hınıs'da Kış

Türkistan 2

Varlığın Tefrikası İran 20

Tıbbî Müsâhebe

Şark Haberleri

Şarkta Kış

Sarıkamış Matbaası

Konferans

19 Nisan 1923 Perşembe Sayı:141

Ramazan, Mağfiret, Nişan

Yeni İntihâbat

Resmî Tebliğ

Telgraf Haberleri

Sarıkamış'ta Mûsiki Programı

Memleket Haberleri

Me'bus Namzetleri

Fuzulî: Hayatı, Mezhebi, Aşkî, Eserleri

Hasbihâl

Varlığın Tefrikası İran 21

Şark Haberleri

Memleket Haberleri

Türk Ocağının Resmî Küşâdı

Kars Mevkii Müstahkem Kumandan-ı Sabıkı Miralay İsmail Hakkı Bey'in Vefatı

Chester Projesi Kabul Edildi

23 Nisan 1923 Pazartesi Sayı:142

23 Nisan

Sarıkamış Türk Ocağı'nın Resmî Küşâdı

Resmî Tebliğ

Telgraf Haberleri

İ'tizâr

Sarıkamış'ta Musikî Programı

Fuzulî: Hayatı, Mezhebi, Aşkî, Eserleri 2

Hasbihâl

Varlığın Tefrikası İran 22

Sarıkamış Şehidlerine

Günün Fıkrası

Müteferrik Haberler

Şarkta Kış

Konferans

Türk Ocağı'nın Resmî Küşâdı

Me'bus Namzetlerine

Ramazan-ı Şerife Mahsus Bir Haftalık Evkat Cedveli

26 Nisan 1923 Perşembe Sayı:143

23 Nisan Bayramı

Son Haberler

Telgraf Haberleri

Mûsikî Programı

Memleket Haberleri

Zabıttandan Me'bus Olanlar

Beyânname: Me'bus Olursam

Fuzulî: Hayatı, Mezhebi, Aşkî, Eserleri 3

Varlığın Tefrikası İran 23

Nevruz Sultanı Serlevhalı Makaleye Cevab

Şark Haberleri

Gazi Paşamızın Tebriki

Mizah: Ramazan İlhamları

30 Nisan 1923 Pazartesi Sayı:144

Bir Cevâb

Telgraf Haberleri

Mûsiki Programı

Memleket Haberleri

Dinî ve Millî Muazzam Bir Ziyâfet

Hasbihâl

Varlığın Tefrikası İran 24

Şark Haberleri

Türkistan

Şarkta Kış

Güç Derneği 11. Müsameresi

Ramazan-ı Şerife Mahsus Bir Haftalık Evkat Cedveli

3 Mayıs 1923 Perşembe Sayı:145

İran Ahvâli

Resmî Tebliğ

Telgraf Haberleri

Çam Ormanları

Hasbihâl

Ata Sporları

Varlığın Tefrikası İran 25

Şark Haberleri

Anadolu'nun Zirâât, Ormancılık Nokta-i Nazarından Ekâlime Taksimi

7 Mayıs 1923 Pazartesi Sayı:146

Fitneyi Uyandıranların Üstüne Allah'ın La'neti Olsun

Resmî Tebliğ

Telgraf Haberleri

Müdafaa-i Hukuk Cem'iyetinden

Kafkas'da Yolculuk

Erzurum-Hopa Yolu

Ana Sözleri

Günün Fıkrası

Memleket Haberleri

İsmet Paşa Hazretleri'nin Beyânâtı

Çam Nasıl Yetiştirilir

Varlığın Tefrikası İran 26

Meb'us Namzetleri

Ardahan Namzetleri

Artvin Namzetleri

Şark Haberleri

Ramazan-ı Şerife Mahsus Bir Haftalık Evkat Cetveli

Güç Derneği Onüçüncü Müsameresi

10 Mayıs 1923 Perşembe Sayı:147

İran Ahvâli

Resmî Tebliğ

Telgraf Haberleri

110 Yaşında Mülazım-ı Evvel Müteakid Hasan Ağa

Hasbihâl

Çam Nasıl Yetiştirilir

Memleket Haberleri

Türkiye'de Şimendüferler

Varlığın Tefrikası İran 27

Şark Haberleri

Anadolu'nun Zirâât, Ormancılık Nokta-i Nazarından Ekâlime Taksimi

14 Mayıs 1923 Pazartesi Sayı:148

İntihâbat

Resmî Tebliğ

Telgraf Haberleri

Hasbihâl

Cihan Şüûnu

Atasözleri

Anadolu'nun Zirâât, Ormancılık, Nokta-i Nazarından Ekâlime Taksimi

Varlığın Tefrikası İran 28

Şark Haberleri

Ramazan-ı Şerife Mahsus Bir Haftalık Evkat Cetveli

17 Mayıs 1923 Perşembe Sayı:149

İktisâd Zemininde Birkaç Söz

Telgraf Haberleri

Acı Hakîkatler Karşısında

Atasözleri

Varlığın Tefrikası İran 29

Şark Haberleri

Memleket Haberleri

Sadaka-i Fitr

Mutlaka Okuyunuz

24 Mayıs 1923 Perşembe Sayı:150

İran Ahvali 3

Telgraf Haberleri

Memleket Haberleri

Kars Livası Meb'us Namzedleri

Şark Cebhesi Yetimleri Sarayda

Ata Sporları

Şehidlerimiz

Varlığın Tefrikası İran 30

Şark Haberleri

28 Mayıs 1923 Pazartesi Sayı:151

Lozan Suikasdçıları

Telgraf Haberleri

Latin Harfleri

Memleket Haberleri

Artvin'de Halkın Tenviri Yolunda Masrûf Fa'âliyetler

Artvin'de Türk Ocağı'nın Küşâdı

Varlığın Tefrikası İran 31

Şark Haberleri

İdman Bayramı

31 Mayıs 1923 Perşembe Sayı:152

İran'da İngilizler

Telgraf Haberler

Atasözleri

Hind ve İngiliz Haberleri

Bingazi Ahvâli

Bir Hastalık Nasıl Olur

Varlığın Tefrikası İran 32

Anadolu Yarımadası'nın Hangi Kıtaya Mensûb İken İtirâk Vuku Bulduğunun Jeoloji ve Teşekkül-i Cibal ve Miyah-ı Cariyenin Cebhe-i Azimetlerine Nazaran Tedkiki

Şark Haberleri

General Vigandi'yi Suriye'ye Neden Gönderdiler?

4 Haziran 1923 Pazartesi Sayı:153

Sulhumûz İstiklâlîmiz

Telgraf Haberleri

Bir Hastalık Nasıl Olur

İdman Bayramı

İngiltere ve Musul

Taşnak Siyasî Futbolistleri

Varlığın Tefrikası İran 33

Şark Haberleri

Memleket Haberleri

Erzurum-Sarıkamış-Kars ve Şuabâtı Demiryolları Haziran 1339 Bidayetinden Ta'dilat-ı

Ahire Değın Yolcu Katarlarının Seyr-ü Sefer Cedveli

7 Haziran 1923 Perşembe Sayı:154

İntihâbat Yaklaştı

Telgraf Haberleri

Salgın Uyku Hastalığı

Şark Cebhesi Askerî İdadî Mektebi'nin Umumî İmtihanları

Hakimiyyet-i Milliye: Bilhassa Halka Göre

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevad

Varlığın Tefrikası İran 34

Memleket Haberleri

Şark Haberleri

Edebî Sahifeler: İyi Günlerde Düşünceler

11 Haziran 1923 Pazartesi Sayı:155

İntihâbat Başlıyor

Telgraf Haberleri

Müdafaa-i Hukuk Cem'iyeti Reisi, Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Âti'deki

Ta'mimi Neşr Buyurmuşlardı

Halk Maârif Projesi

Süleymaniye Mektubu: Sarıkamış'da Varlık Gazetesi Müdüriyeti Aliyyesine

Musul Vilayetinde İngilizler

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İran 35

Şark Haberleri

Varlığın Ricâsı

Sarıkamış'ta Çeşmeler

Me'bus Namzetleri

Aras Nehri'nin Tuğyânı

14 Haziran 1923 Perşembe Sayı:156

Eski Uçurum

Telgraf Haberleri

Hasbihâl

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Memleket Haberleri

Sarıkamış'ta Dolu

Varlığın Tefrikası İran 36

Memleket Haberleri

Şark Haberleri

28 Haziran 1923 Pazartesi Sayı:157

Büyük Pierre Loti'nin Vefatı Karşısında

Telgraf Haberleri

Kadınlık ve Milletimiz

İntihâbatta

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Halk Maârif Projesi

Bedbînlik

Varlığın Tefrikası İran 37

Koşu Atlarının İdmanı

Şark Haberleri

İki Aylık İdman Cetveli

Memleket Haberleri

İngiltere Hükümeti'nin Rusya'ya Verdiği Nota

Güç Derneği'nden Konferans

21 Haziran 1923 Perşembe Sayı:158

Chester İmtiyazında Demiryolu Şebekesi

Telgraf Haberleri

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Şehid Yavrularının Babası Cebhe Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri

Liyâkat-ı Askeriyye ve Takdir

Halk Maârif Projesi

Bayram Tekbirleri

Varlığın Tefrikası İran 38

25 Haziran 1923 Pazartesi Sayı:159

Müdâfaa-i Hukuk Grubu ve Muhalefet I

Telgraf Haberleri

İran'da İngiliz Petrol Şirketleri

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevad

Varlığın Tefrikası İran 39

Memleket Haberleri

Kars Livası Müdafaa-i Hukuk Konferansı'nın İctimâ'ı

Sovyet İcra Riyasetinden İ'lan

Şark Haberleri

Trabzon Vilâyet Meclisi'ne Alenî Teşekkür

Güç Derneği'nden Müsamere

28 Haziran 1923 Perşembe Sayı:160

Müdâfaa-i Hukuk Grubu ve Muhalefet

Telgraf Haberleri

Millî Hayatta Türk Kadını

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Olunan Zevât

Varlığın Tefrikası İran 40

Memleket Haberleri

Trabzonluların Kardeşşinaslığı

Şark Haberleri

Ceza Kanununun Birinci Bâbı'nın Beşinci Faslıının Tefsir Sureti

2 Temmuz 1923 Pazartesi Sayı:161

Müdâfaa-i Hukuk Grubu ve Muhalefet

Telgraf Haberleri

İran'da İngiliz Petrol Şirketi

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İran 41

Cebhemiz Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin Kadirşinas Trabzonlulara
Cevabı

Erzincan Meb'us İntihâbatı

Erzurum ve Kars'ta Kütübhâneler Te'sisi

Şark Haberleri

Mısır Kanun-ı Esâsiyesinin İmzası

Güç Derneği'nin Yeni Müsâmeresi

5 Temmuz 1923 Perşembe Sayı:162

Efrat Değil, Hakikat ve Hayat

Telgraf Haberleri

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Sarıkamış İdadî Mektebi'nin Dün Geceki Müsameresi Vesilesiyle

Hükümet Teşkilâtı

Varlığın Tefrikası İran 42

Memleket Haberleri

İ'tizâr

Zabıta Vukuâtı

Şark Haberleri

9 Temmuz 1923 Pazartesi Sayı:163

Garblileşmek Mes'elesini

Telgraf Haberleri

Cenubî Kafkasya'da Tuz Memlahaları

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İran 43

Hikaye: Kan Lekesi

Memleket Haberleri

12 Temmuz 1923 Perşembe Sayı:164

Garblileşmek Mes'elesi

Telgraf Haberleri

Mizah: İtirâf-ı Acz

Milli Hayatta Türk Kadını Mevkii ve Vazifesi

Şark ve İslam Cereyânları

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İran 44

Tiflis İdamları

Memleket Haberleri

Kâzım Karabekir Paşa Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Bir Senelik Kayd
Olunmuştur

16 Temmuz 1923 Pazartesi Sayı:165

Irak ve Musul'da İngiliz Tazyiki

Telgraf Haberleri

Gül Günü

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İran 45

Tiflis İdamları

Merkezi Komite ve Mahalli Teşkilât

Memleket Haberleri

17 Ağustos Cuma Günü Kars'ta Büyük At Yarışları

19 Temmuz 1923 Perşembe Sayı:166

İngiliz-Fransız Siyaseti

Telgraf Haberleri

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İran 46

Memleket Haberleri

Kars Mebusu Matbuat ve İstihbarat Müdür-i Umumisi Ağaoğlu Ahmet Bey'in Kars

Livası Ahalisine Beyânnâmesi

Son Rus Notasına İngiltere'nin Cevabı

Rusya'nın İsviçre'ye Karşı İktisâdî Boykotu

Kars'ta Büyük At Yarışları 17 Ağustos Cuma Günü

23 Temmuz 1923 Pazartesi Sayı:167

Bayramlar

Telgraf Haberleri

Şark'ta Bolşevik Propagandası, İngiliz-Rus Münâsebâtı

Hasbihâl

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İran 47

En Son Haberler

Kızıl Ordu ve Üç Renkli Bayrak

Memleket Haberleri

Kars'ta Büyük At Yarışları 17 Ağustos Cuma Günü

30 Temmuz 1923 Pazartesi Sayı:168

Bayramlar

Dakovil Hattının Küşad Merasimi

Telgraf Haberleri

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İran 48

Nısf-ün Nehâr Dâiresinin İslamlar Tarafından Mesâha ve Bir Derecelik Kavsın Tûl'u

Son Dakika

Memleket Haberleri

Kars Meb'usu İmamzâde Muhterem Ömer Lütfi bey Efendi'nin Kars Livası Halkına Mektubu

Kars Büyük At Yarışları 17 Ağustos Cuma Günü

3 Ağustos 1923 Perşembe Sayı:169

Heyecanımın Sebepleri

Telgraf Haberleri

Sansürün İlgası

Tebliğ-i Resmîler

Meb'usların Azîmeti

Hikaye: Sır

Halk Maârif Projesi

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İran 49

Şark Haberleri

Altın mı Su mu?

Vicdanî Zevk

Yetimler Bayramı

Şark Cebhesi Kumandanı Vekili Ali Said Paşa İle Rus Şûralar Cumhuriyeti Trabzon

Konsolosu Trobus'un Karşılıklı Telgrafları

6 Ağustos 1923 Pazartesi Sayı:170

Bolşevik Elinde Donanma

Telgraf Haberleri

Halk Maârif Projesi

Varlığın Tefrikası İran 50

Erzurum'da Sulh Şenlikleri

Ankara'da Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'ne Kutlama Telgrafı

Bayezid Meb'usları

Avrupa'daki Ermeni Mültecilerinin Ermenistan'a Karşı Fikirleri

Sovyet Me'mur ve Amelesinin Aldıkları Maaş

Ucuz Pazar

Kars'ta Büyük At Yarışları 17 Ağustos Cuma Günü

Sarıkamış İdadî Mektebine Talebe Kabulü

9 Ağustos 1923 Perşembe Sayı:171

Göz Bebeklerimiz İhtiyat Zabitlerimiz

Maârif Projemiz

Telgraf Haberleri

Halk Maârif Projesi

Varlığın Tefrikası İran 51

Şark Haberleri

Azerbaycan'da Maan'da Çekirge Afatı

Ruslar 10.000 Kedi Alıyorlar

Memleket Haberleri

Kars'ta Büyük At Yarışları 17 Ağustos Cuma Günü

Alenî Teşekkür

Rica-yı Mahsûs

13 Ağustos 1923 Pazartesi Sayı:172

Elviye-i Selâse'de Nahiye Müdürlükleri

Telgraf Haberleri

Tıbbî Musâhebeler

Hasbihâl

Trablusgarblılar'ın Büyük Zaferi

Artık Gidiyorlar

Yarış Katarı

Varlığın Tefrikası İran 52

Şark Haberleri

İbadet de Para İle

Memleket Haberleri

Kars'ta Büyük At Yarışları 17 Ağustos Cuma Günü

16 Ağustos 1923 Perşembe Sayı:173

İngiltere-Filistin

Telgraf Haberleri

Bir Hikâye

Türk ve Fars Dilleri Arasındaki Münasebâta Bir Nazar I .

Dünya'nın En Büyük Tayyaresi

Nur-ı Osmaniye'de Yangın

İstanbul'da Kuzguncuk Yangını

Seyr-ü Sefâin İdâresi

Ankara'da Türk Ocağı

Varlığın Tefrikası İran 53

Memleket Haberleri

Kars'ta Garib Bir Hadise-i Havâiye

Kars'ta Büyük At Yarışları 17 Ağustos Cuma Günü

Dersaadet Islâh-ı Nesil-i Feneb Cemiyeti ve Sipahi Ocağı

Ucuz Pazar

Şark Haberleri

20 Ağustos 1923 Pazartesi Sayı:174

Jandarmanın Lüzum-ı Islâhı

Telgraf Haberleri

İstanbul'da Gayr-i Faâl Me'murlar ve Anadolu'ya Sevkleri

Gayr-i Faâl Me'murların Maaşı

İstikrâz-ı Dahilî Tahvilâtı

Yunanistan'da Cumhuriyet

Bir Hikâye

Memleket Haberleri

İstanbul Sipahi Ocağı ve Islah-ı Nesil-i Feres Cem'iyetine Alenî Teşekkür

Elviye-i Selâse'de Kar

İrtihâl

Mücadele Böyle Olmalı

Varlığın Tefrikası İran 54

İran'da Hizmet-i Askeriyye

Kars'ta Büyük At Yarışları 17 Ağustos Cuma Günü

Erkân-ı Harbiye Mektebi

Mekteb-i Harbiye

İhtiyât Zabıtları Hakkında Bir Kararnâme

İlk Kar

Tenzilâtlı Katarlar

23 Ağustos 1923 Perşembe Sayı:175

Maârif Siyâsetimiz

Telgraf Haberleri

Bir Hikâye

Gazi Baş Kumandanımızın Geçen Nüşhâımızda Mûnderic Nutuklarının Mâba'di

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevat

Varlığın Tefrikası İnan 55

Büyük Millet Meclisimizin İkinci Devre-i İntihâbı Münâsebetiyle Makam-ı Riyâsete

İntihâb Olunan Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretlerinin Kıymetdâr Nutukları

27 Ağustos 1923 Pazartesi Sayı:176

Hicaz ve Hacılar

Telgraf Haberleri

Bir Hikâye

Muâhede-i Sulhiyemiz Meclis-i Millide Devam Eden Uzun Münâkaşadan Sonra

Ekseriyet-i Azîme İle Kabul Edilmiştir

Kars'ta Türk Ocağı

Van'da Ermeniler

Gazi Paşamızın İhtiyât Zabitleri Cem'iyetine Şahsi Teberrûatı

Yeni ve Genç Zabitlerimiz

Ağa Han'ın Yeni Bir Teberrû'u

Orduya Tayyare Teberrû'u

İstanbul'da Rus Muhâcirleri

Şark Haberleri

Bursa Sergisi

İstanbul'da İntişâr Eden Yegane Hanım Gazetesi: "Süs"

30 Ağustos 1923 Perşembe Sayı:177

Askerî Kışlarımızda

Müttefikkeyn Kıttaatı İstanbul'u Tahliyeye Başlamışlardır

Bir Hikâye

Muâhede-i Sulhiyye'nin Münâkaşasında İsmet Paşa Hazretleri'nin Meclis'te İrâd

Buyurduğu Mühim Nutukları

Türk ve Fars Dilleri Arasındaki Münâsebâta Bir Nazar

Şark Haberleri

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevât

“Süs” Gazetesi

Mühim Bir Fırsat

3 Eylül 1923 Pazartesi Sayı:178

Zafer Bayramı

Köylülerimize

Telgraf Haberleri

Bir Hikâye

Muûhede-i Sulhiyye'nin Münâkaşasında İsmet Paşa Hazretleri'nin Meclis'te İrâd

Buyurduğu Mühim Nutukları

Cebhemizin Kıymetdâr Kumandanı

Sulh Günü Yetimler Bayramıdır

Nim Resmî Bir Gazete

Ali İhsân Paşa'nın Tekaüdü

İhtiyat Zabıtları Cem'iyeti Erzurum Şubesi

Şark Haberleri

İmalât-ı Harbiyemiz

Van Valisi Zühdü Bey

Erkân-ı Harbiyye Mektebi İmtihanları

İctihâd Mecmûası

Süs Gazetesi

6 Eylül 1923 Perşembe Sayı:179

Nüfusumuzu Çoğaltmak İçin

Telgraf Haberleri

Muâhede-i Sulhiyye'nin Münâkaşasında İsmet Paşa Hazretleri'nin Meclis'te İrâd
 Buyurduğu Mühim Nutukları
 Memleket Haberleri
 Şark Haberleri
 Türk Ticâretinin İnkişâfi İçin
 Ardahan Bidâyet Mahkemesinden İ'lan
 Umerâ-i Divân-ı Harb Riyasetinden İ'lan

10 Eylül 1923 Pazartesi Sayı:180

Kars Jandarma Mektebi
 Telgraf Haberleri
 Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevât
 Muâhede-i Sulhiyye'nin Münâkaşasında İsmet Paşa Hazretleri'nin Meclis'te İrâd
 Buyurduğu Mühim Nutukları
 Şark Haberleri

13 Eylül 1923 Perşembe Sayı:181

Erkân-ı Harbiyye Mektebine Avdet Edeceklerle
 Telgraf Haberleri
 Memleket Haberleri
 Mekteb-i Harbiyyeye Girmek İsteyenlere
 Şark Haberleri
 İhracât mı Yoksa Açlık mı Doğru?
 İcrâ Vekilleri Hey'eti Reisi Fethi Bey Efendi'nin Meclis'te Okudukları Beyânnâme
 Memleket Haberleri
 Harbiyye Mektebi
 Bayburt'ta Şayak ve İplik Fabrikası
 Şark Haberleri

17 Eylül 1923 Pazartesi Sayı:182

Vazife Başına

Telgraf Haberleri

Musâhabe-i Tarihiye: Türkler ve Macarlar

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevât

20 Eylül 1923 Perşembe Sayı:183

Acıklı Sahifeler

Telgraf Haberleri

Gıdâ-yı Hayvaniyeden

Gençliğe İbret

Gençlik Hayatımızdan

Mütakâid Zabitan Teâvün Cemiyeti

Türk Ocakları

Ordu Pazarına Yeni Mallar Geldi

Erzurum İhtiyat Zabitleri Cem'iyetinden

Şark Haberleri

Taşnak Fırkası'nın Kararı

24 Eylül 1923 Pazartesi Sayı:184

Avrupa'da Camiler

Telgraf Haberleri

Şarkî Anadolu'da Neft Menbaları

Fas'ın Mücahitleri Bizim Gibi Yapacaklar

Musâhebe-i Tarihiye: Türkler ve Macarlar

Şark Haberleri

Erzurum'da 15 Günde Bir Neşr Olmak Üzere "Dilek" Namında Bir Refkımız İntişara Başlamıştır.

İstanbul'da Haftalık "Çocuk Postası" Nâmıyla Bir Refkımız Çıkmağa Başlamıştır.

Şark Haberleri

27 Eylül 1923 Perşembe Sayı:185

Fas Mücâhedeleri

Telgraf Haberleri

Japonya'da 6 Dakikada 1029 Zelzele

İrtihâl-i Müessif

Kafkas Yıldızları, Kâzım Karabekir Paşa Yavrularına İthâf

Hasbihâl

Şarkî Anadolu'da Neft Madenleri

Amerika'nın Türkiye İle Yeni Münasebâtı

Sarıkamış Muharebesinde Şehid Düşen Şehidlerimizin Ruhlarına İthâfen Şühedâ

Âbidesi

İhtiyat Zabıtlarına İş

Uşak'ta Bir Şirket

Şark Haberleri

Müretteb Arayan Matbaacıları

Kanip-i Osmanlı Encümeni Mecmuası

Ardahan Bidayet Mahkemesinden İ'lân.

1 Ekim 1923 Pazartesi Sayı:186

Telgraf Haberleri

Fas'ta Hezimetler

Türk Ocağı ve Yeni Mecmûa

Türk Muallim ve Muallimelerinin Maaşları

Irak ve İngiltere

Şarkî Anadolu'da Neft Ma'denleri

Şehid Yavruları Menfaâtine Varlığa Abone Kayd Olunan Zevât

Mürettib Arayanlara

Şark Haberleri

4 Ekim 1923 Perşembe Sayı:187

Telgraf Haberleri

Şefkatli Paşa Babamız

Şeyh Sûnisi Hazretlerinin Mühim Beyânâtı

Kahraman Ordumuz Giriyor

Müttefikler Terk Etiler

Mısır Mücahidlerinin İ'dâmı

Vahabiler Hicaz'da Hücuma mı Hazırlanıyorlar?

Şehid Yavruları Menfâatine Varlığa Abone Olunan Zevât

Türkiye'de Lozan Sulhünden Sonra

Hindistan Müslümanlarının Beyânnâmesi

Son Perde İndi

Zabitan Maaşlarının Tezyîdi

Şark Haberleri

8 Ekim 1923 Pazartesi Sayı:188

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri Sarıkamış'a Teşrif Etiler

Kahraman Ordumuz İstanbul'a Girerken Yapılan Tezâhürat

Müttefiklerin Kıtaatından Son Kafile İstanbul'dan Giderken Yapılan Merâsim

Ankara Mektubu

Musul İşleri

Irak'dan Nefy Olunanlar

Irak'da Yeni Kanunlar

İ'lân

Şark Haberleri

Ma'zuller Hakkında Bir Tamim

Gençlerimize İbret

Sahte Evrâk-ı Nakdiye Var

11 Ekim 1923 Perşembe Sayı:189

Memleketimiz Haricinde ve Kardeşlerimiz Arasındaki Şüheda Kabristanında

Telgraf Haberleri

Harbden Evvelki ve Harbden Sonraki Türkiye

Hicaz-İngiltere Muâhededesi Hileleri Karşısında Müslümanların Vazifesi

İspanya'nın Fas Siyaseti

Kalaysız Kapların Zararı

Şark Haberleri

15 Ekim 1923 Pazartesi Sayı:190

Gazi Paşa'nın Alem-i İslama Beyânnâmesi

Büyük Millet Meclisi'nde

Bulgaristan'da Komünistlik Bastırıldı

Evrâk-ı Nakdiyemiz

Lozan Muâhedenâmesi'nin Akdı

Tenkîl Edilen Şakiler

Kars'ta İdadî Mektebi Açıldı

Şark Haberleri

Mücâdele-i Milliyeye İştirâk Etmeyen Mensubin-i Askeriyye

Yeni Kafkasya

18 Ekim 1923 Perşembe Sayı:191

Gazi Paşa'nın Son Beyânnâmelerinin Metni

Büyük Millet Meclisi'nde

Ankara Merkez-i Hükümettir

Latife Mustafa Kemâl Hanımefendi'nin Taahhüdleri

Muhacirlere Teberrû

Ankara'da Resim Sergisi

Reji İdaresi Kalan Borcunu Veriyor

Türkiye-Yunanistan Münasebâtı

Türkiye-Avusturya Münasebâtı

Avrupa'dan Mütihazsıs Celbi

Bir Kadın Doktorumuz

Yunanlıların Makedonya Türkleri Aleyhinde Yeni Tedbiri

Cumhuriyetin Derhal İ'lanı Mukarrerdir

Yakında Varşova'ya Sefâret Hey'etimiz Gidecek

Memlekette Oturan Her Ferd Nizâmatımıza Riayete Mecbur Edilmelidir

Köylünün Baltalık Hakkı

Alman Hükümeti Mukavemetten Vazgeçti

Lloyd George Kendi Şahsında Gördüğünü Türklere İsnâd Ediyor

Karabağ da Kımıldanmak İstiyor

Yemen'in İdaresi Düşünüüyor

Suriye Mektubu

Zağlol Paşa Fa'âliyyete Başlamıştır

Mısır'da İntihâb, Zağlol Paşa Fırkası'nın Kuvvet ve Ehemmiyeti

Hindistan'da Müslüman Mecusi İttihâdı

Mavera-i El-Şeri'a'da Karışıklıkların Esbâbı Nedir?

Fas Memleketi ve Faslılar

Şark Haberleri

Sebilürreşâd

Dersaadete Bera-yı Ticaret Gidecek Tüccar-ı Mu'teberan Bey Efendilere Mühim İ'lan

22 Ekim 1923 Pazartesi Sayı:192

Firari ve Bakaya Lahiya Kararnamesi

Telgraf Haberleri

Mücâdele-i Milliyeye İştirâk Etmeyen Zabitler

Fransa-İngiltere Münalâkâtı

İngiltere'de Şiddetli Bir Fırtına

Hainler Hudud Haricine Çıkarılıyor

Bir Macar Şirketinin Talebi

Midilli'deki Dindaşlarımız Yakında Mübâdeleye Başlanacak

Mösyö Pierre Loğa'nun Ordumuzu Takdîr Eden Makalesi

Makam-ı Hilafet; Alem-i İslam

Lozan Sulhundan Sonra Müslümanların ve Şarklıların Vazifesi

Fas Mücahidi Abdulkerim

Daily Ekspress'in Bir Makalesi

Şarkî Ürdün İsyânı

Irak'da Kolera

Rusya'nın Teşkilât-ı Adliyesi

Maliye Vekili'nin Mali Vaz'iyetimiz Hakkında Beyânâtı

Harbden Sulhe Çıkınca

Sebilürreşad

Şehid Yavrularımızın Anadolu Seyahatleri

25 Ekim 1923 Perşembe Sayı:193

Büyük Millet Meclisi'nde

Meclis'in Dünkü İctimasında Kabul Olunan İstiklâl

İhtiyat Zabıtlarına Verilecek Muhassasat Kanun Sureti

İ'mâr Vekâletine Necati Bey Ta'yin Edilmiştir

Rus-İngiliz Hububat İ'tilâfnâmesi İmza Edildi

Bulgar Hariciyye Nazırı İle Poincare'nin Mülâkatı

Yunan İntihâbatı Te'hir Edildi

Yunanlılar Hâlâ Akıllanmadılar, İzmir Üzerinde Bir Yunan Tayyaresi

Mübadele Komisyonuna Memur Türk Delegelerinin Mübadele Komisyonuna, Yunan

Murahhasına ve Papa'ya Notası

Yaptıklarını Görecekler

Haliç Şirketi İle Amele İhtilâfi Zâil Oldu

Kardeşlerimizin Yardımı

Almanya Ahvâli

Sarıkamış, İbtidâî Mektebi'nin Küşâd-ı Resmî Münâsebetiyle

Türkiye-Lehistan Ticaret Mukavelesi

Mısır İntihâbı Üç Hafta Te'hir Edildi

Askerlikten Korkan Rum ve Ermeniler İstanbul'dan Kaçıyorlar

Suriye Ahvâli

Haleb ve Beyrut'da

Fas Mücahidlerine Yardımımız

Habeşistan

Maliye Vekâleti'nin Bir Tamîmi

Ankara Mektubu

Şark Haberleri

Şehid Yavrularımız

İngilizlerle Birlikte Kaçan Rumlar

Ayın Tarihi Mecmûası

Amerika Torpidoları Gittiler

Şeyh Sûnisi, Acemi Paşa

29 Ekim 1923 Pazartesi Sayı:194

İranlı Kardeşlerimize

Ali Said Paşa Hazretleri Ferikliğe Terfi Etmiştir

Yeni Kanun Layihası

Ali Fuad Paşa ve Fethi Bey'in İsti'fâ'ları

İzâle-i Şekâvet Kanunu Mühlakata Tebliğ Edildi

İmar ve İskan Bütçesi

Riyaset-i Sâni ve Dahiliyye Vekâleti Namzetlikleri

Heyet-i Vekile'ce Tasvib Edilen Yeni Bir Kanun

Mahkeme-i Temyiz'in Konya'ya Nakli

Mefkurevi Türk

İngiltere Başvekili İle Hariciye Nazırı

Gazi Paşa Hazretleri'nin İzmir Belediyesine Telgrafları

Bir Tekzib

Nakliyât-ı Havaiye Şirketi İle Müzakerât

Rum Gazetecileri de Kaçıyorlar

Mütehasıslar Celbi

Almanya'dan Amele Geliyor

Varşova İstihkâmı Berheva Olmuştur.

Rauf Bey Efendi

Ordu Müfettişlikleri

Konya Darüleytamına Tahsisat

Hey'et-i Meb'usan Ankara'ya Avdet Etmiştir

Mister Kenedy

Çanakkale'de Maden

İsviçreliler Yeni Bir Makinalı Tüfenk İcad Etmiştir

Tan Gazetesi Cumhuriyet İlan Edersek Fransa'nın Tebrik Edeceğini yazıyor

92/317 Doğumlu Firar ve Bekâya Erbabı Hakkında Kanun

Men-i Meskurât Kanunu İstanbul'da Tatbik Başlanmıştır

Son Haberler

1 Kasım Perşembe Sayı:195

İranlı Kadeşlerimize 2

Adnan Bey'in Riyaseti'nde Avusturya-Amerika Müzakerâtına Başlanmıştır

Yunanistan'da Müsademe

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri Erzincanlıların Fahri Hemşehrisi

İstanbul Patrikliği

Sıhhiye Vekil-i Sabıkı Rıza Nur Bey'e İki Ay Me'zuniyet

İtalya'nın Türkiye Sefiri Mantanya Oldu

Yüklü Alman Vapurları Hareket Etmişler

Eşkıya Tenkili

Etubbâ'nın Hizmet-i Mecbûriyesi Hakkındaki Hakunun Birinci Maddesi Kabul Edilmiştir

Dini Varlık

Unutulmaz Bir Gece

Şarkda İrfan Hadisesi

İctimâî Hıfzı Sıhha

Heyet-i Vekili

Şark Haberleri

Şeyh Sunusi Hazretleri

Hayvanata Ârız Olan Haşerât

Seyr-i Sefâin Vapur Alacak

Büyük Kayıp

Aradığımız Kartvizit Gelmiştir

5 Kasım 1923 Pazartesi Sayı:196

Türk Cumhuriyeti'nin İ'lânı

İlk Cumhuriyet Kabinesi

Reis-i Cumhur Gazi Paşa Hazretlerinin Teşekkürü

Halk Fırkasında Müzâkere

Midilli Müslümanlarının Mübadelesi Hitâm Bulmuştur

Yunanistan Ahvâli

Girit Müslümanlarına Mezâlim

Yahudiler de Mezâlime Başladı

Mes'ûl İşî Derhal Bitirilmelidir.

Bahriyede 12 Milyonluk Tahribât

İran'da Hareket-i Arz

Dahiliyye Vekili Ferid Bey'in Beyânatı

Trablus Mücahidinin Muvâffakiyeti Bir İtalyan Fırkası

Esir

Tunuslu Abdulaziz Efendi'nin Beyânatı

İctima-i Hıfz-üs Sıhha

Bir Tahassür

Şirketler Türkleri İstihdama Mecbur Tutulacaktı

Hilâl-i Ahmer Mecmûası

Türkiye İktisad Mecmûası

Sebilürreşad

Cumhuriyet'in Kabulü

Mısır'da İntihabat Hazırlıklar

Beklenen Misafirler

İktisâd Vekâleti Ma'den Müdüriyet-i Umumiyesinden

8 Kasım 1923 Perşembe Sayı:197

Kadınlık İnkılâbı

Matbûat Kanununun 26. Maddesinin Ta'dili

Mekteb-i Harbiye'nin Küşâdı

Avusturya İle Müzâkeratımız

Amerika İle Müzâkerat

Macar Mümessili Ankara'ya Gidiyor

Nihad Reşat Bey İstanbul'da

130 İranlı Tabiiyyetimizi Kabul Etmiştir

Kanalların Teksîr ve İzâli Hakkınad Müzâkerât

Bedel-i Nakdiye 500 Lira

Almanya Ahvâli

Yunan İntihâbatı

Yunanistan'ın Ankara Mazlahatgüzârı

Yunanistan'a Nasihât Veriyorlar

Yunanistan Nazarında Tebdilat
 Yunan Maslahatgüzârını İntizâr
 Sırb Bulgar Müzakerâtı
 Satın Alınan Yeni Kablo
 Çanakkale'deki Tarihi Toplarımız
 Sabık Mısır Hidivi İskenderiye'ye Gitmiştir
 Mülga Maârif Binası Darülfünun Talebe Yurduna Tahsis Edildi
 Darülfünunların Alamet-i Farikası
 Romanya-Sırbiya İttifakı Tecdid Edilmiş
 İran'da Serdar Rıza Kabineyi Teşkil Me'mur Edildi
 Bulgaristan'da Komünizm Nasıl Parladı Nasıl Söndü
 Teftiş ve Muayene-i Lahm
 Hindistan'da Sulhumuzun Te'sirleri
 Şark Haberleri
 Azerbaycan Türk Matbûatından
 Rumiye Kazası Vaz'iyeti
 İstanbul'da Çıkmaya Başlayan "Vazife" Gazetesi

12 Kasım 1923 Pazartesi Sayı:198

Kadının Hukuk Siyaseti
 Kâzım Karabekir Paşa Hazretlerinin Vedanâmesi
 Cumhuriyet'in İlânı Dolayısıyla Tebrik Telgrafları
 Cumhuriyet Aleyhinde Bulunanlar Cezasız Kalmamalı
 İstanbul'daki Hükümet Matbûat İdarâtının Taksimi
 İplik Taklidi Kumaşlar Hakkında
 İstanbul Karabekir Paşa Hazretlerini Bekliyor
 Muhtacin-i Zirâfiyeye Muâvenet
 Memurin-i Muhakemât Azalığına Hazım Bey Ta'yin Edilmiştir
 Türkiye-Amerika Müzakerâtı

Avf-ı Umumî Kanunu Hakkında

Memurin-i Adliye'nin Terfihi

Fethi Bey Caddesi'nden Tevsim Merasimi

İstanbul'da 8.0000 Kargir Ev İnşaası

Mütarekeden Sonra İbka Edilen Ceraim Hakkında Müzakerât

İki Mühim Teklif

Rauf Bey Efendi'nin Tercüman Refikimizin Muharririne Beyânâtı

Bulgaristan Komünistleri

Bulgaristan'da Suikasd

Samsun'a Gidecek Olan Hilâl-i Ahmer İmdad-ı Sıhhiye Hey'eti

Büyük Millet Meclisi'nde

Tövbeler Tövbesi Olsun

Posta ve Telgraf Memurlarına Zam

Men'i Meskuratın İstanbul'daki Tesiri

Pera Palas Otelini İsticâr Eden Şirket Henüz Te'minat Akçesi Tedarik Edememiştir

Ma'lul ve İhtiyat-ı Zabitan'ın Terfihleri

Şark Haberleri

Bakü'de Umum Komünist A'zalarının Dördüncü Kongresinde Yoldaş Kirof'un

Nutku

Gürcistan'da Yoldaş Orjenikidze'nin Nutkundan

Tiftik Eldiven

İstanbul'da Çıkmaya Başlayan "Yeni Kafkasya" Mecmûası

Adana'da Çıkan "Altınyurt" Mecmûası

15 Kasım 1923 Perşembe Sayı:199

Ahvâl-i Siyasiyye

Rusya'daki Üserâmız

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri İstanbul'da

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'nin Ziyaretleri

Şer'iyye ve Evkâf Vekili Mustafa Fevzi Efendi İstanbul'da
Darülfünun Emânetine Besim Ömer Paşa İntihab Edilmiştir
Hilâl-i Ahmer'in Muhacirlere Yardımı
İstanbul Ticaret Odası Nizamnâmesini Ta'dil Ediyor
Muhakeme-i Temyiz Eskişehir'e Nakl Edilecektir
Anadolu'da Yunan Zayâtı
Amerika Ta'mirat İçin Toplanacak Komisyona İştirâk Etmeyecek
Bükreş'te General Pelle Şerefine Ziyafet
Yunan Mezâlimine Karşı Mübadele Heyet-i Ta'til-i Mesaî Etmıştır
Yunanistan'da Kalacak Evkaf-ı Emlakin Tesbiti
Sarıkamış Güç Derneği A'zasından Remzi Tarafından Tanzim Edilerek Güce İthaf
ve İhda Edilmiş Olan Cumhuriyet Marşı
Amerika Reis-i Cumhuru'nun Fransa Sefirine Beyânatı
Karadağ'da Kurtulmak İstiyor
Rusya-Lehistan'dan İzâhat İstiyor
Arnavutluk Meclis-i Mebusan'ında Harbiyye Nazırı'nın Mecruhiyyeti
Reşit Paşa Vapuru Karaya Oturmuş
İngiliz İmparatorluk Konferansı Hitam Bulmuştur
İngiliz Avam Kamarası Kısa Müddetle Açılacak
İngiliz Başvekili Lozan Sulhu'nün Tasdik Taraftarı
Lloyd George Bu Defa Kendini Kurtarmış
Bulgaristan'da İdare-i Örfiyye Kalmamıştır
Arnavutlukta Cumhuriyet Taraftarlığı
Krala Atina'yı Terk Etmesini Teklif Etmıştır
Almanya Ahvâli
Her Tazyikin Bir Aks'ül Ameli Olur
Suriye Limanları Ahalisi Bayrağımızı Takdis Ediyor
Hindistan
Şeyh Sûnisi Hazretleri Mısır'da

Sunnîlik-Şîîlik İftirâkı Güzetenlere

Refah Yolunda Bir Temenni

İ'lân

Yunan Mezâlimine Mukabele-i Bilmisl Lazım

Gümrü'nün Sene-i Devriye-i İstirdadı

1912'den Evvel Yunanistan'ı Terk Edenler

İlk Tetkikat Girit'te

Bir İngiliz Diplomatının Beyânatı

Atina'da Cumhuriyet Fikri Gittikçe Kuvvet Bulmaktadır

Yunanistan'da Yeni Nazırlar

19 Kasım 1923 Pazartesi Sayı:200

General Harington'un Raporu Men'i Meskurat Kanununun Tatbiki

Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'nin Darülfünun'u Ziyareti

Trakya Şimendüferlerine Ta'yin Edilen Komiser

Rauf Bey Efendi İstanbul'dan Ankara'ya Hareket Etti

Türkiye Avusturya Müzâkeratı

Türkiye Amerika Müzâkeratı

Gazi Paşa Fırkadan Çekilecekler

140 Yetim Selanik'ten Yola Çıkarılmıştır

Tayyare Mektebi

Emvâl-i Metruke Binaları

Mister Kenedy'den Haber Yok

Musul Hakkında Müzakerât Nerede Olacak

Fevzi Bey İstanbul'a Gitmiştir

Mayıs'a Kadar Muhtelif Mahallerden Nakl Edilecek Muhacirler Hakkında Mübadele

Komisyonu Karar Vermmiştir

Bar ve Dans

Sırbistan'dan da Hicret Başladı

Irak Kabinesi İsti'fâ' Etmiştir

Vehabiler Irak Hududunda

Melik Hüseyin

Cumhuriyet Hakkında Venizelos'un Fikri Soruluyor

Yunan Kralı Hükümetin Arzusuna Göre Hareket Edecekmiş

Alman Ahvâli

İngiltere Kralı'nın Parlamento'da Lozan Sulhu Hakkındaki Beyânâtı

Mussolini Muazzam Bir İtalya Vücuda Getireceğiz Diyor

Çiçerin Reddetti mi?

A'şar

Müttefikler İttihad Edemezlerse Fransa Kendi Silahını Temin Edecek

Adana'da Fransızların Aldığı Cezalar Zirâât Mektebine Tahsis Edilmiştir

Pamuklarımızın Islahı

Dursunbey Kâimmakamının Fa'aliyeti

Firâriiler Nerede?

Şark Haberleri

İran Ahvâli

Cumhuriyet Cereyanları Hakkında Ecnebi Mütâlaaları

22 Kasım 1923 Perşembe Sayı:201

Yeni İnkılâbın Şuûru

Cevat Paşa Hazretleri İstanbul'dan Hareket Etiler

İsmet Paşa Hazretlerinin Beyânâtları Münasebetiyle

İstanbul Matbûatı

İstanbul Ahalisinin Kâzım Karabekir Paşa'ya Hediyesi

Kâzım Karabekir Paşa'ya Ziyâfet

İstanbul Mübadele, İ'mâr Müdirriyeti

Türkiye-Avusturya Müzâkerâtı

Türkiye-Amerika Müzâkerâtı

Yavuz'un Ta'miri

Reşid Paşa Vapuru Kurtarılmıştır

Kabine Müzâkerâtı

Kenedy Meydana Çıkıyor

Eytâm Bankası

Mussolini Söylediği Nutkunda Poincare'nin Nutkunu Tenkit Etmiştir

Süfera Konferansı Almanya Hakkındaki Hareketlerini Te'lif Edeceklerini Ümit Ediyorlar

Kayser'in Beyânnâmesi

Fransız Matbûatı Poincare'nin Hareketini Tasvib Ediyorlar

Alman Başvekili Müttefiklerin Fransa'dan Ayrıldıklarını Söylüyor

İspanya Kral ve Kraliçesi İtalyan Donanması Tarafından Karşılanmıştır

Romanya Hariciye Nazırı'nın Tebriki

Yunanistan'da Tekrar İdamlar Başladı

İran Kabinesi

Ankara'nın İ'mârı İçin Bir Şirketin Müracaatı

Mösyö Dökarelli'nin Beyânâtı

Chicago'da 700 Kişi Müslüman Oldu

Sinematograf Hizmeti

Mizahi Küçük Bir Hikâye: Bir Gazete Parçası

Şark Haberleri

Karaköse Bidâyet Mahkemesi'nden İ'lân

26 Kasım 1923 Pazartesi Sayı:202

Halk Fırkası Reis-i Umumiliğine İsmet Paşa Tevkil Buyurulmuştur

Kâzım Karabekir Paşa Edirne'ye Gidiyor

İstanbul'daki Hey'et-i Meb'usan'ın Ziyaretleri

Hey'et-i Mebusan İstanbul'dan Hareket Etmiştir

Yaban Domuzlarının İtlafı Hakkında Layiha-ı Kanuniyye

Türkiye-Amerika Arasında Yapılan Muâhedeler Mukabele Edilmiş

Yunanistan'da Mukabele-i Bilmisl Korkusu

İktisâd Vekili Hüseyin Bey'in Beyânâtı

Reji'nin İlgası Hakkında İzmirliilerin Kararı

Atina Meclisi Eski Kabineyi İntihâb Etmiştir

Yunan İntihâbı Te'hir Etmiştir

Tevfik Rüştü Bey'in Beyânâtı

Almanya Ahvâli

İstanbul Mektupları

Fransız Matbûatı Süferâ Konferansı İ'tilâfını Alkışlıyor

Fransız Meclisi Süferâ Konferansı'nda Poincare'nin Hareketlerini Tasvib Ediyor

Karakurt Leyli İbtida-i Mektebi'nin Küşad Merasimi

Süferâ Konferansı'nın Almanya'ya Notası

Şark Haberleri

Türkiye İdman Mecmûası

Spor Alemi Mecmûası

Sebilürreşad Ceride-i İslamiyyesi

Beş ve On Kuruşluk Para Darb Edilecektir

Fas Mücahidi Abdulkerim Silah ve Mühimmâtı Nereden Buluyor

Elektrik Aleminde

Medeniyet Numunesi

Lloyd George'a Çifte Kartal İsmi Verilmiş

Eimme ve Muhtaranın Nazar-ı Dikkatine

29 Kasım 1923 Perşembe Sayı:203

Ankara Mektubu

Bila Ma'zeret Meclis'te Bulunmayan A'za Hakkında Takrir

Hey'et-i Meb'usan Edirne'ye Gitmiştir

Edirne'deki Tezâhürat

Heyet-i Meb'usan Edirne'den İstanbul'a Hareket Etmiştir

Maliye Vekili İstanbul'a Gitmiştir

Rauf Bey Efendi'nin Halk Fırkası'ndaki Beyânâtı Üzerine Ayrılık Olmadığı
Tahakkuk Etmiştir

Şark Demiryolları Grevi Devam Ediyor

Maliye Vekili Hüseyin Fehmi Bey'in Gazetecilere Beyânâtı

Amele Grevi Müzakerâtı Inkıtaya Uğradı

Maliye Vekili Ankara'ya Avdet Etti

Arnavut Murahhasları Teklifimizi Kabul Etmişler Cevab Bekliyorlar

Yusuf Kemâl Bey Londra Mümessili Oldu

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun Ta'dili Hakkında

Eşkiya Ta'kibi İçin Dahiliyye Vekâleti Tarafından Ahiren Mülhakata Telgrafla
Gönderilen Tamim

Girit Muhacirleri Ayvalık'a Çıkacaklar

Türkiye ve Amerikalıların Fikri

İstanbul'a Her Taraftan Un ve Buğday Getirmek Serbesttir

Alman Ahvâli

İ'tilâf Komiserleri İsimlerini Tebdil Etiler

İtalya Meclisi-i Meb'usanı İctima' Ediyor

İtalya-İspanya İ'tilâfı Te'yid Ediliyor

İngiltere İntihâbatı Başlıyor

Levâzım ve Mühimmat Yüklü Bir İngiliz Vapuru Karaya Oturmuş

İngiltere İntihâbatı, Başvekilin ve Hariciyye Müsteşarının Nutukları

Yunanistan İntihâbata Suret-i Kat'iyede Karar Vermişdir

Trablusgarb'de

Şeyh Sûnusi Hazretleri'nin Küçük Biraderi

Selânik'ten İstanbul'a Muhacir Gelmiştir

2300 Muhacirimiz Selânik'ten Geliyor

Şark Şimendüfer Grevi Hitam Bulmuştu

Aşar'ın İlga ve İstibdatı Hakkında Bir Teklif

Hindistan'a Gidecek Hey'ete Rasih Efendi İntihâb Edilmiştir

Mübadele Mes'elesi

Yunanlıların Gayr-i İnsanî Muamelesi

Reji'nin İlgası Hakkında İstirham

Yunanistan Şekl-i Hükümeti Hakkında

Venizeloscularla Cumhuriyetçiler Uyuşamamışlar

Yunanistan'daki Müslümanların Sevki Muhtelit Mübâdele Komisyonu'nun Mukarreratına Ta'bidir

Kadınlık Felsefesi

Ormanın Ahlâk Üzerine Te'sirleri, Ormanları Artırmak ve Yaşatmak İçin En Müessir Çare Ağacı Baltalamak mıdır?

Şark Haberleri

Tahran Gazetelerinden

Ayın Tarihi Mecmûası

Akbaba Mecmûası

Adana'da Mücâhede Mecmûası

3 Aralık 1923 Pazartesi Sayı:204

Kâzım Karabekir Paşa Darülfünûn'da

Cevat Paşa Hazretleri Teşrif Buyurdular

Reis-i Cumhuriyet Maaş Tahsisatı 10.000 Lira Olarak Kabul Edilmiştir

Reis-i Cumhuriyet'in Maiyetleri

Afv-ı Umumî Kanunnâmesi Adliyye Encümeninde İkbâl Edilmiştir

Hukuk-ı Ali Kanun Layihası'nın Tesbit Edilen Maddeleri

Reji Hakkında Müzakerât

Müşterek Encümen Reji'nin 1340 Senesi Bidayetinde İlgasını Kabul etmişti.

Dahiliyye Vekili Ferid Bey'in Beyânâtı

Nafia Vekili'nin Ankara'nın Elektrikle Tenvir ve Anadolu Demiryolları Hakkında Beyânâtı

Anadolu Demiryolu'nun İştirâ'ı Hakkında Tetkikat Yapılıyor

Heyet-i Meb'usan İstanbul'a Gelmiştir

Muhacirler İçin Verilen İane 1730 Lira

Avusturya Murahhası'nın Ta'limatı Müsaid Gelmiş ise Bugünkü Müzâkerât Son Olacak

Selanik'ten Kurtarılan Kardeşlerimiz

Halk Fırkası'nda Reji Müzâkerâtı

Dahiliye Mektebi Me'zunlarına 150 Lira

Üç Aylık İhrâcât

Fransa Meclis-i Meb'usan'ı İzmir'de Mutazarrır

Fransızlar İçin Tahsisat Kabul Etmişti

Tanca'nın Suret-i İdaresi

İngiltere İntihâbatı Bir Haftaya Kadar Hitam Bulacaktır

İngiltere Filosu Devr-i Alem Edecektir

İngiltere İntihâbatı

Bulgaristan-Yugoslavya Eşya Bedeli İçin İ'tilâf Etmiştir

Elber de, Almanya'da Kabine'yi Teşkil Edemedi

Katıl Edilen Belçika Mülâzımı İçin Alman Hükümeti Tazminat Vermek İstemiyor

Belçika İle Sanayi Erbabı Arasındaki İ'tilâfın Netâyici

Neticesiz Teşebbüsattan ise Neticeli Faaliyetde Bulunmak Lazımdır

Yine Yunan Mezâlimi

Yunan Kralı Bükreş'e Hazırlanıyor

Cumhuriyet Taraftarları Yunanistan'da Hemen Cumhuriyet İ'lân Etmek İstiyorlar

Alman Kabinesini Bu Defa da Başkası Teşkile Uğraşılıyor

Tamirat Komisyonu Alman İstidaât-ı Maliyesini Tetkik Edecektir

Zeval Kuşu

Hind Valisi Aleyhinde

Duyûn-ı Umumiyye Dâyinler Vekili Cavit Bey'in Beyânâtı
 Sırb Mümessili de Beyânatta Bulunmuş
 Bulgar İntihâbatı
 Beynelminel Telgraf Ücreti
 Avusturya Sanayi Erbabıyla Amele Müzakerâtı Neticelenmiştir
 Vehabiler Fa'âliyyete Geçmiş
 Fas Mücâhidlerine İltihak
 Musul Kumandanı
 Akbaba Mecmûası
 Bir Hikâye: Küllah
 Şark Haberleri

6 Aralık 1923 Perşembe Sayı:205

Meclis Müzâkeratında
 Hamidiyye Kravazörümüz İtalya'ya Gidiyor
 Yavuz'umuzun Ta'miri İçin Teberruât
 Üzümlerimiz Hakkında
 Selahattin Adil Paşa
 Hukuk-ı Aile Kanunu Layihası Hey'et-i Umumiyyede
 Fırkanın Tedkikâtı
 Demiryolları Hesabâtının Tedkiki
 İstiklâl Ma'lullerine Mükafat-ı Nakdiye
 A'şarın Lağvı Hakkındaki Kanun Layihasının Müzakeresi
 Bir Tayyaremizin Suku, Vecihi Bey Kurtulmuş Mustafa Bey Maateessüf Şehid
 Olmuştur
 Tütün Amelelerine İş Veriliyor
 Cumhuriyet Bütçesi
 Hamdullah Subhi Bey'in Bir Takriri
 Seyr-ü Sefâin Bütçesine Tahsisât

İstiklal Muharebâtına İştirak Edenlerin Terfii
 Şimdiye Kadar Hayat ve Mamâtları Ma'lum Olmayan Üsera Hakkında
 Hey'et-i Meb'usan Ankara'ya Hareket Etti
 Sekizinci Kolordu Karargâhı
 Selânîk'ten Muhacir Gelmiştir
 Selanik Şehbenderimiz
 Tophane Fabrikası'nın Ankara'ya Nakli Hakkında Proje
 Eytâm Bankası
 Ankara Rumlarından Ma'lul Olmayanlar İzmir'e Sevk Edilecektir
 Arnavut Murahhaslarına Cevab Verildi
 Lyon'da Bir Türk Genci
 Türkiye Bulgaristan
 Dahiliye Vekâleti Bir Köy Kanunu Hazırlamaktadır
 Edirne'ye Giden Hey'et-i Meb'usan Ankara'ya Gelmiştir
 Ta'kib-i Eşkîya'da Muvaffakiyet Göstermeyen Valilerin Azli ve Yerlerine
 Başkalarının Ta'yini
 Vehbi Bey, Çorlu Kaimmakamlığına Terfi Edilmiştir
 Lozan Muâhdesi Lehistan Meclis-i Meb'usânı Tarafından Tasdik Edilmiştir
 İran Şahı Paris'te
 Bulgaristan Mümessilini Ta'yin Etti
 Saksonya Tahliye Edilmemiş
 Alman Kabinesini Bu Defa da Marks Teşkile Me'mur Edildi
 Almanya'dan Tarziye Taleb Ediliyor
 Alman Kabinesi Teşekkül Etti
 Alman Ahvalini Tetkik Etmek üzere Çiçerin Sovyetlerin Hukuken Tanınmasını
 Taleb Ediyor
 Mussolini Sovyetlerin Hukuken Tasdikinde Zaruret Olduğunu Söylememiştir
 Bulgaristan Netice-i İntihâbatı
 Lord Curzon Harrington'a Teşekkür Ediyor

İrlanda'da Açlıkla Grev
 Hindistan'ın Bugünkü Vaz'iyeti
 Bir Türk Dostu General
 Varlığın Ricası
 Şark Haberleri
 İran Muhabirimizden
 Ayın Tarihi Mecmûası
 Ehrimen Dede Hazretleri'nin Hayr-hahâne Bir Mektubu

10 Aralık 1923 Pazartesi Sayı:206

Meclis-i Milli Müzakerâtı
 Selanik'te Mevcut Muhacirlerin Mikdarı
 Mekteb-i Mülkiye'nin Sene-i Devriyesi
 İstanbul Vilâyet Bütçesi
 Muhacirler İçin İstanbul Mahallâtında İâne Toplanıyor
 Rıza Nur Bey Darüleytamlar Hakkında Meclis'te İzâhat Verecekti
 Selanik'ten Gelen Muhacirler
 Kadıköy Metropolidi Patrik İntihâb Edilmiştir
 Hareket-i Milliye'ye İştirak Etmeyenler
 Müdafaa-i Milliye Encümeni Müzâkerâtı
 Müdafaa-i Milliye Vekili'nin Meclis'te Beyânâtı
 Reji'nin İlgası
 Konya'da İsviçreli Şirket İşe Başlamıştır
 Adana'da Maârif Vekili Sefâ Bey'e Verilen Çay Ziyafeti
 Bulgar Kralı Paris'e Gitmiştir
 Amerika'da Men'i Meskurat
 Yeni Meskukât
 Hamidiye Kruvazörü Bera-yı Teslim Marmara'ya Çıkmıştır
 Ajansın Tekzibi

Mudanya'ya Hilâl-i Ahmer Bir Hey'et Gönderiyor
 Kenedy Geliyor
 İstanbul'a İstiklâl Mahkemesi Gidiyor
 Türkiye Arnavutluk Muâhedesi İmza Edilmiştir
 İzmir'de Hareket-i Arz
 Ümit Vapuru İle 1305 Muhacirimiz Geliyor
 Mübadele Vekili'nin Bir Tamimi
 Manisa'da Yanık Memleketler Kongresi
 İ'mâr Vekâleti Mekteb Açıyor
 Muhacirlerimize Yapılacak İkrâzât
 General Pierre
 Edirne Kız Lisesi'nin Latife Hanım'a Hediyesi
 Türk-Leh Mukaveleleri Leh Meclis-i Ayân'ında Tasdik Edildi
 Papa Patrikhaneye Vaz'iyed Etti
 Gelecek 500.000 Kardeşimize Yardım
 Evkâf Vekâleti'nin Şayan-ı Takdir Bir Teşebbüsü
 Son Altı Aylık İnşaat Yekûnu
 Zümrüd-ü Anka
 Orman Yangınları
 İnsaniyeti Minnetdar Bırakacak Bir Yalan
 İngiltere'nin Umûm İntihâbatının Neticesine Bir Gün Kalmıştır
 İngiltere'de İntihâbat
 İngiltere İntihâbatının Neticesi
 Fransa'nın Şark Filosu Kumandanı
 Alman Başvekili'nin Selâhiyeti
 Alman Kabinesi Selâhiyat-ı Kâmile İstiyor
 Fransa İle Belçika'nın Almanya Hakkında Müşterek Kararları
 Amerika-Alman Tahkikat Hey'etine Grip Girmeyeceğini Bildirmiştir
 Alman Kabinesi, Meclise Çıkıyor

Ta'mirat Komisyonunun İctimâ'ı
 Amerika Cem'iyet-i Akvam'a Girmiyor
 İki Müttefik Aleyhdarlık mı Yapacaklar?
 Şark Haberleri
 Mussolini ve Büyük Faşist Meclisi
 Akbaba Mecmûası
 Ayın Tarihi Mecmûası
 İstanbul'da Haftalık Çıkan Resimli Gazete
 Batan Harb Gemileri

13 Aralık 1923 Perşembe Sayı:207

İstiklâl Mahkemeleri İstanbul'da
 İstiklâl Mahkemesi'nin Selahiyeti Hakkında Bir Takrir
 Dahiliyye Vekili'nin Beyânâtı
 Kanun-ı Esâsi Encümeni Müzâkeresi
 Gelecek Muhacirlerimize Hey'etin Muâveneti
 Patrik İntihâbı Hakkında Meclis'te Suâl
 Dahiliyye Encümeni Müzakeresi
 Ali Fuat Paşa Konya'ya Gitti
 Kavanin-i Maliye Encümeni Müzakerâtı
 Anadolu Şimendüferlerinin Sabık Müdürü İstanbul'da
 Girit Muhacirleri Kanun-ı Evvelin Onbeşinde Kâmilen Nakl Edilmiş Olacaklar
 Türkiye-Avusturya Müzakerâtı
 Arnavutluk Hey'et-i Murahhası Reisi'nin Telgrafı
 Elviye-i Selâse'de Zirâât Bank Şu'beleri
 Ma'lulîne Verilecek Mükafat-ı Nakdiye Tesbit Edildi
 Divan-ı Muhâsebât Layihası
 Papa Patrikhaneyi Terk Etti
 Bulgaristan'ın Türkiye Sefiri İstanbul'a Geldi

Millet Meclisi'nde
Rus Sefiri'nin Ziyareti
Zenginlerimizin Nazar-ı İbretine
Mecburi Muallimler Kanunu
İstanbul Yunan Konsolosu
Samsun-Çarşamba Şimendüferi
Madrâs Ahali-yi İslamiyesi'nin Bir Teberrü'
İran Sefiri'nin İ'timâdnâmesi
Sırbistan Romanya Bulgaristan'dan Muhacir Alınmayacak
Amele Birliği'nin Bir Tekzibi
Gelecek 500 Kardeşinize Yardım
Tersanenin İsticârı
Çelik Fabrikası
Tarla Farelerini Öldürmek İçin
İstanbul'da Çıkan "İktisâd" Mecmûası
Dikkat: Erzurum Sıhhiye Müdürlüğünden
Resûlzâde Mehmet Emin Bey'in Eseri
Rüştü Paşa Vapuru Mes'ulleri
İngiliz İntihâbatının Netice-i Kat'iyyesi
Napoli'de Şiddetli Kasırga
Alman Kabinesi Selahiyet-i Kâmileyi Meclisten Aldı
İspanya Kralı ve Kraliçesi Hareket Etiler
Sobranya Meclisi
Tunca Konferansına Fransa İştirak Etmiyor
Zorla Güzellik Olmaz
Atina Mitingindeki Hadiseler
İngiltere'de İşsizlik
Şark Haberleri
Ankara Sivas Demiryolu İnşâatı İlerliyor

Yeni Hattın İnşâatı

Nakliyat ve İktisâdi Fa'âliyyet

Ankara-Kayaş Trenleri

Ankara-Mamak Ticari Trenleri

Hasılat Ne Miktarda

Müstakbel Mesaî ve Tasavvur

Yunan Ahvâli

Sarıkamış Merkez İbtidası Baş Muallimliğinden Teşekkür

Fransa Meclis-i Meb'usânı İslahat İntihabiye Kanununu Kabul Etmiştir

17 Aralık 1923 Pazartesi Sayı:208

Topraklara Kireç Verme Usulü

İ'mâr Vekâleti'nin Ta'mimi

Kanun Sureti

Kanun-ı Esasi Encümeni'nce Takarrur Ettirilen Mevad

İstanbul İstiklal Mahkemesi

Fevzi Paşa İstanbul'da

Ecnebi Pasaportla İzmir'e Gelecek Rumlar Hakkında

Türk Adaletine Bir Misal

Fransız Sefain-i Harbiyyesi de Limanımızı Terk Edecekler

Muhtelif Mahallerden Harekât Eden Muhacirler

Muhacir İçin İstirahathane

Osmanlı Bankası İle Görüşülecek Hesab

Alkış Arasında Lehistan Muahede ve Mukavelenâmeleri Meclisimizce Kabul Edilmiştir

Maârif Vekâleti'nin Mühim Bir Tamimi

Bahriye Kadrosundan Açıkta Kalanlar

İngiliz Sefâin-i Harbiyesi Gidecektir

Maârif Vekâleti'nin Mühim bir Ta'mimi

Antalya'da Elektrik

Hakimiyet-i Milliye Bayramı İçin Kabul Edilen Kanun Sureti

Cem'iyette Gayr-i Mukayyed İkinci Sınıf İhtiyat Zabitanı Arkadaşlarımıza

Amerika Alman Muahedesi

Sırbistan'ın Mübâyaa Edeceği Esliha

Yunan İntihâbatı

Amerika Alman Tahkikat Komisyonu'na İştirak Ediyor

Cem'iyet-i Akvam Gümrük Mukavelesinin Bir Suretini Bize Gönderiyor

Yunan Kralını Teb'id Etmek İstiyorlar

Cem'iyet-i Akvam Müzakerâtı

İngiltere'de İntihâbat Masrafı

İngiltere Ahvâli

Fransızlar İtalya İspanya İttifakından Korkuyorlar

9 Kanun-ı Evvel 1339 Tarihinden İtibaren Ta'dilat-ı Ahire Değın Yolcu Katarlarının

Seyr-ü Sefer Cedveli

Son Haberler

Şark Haberleri

Beş Senelik Felçden Sonra Yavaş Yavaş Canlanmaya Başlayan Yavuz Zırhlısı

Luzum-ı İttihad-ı Müslimin

Karakurt Nahiye Müdüriyetinden Aleni Teşekkür

İctihâd

İran Muharibimizden

20 Aralık 1923 Perşembe Sayı:209

Hindistan Hilafet Cem'iyeti Tarafından Türkiye Cumhuriyeti Riyasetine Keşide

Edilen Telgrafnâme Buraca Atıdır

Dahiliye Vekili

Afv-ı Umumî Layihasında Tesbit Edilen Maddeler

Afv-ı Umumî Kanunu'nun Mecliste Müzâkere ve Suret-i Kabulü

İstanbul Vilâyeti Meclis-i Umumisi Açılmıştır
Anadolu Hattı'nın İştirâ'sı Kararı Yarın
Kâzım Karabekir Paşa Ankara'ya Gitmiştir
Muvazene-i Maliye Encümeni Anadolu Hattının İştirâ'sına Karar Vermiştir
İktisâd Vekâleti'nin Ta'mimi
Yeni Hat İnşâası İçin
İngiliz Fransız İtalya Sefain-i Harbiyyesi Gittiler
Ecnebilere Aid Firağ ve İntikâl Muâmelâtı
Afgan'da İstanbul'un Tahliyesi Tezâhürâtı
İhtida Eden Hindularla Ma'âile Bir Ermeni
Afgan'daki Muazzam Miting
Kuva-yı Hariciyye Müdiriyet-i Umumisi
İstiklal Mücadelesinde
Polis Mâişatına Zam
Akbaba Mecnûası
İtalya Faciası
Almanya Ahvâli
Bulgaristan'da Kuraklık
Fransa'da İ'mâr Fa'âliyyeti
Yunan Ahvâli
Reis-i Cumhur Bütçesi
Cumhuriyet Riyaseti Bütçe Kanunu'nun Müfredat Kadrosu
Amerika Ordusunu Fazlalaştırmak İstiyor
Bu Seneki Şeker Mahsulü
Macar İstikrazı
Şark Haberleri
Son Haberler
Gelecek 500.000 Kadeşimize Yardım

24 Aralık 1923 Pazartesi sayı:210
Lozan Muâhedeşi Fransız Meclisi'nde
Patrik İntihâbı Hakkında Adliye Vekili'nin Cevabı
Muhakeme-i Temyiz'e Ta'yin Edilenler
Zeytinburnu Fabrikası'nın Pullukları
Türkiye Afganistan
Ankara'da Açılacak Usta Mektebi
Poincare Alman Metalibinin Tetkikine Amade Olduğunu Söylüyor
Almanya'dan Çıkarılan Sermayelerin Tedkiki
Atina İntihâbatı
Yunan Kralı'nın Atina'da Bulunmasını Tavsiye Ediyorlar
İstiklâl Muhakemesi
Dünyanın En Zengin Adamı Kimdir?
Mısır Gençler Cem'iyetine Hanımların İştiraki
Antakya İntihâbatı Bir Çıkmaza Girdi
Dünyanın En Büyük Ziyâfeti
Zümrüd-ü Anka
İstanbul'da Çıkan "Resimli Gazete"
Almanya'nın Gizli Mühimatı ve Askeri Var mı?
Hindistan'da İngiliz Askeri Kuvveti
Dahiliye Vekâleti'nden Umum Vilayetlere Gönderilen Tamim
Şark Haberleri
Hatıra-i Sulh Pulları
Paris'te Türk Yurdu
Bir Kanun
Tercüman-ı Hakikat Gazetesi
İstanbul'da Çıkan Resimli Gazete

27 Aralık 1923 Perşembe Sayı:211

Orient News Cumhuriyetimiz Hakkında Ne Diyor?

Zirâât Bankası

Afv Layihasında

İzmir Zirâât Mektebi İçin

İtalyanlarla Trabluslular Uyuşuyorlar mı?

Adana'da Tuğla Fabrikası

Venizelos'a Gönderilen Davetnâmeler

Yunan Maliye Nazırı'nın İsti'fâ'sı Kabul Edilmiştir

İstiklâl Muhakemesi

Alman Ahvâli

Tenvir ve Mülâhaza

Firârî Ricâlin Emvali

Eşya-yı Emiriyye'nin Suret-i İsti'mali

Men'i Meskurat Cilveleri

Düvel-i Muazzama'nın Askeri Hava-yı Filo Kuvvetleri

Ziya ve Zirâât

Tütüne İftira mı Ediyoruz?

Şark Haberleri

Samsun'da Anadolu Kütübhanesi

Çiftçilerimize Ufak Nasihat

İhtira' Etrafında

Bursa Polisleri'nin Cem'iyeti

Akbaba Mecmûası

İctihâd Mecmûası

İktisâd Mecmûası

31 Aralık 1923 Pazartesi Sayı:212

Yeni Sene, Yeni Türkiye

İstiklâl Muhakemesi

Bir Şirketin Müracaatı

Dahiliyye Vekili Ferit Bey İstanbul'a Gdiyor

Kamyon Hatırası

Güzel Aydın İ'mâr Ediliyor

Amerikâ-İngiltere Arasında Telefon

Hikâye: Kocakafalı

Peder ve Validelere I

Fransa Hükümeti Müstakbel Muharebe İçin Ciddi Bir Faaliyet Gösteriyor

Şark Haberleri

Mütekaid Zabitan Kongresi

Faideli Bir Tesis

Sarıkamış Posta ve Telgraf Müdüriyetinden Mühim İ'lân

İctihâd Mecmûası

SONUÇ

Varlık Gazetesi, Millî Mücadele yıllarında Anadolu'da çıkan gazeteler arasında çok özel bir yere sahiptir. Kolordu matbaasında ve Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın himâyesinde, Sarıkamış gibi küçük bir yerleşim yerinde çıkmaya başlayan gazete, bu özellikleri ile diğer gazeteler arasında farklı bir konuma yerleşmiştir.

Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki insanları bilinçlendirmek, onları zararlı akımlara karşı korumak ve Millî Mücadele'yi anlatmak için çıkarılan Varlık Gazetesi, bütün imkansızlıklara rağmen, bu görevlerini en iyi şekilde yerine getirmiştir.

Dış politikada, TBMM ve Ankara Hükümeti'nin görüşleri paralelinde yayın yapan gazete, iç politikada ise, oldukça dikkatli bir yol izlemiş; çeşitli olaylar sonucu meydana gelen sıkıntıları ve anlaşmazlıkları sayfalarına taşımaya özen göstermiştir. Sayfalarında edebî, kültürel, sosyal ve ekonomik konulara da oldukça geniş yer veren gazete, böylece bölge halkının eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi yönünde önemli bir hizmet daha yapmıştır. Batı emperyalizminin şiddetle karşısında olan Varlık Gazetesi, doğu milletlerinin emperyalizmden kurtulmak için bir araya gelmesi gerekliliğini savunmuştur. Bu düşünceler doğrultusunda Sovyet Rusya'da, Kafkas Cumhuriyetleri'nde, Ortadoğu ve Afrika'da batı emperyalizmine karşı yapılan başkaldırıyı büyük bir heyecan ve memnuniyetle destekleyen gazete, batı dünyası ile münasebetlerin, ancak Avrupa Devletlerinin doğu milletlerinin bağımsızlığına saygılı oldukları gün başlayabileceğini savunmuştur.

Misak-ı Millî ve bağımsızlık konularında tavizsiz bir politika takip eden gazete, bu hedeflere de ancak birlikte ulaşılabilmesinin altını çizmiş ve Türk Milleti'nin bu zor günleri atlatabilmesi için, mutlaka birlik ve beraberlik içinde olması gerektiğini her zaman ifade etmiştir.

Kolordu matbaasında basılmasından ve Kâzım Karabekir Paşa'nın himayesi ve kontrolü altında olmasından dolayı "yarı resmî bir gazete" şeklinde de tanımlayabileceğimiz Varlık Gazetesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde mevcut propaganda ve bilgi akışı boşluğunu doldurmuş ve kısa zamanda bölgenin en önemli haber kaynaklarından biri olmuştur.

EKLER

- I- Kâzım Karabekir Paşa'nın Erzurum ve Diyarbakır'da Bir Gazete Çıkarılması Teklifine Mustafa Kemâl Paşa'nın 08.04.1921 Cevabı**
- II- Mustafa Kemâl Paşa'nın Gönderdiği 08.04.1921 Tarihli Telgrafa Kâzım Karabekir Paşa'nın 11 Nisan 1921 Tarihli Cevabı**
- III- Kâzım Karabekir Paşa'nın "Varlık" İsminde Bir Gazete Çıkarma Fikrinde Olduğunu Mustafa Kemâl Paşa'ya Bildirdiği 21.05.1921 Tarihli Telgrafnâme**
- IV- Varlık Gazetesi'nin 25 Ağustos 1921 Perşembe Tarihli 1.Sayısının İlk Sayfası**
- V- Varlık Gazetesi'nin 11 Eylül 1922 Pazartesi Tarihli 79.Sayısının İlk Sayfası**
- VI- Varlık Gazetesi'nin 14 Ekim 1921 Cuma Tarihli 7.Sayısının İlk Sayfası**

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ

Yaz No. : _____

Dos. No. : _____

Vesika No. : 8052

پروکلمت مجلس ریاستی

مطابق استخبارات مریدین موریه

عدد

شماره ۸۰۵۲
شماره ۸۰۵۲

آقای دکتر
دوره
با احترام
تقدیر
۲۷/۴/۸

A	III-2-b-
D	20
F	37-2

EK-I

تورکيا بويوك ملت مجلسی ریاستی
 قلم مخصوص مدیریتی
 عدد

A	II-7-6
D	20
F	37-3

محتویات
 ۱۱ - نیانفا - ۲۳۴
 ویدورک - ۴۹

یونیت محترمین معطف کلمه های تا حق ترین

۵۰۱
 "۱"

۲ - ۸ / ۱۶ / ۲۷ تا ۲۹ و ۳۰ منقده

منقده ناموسی و عرفات تک کرده نلیر ایسای برغنه من
 مبرور اولمک یقینه ییجه صایه و نقه - تنده برغنه نلیرنی نقه -
 اییه جک (بجه نقه -) عرفات سیاسه ایله له
 سادی مشوه منقده من دهن حاکمیت مد غوانی آ لسه بر
 نقه تک انتا - نی تک قیمی فایده لی بر لیوم . آنچه
 نقه ی ده حکم ترک سیامت فایده من نقیه ایله فابر
 نصیه تحریر نقابل مشوه منقده عقیده سیاسه لری کرب
 و نقه - ذرات مبرور اولمک یقینه نقه ییجه ییجه و جهد نلیرانی
 منقده نقه و تا نلیر له درجا - تحت (ام . نقه) و قایه

CU HURCAŞANLIĞI ANKARA
 Yür No. :
 Dos. No. :
 Vesika No. : 8013

جوایا بلرله بق تورکجه جوایا اولدی ایی عمر دانه روح و نوموستک درجی دجا اولتور .

EK:II

تورکيا بويوک ملت مجلسی ریاستی

قلم مخصوص مدیریتی

عدد
" ۵ "

آذرب

A	II-7-b-
D	20
F	37-4

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI

Yer No. : _____

Dos. No. : _____

Vesika No. : 9057

و عذرترک WFFFFH میا بی داضنه شریانی قایمه ایچون
 حاکمیت بدنت ججه قواکاهنت بدنتی موقعه و ججه
 اکان ججه سنت «ب» مبه سنت اوله ای آتده
 جیقایلی و عمام و سفید کورولکده و... طبع ماز می مبرود
 ای ده برقرته هیقاه بیه جاک مقادده و مختلف
 برافطالار برنظرلرده فریفته دکافده زیاده اصتاج وورد
 آنقده دن دیعادته بایدجهه سیارشد مقفی عرفانک و
 کفرک طریزونه کتیرلی قایمه ججه ججه
 و س نظله طریزونه قواکاهنت ججه ججه

قایمه ایچون
 ججه ججه
 ججه ججه

ججه ججه

ججه ججه

شده ججه ججه

لاظر قوبه

اورزته
 ۲۷ / ۴ / ۲۲
 اورلیکته کدهم

جوا یا بلرلیق نوراه جوب اولدیلی عورانه ووخ و نوموسلله درمی دجا اولتورد

بیرین

فرمانده آتشی

۴۴۷ / ۵۱ س

A	III-7-b
D	2a
F	37

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI
 Yer No. : _____
 Dos. No. : _____
 Vasi'ka No.: 8055

تورکیا بویوک ملت مجلسی ریاستی

فایم مخصوص مددی
عدد

بیرین مرتبه محرم ۱۳۳۱ سنه قیام قیام

۹۳

تقیه : ندیدم

۱- ۲ - ۳ - ۴ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۹ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۳ - ۱۴ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۷ - ۱۸ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۴ - ۳۵ - ۳۶ - ۳۷ - ۳۸ - ۳۹ - ۴۰ - ۴۱ - ۴۲ - ۴۳ - ۴۴ - ۴۵ - ۴۶ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۰ - ۵۱ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۴ - ۵۵ - ۵۶ - ۵۷ - ۵۸ - ۵۹ - ۶۰ - ۶۱ - ۶۲ - ۶۳ - ۶۴ - ۶۵ - ۶۶ - ۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۲ - ۷۳ - ۷۴ - ۷۵ - ۷۶ - ۷۷ - ۷۸ - ۷۹ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۵ - ۸۶ - ۸۷ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۰ - ۹۱ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ - ۹۶ - ۹۷ - ۹۸ - ۹۹ - ۱۰۰

بازرسی
 امضا
 تاریخ

ادد
 ۹۳
 ۹۳

EK:III

جواباً بفرمانه جناب اورانگ ، جواب اولدینی عمرانگ تاریخ ونومروسنگ درجورجا اونور .

تورکيا بويوك ملت مجلى رياستي
في مخصوص مدونتي

CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞIVI
Yer No.:
Dos. No.:
Yerleşim No.: 8051

آخره

۳۳۷	A	III-2-b.
	D	201
	F	32-1

عدد
- ۲ -

اردنيته قارا لاهك نفاقي آلتنه بدنيته اوزده تار
فيلده ساجداتنيش ايتباندنه واسم چوك يازي ايله
واله كوك يازي ايله آخيره بركله ياشا - ارلان
بفتنه نيك ايتا نبي سوافته كورمورم.

قده صادي قاشده قارا كاه مطبوعه و شريك جهنت
موض و سعادت ايله صفه ده بر حقا بد حقه - استانبول
لا في ~~مطبعه~~ سفارده اده آني ~~مطبعه~~ بدنيته حرف
مطبعه ده اده آبي و يدم ورت بدنيته حرفه ده شرف
اجتاجم و اده - كافه ده آند - استانبول و ياديه شاسب
واقعه ده حرف كافه اجتنابنك تاييه و كمليه مجرب بر
تاج مجربك شفقه ده ايزام و « ۱۹۱۶ » قده صفاتنك
نظا اجنابه آلمه جفهره سعادت دوندينيش ي - بيزويل
براققت و اشد دندني تعاقب قده نيك حيقايت باكونه جفهره

ساده

ساده

شوم جهره
كافه نيك

جواب اولديني محردانك تاريخ نومبرونك درمورجا اوتتور .

واپس

مراجعت واری - نظارت و نظارت آردن
 ماری دایند - واریق - خرماسی خیرلیک
 مشور مدیری و انبیا ماسی - بوستان لایه ولس
 ماخبره خرماسی آبی آبی ۱۶۵
 آبی آبی ۲۵۰ خرماسی خرماسی

۲۵ آگست ۱۳۳۷-۱۳۳۸
 ایرتیه - مابین ۱۰

مشور مدیری و انبیا ماسی - بوستان لایه ولس
 ماخبره خرماسی آبی آبی ۱۶۵
 آبی آبی ۲۵۰ خرماسی خرماسی

مشور مدیری و انبیا ماسی - بوستان لایه ولس
 ماخبره خرماسی آبی آبی ۱۶۵
 آبی آبی ۲۵۰ خرماسی خرماسی

مشور مدیری و انبیا ماسی - بوستان لایه ولس
 ماخبره خرماسی آبی آبی ۱۶۵
 آبی آبی ۲۵۰ خرماسی خرماسی

مشور مدیری و انبیا ماسی - بوستان لایه ولس
 ماخبره خرماسی آبی آبی ۱۶۵
 آبی آبی ۲۵۰ خرماسی خرماسی

مشور مدیری و انبیا ماسی - بوستان لایه ولس
 ماخبره خرماسی آبی آبی ۱۶۵
 آبی آبی ۲۵۰ خرماسی خرماسی

مشور مدیری و انبیا ماسی - بوستان لایه ولس
 ماخبره خرماسی آبی آبی ۱۶۵
 آبی آبی ۲۵۰ خرماسی خرماسی

مشور مدیری و انبیا ماسی - بوستان لایه ولس
 ماخبره خرماسی آبی آبی ۱۶۵
 آبی آبی ۲۵۰ خرماسی خرماسی

والسپق

سال ۷۹ شمسی و مردادماه
روزنامه شماره ۱۱۱۱۱
شماره ۱۱۱۱۱
تاریخ ۱۱ ابان ۱۳۵۸

اورگان: بهاری، بهشتیه، واولیق، ه جوی
تلفون: ۱۱۱۱۱
آدرس: شرفی
مردود: ۲۰۰۰
سابق: ۱۱۱۱
کوشش: سایر بکری هرودند
اوروس: دگشده بکری هرودند

پشتی که ایشار
مدت اولیانه بالیه، شیدک ماقله آکرده بیانو ساس، اینک مطر ادا ایشار

سلام سانا کوزل از میر

مظفر اورد و مزنگ قهرمان سزاریلری بوگون [جمعه ایرتسی] اوکله دن اول ساعت بوچوقده خلقک سه وینچ کوز یاشرلی آراسنده از میره داخل اولمشلر ذری

ولو آراسی، اوجس تی، متاویز بیر دوره اتراندن صرکرا آتا وقت تا ووشان کوزل بوردومزی مسرکه سلا مارولغلا سکار اوردومزه و مزنگار
مشره ننگرات و تیریکلری عرش ایلر

مترکه تکلیف ایتدیلر

آخره ۸ - نینرمزیک نسر استابولن ازیر ایقاندی براندن فرانسه ک و اولشور
کیه (فروراری نلشزین آیممک نیلن آلمشو
ازیر متعلق حرال فرانسولوسلری شیره کلسی این الزام تورکولون نومالاریه
دوجال مفاکره کوشکس کوزلر ایدار کوشده بکری مشله عدالسه بر ملاقات
بری نیش وینایلر

باش قوماندانک جوایی

آخره ۹ - مطن دولوک ازم فرانسولوسلر ازم ایستابولن نلشزین مفاکره اقله اوردو
چیر نیش ملته نلشزه واق اولان مرامت باش قوماندان طرحدن وزیر جوات حورنلر
تار اقله کز آندی - مفاکره لری ازم - طرفولون (سبه) فوس سه سبه کوشمک
بر اقله مملکته عدالسه اولدو اوتومبیلر ده باش ایدان کوشمک بر اولدو مملکته اختلا اولدو
تورک باش قوماندان
مصطفی کمال

آنتنده اختلال قویدی!

آخره ۵ - استابولن مملکتی ۹ گارتل فرانسه استابولن کلا فوشوی وینرولر
آوردو هسه اختلال حرکات جملشور، فرانسه مطن اهل فوشویس و جوات حورنلر
دوجال مفاکره کوشکس کوزلر ایدار کوشده بکری مشله عدالسه بر ملاقات
بری نیش وینایلر

از میرده اجنبیلر

آخره ۶ - هین دونایله ازم کوشمک بری تورک این فرانسولوسلری بمیر
تورک طرفن مملکت آت آقندو
استابولن ۲ - ازم مملکت ایلر و اورولر بیر مملکتده
حلل ایلر جزه (۱۰۰.۰۰۰) لیرا
آخره ۷ - مصلحان نلشزین مملکت ملا امریر، ورم بیکر بر اولدو مملکت ایلر
۵.۰۰۰ یونانی

استابولن بایرام EK:V

استابولن ۹ - دول آ میرده مطن جمن بکری من یک کینت ادمه کله بر موزده
اولومشور، اوج کوشمک کوشمک هدر الا ایلر استابولن بایرام اقله مملکت
ایوب سالامه لیجان یه نمایندی فرانسه مملکت و اولدو ایلر

ترقیو پولوسک قلنجی

آخره ۹ - باش قوماندان نلشزین کوشمک نلشزین مملکت ایلر
دوجال مفاکره کوشکس کوزلر ایدار کوشده بکری مشله عدالسه بر ملاقات
بری نیش وینایلر
مدافعه ملیه وکل کوشمک نلشزین مملکت ایلر

باش قوماندان محاربه سی

۱۹ اول - آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۰ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۱ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۲ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۳ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۴ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۵ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۶ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۷ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۸ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۹ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۳۰ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر

مترکه شرطاریز نه اول بیلیر

۱۹ اول - آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۰ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۱ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۲ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۳ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۴ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۵ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۶ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۷ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۸ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۹ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۳۰ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر

باش قوماندانلری المیزده اخیر

۱۹ اول - آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۰ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۱ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۲ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۳ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۴ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۵ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۶ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۷ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۸ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۲۹ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر
۳۰ آ کوشمک بر مملکت ایلر ایلر ایلر مملکت ایلر ایلر

والیوں

پندرہویں سال - سانسوی ہر پڑھنے
پڑھنے اور پڑھنے ہر پڑھنے
میری وہاں ہر پڑھنے : آتش سانسوی
سناری قلمبندی | ۱۴ اکتوبر ۱۹۳۰ء
جنم - سال : ۷

ساری قلمبندی ہر پڑھنے
سناری قلمبندی ہر پڑھنے
سناری قلمبندی ہر پڑھنے

دلیلیں آجین تریبکہ خلق نظریہ
ایمانیان بزرگ گری روزگار

پر لکھ انشان
ملک اور ریاست چاہیے شہیدیت ختم ہونے پر جیتار
سایہ و آغوشی غامی، آؤں نہ ہوں

قارض معاہدہ لری

قارض معاہدہ لری کے تحت لری میں روسیوں کی فوجیں کو بائیکاٹ کیا گیا ہے۔ لری کے باشندوں نے روسیوں کے خلاف بغاوت چلائی ہے۔ روسیوں نے لری کو بمباری سے لگا کر رکھا ہے۔ لری کے باشندوں نے روسیوں کے خلاف بغاوت چلائی ہے۔ روسیوں نے لری کو بمباری سے لگا کر رکھا ہے۔

تورکیا واقفاس حکومتاری معاہدہ سی

تورکیا واقفاس حکومتاری معاہدہ سی کے تحت تورکیا میں روسیوں کی فوجیں کو بائیکاٹ کیا گیا ہے۔ تورکیا کے باشندوں نے روسیوں کے خلاف بغاوت چلائی ہے۔ روسیوں نے تورکیا کو بمباری سے لگا کر رکھا ہے۔

تورکیا واقفاس حکومتاری معاہدہ سی کے تحت تورکیا میں روسیوں کی فوجیں کو بائیکاٹ کیا گیا ہے۔ تورکیا کے باشندوں نے روسیوں کے خلاف بغاوت چلائی ہے۔ روسیوں نے تورکیا کو بمباری سے لگا کر رکھا ہے۔

ایک شعر

شمارہ ۲۵
تورکیا واقفاس حکومتاری معاہدہ سی کے تحت تورکیا میں روسیوں کی فوجیں کو بائیکاٹ کیا گیا ہے۔ تورکیا کے باشندوں نے روسیوں کے خلاف بغاوت چلائی ہے۔ روسیوں نے تورکیا کو بمباری سے لگا کر رکھا ہے۔

ایک شعر

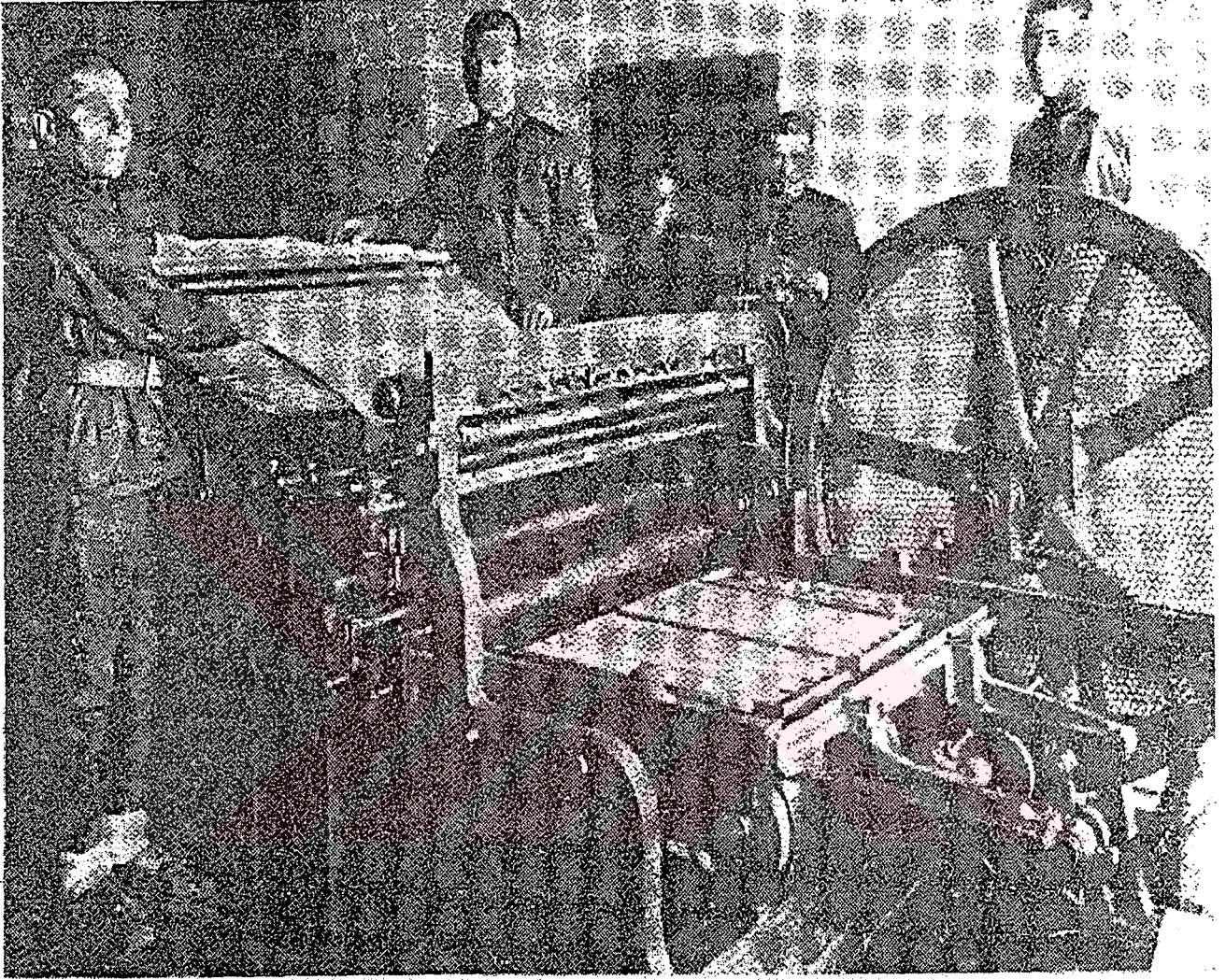
تورکیا واقفاس حکومتاری معاہدہ سی کے تحت تورکیا میں روسیوں کی فوجیں کو بائیکاٹ کیا گیا ہے۔ تورکیا کے باشندوں نے روسیوں کے خلاف بغاوت چلائی ہے۔ روسیوں نے تورکیا کو بمباری سے لگا کر رکھا ہے۔

ایک شعر

تورکیا واقفاس حکومتاری معاہدہ سی کے تحت تورکیا میں روسیوں کی فوجیں کو بائیکاٹ کیا گیا ہے۔ تورکیا کے باشندوں نے روسیوں کے خلاف بغاوت چلائی ہے۔ روسیوں نے تورکیا کو بمباری سے لگا کر رکھا ہے۔

قارض معاہدہ سی ۱۳ تشرین اول پر شبہ کونی ساعت ۲ صکرہ دمضا لانندی

قارض معاہدہ سی کے تحت قارض میں روسیوں کی فوجیں کو بائیکاٹ کیا گیا ہے۔ قارض کے باشندوں نے روسیوں کے خلاف بغاوت چلائی ہے۔ روسیوں نے قارض کو بمباری سے لگا کر رکھا ہے۔

VARLIK GAZETESİ'NİN ÇIKTIĞI ŞARK CEPHESİ MATBAASI

KÂZIM KARABEKİR PAŞA